32

EVGHENIE LANN

DICKENS

EDITURA DE STAT
1950

EVGHENIE LANN

B-29

DICKENS

In românește de:
PROFIRA SADOVEANU și N. ZIDETOVEȚCHI

09

ES

EDITURA DE STAT
1950

Această carte a fost tradusă după originalul în limba rusă: Диккенс de Evghenie Lann apărut în Editura de Stat pentru Literatură — Moscova 1946.

DIN PARTEA AUTORULUI

Tirajul cărţilor lui Dickens, apărute în editurile noastre sovietice, se ridică la un număr de sute de mii de exemplare.

Dintre clasicii străini, numele lui Dickens este la noi cel mai popular, acest autor întrunind cititorii cei mai numeroşi.

E regretabil că până acum nu avem încă nicio carte care să prezinte viaţa şi opera celui mai mare scriitor englez din secolul trecut. Golul acesta nu-l împlineşte nici celebra carte de eseuri a lui Chesterton, care a fost tradusă la noi acum 15 ani, căci realismul lui Dickens este retuşat cu grijă în această carte, iar aspectul său social este denaturat după obiceiul lui Chesterton. Acesta a continuat tradiţia puţin lăudabilă a criticilor operei lui Dickens, care exagerau fără cruţare şi în mod conştient influenţa pe care ar fi avut-o asupra operei sale curentele ostile realismului, deoarece concepţiile lor sociale nu le îngăduiau să recunoască arta realistă care stătea la baza operei lui Dickens.

Ocupându-mă altădată de Dickens, am strâns un material bogat, datorită căruia am putut găsi o cale pe care să ajung la Dickens cel viu. Aceste premize au determinat hotărîrea mea de a prezenta cititorului nu numai meritele şi neajunsurile cărţilor sale dar şi a desprinde din fondul cărţilor imaginea unui om viu. Iată ce m'a îndemnat să scriu o biografie romanţată. Această biografie se deosebeşte de romanul biografic, care se mărgineşte deobicei să prezinte un personaj istoric într'o anumită perioadă a vieţii sale. Autorul unui astfel de roman nu îşi propune să urmărească evoluţia sufletească a eroului său, nici etapele prin care trece activitatea sa în decursul întregii sale vieţi. Autorul unei biografii romanţate îşi propune însă tocmai acest scop. Pentru el, datele biografice presărate de-a-lungul vieţii eroului sunt indicii sigure, care îi ajută să-l prezinte pe erou cât mai complect şi cât mai exact.

Dacă eroul unei biografii romanțate este un personaj istoric, a cărui viață abundă în evenimente externe, aceste evenimente constitue fapte biografice de cea mai mare importanță. Dar mai pot fie ele, oare, considerate fapte biografice însemnate, când eroul cărții e un scriitor?

„In viața unui savant și a unui scriitor, cărțile sunt faptele biografice cele mai importante, iar gândurile — evenimentele cele mai de seamă", spune Cliucevschi, și are, fără îndoială, dreptate.

Prezenta biografie romanțată încearcă să înfățișeze viața lui Dickens ca un istoric al îmbogățirii sale cu experiența vieții, ca un istoric al ideilor și al cărților sale.

Descrierea mediului politico-social în care se desvoltă creația lui Dickens, precum și a principalelor etape istorice ale Angliei în epoca în care trăiește Dickens, tind să înlesnească cititorului rezolvarea importantei probleme relativă la limitele reformismului său social. Una din aceste limite a fost determinată de Cernâșevschi care scria că Dickens este „apărătorul claselor de jos împotriva celor de sus, este cel care condamnă minciuna și fățărnicia". Cunoașterea de către cititor a „celor mai de seamă evenimente" din viața lui Dickens și anume a ideilor lui, îl va ajuta să complecteze această caracterizare și să găsească o cale dreaptă pentru cunoașterea lui Dickens-omul.

Nu e locul aici, să facem demarcații între „adevărul" și „ficțiunea" genului biografiei romanțate. E deajuns să arătăm că toate afirmațiile lui Dickens sunt documentate, chiar și cele care au o cât de vagă legătură cu caracterizarea concepțiilor sau aprecierilor lui sau cu prezentarea însușirilor lui de om.

Biografia clasică a lui Dickens, scrisă de John Forster, conținând scrisorile adresate lui de Dickens, are desigur un rol de prim ordin. Toți cercetătorii operei lui Dickens, toți biografii lui de mai târziu au găsit în cartea lui Forster un material foarte prețios. Forster s'a gândit la o biografie a prietenului său cu mult înainte de moartea acestuia și a cules zi de zi, cu multă scrupulozitate, datele necesare. Forster era însă un om cu totul diferit de Dickens. Nu numai concepțiile sale sociale, dar și mentalitatea și temperamentul său, nu se „asemănau" cu ale lui Dickens. Din această cauză, observațiile lui Forster relative la sursele psihologice ale creației lui Dickens erau mai totdeauna superficiale, iar aprecierea că Dickens ar fi fost „radical" social-politic din epoca victoriană, e complect greșită. Primele surse de informație, adică scrisorile lui Dickens, dis-

cursurile lui și amintirile altora despre el constitue corectivul necesar la această carte clasică a lui John Forster.

Forster are însă, fără îndoială, dreptate într'un punct — anume acolo unde vorbește despre drama personală a lui Dickens, care se sfârșește cu divorțul. El cunoștea foarte multe lucruri relative la cauzele care au determinat această dramă, dar le-a trecut intenționat sub tăcere. Biografii de mai târziu, cuprinși de dorința de a le desvălui, au dat în vileag unele date, iar unii dintre ei, cum ar fi de exemplu Thomas Right, au făcut recent, cu vreo trei ani înainte de cel de al doilea război mondial, cercetări suplimentare. Tendințele de „demascare" ale biografilor l-au determinat pe un scriitor („Ephesian") să încerce să scrie un roman-rechizitoriu împotriva lui Dickens. Acest autor, care adoptă atitudinea unui moralist, nu și-a dat seama însă că pentru Dickens despărțirea de soția sa era o adevărată dramă.

Cred că am cercetat tot materialul publicat în legătură cu drama personală a lui Dickens, dar n'am socotit de cuviință să stărui asupra ei.

Acest material este insuficient. Ar trebui să recurgem la ficțiune ca să umplem golurile, să descriem participarea acelor persoane, ale căror nume Dickens n'a vrut nici să le pomenească măcar și despre care nu știm nici acuma nimic mai mult, decât numele lor. Deaceea, dacă ar fi să stabilim sursele dramei sufletești prin care a trecut Dickens, o astfel de analiză ar putea fi considerată nu numai ca o lipsă de tact, dar și ca o încercare absurdă de a inventa împrejurările dramei și figurile personajelor ei. Dar, publicarea simplă a unor documente, neînsoțită de o analiză a stării sufletești a lui Dickens, ar duce la denaturarea acestei teme complicate care ar fi ușor percepută de către cititor.

Am fost nevoit, deasemenea, să creionez doar figura doamnei Dickens. Nu poți decât să te asociezi la părerea lui Steven Leacock care, acum zece ani, se arată atât de mirat că în uriașa lui Dickensiană materialul referitor la soția lui Dickens era atât de redus.

După câte știu, în ultimii zece ani n'au fost descoperite informații noi în ceeace privește persoana doamnei Dickens. Am socotit necesar să rezerv în cartea mea un loc însemnat problemelor „transformării" lui Dickens dintr'un reporter în scriitor și să vorbesc pe larg despre influența pe care a avut-o experiența vieții asupra operelor sale. Aceasta va ajuta cititorului să simtă marea lui măestrie realistă, care nu era pe placul ace-

lora care au făcut din Dickens un povestitor de basme și un romantic.

Am mai socotit de cuviință și că, în această carte, trebue să fie povestite și subiectele operelor principale ale lui Dickens. Temele lui Dickens, care vădesc darul său extraordinar, numit de el „inventivitate", exprimau totdeauna tendințele caracteristice mentalității sale, deși el era gata să satisfacă, mai cu seamă în ceeace privește finalurile, gusturile tradiționale ale cititorilor epocii sale. Expunerea subiectelor trebue să ajute pe cititor să cunoască profilul social al lui Dickens.

Cititorul va urmări și drumul parcurs de desvoltarea concepțiilor sale despre lume; va vedea că programul chartiștilor n'a găsit în Dickens un adept; va vedea deasemenea și cum s'au oglindit ideile democratice din acea epocă în opera sa. Belinschi al nostru, luptând pentru ideologia progresistă a literaturii ruse contemporane, pomenește, pe drept cuvânt, de romanele lui Dickens, „care oglindesc o atât de adâncă simpatie pentru ideile timpului nostru".

Belinschi a scris aceste rânduri în anul 1847, înainte ca Dickens să înceapă „David Copperfield" și fraza: „simpatie pentru ideile timpului nostru" apăra în mod sigur ideea lui de atacurile cenzurii, idee care, de altfel, era bine înțeleasă de contemporani.

Această carte, despre Dickens, îl așează pe marele artist-realist în rândul oamenilor mari ai epocii sale. Sper ca cititorul să simtă flacăra creatoare care l-a însuflețit neîncetat pe acest mare scriitor.

EVGHENIE LANN

Partea întâia

ANII DE FORMARE

I

ORĂŞELUL DE PE MEDWAY

Lorzii amiralităţii, vrând să construiască docuri mari, aleseseră în acest scop, încă de pe vremea reginei Elisabeta, un orăşel aşezat pe râul Medway, la treizeci de mile depărtare spre Sud-Vest de Londra, acolo unde acest râu se varsă în gurile largi ale Tamisei. Să tot fie o svârlitură de băţ dela orăşelul numit Chatham până la locul acesta, care a devenit în scurtă vreme unul dintre cele mai de seamă şantiere pentru construcţia flotei de război. Lângă orăşel au fost ridicate forturi întărite, ca să se apere docurile militare de eventualele incursiuni ale corăbiilor vrăjmaşe. Dar ele nu l-au împiedicat, din păcate, pe îndrăzneţul amiral olandez, de Reutter, să forţeze cu corăbiile sale gurile Tamisei şi, bătând din culevrine, să acopere cu o grindină de ghiulele de fontă forturile care apărau oraşul, scufundând şi câteva corăbii de război şi împrăştiind groaza în orăşel.

Asta se petrecuse cu mai bine de o sută cincizeci de ani înaintea acelei seri plăcute de vară, când strada principală din Chatham, High-Street, ce se întinde cam o milă şi jumătate de-alungul râului, se bucura în linişte şi pace de o siguranţă deplină faţă de invaziile îndrăzneţe ale amiralilor. Şi, într-adevăr, dacă

în capul unui amiral semeț ar fi încolțit acum gândul cutezător de a deschide din nou focul bateriilor asupra orășelului Chatham, nu ar fi întâmpinat el oare, de data asta, riposta cuvenită din partea noilor linii de forturi și nu s'ar fi făcut oare de rușine prea încrezutul dușman?

Dar acum teama de incursiuni nu mai avea, fără îndoială, niciun temei. Anglia și locuitorii din Chatham se aflau în deplină siguranță. Cu cinci ani înainte, puterea tiranului și despotului Bonaparte fusese sdrobită de ducele Wellington, iar despotul se afla acum exilat pe o insulă pierdută în largul oceanului; a doua oară nu mai putea să fugă, cum fugise de pe altă insulă, cu trei luni înainte de a-l fi nimicit cu desăvârșire ducele victorios. De data asta era bine păzit, iar Anglia și locuitorii din Chatham se puteau bucura în tihnă de o viață pașnică.

Și se bucurau din plin, cel puțin cei din Chatham, ieșiți pe High-Street în seara aceea plăcută de Iunie.

E încă lumină; vara se întunecă mai târziu. Pe High-Street, în preajma primăriei care-și înalță ceasul deasupra locuitorilor din Chatham, e mare însuflețire. „Pe aici, pe la noi e aproape ca pe Strandul dela Londra", se laudă cei din Chatham, când descriu vreunui călător în trecere orașul lor natal. Nici vorbă că exagerează din cauza sentimentului lor patriotic local. High-Street se deosebește mult de Strand, dar trebue să recunoaștem că în seara asta e mare forfotă în preajma primăriei.

Praful ridicat de bocancii grei ai marinarilor se așterne într'un strat gros pe pantofii frumoaselor din Chatham și pe ghetele bravilor ofițeri și funcționari.

La ora asta, High-Street mișună de marinari, ofițeri și funcționari. Funcționari de toate categoriile: dela docurile flotei regale, dela arsenal, dela depozitele de aprovizionare, dela administrațiile militare ale forturilor din Chatham. Marinari de toate gradele — începând cu elevii și sfârșind cu locotenenții — toți bine dispuși, după ce consumaseră cantități apreciabile de băuturi tari. Bătrânii lupi de mare, cu îmbrăcămintea lor îmbibată de catran, contribue și ei la stârnirea prafului; aceștia se plimbă pufăind din pipe, acoperind de fum cerul ușor înnorat.

Pe High-Street sunt multe taverne care vând băuturi spirtoase; dai de ele aproape la fiecare pas. In preajma lor se află prăvăliile adaptate situației predominante pe care o are orășelul Chatham față de alte porturi militare și șantiere navale ale regatului. In vitrinele acestora se poate găsi absolut tot ce e necesar pentru aprovizionarea și echiparea corăbiilor și a bravilor

marinari, începând cu bidonul pentru rachiu și sfârșind cu busolele de orice mărime, pe care marinarii le folosesc la orice, înafară de spart nuci. In rând cu aceste prăvălii sunt și altele, ale căror vitrine ademenitoare sunt pline de tutun, piper, grămezi de lămâi și nuci de muscat, necesare pentru punch, cu sticle de gin și de rom și cu articole coloniale făcute să ispitească numai pe cei din Chatham, nu și pe lupii de mare care aprovizionează prăvăliile acestea cu mărfuri aduse de peste mări, prilejuind astfel pagube incontestabile vistieriei regale.

Totuși, lupii aceștia de mare, cu mustăți și fără, podoaba Chathamului, sunt considerați oarecum ca stăpâni ai orașului, iar ei, dându-și seama de situația lor privilegiată, se comportă cam liber. Nu c'ar răcni cântece vesele pe High-Street — pentru asemenea distracții are orașul destule ulicioare în cartierul docurilor — dar fumul pipelor lor ascunde locuitorilor din Chatham cerul de Iunie, iar duhoarea de vin a gâtlejurilor lor arse de alcool strică întrucâtva mirosul plăcut al teilor înfloriți, plantați de locuitorii orașului pe strada principală.

In seara asta, funcționarii dela docuri, depozite, arsenal și dela forturile militare ale lui Pitt au și avut vreme, după terminarea serviciului, să viziteze localurile lor de preferință. Pe semne că din pricina asta se arată tot atât de bine dispuși ca și numeroșii mateloți și ofițeri ai flotei regale, care se plimbă pe High-Street.

Funcționarii poartă fracuri și redingote albastre, verzi, cafenii ori de culoarea nisipului; pantalonii de vară, făcuți din pichet pestriț sunt largi, acoperind laba piciorului. Eleganții, însă, ispitiți de ultima modă și imitându-i pe cei din Londra, se grăbiseră să apară în pantaloni galbeni de pânză, ce nu coborau mai jos de jumătatea pulpei. Lupii de mare, neînvățați cu manierele elegante, nu se sfiesc să-i arate cu degetul, râzând cu gura până la urechi.

Dar eleganți de felul acesta sunt puțini; căci cei din Chatham nu pot ține piept niciunui dandy din Bath ori Brighton. Iar domnișoarele din Chatham, care plecau de acasă de sub oblăduirea părintească să respire mirosul de tei, vin și tutun, nu se puteau lua la întrecere pe tărâmul modei, cu elegantele din Bath. Cucoanele din Chatham gătite de plimbare cu mantile, pelerine sau șaluri, rămăseseră credincioase vechii și preferatei mode grecești; își purtau taliile chiar sub piept, în vreme ce elegantele din Bath îi trădaseră demult pe vechii elini, potrivindu-și taliile la locul cuvenit. Tinerii gentlemeni și tinerele ladies nu

pierd vremea degeaba ; privirile de admirație și cele de grație se încrucișează pe High-Street, străpungându-l în toate direcțiile. Tinerii funcționari din Chatham nu se deosebeau în general întru nimic de ceilalți funcționari ai regatului; și unii și alții se înflăcărau tot atât de mult în fața frumoaselor ladies, cu toate că farmecul feminin nu-i ispitea la fel pe toți funcționarii din Chatham, deși niciunul din ei nu atinsese vârsta când acest farmec te lasă rece.

2

PE ORDINANCE-TERRACE

Așa de pildă, poți să-ți dai seama dintr'o singură ochire, în primul rând, că gentlemanul care ieșise din taverna „Calul alb" și trece acum prin fața primăriei, e funcționar, și în al doilea rând, că nu nutrește niciun fel de interes pentru vreo lady din Chatham, deși nu atinsese încă vârsta critică.

E un gentleman cam de vreo treizeci și cinci de ani ori poate mai puțin, cu un obraz plăcut, prelung, cu ochi căprui și nas subțire. Gura moale, feminină, micuță, cu buza de jos cărnoasă și bărbia neexpresivă, nu prea dovedește tărie de caracter. Poartă un frac de pânză albastră, cu nasturi auriți, și pantaloni făcuți tot din pânză, de culoarea nisipului. Gulerul scrobit al cămășii îi ajunge până la obraji; capetele batistei negre de mătase sunt băgate sub vestă, lăsând descoperit pieptarul. Pălăria-i mare, cu fund mic și boruri largi foarte întoarse în sus, e dată pe ceafă; o șuviță creață de păr îi flutură pe frunte ori de câte ori înclină capul, salutând numeroasele lui cunoștințe și făcându-le prietenos semn cu mâna.

Trece pe lângă primărie cu pas șovăielnic. Nu s'ar putea spune că se clatină, dar nici că pășește cu siguranță. Iar ochii lui căprui sunt mai umflați decât s'ar cuveni să fie — chiar dacă am admite că gentlemanul stătuse toată ziua, adus de spate, într'unul din birourile semănate au atâta dărnicie în Chatham.

Îi este cald. Își șterge fața cu o batistă frumoasă de mătase și, aruncând o privire la ceasul din turnulețul primăriei, grăbește hotărît pasul.

Dar vizita făcută la „Calul alb" nu-i îngădue să meargă

repede. Oftează, dând în neştire din mâini şi rostind mecanic „Hallo, Bill!", apoi îşi încetineşte iar pasul.

Deodată însă, atent, exclamă:

— Hei, Charlie! De unde vii?

Un băieţel delicat, de vreo opt ani, cu ochi mari, albaştri închis şi bucle de un castaniu luminos, apăruse în High-Street, de după colţ.

— A... A... mă duceam acasă... îngaimă el.

Dacă tatăl lui merge pe High-Street, nu poate fi în acelaş timp şi în altă parte; deci, el, Charlie, n'a întârziat la masă. Aşa că recunoaşte cu un glas mai sigur:

— Am fost la match. Au jucat echipele lui Mr. Giles şi Mrs. Bowle.

— Bile?

— Da.

— Şi cine a câştigat? întreabă iar gentlemanul, apucându-l prietenos pe Charlie de mână.

Abia acum simte băiatul că tatăl său nu se prea ţine bine pe picioare. Ştie el cine-i vinovat: ale-ul, berea limpede şi tare, care-i place atât de mult părintelui său.

— Giles. Eu i-am sfătuit pe cei dela Mrs. Bowle să nu joace, dar mi-au răspuns că sfaturile mele n'au niciun rost, dacă nu joc şi eu. Ştii, tată, nu prea sunt tare nici la bile, nici la cricket. Nu sunt un sportsman, cum spun ei.

Băiatul e mâhnit de stângăcia lui la jocuri.

— Mai bine povesteşte-mi, dragă — întreabă tatăl lui, ca să schimbe vorba — cum a fost la spectacol. Cu cine ai fost la teatru? Cu doctorul?

Incă nu se văzuseră în ziua aceea. Tatăl sosise cu o seară mai înainte, după ce se întorsese Charlie dela teatru, şi dimineaţa, când plecase băiatul la şcoală, el dormea.

— Vai, ce frumos a fost, tată! Ştii, în scena în care ducele de Richmond îl ucide pe regele Richard cu spada, a trebuit să-mi pun mâna la gură, ca să nu ţip.

— Cum se poate să fii atât de nervos, băiete dragă?

— In locul meu ai fi făcut la fel. S'au bătut chiar lângă loja noastră. L-am apucat pe James de mână.

— L-a luat doctorul şi pe James?

— Sigur. A fost şi tanti cu noi.

— Aha! Aşa-i!!

Chirurg militar, doctorul Lamert locuia în apropiere şi venea des pe la familia Dickens. Fiul lui, James, deşi cu opt ani

mai mare, era prieten cu Charles. Doctorul Lamert era văduv şi venea cu plăcere la Dickens unde stătea şi Mrs. Hellen, o soră de-a mamei lui Charlie, văduvă şi ea.

Băiatul strânge mâna tatălui său:

— Ieri am isprăvit „Pelerinul Pickle" şi să ştii c'am bănuit că Smollet îl va face să se căsătorească până la sfârşit cu Emily. Îţi aduci aminte că şi la Fielding, Tom Jones se căsătoreşte până la urmă cu Sophia. Ia spune, tată, dece se tot căsătoresc cu toţii?

— Ei, nu chiar cu toţii — răspunde moale tatăl, gândindu-se fără să vrea la doctorul Lamert. Se părea că şi doctorul o va lua, în sfârşit, de soţie pe mătuşa lui Charlie.

— Don Quichotte nu se căsătoreşte, e adevărat. Dar Robinson Crusoe, da. Şi'n cartea lui Smollet, Roderick Random se însoară, iar în „Humphrey Clinker" se căsătoresc cu toţii. Aşa dar, vezi că am dreptate să-mi pun întrebarea asta?

John Dickens găseşte un răspuns potrivit, cu toate că băuse astăzi mai mult ca deobicei:

— Ei, n'ai ce-i face, băiete dragă; şi tu te vei însura când vei fi mare.

Charles lasă capul în jos, şi în faţa lui apare Lucy cea cu păr de aur. Se îndrăgostise de Lucy Strawhill de cum o văzuse, cu doi ani în urmă; fratele ei George, camarad de-al lui Charlie, o adusese la dânşii, ca să admire „lanterna magică". Da, se va căsători cu Lucy. E cochetă şi-i place să-l necăjească; dar n'are a face, o va lua de soţie.

Au ajuns în faţa biroului de diligenţe, Thompson. Charles se uită cu plăcere la firma ovală expusă în geam, care reprezintă diligenţa Thompson, plină de călători în haine de sărbătoare; toţi par grozavi de veseli, nici vorbă, deoarece călătoresc cu diligenţa asta.

Cu ea a călătorit şi el, când a fost la Londra să-l vadă pe clownul Grimaldi. Acelaş simpatic doctor Lamert l-a luat cu el, şi Charles îşi aminteşte acum de călătoria aceea la Londra.

— Când voi fi mare, mă fac actor, spune el.

Şi se gândeşte că va ajunge tot atât de vestit ca şi Grimaldi; iar Lucy îl va admira. Sau poate va juca rolul ducelui de Richmond; nici asta n'ar fi rău.

Dickens-tatăl nu prea înţelege ce legătură este între hotărîrea lui Charles de a se face actor, firma diligenţei de pasageri şi călătoria la Londra. Mormăe ceva neînţeles, după care spune:

— Iată-ne şi acasă...

Trec pe lângă „Parapetul de artilerie", apropiindu-se de Ordinance Terrace, uliţa pe care se află locuinţa familiei Dickens.

Toţi ai casei sunt adunaţi în sufragerie şi-i aşteaptă. Fanny, în vârstă de zece ani, îşi strânge repede caietele de pe masă; sârguitoare de felul ei, în aşteptarea mesei, se şi apucase să-şi facă lecţiile. Letiţia, de cinci ani, e flămândă şi se grăbeşte să se aşeze la masă, punându-şi şervetelul la gât şi înarmându-se cu o lingură. Doamna Dickens îşi subţiază buzele: băgase de seamă dintr'o aruncătură de ochi că soţul ei trecuse pe la „Calul alb". Ţine pe genunchi un plod de numai şase luni. Lângă ea, în cărucior, doarme micuţa Harriet.

John Dickens, care-şi arată marea-i dragoste pentru copii, mai cu seamă când întârzie dela masă, ceeace se întâmplă destul de des, îl sărută cu gingăşie pe creştet pe micul Frederick şi se grăbeşte s'o întrebe pe prea iubita sa soţie cum o mai duce cu sănătatea.

— Frumos, tare frumos! Iar ai întârziat, John, şi noi murim de foame. Şi tu, Charles, dece n'ai venit până acum?

— Ştiam că tata nu s'a întors încă — încearcă se se descurce băiatul.

— Ştiai? De unde puteai să ştii? Charles, nu mai începe cu născocirile, spune doamna Dickens, enervată.

Charles nu-i tare în „născociri". nu ştie să „croiască minciuni" şi-şi dă seama de asta. Adevărat, de unde ar fi putut şti el că tatăl său nu era acasă? Mai bine ar fi spus adevărul: c'a fost la matchul de bile şi gata. Dar acuma-i prea târziu. Oftează şi tace. Apoi, îndreptându-se spre scaunul lui, încearcă să nu mai privească spre maică-sa.

In tot timpul mesei, capul familiei se arată bine dispus, trăncănind verzi şi uscate; se vede cât de colo că vrea să descreţească fruntea nevestei sale.

— Nu-ţi poţi închipui, dragă, ce discuţie aprinsă s'a încins astăzi la noi la birou! Ţi-am povestit de domnul Howell, de firea lui paşnică şi tăcută; dar e bun funcţionar, n'am ce spune! Ei, ce-ţi închipui că a declarat astăzi domnul Howell, aşa tam-nisam? Că e de acord cu petiţiile pentru comerţul liber. Cred că-ţi aduci aminte. Ţi-am vorbit de chestiunea asta acum o lună. Nu-ţi mai aminteşti? Petiţiile acelea, dragă, făcute la Londra, Glasgow şi Manchester, în care se spune că toate relele, sărăcia şi celelalte vin numai din lipsa unui comerţ liber. Ai uitat? Acum judecă şi tu, te rog: nici vorbă că cei care au

făcut petiţiile au ştiut ce spun şi c'au judecat chestiunea pe toate feţele. Dar domnul Howell? Ce are el cu comerţul liber? Nici în clin, nici în mânecă! Ei, să-l fi văzut astăzi pe paşnicul Howell! „Mai bine mor, spunea el, decât să renunţ la convingerea mea că prin petiţii se cere ceva absolut necesar şi că tot răul din ţara noastră este rezultatul protecţionismului". Ţi-am explicat, mi se pare, ce-i aceea protecţionism. Ei, ce spectacol a mai făcut şi domnul Howell al nostru; me-am mirat cu toţii. Domnul Tillet, ca să-l necăjească, a spus că şi comerţul liber şi toate petiţiile acelea nu-s decât fantasmagorii. Ne-am speriat, îţi spun drept. Faţa paşnicului nostru domn Howell s'a înroşit ca focul şi, bătând cu pumnul în masă, a spus cu un glas teribil: — „Eu nu l-aş sfătui pe domnul Tillet să discute chestiuni de care n'are habar". Şi i-a aruncat acestuia o căutătură, să-l vâre în pământ nu alta. Ei, ce spui de omul nostru cel paşnic? Îţi place o asemenea întâmplare, dragă?

Dar doamnei Dickens nu-i plăcea deloc întâmplarea şi n'arăta nicium fel de interes pentru ea, aşa că monologul domnului Dickens nu-şi atinse scopul, şi el se văzu silit să schimbe subiectul. Iată-l acum cufundat în gânduri, cugetând la viitorul strălucit ce-i aşteaptă pe „cei mai mari dintre puişorii noştri": Fanny şi Charles.

Dar doamna Dickens e prea amărîtă de vizitele zilnice ale soţului ei la „Calul alb" şi de întârzierile lui la masă, ca să se poată potoli cu una cu două. Când el îi spune la ce se gândeşte, ea-l priveşte cu neîncredere, ceeace nu-l descurajează pe părintele iubitor.

— Sunt sigur că Fanny va ajunge o mare muziciană, începe el, necăjindu-se cu carnea de vacă; am auzit-o deunăzi cântând câteva pasaje şi spun cinstit că nu-mi venea să-mi cred urechilor.

Rămâne însă o taină unde putuse auzi părintele iubitor pasajele cântate de Fanny, care lua lecţii de pian într'altă parte a oraşului, cu un profesor de muzică de mâna a treia.

Cu toate acestea, John Dickens, pătruns de dragoste pentru „cei mai mari dintre puişorii noştri", o ţine 'nainte:

— Cât despre Charles, n'am nicio îndoială. De el sunt sigur şi aş pune rămăşag pe trei sticle...

Se opreşte deodată. Doamna Dickens îşi subţiază şi mai tare buzele.

— Adică, se grăbeşte John Dickens vreau să spun, dragă, că Charles o să ajungă cu siguranţă scriitor. Mă uimesc cunoş-

tințele lui din literatura cultă. Pur și simplu, mă uimesc! Cunoaște o mulțime de nuvele din „Spectator" și „Chatterbox", își amintește perfect de toate romanele lui Fielding, Smollet, absolut de toate...

Charles știe că tatăl său vorbește de talentele lui și ale Fannyei ori de câte ori trebue să topească tăcerea de ghiață a mamei. E obișnuit cu asemenea discuții, sau mai bine zis cu monologurile tatii.

— Ce-i cu bătrânul Fielding? se aude un glas dela ușă.

E doctorul Lamert. Blajin, grăsuliu — intră, aruncând o privire de jur împrejur. Văzând că doamna Hellen n'a apărut încă, dă bună ziua doamnei și domnului Dickens și-i ciupește delicat de obrăjiori pe copii, așezându-se ceva mai departe de masă. Așteaptă, desigur, să vină doamna Hellen.

— Tocmai spuneam, Lamert, că Charles o să ajungă cu siguranță scriitor. A citit o groază de cărți. Nu găsești?

— Da, da, e foarte citit, încuviințează doctorul Lamert. Mi-a povestit deunăzi, pe larg, câteva schițe de Washington Irving.

Charles n'aude pentru prima oară vorbindu-se despre erudiția lui.

— Eu o să fiu actor... spune el.

John Dickens e dispus să admită și posibilitatea asta.

— Se poate, se prea poate! murmură el, trăgând cu coada ochiului la nevastă-sa.

Ca deobicei, doamna Dickens nu rămâne multă vreme supărată. Fața-i capătă iar expresia obișnuită.

— S'ar putea ca favoritul dumitale — se adresează el doctorului — să aibă dreptate. Îți mai amintești cum cânta cuplete când era mic de tot? E drept că nu erau cuplete potrivite cu vârsta lui, eu însă mi-am dat seama de pe atunci că are talent și sunt aproape sigur că va ajunge un mare actor. Actor sau scriitor! Are mult haz la povestit.

Doctorul se uită cu prietenie la favoritul lui, apoi se ridică. Tocmai intră doamna Hellen, motivul vizitelor sale zilnice în casa Dickens.

— Ai dreptate, Dickens, spune doctorul, după ce doamna Hellen se așează la masă; nu știu dac'am mai întâlnit un copil cu un spirit de observație atât de desvoltat ca al lui Charles.

Așa dar, în loc de o mustrare aspră pentru întârziere, Charles primește laude cu nemiluita. Și pricina e numai slăbiciunea scumpului său tată pentru taverna „Calul alb". Copilul înțelege

prea bine că dacă nu s'ar fi enervat mama lui, nici dragul lui tată n'ar fi încercat să-i abată atenţia cu discuţiile despre talentele fiului său. Dar nu e prima dată că tatăl stărue atât asupra acestui subiect care-i face o plăcere aşa de mare. Replica doctorului Lamert îi dă parcă pinteni; iată-l înnotând până'n gât în grijile şi sentimentele lui părinteşti.

Deodată, spune:

— Ce zici dragă, nu crezi c'ar trebui să-i mutăm pe Fanny şi pe Charles la altă şcoală?

Charles şi Fanny urmează la o şcoală mixtă de băieţi şi fete, condusă de o lady bătrână şi evlavioasă, care ia câte zece penny pe săptămână de fiecare elev. Lui Charles nu-i place deloc şcoala asta; se plictiseşte acolo de moarte, dar mai cu seamă nu-i place mopsul cel urîcios care stă culcat în coridor pe o salteluţă de vată şi mârâe aşa de scârbos când treci pe lângă el.

— Nu-i o şcoală potrivită pentru copiii noştri. Le-ar trebui una mai bună, încheie solemn John Dickens. Nu eşti de aceeaşi părere, Lamert?

Ba da, doctorul Lamert e de aceeaşi părere, ca şi doamna Hellen şi doamna Dickens. Dar de unde să iei bani să plăteşti taxele pentru o şcoală mai bună? Mai sunt şi lecţiile de pian ale Fannyei, care trebue achitate.

Doamna Dickens doreşte şi ea o schimbare a şcolii, dar nu pomeneşte nimic despre bani. Nici ea, nici soţul ei nu se gândesc la bani.

— Charles ar vrea grozav să înveţe, adaugă doctorul. Mi-a spus mie c'ar fi în stare să înveţe toată viaţa. Nu-i aşa, Charles?

Charles dă din cap.

— Atunci gata, s'a hotărît! Căutăm altă şcoală, — încheie John Dickens. E atât de copleşit de grijile părinteşti, încât nu mai are vreme să se gândească la şilingii cei vrednici de dispreţ.

3.

DACĂ CHARLES VA LUCRA...

Mister John Dickens era un om ciudat: bun, optimist, nehotărît, blajin, neprevăzător. Fiul său îl iubea, deşi acesta nu se îngrijise deloc de creşterea şi educaţia lui şi nu-l învăţase niciodată ceva. Atât el cât şi sora lui Fanny, învăţaseră limba

țării dela mama lor, înainte de a fi fost dați la școala acelei lady evlavioase. Dar în ciuda acestei nepăsări a tatălui pentru învățătura lui, Charles îl iubeau mai mult decât pe mama sa, cu toate că nici ea nu era aspră cu el și se pricepea tot atât de bine ca și soțul său să cheltuiască șilingi și penny.

Gentlemanul acesta simpatic, cu nas subțire și gură mică, nu se gândise niciodată la ziua de mâine. Așa se făcuse ca la treizeci și patru de ani se pomenise tată a cinci copii, fără să aibă vreun venit, ori măcar perspectiva vreunei alte surse de venituri, înafara lefii modeste de mic funcționar al amiralității. Când se căsătorise, cu unsprezece ani în urmă, în 1809, cu miss Barrow, sora unui coleg, fusese tot mic funcționar, în Portsmouth, la acelaș departament al amiralității. Acelaș mic funcționar rămăsese și acum în Chatham — mic funcționar cu o inimă largă și o fire șovăitoare.

Nici cu unsprezece ani înainte nu se gândise la o cheltuire rațională a lefii lui; din venitul său de optzeci de lire sterline anual, cât primea pe atunci, treizeci și cinci îi dădea la chirie și nu șovăia să se împrumute de pe unde putea. Și tot așa făcea și acum, când era tată a cinci copii; nu se codea să primească tot ce-i dăruiau rudele soției lui și nu se chinuia niciodată cu gândul cum și când va ajunge să-și plătească nenumăratele datorii.

Pe lângă toate acestea mai era și foarte vanitos; îi plăcea să se vorbească despre el, să i se laude dărnicia, și pentru câștigarea unei astfel de reputații îi ajută pe săraci și pe sinistrați, donând societăților de binefacere mult mai mult decât i-ar fi îngăduit leafa lui atât de modestă. Munca în docurile din Chatham și-o îndeplinea conștiincios, totuși nu izbutise să se ridice pe scara ierarhică. Mereu i se împotrivea câte ceva. Poate că-i dăuna și faptul că prea era gata oricând să golească o sticlă de ale ori de porto cu oricine și să demonstreze la un păhărel tovarășului de băutură, cum poate fi omul fericit. Avea fel de fel de rețete, printre care și următoarea: dacă cineva ar câștiga într'un an douăzeci de lire (și el, în realitate, primea mult mai mult) și ar putea cheltui numai nouăsprezece lire, nouăsprezece șilingi și șase penny, nu i-ar mai trebui nimic. Cam asta ar fi putut fi fericirea pe care o aștepta zadarnic John Dickens.

Își iubea soția; încurajase întotdeauna slăbiciunea domnișoarei Elizabeth Barrow, doamna Dickens de mai târziu, pentru gătează, cape și bonete cochete. Băiatul ei, Charles, n'ar fi putut

să-şi amintească de mama sa ca de personificarea bunului simţ, răscumpărând astfel inconştienţa şi descumpănirea soţului ei.

Îşi iubea şi copiii. In anul 1820 ar fi avut şase, dacă unul dintre ei nu s'ar fi prăpădit de mic. Rămăseseră cinci: Fanny, venită un an după căsătorie; Charles, născut la 7 Februarie 1812; două fete: Letiţia de patru ani şi Harriet de un an şi jumătate şi ultimul — un fiu, Fredrich — abia născut. Slăbiciunea lui pentru taverne nu-l împiedica pe John Dickens să se simtă legat de copii şi de viaţa de familie. Câte nopţi albe nu petrecuse omul ăsta uşuratic la căpătâiul copiilor lui bolnavi! Era prietenos cu ei, nu-i pedepsea niciodată şi se mândrea cu talentele celor doi mai mari: Fanny şi Charles.

Fanny dovedise de mică o mare dragoste pentru pian. Avea talent, şi părinţii ei hotărîseră s'o lase să studieze muzica. Şi chiar din prima zi, dela cea dintâi lecţie cu un profesor de mâna a treia, John Dickens nu pierduse prilejul să trâmbiţeze vestea asta tuturor tovarăşilor săi de tavernă. Şi dacă o dăduse pe fetiţă să înveţe muzica, n'o făcuse din grija conştientă de a prilejui desvoltarea însuşirilor ei naturale, ci numai din vanitate.

Aceeaşi vanitate îl impingea să-şi ia băiatul la tavernă, înainte de a-l fi dat la şcoala evlavioasei lady. Copilul avea ureche muzicală şi glas plăcut. Şi blajinu-i părinte îl învăţa tot felul de cântece, unele cu totul nepotrivite pentru cei cinci, şase anişori al lui. Dar cum era să-i lipsească de plăcerea asta pe obişnuiţii tavernei?

Şi băieţelul, privind cu ochi mari sticlele şi cănile de pe mesele în jurul cărora se lăfăiau clienţii obişnuiţi ai tavernei înfierbântaţi de băuturi tari, îi desfăta cu cântecele lui, umplând de mândrie inima părintelui iubitor, care oferea plăcerea asta tovarăşilor săi de băutură numai ca să-şi satisfacă vanitatea.

Că asemenea vizite la tavernă nu puteau fi privite decât cu foarte mare îngăduinţă ca metode pedagogice, cu asta nu-şi prea bătea capul John Dickens.

Doamna Dickens avea grijile gospodăriei; domnul Dickens, slujba şi „Calul alb", iar băieţelul rămânea de capul lui. Charles nu-şi amintea nici de mahalaua Portsea din Portsmouth, unde se născuse şi locuise până la doi ani, nici de Londra unde petrecuse alţi doi ani din viaţă; Chatham, unde se mutase cu familia când împlinise abia patru ani, a fost sortit să fie oraşul de care se leagă toate amintirile copilăriei lui Dickens.

Orăşelul mic şi prăfuit, cu străduţele-i pline de tarabe cu tot felul de vechituri, forfotind de mateloţi şi ofiţeri ai flotei regale, ameţiţi de băutură, mari iubitori de scandaluri, se transforma în amintirea lui ca prin minune. Teatrul, în care prinsese primele imagini turburătoare — o clădire mică şi sărăcăcioasă — i se părea un palat. High-Street — aidoma unei ulicioare de sat — îi apărea ca o stradă largă şi frumoasă. Primăria — clădire scundă, semănând a capelă — lua proporţii de castel.

Dar dincolo de marginile Chathamului — învecinat cu alte două orăşele : Rochester şi Strude — băiatul se desfăta plimbându-se prin câmpii şi dumbrăvi. Gustul lui pentru arhitectură se desvolta admirând minunatele clădiri vechi cu care sunt atât de bogat dăruite provinciile engleze, şi mai ales provincia Kent. Iar în Rochester, Charles putea să vadă cu drept cuvânt una din cele mai frumoase construcţii, de un gust desăvârşit, catedrala, construită în decursul secolelor al XII-lea şi al XIV-lea, care aminteşte după stil de catedrala din Canterbury.

Şi de câte ori nu se plimba Charles pe Gad's Hill — un deal care se găsea la câteva mile de orăşel ! Acolo, pe vârful colinei, se înălţa o mândreţe de casă, învesmântată în verdeaţă, care-i părea băiatului tot atât de frumoasă ca şi cele mai minunate castele de pe gravuri. Odată, împărtăşindu-i tatălui său admiraţia lui, îl convinsese pe acesta să meargă cu el, într'o duminecă, pe Gad's Hill. Şi rămăsese uimit când află că atât colina sa dragă, cât şi casa aceea frumoasă, erau cunoscute de orice om cult. Aşa-i spusese tatăl său, acolo sus, pe deal, într'o tavernă, pe când beau ale, nu departe de casa aceea minunată. Da, chiar pe locul unde poposiseră, desfătându-se cu privelişte, greoiul Falstaff, om vesel şi chefliu, dacă-i dăm crezare lui Shakespeare, se pregătise să-i atace pe călători, uşurându-le buzunarele; dar până la urmă fusese nevoit s'o şteargă.

Iar Charles, privind lung la casa aceea frumoasă din faţa lui, mărturisise până la urmă părintelui său că e hotărît să locuiască acolo, cu orice chip. Cu care prilej, tatăl, amintindu-şi de obligaţiile-i de părinte, hotărîse că venise vremea să-şi îndrepte fiul pe calea cea bună.

Şi începuse să-i înşire idei în legătură cu datoria oricărui om de a munci fără preget, întărindu-şi poveţele cu multe căni de ale, ca până la urmă să declare că dacă Charles va lucra mult şi bine, s'ar putea întâmpla să-i fie dat să locuiască în mândreţea aceea de casă.

MISNAR, SULTANUL INDIEI

Charles nu era un băiat sportiv. Până şi la jocul de bile se pricepea foarte prost, neputându-şi păstra niciodată bilele — bucuria băieţilor englezi. Le pierdea numaidecât, mai întâi pe cele de piatră, apoi pe cele de lut smălţuite în diferite culori, şi la sfârşit şi pe cele de marmoră.

Jocul avea tot felul de reguli, pe care el le cunoştea foarte bine; dar asta nu-i ajuta, din păcate, la nimic. Mai neplăcut era la cricket şi la foot-ball; de cele mai multe ori, rămas pe dinafară, se mulţumea să fie un simplu privitor, neputând împărtăşi distracţiile sportive ale celor de o vârstă cu el. Şi cum treaba asta îl plictisea prefera, în timpul liber, când n'avea lecţii, să treacă dincolo de fortul oraşului, ca să se plimbe sau să privească exerciţiile militare.

Dar cea mai mare plăcere a lui era să citească. John Dickens avea puţine cărţi; nu prea iubea cititul. Robinson Crusoe, Don Quichotte, câteva romane de Fielding şi Smollet, „Vicarul din Wakefield", de Goldsmith, nişte volumaşe cu nuvele de prin „Spectator", „Tatler", „Învăţătorul" — foi străvechi ce înlocuiau pe vremuri revistele — povestiri alese din „O mie şi una de nopţi" şi schiţele americanului Washington Irving — cam astea erau volumele care alcătuiau întreaga lui bibliotecă.

Charles înghiţise cu lăcomie toată comoara asta cărturărească, până la epoca în care tatăl său hotărîse să-l ia dela şcoala acelei doamne evlavioase, rămasă întipărită în amintirea lui nu atât prin lecţiile, cât prin mopsul ei cel uricios.

Mai găsise undeva o carte interesantă: „Gil Blas" pe care o îndrăgise atât de mult, încât nu mai înceta să povestească părinţilor săi despre aventurile acestui derbedeu spaniol.

Cu un asemenea bagaj de cunoştinţe în domeniul literaturii clasice engleze şi mondiale, şcoala doamnei celei evlavioase nu-i mai putea fi de niciun folos. Avea nevoie de alt profesor mai experimentat.

Dar John Dickens nu se putea hotărî să economisească din banii cei disprețuiţi, şi nici doamna Dickens nu-şi înfrângea dorinţa de a-şi mai cumpăra încă o panglică la bonetă. Şi deoarece răbdarea creditorilor ajunsese la capăt, nu rămăsese altă ieşire decât să plece din locuinţa lor de pe Ordinance-Terrace şi să se mute într'o casă strâmtă din marginea Chathamului.

Acum, Charles n'o mai putea vedea atât de des pe Lucy, fata cu părul de aur. Incetul cu încetul, chipul ei i se ştergea din amintire. Trecerea la altă şcoală contribui şi ea la această uitare.

Fanny lua mereu lecţii de pian, şi amândoi se duceau împreună la şcoala care se afla în apropierea noii lor locuinţe.

Şcoala era condusă de un preot baptist, mister William Giles.

Mister Giles se interesa îndeaproape de băieţelul care-i cunoştea pe clasicii naţionali şi ţinea aşa de bine minte tot ce citise, acordându-i mai multă atenţie decât celorlalţi elevi

Poate că numai datorită acestei atenţii a putut răbda Charles cu atâta stoicism despărţirea de familie. După mai mulţi ani de serviciu la docurile din Chatham, John Dickens reuşeşte, în sfârşit, să obţină mutarea lui la Londra, tot la acelaş departament al amiralităţii.

Când se petrecea evenimentul acesta din viaţa domnului Dickens — care dăruise lumii al şaselea copil — Charles era aproape de unsprezece ani. Familia se sfătui şi hotărî ca Charles să urmeze învăţătura la preotul baptist, în vreme ce restul familiei se va muta la Londra.

Aşa că Charles rămâne la Chatham. Nu-şi schimbă întru nimic gusturile literare. Poveştile din „O mie şi una de nopţi" îl vrăjeau tot atât de mult. Şi fructul acestei admiraţii e o tragedie scrisă îndată după plecarea familiei.

Tragedia se numeşte „Misnar, sultanul Indiei". Copiată cu grijă pe curat, e încredinţată domnului Giles, ca să fie citită.

Cariera literară a lui Charles Dickens începe bine. Domnul Giles, găsind că elevul său are mult talent dramatic, îi prezice un viitor strălucit.

Nu mult după triumful acesta, chiar înainte de sfârşitul trimestrului şcolar, e chemat de părinţii lui la Londra.

Pe vremea aceea, în anul 1823, nu erau încă drumuri de fier... Prima cale ferată din Anglia, aceea dintre Stockton şi Darlington, lungă de abia douăzeci de mile, s'a construit cu doi ani mai târziu. Şi călătoria lui Charles, dela Chatham la Londra, s'a făcut, după vechiul obicei, cu o diligenţă — una din diligenţele lui Thompson, purtând numele poetic de „Fata cu ochi albaştri".

Cu diligenţa asta părăseşte Charles, la unsprezece ani, oraşelul Chatham, lăsând în urmă anii unei copilării senine; toate

amintirile lui Dickens, legate de Chatham, sunt limpezi, neturburate de nicio durere, de nicio nenorocire.

Şi Charles pleacă la Londra.

5.

BĂIATUL E DAT UITĂRII

Acum, când venea pentru a doua oară la Londra, Charles privea aspectele oraşului cu alţi ochi. De data asta trebuia să viețuiască aici. Avea să locuiască în Londra cea uriaşă. Uite, pe strada asta, pe care se frământă mai multă lume decât în întreg Chathamul, va trece el zilnic. Ce case şi ce magazine!

La staţia de sosire a diligenţei îl întâmpinase tatăl lui. Era trist. Se întâmplase o nenorocire în familie: murise Harriet, surioara lui de patru ani. Deaceea îl chemaseră părinţii la Londra.

De unde-l lăsase diligenţa era cale lungă până acasă. Şi cu cât mergeau mai mult, cu atât mai puţin semăna Londra a metropolă; casele se făceau tot mai scunde, străzile tot mai înguste şi mai murdare. Până şi trecătorii nu mai erau aceeaşi pe care-i văzuse dela fereastra diligenţei, în inima oraşului. Femei simple cu chipuri supte, bărbaţi în salopete, cu feţe palide şi încruntate, copii sdrenţăroşi şi murdari...

Au ajuns în Bayham-Street, în capătul de Nord-Vest al oraşului, numit Camden-Town. De aici încolo dădeai într'o câmpie, şi dincolo de câmpie se zăreau suburbanele londoneze.

Casa era mică şi murdară, mai săracăcioasă decât cea dela Chatham. Tatăl, ce e drept, era slujbaş la una din nenumăratele secţii ale amiralităţii, dar avea de plătit datorii nesfârşite. Şi ca să le plătească, lua bani cu împrumut, şi pe urmă trebuia să-şi achite noile împrumuturi şi tot aşa mai departe.

Plecând din Chatam, luaseră cu ei o fetiţă dela orfelinat să le ajute la gospodărie. La Londra o înlocuiseră cu o slujnică mai de ispravă, o bătrână cam surdă. Curând, însă, se văzuseră siliţi s'o concedieze, luând în schimb, de data asta, un băiat dela orfelinat. Orfanul îngrijea de copii şi mai avea încă alte destule de făcut, căci pe lângă Charles şi Fanny, familia mai număra trei odrasle.

Fanny continua să înveţe pianul. Profesori ieftini se găsesc uşor — ea avusese întotdeauna parte de profesori ieftini, aşa

că te mirau progresele pe care le făcea... Oricine o asculta cântând se putea convinge de asta.

Charles credea c'o să fie dat la învățătură, dar aștepta zadarnic. Părinții lui, împovărați de datorii și de o familie mare, nu păreau să nutrească intenția de a-l trimite la școală, unde ar fi trebuit să plătească mulți bani.

Nu rareori, jertfindu-și tihna și tabieturile, tatăl își îngrijea cu devotament copiii bolnavi. Dar ce puteai face dacă așa-i era firea, dacă se înglodase în datorii pe care nu le putea plăti și nu era în stare să-și înfrâneze ușurința proverbială, iar din lipsă de mijloace uitase că băiatul lui cel mai mare trebuia dat la învățătură?

Pe ajutorul mamei te puteai bizui și mai puțin decât pe acela al tatălui. Desigur că nu uitase necesitatea de a-și instrui fiul, dar pesemne că-și făcuse alte planuri. Charles avea să se convingă curând de asta.

Neavând încotro, el se apucase de treburile grele ale gospodăriei. Când orfanul se întorcea dela băcănie cu mâinile goale, el era acela care trebuia să dea fuga la negustor, ca să-l roage să-i mai dea vreo câteva kilograme de arpacaș și să nu-i ceară plata întregii datorii. Dacă băiatul se întorcea și dela măcelar cu acelaș rezultat. Charles trebuia să se ducă la măcelar. La proprietar, tot el era delegat; pe încasatorul dela societatea de canalizare el trebuia să-l roage să-i mai amâne cu plata; el lua partea cea mai activă la toate operațiile gospodărești ale doamnei Elizabeth Dickens, cultivându-și cu rafinament arta diplomatică.

Tot el conducea munca creatoare de întreținere a căminului; spăla podelele, făcea focul la bucătărie, ajuta la îngrijirea copiilor, curăța ghetele tatălui său. Orfanul nu putea dovedi cu treburile gospodăriei, mai ales că doamna Dickens nu-și prea bătea capul cu ele.

Cu alte cuvinte, era mult de lucru. In timpul liber, Charles cutreiera Londra. Se ducea la Regent-Park să viziteze aleele, pajiștile și lacurile ce se întind spre suburbiile din Nord-Vest. Cândva, pe vremea reginei Elisabeta, pe locurile acestea din preajma Camden-Townului, se ridica un alt parc, cu alt nume, plin de cerbi și vânat de toate soiurile; apoi, pe timpul lui Cromwell, parcul fusese tăiat, vânatul dispăruse și intraseră vitele să pască pe imașurile bogate. Mai târziu, pe aceleași locuri se amenajase din nou un parc, numit Parcul Regentului, în cinstea lui George al IV-lea, care era regent pe atunci. Grădina zoologică de astăzi,

loc favorit al copiilor londonezi, nu exista încă în Regent-Park pe vremea când băiatul nostru se plimba pe aleele lui. Regent-Park îi amintea lui Charles de celălalt parc — mult mai frumos după părerea lui — acela din Kotham, din apropierea dragului său Chatham. Acesta din urmă era un parc bătrân, cu un castel vechi, tot atât de măreț ca și cel din Rochester. Aici nu era niciun castel și, totuși, parcul cu pajiștele-i întinse îl atrăgea pe Charles, căci îi amintea de zilele fericite din Chatham, când ieșea să se plimbe dincolo de fortul Pitt, după ce termina lecțiile dela bătrâna lady cu mopsul ei, sau dela domnul Giles...

Dar poate mai plăcut și mai interesant era să cutreieri Londra.

Intr'un singur an de ședere în acest oraș uriaș, spiritul lui de observație câștigase mult în agerime. Fără îndemnul cuiva, se apucă s'o descrie pe bătrâna cam surdă, ajutoarea mamei la gospodărie, care fusese înlocuită mai târziu cu băiatul dela orfelinat. Ii făcuse în caietul lui un portret foarte amănunțit, zugrăvindu-i obiceiurile, trăsăturile caracteristice, firea și redându-i minunat înfățișarea.

Mai târziu, face un portret și mai amănunțit al unui bătrân maniac, frizerul unchiului său, Thomas Barrow ; bătrânelul se credea foarte priceput în arta strategiei și nu mai înceta cu povestitul despre războaiele napoleoniene, criticându-l fără milă pe Napoleon.

Modest din fire, Charles n'a arătat nimănui aceste descrieri. A continuat să cutreiere singur prin Londra, observând activitatea febrilă de pe malurile Tamisei, tixită de corăbii și bărci, descărcatul și încărcatul mărfurilor pe nenumăratele cheiuri, prinzând din sbor glumele barcagiilor vestiți prin buna lor dispoziție și arta de a râde de orășence... Stătea și privea diferiți indivizi fără ocupație — cu pălării trântite pe o ureche și haine a căror culoare se spălăcise demult — care păreau că nu au altceva de făcut decât să arunce ochiri ascuțite trecătorilor și să scuipe întruna, disprețuitor, pe pavajul murdar; aveau înfățișarea unor oameni mulțumiți, deși hainele le erau atât de ponosite. Din când în când, piereau deodată în mulțime, ca și cum s'ar fi scufundat într'o apă, ca să apară apoi din nou, cu priviri mai trufașe și mai batjocoritoare decât înainte. Arareori, Charles prindea și câte un cuvânt nedeslușit aruncat în vânt vreunui alt trecător singuratic, obișnuit al portului. In ulicioarele din apropierea Tamisei putea să observe sute de gentlemeni vârstnici îmbrăcați în fracuri vechi de câte zece ani și mai bine, care se

plimbau deobicei doi câte doi, schimbând între ei hârtiuțe, certându-se adesea, și câteodată socotindu-se acolo în stradă, ca apoi să se împrăștie în toate părțile... Cei mai mulți erau însă gentlemeni de alt soi; oameni de diferite vârste, începând dela tinerețea fragedă până la bătrânețea cea mai înaintată, purtând haine aparținând tuturor modelor, dar de cele mai multe ori, pantaloni ieftini de percal și haină de pânză; aceștia, chiar și cei tineri de tot, aveau chipuri galbene ca ceara, parcă acoperite cu o pânză cenușie — chipuri pe care lumina soarelui părea că nu le atingea decât rareori. Charles mai întâlnise asemenea oameni și la Chatham, dar aici, la Londra, parcă-i adunase cineva din întreaga Anglie, ba și din țara lui Misnar, sultanul Indiei. Adesea, pe ulițele înguste întâlnea gentlemeni bătători la ochi prin expresia lor buimacă, prin stofa groasă de bună calitate a fracurilor demodate și prin pălăriile lor turtite, cu fund mic și tare, așa cum poartă birjarii. Domni de aceștia întâlnise și în Chatham, dar acolo nu atrăgeau atenția asupra lor, erau la ei acasă, pe când aici, la Londra, se desprindeau mai bine din massa londonezilor.

Colindând prin Londra, Charles îi observa și pe cei de vârsta lui, care alergau încoace și încolo cu un teanc de ziare subțioară, se aciuiau sub un gard cu o pereche de cărți de joc unsuroase, sau își împărțeau între ei câștigul de peste zi, de care ușuraseră buzunarele trecătorilor.

Charles n'avea tovarăși de o vârstă cu el. Deaceea se ducea pe la unchiul său, care locuia în cealaltă parte a orașului, lângă docuri, pe la nașul lui, mister Huffam și desfăta, ca și în trecut, cu cântecele-i hazlii, pe bunii amici ai domnului John Dickens. Dar alți prieteni, afară de James, fiul doctorului Lamert, n'avea.

James Lamert era un băiat în vârstă de douăzeci de ani. Tată lui, care se căsătorise în sfârșit cu doamna Hellen, mătușa lui Charles, plecase în Irlanda. James, absolvent al școlii militare, rămăsese la Londra, așteptând să fie încadrat în armată. Și doamna Elizabeth Dickens, gândindu-se că n'ar fi rău să aibă pe cineva care să-i plătească pensiune și chirie — îmbunătățind astfel masa familiei — îi propusese lui James să locuiască la ei, în Bayham-Street.

Treburile domnului Dickens mergeau din ce în ce mai prost. Se întâmpla uneori să n'aibă cu ce face cumpărături pentru masă.

James primise propunerea și a locuit o vreme la familia Dickens. Se purta foarte prietenos cu Charles, care, natural, se

grăbise să-i arate „Misnar, sultanul Indiei", tragedia atât de mult lăudată de domnul Giles, profesorul lui din Chatham. James îi ajutase lui Charles să-şi facă păpuşile şi decorurile pentru teatrul de marionete. Aşa că vestita tragedie „Misnar, sultanul Indiei", a fost reprezentată pe scena acestui mic teatru improvizat. Succesul punerii în scenă, recunoscut de întreaga familie, aprinse şi mai tare dragostea lui Charles pentru spectacolele de teatru. Dar biletele de intrare costau bani, şi bani n'avea de unde să-şi procure. Trebuia deci să înlocuiască spectacolele cu citirea pieselor.

Charles citea şi recitea o cărţulie pe care-o găsise întâmplător : piesele lui John Coleman Junior, autor popular, considerat în timpul său ca cel mai mare autor de comedii şi vodeviluri. Cărţulia o căpătase dela văduva unui anticar care locuia în aceeaşi casă cu unchiul lui. Văzându-l cât de mult admiră cărţile, văduvei i se făcuse milă de el şi-i dăruise câteva; căci de cumpărat, nici vorbă. Leafa tatălui se ducea aproape în întregime pe datorii. Situaţia familiei se îngreuna din zi în zi; modesta sumă plătită ca pensiune de James Lamert nu ajuta la nimic, după cum nici norocul ce dăduse peste Fanny nu era de mare ajutor.

De fapt, noroc nu-i bine spus, căci Fanny fusese răsplătită pe drept de soartă. Nu-şi irosise talentul muzical, ci se ocupase serios de pian, studiind cu sârguinţă. Şi soarta o răsplătise după merit. Meşterul reparator de piane la şcolile de muzică, auzise dela profesorii cei ieftini despre talentul ei, pe care-l lăudase la rândul lui în faţa pedagogilor, membri ai Academiei regale de muzică. Examenul de admitere la Academie fiind trecut cu succes, Fanny fusese primită, urmând să înveţe şi să locuiască la şcoală.

Charles îşi iubea sora, deaceea, când ea aduse părinţilor vestea izbânzii ei, simţimântul lui de bucurie nu fu umbrit de invidie nici măcar o clipă. Asta nu însemna însă că nu-i părea rău că Fanny îi părăseşte şi pleacă din Bayham-Street, ca să se mute la Academie, unde urma să locuiască într'un cămin împreună cu celelalte fericite. Vă puteţi închipui doar ce înseamnă să intri la Academia regală de muzică! Şi el, care n'avusese parte să'nveţe măcar la o şcoală oarecare!

Dar nici mutarea fetei la internatul Academiei nu uşurase situaţia familiei. Atunci au hotărît ca doamna Dickens să deschidă un pensionat de fete. Ideea fusese a domnului Dickens.

O şcoală particulară nu putea fi decât o afacere rentabilă şi se mira că gândul ăsta nu-i venise mai curând.

Când soţii Dickens împărtăşiră strălucita lor idee cunoscuţilor cu mai mult simţ practic, aceştia hotărîră, într'un glas, că talentele pedagogice ale doamnei Dickens nu-şi puteau găsi un câmp roditic de activitate în Bayham-Street. Admiţând chiar că locuitorii din Camden-Town s'ar lăsa ademeniţi şi şi-ar da fetele în grija doamnei Dickens, încredinţaţi de viitorul strălucit ce le aştepta, tot n'ar avea destui bani să plătească educaţia lor. Aşa că se hotărî ca familia Dickens să se mute în alt cartier de oameni mai cu stare.

La începutul anului 1823, familia Dickens se strămută pe Gower-Street, nu departe de Muzeul Britanic. Pe uşa casei apăru o tăbliţă cu firma „Pensionul de fete al doamnei Dickens".

Dar zadarnic ascuţise John Dickens o duzină de pene de gâscă şi, înarmat cu un repertoriu de adrese ale locuitorilor din cartier, scria zilnic scrisori, lăudând sistemul educativ aplicat de noul pension. Cheltuelile poştale creşteau în fiecare zi ; zeci şi zeci de părinţi luau cunoştinţă de meritele de netăgăduit ale noului institut de educaţie dar, nu se ştia dece, nimeni nu se grăbea să răspundă argumentării fără cusur a domnului John Dickens. Vai ! Din păcate niciun locuitor al cartierului nu ştiuse mai înainte măcar de existenţa doamnei Elizabeth Dickens, şi niciunul din cei dimprejur nu părea încântat să-şi încredinţeze odorul de fiică institutului pedagogic exemplar de pe Gower-Street. Noua locuinţă costa mult mai mult decât cea veche, şi familia ar fi vrut s'o părăsească, dar James Lamert refuză să se mute de pe Gower-Street, aşa că spre sfârşitul anului 1823 situaţia devine nespus de jalnică.

6

INCHISOAREA OSPITALIERĂ

Era pe la mijlocul lui Februarie. John Dickens se întorsese mai devreme dela birou ; nu mai trecuse pe la tavernă ca de obicei. Prânziseră foarte modest. După masă, tatăl mai rămăsese în sufragerie, povestind copiilor o istorioară veselă despre un coleg de birou grozav de distrat, şi apoi se interesase de cartea pe care o văzuse în mâna lui Charles.

— Ah, da! își aruncă el privirea pe copertă, „Conducătorii scoțieni". Bună carte. Un roman istoric foarte reușit. Citește-o, dragă băiete. Romanele istorice ale doamnei Porter sunt instructive. Citindu-le, afli de obiceiurile de altădată, cum s'ar zice, călătorești în trecut... și... și... cu alte cuvinte, înveți multă istorie, și așa, ca să zic așa, lărgește cercul cunoștințelor....

Se opri. Îl preocupa altă idee. Simțise în buzunar câteva monete mărunte. Trase cu coada ochiului la soția lui, care stătea alături, cârpind lucruri de-ale copiilor. In ziua aceea era tăcută. Cu două ore înainte, zarzavagioaica îi trimisese răspuns că nu-i mai dă legume pe credit, până nu achită datoria pe ultimele trei luni.

John Dickens îngână o frântură de cântec. In cele din urmă se hotărî:

— Băiete dragă, fă-mi ghetele. M'aș duce să mă plimb puțin.

Se adresase lui Charles. „Să mă plimb" însemna a trece pe la tavernă. Băiatul se ridică ascultător. El făcea întotdeauna ghetele tatălui și ale mamei sale de cu seară, și dacă se întâmpla ca vreunul dintre ei să iasă în oraș și dimineața, și după amiază, era nevoit să le mai lustruiască odată.

In clipa asta, se auzi o bătaie la ușa de afară. Era un ciocănit energic — așa cum bat deobicei creditorii. Charles era obișnuit cu sgomote de felul acesta. Letiția se și repezi să deschidă.

In odaie intrară doi necunoscuți. Nu erau creditori, nu-i cunoștea nimeni. Unul dintre străini, cel îndesat, cu un gât gros și o față de mops rău, spuse, ațintindu-l pe stăpânul casei cu privirea:

— Dumneata ești John Dickens?

— Chiar eu, domnule, răspunse acesta, și prin ochii lui străfulgeră neliniștea.

— Ai luat cu împrumut o sută de lire sterline... Ai fost păsuit de câteva ori, dar, până la urmă, creditorul dumitale a prezentat polița spre achitare. John Dickens, ești arestat.

După legile engleze, un debitor incorigibil putea fi arestat și ținut într'o închisoare specială până la achitarea datoriei. Domnul și doamna Dickens cunoșteau foarte bine legea. Soțul încercă să zâmbească, în vreme ce soția era gata să plângă. Copiii îi priveau cu groază pe străinii aceștia atât de liniștiți.

— Ei, ce să-i faci, spuse vioi domnul Dickens. Mă supun legii. Să mergem!

Mama şi copiii izbucniră în plâns. El îi sărută pe toţi, pe rând, apoi, cu un zâmbet îngheţat, se îndreptă spre funcţionarii poliţiei.

— Lucrurile dumitale, John Dickens, să fie aduse la Marshalsea, spuse unul din ei.

Doamna Dickens începu să plângă şi mai tare. Marshalsea era închisoarea de datornici.

Pentru familie începură timpuri şi mai grele. Nici nu trecuse o jumătate de oră, că zarzavagiul, băcanul, măcelarul şi brutarul şi aflaseră de soarta lui John Dickens, iar proprietarul prinsese de veste şi mai devreme. Şi veniră toţi chiar de a doua zi, cerând datoriile. Să fie amânaţi cu plata? Nu mai poate fi vorba de aşa ceva. Aşteptaseră destul, de ajunseseră să-l vadă pe capul familiei în închisoarea de datornici.

Rudele doamnei Dickens, Barrowi, s'au văitat, au oftat, dar bani din pungă nu s'au gândit să scoată. Preziseseră demult nenorocirea asta — spuneau ei — pentrucă Dickens prea trata şilingi şi lirele cu uşurinţă. Nici vorbă e mult mai uşor să cheltuieşti decât să câştigi, dar ea, ca soţie, nu putuse oare să-l facă să înţeleagă pe uşuratecul ei soţ că-şi calcă îndatoririle sfinte puse de dumnezeu în sarcina celui cu o familie atât de grea? Cu alte cuvinte, Elizabeth Dickens era datoare să se sbată singură, ca să iasă din încurcătură. Mai cu seamă că nici ea nu se gândise să pună vreun ban de o parte şi cheltuise totul pe felurite găteli, părăduind lirele hărăzite atâtor nevoi arzătoare.

Şi Charles începu să bată zilnic drumul la cămătar, luând bani cu împrumut pe lucrurile puse amanet. Se plăteau dobânzi mari, şi obiectele trebuiau lăsate acolo până ce puteau fi răscumpărate. Dar altă scăpare nu era: creditorii nu voiau să mai aştepte, şi familia trebuia să se şi hrănească. Incetul cu încetul, toate lucrurile din casa lui Dickens trecură la cămătar.

Inchisoarea Marshalsea se afla dincolo de Tamisa, în cealaltă parte a oraşului, peste apă. Când Charles veni pentru prima dată să-şi vadă tatăl şi să-i aducă şi câteva lucruri, îl găsi abătut; vioiciunea lui John Dickens dispăruse aproape cu totul. El plânse împreună cu băiatul. Mai avea un tovarăş în cămăruţa cu zăbrele la ferestre; acum lipsea, era dus în vizită la vecini.

Odaia era împodobită cu un cămin. De fiecare parte a vetrei, administraţia închisorii vârîse câte o cărămidă, ca cei închişi să nu poată arde prea multe lemne; băiatul, cu spiritul lui de observaţie descoperi numaidecât viclenia.

Domnul Dickens spuse multe şi de toate, că trebue să

trăiești cumpătat și să te ferești de Marshalsea ca de dracul, după care, obosit de vorbă, îl trimise pe Charles la căpitanul Porter, la etajul de deasupra. Se apropia ora prânzului și n'avea nici cuțit, nici furculiță pentru Charles; de-ale mâncării se puteau găsi la bufetul închisorii, plătind bani ghiață. Căpitanul Porter, deținut ca și Dickens, se stabilise la Marshalsea cu familia și-și înjghebase o gospodărioară.

Se pare, însă, că era prost înjghebată, căci căpitanului îi lipsea cea mai de căpetenie parte a îmbrăcămintei, hainele; băiatul observă ușor lipsa lor, când gospodarul, sbârlit și cu un paltonaș vechi cafeniu pe el, îi înmână cuțitul și furculița.

Paltonașul era îmbrăcat de-a-dreptul peste rufele murdare. La fel de slinoase erau și rochiile de pe cele două fete ale căpitanului, care locuiau într'o cameră cu tatăl lor.

Din această primă vizită la închisoare, Charles a luat cu el, pe lângă imaginea nepricopsitului de căpitan, și amintirea cuvintelor melancolice de rămas bun ale celui care-și pierduse vioiciunea firească; după prânzul care nu-i risipise proasta dispoziție, John Dickens îi declarase cu amărăciune lui Charles că numai moartea îl mai putea scăpa de închisoare, da, numai moartea; simțea asta.

Peste câteva zile, Charles se duse iar să-și viziteze tatăl. Și din nou îi fu dat să-l întâlnească pe căpitanul Porter. Ba, de data asta, avu noroc să vadă, pe lângă căpitanul cel sbârlit, și pe alți deținuți dela Marshalsea. Cu care prilej, căpitanul nostru, mai ciufulit decât oricând din pricina enervării, apăru în rolul unui luptător social. Se întâmplase să fie o zi cu totul neobișnuită, ziua de naștere a Maiestății Sale, și căpitanul Porter era cu această ocazie solemnă în fruntea unei mișcări masive, alcătuită din deținuții dela Marshalsea, dornici de a deșerta o băutură tare în sănătatea regelui și pe socoteala vistieriei britanice. Pentru care treabă căpitanul, scriind o petiție către directorul închisorii, sta la masă în camera domnului Dickens, în vreme ce supușii credincioși ai Maiestății Sale defilau prin fața lui Charles, semnând cu entuziasm cererea. Băiatul privea cu ochi lacomi defilarea celor găzduiți la închisoarea de datornici. Peste vreo cincisprezece ani, dacă cititorul Pickwickului ar fi știut de întâmplarea asta, l-ar fi pomenit cu recunoștință pe căpitanul Porter, când ar fi ajuns la descrierea închisorii Fleet.

Charles, însă, avea pe vremea aceea alte gânduri și alte griji. Gânduri triste și griji nenumărate. Aproape toate lucrurile de care se putea lipsi familia trecuseră încetul cu încetul la că-

mătar şi acum veneau la rând cele de neapărată trebuinţă. Rămăseseră numai paturile, masa cu câteva scaune şi câteva obiecte de îmbrăcăminte. El îşi strânsese cărţile grămadă şi le dusese şi pe ele la cămătar. Dar zaraful nu voise să le primească. Va trebui oare să le vândă ?

Cu mulţi ani mai târziu, Dickens îl descrie pe un anticar de pe City-Road, la care-şi vinde cărţile David Copperfield. Este oare acelaş anticar de pe Hampstead-Road, unde-şi dusese Charles singura-i comoară ? Dar ce era de făcut de acum înainte?

Doamna Elizabeth Dickens se sfătui cu soţul ei închis la Marshalsea şi luară împreună o hotărîre : mama cu copiii mai mici să se mute la închisoare, locuind cu domnul Dickens.

Autorităţile penitenciarului nu se împotriveau ca datornicii rău platnici să-şi aducă familiile să locuiască acolo. In felul acesta, soţii Dickens scăpau de grija chiriei.

Dar părinţii hotărîseră ca Charles să nu se mute în închisoare.

Acesta urma să se consacre unei activităţi, care nu avea nicio legătură cu prezicerea domnului Giles, atât de încântat de „Misnar, sultanul Indiei". Viitoarea lui profesie era cu totul străină de cariera lui Grimaldi sau a vreunei somităţi teatrale ; domnul Dickens o numea cu patos : „Cariera comercială" a lui Charles.

Charles a aflat de hotărîrea părintească dela mama sa, odată cu vestea că aceasta se muta, împreună cu cei mici, la domnul Dickens, la închisoare.

Părinţii lui Charles hotărîseră că neavând putinţa de a-l mai da la învăţătură, venise vremea — deoarece ajunsese băiat mare — să-şi vadă singur de pâinea cea de toate zilele, ca să poată cât de curând veni în ajutorul familiei.

Atâta. Şi primul pas în „Cariera comercială" avea să-l facă angajându-se la fabrica de vax a domnului George Lamert.

Comerciantul George Lamert era rudă cu prietenul lui Charles, James Lamert, care renunţase la cariera militară, ca să ia parte la întreprinderea comercială.

Crudă a fost hotărîrea, şi grele urmările ei asupra psihicului lui Charles Dickens. Părinţii, rudele şi prietenii ar fi fost datori să cunoască deosebita sensibilitate a băiatului, precocele lui spirit de observaţie, înclinarea lui pentru cărţi, inteligenţa şi celelalte daruri cu care-l înzestrase natura. Ştiau doar de încercările lui de a scrie şi de dragostea lui pentru teatru, înclinare neobişnuită la cei de vârsta lui, care au deobicei alte distracţii.

Ştiau toate acestea şi, totuşi, nu l-au dat la şcoală, ci l-au trimis la fabrica de vax. Părintele său nechibzuit îi şi povestea verzi şi uscate despre strălucita carieră comercială ce-l aştepta pe Charles la fabrica de vax.

De câte ori, mai târziu, venea vorba de starea lui sufletească din timpul acela cumplit, Charles Dickens schimba numaidecât subiectul discuţiei. Nu s'a simţit ademenit să povestească nici măcar celor mai intimi prieteni ai săi despre sguduirea sufletească provocată de hotărîrea părinţilor lui. Amintirile chinuitoare îl chemau, însă, în trecut şi era greu să li se împotrivească. Dickens cedează ispitei în cele câteva pagini autobiografice. Iată ce spune el despre vremea aceea:

„Până când piaţa Hungerford n'a fost desfiinţată, scara dărâmată, şi toate cele dimprejur schimbate, n'am găsit în mine destulă tărie să pun piciorul acolo unde a început robia mea. Locurile acelea nu le-am mai revăzut niciodată. Nici măcar prin preajmă nu-mi venea să trec. Mulţi ani după aceea, dacă mă aflam din întâmplare pe lângă Robert Warren [1]), pe Strand, treceam numaidecât drumul, ca să nu simt din nou în nări mirosul cunoscut al cimentului ce se turna în vax, miros ce-mi aducea aminte de ceeace ajunsesem cândva.

Târziu, după ce băiatul meu începuse să rupă cele dintâi cuvinte, eu tot mă întristam de câte ori mi se întâmpla să trec prin Boroughs, pe drumul pe care îl băteam pe vremuri, când mă întorceam acasă".

Rana era adâncă, şi Dickens n'o poate ascunde când îşi aminteşte de responsabilitatea părinţilor săi faţă de el.

„E de necrezut cât de uşor am nimerit în rândul celor declasaţi; de necrezut că, după sosirea mea la Londra, nimeni nu s'a gândit la mine, un biet băieţel pus la cele mai grele munci. Nimeni nu m'a cruţat, şi eram doar un copil deosebit de bine înzestrat, delicat, şi nimeni nu mi-a dat vreun sprijin. Nimeni n'a atras atenţia părinţilor mei că reducând cât de cât cheltuelile, m'ar fi putut da la o şcoală oarecare. Prietenii s'au spălat pe mâini... Nimeni n'a mişcat un deget. Tata şi mama erau mulţumiţi. Nu cred că ar fi fost mai mulţumiţi dacă, la douăzeci de ani, aş fi absolvit cu elogii colegiul, înscriindu-mă la Cambridge...".

Toate visurile lui se spulberaseră. N'avea să ajungă nici scriitor, nici actor, trebuia să se mulţumească numai cu şcoala

[1]) Denumirea firmei lui Lamert.

primară, să rămână un înapoiat, condamnat să-şi ducă zilele robind la firma Lamert. Şi câţi oameni de felul lui Lamert va mai întâlni în viaţă ! Cobora tot mai jos, rostogolindu-se până la cea din urmă treaptă, de-a-valma cu cei din speluncile White-Chapelului.

Nestăpânita lui închipuire zugrăvea în cele mai negre culori viitorul care-l aştepta. Fantezia îi era prea bogată, şi băieţelul atât de adânc sguduit nu putea s'o stăvilească. Şi cine purta vina soartei lui ? Tatăl şi mama sa ? Lipsa lor de dragoste ? Nu, el ştia bine că părinţii îl iubeau ; ce-i drept, erau nechibzuiţi, dar ascultându-şi tatăl povestind verzi şi uscate despre strălucita-i carieră comercială, băiatul simţea că visătorul lui părinte crede în asemenea fleacuri şi că, în orice caz, pricina acestor discuţii fără rost nu era nici reaua credinţă, nici indiferenţa, ci numai neputinţa de a face altfel şi dorinţa tatălui de a se convinge pe sine însuşi că acesta era viitorul hărăzit fiului său. Băiatul de unsprezece ani nu-şi putea socoti părinţii vinovaţi de nenorocirea lui. Abia mult mai târziu, odată cu vârsta, a fost în stare să scrie acele cuvinte pline de amărăciune despre uimirea lui că nimerise atât de uşor „în rândul celor declasaţi". Dar un copil de unsprezece ani nu se putea gândi la aşa ceva. Cum să-i treacă asta prin minte, văzând că însuşi tatăl său ajunsese la Marsha'sea ?

Nu, numai sărăcia era vinovată de nenorocirea lui. Sărăcia era singurul şi adevăratul vinovat, duşmanul nemilos, cumplitul duşman al visurilor lui copilăreşti.

7.

BORCANAŞUL DE VAX

Prezentându-se la ora fixată la întreprinderea de producţie a vaxului Warren, Charles şi-a dat seama, după o întâmplare neînsemnată, că între trecutul şi prezentul lui se deschisese o prăpastie. Firma Warren era proprietatea lui George Lamert. Asociat al domnului Lamert era James Lamert, prietenul lui Charles, cel care-l ajutase de atâtea ori la teatrul de marionete, luase parte activă la toate „tablourile vivante" puse în scenă la Dickens acasă, cunoştea atât de bine „Misnar, sultanul Indiei" şi nu demult ocupase o cameră la ei, fiind tratat ca un membru al familiei lor.

Clădirea „fabricii" nu prea semăna a fabrică. Era un fel de magazie lungă şi murdară, cu pereţii înnegriţi de fum şi, pe deasupra, şi şubrezită de vechime. Intrând în birou, o cămăruţă dărăpănată, Charles dădu mai întâi cu ochii de câţiva funcţionari, şi apoi, la masa principală, îl zări pe James, prietenul lui.

— Bună ziua, James, spuse băiatul, îndreptându-se spre el cu mâna întinsă.

Toţi funcţionarii se opriră din lucru şi se întoarseră pe jumătate pe scaunele înalte din faţa birourilor, aţintindu-l cu privirea.

James Lamert se încruntă uşor, întinzându-i mâna; după care, sărind cam prea repede din fotoliul de director, pe care-l ocupa în lipsa lui George Lamert, îi spuse grăbit:

— Bine, bine. Hai să-ţi arăt unde ţi-e locul.

Funcţionarii îi priviră tăcuţi până părăsiră încăperea, apoi, după ce se închise uşa, începură să şuşotească. Abia făcuseră doi paşi pe coridorul întunecos, că Charles auzi glasul lui James:

— Aş vrea să te rog ceva, Charles...

Se opri încurcat. Apoi continuă mai hotărît:

— Te-aş ruga să mi te adresezi ca toţi ceilalţi angajaţi ai mei. Nu se cade să-mi spui pe nume, ci... „domnule".

Aşa dar, trebuia să-i dea lui James titlul de „domnule". Şi apoi, îşi dăduse bine seama că prietenul său, spunând „angajaţii mei", — accentuase într'un anumit fel silaba „mei".

Nu-şi venise încă în fire că se şi trezi într'altă încăpere. In aceeaşi clipă, îi fosni ceva pe la picioare. In lumina vânătă a unei zile ploioase ce se strecura prin geamul murdar, Charles avu vreme să zărească un şobolan gras, trecând în goană spre un ungher şi dispărând. Speriat, se apucă fără voie de braţul lui James, dar, aducându-şi aminte de recomandaţia făcută, îşi retrase repede mâna.

Odaia era umedă şi murdară, prin colţuri erau îngrămădite tot felul de boarfe, iar la masa de lângă fereastra nespălată de cine ştie când, două chipuri stăteau aplecate deasupra unei întregi baterii de borcane, ghemuri de sfoară şi foi de hârtie colorată.

— Aşează-te aici pe scaun şi uită-te la ei cum lucrează. O să mai vin peste un ceas. Eşti îndemânatic şi sper c'o să-i întreci curând.

Şi „domnul" James Lamert dispăru. Charles se lăsă pe scaunul şubred de lângă masă.

Băieţii îl cercetau cu privirea. Unul din ei, mic şi îndesat,

se scobi gânditor în nas, apoi, fără un cuvânt, puse mâna pe un borcănaş de vax. Celălalt, mai înalt şi mai subţire, avea pe frunte o tufă de păr roşcat asemănătoare cu aceea a unui clown. Lui Charles i se păru deodată că moţul va începe acuşi-acuşi să se culce supus pe frunte, ca la „roşcovanul" dela circ. Şi zâmbi fără voie; dar moţul nu se culcă, în schimb, proprietarul lui, dând din cap şi scuturându-l, rosti cu un accent cockney:

— Nu te uita la ce spune stăpânul. Dacă încerci să te ţii de noi, îţi rupi degetele. Lasă, că pe urmă n'o să fii bucuros.

Charles vedea că cei doi nu se temeau c'o să-şi rupă degetele care se mişcau atât de repede, de parcă scăpărau. Borcănaşul de vax se culca pe o foiţă unsă şi se ridica înveşmântat într'o haină unsuroasă; apoi se culca din nou pe altă foaie albastră, pe urmă, iată şi sfoara care se strângea în jurul gâtului şi — zang! foarfeca apărea ca prin farmec şi, într'o clipă, haina se scurta, se schimba într'o pălărie cu boruri largi, amintind dichisitele pălărioare de hârtie cu care sunt împodobite borcănaşele de alifii farmaceutice. Apoi pensula cu clei intra în acţiune cu aceeaşi repeziciune, şi capetele sforii ce atârnau de gâtul borcănaşului erau lipite de sticlă cu eticheta firmei. Borcănaşul sbura în dreapta, la celelalte borcănaşe de vax Warren, în vreme ce pe o altă hârtie unsuroasă cădea un alt borcănaş, urmând să fie la fel echipat.

Şi aşa, de dimineaţa până seara, borcan, foaie de hârtie, sfoară, foarfece, pensulă, etichetă! Nenumărate borcane ce nu se mai sfârşeau niciodată. „Oare câte borcănaşe cu vax Warren o fi înghiţind Londra asta nesăţioasă? Dar şi în provincie, în întreaga Anglie, nu numai în Londra, e cunoscută firma Warren — cum spune tata, când zugrăveşte strălucitele perspective comerciale, răsplata muncii rodnice dela fereastra murdară din magazia umedă prin care se plimbă şobolani graşi, ziuan'ămiaza mare". Să stai aplecat deasupra mesei, de dimineaţă până seara, neputând părăsi locul de muncă decât o jumătate de oră — atât îngăduiau stăpânii George şi James Lamert — pentru dejun. De prânzit nu era chip decât după terminarea lucrului. Firma Warren nu permitea salariaţilor ei să părăduiască pentru prânzul lor sărăcăcios nici măcar o fărâmă din timpul de lucru. Abia după terminarea celor zece ore de muncă puteau să se ducă şi ei, în sfârşit, la masă.

In faţa lui Charles se deschidea perspectiva unor mari succese!

In timpul lucrului nu era vreme de gândit. Trebuia să dai din mâini, ca să te ții de Bob Fagin și Paul Green.

Bog Fagin, cel slab și roșcovan, era orfan. Cel scurt și îndesat, Paul Green, era băiatul unui pompier. Dar amândoi, și Bob și Paul, se arătau la fel de nesimțitori față de soarta eroilor lui Fielding și Smollet, când Charles încerca să le trezească interesul pentru cărțile atât de bine cunoscute de el. In răstimpul de o jumătate de oră, hărăzit dejunului, preferau să se ducă la șlepurile de cărbuni ancorate pe cheiurile Tamisei. Acolo își desmorțeau mădularele, fugărindu-se unul pe altul. Câteodată îi întovărășea și Charles; dar, deobicei, își petrecea singur jumătatea de ceas liberă. Când îi sunau bani în buzunar — după plata săptămânală de șase șilingi — făcea un drum la cofetărie. Acolo își comanda o ceașcă de cafea și un sandwich. Șilingii, însă, se topeau ca prin farmec; avea de plătit chiria, apoi trebuia să cheltuiască puțin și pentru masa de seară. De cele mai multe ori, Charles renunța să se mai ducă la cofetărie în timpul recreației și dădea fuga la Covent Garden, uitându-se cu jind la ananasuri. După care se întorcea iar la borcănașele de vax, și până seara nu se mai ridica de pe scaun.

In primele zile spre seară, îl durea tot trupul. Trebuia să stea aplecat deasupra mesei, zece ore în șir, într'o încăpere cu aer greu și umed, și pauza de o jumătate de oră nu prea-i potolea durerea. Oboseala, după o zi de lucru, era atât de mare, încât la început aproape că nu-și dădea seama de lovitura soartei. Când se întorcea acasă, se trântea pe pat și adormea numaidecât.

Dar după ce trupul lui se mai obișnuise cu schimbarea, conștiința măsură toată adâncimea nenorocirii. „Nu găsesc cuvinte să-mi exprim suferința de atunci. Inchipuirea omenească n'o poate cuprinde", a scris Dickens cu mulți ani mai târziu. Ajunsese să-și dea seama că-l așteaptă o muncă nesfârșită la o fereastră murdară, deasupra unei mese plină de hârtii, sfori și borcane de vax.

Intre el și tovarășii lui, Bob și Paul, s'a deschis din primele zile o prăpastie. Pentru ei, salariații nu era un tovarăș, și ceilalți mai vârstnici ai întreprinderii nu-l considerau drept egalul acestora. El rămăsese „tânărul gentleman" atât pentru băieți cât și pentru funcționari. Purtarea aceasta a personalului întărea și mai mult credința lui Charles că merita o altă soartă.

Indată după intrarea lui la fabrică se hotărîse să dovedească tuturor că și el poate să-și îndeplinească îndatoririle ca și

Paul şi Bob. „Nu se cădea să lucrez mai puţin bine decât ceilalţi, ca nu cumva să fiu dispreţuit şi prost tratat" — scria el mai târziu. Aşa că lucra de zor la fereastra murdară, fără să-şi îndrepte măcar spatele. Dar despre chinurile şi oboseala lui nu pomenea nimic părinţilor.

La început, când se întorcea acasă după o zi de muncă, îşi găsea mama, fraţii şi surorile aşteptându-l. Dar într'o bună zi, mama lui îi spuse că în dimineaţa următoare se va muta cu cei mici la Marshalsea, la domnul Dickens. Că el va trebui să doarmă într'o mansardă, împreună cu doi băieţi de vârsta lui, la o „cucoană cumsecade", doamna Rowlands, care-şi luase însărcinarea să-i poarte de grijă. „Cucoana cea cumsecade", care închiria paturi la mansardă, s'a dovedit a fi o „sgripţuroaică" bătrână şi şchioapă. Bătrâna s'a ales cu porecla asta îndată după instalarea lui Charles în cămăruţa din pod; iar toată „grija" doamnei Rowlands pentru băieţi se mărginea la faptul că nu le dădea voie să vorbească la culcare. Charles nu şi-a uitat toată viaţa, cea dintâi gazdă a lui; doamna Pipchin din „Dombey" aminteşte mult de ea.

Noaptea era atât de cald în cămăruţa din pod, şi ţipetele necontenite ale „sgripţuroaicei" îl enervau atât de tare, încât Charles, ajuns la capătul răbdării sale, a rugat-o pe maică-sa, într'o duminecă, pe când se afla în vizită la închisoare, să-i găsească o altă gazdă. Vizita Marshalsea numai dumineca; se abătea dis de dimineaţă pe la Academia de muzică s'o ia pe Fanny şi se duceau împreună la închisoare; iar seara, după ce-şi conducea sora înapoi acasă, se târa obosit spre mansarda lui. Viaţa la „cucoana cea cumsecade", unde a stat destul de puţin, era tare amară. Despre condiţiile de lucru dela Lamert nu pomenea nimic părinţilor; aceeaşi mândrie, care-l îndemna să nu rămână mai prejos de Paul şi Bob, îl împiedica să se plângă. Părinţii îl trimiseseră la lucru, şi el lucra. Insă despre „cucoana cea cumsecade" nu s'a putut stăpâni să nu spună.

Mama lui i-a găsit o cămăruţă tot aşa de mică, dar în care locuia acum singur; şi când a intrat în posesia acestui coteţ din Lant-Street — unde mai târziu l-a instalat pe Bob Sawyer din „Pickwick" — i s'a părut că se află în rai. Nu-l mai supărau nici vecini nedoriţi, nici vreo babă „sgripţuroaică". Putea să plângă în voie, nestânjenit, când — după masa cea sărăcăcioasă, alcătuită adesea din pâine cu brânză — se întorcea acasă şi se culca, gândindu-se cu amar că nu mai avea nicio nădejde să se smulgă din rândul celor declasaţi.

Declasaţi... Băiatul simţea că face parte dintre ei, şi în nopţile grele şi singuratice i se părea că viaţa nu mai avea niciun rost.

Acum era nevoit să se scoale şi mai devreme decât înainte. De când mama cu fraţii lui mai mici se mutaseră la domnul Dickens, se ducea şi el la Marshalsea să mănânce înainte de a pleca la lucru. Trebuia să ajungă la închisoare când se deschideau porţile şi apoi alerga tocmai la Strand, la întreprinderile Lamert.

Aşa au trecut zile şi săptămâni. O zi semăna cu alta şi nu se arăta nicio scăpare. In visurile lui de mai târziu, după ce ajunsese cunoscut, se întorcea adesea la timpurile acelea. Şi trezindu-se, uitând pentru o clipă că avea nevastă şi copii, şi că numele lui străbătuse America şi întreaga Europă, nu vedea în faţa ochilor, ca într'o negură, decât fereastra murdară, iar lângă ea, masa pe care se îngrămădeau borcănaşele de vax; şi aplecat deasupra mesei, şedea el, iar borcănaşele se sbăteau în toate părţile ca nebune.

8.

ŞI-AU ADUS AMINTE DE BAIAT

Intr'o seară, după lucru — era pe la sfârşitul lunii Mai — Charles îşi târa paşii spre Marshalsea. Nu se simţea bine. Şi poate deaceea îi era şi sufletul atât de greu. Intrând prin poarta cunoscută, după întrebările obişnuite de recunoaştere ale paznicului, străbătu curtea şi se urcă la etajul al treilea, fără să ia în seamă deţinuţii care străbăteau coridoarele cu paşi repezi. Apropiindu-se de uşa în dosul căreia se aflau John Dickens şi familia sa, auzi râsete şi glasuri puternice. Demult nu mai răsunase râsul în familia lui.

Bătu la uşă. In prag se arătă, zâmbitor, tatăl lui, şi-i spuse numaidecât că părăseşte curând închisoarea.

Cine plătise oare datoriile lui John Dickens? Şi dece se îndurase abia acum binefăcătorul acesta de bieţii „copilaşi nevinovaţi"?

Nu, John Dickens n'avea nevoie să mulţumească niciunui binefăcător. Ii căzuse din cer o mică moştenire, asta era tot. Il ajutase o întâmplare binefăcătoare, nu un binefăcător. Era o

mică moștenire dela o oarecare rudă îndepărtată. Dela cine, băiatul n'a aflat.

Peste câteva zile, Mr. John Dickens părăsea închisoarea.

Era într'o dispoziție excelentă. Își reluase slujba la Amiralitate; nici vorbă că acum, după o asemenea experiență, va fi mai cumpănit și se va sili să trăiască după măsura pungii lui. Va închiria din nou o casă în cel mai ieftin cartier, în Camden Town, unde mai locuise înainte de nenorocita idee cu pensionul de fete.

Astfel, familia se stabili în Camden Town, pe Johnson-Street, acolo unde peste un sfert de veac Charles Dickens avea să stabilească familia lui Micawber, dându-i de chiriaș pe Treddles.

Domnul Dickens era prea adâncit în simțimintele trezite de proaspăta lui eliberare din închisoare, căci altfel ar fi observat, fără îndoială, privirea întrebătoare a lui Charles, ori de câte ori se întorcea dela lucru. Dar Mr. Dickens nu vedea nimic.

Charles aștepta. Aștepta ca tatăl lui să-i spună că hotărîse să-l ia dela Lamert. Aștepta în tăcere, dar zadarnic. Se părea că domnul Dickens era foarte mulțumit de starea asta de lucruri. Ce? N'avea, poate, copii vrednici? De pildă Charles, înainta cu pași repezi spre reușită; și nu se apropia oare ziua când va ajunge mare comerciant și industriaș? Și Fanny, fata lui, nu era o muziciană plină de talent? Nu-i acordase Academia de muzică un premiu pentru sârguința la pian? Și pentru ea se deschidea un viitor strălucit.

Cunoscuții familiei Dickens încuviințau în totul situația în care se aflau Charles și Fanny. In fața amândorora se deschideau orizonturi largi pe calea vieții.

La drept vorbind, orizonturile largi nu se deschideau decât în fața sorei lui Charles — și numai în fața ei.

Nu, nu invidia îl făcea pe Charles să verse lacrimi, întorcându-se dela Academia de muzică, unde asistase la decernarea premiului acordat sorei lui pentru succesele ei muzicale! Și cât de mult se rugase lui dumnezeu în seara aceea, la culcare, să-l ajute cineva, scoțându-l din bezna înjosirii, smulgându-l dintre borcanele urîcioase de vax Warren!

Dar nimeni nu-i venea în ajutor. Și nici băiatul nu cerea părinților să-l ia dela întreprinderile Lamert și să-l dea la școală.

Și iată că o întâmplare îl salvă, totuși, pe neașteptate de umilințele îndurate la fabrica de vax. Părinții lui nu se gândeau

nici acum că s'ar cădea să-l dea la învățătură. In ajutorul lui Charles veni însă ambiția lui John Dickens.

„Fabrica" Lamert se mutase între timp în altă clădire, mai mare și mai bună decât cea veche. Charles cu tovarășii lui împachetau acum borcănașe și lipeau etichete în fața unei ferestre dinspre stradă. Orice trecător putea să se uite la băieți după pofta inimii. Charles avea acum impresia că-i expus într'o vitrină. Era și mai greu decât înainte.

Odată, pe când lucra, ridicând capul, îl zări în fața lui... pe tatăl său. Chipul întotdeauna bine dispus al domnului Dickens oglindea acum semnele unei mânii vijelioase. Îi făcu semn să coboare în stradă. Charles, foarte nedumerit, îi ieși înainte, și înțelese numaidecât că nu pe el era supărat tatăl lui, ci că mânia era îndreptată împotriva lui James Lamert. Cum de îndrăznise tânărul Lamert să-l așeze pe băiatul lui, băiatul lui John Dickens, la fereastra dela drum, ca să fie zărit de orice gură-cască de pe stradă ?

Charles primi o poruncă aspră : Să se ducă la director și să-i spună că el, John Dickens, propune cu insistență domnului James Lamert să găsească alt loc pentru băiatul lui. Dar domnul Dickens nu s'a mulțumit numai cu atât; el se îndoia că Charles va ști să expună domnului James Lamert cererea lui, a lui John Dickens, care socoate întâmplarea asta ca o lipsă de considerație față de familia Dickens.

Și John Dickens îi scrise lui James Lamert o scrisoare atât de indignată, încât acesta se simți jignit și-l concedie pe Charles.

Băiatul era tare buimăcit, când se întoarse acasă din Strand, ca să-i povestească mamei lui noutatea. Nu știa ce avea să se întâmple; în orice caz, la borcănașele acelea blestemate el n'avea de gând să se mai întoarcă niciodată. Norocul acesta îl umplea de bucurie. E drept că n'avea să mai primească cei șapte șilingi pe săptămână, atât de trebuincioși, cum spusese mama lui de atâtea ori. Oare mama și tatăl lui îl vor trimite din nou la vreo fabrică ?

Dar bucuria îi era știrbită de gândul la urmările concedierii. Se simțea mai degrabă abătut decât vesel.

Când doamna Elizabeth Dickens îi porunci să-i dea pălăria și pelerina de vară, băiatul înțelese că se duce la domnul Lamert cu rugămintea să-l primească din nou în serviciu și încremeni de groază.

Dar nu-i spuse mamei lui niciun cuvânt. N'o rugă să re-

nunțe la hotărîrea ei. O privea numai cu nedumerire, și dragostea pentru ea, obișnuită la copiii cu structura lui sufletească, începu să se destrame când se încredință că ea habar n'avea de suferințele lui și nu observa nimic.

Aștepta întoarcerea ei dela Lamert, umblând chinuit prin colțuri.

Mama se întoarse acasă, triumfătoare. James Lamert primise să uite scrisoarea jignitoare și să-l ia din nou în serviciu pe Charles.

Băiatul ascultă sentința, părând liniștit. Nici acum n'o rugă nimic.

Și iată că sosi și tatăl lui dela slujbă. Venise direct acasă, fără să mai fi trecut pe la tavernă. Se așezară la masă. Mama, entuziasmată de reușita demersurilor făcute, ce dovedeau grija de viitorul fiului ei, îi povesti soțului despre vizita la întreprinderea Lamert.

Dar Charles nu mai putu răbda. Pentru întâia oară, după atâtea luni, declară că nu vrea să se mai întoarcă la fabrica de vax.

Și tot pentru întâia oară își rugă părinții să-l dea la școală. Îi rugă din suflet, bineînțeles dacă se putea.

Tatăl mânca în tăcere. Sprâncenele-i, deobicei ridicate puțin a mirare, se mișcau încet. Chibzuia și pesemne că pentru prima dată își dădu seama că Charles suferă. Se vede că tonul cuvintelor băiatului cuprindea o nuanță care-l sili pe domnul Dickens să facă această descoperire.

Dar mama lui simțea mai puțin acestă nuanță decât tatăl său. Protestă. Spuse că Charles era încă prea mic pentru a putea aprecia adevărata valoare a participării lui la o întreprindere atât de înfloritoare ca industria prea vestitului vax Warren. Avantajele unei asemenea participări erau nemăsurate pentru cariera viitoare a copilului. Ea nu se îndoia că Charles va deveni asociatul domnilor Lamert, și că i se va deschide cu vremea o cale spre culmile fericirii omenești.

Charles o privea acum pe mama sa, palid de groază.

Dar tatăl înțelese. Până mai ieri visase și el cu ardoare la cariera strălucită ce i-o oferea băiatului firma Lamert. Acum se lepăda tot atât de ușor de nădejdile astea, cum se înflăcărase pentru ele, mai înainte. I se părea că băiatul avea dreptate; trebue să învețe.

Ajungând deodată la această concluzie, John Dickens se și înfierbântă la ideea de a-și trimite fiul la școală și niciun fel

de motive, aduse de soţia lui, nu-i mai putură clinti hotărîrea. Un mare industriaş trebue să fie şi un gentleman instruit. Şi dacă îi sunt sortite cumva lui Charles apartamentele lui Mansion-House? Lord-Majorul din Londra discută cu toţi oamenii de seamă ai ţării, chiar şi cu regele. Un lucru e sigur: Charles va merge la şcoală.

9.

ŞCOALA DOMNULUI JONES

Şcoala cu internat pe care a ales-o John Dickens pentru băiatul său, purta numele pompos de „Academia clasică şi de comerţ". Se mai numea şi altfel: „Wellington-House" şi se afla pe Granby-Street — Mornington-Place. Deşi nu era un institut serios de învăţătură, se bucura în regiune, pe nedrept, aşa cum se întâmpla adesea, de o reputaţie bună.

Într'o dimineaţă de Iulie a anului 1824, Charles păşi, ca extern, peste pragul acestei şcoli.

Proprietarul şcolii, originar din Wales un oarecare domn Jones, un gentleman de o ignoranţă desăvârşită, era poreclit de băieţi, „tiranul". Nu prea se ostenea să vâre în capul şcolarilor buchea cărţii, în schimb elevii lui se osteneau mult cu dresarea unui şoricel, care se cuibărise în tocul dicţionarului latin.

Se pare că Charles nu se folosea prea des de dicţionarul acesta, care-şi cedase tocul drept locuinţă şoricelului cu pricina.

A fost, totuşi, premiant la latină. Dar domnul Jones preda greaca şi latina cu atâta nepricepere, încât Charles nu s'a ales din şcoală nici cu ştiinţă, nici cu dragoste pentru limbile moarte.

Aproape de un an şi jumătate, de când venise dela Chatham la Londra, Charles fusese lipsit de atmosfera şcolară atât de binefăcătoare copiilor de vârsta lui. Fusese copleşit de treburile destul de grele ale gospodăriei, trăind la un loc cu un tată uşuratic şi o mamă nesocotită. In vremea liberă fusese lăsat de capul lui; de camarazi n'avusese parte şi era îndreptăţit să-i invidieze pe cei de vârsta lui, cu părinţi a căror situaţie socială era asemănătoare cu aceea o domnului Dickens, dar puteau să se bucure de viaţa de şcoală pe care o împărtăşise şi el cândva la Chatham.

Trecuse apoi prin serviciul anevoios dela întreprinderea Lamert.

Şcoala domnului Jones trezi în el vechile lui trăsături de caracter, pierdute pentru un timp. In anii de studii dela Wellington-House, l-ai fi recunoscut cu greu pe băiatul suferind, veşnic în pragul plânsului, care stătea ţintuit la masa plină de borcănaşe de vax. Acum era un elev vioi, gata oricând să născocească tot felul de petreceri şi năzbâtii şcoleşti. Era întotdeauna bine dispus, căci lecţiile atât de reduse ale domnului Jones nu apucau să-l obosească. Inventase o limbă pe care o vorbeau şcolarii între ei, fără teamă de a fi înţeleşi de cei neiniţiaţi. Se folosea o metodă foarte simplă; trebuia să adaugi la fiecare cuvânt aceleaşi două silabe. Dacă o asemenea frază era rostită repede, puteai fi luat, pe stradă, drept un străin.

Dar o distracţie mult mai interesantă consta în citirea de povestiri. Acestea trebuiau să fie născocite şi citite cu glas tare ce'orlalţi, ceeace era mult mai atrăgător decât studiul obiectelor predate la Academia domnului Jones. Charles simţea un mare îndemn pentru un astfel de joc.

Insă distracţia de căpetenie a băieţilor era teatrul şcolar. Dragostea pentru teatru, manifestată de băiat încă dela Chatham, precum şi spectacolele de familie la care luase parte, îi dădeau dreptul să ocupe un rol de căpetenie la pregătirea reprezentaţiilor şcolare. El nu era un participant de rând al acestor spectacole, ci regisor. Dar pentru piesa „Morarul şi oamenii săi", pe care hotărîseră s'o pună în scenă, au fost nevoiţi să apeleze la ajutorul celor mai vârstnici şi în special la acela al profesorului Beverley. S'a construit o moară care, potrivit cu mersul acţiunii, trebuia să ardă. Moara era cât p'aci să ardă în realitate. Focul de artificii aprins de regisor n'a creat numai iluzia unui incendiu pentru spectatorii încântaţi de aspectul real al punerii în scenă, dar a mai produs şi o învălmăşeală în stradă; poliţia, speriată, a dat năvală în sala de spectacol, pentru a stinge presupusul incendiu.

Pe măsură ce Charles îşi făcea studiile atât de puţin împovărătoare pentru elevii domnului Jones, situaţia familiei Dickens se îmbunătăţea. Ce-i drept, John Dickens nu mai era în serviciul ministerului de marină, căci fusese concediat câteva luni după ieşirea lui dela Marshalsea; dar acum putea să-şi aleagă orice profesie dorea, fără să piardă pensia acordată. Pensia era modestă, trei lire sterline pe săptămână, dar împreună cu venitul ce i l-ar fi putut aduce o profesie oarecare, domnul Dickens ar fi fost în stare să asigure întreţinerea familiei.

Şi Mr. Dickens îşi încercă aptitudinile în alt câmp de ac-

tivitate. Se angaja comis voiajor la un negustor de vinuri. Era o profesie pe placul lui. Fiind mare amator de taifasuri nesfârşite la o cană de ale, putea, în sfârşit, să-şi justifice patima pentru taverne şi tovarăşi de băutură. In taverne, izbutea, ce-i drept, să vândă prietenilor câte două, trei sticle de vin, şi asemenea succese îi dădeau un mare avânt. Timp de câteva luni a colindat oraşelele şi târguşoarele din Middlesex, mândrindu-se că face parte din tagma comercianţilor prosperi, înzestraţi cu însuşiri deosebite.

Dar comerţul înfloritor n'a mers multă vreme. Fie că domnul Dickens avea o dragoste prea mare pentru ale şi-i plăceau mutările dese dintr'un hotel într'altul, mai mult decât s'ar fi cuvenit unui comerciant, fie că părăduia prea mult timp cu propovăduirea mijloacelor sigure de îmbogăţire, uitând de sticlele de vin ale patronului, fapt e că noua profesie începuse a-i pune în primejdie până şi pensia săptămânală de trei lire. De altfel, eşecul nu-l doborî. Hotărî să treacă la altă activitate, în care să-şi poată pune în valoare calităţile înnăscute, şi anume, să se facă reporter de ziar.

Indată după terminarea studiilor la Academia Wellington-House, în preajma sărbătorilor Paştelui anului 1827, Charles, întorcându-se acasă, îşi găsi familia într'o stare care nu-i mai îngăduia să se gândească la continuarea studiilor. Era fiul cel mai mare, şi tatăl lui îl considera acum ca pe un reazim, iar reazimul acesta de cincisprezece ani trebuia să-şi caute o ocupaţie.

Nu era un lucru tocmai uşor. Abia trecuseră doi ani dela vestitul faliment bancar ; sute şi sute de întreprinderi mici dăduseră faliment, şi şomajul crescuse brusc.

Urmările acestei crize nu se şterseseră încă. Adolescent abia, intra în viaţă într'o perioadă când chiar şi cei mai vârstnici, cu studii mai puţin superficiale decât cele absolvite de Charles la domnul Jones, puteau cu greu să-şi găsească de lucru.

La vârsta de cincisprezece ani, Charles isprăvise cu şcoala. De acum înainte nu va mai putea să înveţe sistematic. Îi era sortit ca pe viitor să consume multă energie, şi nervi şi mai mulţi, pentru opera de cultură a poporului; dar el, Charles Dickens, nu va putea beneficia de această cultură pe care învăţătura o acordă acum fiecăruia, până şi celui mai neisprăvit compatriot al său, care are posibilitatea să-şi urmeze studiile la un colegiu şi apoi la o şcoală superioară. De azi înainte, Charles Dickens avea să trăiască pe propriile-i picioare, să-şi aleagă singur căile şi mijloacele ce ar putea să-i satisfacă dorul de cu-

noaştere. N'avea să mai aibă parte nici de călăuzitori, nici de sfetnici, ca să se poată orienta în domeniul ştiinţelor. Era sortit să se asvârle dintr'un domeniu într'altul, fără o îndrumare, deseori lipsit de cunoştinţele cele mai elementare. Din Academia Wellington-House, dintr'o şcoală ce nu era bună de nimic, avea să intre dintrodată într'alta, în şcoala vieţii.

Şi poate că nicăeri nu i s'ar fi putut înfăţişa viaţa în toată goliciunea ei, aşa ca în biroul unui attorney englez. In adevăr, numai tinereţea, vioiciunea şi optimismul cu care îl înzestrase natura l-au putut ajuta pe Charles să nu ajungă un ipohondru şi un mizantrop pe când lucra la domnul Blackmore.

O cunoştinţă a domnului Dickens îi dăduse acestuia o scrisoare de recomandaţie pentru fiul său către domnul Blackmore, proprietarul unui birou de avocatură. Şi astfel, Charles fu angajat, ca mic funcţionar, la biroul „Ellis şi Blackmore".

10.

ŞCOALA VIEŢII

Charles trecuse prin multe. După plecarea din Chatham, cunoscuse sărăcia din Camden-Town, văzuse pe cei închişi la Marshalsea, şi'n peregrinările lui observase mulţimea din uriaşa Londră. Apoi, trăise cele mai grele luni ale vieţii lui, care abia începea, lunile robiei la firma Lamert.

Avea oarecum experienţa vieţii. Anii de şcoală, dacă nu adăugaseră nimic acestei experienţe, în orice caz nu izbutiseră s'o ştirbească. Dar când se aşeză pe taburetul de mic funcţionar al biroului din Grey's-Inn, îşi dădu seama cât de puţine învăţase despre viaţă şi oameni în decursul celor cincisprezece ani ai lui.

Domnul Blackmore nu era un avocat celebru. Totuşi, prin biroul lui se perindau o mulţime de clienţi, iar cea mai mare parte dintre ei nu erau prea bogaţi.

In faţa micului funcţionar se deschidea dintrodată o lume cu totul nouă. Era silit să copieze un noian de hârtii, ce treceau mai departe în mecanismul judecătoresc, unde dispăreau fără urmă, iar toate actele acelea juridice purtau denumiri complicate, care se scriau nu numai în limba ţării, ci şi în latineşte. Fiecare hârtie cu denumirea-i misterioasă — latinească sau englezească — de pildă: „ordin iniţial" — „capias" — „breve"

— „garanție de avocat" — „sub poena", etc, îi desvăluia mai mult decât ar fi putut citi în ea un copist de rând.

Hârtiile de pe masa lui de lucru păreau că înlăturaseră o perdea după care se ascundeau adevăratele interese ale oamenilor, patimile, viciile, grijile și necazurile lor intime. Cu cât copia mai multe manuscrise din acelea seci, laconice, cât se poate de oficiale, cu atât mai mult se apropia de adâncul naturii umane și cu atât mai profund se desveleau în fața lui instinctele acestei naturi.

Băiatul de cincisprezece ani se trezea dintrodată, venind în contact cu reflexele pornirilor celor mai simple, comune tuturor, tălmăcite în impersonalul limbaj juridic: porniri și însușiri ca lăcomia sau revolta împotriva nedreptății, avariția și asuprirea, ipocrizia și credulitatea, cruzimea cinică și nevolnicia.

Alături, pe alte scaune, șed în fața meselor de scris ceilalți funcționari, împreună cu clerkul-șef, citind cu toții manuscrise. Dar pentru aceștia, ele nu sunt decât niște semne neînțelese, tot atât de necunoscute ca notele muzicale pentru cei care nu știu să le citească. Și Charles stă pe scăunașul lui și scrie, cu un scris încă neformat, textul unei hotărîri judecătorești. Copiază și pune apoi hârtia la dosar. Tocmai învățase ce înseamnă ordinul „capias ad satisfaciendum" — în limbajul juridic, pe scurt: „ca-sa".

Un muritor de rând n'ar fi putut înțelege expresiile acelea pocite. Prietenul său, Potter, însă, care scârțâe lângă el cu penița pe hârtie, le știe pe toate și-ți poate explica numaidecât dacă-l întrebi. Ordinul „ca-sa" este eliberat de judecătorie la cererea reclamantului, pentru a-l constrânge pe debitorul recalcitrant să-și plătească datoria. Bailiffu, căruia i-l va înmâna biroul domnului Blackmore, îl va aresta pe gentlemanul trecut cu nume și pronume pe o hârtiuță. Asta-i. Potter, care transcrie „ca-sa", se uită la el cu o privire goală, lipsită de expresie.

Charles copiază și el „ca-sa". Nu știe cine-i reclamantul: numele de John Johnson îl au atâția oameni! Nu-l cunoaște nici pe inculpat — și aceștia sunt tot atât de mulți. Da, iată, acest John Johnson are dreptul să ceară dela judecătorie încă un ordin împotriva inculpatului necorect: nu i-a fost deajuns ordinul de confiscare a bunurilor, a mai cerut și „ca-sa". John Johnson nu poate avea niciun folos de aici. James Parker urmează a fi ridicat și trimis la Marshalsea, ori la Fleet. John Johnson n'are nevoie de niciun penny, căci vânează altceva, nu averea inculpatului; preferă să aștepte, să tot aștepte, până va înfrânge în-

căpătânarea debitorului; e răbdător, crud, răzbunător. Nu urmărește cele vreo zece guinee, ci pur și simplu să-l pedepsească pe James Parker pentru refuzul de a-i plăti. Dar, poate că, într'adevăr, James Parker nu e dator nimic, cu toate că a pierdut procesul. O știe și el, o știe și John Johnson care a câștigat.

Câștigătorul e triumfător și se răzbună (dece oare?) — cerând pentru biata victimă, conform legii, și procedura „ca-sa"... Ce crud, ce rău e John Johnson. Dar cine e acest James Parker, noul pensionar al închisorii Marshalsea? James Parker încredințează instanța de judecată că e o simplă neînțelegere, că el n'a pricinuit nicio daună averii și renumelui prea cinstitului domn John Johnson. El încearcă să-i convingă pe judecători că reclamantul i-a adus ca martori pe cei mai buni prieteni ai săi și că, deși aceștia au depus jurământul, sunt totuși martori mincinoși. Dar la ce bun, că ei judecătorii nu țin seamă de susținerile inculpatului...

Charles, însă, îl crede pe James Parker. Poate pentrucă și-l închipue jerpelit și prăpădit, rătăcind împreună cu ceilalți pe coridoarele dela Marshalsea, cum rătăcise și el în vremea aceea de neuitat. Da, desigur, James Parker e deținutul acela ofticos, prăpădit, a cărui tuse cumplită străbătea necontenit prin peretele celulei tatălui său.

Nu, nu era el! Îl chema altfel — Samuel Jackson. Charles transcrie altă hârtie, care are o denumire curioasă în latinește: „cognovit". Reclamantul o alătură plângerii; trebue făcută o copie. Reclamantul e viclean — doamne, câtă șiretenie e ascunsă în inima omului! — i-a stors lui Samuel Jackson un „cognovit". Inseamnă că Samuel Jackson a recunoscut în scris că reclamația e întemeiată. Și iată că acum își smulge părul din cap, susținând în fața judecății că a eliberat acest petec de hârtie pentrucă n'avea altă scăpare. De n'ar fi dat „cognovitul" pentru întreaga sumă reclamată, n'ar fi primit cele câteva mizerabile lire de care avea nevoie ca să-și salveze fiica... Charles știe că niciun fel de rugăminți nu-i vor ajuta lui Samuel Jackson. Instanța de judecată va lua cunoștință de blestematul de „cognovit", și reclamantul poate dormi liniștit. Samuel Jackson se va duce la Marshalsea. Și acolo își va scuipa plămânii până când cineva se va îndura să plătească datoria pentru el, vicleanului dușman.

Dar nu mai încape îndoială că vrăjmașul lui Samuel Jackson și-a aruncat mai departe latul. Fantezia lui Charles se înfierbântă.

În față îi apare un bătrânel șiret, cu inima neagră ca a balaurului biblic. Șade'ntr'un jilț. Pe mâini i se văd vine umflate de sânge; degetele i se mișcă necontenit, ca picioarele unui păianjen. Pe buze îi flutură un zâmbet desgustător. Stă și așteaptă. Fata nenorocitului de Samuel Jackson s'ar putea ivi din clipă în clipă; vine să-l roage în genunchi să se îndure de tatăl ei și să-l scape, că se stinge la Marshalsea de tuse și de inimă rea. Păianjenul, însă, nu vrea să-l ierte pe nesocotitul Samuel Jackson, care de dragul fiicei lui a dat hârtia aceea groaznică, numită „cognovit". Dacă fata ar primi să se mărite cu el, atunci poate că s'ar milostivi de tatăl ei. Da, bătrânul ar vrea să se însoare cu fiica lui Samuel Jackson cu toate că aceasta ar putea să-i fie nepoată. Deaceea și are un zâmbet atât de scârbos. E încredințat că biata fată va primi să-l ia de bărbat, de dragul părintelui ei..

Vai, cât de neagră poate fi inima omenească! Și cât de luminoasă!

Nici Potter, nici ceilalți copiști nu-și pierd vremea cu gândul la asemenea lucruri. Și nu dau nicio atenție clienților care vin în biroul domnului Blackmore, ca să-l roage să-i ajute împotriva uneltirilor dușmănoase, ori să-i ceară să țească și mai des pânza de păianjen în care se va sbate curând musca neputincioasă. De altfel, nu-i tocmai așa; și copiștilor le place să mai râdă câte puțin. De pildă, chiar în ziua aceea venise un gentleman grozav de ciudat, ba s'ar putea spune și cam într'o ureche. Ducându-și mâna la nas, își vărsa mereu tabacul, fără să-și dea seama, așa că priza aer în loc de tabac. Stătea resemnat, țintuit pe scaun — așteptând ca domnul Blackmore să aibă o clipă de răgaz — cu aerul cuiva care încearcă zadarnic să-și amintească ceva foarte important. Își încrețea mereu fruntea, ducând iarăși și iarăși mâna la nas, presărându-și întruna tabacul pe fularul legat aiurea la gât. Iar când se ridică tot atât de tăcut, apropiindu-se de ușa cabinetului în care se afla domnul Blackmore, toți putură să vadă că picioarele îi tremurau la fel de tare ca și mâinile. Cum ușa nu se deschidea, el se întoarse, izbindu-se de clerkul-șef, ca apoi să treacă spre locul lui și să se așeze din nou. Dar nu pe scaun, ci alături, deși în cameră era destulă lumină.

Potter și ceilalți copiști au izbucnit într'un râs cu sughițuri. A râs și Charles puțin, căci într'adevăr, gentlemanul bătea mereu aerul într'un mod foarte caraghios, cu picioarele-i ciolănoase îmbrăcate în ghetre vechi și roase.

Dar în clipa în care începu să râdă, lui Charles îi îngheță râsul pe buze. Întâlnise privirea jalnică, de câine bătut, a gentlemanului.

Poate că era individul la care se referea Judecătoria Cancelarului și ordinul pe care tocmai îl copia Charles. Dacă era așa, apoi ochii gentlemanului cu privirea lor atât de jalnică, nu aveau decе să te mai mire. Nici vorbă că bietul om nu-și putea plăti datoria, și Judecătoria Cancelarului socotise această neputință drept o lipsă de respect față de instanța de judecată. Și odată ce autoritatea hotărîse într'un fel, nimic nu-l mai putea scăpa; va fi svârlit în închisoare pentru multă, multă vreme. Așa că înțelegeai lesne decе omul avea înfățișarea unui smintit...

Charles copiază și iar copiază acte la domnul Blackmore și vede, vede mereu alți clienți. Unii au o privire buimacă; alții, liniștită, înghețată. Întâlnești și de cei înfricoșați — da, numai frica îi aduce la biroul de notariat. Cât despre cei cu măști încremenite și amare, nici aceștia nu vin aici de plăcere. Numai nenorocirea îi face să vină, și masca de amărăciune nu li se șterge de pe față nici după ce au ieșit dela domnul Blackmore. Apar și alți oameni cu ochi hrăpăreți, de uliu. Charles îi cunoaște bine. Se înfundă în biroul patronului și ies de acolo lingându-și buzele, după cât i se pare lui Charles. Se întâmplă ca acești afaceriști șireți să se întâlnească nas în nas, în ușa biroului, cu niște bătrâne grozav de camaghioase, înarmate cu genți uriașe. In genți sunt îngrămădite o sumedenie de hârtii, fel de fel de acte autentice. Actele astea trec mai întâi prin mâna clerkului-șef care cunoaște acest soi de clienți și deaceea le și poftește pe bătrâne să-i prezinte lui hârtiile, înainte de a intra la domnul Blackmore. Actele sunt răsturnate pe biroul funcționarului-șef, și babele le răscolesc cu degetele lor vinete și uscate, căutând să-l încredințeze cu tot dinadinsul pe clerk de un anume fapt. Dar acesta nu se dă bătut și cercetând în grabă hârtiile, declară cu hotărîre că domnul Blackmore e foarte ocupat. Bătrânele spun, bineînțeles, că nu vor să plece în ruptul capului până ce nu vor da ochi cu domnul avocat, pentrucă nu cred nimic din vorbele copistului-șef. Uneori, încăpățânarea lor învinge, și ele se pot strecura în cabinetul patronului. Dar nu stau mult și ies grăbite, indesând în genți actele atât de valoroase după părerea lor. Drept bun rămas, bodogănesc tot felul de vorbe la adresa domnului Blackmore, blagoslovindu-l cu câte o ocară și pe copistul-șef, în vreme ce funcționarii se tăvălesc de râs. Râde și Charles dar fără voia lui, căci îi e milă de bătrâne.

De alți clienți nu-i e milă. Nu-i pare rău de cei pe care-i vede ieșind mânioși, pentrucă domnul Blackmore nu le primise procesul propus. Și aceștia sunt săraci — domnului Blackmore nici nu-i convine să-i socotească drept clienți — totuși, chipurile lor nu seamănă deloc cu acelea ale bătrânelor cu acte „valoroase". Charles îi studiase și pe ei. Pe fețele lor era zugrăvită o adâncă jignire. Se simțeau de altfel mereu jigniți; li se părea că toată lumea încerca să-i insulte. Erau gata să înceapă un proces împotriva oricărui om care-i împinsese întâmplător pe stradă. Charles îi cunoștea: erau certăreți, dornici să pună mâna pe despăgubiri pentru niște pagube imaginare.

Nu, Charles nu cunoscuse până atunci asemenea oameni. Nu știuse, nici nu bănuise măcar că, alături de el, oamenii duc unii împotriva altora o luptă crâncenă și neistovită. O luptă în care potrivnicii își încordează toate puterile: unii pentru a se opune soartei rele, alții pentru a pregăti dușmanului o soartă cât mai grea. Charles nu știuse până atunci cât de ingenios poate fi omul în străduința lui de a răpi semenului său bunurile pe care i le pizmuia și câte poate să născocească el, ca să-și apere propriul său avut. Charles n'avusese cum să afle că săracii și nenorociții, văzuți de el rătăcind cu sutele pe ulicioarele Londrei, nu se prea deosebeau de clienții domnului Blackmore, care pierduseră vreun proces. Un singur lucru îi deosebea: actele pe care le copia îl trădau ușor pe acela căruia îi căzuse jertfă clientul domnului Blackmore, care căuta pe pipăite ușa biroului, deși dincolo de fereastră lucea un soare puternic. Dar, acolo, în mahalalele din Soho, Witechapel sau Camden-Town — Charles nu-și putea da seama și n'avea să știe niciodată cine împinsese la pierzanie pe fata sdrențăroasă, căzută atât de jos încât nu se mai sfia să cânte în gura mare, cu o voce răgușită de băutură, tot felul de cântece necuviincioase.

Vinovatul era unul și același și pe străduțele din Whitechapel, și în birourile atotputernicului și neînduplecatului attorney. Iar victima era mereu aceeași; cel slab, cu inimă bună.

Aici, în biroul avocățesc, s'a zămislit principala temă a lui Charles Dickens: viața e o luptă neistovită a celui tare împotriva celui slab, a celor aspri împotriva celor blânzi.

Charles asculta, privea și învăța. Mult mai târziu, domnul Blackmore, amintindu-și de tânărul său copist, devenit Charles Dickens, dacă ar fi citit „Pickwick" și „Nickleby", și-ar fi dat seama că unele fapte se asemănau cu cele petrecute la el în birou. Și domnul Blackmore s'ar fi întrebat dacă nu cumva fostul său

funcționar, zugrăvindu-i pe unii eroi ai romanelor sale, nu făcuse decât să-i descrie pe clienții din biroul „Ellis și Blackmore".

Dar domnul Blackmore nu s'a adâncit în studiul operei creatoare a fostului său funcționar. Căci, dacă ar fi simțit cât de cât vreo chemare pentru asta, ar fi putut constata că și în celelalte lucrări ale sale, Dickens își amintește de oamenii întâlniți de el în biroul de avocatură, pe când era la o vârstă fragedă. Și tot așa și cu scenele al căror martor fusese.

II.

MANTII NEGRE

Arena luptelor era legislația engleză, iar luptătorii, oameni ale căror conflicte se încadrau în sfera acestei legislații. Pentru unii, legea era un dușman, pentru alții, un aliat.

Copiind acte, Charles înțelese curând ce dușman necruțător poate fi legea; acum, pe măsură ce se învechea în birou, înțelegea că și ca aliată e la fel de necruțătoare.

La domnul Blackmore, Charles își desăvârșise experiența.

Nicăeri pe lume nu există un mecanism judiciar mai încărcat și mai complicat decât acela din Anglia. Toate popoarele civilizate ale lumii și-au făcut cât de cât rânduiala în gospodăria dreptului, și nicăeri noțiunea de drept n'a suferit din pricina codificării legilor. Normele de drept întrunite în cod, sunt preferabile lipsei de codificare; e un adevăr elementar pe care și l-au însușit toate popoarele, afară de cel anglo-saxon. Britanicii, în stare să realizeze multe în domeniile cele mai variate ale vieții social-politice, s'au arătat neputincioși în lupta cu cei pe care i-au pus să străjuiască legile. Poporul englez n'a avut și nici nu are un cod de legi.

A te lăsa călăuzit de cutumă, un fel de îndreptar pur britanic, plin de pietate față de decrete și precedente acoperite de mucegai, nu înseamnă nimic. In viața engleză de toate zilele numai cei inițiați pot risca să „jongleze" cu legile. De unde fiecare cetățean din orice altă țară își rezolvă singur micile chestiuni juridice, fie cercetând codul, fie adresându-se personal instituției respective, anglo-saxonul e nevoit să apeleze la un jurist. Pe timpul lui Dickens, oamenii de lege purtau titluri diferite, după gradele ierarhiei juridice. Cu vremea, numărul titlu-

rilor s'a restrâns, dar şi astăzi, fără ajutorul omului de lege englezul nu va lua nicio hotărîre, chiar şi într'o chestiune obişnuită care are o foarte slabă legătură cu „rânduiala" judiciară.

Ca mic funcţionar în serviciul lui Blackmore, Charles se convinsese repede de lucrul acesta. Şi pe zi ce trecea, cunoştinţele lui în acest domeniu sporeau întruna.

Inainte de toate, ajunsese la convingerea nestrămutată că juriştii britanici născociseră intenţionat un scris ieroglific, diferit de cel admis de ceilalţi muritori. Ciudăţenia acestui scris nu consta numai în nomenclatura latină şi terminologia profesională. Şi medicii aveau, şi au încă, nomenclatura şi terminologia lor specifică şi nu s'ar cuveni să-i învinuim numai pe jurişti de a-şi fi creat o limbă proprie.

Dar puteau fi învinuiţi de haosul normelor legislative pe care în mod conştient nu voiau să-l înlăture. In labirintul acesta numai ei, cei iniţiaţi, puteau găsi un îndreptar. Legea era şi este şi astăzi o încâlcitură plină de decrete, articole şi paragrafe, ce se exclud reciproc; numai dibăcia, priceperea şi lipsa de scrupule a juristului scoate din foliante normele dorite, referitoare la o anumită pricină. Unui simplu muritor nu-i era şi nici nu-i este dat să străbată prin atâtea norme, pentru a ajunge la paragraful de care are nevoie. S'ar rătăci în pădurea de semne ieroglifice, care sunt înţelese numai de cei pregătiţi anume să le citească.

Charles îşi făcu o idee clară despre aceste semne. Invăţa să cunoască tainele jurisprudenţei după actele ingenioase ce ieşeau dela patronii biroului. Hârtiile acestea se aflau pe toate mesele nenumăraţilor funcţionari, aparţinând celor patru corporaţii ale juriştilor englezi, numite Inn. Din Grey's Inn făcea parte domnul Blackmore şi tovarăşul lui mai mare în grad. Şeful lui Charles nu se deosebea întru nimic de oricare alt attorney şi nu era mai rău decât alţi slujitori ai justiţiei.

Toţi slujitorii aceştia erau chiţibuşari şi vicleni, ştiind să tragă foloase destul de însemnate de pe urma acestui haos stăpânit de aşa zisul drept material. Charles ajunse la această hotărîtă şi neclintită concluzie.

Diferenţa dintre dreptul material şi cel procedural şi-o însuşi foarte repede; ca s'o înveţe n'avea nevoie să asculte prelegerile universitare, cum obişnuesc pe continent cei care se pregătesc să se dedice dreptului. Ca să ajungi attorney englez trebuia să înveţi cum învăţa Charles, apoi să dai examene, să pluteşti o vreme pe valurile turburi ale practicii avocăţeşti, să dai

din nou examene pentru obținerea dreptului de a activa la proces și abia după aceea să aspiri la cel mai înalt grad juridic — „sargent", ba și la dreptul de a-ți pune în coada numelui două litere — C. R., ceeace înseamnă consilier regal.

Charles a văzut procedura judecătorească de pe taburetul de amploiat, nu de pe băncile pentru public, și și-a luat rămas bun dela iluzia judecății drepte.

Adolescentul își dădea seama că experiența instanțelor civile britanice, acumulată în decursul secolelor, nu urmărea decât o țintă: să stoarcă omului sărac cea din urmă lețcaie. Era singurul scop pentru care fusese creată instituția judecătorească.

Responsabilitatea acestei stări de lucruri o purtau oamenii. Oamenii aceștia erau cetățenii cei mai respectabili, îmbrăcați în mantii negre și peruci teatrale, păzitorii și conservatorii uneltelor ingenioase de tortură numite tradițiile seculare ale justiției engleze. Cazna cea mai crudă era tortura prin durată, tărăgăneala fără de sfârșit, ce osândește la o totală neputință pe cei care căzuseră în capcană. Judecătorul însuși consfințește acest supliciu țesut cu mult meșteșug de către attorney, solicitor, barrister, sargent și consilier regal, cum se numesc legiștii tuturor rangurilor în justiția engleză.

Pana de gâscă a lui Charles scârțâia pe hârtie; deasupra meselor se aplecau alți mici funcționari ca și el; prin față i se perindau caleidoscopic cei dornici de judecată dreaptă, iar concluziile la care ajungea în biroul „Ellis și Blackmore" i se fixau trainic în memorie. De aici, dela Grey's-Inn, le va duce cu el în viață. Și va duce cu el și imaginile legiștilor de toate felurile. In galeria personajelor sale, mantiile negre vor ocupa locul al treilea. Cititorul se va întâlni cu ele de treizeci și cinci de ori.

12.

GALERIA PRESEI ȘI DRAGOSTEA

Seara se distra. Colegul său Potter era un amator de teatru ca și el. Se duceau foarte des împreună la spectacole; Charles, aproape în fiecare zi. Acum avea bani de buzunar; primea cam cincisprezece șilingi pe săptămână.

Banii îi îngăduiau să se bucure de distracţia lui preferată : teatrul.

E de ne'nţeles cum de-şi mai găsea vreme să înveţe stenografia. Potter fusese cel care îi sugerase ideea, şi Charles se apucase cu multă râvnă să studieze manualele de stenografie.

Aflând de asta, domnul Blackmore se hotărî să profite de silinţa băiatului, trimiţându-l să stenografieze procesele clienţilor săi.

Urmările au fost poate neprevăzute pentru ingeniosul domn Blackmore. Charles gustă dintr'o relativă libertate. Oricât de greu i-ar fi venit — mai ales ca începător — să stenografieze procesele judiciare, era totuşi o ocupaţie care-i lăsa mult mai multă vreme liberă decât transcrierea nesfârşitelor acte într'un birou avocaţial. Ziarele publicau cu plăcere relatările proceselor. Stenografia putea ajuta ca reportajele să fie cât mai exacte. Pe lângă aceasta, judecătorii aveau, deseori, nevoie de notarea stenografică a proceselor. Dece oare să nu se facă reporter juridic ?

Şi Charles se hotărî să-l părăsească pe domnul Blackmore.

Tatăl lui nu se împotrivi. Chiar şi el se consacrase pe vremea aceea unei ocupaţii de acelaş fel — era reporter la un mic ziar — „British Press". Dar mama lui se opunea. Odată cu încheierea carierei băiatului la fabrica de vax, renunţase la gândul de a-l mai vedea comerciant de vază. Acum era nevoită să renunţe la speranţa de a-l vedea consilier regal.

Dar Charles îşi câştigase destulă independenţă. Luându-şi rămas bun dela biroul din Grey's-Inn, intră reporter la judecătoria Doctors'Commons.

Ziua, stenografia la judecătorie. Seara, îşi descifra notele. Cu toate acestea tot îşi mai găsea vreme să viziteze regulat sala de lectură a Muzeului Britanic. Acolo, citea, citea fără nicio rânduială şi niciun plan, citea cu înverşunare. Totuşi, reportajul proceselor s'a dovedit a fi o ocupaţie cu mult mai avantajoasă decât transcrierea hârtiilor în biroul unui attorney. Deşi acum era nevoit să plătească şi chiria unei cămăruţe, în care să-şi descifreze notele şi să-şi scrie reportajele, venitul lui net întrecea salariul unui funcţionar. Şi era numai începutul. In faţa lui se deschideau zări luminoase.

Zări de care se simţea mare nevoie. Măcar pentru faptul că se vedea nevoit să-şi ajute familia. Uşuraticul domn Dickens, plecând în călătoriile sale de reportaj, se împotmolea uneori cu

săptămânile şi nu se prea îngrijea să trimită la vreme bani familiei, care urma să sporească.

Puterea de muncă a lui Charles putea fi invidiată de toţi cei de vârsta lui. Inafară de faptul că făcea reportajele proceselor, începuse a se folosi şi de un caiet de note în care îşi schiţa figurile şi particularităţile celor care luau parte la competiţiile judecătoreşti.

Erau portrete pentru viitor, hărăzite unei soarte mai bune, nu să fie îngropate într'un raport sec de cronică judiciară. Avea să le folosească mai târziu, fie în sketchuri sau schiţe — de pildă procesul „Germann versus Baxter", ori „Germann versus Wise", fie să le păstreze pentru romane.

Iar printre altele îşi începu activitatea literară. N'avea destulă încredere în talentul lui de a inventa un subiect de piesă, şi cum depăşise pe „Misnar" al său din copilărie, şi-a ales una din operele lui Goldoni, a prelucrat-o şi a intitulat-o „Stratagema lui Rozanes" dându-i un subtitlu „Comedioară veneţiană". I-a lipsit însă curajul s'o propună unui teatru.

Acum începea să se gândească la lărgirea câmpului său de activitate ziaristică. Era al doilea an de când încunoştiinţa publicul cititor de duelurile petrecute între zidurile judecătoriilor englezeşti. Dădeai de tot felul de procese interesante, nimic de zis, şi cititorul îşi putea da perfect seama, din reportajele sale, de judecăţi şi proceduri. Poate că mulţi dintre cititori îşi făcuseră aceeaşi părere de neclintit, ca şi el, în legătură cu anumite calităţi şi defecte ale mecanismului judiciar. Era, totuşi, plictisitor să dai zilnic rapoarte seci. Cum oare să-şi lărgească cercul activităţii ?

Domnul John Dickens i-a dat o soluţie. Intr'o bună zi, i-a desvăluit secretul succeselor sale pe tărâmul reportajelor. Nu-i câtuşi de puţin interesant să aduci la cunoştinţa cetăţenilor toate bătăile, incendiile şi furtişagurile. Un gazetar are datoria să nu piardă din vedere că ţinta lui e să aducă lumină, având grijă să lărgească orizontul concetăţenilor săi. Desigur, nu orice ziarist e demn de o astfel de îndeletnicire ; dar acela care a dovedit o capacitate deosebită, e obligat să se gândească la cerinţele de toate zilele ale oricărui om în stare să cugete. E drept, că nu e uşor să te descurci în treburile politice. Dar un ziarist vrednic e obligat să-şi jertfească toate puterile pe altarul datoriei, consacrându-se muncii pentru luminarea politică a cititorilor. Desbaterile parlamentare sunt cea mai bună şcoală pentru o asemenea luminare şi orice ostaş de frunte al presei

periodice poate să devină un propovăduitor al ideilor politice sănătoase, dacă se ocupă cu relatarea discuțiilor parlamentare. Chiar și el, John Dickens, izbutise să atragă atenția publicului prin reportajele făcute, și acum se ocupă cu relatarea desbaterilor din parlament. Iar Charles ar trebui să-i urmeze pilda.

Ascultând toată pălăvrăgeala asta, băiatul știa că tatăl său n'avea niciun fel de succes pe tărâmul reportajului și că lucrurile se înfățișau cu mult mai simplu : ziarul „Mirror of Parliament" era redactat de John Barrow, fratele Elizabethei Dickens, și aceasta îl înduplecase să-l angajeze pe soțul ei în calitate de reporter parlamentar.

Dar chiar și așa fiind, Charles trebuia să admită că sfatul tatălui merita să fie luat în seamă. Cei mai mulți reporteri parlamentari nu cunoșteau stenografia, ceeace nu-i împiedica să facă reportaje. Charles, însă, pe lângă că dovedise pricepere în prelucrarea literară a materialului, mai făcuse pe deasupra și o școală bună de stenografie.

Așa că se hotărî să treacă dela reportajul juridic la cel parlamentar.

Își oferi serviciile redacției unui ziar mai mic „Sun" (Soarele). Redactorul l-a supus unei probe de stenografie și l-a primit drept colaborator extra-bugetar. Charles nădăjduise să fie trecut pe lista personalului permanent, dar se mângâie cu speranța că reușita pe acest nou tărâm depinde numai de el. Trebuia să-și asigure o carieră strălucită în ziaristică. Așa hotărîse și așa trebuia să fie.

Lucra cu pricepere, câștiga un salariu modest, dar îndestulător pentru a-și îngriji ținuta și a-și ajuta puțin și familia. Afară de as'a, era îndrăgostit demult. O carieră strălucită îi era absolut necesară pentru realizarea planurilor lui. Trebuia numaidecât s'o ia de soție pe Maria Beadnell. O cunoscuse încă din 1830.

Miss Beadnell nu era deloc micuță de statură și nu înțelegea dece o poreclise Charles, „Venus de buzunar"; iar tânărul îndrăgostit nu dădea nicio lămurire. Maria, însă, înțelegea bine că pentru respectabilii ei părinți, tânărul reporter nu era pretendentul dorit.

Și avea dreptate. Domnul Beadnell era un bancher de pe Lombard Street, strada bancherilor. Or, bancherii își au prejudecățile lor, și printre ele și convingerea că unui reporter, fie el chiar parlamentar, i se poate ierta lipsa de mijloace materiale, dacă vrea să ia de soție pe o miss Beadnell, dar cu o singură

condiție: reporterul parlamentar să dispună de strămoși aristocrați.

Charles nu avea la îndemână asemenea strămoși. Asta, însă, nu-l împiedica să se îndrăgostească tot mai tare și mai tare de miss Maria, care era cu un an mai mare decât el.

O îndrăgea mai cu seamă într'o rochie smeurie, cu guler negru de catifea, gen Van Dyck.

Charles iubea pentru întâia oară, și prima lui dragoste nu era norocoasă, căci Maria îi primea iubirea și nimic mai mult. Tânărul nostru reporter făcuse cunoștință cu familia fetei printr'un cunoscut de-al lui, Henry Kolle, care îl introdusese în casa Beadnell. Henry Kolle se îndrăgostise de sora Mariei, Anne și fusese mult mai norocos decât prietenul său. Având veșnic înaintea ochilor spectacolul acesta de iubire fericită dintre Henry și Anne, Charles simțea și mai dureros că piedica la căsătoria lui cu Maria — înafară de devotamentul ei de fiică ascultătoare — e și puținul interes ce-l arăta ea față de o viitoare legătură matrimonială.

Se prea poate ca Mariei să-i fi plăcut tânărul înflăcărat, cu ochi sclipitori și plete lungi. Când vorbea de ceva ce-l interesa, sărea entuziasmat de pe scaun, alergând prin odaie. Ce fericit era și cum nu știa el să-și ascundă fericirea, când ea îi dăruia câte un fleac de nimic! Și cu câtă convingere afirma el că e sigur de succes pe tărâmul jurnalistic! Dar voia numai să știe că Maria nu-l privește cu o totală indiferență și odată încredințat de asta, nu-l va mai înspăimânta nimic, nicio piedică, de niciun fel.

Din păcate însă, Maria nu putea să-i facă o astfel de mărturisire.

De altfel, nici domnul și nici doamna Beadnell nu erau siguri de sentimentele fiicei lor pentru tânărul înflăcărat, căruia nu i se potrivea deloc, după părerea lor, rolul de soț al Mariei. Dar, pe câtă vreme el nu era sigur că nu-i e indiferent Mariei, domnul și doamna Beadnell nu erau siguri de indiferența ei. Așa că și-au manifestat dorința de a face cunoștință cu domnul și doamna Dickens. Cunoștința s'a făcut, dar n'a fost pe placul domnului Beadnell, care a socotit că poziția socială a familiei Dickens nu prea e la înălțime.

Impotriva unei asemenea concluzii, limpede ca lumina zilei, Charles n'ar fi putut face nimic, chiar dacă ar fi vrut. Era oare cu putință să-l așezi pe domnul Dickens pe treptele de sus ale scării sociale, când cu puțin înainte de a ajunge reporter „de

vază" la „Mirror of Parliament" fusese din nou arestat pentru datorii? Băiatul se văzuse nevoit să împrumute dela biroul domnului Blackmore zece lire sterline, ca să-şi scape tatăl de Marshalsea.

Charles vizita regulat galeria presei. Era şi el în aceeaşi stare de febrilitate ca întreaga Anglie. Aveau loc mari lupte pentru reforma sistemului electoral. Pentru băiat însă, toate se desfăşurau pe canavaua propriilor sale suferinţe, la fel de furtunoase în acele zile de neuitat ale sesiunii parlamentare 1831—1832 ca şi emoţiile londonezilor, ba chiar şi ale tuturor englezilor.

Reforma trebuia cucerită, ea nu cădea dela sine în mâinile Angliei radicaliste. Toată Britania conservatoare se unise în lupta împotriva reformei. Or, Maria trebuia să fie cucerită, la fel şi bancherul Beadnell cu soţia sa, urmau să fie siliţi să capituleze. Cu siguranţă că dacă Charles ar fi avut renume, aşa încât papa şi mama Beadnell să se poată lăuda cu viitorul lor ginere în cercul cunoştinţelor binevoitoare, toate ar fi mers de minune. Fără să mai spunem că dacă ar fi fost celebru, Maria i-ar fi căzut fără ezitare în braţe.

Charles era sigur de asta. Dar cum să facă să ajungă celebru? Cariera de reporter parlamentar era departe de a-i părea plictisitoare, şi era satisfăcut de munca plină de nervi a acestor zile; dar dacă te gândeşti bine, drumul spre glorie care trece prin galeria presei din palatul Comunelor este cam lung.

Afară de asta... cea mai mare plăcere a lui Charles era să se ducă la teatru. Venea apoi organizarea spectacolelor de familie. Aşa că se putea spune, cu drept cuvânt, că era din creştet până'n tălpi pradă emoţiei.

Jocul pe scenă nu e o nimica toată, e bucurie. Dar apoi triumful cu care soarta îl răsfaţă pe actorul de talent, nu-i oare culmea visurilor unui muritor? Ca să nu mai spunem că, fără îndoială, i-ar putea subjuga pe toţi domnii Beadnell.

In vremea asta, domnul şi doamna Beadnell nu stăteau cu mâinile în sân. Puseseră la cale un plan infernal, recurgând la un vechi truc încercat. Tinerii aveau să fie despărţiţi. Dar despărţiţi în aşa fel, încât fata să găsească în noile împrejurări un leac pentru sentimentele ei care, ferească dumnezeu, ar fi putut încolţi iar.

Parisul este un leac destul de bun pentru o fată ameninţată de primejdia de a se îndrăgosti de un tânăr, care, după părerea părinţilor, e un pretendent nedorit la mâna ei.

E adevărat că Charles avusese destul timp, ca să trezească în inima domnișoarei Beadnell sentimentele cele mai delicate. Totuși, nu le trezise, după cum se știe din scrisoarea lui adresată fetei la data de 18 Martie (probabil a anului 1832), în care declară că „ultimele lor întâlniri înseamnă pentru el ceva mai mult decât dovezile de indiferență ale inimii ei crude". Dar se vede că stăruința reporterului parlamentar tot mai părea primejdioasă părinților grijului. Probabil mai primejdioasă decât Mariei însăși.

Și fata plecă la Paris, fără să se plângă câtuși de puțin de soarta-i nemiloasă. In vreme ce sărmanul Charles alcătuia scrisori kilometrice, le rupea, iar le scria, fără să cunoască măcar adresa nepăsătoarei Maria.

Lupta parlamentului pentru reformă era în toi. Charles făcea mereu reportajele la „Sun" care izbutise să-și schimbe titlul în „True Sun" — adevăratul soare — și fusese antrenat în această luptă, fiind desigur de partea reformei. Dar calea spre glorie și spre cucerirea Mariei nu voia să se scurteze. Și e greu de crezut că Charles putea fi satisfăcut de rolul pe care-l juca în evenimentele ce urmară, drept rezultat al propagandei adepților reformei. Avea un rol, într-adevăr, mai mult decât modest, el fiind mai degrabă un martor atent, decât un actor. In asemenea condiții ocupația asta i se pare cam plictisitoare. Energia-i tinerească abia aștepta să izbucnească.

Prilejul se ivi curând. Proprietarii ziarului „True Sun" făgăduiseră reporterilor și cronicarilor un onorar, care corespundea, în oarecare măsură, muncii lor din perioada aceea de evenimente sociale atât de sbuciumate. Dar ajungând la plată, făgăduiala s'a dovedit deșartă. Faptul acesta l-a indignat pe Charles. Deși avea un scurt trecut de activitate ziaristică, dovedi a fi unul din inițiatorii măsurilor aspre împotriva patronilor necorecți. Provocă o grevă, și apoi prezentă, împreună cu unii din colegii săi, un ultimatum, proprietarilor ziarului „True Sun".

Tocmai atunci greva era cât se poate de stânjenitoare pentru patroni, așa că aceștia cedară numaidecât.

Dar activitatea pe tărâmul acestei munci sociale s'a întrerupt tot atât de brusc cum luase ființă.

Cam în acelaș timp, Charles se hotărî să încerce noi căi și mijloace în jocul lui cu destinul care, după convingerea lui nestrămutată, nu-i era prielnic.

A scris o scrisoare regisorului teatrului din Covent-Garden, domnul Bartley, cu rugămintea să-i încerce aptitudinile de-

actor. Spunea în scrisoare de darul lui de a intra în rol şi de faptul că ştia pe de rost, toate monologurile lui Charles Mathews. Îşi arăta nădejdea că interpretarea acestor monologuri avea să fie pe placul domnului Bartley.

Foarte probabil că Charles Mathews n'ar fi ajuns atât de celebru, dacă ar fi rămas actor comic la teatrul din Covent-Garden. Dar părăsise teatrul şi, după un turneu în America, începuse să apară în sketchuri şi monologuri, prezentate de el sub titlul „Acasă". Felul acesta de reprezentaţie se numea pe atunci „divertisment" ; acum, Charles Mathews ar putea fi numit actor de rampă.

Era un actor excelent, şi monologurile lui, foarte populare. Charles îl aprecia atât de mult, încât, mult mai târziu, când fiul actorului, Charles James — actor comic şi el, însă nu cu acelaş talent — îşi scrie memoriile, cartea e tipărită sub redacţia lui Dickens.

Domnul Bartley răspunse amabil că e de acord să-l asculte pe tânărul domn şi să-i aprecieze aptitudinile. Împreună cu domnul Bartley urma să-l asculte pe domnul Dickens şi Charles Kemble, coproprietarul teatrului din Covent-Garden.

Charles Kemble nu era nici pe departe atât de talentat ca fratele său, marele John Kemble şi sora lui, Sarah, intrată în istoria teatrului englezesc sub numele de Sarah Siddons, cea mai mare tragediană a Angliei. Totuşi, Charles Kemble era un actor şi un regisor cu experienţă — apăruse pe scenă alături de fratele său, cu treizeci de ani înainte de examinarea tânărului reporter parlamentar.

Deaceea e uşor de închipuit, cât de turburat era Charles, repetând monologurile lui Mathews. Sora lui, Fanny, îi dădea concursul, acompaniind la pian cântecelele din repertoriul celebrului artist de rampă.

Charles se pregătea cu toată sârguinţa pentru examenul de artă dramatică dela Covent-Garden. Dar planurile i-au fost spulberate de cruda-i soartă, cum era înclinat băiatul să interpreteze accesul de febră de care fu cuprins chiar în noaptea din ajunul examenului. A doua zi dimineaţa, nici n'ar fi putut măcar să se gândească la citirea monologurilor lui Mathews în faţa lui Kemble, căci îl durea o ureche şi i se umflase obrazul.

Ce putea face ? Scrise o scrisoare domnului Bartley, rugându-l stăruitor să-i fixeze o altă zi de examen, după ce avea să se însănătoşească.

Probabil că domnul Bartley i-ar fi satisfăcut rugămintea,

dar Kemble era silit să plece peste o săptămână în America, şi fără Kemble nu putea fi angajat un nou actor.

Nu, n'avea noroc! Şi pe lângă toate astea, editorii lui „True Sun" îl socoteau drept şeful reporterilor care-i ameninţau cu greva. Tânărul acesta era în stare să le pricinuiască destulă bătaie de cap.

Charles ajunse curând la convingerea că ar fi fost nimerit să înceteze de a mai lucra la „True Sun". Iar tăcerea Mariei, care petrecea la Paris, n'avea cum să-i îmbunătăţească starea sufletească.

Ziarele mari aveau reporteri parlamentari cu vechime, de care se foloseau în mod permanent. Dar el nu putea pătrunde la aceste ziare. Oare, unde să-şi ofere serviciile?

Lupta pentru reformă devenea pe fiecare zi mai încordată. Totuşi, domnul John Dickens, reprezentantul de presă al ziarului „Mirror of Parliament", aparţinând domnului John Barrow, cumnatul său, nu obişnuia să pună pe primul plan interesele serviciului. Pe neaşteptate, părăsi Londra. Pare-se că şi de data aceasta nu putea plăti o datorie în curs. Domnul Barrow şi-ar fi luat demult rămas bun dela un asemenea colaborator, dacă doamna Dickens nu l-ar fi implorat să fie îngăduitor cu soţul ei. Aşa că Barrow nu-l concedia. Dar acum, după ce John Dickens plecase, Barrow fu de acord ca Charles să ia locul tatălui său în galeria presei din Camera Comunelor.

Şi tânărul părăsi cu plăcere „True Sun". Stenografia acum pentru „Mirror of Parliament" discursurile commonerilor, învârtindu-se în jurul aceluiaş subiect: „Reform Bill".

In ţară şi în Parlament, lupta pentru reformă continua.

13

GALERIA PRESEI ŞI LUPTA CEA MARE

Era o luptă istorică. Burghezia, pregătită demult să pornească împotriva landlorzilor, marilor proprietari se hotărîse, în sfârşit, să înceapă bătălia. Toată ţara lua parte la campania burghezilor contra legii electorale. Ciudată mai era şi legea asta veche electorală, după care se făceau alegeri în Camera Comunelor! Fusese promulgată încă dela începutul secolului al XVIII-lea şi de atunci nu suferise niciun fel de schimbare. In

răstimpul acesta, în Anglia se ridicaseră oraşe mari industriale, cu zeci de mii de lucrători. Burghezia engleză, luând-o înaintea tuturor celorlalte burghezii din alte ţări, dispunea de bogăţiile coloniale din întreaga lume, iar un oraş ca Londra trimitea în Camera Comunelor abia cinci, şase reprezentanţi, şi oraşe industriale dintre cele mai mari, ca Manchester, Birmingham, Leeds şi atâtea altele — n'aveau niciun reprezentant.

Prin promulgarea acestei legi, în vremea reginei Ana, lege păstrată în aceeaşi formă până în anul treizeci din secolul al XIX-lea, aristocraţia moşierească îşi asigurase în Parlament o situaţie dominantă. Cei câţiva deputaţi orăşeneşti trebuiau să dispună de mari proprietăţi agricole din care să-şi tragă venituri foarte însemnate. Aristocraţia engleză — dela baronet până la duce — stăpânea cele mai mari suprafeţe de pământ din Anglia. O armată întreagă de fermieri, care aveau în arendă pământurile nobililor, se afla în întregime în mâna acestora. Tot atât de strâns îi ţinea în mâna lor pe fermieri şi alt grup de proprietari de moşii, nobilii fără titluri, numiţi squires. Şi aceştia posedau multe pământuri fertile şi islazuri, fiind stăpâni atotputernici ai moşiilor, ca şi aristocraţii. Fermierii n'aveau drepturi electorale; moşierul numea, pur şi simplu, ca membru în Camera comunelor, pe cineva care depindea în întregime de el. Legea din timpul reginei Ana dădea dreptul unor anumite localităţi să-şi trimită reprezentanţi în Parlament.

Or, aceste localităţi erau în stăpânirea latifundiarilor, care continuau să trimită acelaş număr mic de delegaţi, aşa cum le convenea, deşi numărul alegătorilor în decursul acestui secol şi un sfert se micşorase în mai multe rânduri. Alegerile, în asemenea „borough-uri" — circumscripţii — putrede, ajunseseră, desigur, o mascaradă. Un oarecare „borough" Tiverton, sărăcit, cu vreo douăzeci de alegători, trimitea doi reprezentanţi în Parlament; iar „borough-ul" Tavistock, cu vreo zece alegători, trimitea un reprezentant. Şi mai ciudat se făceau alegerile în Old-Serrum, unde, din doisprezece locuitori, numai doi aveau dreptul de a vota şi de a alege pe cei doi reprezentanţi. Se înţelege că aceşti alegători îşi votau propriile lor candidaturi. In sfârşit, se mai afla şi o localitate riverană, demult înghiţită de mare, care îşi trimetea şi acum un reprezentant în Cameră. Comedia alegerilor se făcea astfel: proprietarul marginii de ţărm, singura porţiune de pământ rămasă în urma inundaţiei, se aşeza într'o barcă împreună cu alţi trei alegători, şi acolo, pe locul unde se scufundase în adâncul mării acel „borough", cei trei alegători îl

alegeau pe proprietarul ţărmului, commoner — membru în Camera Comunelor.

Vechea lege electorală nu mai avea niciun rost. De vreme îndelungată poporul englez refuza să înţeleagă dece oare în Batt aveau drepturi electorale numai treizeci şi unu de oameni — primarul şi treizeci de aldermani — în vreme ce restul locuitorilor n'aveau niciun drept. Şi dece în Edimburg, cu cei o sută treizeci de mii de locuitori ai lui, era ales un singur membru în Parlament, de către cei treizeci şi trei de consilieri comunali. Demult cunoştea poporul englez sistemul corupt din timpul alegerilor parlamentare şi chiar preţul voturilor. Puteai cumpăra zeci de asemenea „borough-uri".

Dar orânduiala asta exista demult. Şi demult legea electorală ajunsese un anacronism istoric.

Dar dece luase oare lupta asta pentru reformă asemenea proporţii pe vremea când reporterul parlamentar Charles Dickens apăruse în galeria presei din Camera Comunelor?

Spre sfârşitul anului 1829, chiar şi un observator superficial ar fi putut să-şi dea seama de înflorirea firmelor mari de import şi export şi de bunăstarea burgheziei negustoreşti. Iar şomajul lua proporţii de temut. De pildă, în oraşul Preston, a treia parte din locuitori primea un ajutor de nimic dela organele de asistenţă socială. Meetinguri numeroase aveau loc în toate colţurile Angliei, şi în „Times", într'unul din numerele din Ianuarie 1830, putem citi despre ele: „La niciunul din aceste meetinguri nu se pierdea prilejul să se scoată în evidenţă situaţia dezastruoasă, ieşită cu totul din comun, a claselor muncitoreşti". Simptomele ameninţătoare ale profundei crize economice se înmulţeau din zi în zi; se provocau incendii pe moşiile nobililor şi nu numai o fabrică fusese devastată de şomeri.

Care erau cauzele acestei situaţii dezastruoase a ţării?

La această întrebare, burghezia energică şi clar văzătoare răspundea, pe la mijlocul lunii Decembrie a anului 1829, adunând în Birmingham vreo cincisprezece industriaşi şi comercianţi. Aceşti cincisprezece oameni au organizat numaidecât o „Uniune politică de apărare a drepturilor sociale".

Chemaseră întreg poporul Angliei la unire şi înţelegere „între toate clasele supuşilor Maiestăţii Sale", pentru a îndrepta „toate forţele ţării spre un ţel paşnic, comun şi legal". Aşa a procedat şi uniunea politică din Birmingham şi toate celelalte uniuni, care au transcris aproape cuvânt cu cuvânt declaraţiile lor după cea din Birmingham.

Şi toate uniunile acestea create fulgerător la începutul anului 1830, n'au avut decât un singur scop: reforma Camerei Comunelor. Cu alte cuvinte, reforma legii electorale care închidea căile spre parlament burghezului energic. Clasele „de jos" ale societăţii au fost antrenate în prima luptă victorioasă a burgheziei engleze împotriva latifundiarilor englezi.

Clasele „de jos" se supuneau leaderilor mişcării, contribuind din toate puterile, alături de burghezie, la lupta împotriva legii electorale. Când în decursul acestei lupte aprige a burgheziei pentru reformă, Loyalty a exclamat la unul din meetinguri: „Zadarnic se predică răbdare poporului flămând! Dacă clasele de mijloc ar fi cu totul sincere, s'ar îngriji în primul rând să îmbrace şi să sature muncitorimea!" — şi când acelaş Loyalty a pus claselor de mijloc întrebarea: „Urmăresc ele şi altceva înafară de subjugarea clasei muncitoare şi transformarea ei într'o unealtă oarbă, slujind scopurilor lor?" — strigătele de mulţumire i-au acoperit glasul. Aşa povesteşte un martor ocular.

Burghezia s'a izbit de opoziţia aprigă a tuturor forţelor conservatoare din ţară.

Meetinguri, măreţe meetinguri în toată ţara. La aceste meetinguri se ţin discursuri înflăcărate, se proclamă moţiuni, se scriu petiţii. Majoritatea acestor moţiuni cer reforma legii electorale, dar nu şi un vot direct, egal şi secret.

La putere vine un adept al reformei, lord Grey care făgăduieşte să pregătească bill-ul pentru reformă.

Şi Grey depune la 1 Martie bill-ul pentru reformă. Acest act solemn este însoţit de sunetul clopotelor şi de iluminaţii. Dar agitatorii partidului tory nu dorm. Guvernul este înfrânt, şi Parlamentul disolvat.

Se fac noi alegeri, într'o atmosferă de agitaţie ne mai văzută a masselor populare. Pe la mijlocul lunii Iunie, e convocat un nou Parlament, în care adepţii reformei au majoritatea, şi legea trece în forma ei definitivă.

Acum cuvântul îl au lorzii — Camera Lorzilor — citadela conservatorismului.

Lorzii stau neclintiţi pe poziţie, ca şi şeful lor ducele de Wellington. Nu iau în consideraţie nici agitaţia masselor populare, nici petiţiile trimise la Cameră din toate părţile ţării, nici furgonul supraîncărcat cu cereri, sosit într'o bună zi la palatul Camerei; nimic, nici chiar temerile politicienilor clarvăzători din mijlocul nobilimii nu pot înfrânge îndârjirea lorzilor, şi „Reform bill-ul" este respins la 8 Octombrie 1831.

Țara răspunde cu mișcări populare. Meetingurile și demonstrațiile se țin lanț. Numărul londonezilor care participă la demonstrații atinge cifre de sute de mii de oameni. Se și aud exclamații: „Bill sau baricade". Izbucnesc incendii, ard castelele celor mai îndârjiți lorzi. Conducătorii mișcării se sperie. Și consiliile tuturor uniunilor politice adresează întregii Anglii o proclamație. Proclamația uniunilor face apel la popor de a se abține dela acte de violență. Locuitorii Bristolului nu dau ascultare apelului, în oraș se produc desordini; de câteva zile, pe străzile din Bristol, poporul luptă cu poliția și cu armata.

Legea respinsă de lorzi e redactată din nou și propusă în Camera Comunelor. Urmează noi lupte în Cameră, și în Martie, „Reform bill-ul" e primit, în sfârșit, sub o nouă redactare.

Toată țara e într'o stare de încordare. Cum vor răspunde lorzii?

Se apropie anul 1832.

Charles Dickens se află în galeria presei din Camera Comunelor. Ii vede cu ochii lui pe luptătorii celor două tabere și le notează discursurile. In galerie e strâmt, tare strâmt, adeseori ești nevoit să stai în picioare, căci nu sunt destule locuri pe bănci. Charles stă în genunchi, svârlind febril semnele pe paginile carnetului și observând, din susul galeriei, pe respectabilii gentlemeni care-i împroașcă pe adversari cu tot felul de cuvinte insultătoare, pumnii ce se ridică amenințător în fiecare clipă, chipurile roșii și asudate, schimonosite de ură ale „reprezentanților națiunii".

Charles se uită atent la fețele lor și oricât de puțin s'ar gândi el acum la legile luptei sociale, oglindite în mișcările pentru „Reform-bill", avem tot dreptul să presupunem că poate tocmai aici, în galeria presei, a început a se forma părerea lui despre „reprezentanții națiunii" și despre Parlament.

Peste vreo zece ani, Dickens avea să-i spună lui Forster: „Știi ce puțin respect nutresc eu pentru Camera Comunelor". Și peste alți doisprezece ani, îi va scrie lui Rowlinson: „In ceeace privește Parlamentul, care lucrează puțin și vorbește mult, cel mai interesant lucru care se poate spune despre el e ceremonia săvârșită de cel care a dat Parlamentul afară, punând cheia în buzunar".

Desigur, Dickens face aluzie la Cromwell, care săvârșise ceremonia cu pricina.

Cum vor răspunde lorzii, de data aceasta, la o nouă votare a legii pentru reformă de către Comune?

Dârzenia lor e de neînduplecat.

Ţara răspunde cu lozincile: „Vrem bill" ori, „Jos cu impozitele!". In curs de zece zile, în ţară sunt convocate mai mult de două sute de meetinguri măreţe.

Guvernul găseşte o singură ieşire: ameninţarea de a fi numiţi în Camera Lorzilor atâţi lorzi noi câţi vor fi necesari pentru primirea legii. Regele e cel care conferă rangul de lord. Ministerul propune regelui să aleagă între soluţia aceasta şi răscoala poporului.

Abia atunci proprietarii de terenuri depun armele în faţa burgheziei. In ziua votului, vreo sută de lorzi, în frunte cu Wellington, părăsesc demonstrativ Camera. Legea cu privire la reforma electorală reuşeşte să treacă, şi la 7 Iunie este sancţionată de rege.

Dar ce reformă sărăcăcioasă!

Noua lege electorală nu făcea altceva decât să răpească micilor boroughuri dreptul de reprezentare, îngăduind celor mai mari oraşe industriale să aibă numai câte doi reprezentanţi în Camera Comunelor. Şi alte vreo douăzeci de oraşe mai puţin însemnate aveau numai câte un reprezentant.

Insă, în schimbul acestei concesii, latifundiarii au cerut şaizeci de noi reprezentanţi pentru comitate, adică pentru ei înşişi. Partidul whig a făcut această concesie. A făcut-o, pentru a putea trimite în Camera Comunelor numai şaizeci sau şaizeci şi cinci de commoneri din partea populaţiei orăşeneşti.

Şaizeci de burghezi, proprietari de case sau arendaşi bogaţi de case. Numai aceştia puteau alege şi numai ei puteau fi aleşi commoneri.

Din cauza asta se ridica Anglia în procesiuni de mii şi mii de oameni, cerând reforme. Anglia cartierelor celor mai sărăcăcioase — Camden Town, Soho, Whitechapel — muncitorii textilişti din Lancashire, metalurgiştii din Birmingham şi minerii dela Cardiff!...

14.

DRUM LIBER FANTEZIEI!

Maria e la Paris, legea reformei e primită, marea înfuriată se linişteşte încetul cu încetul, febra care cuprinsese întreaga ţară scade.

Charles plănueşte să pună în scenă opereta „Clary" şi câteva

vodeviluri. In operetă joacă şi el şi sora lui, Fanny. Propune domnului Kolle, fericitul pretendent la mâna domnişoarei Beadnell, sora Mariei, să-şi dea concursul la spectacol. Nădăjdueşte să afle dela el adresa Mariei. Kolle îi dă adresa.

Toată familia Dickens e ocupată cu pregătirea spectacolului. Domnul John Dickens e din nou, pentru un timp oarecare, mai liniştit, rămânând să fugă de creditori ceva mai târziu. Afară de asta Charles, câştigă acum mai bine decât înainte. Familia Dickens se poate muta într'o locuinţă mai largă, în Banting-Street. Dispoziţia sufletească a doamnei Dickens e mai bună, are din nou putinţa să-şi refacă puţin garderoba. Dă şi ea o mână de ajutor la pregătirea spectacolului. Cu toţii sunt prinşi în acest vârtej: fraţii lui Charles, surorile şi verişoarele sale, până şi unchiul Thomas Barrow, cu care Charles se obişnuise din copilărie. Toată familia desenează decoruri, coase la costumele simple. Fanny e acum o pianistă cu experienţă şi deaceea se cuvine să fie introdusă în piesă şi muzică. Totuşi, pregătirile pentru spectacol merg încet. E greu să-i aduni pe toţi membrii trupei la un loc; ba că Charles e la şedinţa Camerei, ba că bătrâna lady n'o lasă pe Fanny să plece de lângă ea, că trebue s'o distreze şi să-i cânte în calitatea ei de damă de companie, ba că domnul Kolle are treabă la birou.

Charles a şi trimis o scrisoare Mariei. Acum aşteaptă răspunsul, plin de emoţii. Şi răspunsul e cel mai diplomatic, adică nu cuprinde niciun cuvânt despre sentimentele ei pentru el; în schimb, multe despre Paris. De altfel, ea îşi justifică tăcerea de mai înainte: nu cunoştea adresa lui Charles. Şi la urmă, remarcă: „Odată cu anul cel nou voi fi la Londra".

Aşa dar, se întoarce dela Paris. Charles aştepta şi suferea de prea multă vreme. Curând avea să devină major şi cum nu mai era un băieţandru, putea s'o întrebe fără ocol dacă primeşte să-l ia de soţ.

Îi puse întrebarea. Şi răspunsul sună că domnul şi doamna Beadnell îl socoteau, ca şi înainte, un soţ nepotrivit pentru dânsa. Ea e o fiică model şi nu poate nici măcar să-şi închipue un asemenea pas — căsătoria fără învoirea scumpilor ei părinţi.

Limpede ca lumina zilei. Inima e gata să i se sfâşie de durere. Ea nu-l iubeşte, nu mai încape nicio îndoială. Şi nu poate fi decât o cale: să-şi smulgă propria sa iubire din suflet.

Îşi încarcă ziua peste măsură; afară de lucrul obositor în galeria presei, îşi petrece iarăşi mult timp la procese, făcând reportaje judiciare: dar şi asta e prea puţin. Găseşte vreme şi pentru montarea spectacolelor de familie. Se trimit bilete spectatorilor,

sunt invitați cunoscuții tuturor membrilor familiei. În mica locuință din Banting-Street, adeseori e multă înghesuială și multă larmă. Dar nu poate nimeni să se plângă de plictiseală. Charles nu se teme că va obosi spectatorii, nici prin gând nu-i trece asta. Și nici artiștii nu se tem că vor obosi. Reprezentația poate satisface gusturile cele mai variate. Pe scenă se poate vedea „Prologul", opereta „Clary", acompaniată la pian de Fanny, interludiul „Burlacul căsătorit" și chiar vodevilul „Amatorii și actorii".

Se folosește de experiența dramaturgică a altora. Mai înainte prelucrase piesele lui Goldoni, acum se apucă să prelucreze câte ceva din Shakespeare. Pentru un spectacol de familie, poți să atentezi și asupra lui Shakespeare, să faci, de pildă, o parodie după „Othello". Dar nu e absolut necesar să te conduci după regulile strict academice, și spectatorul trebue să ghicească pe cine are în vedere autorul, când introduce în tragedie roluri noi. Și spectatorii știu; ei pot ghici cu ușurință că Charles a atentat și asupra tatălui său, nu numai asupra lui Shakespeare. Fiecare îl poate recunoaște pe domnul John Dickens în „marele datornic".

Însă imaginea Mariei nu pălește. Charles suferă. Mulți ani după aceea, avea să-i scrie Mariei, devenită între timp doamna Winter: „Devotamentul meu nemărginit și gingășia simțimintelor mele pentru dumneata, ce nu și-au găsit răsunet în acei ani grei... mi-au lăsat în inimă o urmă atât de profundă, încât numai așa îmi explic rezerva nefirească ce mă face să fiu atât de sgârcit în manifestările mele de dragoste, chiar față de copiii mei".

Așa dar, muncă și iar muncă. Activitatea de regisor și actor în spectacolele de familie este o supapă pentru imaginația lui creatoare. Satisfacție, însă, nu are.

Trece drept un reporter excelent, primind un onorariu de invidiat, cinci guinee pe săptămână. Însă visase vreodată în copilărie să se facă reporter? Munca de reportaj cere conștiinciozitate și pricepere, ca oricare altă muncă. În ea, însă, nu-i loc pentru fantezie. Reporterul care dă frâu liber imaginației e un prost reporter. Oratorul nu și-ar mai recunoaște discursul rostit, martorul ocular al unei întâmplări ar fi nedumerit, întrebându-se dacă, întradevăr, de acel fapt e vorba în articolul respectiv. Sketch e altceva decât reportaj ori notă de presă. În el poți da drumul fanteziei. Trebue să alegi un episod, o întâmplare, o faptă și să povestești tot ce s'a petrecut. Desigur, poți să descrii ceva care merită să fie descris, chiar dacă nu s'a întâmplat în realitate. Dar pare-se că e mult mai interesant dacă alegi un crâmpei oarecare, să zicem, unul din viața de toate zilele.

Un asemenea prilej s'a înfățișat foarte curând. John Dickens

și-a poftit prietenii la o masă. O masă plănuită în cinstea cumnatului său, Thomas Barrow. Dar potrivit cu firea-i nechibzuită, nu s'a gândit dacă bătrânului burlac îi va fi pe plac o asemenea cinstire. Domnul Barrow îl proteja pe John Dickens, dar nu-i putea suferi pălăvrăgelile. Și, afară de asta, burlacului, obișnuit să mănânce la cârciumi, nu-i plăcea să participe la mese de familie, fie chiar și la sora lui. Și era totuși penibil să respingă invitația, și bătrânul primi. Se duse la familia Dickens.

Reporterul trebue să fie corect, nu să-și închipue că domnul Thomas Barrow rătăcește o mulțime de vreme, până nimerește, în sfârșit, la ospăț. Dar cum să nu te lași ispitit și să-i dai puțin drumul fanteziei, făcând pe musafiri să se uite necăjiți la ceas, cu gândul la bunătățile ce așteaptă pe plită, în vreme ce eroul solemnității rătăcește prin Londra ca printr'o junglă indiană? Iar când domnul Barrow se ivește, în sfârșit, îl pândește încercarea pe care n'o poate suferi: pălăvrăgeala lui John Dickens și toasturile. Dar amabilul și ușuraticul domn Dickens nu se sinchisește de asta, și sărmanul erou trebue să rostească discursul de răspuns. Și culmea culmilor, domnul Barrow, în drum spre casă, e murat până la piele de nelipsita ploaie londoneză.

Schița e scrisă. Titlul nu-i greu de găsit: „Masa din Poplar-Walk". Dar cum să semneze?

Charles caută printre zeci de pseudonime. Și deodată îi vine în minte un nume scurt și ciudat: Boz.

Ciotul ăsta de nume era o poreclă născocită în sânul familiei Dickens. Fratelui mai mic al lui Charles, Augustus, îi plăcea, în jocurile din copilărie, să joace rolul lui Moses — unul din personajele faimosului roman „Vicarul din Wakefield", de Goldsmith. Cum însă micul Augustus rostea foarte caraghios, pe nas, numele Moses — în loc de Moses ieșea Boz.

Și Charles semnează sub schița-i copiată pe curat: „Boz".

Jurnalul, căruia îi revine cinstea de a face celebru acest nume necunoscut „deocamdată", e ales de mai înainte. E o revistă lunară „Monthly Magazine", editată de căpitanul Holland, cel care luptase alături de Bolivar pentru unificarea republicilor Americii de Sud. Redactorului îi place „Masa din Poplar-Walk". Semnătura e necunoscută, se vede că e un începător. Și schița, sau mai curând nuvela, e primită.

Numărul următor al revistei „Monthly Magazine" apare. Când Charles își aruncă privirea pe tabla de materii, i se învălmășesc toate literile în fața ochilor. Boz, un nume atât de scurt ar fi sărit în ochi. Dar, vai, lipsește. Desigur, redactorul n'a putut încă să-i plaseze schița.

Charles caută să se convingă că-i așa. Și atacă, inimos, un alt subiect. Nu demult, o doamnă cu înfățișarea cam acră, veșnic nemulțumită și cârtitoare, fusese poftită la una din reprezentațiile de familie. Fusese invitat și domnul Thomas Barrow. Se pusese în scenă „Othello", cu personajul adăugat, care nu figura pe lista personajelor lui Shakespeare. Domnul Barrow avea o marotă ; se socotea cel mai bun cunoscător al lui Shakespeare din întreaga Anglie. Doamna cu fața acră, care ședea lângă el, n'avea marota asta, dar urmările acestei vecinătăți nu sunt greu de ghicit.

Un pic de fantezie, și schița despre spectacolul de familie cu doamna cicălitoare și „Unchiul Tom" e începută. Dar nu poate fi scrisă decât în puținul timp liber ca și cea dintâi povestire.

Astfel trec vreo două săptămâni. Din nou, coperta cunoscută. Charles o vede în restaurant, pe o masă, în fața unui gentleman care-și ia prânzul. Clientul citește titlurile. O singură privire aruncată pe pagină, numele atât de scurt și expresiv, Boz, lipsește.

Nuvela „Mrs. Joseph Porter" nu mai este scrisă; e mutată de pe masă, în sertar.

15.

MASA DIN POPLAR-WALK

Cele din urmă zile ale lunii Noembrie 1833. Editorii londonezi au început să arunce pe piață, pentru vânzarea în detaliu, numerele revistelor din Decembrie.

Ziua e întunecoasă, ca deobicei în Noembrie, deși nu-i încă ora patru. Plouă mărunt, stă un pic și iarăși pornește — ploaie londoneză de toamnă.

Charles merge pe Strand. Cunoaște bine drumul spre Trafalgar-Square. Urmează cotitura spre Whitehall și apoi tot înainte, prin Parliament-Street. Astăzi îl așteaptă o zi plictisitoare la Cameră. Trebue, totuși, să se ducă. „Mirror of Parliament" așteaptă reportajul.

Charles cască. Noaptea dormise prost, și în timpul zilei își descifrase notele, ca deobicei. Se dusese apoi la redacție, după care stătuse aproape o oră la judecătoria proceselor generale, în urma rugăminții redactorului dela secția judiciară. A fost un proces interesant, dar ce plictiseală să stai atât în galeria Comunelor și la palatul de justiție ! Și la toate se mai adăuga și burnița asta urâcioasă!

Își încheie pardesiul de culoare cafenie. E un pardesiu nou, cum se poartă acum: scurt, la două rânduri de nasturi, umflat la poale ca o crinolină. E bun și modern. Tot sunt buni la ceva și aceștia commoneri și chițibușari! Probabil că stofa n'o să se strice de burnița asta. Croitorul l-a încredințat că e de prima calitate.

Uite un chioșc de ziare. Oare să se ducă pe acolo? Poate c'a apărut „Monthly Magazine" pe luna Decembrie.

Ah, da, iată-l! Charles cunoaște de departe coperta.

Smulge revista ca o vijelie; chioșcarul îl privește înspăimântat. Nu, tânărul gentleman nu pare a fi beat.

Tânărul gentleman răsfoește revista tot ca o vijelie.

„Masa din Poplar-Walk", negru pe alb.

Câteva monete trec ca fulgerul din mâna lui Charles în mâinile vânzătorului, care rămâne uimit, privindu-l pe cumpărătorul acesta neobișnuit.

Charles se îndepărtează de chioșc, ținând sus revista, în fața ochilor. Și abia acum își dă seama că nici sub titlu, nici la tabla de materii nu figurează cuvântul scurt, Boz. Da, schița e anonimă. Ei, n'are-a-face. Fie și anonimă; bine că-i nuvela lui. Cea dintâi nuvelă a lui.

Pe Strand nu prea e potrivit să citești. Exclamații, aducând a ocări, îi ajungeau surd, din când în când, la ureche, parcă venind din mari depărtări. Și în fiece clipă câte cineva îl pălea în coaste. Mergea spre Trafalgar-Square. În sfârșit, mai revenindu-și în fire, se hotărî să citească din nou povestirea. Are destulă vreme s'o citească în Cameră înainte de începerea ședinței. Numai să-și aleagă un loc mai potrivit. Trebue să se poată concentra, ca să se adâncească în aceste câteva pagini. Și dacă va întârzia la ședință, atâta pagubă! Ce început minunat!: „Domnul Augustus Minns era un burlac de vreo patruzeci de ani, după cum mărturisea el, și de vreo patruzeci și opt, după cum spuneau prietenii. Totdeauna grozav de îngrijit, punctual, corect, poate că ceva mai mulțumit de sine decât s'ar fi cuvenit; nu exista în lumea asta un mai mare amator de liniște decât el!".

— Excelent!

O luase pe Whitehall. Hotărî să treacă pe la Westminster-Hall, unde nădăjduia să găsească o sală goală de judecătorie. Voia să se delecteze din nou cu povestirea. De aici până la Cameră sunt numai doi pași, poate că n'o să întârzie nici dela ședință.

La Westminster-Hall găsi ușor o sală pustie de judecată. Se așeză pe o bancă și începu să citească din nou „Masa din Poplar-Walk".

Cine ar putea spune că el și-a notat pur și simplu întâmpla-

rea cu masa dela domnul John Dickens, după cum, să zicem, își notează discursurile commonerilor? Bineînțeles, nimeni. Nu se poate spune că-i un reportaj despre masă. Domnul Minns, firește, are unele trăsături comune cu domnul Thomas Barrow, dar, după câte înțelege el, așa procedează deobicei scriitorii: iau ca model un om din viață, extrag din acest model câteva trăsături caracteristice și dând frâu liber fanteziei, născocesc alte însușiri, care se potrivesc cu primele, și zugrăvesc cu îndrăzneală portretul. Desigur că domnul Minns nu-i domnul Barrow; și nici nu trebue să fie. Iar familia Badden nu trebuia copiată exact după familia Dickens. Și aici a trebuit să dea frâu liber fanteziei, cum a și făcut. Apoi, e prea deajuns ca domnul Badden să aibă o singură odraslă. Acest vlăstar, master Alexander, e necesar pentru a lămuri cititorului dece a avut nevoie domnul Octavius Badden s'o poftească la masă pe ruda sa domnul Augustus Minns. Și a și dat lămurirea. Domnul și doamna Badden îl poftesc pe domnul Minns la masă, ca să-și exprime respectul și simpatia lor; bogătașul Minns, în semn de recunoștință, nu-l va uita pe master Alexander, având grijă să nu-l ocolească în testamentul său. Motiv cât se poate de verosimil pentru un ospăț. Cine cunoaște sufletul omenesc, va fi de aceeași părere.

Cine cunoaște sufletul omenesc... Se vede că el, Charles, nu cunoaște încă sufletul omenesc, dacă a tras nădejde tot timpul că Maria îl va iubi până în cele din urmă.

Charles suspină. Amintirea Mariei îi curmă iarăși firul gândurilor. Așa se întâmplă întotdeauna, icoana ei îl urmărește mereu.

Dar „Masa din Poplar-Walk" risipi într'o clipă amintirea amarnică a Mariei, nelăsând-o să stăruiască. Și în locul ei se născu, nu se știe cum, convingerea că nici domnul John Dickens nu-l poftise pe Thomas Barrow la masă, așa, fără scop. Ba, se pare că-l chemase cu un scop bine determinat. Și John Dickens își făcuse probabil planuri că domnul Barrow va avea grijă de Charles, Fanny, Augustus, precum și de celelalte odrasle mai mici.

Tânărul rămase o clipă pe gânduri. Nu, când el născocise, când inventase motivul poftirii domnului Augustus Minns, nu se gândise nicio clipă că domnul Badden și domnul Dickens ar fi putut avea motive comune. Dar cât de ciudat e rezultatul! Oare, asta nu înseamnă că scriitorul care cunoaște caracterul unui om, poate să ghicească fără greș oricare alt caracter omenesc? Și cu cât e mai interesant să scrii asemenea schițe, inventând, decât să notezi discursurile din Camera Comunelor! E adevărat că „Masa" aceasta nu prea poate fi numită nuvelă; e adevărat, pen-

trucă întâmplarea cu masa şi cu nemulţumirea domnului Minns, nu le născocise... Dar ce bine-i scris totul!

Charles citi până la capăt „Masa din Poplar-Walk", închise revista, se ridică şi ieşi din judecătorie. Oare, i se părea lui? Ori pe stradă lumina se făcuse mai mare?

16.

IN SFÂRŞIT, SE NAŞTE BOZ

„Mistress Joseph Porter" fu scoasă la lumină din sertarul mesei de scris. Doamna Porter, stând alături de unchiul Tom, aştepta ridicarea cortinei ce despărţea scena de sala de spectacol din casa domnului Gattleton.

Cortina trebuia ridicată; dar nici vorbă să se ridice, căci rămăsese undeva agăţată. Doamna Porter pufnea nemulţumită pe nas, în vreme ce unchiul Tom râdea; în sfârşit, perdeaua de percal desgoli scena, pe care îşi făcu apariţia domnul Gattleton, costumat în Othello. Întâmpinat cu ovaţii, declară, împleticindu-se în limbă, că domnul Wilson însărcinat să interpreteze rolul lui Iago, întârzie, fiind desigur reţinut la slujbă, la oficiul poştal. Şi cum s'a luat hotărîrea să se dea unui alt domn rolul, se văd nevoiţi să înceapă spectacolul cu întârziere...

Charles n'o pierdea din vedere pe cârtitoarea doamnă Porter, deşi se cam depărtase de miezul povestirii prin descrierea lui Iago, încălţat cu cisme Wellington — căci domnul Wilson sosise, totuşi, în goană dela oficiul poştal. Când Othello se adresează senatorului, doamna Porter, în speranţa de a găsi o chichiţă, c'o şoaptă tare se adresează unchiului Tom, mare cunoscător al lui Shakespeare, informându-se de nu cumva nepotul denaturează textul. Unchiul Tom declară hotărît că da, denaturează. La care doamna Porter îl pofteşte pe cunoscătorul lui Shakespeare să atragă atenţia domnului Gattleton asupra acestui lucru. Unchiul Tom îi atrage atenţia, şi Othello încuviinţează cu multă bunăvoinţă.

Charles se înfierbântă; doamna Porter — o lady foarte răutăcioasă — îl ataţă mereu pe cunoscătorul lui Shakespeare care se amesteca întruna în acţiune, şi nimic nu-l mai putea opri, spre marea satisfacţie a doamnei Porter...

Se pare c'a reuşit o schiţă umoristică, tot o povestire, nu o nuvelă. Ce-i drept, ca şi în „Masa", subiectul e luat „din viaţă",

dar ce are a face. Mai întâi, cititorul habar n'are de asta, și al doilea, Charles a brodat deajuns cu fantezia, reprezentând un spectacol de familie. Pe scurt, trebue s'o ducă pe cârtitoarea doamnă Porter la căpitanul Holland.

Căpitanul n'o mai amână pe „Mrs. Porter" pentru numerele viitoare. Doamna Porter apare exact o lună după „Masa din Poplar-Walk", în numărul din Ianuarie 1834. Dar nici „Mrs. Porter" nu poartă semnătura Boz.

Când Charles, plin de mândrie, îi aduce la cunoștință domnului Blackmore că e colaborator permanent la „Monthly Magazine", fostul său patron îl întreabă la ce sumă se ridică onorariul primit. Vai și iar vai! Căpitanul Holland nici nu pomenise măcar de onorariu, iar Charles se sfiise să-l aducă aminte. Domnul Blackmore, ca om de afaceri ce era, ridică din sprâncene, și Charles dădu fuga la redacție. Acolo, căpitanul Holland, care se războise ca un leu cu spaniolii, cot la cot cu Bolivar — luptătorul pentru independența țărilor sud-americane — îl încunoștiință că bugetul ziarului nu îngăduia în niciun caz să plătească onorariu autorilor începători. Nu însemna, însă, să-și înceteze colaborarea, deoarece așa era orânduit la revistă.

Și Charles începe să caute un subiect pentru o nouă povestire. N'ar fi rău să înjghebeze un desnodământ ceva mai neașteptat decât în primele două. Cititorul e amator de desnodăminte neașteptate. Să zicem cam așa: eroul trece drept un personaj de vază, și până la urma urmei se dovedește a fi... într'un cuvânt, o tragică desamăgire, ori chiar și un scandal.

De s'ar opri asupra acestui subiect, ar putea să-și bată joc destul de slăbiciunile omenești. De pildă, de înfumurarea și de înclinarea oamenilor de a arunca celorlalți cu praf în ochi. Deasemenea, de cum se pleacă cei mici în fața celor cu stare, și mai ales a celor cu titluri. Oameni de felul ăsta, era sătul de câți văzuse; ar fi putut lua de exemplu chiar pe tatăl și pe mama lui, pe oricare cunoscut ori rudă. Toți n'au în cap decât o idee: cum să le arate celor din jur că fac parte dintr'o societate mai de soi, venind în contact cu tot felul de personaje ilustre ale neamului omenesc: judecători, membri ai Parlamentului și baroneți, cu care sunt pe picior de egalitate. Da, trăsătura asta ridicolă — înfumurarea — e foarte nimerit s'o ia în derâdere.

Subiectul a fost repede înjghebat. Un comerciant împreună cu soția lui, proaspăt îmbogățiți, vor numaidecât să-și căsătorească fiica, o persoană foarte romantioasă, numărând cam douăzeci și opt de primăveri, care stătuse cam multă vreme nemăritată. Alegerea părinților cade pe un tânăr gentilom — Horatio Sparkins—

pe care îl întâlnesc la o serată. Şi tânărul debitează tot felul de cugetări adânci, una mai absurdă decât alta, în faţa cărora, atât mireasa romanţioasă cât şi numeroasa-i familie rămân în extaz, fiind încredinţaţi că un tânăr atât de încântător nu poate face parte decât dintr'o societate aleasă. Onorabilul tată al fetei de măritat caută în toate chipurile să ascundă că fusese, nu demult, proprietarul unei prăvălii, şi atât el cât şi nevastă-sa sunt mereu îngroziţi de câte ori un intim al casei — unchiul fetei — în neştiinţa-i nevinovată, aduce vorba de prăvălie. Profesia tânărului Sparkins rămâne o taină; dar din toată purtarea lui, ei rămân ferm încredinţaţi că n'are nimic comun cu tejgheaua.

Înainte de a scrie desnodământul, Charles s'a gândit că cititorul o să ghicească rezultatul acestei vânători de ginere. Pare-se că nu era greu de ghicit, şi pe bună dreptate, căci transformarea lui Sparkins în coproprietarul unei prăvălii de manufactură de mâna a treia nu era atât de neaşteptată. Să născocești un sfârşit cu o poantă neaşteptată nu-i atât de uşor. Schiţa însă, a ieşit umoristică. A dus-o căpitanului Holland, care nici nu s'a gândit să se lege de sfârşitul nereuşit. „Horatio Sparkins" a apărut imediat după „Mistress Joseph Porter", în luna Februarie.

Nu se poate numi asta o izbândă? De trei ori la rând, în fiecare lună, câte o nouă povestire în publicaţia tipărită de tovarăşul de luptă al lui Bolivar.

Din păcate, căpitanul Holland preferă să publice „Horatio Sparkins" tot fără semnătură, ca şi celelalte două schiţe. De data asta însă, e darnic şi plăteşte câte o jumătate de guinee de pagină. Era destul de puţin; dar lumea asta e condusă de legi ciudate. Era mult mai uşor să scrii rapoarte despre certurile din Parlament ori chiţibuşurile judecătoreşti, şi pentru asemenea reportaje, până şi o publicaţie mai slabă ca „Mirror of Parliament" tot plătea incomparabil mai bine decât răsplătea căpitanul Holland produsele creaţiei artistice ale unui începător.

Ziua de muncă a lui Charles era, ca şi mai înainte, consacrată în întregime ziarului. Dar tipărirea schiţelor în „Monthly Magazine", chiar şi fără semnătură, îi întărea încrederea în propriile lui forţe. Dece n'ar trece oare pe stat la un ziar mai serios decât „Mirror of Parliament"? De pildă, la „Times"?

Redactorul dela „Mirror of Parliament", John Barrow, s'a dovedit cu adevărat un gentleman, întâmpinând cu bunăvoinţă rugămintea tinerei sale rude, să-i dea ajutor să colaboreze la un ziar mai serios. De ar fi să judeci după povestirile tipărite la Holland, tânărul Dickens e un băiat cu talent şi trebue să recunoaş-

tem că „Mirror of Parliament" e un câmp prea îngust pentru desvoltarea aptitudinilor sale literare.

Dar la „Times" nu erau locuri vacante. Şi Charles se hotăreşte să treacă la „Chronicle" — un mare ziar al partidului whig. John Barrow îl sprijină, şi tânărul părăseşte „Mirror of Parliament". Era plictisit până'n gât de reportajul judiciar; trecând la „Chronicle", se înţelege cu cei dela ziar să nu mai facă de acum înainte reportaje judiciare. El ştia însă bine că patronii cei noi nu vor fi satisfăcuţi de reportajele lui parlamentare. Îl aştepta un lucru plin de sbucium, să ia seama din galeria presei la lorzi şi commoneri, iar stilul în care se lucra la un ziar atât de mare cum era „Chronicle" era cu totul altul decât al modestului „Mirror of Parliament". La un ziar atât de mic, nici redactorii, nici colaboratorii nu-şi băteau capul cu concurenţa ziarelor influente; în vreme ce „Chronicle" ajunsese un ziar cu influenţă, tocmai fiindcă şefii lui erau obsedaţi de dorinţa de a-l „bate" pe un leviatan al presei cum era „Times". La „Mirror of Parliament" domnea o atmosferă patriarhală, în timp ce la „Chronicle", orice colaborator ar fi „sburat" imediat, dacă şi-ar fi tratat cu uşurinţă obligaţiile.

Charles ştia asta. Ştia, deasemenea, că pe el cade, în primul rând, sarcina de a face în viitor reportajul nenumăratelor meetinguri şi adunări politice. Pentru asemenea muncă el avea precădere faţă de ceilalţi, datorită cunoştinţelor lui în stenografie.

Cât s'au dus tratativele cu redacţia dela „Chronicle", Charles a mai ticluit o povestire pentru căpitanul Holland. In povestire era vorba de un burlac, domnul Damps, pe care nepotul său îl convinge să-i boteze copilul nou venit pe lume. Damps trebuia să fie zugrăvit ca un mizantrop, nicidecum mulţumit de onoarea de a deveni naş. După ceremonia botezului, în timpul căreia domnul Damps se poartă ca un erou, urmează descrierea unei petreceri în casa fericiţilor părinţi...

Descrierea petrecerii la fericiţii părinţi era necesară, deoarece sfârşitul neaşteptat, născocit de Charles, era legat tocmai de discursul pe care trebuia să-l rostească Mister Damps.

Din nou petrecere şi din nou discurs. E drept că în „Masa din Poplar-Walk" nu e vorba de o petrecere, ci de un prânz; dar, vai, e aproape acelaş lucru. Tot de recepţie cu musafiri e vorba şi în „Mrs. Joseph Porter" şi în „Horatio Sparkins", iar discursul a fost folosit în „Masa din Poplar-Walk". Uf! nu-i treabă uşoară să inventezi un subiect de povestire. Dar discursul e necesar şi în povestirea cea nouă, care ar putea fi intitulată „Botezul în Bloomsbury".

Discursul în cinstea noului născut e necesar, căci în gura unui burlac mizantrop va suna cu totul altfel decât se cuvine unui discurs. In locul cuvintelor de încurajare, pline de speranță într'un viitor fericit al celui nou născut, musafirii și rudele domnului Keaterball — tatăl, vor auzi ceva cu totul nepotrivit: înșiruirea tuturor belelelor ce vor cădea în decursul vieții pe capul bietului prunc nevinovat și neputincios... Gândurile cele mai negre, în ce privește ursita acelui prunc nevinovat, răsar în mintea tuturor celor de față, mama în lacrimi o sbughește pe ușă afară, târînd după ea toate femeile, profund sguduite; iar oratorul, grozav de mulțumit de discursul ținut, se întoarce acasă într'o dispoziție demnă de invidiat.

Charles a recitat bucata înainte de a o duce la „Monthly Magazine". Și i-a plăcut. N'are a face că în toate patru schițele se cam repetă; în schimb, umorul cu care sunt zugrăviți musafirii de pildă, tânărul domn Denton, sufletul societății, sau chiar domnul Damps — nu-i mai prejos de al lui Fielding. Un umor ușor, fără pic de vulgaritate, deosebit de al bătrânului Smollet, căruia îi place, uneori, să facă pe paiața, parc'ar scrie pentru bâlci. Și domnului Holland i-a plăcut povestirea; a publicat „Botezul în Bloomsbury" în numărul din Aprilie al revistei „Monthly Magazine". Dar bucata iar nu era semnată.

Sesiunea parlamentară se terminase. Charles putea să treacă, prin bunăvoința lui John Barrow, dela „Mirror of Parliament" la „Chronicle". Acolo, la redacție, putea acum să se laude cu izbânzile lui pe tărâmul literar. Nu mai era un începător în artă, avea un nume.

Deocamdată însă, asta trebuia înțeles „ad litteram". In numărul din August al revistei „Monthly Magazine", sub titlul celei de a doua povestiri din „Camere mobilate", fiecare putea să citească numele de „Boz". Prima povestire cu titlul „Camere mobilate" fusese tipărită în numărul din Mai, fără semnătură. In August, domnul Holland acceptă, în sfârșit, să-și boteze colaboratorul.

Dar la redacția ziarului „Chronicle" nimeni nu făcea caz de succesele literare ale lui Charles. „Chronicle" cerea unui reporter istețime profesională, și nici Shakespeare n'ar fi câștigat bunăvoința domnului Black dacă n'ar fi manifestat capacități de reporter.

Charles, îndeplinind prima misiune încredințată de redacție, s'a dovedit un reporter iscusit. Dar a fost bătut de cei dela „Times". De înfrângerea asta nu era el de vină, dar „Chronicle" nu se întreba cine-i vinovatul. Faptul e fapt: reportajul cu banchetul

şi discursurile în onoarea sărbătoritului Lord Grey, a apărut în „Chronicle" cu douăzeci şi patru de ore mai târziu decât în „Times". Lord Grey părăsise postul său de premier, plecând la Edimburg, unde în cinstea lui fusese dat un banchet. Redacţia ziarului „Chronicle" trimisese acolo un corespondent al ei cu experienţă, dându-i ca ajutor pe Charles. Domnul Black se mângâia cu speranţa că doi oameni ai săi vor putea aduce reportajul banchetului înaintea celor dela „Times;'. Dar „Times" nu trimisese doi oameni, ci patru, şi le încredinţase atâta bănet încât să poată sbura ca vântul, gonind caii de poştă până ce cădeau istoviţi.

Charles împreună cu tovarăşul său mai mare sunt înfrânţi. Şi redacţia domnului Black îl face să înţeleagă că, pentru „Chronicle", gloria lui Boz nu valorează două parale.

Acum îşi dă seama, cu noua îndeletnicire, că un ziar mare cere dela reporterii ei ziua întreagă, ba chiar şi noaptea.

Şi-i greu să împarţi vremea între ziar şi povestirile lui Boz, când eşti nevoit, la primul semn, să dai fuga la biroul diligenţei, gonind spre locul unde e necesară prezenţa reporterului dela „Chronicle", care cunoaşte stenografia.

Dar, pentru povestirile lui Boz trebue să-şi găsească timp cu orice chip. Charles scrie două schiţe pentru numerele din Septembrie şi Octombrie ale „Monthly Magazine-ului". Dar în următoarele două numere, cititorul nu mai dă de schiţele lui Boz. Misiunile ziarului „Chronicle" plouă, una după alta.

Şi Charles aleargă la meetinguri electorale, la adunări, la banchete. Trăsurile de poştă cu patru cai îl duc în pripă dintr'un oraşel într'altul, pe drumuri care se arată excelente numai pe planurile comitatelor. Abia are vreme să sară din trăsură, la vreun han de pe drumul mare, ca să înfulece câte ceva la repezeală. De teamă să nu întârzie, de cele mai multe ori nici nu face popas noaptea, dormind în diligenţă. Caii nu-şi cruţă puterile când călătorul e darnic cu şilingii, oferind whisky din belşug vizitiilor, şi trăsura se aruncă dintr'o parte într'alta, asvârlindu-l pe călător ca pe o minge încoace şi încolo, de te miri cum rămâne cu capul întreg.

A ajuns să cunoască provincia engleză. Îi ştie pe toţi hangiii, cunoaşte slugile localurilor de toate soiurile care vor popula din belşug paginile cărţilor lui de mai târziu. Îi cunoaşte pe vizitii, pe clienţii care sprijină tejghelele, pe gentlemenii dubioşi certaţi cu legea, care rătăcesc pe drumurile Angliei. Face cunoştinţă cu toate mijloacele de voiaj şi ascultă tot felul de povestiri despre întâmplări din călătorie. În oraşelele de provincie vede tot felul de personaje noi pentru el, începând cu primarul,

care nu se crede cu nimic mai prejos decât cel din Londra şi judecătorul neştiutor ca un prunc abia născut în ale legislaţiei şi sfârşind cu acel curier parohial de care atârnă soarta săracului, şi adesea chiar zilele lui. Vede feluriţi squires de provincie, cu feţe cărămizii, atotneştiutori, cunoscând numai hăituiala vulpilor şi reţeta misterioară a băuturii magice, numită ale de Octombrie. Ţine minte pe orice attorney din regiune, precum şi pe toţi oamenii de lege, palide copii ai celor din Londra, la fel de meşteri însă în a învârti după plac legea, jucărie de copil în mâna lor. Îşi întipăreşte în minte pe toţi gentlemenii de provincie care „reprezintă" opinia publică, precum şi pe poeţii care „alcătuesc" poezii. Şi unii şi alţii sunt copiile celor din Londra deformate de o oglindă strâmbă, fiind hărăziţe să-i rămână neşterse în amintire, ca nişte caraghioslâcuri, poate chiar ca cele mai de haz figuri din hora aceasta de mascaradă. Îi vede pe eroii şi frumoasele mondene, scoşi cu toţii parcă din paginile cele mai vesele ale lui Smollet, îmbrăcaţi, însă, după moda celui de-al treilea deceniu al secolului al XIX-lea.

Fiecare călătorie îi aduce o colecţie întreagă de personaje cu mult mai hazlii decât eroii povestirilor de până acum, care împodobiseră paginile revistei „Monthly Magazine".

E sănătos, entuziasmat de succesul dela căpitanul Holland şi plin de hotărîrea de a-i „bate", atât pe colegii lui de reportaj din „Chronicle", cât şi pe reporterii de neînfrânt ai lui „Times".

Iată că domnului Stanley îi vine chef să se ducă la Glasgow şi să rostească acolo un discurs. Domnul Stanley e un luceafăr ce răsare, menit să ajungă cunoscut lumii întregi sub numele de lord Derby, şi după el se ţin toţi reporterii, şi printre ei şi Charles. Iată-l pe faimosul irlandez O'Connell, ţine cuvântări undeva în comitatele de Nord, şi Charles grăbeşte după el pe orice vreme, şi în acelaş „galop" se întoarce la Londra; un felinar mic şi chior clipeşte deasupra geamului, în trăsura de poştă; el îşi descifrează notele; la staţiile mari de poştă îl aşteaptă curierul dela „Chronicle", călare. Călăreţul îi smulge foile şi sboară ca vântul spre Londra. Iar Charles, ameţit de goană, se lipeşte din nou de geam şi scrie iar repede, clătinându-se ca un om beat şi dintrodată saltă şi deodată — trosc! — sboară cu capul într'un ungher... Ziarul plăteşte stricăciunile din timpul acestor călătorii furtunoase, care încă îl mai atrag prin noutatea lor.

„Dar mie cine îmi va plăti, oare, gâtul rupt? — gândeşte el după fiecare stricăciune.

17.

BOZ VEDE LONDRA

Prin odăiţele lui dela Furnival's Inn, nu mai dă cu săptămânile. Reuşeşte, totuşi, să mai scrie în ianuarie o schiţă pentru „Monthly Magazine". „O întâmplare din viaţa domnului Watkins Toottle", aşa intitulează el bucata. Şi avea să urmeze în numărul viitor al revistei.

Înmânându-i căpitanului Holland pe „Mister Toottle" şi învoindu-se cu el pentru tipărirea în continuare a povestirii, Charles nici nu bănuia măcar că semnătura Boz avea să figureze pentru cea din urmă oară în paginile revistei „Monthly Magazine", în numărul din Februarie.

Dar aşa-i era dat să se întâmple.

Domnul Black, redactorul dela „Chronicle", îl chemă în cabinetul său, înştiinţându-l că, de atunci înainte, ziarul avea să apară de două ori pe zi, odată seara şi odată dimineaţa, şi că el — Charles Dickens — ar putea fi un colabortor util pentru ambele ediţii. Ediţia de seară, „Evening Chronicle", va fi redactată de domnul George Hogarth, criticul muzical şi artistic al ziarului. Charles să se adreseze acestuia. Se va găsi şi acolo de lucru pentru el.

Înţelegând că silinţa-i de a-i „bate" pe reporterii dela „Times" nu trecuse neobservată, Charles se simţi foarte măgulit. Domnul Black fusese mulţumit de el.

Se duse la Hogarth. Ca majoritatea colaboratorilor de căpetenie dela „Chronicle", Hogarth era scoţian; favoritele tradiţionale îi încadrau obrazul plăcut. Charles îl îndrăgi dela prima vedere.

Hogarth cunoştea povestirile lui Boz. Urmărea „Monthly Magazine". Şi îi propuse lui Charles să-şi publice de acum înainte lucrările literare în „Evening Chronicle". Odată pe săptămână ar putea să-i pună la dispoziţie coloanele ziarului.

Charles se simţea în al nouălea cer. El, să-şi poată tipări regulat lucrările literare în „Evening Chronicle"! Dar domnul Hogarth îi atrase numaidecât atenţia asupra următorului fapt: cotidianul de seară avea nevoie de un alt gen de povestire, decât, să zicem, o publicaţie lunară. Cititorii ziarului nu caută în operele publicate în coloanele lui subiecte rafinate, oricât de nostime ar fi ele, ca schiţele lui Boz, bine cunoscute domnului Hogarth.

Complimentul îi merse la inimă lui Charles. Nu înțelegea însă îndeajuns de limpede cam ce gen de schiță ar merge la inimă celui care citește ediția de seară

Domnul Hogarth îl lămuri. Schița de ziar n'are numai menirea să-l distreze pe cititor, trebue să-i și lărgească orizontul. O schiță trebue să îmbogățească intelectul cititorului, să fie un izvor de cunoștințe. Intr'o formă ușoară și atrăgătoare, schița trebue să-i dea mereu cititorului cunoștințe concrete — de pildă — despre diferitele aspecte ale vieții noastre, ale traiului nostru, sau, în sfârșit, despre felul cum o duc, lucrează și petrec locuitorii orașului. Cititorul trece pe lângă multe fenomene, fără să le observe, fiindcă îi sunt prea familiare. Scriitorul, însă, are o privire ageră și va băga de seamă numaidecât, în cele petrecute în jurul său, aspecte cu totul necunoscute în lucruri foarte cunoscute. După citirea unei astfel de schițe, cititorul va vedea și el mai bine acele lucruri și va observa cu mai multă agerime acele fenomene. E ca și cum scriitorul ar ridica un văl de pe ochii cititorului.

Iată dece, pentru schița de ziar, scriitorul nu are nevoie să-și obosească fantezia, inventând tot felul de subiecte și de „desnodăminte". Scriitorul e dator să se uite cu atenție și agerime la fenomenele vieții actuale și să-și noteze observațiile. Aceste mici observații, simple creionări, care sunt numite de artiști : schiță, studiu, sketch, pot sluji ca material pentru o frescă grandioasă pe care o va scrie mai târziu scriitorul. Ziarului, însă, și cititorului acestui ziar, i se potrivesc numai aceste schițe.

Aceste schițe sau sketchuri trebue să fie cu mult mai scurte decât povestirile cu subiecte pe care domnul Hogarth le citise, sub semnătura Boz, în „Monthly Magazine".

Charles ar fi vrut să spună că fantezia lui nu obosește deloc născocind subiecte și „desnodăminte". Dimpotrivă, e o ocupație pasionantă. Dar nu spuse nimic. Domnul Hogarth știe mai bine ce-i trebue pentru ziar, doar nu degeaba-i redactor. Afară de asta, el, Charles, citise astfel de schițe prin ziare, dovadă că plăceau cititorului. Desigur, nu putea fi prea îmbietor să scrii în felul acesta, cum se întâmplase cu schițele pentru „Monthly Magazine": Dar cum să dai cu piciorul unei asemenea propuneri ?

In drum spre casă, după ce făgăduise domnului Hogarth să-și aleagă un subiect de schiță, se gândea că, pentru ce avea să scrie de acum înainte, trebuia să-și exercite spiritul de observație. Lui îi plăcea să adune în minte tot felul de lucruri mărunte, atât cu privire la obrazul, îmbrăcămintea, felul de a vorbi

şi apucăturile oamenilor, cât şi la aspectul obiectelor neînsufleţite. Ce casă absurdă e colo, în colţul străzii Furnival's Inn ! Da, de acum înainte, memorizarea asta îi va fi de folos, ca pe vremuri memorizarea semnelor stenografice.

Dar, atât chipurile omeneşti, cât şi lucrurile neînsufleţite seamănă, uneori, cu aceste comice mâzgăleli stenografice, care pot fi descoperite pretutindeni, numai să fii cu spiritul treaz.

Totuşi, îi pare foarte rău, că nu mai trebue să născocească eroi şi situaţii, ducând la un sfârşit neprevăzuzt. Ca să descrie ceeace vedea în jur, pe străzile Londrei, nu era nevoie să-şi ajute imaginaţia.

Pentru cele dintâi schiţe, Charles şi-a ales tocmai asemenea descrieri ale vieţii londoneze de pe stradă. Şi domnul Hogarth a găsit că ideea e bună.

Charles nu mai era un începător. „Morning Chronicle" îi plătea cinci guinee pe săptămână, de reportaj. Totuşi, nu mai era dispus să-şi publice schiţele fără onorar.

Directorul ziarului fu de acord să-i dea încă două guinee pe săptămână pentru schiţele ediţiei de seară.

In ultima zi a lunii Ianuarie 1835, în coloanele din „Evening Chronicle" a apărut prima schiţă de ziar a lui Boz.

Augustus Dickens a fost cât se poate de măgulit, văzându-şi porecla născocită de el pe paginile unui ziar.

Schiţa se numea „Staţia de carete". Staţiile de carete erau bine cunoscute lui Charles. Ar fi putut să jure că n'a văzut niciodată o caretă cu roţile vopsite exact în aceeaşi culoare galbenă ca şi corpul ei. Şi în întreaga Londră nu e chip de găsit o caretă curată — asta-i, deasemenea, indiscutabil.

„Dar la urma urmei, dece trebue numaidecât să fie caretele curate ? Murdare le-au găsit strămoşii noştri, murdare ni le-au şi lăsat".

Charles scria că întotdeauna îl interesează caretele, cu toate că i se întâmplă rar să mâne caii, deoarece, de câte ori se apuca de o treabă ca asta, avea prostul obicei să sboare de pe capră. Era, deasemenea, un amic pasionat al cailor, deşi nu călărea niciodată, şi nu făcea mare caz de vreo şea, afară de „şeaua de miel", şi urmărindu-şi inclinaţiile, nu urmărea niciodată ceata de copoi...

Cititorul va aprecia, desigur, umorul uşor al spiritelor; doar fiecare ştie că „şeaua de miel" e o mâncare foarte gustoasă şi nu are cu şeaua de cal nici în clin nici în mânecă.

Toată schiţa era scrisă în acelaş ton umoristic : descria plecarea acasă a unei bătrâne şi respectabile lady, în sânul na-

turii, după o şedere de o lună la Londra şi cum o conduceau cu alai fiica, nepoţii şi slugile ; apoi, cum pleacă la biserică o mireasă cu domnişoarele de onoare, iar în urma ei, mirele, cu cavalerii de onoare, aruncând neglijent peste portiera caretei un şal roşu, ca să ascundă trecătorilor numărul trăsurii — dece să nu se creadă că gentlemanul are caretă proprie ?

Charles a scris „Staţia" dintr'o suflare, într'o noapte. Ziua era prins, ca deobicei, cu alergăturile.

Avea dreptate domnul Hogarth că, pentru asemenea schiţe, nu-i nevoie să-ţi cheltueşti fantezia.

Oare ce temă să-şi aleagă pentru a doua schiţă ?

Era deajuns să se uite cu atenţie în lungul străzii, ca subiectele să răsară, aduse parcă de o vrajă : uite teatrul, colo judecătoria Doctors's Commons, iată afişul cu iarmarocul din Greenwich, alături, hodorogind, un furgon de arestaţi, apoi un băieţandru trăgând un cărucior cu o placardă dinspre academia de dans, şi colo un răpănos munte de pietate...

Intr'o seară, pe când se întorcea dela redacţie, pe Fleet-Street... îi atrase atenţia muntele de pietate, sau mai bine zis prăvălia unui zaraf care împrumuta bani pe amanet... Fiecare obiect pe care-i cădea privirea, îi putea da un subiect pentru schiţa de ziar. Tot aşa şi prăvălia asta a cămătarului.

Dar cum să scrii o schiţă umoristică despre magazinul zarafului ? Îi sunt încă prea proaspete în amintire vizitele la o astfel de prăvălie, în zilele acelea care l-au dus la munca silnică, la fabrica de vax.

Dece n'ar scrie, însă, o schiţă care să aducă aminte unor cititori respectabili ca, cei care citesc „Evening Chronicle", că la Londra, alături de mulţumire şi desfătare, se ascunde şi mizeria cumplită... Munca silnică la fabricele de vax ale nenumăraţilor Lamerţi nu-i hărăzită copiilor acestor cetăţeni respectabili, cititori a ziarului „Evening Chronicle"; totuşi ei sunt datori să afle despre Londra aceea, pe care încearcă să n'o bage în seamă.

La drept vorbind, e foarte interesant să te adresezi zecilor de mii de cititori, descriindu-le amarul omenesc şi chemându-i pe toţi, şi pe fiecare în parte, la luptă dârză împotriva soartei nedrepte.

Trebuia numai să dea peste o temă interesantă.

In aceeaşi clipă, Charles dădu într'adevăr peste ceva.

Era un picior de om. Un beţivan, în straie ponosite, se lăsase jos pe trotoar, gata să tragă un pui de somn rezemat de zidul unei case.

Poliţistul se şi grăbise spre el. Fleet-Street nu-i un loc potrivit pentru odihna indivizilor jerpeliţi. Aici nu-i Whitechapel, nici Soho.

La doi paşi de el se deschise larg o uşă, cu o firmă pompoasă deasupra: „Gin". Un val de lumină se revărsă peste cel trântit jos. Ce-i drept, nenorocitul ăsta, victimă a patimei pentru gin, pe care poliţistul îl scutura nu prea amabil de umeri, nu părea să-şi fi risipit şilingii în localul acela luxos de pe Fleet-Street. Aici, clienţii beau rachiu de ienupăr, în săli înnecate în valuri de lumină, asemenea restaurantelor cele mai scumpe. Beţivul nenorocit şi jerpelit venea desigur de departe, de pe unde se înghesuesc în faţa tejghelei murdare, într'o cămăruţă tot aşa de murdară, oameni la fel de sdrenţăroşi.

Uite un subiect... Localurile în care se vinde gin. Să se gândească cititorul la răul pe care-l face ginul. Câţi din nenorociţii ăştia n'or fi decăzut din pricina patimii lor nesăturate...

Charles a scris repede schiţa.

Tânărul ziarist descria cu multă vervă febra ce cuprinsese Londra şi întreaga ţară la înfiinţarea tuturor întreprinderilor de vânzare a ginului — dela cele mai elegante până la cele mai de jos. Zugrăvea tot felul de scenete în faţa mesei de bar, spunând că onoratele ladies şi onoraţii gentlemeni vor întoarce, desigur, spatele tabloului acelor clienţi, bine cunoscuţi lor, beţivani şi femei decăzute.

Era o schiţă care nu semăna nici cu povestirile lui Boz, nici cu „Staţia de carete". Nu era un sketch umoristic. Autorul nu găsea nimic de haz în patima englezilor pentru băuturi alcoolice. Scriitorul voia ca cititorii să înţeleagă ceeace înţelesese şi el: „Intreprinderile de vânzare a ginului sunt o grozavă tară a Angliei, dar mai mari sunt mizeria şi murdăria. Şi câtă vreme nu se va îmbunătăţi locuinţa celui sărac şi nu vom convinge pe cel calic, care moare de foame, să nu-şi înnece în gin uitarea de o clipă a mizeriei lui, şi până nu-i vom da o mână de ajutor, ca fiecare membru al familiei să primească un codru de pâine, până atunci debitele de gin se vor înmulţi şi vor prospera".

Domnul Hogarth, ajungând la acest punct, zâmbeşte, în semn de aprobare. S'ar părea că tânărul e oarecum atras de reformele sociale. Asta e bine, „Chronicle" e ziarul partidului wigh, care nu-i străin de reforme. Şi tânărul are darul sinceritătii. Pe domnul Hogarth, ca ziarist cu experienţă, e cu neputinţă să-l duci cu prefăcătoria. Tânărul ştie să ironizeze când scrie: „Dacă liga antialcoolică va lua măsuri contra foametei,

a murdăriei şi a aerului viciat, ori va înfiinţa dispensare pentru distribuirea gratuită a sticlelor cu apă de Leta, şi localurile de gin vor rămâne numai o amintire...". Asemenea ironie nu e pălăvrăgeală deşartă ; dacă tânărul va merge pe calea reformelor, are viitor. Viitorul, oricum, îi este asigurat de talentul literar indiscutabil şi agerimea cu care e gata să prindă orice trăsătură comică a omului... Să vedem acum unde îl va duce pe un tânăr nemulţumirea faţă de legile aspre ale naturii.

Domnul Hogarth n'avea să aştepte mai mult de o săptămână, căci Charles a şi adus schiţa următoare — descrierea pornirii din Londra a poştalionului de dimineaţă. Cine putea cunoaşte mai bine decât el amănuntele plecării de acest fel, de timpuriu, în dimineţile de iarnă, când pe străzile Londrei domneşte încă întunericul ?

Nu, tânărul ziarist nu se hotărîse încă să-şi aleagă drept profesie îndreptarea legilor aspre ale vieţii. Şi asta e bine. Se pare, însă, că ştie despre sărăcie mai multe decât ai crede după obrazul lui vesel, întotdeauna înflăcărat, şi după buna-i dispoziţie molipsitoare. In noua lui schiţă : „Parohia", scria din nou despre mizeria şi suferinţa omenească, ba chiar începe afirmând că de cuvântul „parohie" sunt legate multe povestiri despre amar şi sărăcie.

Dar ştie să şi râdă. Şi deaceea schiţele lui plac cititorului şi domnului Hogarth, ca şi primului redactor, domnul Black. Boz ştie să schiţeze cu atâta haz, în câteva trăsături, orice personaj al schiţei sale, încât cititorul, odată cu umorul şi descrierea, înghite şi nemulţumirea domnului Boz cu privire la orânduiala planetei noastre. Şi nemulţumirea asta nu-i rămâne cititorului în gât, cum se întâmplă adesea când citeşte cele scrise de reformatorii sociali radicalişti. Pentrucă cititorul ziarului „Chronicle" nu-i prea simpatizează pe radicaliştii-fanatici, trebue s'o recunoaştem.

In orice caz, tânărul Boz poate să-şi aleagă orice subiect poftește. Ştie să scrie pentru ziar. Va trebui numai, să-şi aducă din când în când aminte că cititorii respectabili ai ziarului „Chronicle" nu pot suferi nici măcar o aluzie la judecăţile aspre. In primul rând, măsură şi tact...

Domnului Hogarth îi place noul colaborator dela „Evening Chronicle". Un tânăr frumos, cu plete lungi, castanii, cu ochi limpezi de un albastru închis, foarte delicat şi foarte îngrijit ca ţinută. Poate puţin cam firav — o fi având o sănătate cam şubredă — şi nu seamănă a sportsman. Dece nu l-ar pofti, oare,

la el ? O să placă fetelor lui : Kate şi Mary.

Charles a fost măgulit de invitaţie şi s'a prezentat acasă la Hogarth.

A fost întâmpinat cu multă prietenie. Atât soţia lui Hogarth, cât şi cele două fiice ale lui citiseră toate schiţele lui Boz apărute în revistă şi în ziar. Ce deosebire între vizita aceasta şi cele dela bancherul Beadnell !

Le observă cu atenţie pe cele două fete. Cea mai mare e Kate. Pare de vreo douăzeci de ani. Ten minunat, nas drept şi subţire, ochi albaştri, fire serioasă. A doua — Mary de şaisprezece ani; e mai subţire, mai palidă, expresia i se schimbă mereu din cauza sensibilităţii şi a nervozităţii. Işi face apariţia şi a treia fiică — Georgina — de şapte ani, semănând mult cu Mary.

La plecare, Charles a fost poftit să vină când vrea.

In drum spre casă, se gândea că n'ar fi putut găsi o familie mai simpatică şi mai prietenoasă. Kate pare să fie cam voluntară, altminteri e fermecătoare...

18.

LONDRA IL CITEŞTE PE BOZ

Schiţele pe care le publica Charles în „Evening Cronicle" puteau fi numite, cu un cuvânt, „Chipul Londrei". Săptămânile treceau; el nota cu mâzgăliturі discursurile dela meetinguri, schiţând în acelaş timp Londra, pentru domnul Hogarth. Cititorii aflară din „Evening Chronicle" despre felul cum londonezii îşi petrec repausul de duminecă şi despre banchetele pe care le dau instituţiile obşteşti — începând dela asociaţiile comerciale şi breslele de meseriaşi, numite pe vremuri „guilde" — şi până la banchetul anual dat în cinstea primarului Londrei, în Guidhall. Cititorii mai luară cunoştinţă şi despre iarmarocul de trei zile dela Greenwich, dela marginea capitalei, precum şi despre diferitele tipuri londoneze văzute la intrarea parcului Saint-James.

Scria schiţe, alerga prin oraş pe la diferitele meetinguri şi se ducea tot mai des la familia Hogarth. Curând, chiar după cele dintâi zile, trebui să recunoască faptul că dacă n'o vedea pe Kate, se simţea prost. Imaginea Mariei Beadnell, hotărît, începea să se şteargă. „Mi se pare că încep să mă îndrăgostesc de

Kate", își spuse el într'o zi, pe când se întorcea dela Hogarth.

Asta, însă, nu-l stingherea dela lucru. Până și Black, redactorul principal, care era obsedat de ideea de a concura cu „Times", îi arăta multă bunăvoință, cu toate că era foarte pretențios. Deaceea trebuia să aprecieze ca o favoare, însărcinarea încredințată lui și bătrânului ziarist cu experiență, acela alături de care suferise înfrângerea, pe când se luaseră la întrecere cu cei patru reporteri dela „Times".

Trebuia să plece spre apus pe urmele faimosului lord Russell, unul din autorii legii pentru reformă care se duela într'o călătorie de alegeri. De data asta, „Chronicle" nu putea fi bătut. Discursul lordului Russell trebuia să sboare înaintea tuturor la domnul Black.

Nopți fără somn. Grabă febrilă. Hârtoape pe drumuri lăturalnice, punându-i gâtul în mare primejdie. Dar reporterii dela „Times" sunt făcuți de rușine. Domnul Black e mulțumit de Boz. Foarte mulțumit.

Vine vara. Din nou călătorii în provincie, la adunări electorale. Și Charles lucrează neobosit, pentru amândouă edițiile dela „Chronicle". In ediția de seară apare un ciclu de schițe dedicate „parohiei noastre", apoi tablouri zugrăvind forfota de pe cheiurile Tamisei, teatrele particulare, străzile londoneze în orele timpurii ale dimineții, prăvălia zarafului...

Citind „Prăvălia zarafului", domnul Hogarth face ochii mici, încredințându-se că acest comerț trebue să-i fie bine cunoscut tânărului Boz. In schița asta, Boz se ridică, mai înversunat decât oricând, împotriva legilor aspre ale vieții. „Nicăeri unde au pătruns mizeria și jalea, din păcate întâlnite la orice pas pe străzile Londrei, nu vei vedea scene mai sguduitoare decât la prăvălia zarafului". In aproape toate schițele lui, tânărul Boz nu uită să vorbească de sărăcime, dar în bucata asta e deosebit de stăruitor, zugrăvind amănunțit o prăvălie de zaraf și portretele nenorociților de clienți care bat zilnic pragul acestei dughene. Nu, e altceva decât indiferență profesională față de amarul celor înfometați. Nimeni nu-l pune pe Boz să scrie despre săraci. Dar, când nu-i dispus să râdă și să facă glume pe socoteala personajelor sale, schițele lui ies triste și totdeauna tratând despre necazurile celui sărac. E bine că o asemenea dispoziție nu stăpânește prea des sufletul tânărului, căci altfel ar fi trebuit să-i atragă atenția că cititorii nu-l vor căuta cu plăcere, înainte de masă, în coloanele din „Evening Chronicle".

Dar așa, îl caută. Cititorii îl cunosc pe Boz. Au aflat de-

el și editorii. Editorul Tegg i-a propus să scrie un volum de schițe cu aceleași subiecte ca și cele din bucățile dela „Evening Chronicle". Trebue, însă, unificate într'un fel oarecare, născocind vreo figură. Cartea ar putea fi intitulată cu numele acestui personaj, și scenetele ce aveau să se perinde pe dinaintea cititorului: galerie. Tegg făgădui pentru carte o sută douăzeci de lire sterline. Era ispititor. Charles se învoi.

Dar cartea nu se grăbea s'o înceapă. Și nu atât pentrucă n'avea timp. Lucrarea necesita câteva luni de muncă; dar nu era mai plăcut să-ți vezi în fiecare săptămână semnătura, Boz, sub titlul unui nou sketch?

Cu totul altceva era propunerea ziarului „Bell's Life". Cereau și ei colaborarea lui Boz, jurnalul având nevoie de nuvele. Redactorul dela „Chronicle", domnul Black, nici vorbă că va avea de obiectat, fiind contra colaborării lui Boz la alt ziar.

Pentru „Bell's Life" găsește alt pseudomin: Tibbs. Începând din luna Septembrie a anului 1835, Tibbs scrie la noul ziar, făcând începutul cu o schiță consacrată în întregime pieții londoneze — destul de cunoscute — „Seven Dials", în limba noastră: „Șapte cadrane".

La Hogarth, la una din mese se întâlnește cu un tânăr gentleman. Tânărul nu are mai mult de treizeci de ani și e, totuși, cunoscut. Abia cu un an în urmă apăruse romanul istoric „Rockwood", și oamenii citiseră cu un deosebit interes întâmplările vestitului tâlhar Dick Terpin, care fusese spânzurat cu un secol în urmă. Temutul Dick, spaima călătorilor, eroul baladelor, apărea în romanul domnului Ainsworth cu mult mai atrăgător decât li se părea victimelor sale. Cititorii lui Rockwood simțeau chiar simpatie pentru tâlhar, și asta datorită în întregime domnului Ainsworth, care, trebue să recunoaștem, îl imita pe neîntrecutul Walter Scott.

Cu toată simpatia lui pentru cumplitul bandit, domnul W. Harrison Ainsworth n'avea nicio trăsătură comună cu Dick Terpin cel din realitate. Era simpatic, amabil, și lui Charles îi inspiră numaidecât încredere. Schițele lui Boz erau bine cunoscute de Harrison Ainsworth, care fu de părere că asemenea bucăți, meritând o soartă mai bună, e păcat să moară în paginile unui cotidian.

Domnul Macrone e un editor activ și are un ochi sigur: nu va trece cu vederea propunerea lui Charles de a-și edita schițele în volum. Autorul lui „Rockwood" e aproape sigur de asta și-l va prezenta cu plăcere pe Charles, domnului Macrone.

Charles nu prea vedea dece domnul Macrone ar fi dispus să-şi bage banii într'o afacere atât de puţin rentabilă şi nu e grăbit să-l viziteze.

Ziua îi era la fel de încărcată ca şi înainte. Meetinguri obositoare şi adunări, plictiseala cu descifrarea stenogramelor, elaborarea unui subiect de nuvelă pentru „Bell's Life". In luna Octombrie dă patru povestiri, fiecare cu subiect; fantezia lui Charles se odihnise la ziarul domnului Black, şi acum îi era tare dor să ticluiască subiecte. „Bell's Life" nu era de părerea domnului Black dela „Chronicle", că bucăţile cu subiect sunt mai nimerite la o revistă. Domnul Black nu era dispus să-şi schimbe părerile cu privire la această chestiune, dar, bineînţeles, nu rupse raporturile cu Charles. Ce să-i faci, dacă lui Boz i-a venit poftă să se întoarcă la povestiri — treaba lui! Lasă-l să dea mai departe stenograme la „Chronicle". Şi domnul Hogarth fu de aceeaşi părere.

Continua să aibă aceeaşi simpatie pentru colaboratorul lui atât de harnic şi atât de plin de viaţă. Tânărul acesta, cu pletele-i lungi, delicat în aparenţă şi nervos, întotdeauna însufleţit şi activ, fermeca pe oricine, ladies ori gentlemeni. Domnul Hogarth n'avea nevoie să-l poftească de două ori şi nu-i trebuia prea multă pătrundere ca să înţeleagă pricina pentru care Boz îl vizitează atât de des.

Intr'o bună zi, Charles îl întâlni iar pe autorul lui „Rockwood". Domnul Ainsworth aduse vorba despre romanul istoric. Curând avea să isprăvească un al doilea roman, de data asta din viaţa scoţiană, având ca temă aventurile unui cavaler scoţian. Şi Charles ar trebui să se gândească la un roman istoric.

Charles tăcu. Nu se gândise deloc la romane istorice. Dar dece nu s'ar gândi?

Se înţeleseseră să se ducă împreună curând la Macrone. Dar Charles nu se zorea să facă vizita asta. S'ar putea ca Macrone să-i propună un contract pentru un nou volum de schiţe; dar, o zi şi o noapte nu au decât douăzeci şi patru ore, şi el nu poate lupta cu atracţia de nestăpânit, ce-l mână, de mai multe ori pe săptămână, să-şi petreacă vreo câteva ore la Hogarth. Cartea pentru Tegg nu e încă începută şi nu prea are rost să încheie o nouă învoială. In ce priveşte publicarea schiţelor lui Boz într'un volum, e greu să pui temei pe asta, cu tot optimismul lui Ainsworth.

Dar la Macrone îl aşteaptă o surpriză. O surpriză plăcută, un mare succes.

Domnul Macrone, după cum era de aşteptat, cunoştea numele de Boz. Dar când Ainsworth prezentă pe Charles, editorul rămase încredinţat că şi Boz are intenţia să-i propună publicarea unui roman istoric.

Drept răspuns, Charles murmură ceva nedesluşit: că, intradevăr, se cam gândeşte el la un roman istoric. Să zicem, un subiect cam în felul acesta: răzvrătirea lordului Gordon, mai bine zis, nu răzvrătirea, ci turburările dela Londra din 1780, provocate de unele concesii ale guvernului în favoarea catolicilor. Dar tema cere multă muncă pregătitoare, iar el, din păcate, e foarte ocupat în timpul de faţă. Nu, el a venit cu altă propunere, să-şi publice schiţele în volum.

Spre mirarea lui, domnul Macrone primi numaidecât.

Ieşind dela editor, Harrison Ainsworth triumfa, iar lui Charles îi venea greu să creadă în izbânda atât de neaşteptată. O sută de lire sterline pentru publicarea unor schiţe deja tipărite, la care se mai adăuga un procent de fiecare exemplar vândut.

Macrone plănuia să publice două volumaşe. Aveau să apară în luna Februarie a anului următor, 1836. Pentru editarea acestor volumaşe trebuiau să fie culese cele mai bune schiţe.

Cărţile trebuau să fie ilustrate. Pentru asta, Macrone se adresă lui Cruikshank.

Grafica satirică a lui George Cruikshank era bine cunoscută de amatorii de cărţi. Reuşise să se facă popular cu cincisprezece ani în urmă, când ilustrase pamfletele lui Hon în apărarea reginei Carolina. Caricaturile lui din „Humorist", „Ascuţişurile umorului" şi „Smith Bentley" i-au întărit această popularitate, iar cunoscătorii de ilustraţii apreciau într'o mare măsură ilustraţiile sale pentru „Poveştile populare germane" ale fraţilor Grimm şi „Demonologia şi vrăjitoria" lui Scott. Se părea că schiţele lui Boz aveau să fie pe gustul lui George Cruikshank.

Dar Charles nu rămase multă vreme în această minunată dispoziţie. Cu cât se îndrăgostea mai mult de Kate, cu atât sporea temerea lui că povestea cu Beadnell se va repeta. E drept că Hogarth nu era bancher, ci critic de artă şi redactor, totuşi, îi era teamă. Te pomeneşti că şi Kate ar putea să-l refuze.

In sfârşit, se hotărî. Convorbirea cu domnul Hogarth fu scurtă. Redactorul n'avea nimic împotriva căsătoriei, bineînţeles dacă şi Kate era de acord. Şi dacă, a adăugat domnul Hogarth, tânărul Charles are vreun plan cu privire la mărirea veniturilor.

E drept că ceeace-i oferea Macrone era un fel de dar de nuntă, dar asemenea daruri pot fi extrem de rare.

Charles se înțelese cu domnul Hogarth. Dar, mai întâi, trebuia s'o întrebe și pe Kate dacă primește să-i fie soție.

Fără a zăbovi, se duse la Kate. Era emoționat, respira greu, părul-i castaniu și ondulat îl stingherea, trebuia să-l svârle întruna înapoi.

Kate îl privea, știind dinainte ce-o să-i ceară. Il aștepta un mare viitor — așa-i spusese tatăl ei, și ei îi place mult. Niciodată nu l-a văzut mâhnit. Ori, poate că știe să se stăpânească? Probabil că nu, căci e o fire foarte emotivă. Deaceea nu l-a văzut niciodată mâhnit, pentrucă e mereu entuziasmat, și în mintea lui se înghesue întruna oameni, oameni și iar oameni, care nimeresc acolo și acolo rămân, ținuți. Veșnic vorbește de ei și se vede că n'are când să se plictisească ori să fie mâhnit.

Uite, și acum e înflăcărat, și înțelegând dece a venit la ea, cu cât tace privind-o țintă, cu atât mai mult simte că și pe ea o cuprinde emoția.

In sfârșit, îi spune dece a venit înainte de ora fixată în ziua aceea, și ea primește să-i fie soție.

Nunta e amânată peste câteva luni.

Oare dece să se apuce, ca să-și poată mări venitul? Lirele dela Macrone se vor topi repede, iar stenogramele meetingurilor, precum și nuvelele săptămânale dela „Bell's Life", aduc tot șapte guinee pe săptămână. Ajutorul dat tatei, plata unei locuințe mai scumpe, grija pentru o ținută convenabilă, toate aceste cheltueli nu-i îngădue să viseze că-i vor rămâne cele câteva guinee pe lună, ca să-și poată orândui Kate un cămin.

Să scrie oare nuvele, ori mai bine să urmeze sfatul lui Ainsworth și să-și facă faimă cu un roman istoric?

Inima lui Charles se umplea de dragoste pentru logodnică, iar capul, de proiecte; ziua îi era încărcată până la ultima clipă. Acum, că venea aproape zilnic la Hogarth, își scurtase timpul de lucru. Pe lângă asta, se apropia publicarea „schițelor lui Boz"; trebuiau culese cele mai bune bucăți și redactate din nou, poate mai trebuia adăugat câte ceva. In ceeace privește lucrarea lui cea nouă, plutea încă în nehotărîre.

PARTEA A DOUA

GLORIA

1.

CE FEL DE CLUB SĂ INTEMEIEZE?

Dickens avea de lucru. Se așeză la masă, trase din sertar foile cu mâzgăliturі stenografice și cercetă dacă sunt ascuțite peniţele; apoi se apucă să descifreze notele.

Lucra repede. Dădea zor, căci după descifrarea notelor trebuia să alerge la „Morning Chronicle". Cineva bătu la ușă.

Servitorul intră, vestindu-l că un oarecare gentleman dorește să-l vadă pe domnul Dickens.

Era o clipă nepotrivită.

Un gentleman nu prea înalt și voinic intră în încăpere, îmbrățișând-o cu privirea; în cămaruța asta, Charles lucra și dormea. Rezultatul cercetării a fost favorabil — mobila era strict necesară, dar curățenia și ordinea ar fi putut sluji de exemplu oricărei gospodine pretenţioase.

— Domnul Dickens? Eu sunt Hall, coproprietarul editor al firmei „Chapman and Hall".

Charles oferi vizitatorului un scaun.

— Tovarășul meu și cu mine, domnule, am înființat o editură. Și ne-am hotărît să ne adresăm dumneavoastră. Cunoaștem tot ce ați publicat în „Chronicle" și în alte părți. Sunt schițe foarte bune...

Charles se înclină. Mai auzise asemenea aprecieri.

— Ca să fiu precis, domnule Dickens, domnul Whitehead ne-a sfătuit să ne adresăm dumneavoastră.

— Care domn Whitehead?

— E vorba de autorul lui „Jack Ketch". Da, de dânsul...

Nici vorbă că Charles îl cunoștea pe Charles Whitehead, poet și prozator, autorul autobiografiei umoristice a lui Jack Ketch, călăul.

— Așa dar, domnule Dickens, venim la dumneavoastră cu propunerea de a colabora cu Robert Seymour, pe care, desigur, îl cunoașteți. Tocmai, tocmai... e un caricaturist excelent. Seymour s'a gândit la o serie de caricaturi — aventurile membrilor unui club de vânătoare — pe care ar vrea să le intituleze „Clubul lui Nemrod". Nădăjduim că titlul nu va fi o enigmă. Oricine îl cunoaște pe acest zeu mitologic al vânatului. Ce părere aveți de această idee?

— E o idee excelentă, domnule Hall; dar ce aș avea eu de făcut?

— Dela dumneavoastră așteptăm textul desenelor. Aveți ceva de obiectat?

Charles tăcu. Chibzuia. Evident, propunerea nu stârnise entuziasmul tânărului Boz. Domnul Hall vedea foarte bine. Din clipa în care un scriitor se face cât de cât cunoscut, chiar într'un cerc restrâns, devine pretențios.

— Să aveți în vedere, domnule Dickens — urmă domnul Hall, care era om de afaceri — că firma noastră... fiind, hai să zicem, atât de tânără, ne punem mari speranțe în acest început. Deaceea nu ne vom da în lături dela cheltueli. Publicațiile vor fi lunare. Onorariul dumneavoastră, dela douăsprezece până la paisprezece lire sterline pe lună.

Acest mister Hall venise la timp, dacă se ține seama de faptul că nunta trebuia să aibă loc în Martie. Propunerea, însă, îl interesa mai puțin decât cele paisprezece lire pe lună.

— Vedeți dumneavoastră... — se codi Charles — publicul a văzut o sumedenie de caricaturi vânătorești. Și, sincer vorbind, dacă aș fi în locul publicului, aș spune că m'am plictisit de tema asta. Iertați-mă că vorbesc atât de deschis. Afară de asta, poate, ...mi-ar fi mai ușor să elaborez singur planul acestor aventuri. Nu văd încă ce gen de club ar putea fi. Cu alte cuvinte, dacă îmi permiteți să mă gândesc câteva zile, cred că o să cădem de acord, nu mă îndoiesc de asta...

Domnul Hall era om de afaceri. Nici vorbă că tânărul Boz e capabil, altfel nu i l-ar fi recomandat Whitehead. Dece nu l-ar lăsa să se gândească?

— Ei, dacă-i așa... In numele domnului Chapman și al meu sunt de acord să vă ascult propunerea, domnule Dickens. O să mai trec pe aici într'una din zilele viitoare. Iată adresa firmei noastre.

Îi lăsă un imprimat cu adresa firmei și plecă.

Cu cât mai mult se gândea la propunerea domnului Hall, cu atât mai puțin îi plăcea lui Charles ideea clubului „Nemrod". Ideea în sine a clubului nu-i rea. Așa, de pildă, acum o sută de ani, bătrânul Addison inventase un club destul de bun pentru faimosul său ziar. Orice școlar cunoaște „Spectatorul" său, deși e evident că nu merită să te iei după Addison. Membrii din clubul lui nu fac de fapt decât să discute pe teme diferite; discuții ticluite de Addison și prietenul său Steele. Cititorul de acum e mult mai pretențios decât acela de pe vremea lui Addison și nu mai citește propria vorbărie a autorilor pe care știu s'o atribue domnului Roger de Coverley și prietenilor săi.

Cititorului trebue să-i trezești interesul pentru text și pentru desene, chiar dela primul număr. E un lucru la mintea omului. Or, ce poate trezi mai ușor interesul cititorului decât niște aventuri? Niște aventuri care să fie hazlii. Seymour se pricepe să stârnească râsul cu gravurile lui. Și asta e sigur. Dar ar trebui inventat un club care să îngăduie autorului să-și trimită membrii în întâmpinarea aventurilor. Cel mai bun lucru ar fi să-i scoată afară din Londra. Drumurile diligențelor ce duc în suburbiile Londrei precum și în orășele ca Rochester, Chatham, Ipswich și altele îi sunt tot atât de bine cunoscute, pare-se, ca și cele din capitală. Inființarea clubului îi va da posibilitatea să-și scoată eroii, sub un pretext oarecare, în căutarea aventurilor.

Intriga trebue să fie simplă, deoarece publicarea lunară a capitolelor ce vin la rând împiedică un desnodământ complicat. Intriga trebue să fie cât mai simplă — căci e posibil ca un cititor să dea numai peste un număr al publicației și trebue să citească plin de interes fiecare capitol în parte. Când apoi cititorul va strânge la un loc toate fascicolele, e de dorit să aibă în față-i un roman cât mai gros...

Eroul de căpetenie al aventurilor ar putea fi, de pildă, vreun savant pedant. Savanții, vârîți până'n gât în știință, sunt, uneori, foarte comici; savantul acesta pedant ar putea fi preocupat de niște chestiuni științifice, care numai lui și membrilor clubului i se par importante. Desigur, el va fi președintele clubului... Și ca tovarăși de drum îi pot fi dați membrii mai tineri ai clubului, care-l privesc ca pe un dascăl...

Tinerii membri ai clubului trebue să fie tovarăşii de drum ai pedantului savant, căci Charles hotărîse să-i trimită pe toţi în diferitele oraşele din regiune pe care le cunoştea atât de bine, ba chiar şi în unele mai îndepărtate, văzute în treacăt. Mai rămânea acum să născocească pricina pentru care aveau să părăsească Londra şi, în sfârşit, primele lor aventuri.

Se cufundă cu totul în gânduri, cugetând la clubul ce trebuia să fie înfiinţat.

Ce ar fi, dacă ar numi clubul după numele eroului principal?

De pildă, uite, ăla, cum îl chiamă pe proprietarul diligenţelor; e scris cu litere galbene pe uşiţa trăsurii ce trece. Un nume nostim: Pickwick.

2.

DOMNUL PICKWICK PORNEŞTE LA DRUM

Sărmanul Boz! Acum, când Parlamentul e în vacanţă, ar putea să se ducă mai des pe la Hogarth. N'are dece să se mai gândească mâhnit că noaptea are iar de descifrat stenograme, că dimineaţa trebue să ducă un reportaj la redacţie, pe urmă să alerge la vreo adunare stupidă, notând vorbăria politicienilor cu discursurile lor pregătite de acasă şi să se gândească, totodată, la Kate şi la drăguţa ei soră, Mary, care îl aşteaptă, blestemând ca şi el soarta grea a reporterului. Şi la ziar are mult mai puţin de lucru şi poate s'o lase mai încet cu schiţa pentru „Bell's Life", cizelând-o mai bine. Dar învoiala cu editura Chapman şi Hall — deocamdată necunoscută, dar, pe cât se pare, serioasă, îl împinge să nu se ducă la Hogarth, ci să stea acasă şi să scrie.

Trebue să înjghebeze prima fascicolă a lucrării care n'a luat încă fiinţă. Trimite iubitei lui, Kate, un bileţel, prin care o vesteşte că trebue să se apuce fără întârziere de lucru, deoarece firma Chapman şi Hall i-a dat lui însărcinarea să se ocupe de începutul plănuit — opera lui viitoare — care va fi ilustrată cu gravuri în lemn. Aşa şi aşa tărăgănise destul cu prezentarea materialului, şi ultimul termen bătea la uşă. Editura trebue să aibă începutul lucrării cel mai târziu până vineri dimineaţa; vrând, nevrând, e nevoit să renunţe la toate, să stea acasă şi să scrie. Pe scrisorică pune data: miercuri seara, 1835.

Firma Chapman şi Hall — deocamdată necunoscută, dar, pe cât se pare, serioasă, — a fost de acord să renunţe la ideea iniţială cu privire la clubul „Nemrod". Argumentele lui Charles au convins editura. Şi domnii Chapman şi Hall au hotărît să-i dea lui Boz mână liberă în alegerea subiectului pentru lucrarea plănuită. Dar domnul Boz să nu uite un lucru: că fascicolele cărţii nu pot să întârzie. Ideea cu clubul, ai cărui membri se întovărăşesc pentru explorări ştiinţifice, n'a întâmpinat obiecţii. Dacă Boz ţine să trimită câţiva membri ai clubului — fie el şi clubul Pickwick — în căutare de aventuri, editura are o singură pretenţie: aceste aventuri să fie umoristice, distractive şi să placă cititorului.

Robert Seymour renunţă şi el la propunerea lui. Foarte bine, va ilustra opera lui Boz. Patru gravuri în lemn pe lună, de fiecare fascicolă.

Şi Charles începu să scrie „Memoriile postume ale clubului Pickwick".

Desigur că nu pot fi mulţi cititori curioşi să afle dacă numai domnul Pickwick, preşedintele şi întemeietorul clubului, face explorări ştiinţifice, ori printre ceilalţi membri ai clubului se mai găsesc şi alte minţi dornice de ştiinţă.

Cititorul să fie mulţumit cu faptul că numele domnului Pickwick devenise celebru prin lucrările lui ştiinţifice. Dar ce fel de lucrări ştiinţifice?

Subiectul trebue să fie legat de mahalalele Londrei. Asta va îngădui domnului Pickwick să fie trimis înafară de capitală, prin alte oraşe, iar la drum, aventurile vin singure, nechemate, nu-i nevoie să le mai născoceşti.

Dar, ce ar fi dacă ar râde puţintel, cu acest prilej, de pescarii care încremenesc ceasuri întregi cu undiţa în mână pe malul bălţilor atât de numeroase din împrejurimile Londrei? Domnul Pickwick ar putea deveni un specimen de toată nostimada, aparţinând acestei tagme pescăreşti, un pescar savant care a scris un tratat vestit despre o scârbă mărunţă de peşte. Membrii clubului, evident, trebue să fie profund impresionaţi de valoarea documentară a acestei opere ştiinţifice şi, plini de admiraţie faţă de explorările geniale ale savantului în iazurile din Hampstead, pot să-l trimită să cerceteze acum, nu peştii, ci oamenii şi obiceiurile lor. Şi cu cât va izbuti să dea mai multă gravitate scopurilor şi motivelor care i-au îndemnat pe membrii clubului să-l trimită pe preşedinte înafară de Londra, dându-i ca tovarăşi încă pe trei gentlemeni, cu atât mai nostime vor părea păţaniile.

Şi apoi, uitând de club, ar putea s'o pornească, însoţit de cei patru membri, pe drumul Middlesexului. Trebue însă precizat că domnul Pickwick şi tovarăşii săi de drum vor încunoştiinţa clubul de toate observaţiile lor, care tind la gloria şi înflorirea ştiinţei.

Dar ce înfăţişare s'ar cuveni să aibă acest savant domn Pickwick ?

Robert Seymour credea că un savant, cufundat până în gât în cercetări pentru binele omenirii, nu dă importanţa cuvenită gastronomiei şi deci ar fi mai bine să fie zugrăvit ca un om înalt şi uscăţiv. Consideraţiile pictorului nu erau lipsite de temei, şi Charles n'avu nimic de obiectat. Seymour făcuse chiar schiţa unui domn Pickwick uscăţiv.

Domnul Chapman însă, şeful editurii, a fost de părere să se dea altă înfăţişare preşedintelui. Publicul nu este deprins cu personaje comice ciolănoase. Uite, la Richmond, nu departe de Londra, locueşte un prieten al său, gentleman în vârstă, cu un pântec rotunjor şi o faţă rotundă şi bine hrănită, împodobită cu ochelari. Acestui domn îi place mult să se gătească, şi, deşi e grozav de umflat în coapse, se încăpăţânează să poarte pantaloni ajustaţi, cu toate protestele soţiei.

Probabil că descrierea domnului Chapman a fost foarte reuşită, căci şi Charles şi Seymour au hotărît să facă dintr'un Pickwick ciolănos, un Pickwick durduliu. Charles, după o clipă de gândire a ajuns la concluzia că, întradevăr, noua înfăţişare a domnului Pickwick i se potriveşte cu mult mai bine. In fond, el nici nu avea intenţia să facă din Pickwick un tip de savant; mai întâi că preşedintele fusese un simplu negustor, care-şi strânsese o avere frumuşică ce-i asigura independenţa şi-i îngăduia să-şi pună mintea la dispoziţia ştiinţei, dedicându-se operei de progres şi de bine a omenirii.

Astfel că amatorul de pantaloni ajustaţi, de culoarea şoricelului, şi de ghetre negre, domnul John Forster din Richmond, a ieşit fără ştirea lui de sub acul de gravat al lui Robert Seymour drept domnul Samuel Pickwick.

De schimbarea asta a rămas nemulţumită o singură persoană, şi anume: noul prieten al lui Charles, un literat, domnul Forster. Când Charles i-a descris tipul marelui explorator de peşti din iazurile mahalalelor londoneze, domnul Forster aproape că s'a simţit jignit.

Numele lui se pronunţa exact ca numele gentlemanului din Richmond şi pe deasupra mai erau şi tizi. Domnul Forster a fost gata să găsească în această coincidenţă un înţeles ascuns,

neputând să creadă în primul moment că e pur și simplu ceva întâmplător.

Trimițându-l pe Pickwick într'o expediție științifică, ce avea de scop progresul și luminarea mulțimii, trebuia să-i dea și tovarăși de drum. I-a dat ca însoțitori trei tineri gentlemeni. Pe cel dintâi, Tuppman, l-a făcut amator al sexului frumos; deși c'o inimă slabă, veșnic în luptă cu farmecele doamnelor, încă nu se legase cu lanțurile căsătoriei. Pe al doilea domn, Winkle, l-a înzestrat cu talente sportive, iar al treilea, Snotgrass, cu daruri poetice. Acești trei tovarăși de drum vedeau în domnul Pickwick un șef, socotindu-l drept model de erudiție, ba chiar și de virtute.

Așa dar, patru membri ai clubului Picwick fiind inventați, domnul Pickwick fu așezat într'o cupea și trimis la stația de diligență. Acolo trebuiau să-l aștepte cei trei tineri membri, de unde urmau să pornească împreună în căutare de aventuri.

De altfel, fantezia lui Charles îi dădea ghes să nu aștepte până ce membrii clubului Pickwick vor fi trecuți de marginea Londrei. Primul bucluc s'a întâmplat chiar în careta cu care sosea domnul Pickwick la întâlnirea cu tinerii săi prieteni. De vină a fost curiozitatea domnului Pickwick; ea a slujit drept pretext încurcăturii. Și în învălmășala iscată, când vizitiul caretei, care-l luase pe Pickwick drept spion, începe a schimba pumni cu cei patru membri ai clubului, Charles prinde prilejul să mai introducă un nou personaj.

In biroul domnului Blackmore, unde lucrase Charles ca funcționar, făcea isprăvi de aceeași calitate un oarecare Potter. Ca și Charles, și Potter era mare amator de teatru, bătând sălile de spectacol. Charles îl studiase bine, și dacă ar fi să-l judecăm după necunoscutul care a apărut chiar din primele pagini ale operei „Memoriile postume ale clubului Pickwick", funcționarul Potter avea mai întâi un fel special de a trânti fraze fără legătură între ele, disprețuind toate semnele punctuației, afară de puncte, puncte. Deasemenea, e de crezut că susnumitul Potter, afară de felul special de a vorbi, mai avea și darul lui Münchhausen de a născoci, fără nicio jenă, tot felul de povești...

Astfel, chiar dela primii pași ai membrilor clubului pe calea pățaniilor așteptate cu nerăbdare de editura Chapman și Hall, a apărut neuitatul domn Jingle.

Charles scria, tăia și iar scria dialogul pasionant dintre membrii clubului și noua lor cunoștință; descria apoi sosirea la Rochester, unde hotărîse să-i trimită la o serbare de binefacere, cu care prilej le era dat să intre într'o nouă încurcătură.

Din păcate, trebuia să lase „Pickwick", ca să se apuce de nuvela pentru „Bell's Life" și de reportajul cerut de redactorul dela „Morning Chronicle". Ce-i drept, vacanța de Crăciun era în toi, se apropia Anul Nou și avea foarte puțin de lucru cu reportajele; în schimb, Charles scria demult la un vodevil în două acte: „Cochetele dela țară".

Și deși se ferea mereu ca manuscrisul vodevilului să-i cadă sub ochi, nu era chip să nu lucreze la el. Iarăși și iarăși făcea corecturi la vodevil și îndată, aproape fără pauză, trecea la manuscrisul lui Pickwick. Se mira singur că Pickwick nu-l stingherea dela vodevil, și că amândouă nu împiedicau apariția nuvelelor săptămânale.

Kate și Mary erau la curent cu toate evenimentele ce-l pândeau pe domnul Pickwick și pe tinerii săi prieteni. Dar e greu să stai în același timp și la masa de scris, în Furnival's Inn, și în salonul lui Hogarth și, cu toată dorința lui de a se duce la Kate, era nevoit să-i trimită numai bilețele: „In clipa de față, l-am așezat pe domnul Pickwick și pe prietenii lui într'un cupeu, în Rochester, și călătoresc fără piedici, în societatea unui individ cu totul deosebit de cei pe care i-am descris până acum și care, trag speranță, va avea un mare succes. Inainte de a mă culca, aș vrea să-i aduc dela bal la hotel; cred că asta o să-mi ia vreme cam până la unu sau două noaptea. Editorii vor fi la mine mâine dimineață, așa că-i ușor de înțeles că n'am de ales; trebue să stau la masa de scris".

Primele pagini ale lui Pickwick, Charles le-a pus la punct, definitiv, chiar la începutul noului an. Chapman și Hall au aprobat începutul și au dat manuscrisul la cules. Și îndată după aceea, corecturile au fost înmânate lui Seymour. Acesta a pus mâna pe creion și a schițat primul desen: doisprezece gentlemeni în jurul mesei de ședințe, ascultându-l pe Pickwick care gesticulează în timp ce ține un discurs.

Prietenul domnului Chapman, care locuia în Richmond, putea fi satisfăcut: președintele clubului Pickwick purta pantaloni exact ca ai lui, mulând ca o mănușe de piele formele-i rotunjite.

Și tot ca și el, președintele clubului avea pasiunea ghetrelor negre. Și pentru ca cititorii englezi să poată privi nestingheriți toate aceste amănunte ale îmbrăcămintei, Robert Seymour îl îndemnase pe domnul Samuel Pickwick cel durduliu să se cațăre pe un scaun.

3.

DOMNUL PICKWICK S'A IMPOTMOLIT IN DRUM

Se apropia luna Februarie. Parlamentul se odihnise şi fusese convocat din nou la îndatoririle sale. Numai Charles nu se odihnise câtuşi de puţin, ba, odată cu deschiderea Camerei, avea încă şi mai mult de lucru. Aşa că se văzut nevoit să renunţe la schiţele săptămânale de ziar.

Astfel, Boz scria ultima lui bucată pentru „Bell's Life", luându-şi rămas bun dela cititorii acestui ziar cu o evocare a străzilor londoneze în timpul nopţii. Curând îşi va vedea schiţele tipărite în volumaşele cochete pe care Macrone se pregătea să le editeze. Mai avea de scris o fascicolă a lui Pickwick. Chapman şi Hall îi fixaseră un termen pentru sfârşitul lunii Martie. Şi apoi... apoi nunta. Ah, frumoasă e viaţa!

Hotărît însă, că timpul era neîndestulător pentru câte treburi avea de făcut. Nu era în stare nici măcar să-şi caute pe îndelete o altă locuinţă. Fusese nevoit să se mute, înainte de Crăciun, în alte două odăiţe, la fel de incomode, pe aceeaşi stradă, Furnival's Inn. Ii trebuia însă o casă mai mare, căci hotărîse împreună cu Kate s'o ia pe Mary la ei, îndată după căsătorie.

Mary era grozav de emoţionată în pragul atâtor evenimente senzaţionale — publicarea schiţelor în volum, apariţia lui Pickwick, nunta — tot atât de emoţionată ca Charles şi, după câte se părea, mai mult decât Kate. Mary e mai sensibilă decât sora ei mai mare, mai subţirică, şi fină ca o nuia; nu are în obraji bujorii sorei ei mai mari. Când Charles citeşte, totul în jurul ei dispare şi o simţi vibrând ca o strună. De ar fi să nu-l auzi pe Charles citind, ai putea urmări pe chipul ei cele mai fine nuanţe ale umorului, dându-ţi seamă de orice trecere la o scenă ce nu mai e deloc hazlie. De câte ori se schimbă tonul povestirii, ochii ei — are aceiaşi ochi albaştri ca şi Kate, numai cu o nuanţă mai adâncă, de toporaş — oglindesc atâta milă de săracii şi nenorociţii pe care-i zugrăveşte autorul, că privind în ochii ei, Charles are impresia că nimeni înafară de el, nu-i în stare să scrie atât de mişcător.... Mary nu i-o spune, dar Charles ştie că ea gândeşte astfel. Deaceea, de câte ori vine cu o nuvelă în buzunar, s'o citească la masa rotundă din salon, la lumina unei lămpi de gaz, se surprinde că-i apare în minte mai

întâi Mary şi apoi Kate. Doamne, şi cum se înneca de râs ascultând palavrele de felul lui Münchausen, ale necunoscutului care călătorea împreună cu Pickwick în careta din Rochester! Charles a fost nevoit să întrerupă cititul, atât de tare hohotea şi el împreună cu ea. Râdea şi Kate, dar până la urmă protestă, reproşându-i lui Mary că din cauza ei nu poate să asculte.

Pe lângă sora ei, Kate părea o persoană foarte rezonabilă, cu stăpânire de sine, nu ca Mary, care încă nu era în stare de aşa ceva. Poate pentrucă avea numai şaptesprezece ani. Ori poate că în vinişoara-i albastră de pe tâmplă se sbătea o picătură de sânge de al highlanderilor — scoţieni de munte — iar Kate moştenise firea mai potolită a celor din vale? De multe ori venea şi doamna Hogarth să asculte vreo schiţă; era întotdeauna foarte drăguţă şi prietenoasă. Clanul tatălui ei — George Thompson, colecţionarul de melodii populare scoţiene — îşi avea obârşia, pesemne din vale; despre strămoşii domnului Hogarth, însă, nu se putea spune nimic precis. Să-l fi văzut vorbind despre muzică! In clipele acelea, domnul Hogarth părea de o vârstă cu Mary. Dar asemenea clipe erau rare, domnul Hogarth reuşind cu greu să se smulgă din redacţia lui „Evening Chronicle". Dar şi fără el era tot atât de plăcut în jurul mesei din salon, la lumina lămpii... Domnul şi doamna Dickens sunt supăraţi pe fiul lor mai mare, care de câteva luni dă pe acasă numai ziua, câte o jumătate de oră. Domnul Dickens are mai multă indulgenţă decât doamna Dickens faţă de încălcările îndatoririlor de fiu. Totuşi, nici el nu-şi poate ascunde nemulţumrea. Îşi mai varsă necazul, trâmbiţând în dreapta şi în stânga laude la adresa ziarului „Bell's Life", care publică schiţele lui Tibbs. Şi, în acelaş timp, nu pierde prilejul să împărtăşească oricui, în mare secret şi cu multă gravitate că Tibbs şi Boz — care e destul de cunoscut — sunt una şi aceeaşi persoană: „Iar Boz, cred că pentru dumneata nu-i o taină, domnule, nu-i altul decât Charles Dickens, băiatul meu cel mare"..

După ce Charles, emoţionat şi bucuros, prezentase părinţilor săi cele două volumaşe cochete, editate de Macrone — asta s'a întâmplat pe la mijlocul lunii Februarie — John Dickens nu se mai îndura să le lase din mână, citind şi recitind pentru a suta oară titlul de pe prima pagină: „Schiţele lui Boz". Admira şi formatul şi hârtia, şi caracterele, şi gravurile lui Cruikshank. Ca să nu mai vorbim de conţinut...

Cum se întâlnea cu un cunoscut, Dickens tatăl, îl şi lua la cercetat:

— Ai citit volumele scoase de băiatul meu cel mare? Ia

să fi primit un răspuns negativ, că se uita cu atâta milă și compătimire la interlocutor, încât vinovatul își dădea numaidecât seama de tot adâncul nenorocirii lui.

Tot atât de mult se mândreau cu Charles, și Kate, și Mary. Și ambele familii — Hogarth și Dickens — erau la fel de fudule, când publicul își manifesta părerea asupra schițelor lui Boz. Cărțile au avut succes, nici vorbă, și în ziare au apărut fără întârziere recenzii cât se poate de binevoitoare. Și vânzarea volumelor mergea bine. Macrone a pus în mâna lui Charles 115 lire sterline, dându-i să înțeleagă că s'ar putea ca în cursul aceluiaș an să fie nevoe de o nouă ediție.

Charles scria acum a doua fascicolă a lui „Pickwick" și aștepta apariția celei dintâi. In sfârșit, în numărul din 26 Martie al ziarului „Times", apăru anunțul care vestea că la 31 Martie editura Chapman și Hall va publica prima fascicolă din „Memoriile postume ale clubului Pickwick", redactate de Boz.

Se hotărî ca nunta să se celebreze a doua zi după apariția primei fascicole din Pickwick. Dar trebuia să se renunțe la hotărîrea asta. Căci cum să te căsătorești într'o zi atât de înșelătoare ca 1 Aprliie ?

Au fost nevoiți să amâne nunta cu o zi.

Charles se sili să termine până la sfârșitul lunii a doua fascicolă din „Pickwick"; drept care Chapman și Hall îi înmânară numaidecât paisprezece lire, atât de trebuitoare unei zile solemne ca asta.

Exact la data hotărîtă — 31 Martie — londonezii au văzut apărând în vitrinele librăriilor o cărțulie cu copertă de un verde deschis. Sus era desenat un domnișor în redingotă cu pătrățele, iar jos, o barcă. Domnișorul țintea într'un copac, iar în barcă se afla un grăsun adormit, cu o undiță priponită alături.

Pe copertă scria:

„Memoriile postume ale clubului Pickwick, cuprinzând o dare de seamă fidelă despre expedițiile, primejdiile, călătoriile și aventurile vânătorești ale membrilor corespondenți — editate sub îngrijirea lui Boz, cu ilustrații".

Cărțulia avea patru gravuri ; afară de discursul expresiv al domnului Pickwick, mai erau înfățișate încă trei episoade amintite în „Memorii".

Pictorul eternizase lupta eroică a vizitiului împotriva celor patru clubiști, pe extraordinarul câine Pont stând la îndoială: să sară sau nu, gardul, după ce văzuse avizul de oprelişte, și provocarea la duel a lui Jingle de către doctorul Slammer, care

fusese jignit. Numele Seymour nu era trecut pe titlul cărții. Așa se obișnuia în acele timpuri.

Două zile după aceea, Charles și Kate se întâlniră în modesta biserică Sfântul Luca din Chelsea. Erau puțini invitați. Afară de rude, se mai afla de față Macrone și un cunoscut al lui Charles, un nume Bird, care, după cum se vedea, cunoștea de minune toate amănuntele ceremoniei.

După tradiție, s'ar fi cuvenit să plece într'o călătorie de nuntă, dar lipseau banii. Charles și-a ales pentru luna de miere de două săptămâni o mică fermă din apropiere de Rochester, unde făceau năzdrăvănii membrii clubului Pickwick, după cum erau informați cititorii, care fără îndoială că mureau de curiozitate să afle ce ispravă a mai făcut domnul Pickwick pentru progresul omenirii.

Dar, din păcate, cititorul nu se arăta nerăbdător să afle ce se mai întâmplase. Intorcându-se la Londra, Charles și Kate sunt puși în fața crudului adevăr.

Prima fascicolă din „Memoriile postume ale clubului Pickwick" fusese trasă în patru sute de exemplare, care nu se vânduseră încă; librăriile nu trimiteau cereri pentru „Pickwick".

In schimb, nuvelele lui Boz se vindeau bine. Macrone se arăta foarte satisfăcut. Domnii Chapman și Hall umblau posomorîți.

Trebuia să se apuce neîntârziat de reportaje pentru „Chronicle". Și să scrie mai departe la „Pickwick". Urma a treia fascicolă.

Când plecase la fermă, îi părăsise pe clubiști între zidurile ospitaliere dela Manor-Farm.

Eroii legaseră cunoștință în timpul unor manevre de câmp, cu un domn durduliu, Wardle. Cunoștința nu s'ar fi făcut, dacă un vântuleț șugubăț n'ar fi smuls jobenul domnului Pickwick. Dar se vede că așa fusese sortit, ca respectabilul proprietar să poftească noile sale cunoștințe la ferma lui prosperă, în sânul familiei, la fel de prosperă, tratându-i cu whist de modă veche și cu poveștile preotului din sat, partenerul nelipsit dela Dingley Dell.

Charles întâlnise odată un proprietar de felul domnului Wardle, tot atât de primitor. Intâmplându-se să fie în apropiere de Rochester — la Madstone — în împrejurimile orășelului considerat capitala provinciei Kent, lângă sătucul Sandling, îl cunoscuse pe un oarecare domn Sponge.

Lui Charles îi plăcuse foarte mult ferma Cob-Tree și moșia de pe timpul reginei Elisabeta. Tot atât de mult îi plăcuse și

domnul Sponge cel prietenos, precum şi bătrâna mamă a acestui moşier primitor. Acum, proprietarul se schimbase în domnul Wardle, şi mama cea bătrână într'o bâbuţă simpatică, puţin cam tare de urechi, pe care întreaga familie o trata cu atenţia şi respectul cuvenit.

Preotul îşi isprăvise, în sfârşit, povestirea cu întoarcerea ocnaşului şi manuscrisul se afla acum la tipografie, ca să apară în a doua fascicolă a lui „Pickwick". Trebuia să urmeze descrierea vieţii paşnice şi tihnite dela Manor-Farm, din Dingley Dell, şi cei dela „Pickwick" să fie lansaţi în bezna aventurilor. Dar mai întâi, trebuia să vadă gravurile, care desigur că trebue să fi fost demult pregătite de Seymour pentru a doua fascicolă.

Nu, Robert Seymour nu apucase încă să termine comanda. In ultima vreme lucrează foarte încet. Deocamdată sunt gata numai două gravuri. Domnul Chapman se teme că Seymour îl va sili să amâne apariţia celei de a doua fascicole; ori, asta-i cu neputinţă. Nu poţi începe o afacere, călcându-ţi chiar dela primii paşi obligaţiile faţă de cititori. Şi domnului Chapman nu-i place nici dispoziţia în care se află Robert Seymour. Pictorul căzuse într'un fel de melancolie ; nu mai seamănă cu cel dinainte. Cu toate că, trebue să recunoaştem, goana domnului Picwick după joben, la care asistă o ceată de băieţi şi întreaga familie a domnului Wardle suită în caretă, este o operă plină de măiestrie; cititorul nu-şi va putea stăpâni râsul, aruncându-şi privirea asupra acestei scene.

Zilele trec, dar Seymour nu ia în seamă graba domnului Hall. Termenul apariţiei fascicolei a doua se apropie şi nu sunt gata decât trei gravuri ; ori, în publicaţia din Mai trebue patru, nu trei. Pictorul are soţie şi nouă copii; ar putea să se gândească la ei, la soarta lor care atârnă de condeiul lui, dacă soarta lui „Pickwick" şi bunul renume al tinerei firme editoriale îi sunt indiferente. Domnul Chapman este îngrijorat ; domnul Hall, deasemenea. Iar Charles este indignat; felul acesta uşuratic de a trata o lucrare n'ar fi fost îngăduit la ziar. Oare talentul poate sluji de justificare ?

Dar indignarea lui ia sfârşit pe neaşteptate. Soseşte data de douăzeci Aprilie. In cursul zilei, află că Robert Seymour s'a sinucis.

Când mila pentru cel nenorocit se mai potoleşte, se ridică iar chestiunea soartei lui „Pickwick". E clar că în termen atât de scurt nu se poate găsi un pictor convenabil. Va să zică, a doua fascicolă, în loc de patru gravuri drept podoabă, va avea

numai trei. E trist, dar cusurul nu-i prea mare. Alta e greutatea : vor izbuti oare să găsească un pictor care să păstreze maniera lui Seymour şi tipurile care trebue repetate din fascicolă în fascicolă ? Cititorul îi cunoaşte acum pe membrii clubului Pickwick şi pe domnul Jingle. E drept că cititorii nu sunt prea numeroşi, totuşi ar fi absurd dacă în fascicolele următoare ar da cu ochii de cu totul alţi eroi.

4.

SAM WELLER SARE IN AJUTOR

Grămada de broşuri cu copertă de culoarea verzei — prima fascicolă din „Pickwick" — aştepta demult schimbarea de reşedinţă. Dar ceasul mult aşteptat nu sosea, şi cărţuliile verzui rămâneau pe rafturi, în biroul tinerei edituri. Şi doar nu erau mai mult de patru sute de exemplare.

Iată, ieşise şi a doua fascicolă, şi cele patru sute din prima serie nu se vânduseră încă. Numărul doi apăruse la termen, însă numai cu trei gravuri. Librăriile întâmpinaseră şi această fascicolă cu aceeaşi indiferenţă revoltătoare.

Mr. John Dickens era pe deplin satisfăcut de succesul „Schiţelor lui Boz". Pesemne că din cauza asta judeca situaţia cu atâta sânge rece. In schimb, Kate şi Mary erau indignate de stupiditatea cititorilor. Mai ales Mary, ea era cea mai turburată. Charles nu se arăta neliniştit. Dar înţelegea că începutul acesta nu prevestea nimic bun şi se putea aştepta oricând la o surpriză din partea domnilor Chapman şi Hall. In orice caz, până la surpriza aceea, trebuia să se ţină de scris şi să caute un pictor.

Mr. Hall porni în căutare. Dar de găsit nu găsi nimic potrivit. Ilustratorul de cărţi R. W. Bath o fi vrut el să păstreze maniera lui Seymour, dar nu se pricepea. Membrii clubului Pickwick făceau isprăvi în Dingley Dell, şi Charles descria cu savoare viaţa tihnită dela ferma lui Mr. Wardle, pregătind un duet de dragoste între Mr. Tuppman şi o feciorelnică mătuşă cam trecută ; înnodând iţele pentru viitoarele întâmplări furtunoase, l-a chemat la fermă şi pe Jingle cel nerusinat, şi, până una alta, a descris un match de cricket între Dingley Dell şi Muggleton. Pictorul Bath a gravat întrecerea asta. Şi a mai făcut şi un al doilea desen. In amândouă gravurile încerca să-l

facă pe cititor să râdă. Dar nu izbutea, trebuiau să recunoască şi Charles şi editorii.

Totuşi, neavând încotro, au scos a treia fascicolă din „Pickwick", cu două gravuri de Bath. Mr. Chapman, mângâindu-şi favoriţii, se uita la cliturile fascicolei a doua, care împărtăşea soarta celei dintâi... Gravurile nereuşite ale lui Bath nu făgăduiau vreo schimbare în favoarea preşedintelui clubului Pickwick şi a domnului Boz.

Viitorul savantului Mr. Pickwick şi a tinerilor săi prieteni se acoperea de nori groşi. In vremea asta, eroii noştri se desfătau fără habar, cu tot ce le putea oferi ospitalierul Dingley Dell, neştiutori de pericolul ce-i pândea, dacă cititorul continua să rămână indiferent la progresul omenirii şi dacă broşurele cu copertă verzuie cotinuau să se acopere de praf pe rafturile biroului editorial.

Dar buna dispoziţie arătată de Charles nu se prea potrivea cu seninătatea în care îşi cufundase eroii. Căci el înţelegea foarte limpede că domnii Chapman şi Hall nu vor putea aştepta la nesfârşit, până se va căi cititorul de indiferenţa lui faţă de soarta clubului Pickwick.

Şi într'o asemenea stare de spirit, e greu să scrii romane. Căci Charles hotărîse să facă din lucrarea lui un roman, deşi nu-şi alcătuise dinainte un plan. Un roman care trebuia numaidecât să stârnească râsul cititorului. Dar cititorul se încăpăţâna să nu râdă. Dacă ar fi binevoit să râdă. „Pickwick" ar fi dispărut de pe rafturile editurii Chapman şi Hall.

Tânărul nostru stăruia, totuşi, mai departe cu scrisul. Lucra seara târziu, în răstimpurile de libertate când scăpa de însărcinările dela „Morning Chronicle"; iar când era silit să plece pentru o zi, două, „Pickwick" rămânea în drum.

Aştepta desenele comandate de editură noului pictor. Pe acesta îl găsise el. Domnul Hall, îi trimitea lui Charles, după nereuşita cu Bath, pe toţi cei care voiau să-şi încerce puterile.

Unul din candidaţi era un tânăr cam de o vârstă cu Charles, proaspăt sosit din Franţa. Se prezentase: Thackeray. William Macpeace Thackeray, cu studiile de pictură făcute la Paris, lesne de văzut după desenele influenţate de şcoala franceză. Charles nu se prea pricepea mult în pictură, totuşi, uitându-se la desene, hotărî că tânărul proaspăt sosit dela Paris nu va izbuti să-l facă pe cititor să râdă.

Se mai perindară şi alţii, dar niciunul nu era pe placul lui Charles. Până la urmă, alegerea căzu pe un tânăr cu numele de Hablot Browne.

Hablot Browne, după ce a citit textul, a adus un desen. Mare păcat că ideea clubului Pickwick era sortită pierii. Un moştenitor al lui Seymour, mai bun decât Hablot Browne, nici că se putea.

O uşă deschisă, şi în prag, sexul frumos din Dingley Dell; şi domnul Tuppman, cel care se îndrăgosteşte întruna, la braţ cu feciorelnica mătuşă. Toţi au mutre îngrijorate, din pricina lipsei prelungite a musafirilor; veniseră să-i caute. Gentlemenii nici nu se gândiseră s'o şteargă, ci trăseseră pur şi simplu bine la măsea, şi acum se întorseseră la bucătărie. Şi un spectacol de toată nostimada li se înfăţişează doamnelor îngrijorate: cei cinci eroi, în frunte cu domnul Pickwick, afumaţi de băutură.

Kate şi Mary au rămas încântate de desen. Oare nici fascicola asta, în care Charles îşi pusese în minte să rupă cursul paşnic al vieţii din Dingley Dell, nici ea nu-l va scoate din amorţire pe cititor ?

Domnul Hall şi asociatul său mai mare au rămas mulţumiţi de Browne. Charles l-a convins pe pictor să-şi ia un pseudonim. Un nume nou, la fel de scurt ca cel de Boz. Să zicem Phiz.

Insă cheltuelile trebuiau micşorate. Aşa hotărîse domnul Chapman ; sunt destule şi două gravuri la o fascicolă, dat fiind că se văd siliţi să termine curând cu „Pickwick".

Şi domnul Hall veni la Charles să-i spună că probabil vor fi nevoiţi să înceteze publicarea lui „Pickwick". Căci nici a patra ediţie nu-i mişcase pe cititori.

Şi iată-l pe Charles alergând la domnul Chapman, să-l roage să nu întrerupă publicarea romanului. Nu, nu înţelegea cu niciun chip cine şi cum i-a făcut farmece lui Pickwick — uite, de pildă, schiţele se vând foarte bine, Macrone i-a făgăduit să scoată a doua ediţie prin August şi se arată dispus să-i editeze un nou volum de nuvele.

Nici domnul Chapman nu înţelege dece s'o fi arătând cititorul atât de nesimţitor faţă de soarta domnului Pickwick. Uite, nici dintr'a patra fascicolă, cu toate gravurile unui tânăr de talentul lui Browne, nu s'au vândut decât o sută cincizeci de exemplare. Domnul Chapman trăgea nădejde că apariţia lui Jingle la ferma domnului Wardle va trezi interesul publicului cititor Dar n'a fost aşa. Afară de asta, acum dispăruse şi Jingle. Autorul îl pusese s'o răpească pe feciorelnica mătuşă şi să primească o filodormă pentru dispariţia lui dela Dingley Dell. Poate că asta nu era rău; în orice caz înviorase opera, dar a trebuit să-şi ia rămas bun dela Jingle pentru o bucată de vreme.

Aşa că acum trebuia să-şi facă cineva apariţia în paginile lui „Pickwick".

Dar cine?

Charles trebuia să ia o hotărîre fără întârziere, dacă ţinea ca „Pickwick" să continue. Nu mai era nicio clipă de pierdut.

Jingle nu-i încălzise pe cititori. Obrăznicia, talentul lui de a îndruga tot felul de minciuni gogonate, năravul de a vorbi în fraze fără cap şi coadă n'avusese succes la public. Fostul actor se prăbuşise.

Şi cu el se prăbuşea şi Boz, împreună cu toate planurile lui. Oare din ce lume ar trebui scos salvatorul clubului Pickwick? Şi ce rol i s'ar putea încredinţa?

„Pickwick" e citit mai cu seamă de londonezi, adică nu-i citit, dar s'ar cuveni să fie citit de ei în primul rând. Poate că pe cei din Londra i-ar interesa un tip comic bine cunoscut lor? Da, iată o idee sănătoasă.

Şi Charles o ia pe calea asta: pe londonezi nu se poate să nu-i atragă un personaj întâlnit de ei la fiecare pas.

Tipul la care se gândea, era bine cunoscut şi de londonezi şi de orice provincial sosit la Londra. In provincie, chiar în oraşele mari, nu puteai da de el. Dece? Foarte simplu: pentrucă Londra e cel mai mare, cel mai bogat şi cel mai populat oraş din Regatul Unit. Deci, este cel mai mare oraş din lume şi tipul cu pricina e mândru că s'a născut în cel mai mare oraş din lume. S'a născut, a crescut şi locueşte în cel mai mare oraş din lume şi nici nu vrea să ştie de cel care nu s'a născut şi nu locueşte la Londra. Ii dispreţuieşte pe toţi cei ursiţi să se nască şi să vieţuiască aiurea. Provincialii sunt o specie inferioară. Şi să nu-i crezi când afirmă că e preferabil să vieţuieşti la ţară, ori pe ţărmul mării, sau în vreun oraş mai răsărit, ca Manchester de pildă, unde e tot atât de bine să trăieşti ca şi la Londra — asta o spun numai din invidie. La drept vorbind, omul nostru habar n'are cum se trăieşte înafara capitalei, dar nici nu-l interesează. De se nimereşte vreodată prin împrejurimile Londrei, se uită cu multă compătimire plină de indulgenţă la cei care vieţuesc aici. Un individ mai încrezut nici că se poate. Dacă-i atragi atenţia că stâlceşte limba engleză, şi că Anglia întreagă rosteşte altfel cuvintele, îţi răspunde cu dispreţ, că Anglia întreagă habar nu are de limba engleză. Işi dă părerea despre orice lucru, cu impertinenţă şi încredere în sine; şi dacă-i atragi atenţia că nu cunoaşte deloc chestiunea, îţi va răspunde cu dispreţ că la Londra trăiesc cei mai de seamă oameni, se află cei

mai bun teatru, cei mai buni judecători, cel mai renumit parlament, cele mai bune piețe și prăvălii, cel mai mare port, cel mai mare râu și cele mai frumoase case. Locuește la Londra și, deci, vine în contact cu ele, și cine altul decât un londonez de origină, poate să-și dea părerea despre ceeace, numai la Londra se poate judeca fără greș?

De câte ori nu întâlnise Charles asemenea tipuri! Dăduse de ei la tot pasul; îi văzuse sub diferite aspecte: după tejghele, în prăvăliile din piețe, în birourile din port, printre servitorimea hotelurilor, pe caprele caretelor și caburilor și printre haimanalele trăind de azi pe mâine, în vreuna din miile de ulicioare ale imensului oraș.

Acest soi de om atrăsese mai demult atenția scriitorilor. Charles citise „Eveline", scrisă de Fanny Berny — poreclită și Mme. d'Arblè. Și nu știe bine dece i se spunea *cockney* acestui tip găsibil într'o familie de mici burghezi.

Nici Charles nu știa bine de unde venea porecla asta de *cockney,* dată acestui personaj. Și nici londonezii, nici individul cu pricina, habar n'aveau de asta. Se prea poate ca denumirea să vină dela expresia populară, plină de haz: „cock's egg" — ou de cocoș. Cocoșul nu face ouă, asta o știe toată lumea, și se vede că din pricina asta au dat londonezii porecla de „cock's egg", ouălor mici, cu gălbenușul amestecat cu albușul, adică stârpiturilor de ou.

Individul cu pricina ar fi deci stârpitura de ou, adică ouț de cocoș. Cam asta ar fi explicația ce se dă acestui cuvânt absurd *cockney;* dar, cine știe, ar putea fi și altfel.

Cu exactitate nu putem spune decât un lucru: că *cockney* este un accesoriu de care nu se poate lipsi un oraș mare ca Londra, după cum nu poate fi concepută Londra fără Westminster.

Vorbirea „cockney" nu se poate spune că e un dialect. E drept că cei care o folosesc au obiceiul să stâlcească vorbele, lungind ca o peltea vocalele, ori înghițindu-le după plac. Dar cuvinte neînțelese sunt puține în limba asta schimonosită. Numai pentrucă un cockney pronunță cuvintele într'un chip cu totul neobișnuit; nu-l pricep, de multe ori, nici chiar cei originari din Londra. Și dacă-l întrebi pe un cockney ce înseamnă o vorbă pe care n'ai înțeles-o, îți aruncă numai o privire de dispreț și nu binevoiește să-ți răspundă, căci înseamnă că habar n'ai de limba engleză pură.

Așa dar, se impune să aducă în scenă tipul cockney, salvându-l astfel pe Pickwick, și odată cu el și omenirea, pentru

binele căreia porniseră în aventură membrii clubului Pickwick.

Şi iarăşi trebue numaidecât să-l faci pe cititor să râdă, chiar dela primele rânduri. Nu mai este vreme de pierdut. Şi nici cititorul nu mai poate aştepta până la ivirea unor noi încurcături aduse de amestecul personajului celui nou. Şi nici editura nu mai e dispusă să aştepte. Cu alte cuvinte, tipul de care e vorba, de cum intră în scenă, trebue să vorbească în aşa chip, încât să stârnească râsul. Jingle, fostul actor, n'a obţinut succes cu frânturile lui de fraze încâlcite.

Şi iată că Charles îşi aminteşte de un actor, Veil, văzut cândva în copilărie. Il chema Samuel şi juca într'o oarecare piesă slabă, numită, pare-se „Camere mobilate". Actorul făcea întruna glume. Dacă aceste glume erau ori nu în textul piesei, nu se ştie; un singur lucru putem afirma, că Sam Veil îşi atingea scopul cu glumele lui, căci spectatorii se tăvăleau de râs. Spiritele lui Veil erau toate după un tipic: lăsa lucrurile neînsufleţite ori animalele să vorbească în chip caraghios, punându-le în situaţii asemănătoare cu acelea în care se găsea el. Actorul îşi începea mai toate frazele prin expresia: „...cum spune...", şi spectatorul era atât de amuzat, că izbucnea în râs înainte de a pricepe despre ce-i vorba.

„Cum spune...". Să dăm voie şi acestui cockney, care are menirea de a-l salva pe Pickwick, să-şi presare limbuţia cu asemenea cuvinte. Şi acest limbut să-i înveselească pe cititori, întocmai ca şi Sam Veil. Dar un cockney, care să debiteze tot alte şi alte zicale şi proverbe.

Dar ce rol i s'ar putea încredinţa acestui cockney?

Charles a chibzuit îndelung. N'ar fi rău, să-i alăture domlui Pickwick un slujitor şi un purtător de arme, cam în felul acelui minunat Sancho Pancha al lui Don Quijotte. Da, da, ideea nu-i rea...

Şi Charles se porni pe scris.

Chiar din capul locului, personajul cel nou, slujitor la un han, având în grijă să încalţe călătorii, îl sileşte pe călăul Jack Ketch să vorbească. Apoi, îndată după asta, dă drumul unui potop de epitete puţin măgulitoare pentru toţi cei din han, inclusiv pentru feciorelnica mătuşă — Miss Rachel — şi răpitorul ei, Jingle. După care, făcând cunoştinţă cu răpitorul — omul nostru începe, nici una nici două, să-i povestească lui şi cititorului, cum a fost cu căsătoria tatălui său, ca să fie de învăţătură tuturor celor care nu se feresc de instituţia specială numită Doctor's Commons, ce are în grijă căsătoriile şi divorţurile.

Cum a deschis gura noul personaj, impertinenţa lui Jingle

a pălit pe dată. In felul ăsta nu putea vorbi decât un cockney şi orice londonez l-ar fi recunoscut dela primele cuvinte pe un compatriot.

Phiz l-a înfăţişat pe individ într'o vestă vărgată, cu pantaloni scurţi până deasupra ghetrelor şi o pălărie ponosită pusă semeţ pe o ureche. Tipul se afla în curtea hanului, înconjurat de lucrurile de care trebuia să aibă grijă, cu mâna pusă hoţeşte pe o perie de ghete în plină activitate. Stătea cu un picior pe o treaptă a scării, şi coapsa celuilalt picior i se rotunjea cu o mare eleganţă, în vreme ce privirea i se fixa plină de siguranţă pe domnul Parker, care se apropia, încât oricine, dintr'o ochire, ar fi putut recunoaşte în el personajul care ţinea în mâna lui întregul viitor.

Kate şi Mary au fost cele dintâi auditoare care l-au întâmpinat cu entuziasm pe Sam Weller.

Charles era la a cincea fascicolă. Personajul cel nou îl silise să schimbe brusc firul povestirii. Acum putea să uite, măcar pentru un timp, clubul. Eroul cel nou, intrat în slujba domnului Pickwick, trebuia să participe la o chestiune foarte delicată, care avea să-i distragă pe eroii noştri dela grija de binele omenirii. Chestiunea cea delicată era vânătoarea perfidei doamne Bardle după Mr. Pickwick, în scopuri matrimoniale, şi lupta de apărare a nevinovatului Mr. Pickwick contra perfidiei acestei doamne precum şi împotriva oamenilor de lege atât de bine cunoscuţi lui Charles. Noul erou va fi pentru Mr. Pickwick un Sancho Pancha credincios pe câmpul de luptă, în bătălia cu străşnicia legii şi cumpliţii ei reprezentanţi.

Charles isprăvi şi a cincia fascicolă, încredinţând-o domnului Hall. Acum trebuiau să aştepte sfârşitul lui Iulie. Sam Weller era ultima miză în lupta pentru existenţă a celor din clubul Pickwick. Aşa cum se cuvenea unui cockney. Sam Weller a intrat cu multă îndrăzneală în epopeea clubului Pickwick. Şi cu aceeaşi siguranţă demnă de un cockney, era gata să dea din coate, înlăturându-le pe celelalte personaje ale epopeii, ca să ocupe un loc de frunte lângă domnul Pickwick.

Dar va reuşi el oare să-l trezească pe somnorosul cititor, pe care până acum nu-l interesase câtuşi de puţin soarta clubmenilor noştri? Altfel, „Memoriile postume ale clubului Pickwick" aveau să ia sfârşit.

5.

PRESCHIMBARE CA IN BASME

E, într'adevăr, de neînțeles cum s'a schimbat dintr'odată, ca în basme, soarta „Memoriilor postume ale clubului Pickwick".

Primele patru fascicole întruneau toate calitățile menite să atragă atenția cititorului, și a criticului asupra cărții. Cititorul putea găsi în paginile de până acum figuri de un grotesc minunat, umor care n'a devenit mai „dickensian" până la sfârșitul romanului, întâmplări nostime, descrierea vieții tihnite și patriarhale din Dingley Dell, povestirea introductivă dramatică... totuși cele patru fascicole rămâneau acoperite de praf, în rafturile editurii.

Iată, însă că Sam Weller apare — și se petrece o schimbare ca în basme, o adevărată lovitură de teatru.

Să fie oare Sam Weller atât de minunat, ca dela primii pași în câmpul de acțiune să trezească atâta interes pentru persoana lui? Sam abia se născuse, din nimic. Nici creatorul lui nu cunoaște încă bine cine e noul lui erou — un slujitor incult ori poate un bărbat instruit, care știe atâtea despre călăul Jack Ketch, cel care a luat asupră-și execuția mai multor zeci de condamnați — dușmani politici ai lui Iacob al II-lea. Abia acum încearcă Sam Weller să prindă viață, conturându-și ființa, și nici autorul nu e încă dumirit, înaintând pe bâjbâite printre toți acei cockney cunoscuți de cititori și critici. In aceste pagini dintâi, Sam Weller e tot atât de caraghios ca și Jingle și nu cu mult mai viu decât domnul Wardle. Abia a apucat să spună câteva fraze și să povestească o istorioară de haz... și iată, se petrece o minune. Cititorul se năpustește asupra rafturilor din librării. Și în toate părțile i se răspunde la fel că magazinul nu e încă asortat cu a cincia fascicolă. Atunci se repede și smulge cărțulia din mâna celor norocoși, care au izbutit să găsească această operă genială. Cererea librarilor pentru a cincea fascicolă crește cu fiecare ceas. Și se mărește, pe oră ce trece și cererea pentru primele patru fascicole înmormântate în rafturi. Rafturile din birourile editurii Chapman și Hall se golesc într'o clipă. Vânzătorii de fascicole abia dovedesc cu comenzile la tipografie, pentru tipărirea tuturor celor cinci fascicole. Abia întorși la domnii Chapman și Hall, se reped din nou la tipografie cu noi comenzi. Librarii, numai cu greu îi pot liniști pe cumpărătorii care n'au găsit „Pickwick"; s'au luat toate mă-

surile pentru a se face rost de această operă genială; în decurs de câteva zile toți cititorii vor fi satisfăcuți.

Succesul nebun s'a prăvălit dintrodată, ca o avalanșă în munți.

Charles umblă ca un zănatic. Atât înțelege: în sfârșit, „Pickwick" e salvat.

Kate și Mary îl privesc cu adorație. Entuziasmul domnului John Dickens e de nedescris. Pe cel care n'a auzit de existența lui „Pickwick" nici nu-l consideră ca reprezentant al speciei umane.

In biroul Chapman și Hall, un potop de scrisori. In fiecare zi, Charles e convins de unul și de altul că Picwick este o operă genială.

Apariția triumfală a lui Sam Weller îl împinge pe Charles la o idee fericită. Adică, dece să se mai întoarcă la Clubul Pickwick? Domnul Pickwick are acum un slujitor cu care va putea porni în aventuri, despărțindu-se de club, fără să se teamă de soarta autorului. Sam va ști, în orice împrejurare, să-i scoată pe eroi din încurcături. Acum, povestirea se poate schimba fundamental — clubul și-a îndeplinit misiunea; iar perfidia doamnei Bardle și uneltirile oamenilor de lege deschid perspectiva, foarte îmbucurătoare, pentru desvoltarea subiectului găsit. Până una alta, pot fi luate în zeflemea luptele electorale dintr'un orășel mic de provincie, care e pe cale să aleagă un membru în parlament.

Charles văzuse o astfel de luptă în orășelul Southbart din provincia Norfolk. Observase metodele și caracterul acestei lupte cu doi ani mai înainte, și acum își aminti de ele.

O descrie foarte inspirat. Citind pasajul cu lupte din Eatanswille, râde cu hohote împreună cu Kate și Mary. Ii trimite apoi pe doi din clubmeni într'o cârciumă, să asculte o istorioară nostimă povestită de un agent comercial și savurează dinainte plăcerea cu care va descrie aventurile domnului Pickwick cu prietenii lui, în timpul unei recepții costumate la o elegantă de provincie. Va fi un capitol de toată nostimada — făgăduește Charles — și cititorii vor face mare haz.

Dar până una alta, Charles mai râde și din alte motive. Phiz cel melancolic, sosește într'o zi cu vestea că niște fabricanți șireți de pălării au anunțat solemn apariția pălăriilor „Pickwick".

După cum se vede, popularitatea lui Boz e fără margini! Mary e încântată de vestea asta. Kate proorocește apariția unor noi obiecte din garderoba domnului Weller. Proorocirile ei se

adeveresc. In scurt timp, vitrinele se acoperă de anunțuri: „ghetre Weller", „țesături Weller". Desenele acestor țesături sunt copiate după vesta vărgată a domnului Weller și nu-s deloc urîte; doamna Elizabeth Dickens cumpără numaidecât un număr trebuincios de iarzi pentru echiparea membrilor mai mici ai familiei. Admiratorii gustului fin al domnului Pickwick nu se lasă mai prejos; un fabricant de bastoane fabrică „mânere à la Pickwick"; apar și „paltoane à la Pickwick", „țigări Pickwick" și chiar „culegere de cântece à la Pickwick".

Charles nu mai dovedește să strângă mâna tuturor celor care caută cu orice preț această plăcere. Nici nu mai are vreme să răspundă tuturor invitațiilor grațioase, care curg gârlă din partea unui nesfârșit număr de persoane necunoscute!

In câte fascicole e proiectat genialul său roman? Care sunt planurile lui de viitor? E demult căsătorit? Cine l-a numit „Neîntrecutul Boz"? Ce părere are despre literatura engleză și despre el însuși? Mai scrie și altceva înafară de Pickwick?

Reporterii de ziare notează repede în carnețele răspunsurile lui spirituale.

„Pickwick" va fi isprăvit, probabil, pe la sfârșitul anului viitor. Are de gând să scrie romane și schițe. Inafară de „Pickwick" se pregătește să mai scrie o carte. S'a căsătorit în luna Aprilie. Se miră de unde au aflat dumnealor despre dedicația gravată pe capacul cutiei cu tabac: „Neîntrecutului Boz" — cutie dăruită de o rudă a lui. In ce privește literatura engleză, are un cult pentru ea. Cât despre el, ar trebui să se mai gândească un pic...

6.

DIN PRISOSUL DE PUTERI

Voia, într'adevăr, să mai scrie o carte. Luase hotărîrea asta, când se prezentară editorii la el cu oferte. Macrone îi aminti de făgăduiala de a scrie un roman despre răscoala din 1780, condusă de lordul Gordon. Un oarecare Bentley, care voia să scoată o revistă, îi propuse să fie redactorul noii publicații. In revista asta — „Bazarul lui Bentley" — „Bentley's Miscellany", putea să tipărească tot ce poftea.

Propunerea era îmbietoare. Douăzeci de lire sterline pe lună, ca onorar de redactor, l-ar scăpa de corvoada reportajelor

dela „Chronicle". Şi dece nu s'ar gândi la o altă carte, pe care ar putea-o publica regulat în numerele revistei? „Pickwick" nu va avea de suferit din pricina asta; va scrie două cărţi în acelaş timp.

Două cărţi în acelaş timp...

Da, hotărîse să scrie un roman pentru „Bentley's Miscellany", şi alesese şi subiectul, le înştiinţă el pe Kate şi pe Mary. Macrone o să-l aştepte până va putea să-şi onoreze făgăduiala în legătură cu romanul istoric.

Călătoriile prin provincie, în calitate de reporter, îi dăduseră lui Charles posibilitatea să arunce o privire în culisele unei legi, considerată ca cea mai înaltă cucerire a umanităţii şi a raţiunii de stat, referitoare la un beteşug al Angliei: problema adăpostirii săracilor.

Legea fusese sancţionată de curând, abia de doi ani şi trei luni. Cele o sută nouă articole ale legii din 14 August 1834 trecuseră prin multe peripeţii. Cinsprezece ani în şir duraseră şedinţele comisiei din Camera Comunelor, în care se studiase practica adăpostirii săracilor, şi încă doi ani şi jumătate, o comisie regală specială cercetase mijloacele de a reforma legislaţia. In comisie se aflau destui militanţi sociali de seamă, printre care şi episcopul Londrei. Drept rod al acestei munci, apăruse legea: „Despre schimbarea şi mai buna aplicare a legilor cu privire la adăpostirea săracilor din Anglia şi Ţara Galilor".

Legea se întemeia pe un principiu, pe cât de uman, pe atât de conform cu punctul de vedere poliţienesc. Pe de o parte, statul făgăduia să salveze pe cei care se aflau în pragul morţii din pricina foamei; pe de altă parte, se temea ca nădejdea în ajutorul statului să nu strice moravurile, înnăbuşind la cei flămânzi dorinţa de a se salva fără ajutorul statului. Legea parcă-l prevenea pe cel calic: ia vezi, eu am grijă de tine, dar nu crezi c'ar fi mai bine dacă ţi-ai purta singur de grijă? Legea parcă recomanda celui sărac să cugete bine înainte de a se agăţa de mâna ocrotitoare pe care i-o întindea statul.

Unealta supremă pentru ajutorarea săracilor fusese declarată Casă de muncă. Instituţia asta fusese bine cunoscută în Anglia şi mai înainte, dar comisia regală specială găsise că ajutorul săracilor ocolea Casa de muncă şi că o asemenea organizaţie de ajutor nu slujea la nimic. Aveau în vedere şi mărturia unui epitrop, care se ocupa cu problema adăpostirii celor săraci din parohia lui. La întrebarea dece călcase legea, eliberând o sumă oarecare de bani, epitropul recunoscuse că funcţionarul îl ameninţase cu bătaia, dacă nu-i eliberează banii.

De acum înainte, dacă sărmanul flămând refuza să se dea în grija autorităților acestor case de muncă, nu mai avea dreptul să ceară ajutor dela stat.

Charles mai văzuse case de muncă. Văzuse oameni care primiseră însărcinarea să aibă grijă de cel sărman, nevoit să ajungă în casa de muncă. Văzuse copii și pedagogi ai azilului de copii găsiți, ori de oameni sărmani. Și aceste azile intrau în sistemul caselor de muncă.

Charles cunoștea de aproape și regimul acestor case și condițiile de primire într'o astfel de instituție.

Omul sărac, dacă se hotăra să se salveze dela moarte întrezidurile casei de muncă, nu putea să nu-și dea copilul la azil. Aceasta era prima condiție: despărțirea de copii. Omul sărac trebuia să se despartă și de nevastă. Și, în sfârșit, trebuia să renunțe și la libertate. Nu-i mai era îngăduit să circule liber; trebuia să locuiască acolo unde hotărîse administratorul casei, să poarte haina pe care i-o pregătise statul și să se hrănească, așa cum găsise statul că e cu prinț pentru sănătatea lui.

Autorii legii respingeau cu indignare aluziile criticilor. Prostii! Casa de muncă nici gând să fie închisoare.

Charles observa peste tot, la Londra și pe unde călătorea, rezultatul legii celei noi. Cât de ușor se puteau înnoda observațiile asupra vizuinelor din White-chapel și asupra oamenilor groaznici întâlniți pe ulicioarele întunecate din Soho, cu soarta unui copil găsit, crescut într'un azil al casei de muncă! Romanul trebuia să fie pasionant, nu umoristic.

Și Charles declară editorului Bentley că, începând din luna Februarie 1837, va publica un roman în „Bentley's Miscellany". Titlul cărții va fi: „Aventurile lui Oliver Twist".

Putea, în sfârșit, să-și ia rămas bun dela reportajul ziaristic. De acum înainte avea să-și aleagă el, nu redactorul dela „Chronicle", orașele pe care voia să le viziteze, și grumazul n'avea să mai fie primejduit de goanele nebunești cu diligențele prin gropile de pe drumurile țării sale.

La orizont se arătau perspective luminoase de belșug! Chapman și Hall îi înmânează un cec pentru suma de cinci sute de lire sterline, reprezentând numai o parte din onorariul ce crescuse foarte mult în urma tirajului mare al lui „Pickwick". Bentley stabilise apariția revistei abia la începutul anului nou deci avea destul timp liber. Și Charles se hotărăște să scrie o piesă. S'ar părea că nu e mai greu de scris o piesă decât un roman, dece să nu încerce? Câștigul unui dramaturg de succes e mai mare decât onorariul unui romancier, iar pentru teatru

nutreşte aceeaşi dragoste de totdeauna. Scrie în grabă două vodeviluri în câte două acte: „Cochetele dela ţară", şi apoi — „Un gentleman ciudat", reluând subiectul din schiţa lui „Duelul din marele Winklebury". Cel de-al doilea vodevil e reprezentat timp de două luni, în Septembrie şi Octombrie, la micul teatru Saint-James; iar „Cochetele dela ţară", în Decembrie, cu muzică de un compozitor mediocru.

Ambele piese nu se dosebeau întru nimic de massa celorlalte vodeviluri jucate pe scena engleză în cel de al treilea deceniu al secolului trecut. Indată după apariţie, au şi fost uitate după merit, şi însuşi autorul a căutat să le uite. La începutul noului an 1837, un eveniment însemnat în viaţa lui de familie îl sustrage dela celelalte ocupaţii. I s'a născut un fiu. Şi după tradiţia engleză, i s'a dat două nume: Charles-Boz.

Pruncul a intrat în cercul de preocupări al tânărului tată, chiar din primele zile ale existenţei sale. Charles ţinea să ia parte activă la tot ce trebuia unui prunc, nelăsându-se mai prejos decât Mary şi Kate. Energia şi spiritul lui de iniţiativă stinghereau pe cei mai experimentaţi decât el în asemenea chestiuni delicate: doamna Dickens, doamna Hogarth, doica şi numeroasele rude care se îndreptaseră în corpore spre mica locuinţă din Furnival's Inn.

Citea manuscrisele pentru „Bentley's Miscellany", lucra la „Pickwick" şi-l pregătea pe „Oliver Twist" pentru numărul din Februarie al revistei. Domnii Chapman şi Hall tipăreau necontenit sute şi sute de exemplare din „Pickwick", iar tirajul fascicolei următoare era şi mai mare decât al acelei precedente.

Succesul lui „Pickwick", atât de temeinic stabilit, şi propunerea lui Macrone de a edita a doua serie din „Schiţele lui Boz", i-au dat aripi lui Charles. Făcu planul să-şi schimbe locuinţa şi să şi-o mobileze în întregime. Cu toate că cheltuielile de întreţinere ale casei erau destul de mari, putea să-şi îngăduie acest pas hotărîtor, ce ar fi părut irealizabil cu o jumătate de an mai înainte. Le încunoştiinţă pe Kate şi Mary de hotărîrea lui. Nu, nu s'a sfătuit cu nimeni; asemenea chestiuni le hotăra singur.

Dar trebuia, mai întâi, să isprăvească primele capitole din „Oliver Twist".

In numărul din Februarie al revistei „Bentley's Miscellany", apar, în sfârşit, cele dintâi capitole din „Twist".

Boz apare cu un roman nou. Cititorul simte dintrodată că noua carte e începută de Boz într'un ton cu totul altul; mereu

umoristic de-a-lungul celor dintâi capitole; dar un umor care nu aminteşte pe cel din „Pickwick". Boz nu se distrează deloc descriind naşterea unui copil găsit şi primii lui paşi pe drumul vieţii, cu toate că personajele din paginile romanului sunt comice, ca de pildă Bumble, curierul parohial, numit „beadle", împuternicit de legea caselor de muncă să supravegheze săracii din parohie, sau membrii consiliului parohial pentru ajutorarea săracilor, sau judecătorii de pace care au hotărît, conform legii de soarta copilului aruncat. În vreme ce pana-i de gâscă aleargă pe hârtie, pe buze are un zâmbet rău şi sarcastic. De fapt, e o strâmbătură nu un zâmbet, uşor de imaginat când citeşti „Pickwick". Boz e foarte supărat, mai mult — e indignat — e indignat de orânduiala dela azilul de copii părăsiţi.

Nici vorbă că cititorul e mirat. Casa de muncă e o instituţie excelentă. Legea a avut grije ca oamenii răi să fie îndepărtaţi dela conducerea ocrotirii săracilor, legea a creat case de muncă minunate şi orfelinate foarte bune pentru copiii găsiţi. Dacă nu-i aşa, dece cunoscuţii luptători sociali ca Mr. Starge Bourne şi Mr. Edwin Chadvick şi alţii câţi mai sunt, au recunoscut că legea caselor de muncă e o binefacere pentru neamul omenesc? Domnul Boz nu e de acord cu o asemenea apreciere, e clar. Nu e de acord şi a hotărît să facă în scris opinie separată. E interesant cum se va desfăşura povestirea lui, ce soartă îl aşteaptă pe micul Oliver şi cum va decurge activitatea acelui „beadle" care, cu tot rangul lui mic, deţine o mare putere, după cum se pare.

Începutul a fost cu noroc. Revista „Bentley's Miscellany", datorită lui Boz — redactor şi autor al noului roman — promite să ajungă populară.

Acum se poate şi er odihni puţin, ocupându-se cu mobilarea locuinţei celei noi. Camerele din Furnival's Inn se închiriau mobilat. Locuinţa de pe Doughty-Street se poate decora şi după gustul lui. Apartamentul, mai confortabil şi mai încăpător decât cel dinainte, se află în apropierea orfelinatului de copii găsiţi, unde-l plasase pe micul Oliver Twist. Charles nu avea încredere decât în propriul său gust. Dacă cineva i-ar fi spus că nu se pricepe deloc la stilul mobilei, sau la gravuri, l-ar fi privit cu uimire. Kate şi Mary trebuiau să admire împreună cu el fiecare cumpărătură nouă. Amândouă se arătau încântate, deşi nu întotdeauna sincer, căci nu voiau să-l supere. Grijile lui de gospodar le-a încheiat cumpărând şi o trăsură. Da, el care lucrase cândva la o fabrică de vax, ajunsese să cumpere o trăsură!

Era o trăsură ca o jucărie, mică, trasă de o pereche de ponney care-şi îndeplineau însărcinările ca doi cai vrednici. Kate şi Mary, împreună cu copilul, ieşeau la plimbare în trăsurică, iar Charles le însoţea de obicei, mergând pe de lături, dându-le poveţe despre felul cum se tratează un ponney îndărătnic.

Lucra foarte mult; „Pickwick" apărea regulat; a doua parte din „Twist" fusese dată la cules, când al treilea vodevil al lui — după cum află Mary şi Kate chiar dela el —, urma să fie pus în scenă la teatrul Saint James. Vodevilul se numea „O fi oare soţia lui?". Premiera avu loc la începutul lui Martie, dar „comedia burlescă", aşa cum o anunţa afişul, nu se prea bucură de succes. A treia încercare a lui Boz pe tărâmul dramatic, dădea greş, ca şi celelelalte două. Amatorul de teatru nu găsea în vodeviluri calităţile descoperite de cititori în schiţe şi în „Pickwick". Ca o mângâiere pentru autorul vodevilului „O fi oare soţia lui?", criticele despre „Pickwick", cu excepţia câtorva, aveau în epoca aceea cam acelaş ton; de pildă, recenzia din „Eclectic Revue" din luna Aprilie: „Rar întâlneşti un scriitor care să prindă cu mai multă agerime trăsăturile individuale ale unui caracter, sau, lucru tot atât de greu, să redea semnele exterioare (adesea destul de mărunte) în care aceste trăsături se întruchipează. Autorul nostru se arată atât de meşter în arta aceasta, încât câteva uşoare trăsături de penel ne dau adeseori o imagine mai vie a unui personaj, pe care vrea să ni-l înfăţişeze, decât ar face descrierea cea mai lungă şi cea mai minuţioasă. Eroii săi ne izbesc prin puterea realismului lor. Nu ne sunt descrişi, ci înfăţişaţi. Izbuteşte, deasemenea, să prindă particularităţile fiecărei clase sociale, scoţând în evidenţă aspecte variate, tot atât de vii ca şi alte amănunte ce reliefează un personaj".

7.

DESPRE CEA DINTÂI PIERDERE ŞI DESPRE PRIETENI

Mary era cu trei ani mai mică decât Kate, poate deaceea nu-i găsea lui Charles niciun cusur. Ea era mai încântată decât sora ei, de Boz, scriitorul.... Avea pentru el o admiraţie de fetiţă, totală, plină de uitare de sine. Că era îndrăgostită de Charles, îi venea greu să recunoască; dar chiar dacă ar fi recunoscut

asta față de sine însăși, niciun gând turbure nu s'ar fi amestecat în legăturile lor reciproce.

Intrase în viața lui din primele zile, când Charles păşise în casa Hogarth. El simțea licărind în mintea Katiei o gândire independentă. Uneori Kate nu-i aproba ideile, îndrăznind să judece oamenii și să aprecieze evenimentele altfel decât el. Câteodată o sâcâiau încrederea în sine și convingerea lui Charles că el nu poate da greș în legăturile lui cu oamenii și cu regulile de purtare. Dar era bine crescută și bună din fire, deaceea supărarea ei nu stârnea certuri. Dar Charles vedea și-și dădea seama că dragostea ei pentru el n'o împiedica să aibă o judecată clară, care, după părerea lui, o făcea uneori să ajungă la concluzii greșite. De fapt, dacă aceste concluzii nu se potriveau întocmai cu ale sale, el le considera întotdeauna ca false. In privința asta nu era nimic de făcut, caracterul lui accentuându-se treptat, iar succesul neașteptat, uluitor, al lui „Pickwick" desăvârșind poate, procesul acesta de formare a caracterului.

Pentru Mary însă, judecățile lui erau drepte, mai întâi de toate pentrucă veneau dela el. Ea dovedea mai mult interes pentru paginile umoristice citite de el seara și arătă mai multă spontaneitate decât sora ei mai mare. Se înduioșa mai adânc decât Kate, ascultând povestirile sguduitoare intercalate în Pickwick, ca de pildă manuscrisul unui nebun ori întoarcerea ocnașului. Sărmanul Oliver și alți nenorociți din schițele lui Boz o înduioșau atât de mult, încât nu-și putea opri lacrimile. Și de câte ori nu citea Charles numai pentru ea, pentru publicul ideal atât de rar întâlnit în viața unui scriitor!

Lovitura izbucni pe neașteptate. In cele dintâi zile ale lunii Mai, Mary se îmbolnăvi. Nu se simțea bine, când Charles și Kate îi propuseră să meargă cu ei la teatru, și ea primi. La întoarcere se simți și mai rău. Noaptea, Charles și Kate veghiară la patul ei. Dimineața chemară un medic. Starea i se înrăutățise. Căzu în nesimțire, și seara, muri.

Dispariția fetei, cea dintâi moarte a unei ființe dragi care intrase în viața lui, îl făcu să-și dea seama de mărimea pierderii suferite. Dar poate că și înainte de ziua asta tristă știuse ce scumpă îi era Mary.

Mary Hogarth a trecut fugar prin viață, și imaginea ei se pierde în ceață pentru contemporani și urmași. Pentru Charles însă, ea a rămas de-a-pururea clară. De câte ori a fost îmboldit de dorința de a zugrăvi un portret fermecător de femeie, a ridicat ochii spre icoana ei. Portretele acestea, destule ca număr, bine cunoscute de noi, sunt imaginile aceleiași ființe — Mary

Hogarth. Așa i-a fost dat lui Charles Dickens, să nu poată întrăvi niciun chip fermecător de femeie, căci sub pana lui femeia se prefăcea în înger. Era vina lui că fetița asta, Mary Hogarth, nu avusese parte să crească mare, și se păstrase în amintirea lui ca un îngeraș? Deaceea copiile sunt fidele originalului, și Rose Maylie, din „Twist", Nell, din „Prăvălia anticarului", Florence, din „Dombey", Kate și Madeline, din „Nickleby" sunt portrete adevărate.

Și durerea lui era adevărată. După o jumătate de an, scriind doamnei Hogarth de pierderea scumpei lor Mary, spune: „De când a murit, n'am mai scos de pe deget inelul ei — nici zi, nici noapte, — doar câte o clipă, ca să mă spăl pe mâini. Farmecul și sublima ei desăvârșire nu mi-au eșit din gând nicio clipă. Pot să jur solemn că nici treaz, nici în somn, amintirea durerii și a grelei noastre încercări nu m'a părăsit și nu mă va părăsi niciodată".

Sau altădată: „Ah, de-ar fi și ea cu noi în clipa asta, întotdeauna veselă, fericită, ideală tovarășă, care împărtășea simțimintele și toate gândurile mele mai mult decât oricine, îmi pare că nu mi-aș dori altceva decât prelungirea acestei fericiri desăvârșite".

Scrisori ciudate. Nu se scrie în felul acesta despre pierderea unui prieten. Așa se scrie numai despre pierderea unei fete iubite.

Încetă lucrul. Chapman și Hall și Bentley așteptau cu nerăbdare „Pickwick" și „Twist". Cititorii revistei „Bentley's Miscellany" erau nerăbdători să vadă apărând urmarea la „Twist" — întrerupere foarte puțin plăcută pentru editură; iar cititorii lui „Pickwick" așteptau, cu mai mare înfrigurare decât cei dela „Bentley's Miscellany", apariția fascicolei următoare.

Anglia întreagă să aștepte. Sam, Mr. Pickwick și toate celelalte personaje încremeniseră în atitudinea în care îi surprinsese moartea lui Mary. Bietul Oliver, mititelul de el, și tinerii pungași din vizuina lui Fagin, înghețaseră, deasemenea, ca marionetele pe scena unui teatru de păpuși. Dickens nu avea putere să pună în mișcare mulțimea sgomotoasă a eroilor veseli din „Pickwick" și figurile sinistre din speluncile Whitechapel-ului.

Văzându-l că nu poate lucra, Kate îi propuse să părăsească Londra — poate că schimbarea de mediu avea să înfrângă tristețea ce-i sleia puterile.

Dickens se învoi. Închiriară un cottage în împrejurimile Londrei, în Hampstead, unde Mr. Pickwick avea obiceiul să-și

facă cercetările asupra peştişorilor. Dar în primele săptămâni, Charles nu fu nici acolo în stare să lucreze.

Prietenii veneau să-l vadă. In Hampstead se împrieteni cu cel care a ocupat mai târziu un loc de frunte în viaţa lui.

Il întâlnise odată la Ainsworth. Se văzuseră apoi de Crăciun, fără să se fi născut o legătură mai strânsă între ei. Chiar de atunci, dela Ainsworth, noua cunoştinţă arătase mult interes pentru „Pickwick" şi „Schiţele lui Boz". Acum cunoştea tot ce apăruse din „Tiwst", tot atât de bine ca şi aventurile lui Mr. Pickwick. Dar nu numai că le citise, dar se pricepea să le şi aprecieze, dovedind mult gust literar.

Noua cunoştinţă se numea John Forster.

Atunci, de Crăciun, Ainsworth, prezentându-i-l, spusese că Mr. Forster îşi făcuse o situaţie independentă la ziarul „Examiner" cu articolele lui politice şi de critică literară. O spusese faţă de Forster, care nu-l contrazisese, ba, dimpotrivă, îl aprobase dând din cap cu demnitate şi, am putea spune, cu gravitate. Gravitatea se vădea în toată fiinţa şi îmbrăcămintea lui austeră, în aşa fel studiată,, încât niciun amănunt să nu atragă atenţia. Dickens înţelese din capul locului că asta îl preocupa cu deosebire pe critic. Şi că avea cu totul alte gusturi decât el, care se îmbrăca în aşa fel, încât să atragă privirile. Mr. Forster, evident, avea cu totul altfel de păreri asupra ţinutei şi comportării în societate. Era mereu preocupat să lase celor din jur impresia că e un tânăr domn foarte respectabil, pe câtă vreme Dickens s'ar fi mirat grozav, dacă cineva l-ar fi bănuit de o asemenea intenţie. Tot atât de mult s'a mirat aflând că domnul acesta aşa de grav, s'ar putea spune chiar îngâmfat, cu favoriţi mici, e de aceeaşi vârstă cu el. Manierele-i afectate şi înfăţişarea-i serioasă îl făceau pe Forster să pară mult mai bătrân decât era.

Atunci, la Ainsworth, Dickens avusese vreme să constate că noua lui cunoştinţă se dovedea a fi un adept credincios al progresului şi al partidului liberal. In fond însă, ca fel de gândire, rămăsese un conservator, plăcându-i mult o atitudine de expectativă faţă de starea socială şlefuită de societatea respectabilă, în decurs de atâtea generaţii. Ideile prea radicale în politică şi în problema complexă a raporturilor sociale îi erau foarte antipatice domnului Forster. Şi, afară de asta, mai era, se pare, şi foarte susceptibil. Ainsworth l-a întrebat în timpul mesei pe Dickens dacă memoria nu-l înşală ori e adevărat că Mr. Pickwick aduce la înfăţişare cu un oarecare domn Forster, pe care îl descrisese domnul Chapman; abia a rostit Ainsworth numele

de Forster şi criticul a şi încruntat sprâncenele. Gazda a încercat numaidecât s'o dreagă, încredinţându-l pe Forster cum că nici nu s'a gândit să facă haz pe socoteala lui şi c'a vrut doar să glumească şi atâta tot. Tânărul critic avea însă o atitudine hotărîtă: nu putea suferi glumele, fie ele cât de nevinovate, dacă-l vizau pe el.

Totuşi, Dickens începu să-l îndrăgească pe John Forster chiar de atunci, din timpul prânzului dela Ainsworth. Criticul era instruit, mult mai instruit decât Dickens; îşi terminase cu laude studiile la Universitatea din Londra, de curând înfiinţată; despre asta, însă, nu pomenise nimic. Dar, lucru de căpetenie, vorbea despre operele lui Boz — pentru care nu avea decât cuvinte de laudă — pe un ton atât de sincer, încât nu puteai să nu-l crezi. In părerile lui nu găseai nicio urmă de linguşire sau politeţă banală; nu, tânărul critic îl aprecia cu adevărat pe Boz.

Şi acum, după cinci luni dela întâlnirea la Ainsworth, părerile bune ale lui John Forster păreau a fi şi mai temeinice. Făcuse o serie de observaţii critice, pline de fineţă, referitoare la aventurile lui Sam şi ale domnului Pickwick şi la felul cum se desfăşurau aceste aventuri; apoi, despre caracterul lui Bumble şi descrierea orfelinatului în care creşte micul Oliver. Toate observaţiile lui erau fără replică. Dickens avea o mare încredere în părerile lui, încredere pe care n'o manifesta faţă de niciun alt literat de profesie dintre cunoştinţele lui.

De data asta, legătura cu John Forster n'avea să se mai întrerupă, aşa cum se întâmplase cu cinci luni înainte.

Zilele treceau şi, încetul cu încetul, durerea ascuţită a pierderii începea să se aline. Vizitele cunoştinţelor îi ajutaseră acestui proces binefăcător de uitare. Dickens se întorcea la „Pickwick" şi la „Twist".

Printre cunoscuţii lui erau doi oameni cu care se împrietenise în chip firesc şi uşor, chiar mai mult decât cu Forster.

Aceştia nu erau literaţi. Soarta le-a rezervat, totuşi, locuri de cinste în istoria artei engleze.

William Charles Macready era un bărbat de patruzeci şi patru de ani. Mai toţi londonezii iubitori de teatru îl văzuseră în rolul lui Bob Roy. Era un mare actor, dar nu prea avusese noroc. La vârsta de şaptesprezece ani îl jucase pe Romeo al marelui Shakespeare la un teatru din Birmingham, pe care tatăl său îl luase în antrepriză. Colindase ani de-a-rândul prin provincie, unde era cunoscut ca unul din cei mai vestiţi actori. La Londra însă, nu-i prea mersese. Aici se întâlnise în rolurile lui Shakespeare, în ambele teatre principale — Covent-Garden

și Drury Lane — cu titani ca Kean, Young și Charles Kemble. Viitorul avea să arate că nu era apreciat mai puțin decât aceștia în rolurile shakespeariene de către spectatorii londonezi, de altfel exigenți cu interpreții shakespearieni. Creațiile lui în Macbeth, Lear, Cassio, Iago și regele John au rămas în istoria scenei engleze din veacul al XIX-lea.

Dickens vedea în Macready un actor desăvârșit. Și l-a cucerit destul de ușor, cum i se întâmpla ori de câte ori îl interesa cineva. Inteligentul și finul Macready s'a simțit și el atras de Charles. Actorul știa de impresia lăsată asupra scriitorului de moartea lui Mary și, arătându-i multă prietenie, începu să vină mai des decât înainte; întâi la Hampstead, apoi, începând din Iulie, la Londra.

Un alt cunoscut pe care îl întâlnea cu aceeași plăcere era Daniel Maclise.

Maclise era cu șase ani mai mare decât Dickens. Tatăl lui scoțian, ofițer inferior, neținând seama de dragostea băiatului pentru pictură, hotărî să-l bage funcționar la o bancă. Astfel, adolescentul Daniel Maclise vine la Londra, unde talentul lui pentru pictură, evident pentru toată lumea, îi deschide porțile Academiei Regale unde este primit ca elev. La Academie, Maclise obține toate premiile, expunând diferite pânze. De doi ani, reputația lui de pictor crescuse atât de mult, încât Academia îl alesese membru corespondent. Maclise era un pictor excelent și un desenator plin de fineță. Compozițiile sale istorice i-au deschis calea sigură spre glorie, făcându-i mai târziu numele celebru, atât în Anglia, cât și în pretențiosul Paris.

Dickens îi prezisese lui Maclise o carieră glorioasă. Pictorul îl asculta zâmbind în tăcere — îi plăcea să muncească și nu-și irosea niciodată vremea. Avea un ochi ager de portretist, simțindu-se atras de chipurile shakespeariene ca și de pânzele istorice. Frescele lui uriașe din Camera Lorzilor aveau să-i întărească faima în arta engleză de meșter neîntrecut al picturii murale; iar tratarea subiectelor shakespeariene va prilejui tinerilor prerafaeliți să-l considere pe Maclise drept cel mai reprezentativ pictor al școlii noi, fiind încununat cu toți laurii academici.

In acele săptămâni atât de grele pentru Dickens, după întoarcerea sa la Londra, vizitele lui Macready și Maclise, precum și neașteptata prietenie cu Forster i-au ajutat să înceapă din nou lucrul.

Dar durerea pentru ființa pierdută, ascuțită și nedomolită,

îl apuca pe neașteptate. Atunci, în singurătatea inimii lui, plângea cu hohote, ca un copil.

Spre sfârșitul lunii Iulie o anunță pe soția sa, că hotărîse să plece pe continent, pentru o săptămână, împreună cu ea și Phiz.

Dar înainte de a porni spre Flandra, simte nevoia s'o introducă în „Twist", pe Rose Maylie.

Astfel, Mary Hogarth capătă prima ei întruchipare.

8.

PRIN PRISMA A DOUA ROMANE

„Pickwick" se apropie de sfârșit. Fascicola din luna Noembrie avea să fie cea din urmă. Cititorul trebuia să-și ia rămas bun dela Sam, de care se îndrăgostise ca și autorul, dela Sam cel cu o adevărată inimă de aur, să-și ia rămas bun dela Mr. Pickwick și dela toate celelalte personaje ale romanului. Cititorul avea să se întristeze, căci se deprinsese, timp de un an și jumătate, să aștepte apariția fascicolelor de un verde palid.

Cât de mult se îndepărtase autorul în povestire de planul său inițial! Critica răutăcioasă, veșnic cârcotașă, avea să descopere mai târziu că în „Pickwick", nu autorul conduce povestirea, ci, de cele mai multe ori, povestirea își alege singură calea, independent de autor. Începând cartea, autorul credea, în naivitatea lui, că va putea scrie un roman, înșiruind pur și simplu aventuri, una după alta. Urma cunoscutul exemplu al spaniolilor sau al lui Smollett, care și el se lăsa dus de povestire. Și abia după ce scrisese o sumedenie de pagini, se gândi la lipsa de subiect ce amenința să fie o adevărată catastrofă pentru carte. Abia cu începere dela al doisprezecelea capitol, născoci intriga, făcând astfel ca romanul să nu se destrame.

Critica răutăcioasă va afirma, desigur, că Mr. Pickwick dela începutul cărții nu seamănă deloc cu cel dela sfârșitul ei. E drept că în roman sunt doi Mr. Pickwick, diferiți unul de altul. Cel dintâi, nu prea inteligent, caricatură de specialist de caracude din iazurile Hampsteadului, cu un aer de profund cugetător, își însemnă în carnețel neroziile pe care i le bâigue un birjar despre căluțul lui, îmbogățește știința prin descifrarea unei inscripții pe o piatră, inscripție ce nu se cerea descifrată; cu același aer de filosof ascultă cu atenție minciunile gogonate

ale lui Jingle, de care nu s'ar lăsa păcălit niciun copil. Şi, un al doilea Pickwick, care n'ar fi putut să se nască conform oricărei legi de desvoltare a caracterului, dacă autorul n'ar fi pornit la întâmplare şi s'ar fi gândit dela început ce aşteaptă dela eroul său. Al doilea Pickwick e înţelept prin înţelepciunea inimii, e bun şi omenos şi are o voinţă de fier când se iveşte prilejul să se ridice împotriva minciunii şi neadevărului din lumea aceasta. Capcana pe care i-o pregătiseră legiştii s'a dovedit a nu fi îndeajuns de ingenioasă şi de tare. Mr. Pickwick, cel dela început, ar fi căzut în ea ; cel de mai târziu a sfărâmat-o, ieşind din întâmplarea asta senin şi plin de demnitate. In schimb, nu se răzbună pe nimeni, cum ar fi făcut cel dintâi, ba, dimpotrivă, îl ajută pe Jingle ghinionistul, şi pe Trotter cel fătarnic, care îi făcuseră atâta rău.

Pe scurt, Dickens leapădă la jumătatea drumului pe un Mr. Pickwick şi începe a se ocupa de un altul.

Dar nu-l părăseşte numai pe Pickwick. Il lasă în drum şi pe Mr. Wardle, uitând de el. Il părăseşte şi pe Jingle. Şi abia la sfârşit critica mirată dă din nou de el. Are dreptate să fie nedumerită şi să se întrebe dece şi-o fi amintit autorul de el, cum se mirase şi înainte, dece l-o fi uitat.

Critica gâlcevitoare are destule motive să fie nedumerită şi este nedumerită.

Dar cititorului puţin îi pasă de critică. George Sala, cunoscutul ziarist, care va scrie mai târziu la revista lui Dickens — „Lectura de familie" — vreo trei sute de articole, va nota pe scurt, în carneţelul lui, despre felul cum a fost primit „Pickwick" de cititori. Va arăta că un bolnav, căruia medicul îi prevesteşte că nu mai are de trăit decât o lună, a mormăit după plecarea doctorului : „Ei, ce să-i faci ! Bine că fascicola următoare din Pickwick apare peste două săptămâni". George Sala va nota ce a păţit un şcolar, care, aducându-şi aminte în timpul unui serviciu religios de o întâmplare cu haz din Pickwick, a început să râdă atât de tare, încât a trebuit să fie dat afară din biserică, spre a nu-i turbura pe ceilalţi credincioşi.

Tot el, George Sala, va face tot felul de însemnări despre câini şi pisici botezate în cinstea eroilor din „Pickwick", despre apariţia imitaţiilor tâlhăreşti după roman: fascicolele lunare „Pickwick in penny" şi altele copiate după „Memoriile postume ale clubului Pickwick".

Câinii şi ţigările „Pickwick" şi tot felul de alte imitaţii dovedesc cu prisosinţă popularitatea cărţii, dar şi că cititorul nu se prea sinchisea de complicatul gen literar numit roman.

El găsise o carte şi făcuse din ea un bun naţional. Şi cartea aceasta a tânărului scriitor Boz avea însuşiri magice. Te făcea să vezi viaţa în roz şi latura hazlie a oamenilor şi a întâmplărilor, aşa că nu puteai găsi un alt roman mai dătător de mulţumire şi nici un erou mai fermecător decât Sam.

Câteodată cerul se înnora, dar nu pentru multă vreme. Căci scriitorul Boz nu suferea umbra lăsată de nor, — topea norul îndată şi puteai zâmbi iar, ba puteai chiar să şi râzi în hohote, ca şcolarul acela din biserică. Tânărul scriitor Boz cunoştea secretul de a prinde latura hazlie a omului şi bunăvoinţa vieţii pentru toţi cei care nu fuseseră ursiţi din naştere să fie fără noroc. Avea talentul de a înfăţişa viaţa ca pe o mamă grijulie, care numai pentru binele nostru este câteodată aspră.

Şi iată, cartea se afla acum în rafturile tuturor librăriilor Autorul o terminase, şi editura Chapman şi Hall o scosese în volum, fără să ia în seamă că abia apăruse cea din urmă fascicolă pe luna Noembrie, în haina-i de culoarea verzei. Cartea se mistuia cu o repeziciune fulgerătoare, silindu-i să scoată alte şi alte mii de volume, ca să potolească setea cititorului.

Iar alături de Pickwick, se afla numărul în curs din „Bentley's Miscellany". Ce vrăjitor! Să scrii în aceeaşi zi la seninul Pickwick şi la posomoritul Twist!, se minuna cititorul, grăbindu-se să cumpere „Bentley's Miscellany".

Făcuse cunoştinţă cu Casa de muncă şi cu azilul în care erau crescuţi copiii găsiţi. Aceste instituţii i se înfăţişaseră până atunci cu totul altfel. Oare, casa de muncă stăpânită de Bumble şi doamna Cownby e una şi aceeaşi cu adăpostul tihnit pentru cei săraci despre care citise el în ziare? Iar azilul de copii găsiţi, de pe lângă casa de muncă, să fie oare asemănător cu cel dat în grija doamnei Mann? O fi existând, întradevăr, asemenea azile şi obiceiul de a-i da pe micuţi în robie celui dintâi coşar?

Da, aşa zice Boz.

Făcând cunoştinţă cu două instituţii umane, cititorul trebue să se scufunde în drojdia Londrei. E drept că mai întâlnea în cale şi câte o doamnă milostivă şi câţiva gentlemeni de treabă, dar Boz nu-i scotea pe ei în primul plan. Boz îl vâra pe cititor prin vizuini care, după cum s'a văzut, erau la fel de bine cunoscute de el ca şi procedura dela judecătoriile Doctor's Commons.

Cititorul se trezea în tovărăş'a lui Mr. Fagin, cel care-i învăţa pe copiii de aceeaşi vârstă cu Oliver meşteşugul hoţilor de buzunare. Acest Fagin era mai mult decât un pedagog expe-

rimentat; în mocirla lui socială se scurgeau toate lepădăturile din uriaşa Londră.

Cititorul ştia acum: tihna şi pacea din casa bătrânei lady, unde nimerise micul Oliver, nu trebuia să-l inducă în eroare. Scenele idilice nu sunt decât o trambulină care ajută ca povestirea să se scufunde din nou în drojdia societăţii. Cititorul presimţea rolul pe care avea să-l joace în carte groaznicul Sikes.

Zadarnic caută cititorul seninătatea şi umorul din „Pickwick". In „Twist" nu există umor. Bumble, curierul parohial şi pungaşii de buzunare nu prea erau hazlii. Erau groaznici, deşi îngâmfarea şi încrederea în sine a lui Bumble, precum şi isprăvile hoţilor puteau să pară comice. Nu, Boz nu îngăduia lectorului să fie bine dispus citindu-l pe „Twist".

Cititorul era mirat şi pe bună dreptate. Se părea că autorul vede viaţa în acelaş timp din două unghiuri diferite. Pe de o parte, viaţa părea uşoară, chiar dacă erai nevoit să lupţi împotriva celor răi şi a legii nedrepte; pe de altă parte apărea aspră, prin vitregia soartei micului Oliver şi a sărmanilor din parohie. Pe de o parte, apăreau situaţiile comice care se ţineau lanţ şi n'aveai decât să ştii cum să le depeni; pe de altă parte, intervenea soarta oarbă, acel destin antic care-şi alege victimele mai ales printre cei nevinovaţi, nu după legea răsplăţii. Dintr'un unghi, Boz vedea oameni ciudaţi, cu gesturi atât de comice, încât schiţarea lor lua proporţii neverosimile, iar din altul — lumea de mizerabili, vrednici de milă, ca Sikes, Fagin, Nancy, precum şi clienţii neputincioşi, îngenunchiaţi de viaţă, ai curierului parohial.

Boz acesta e un scriitor foarte ciudat. Nu-i uşor lucru să scrii în acelaş timp două romane atât de diferite, dintre care unul abia se terminase. Se poate ca mulţi dintre cititori să nu-şi fi putut explica „ciudăţenia" lui Boz. Unii, însă, înţelegeau: viaţa reală nu poate fi zugrăvită de pe o singură poziţie. Pentrucă viaţa reală e o îmbinare de situaţii groteşti — ca în „Pickwick" — şi destin crud şi imagini groaznice — ca în „Twist".

Pe de o parte, „Pickwick", în care autorul sburdă, pe de alta, „Twist", care nici în numerele următoare din „Bentley's Miscellany" nu făgăduieşte decât scene şi mai crunte.

Cititorii, însă, înţeleseseră: scriitorul acesta, care înfăţişază viaţa reală în acelaş timp prin „Pickwick" şi prin „Twist", e un scriitor cu adevărat mare. Rămânea numai de văzut dacă avea să-şi păstreze şi în viitor capacitatea de a vedea şi de a zugrăvi viaţa în plinătatea ei. Dar oare va continua, după acelaş sistem, să despartă viaţa în situaţii comice şi dramatice?

Ori, maturitatea îl va învăța să n'o mai vadă pe două planuri diferite ci — lucru ce la tinerețe ți se pare cu neputință — să împletească binele și răul într'un singur destin și să realizeze tipuri cu mult mai complexe, care să nu fie numai paiațe hazlii ori numai răufăcători de melodramă ?

In anii aceștia, cei dintâi ai carierei sale de scriitor, nu putea încă să înfățișeze un asemenea om. Deaceea scria două romane în același timp, după două concepții diferite. Avea să-i ajute oare experiența vieții și măiestria-i ce sporea neîncetat să găsească o altă formulă ?

9.

ZIUA DE LUCRU A LUI BOZ

Acum, Boz nu mai lucra decât la „Twist". Cu prilejul apariției lui „Pickwick" în volum, prietenii și admiratorii au dat în cinstea lui un banchet. Boz stătea în capul mesei, lângă sergent Talfourd — vestitul avocat — care fusese ales președinte al adunării. Obrajii îi erau ușor rumeniți de emoție; părul lung, de un castaniu închis, îi cădea în bucle peste favoritele-i scurte și stufoase, scoțând în evidență tenu-i palid, bătând în măsliniu. Buzele-i roșii păreau și mai vii în contrast cu pielea lui smeadă. La butoniera fracului violet avea un trandafir de un roșu aprins. Și când s'a ridicat, ca să țină o cuvântare, toți cei de față au putut să-și dea seama de slăbiciunea asta a lui pentru culorile vii. Intradevăr, chiar pe vremea aceea, când moda permitea îmbinări îndrăznețe de culori în îmbrăcămintea bărbătească, autorul lui Pickwick vădea în alegerea lui un gust foarte original. Fracul lui violet cu coadă de rândunică se împerechia cu o vestă de catifea smeurie, ce i se urca până aproape de gât și pe care se lăfăia nodul enorm al cravatei albe, încadrată de volanele pieptarului. Pantalonii negri, strânși pe pulpe, se subțiau spre glesna piciorului. Două ace cu briliante, unite printr'un lănțișor de aur, erau prinse de cravată, iar pe vesta de culoarea smeurei se răsfăța un lanț gros de aur. Stătea țanțoș, cu bustul înainte, în haina pe care croitorul avusese grijă să i-o facă așa fel încât să-i scoată pieptul în evidență: totuși, nici așa nu dădea impresia de sportsman, deși nu mai păstra nimic din delicatețea lui de adolescent.

Acum, discursurile elogioase amuțiseră. După ce-și scria

porţia obişnuită din „Twist" în timpul dimineţii, îi rămânea atâta vreme liberă cum n'avusese niciodată. Avea destul răgaz, cu toată corectura conştiincioasă a manuscriselor străine dela revistă. Seara, dacă nu găsea pe afiş nicio piesă interesantă de văzut, rămânea bucuros acasă, cugetând la porţia de „Twist" de a doua zi şi primind câţiva prieteni. Afară de Forster, Macready şi Maclise, se mai întâlnea cu Phiz şi Cruikshank, care ilustra „Twist"; iar dintre vechii cunoscuţi dela „Chronicle", un singur reporter, Thomas Beard, era chemat să ia masa din când în când în Doughty-Street.

Era o iarnă blândă şi-şi putea continua plimbările obişnuite înafara oraşului. Plimbări care intrau din ce în ce mai strict în programul zilei, îndeplinit cu sfinţenie. Pentru un ochi străin, stricteţa asta putea să pară exagerată. Pedantismul nu prea face casă bună cu talentul. Dickens izbucnea în râs ori de câte ori prietenii făceau glume pe socoteala orarului respectat cu atâta rigurozitate. Şi făceau haz şi de punctualitatea lui.

Cu fiecare lună, aceste două pasiuni ale lui, punctualitatea şi ordinea, se înrădăcinau tot mai adânc în el. Se părea că-şi pusese în minte ca în viaţa de toate zilele să-şi stăvilească emotivitatea şi temperamentul. Deşi s'ar părea că aceste două însuşiri sunt făcute să întreacă uşor măsura, totuşi deobicei, tocmai ele te pot ajuta să te înfrânezi. Dickens hotărîse că trebue să fie punctual şi ordonat şi-şi îndeplinea hotărîrea cu entuziasm.

Acum, după „Pickwick", nu-i mai era îngăduit să-şi irosească timpul. Trebuia să aleagă cu stricteţă oamenii care-i puteau fi folositori; şi, în disciplina pe care şi-o impunea, trebuia să recurgă la binefacerile rutinei. Numai cu ajutorul ei se poate canaliza gândirea omenească, fără a se abate dela soluţia problemelor de căpetenie.

Ordinea de pe masa de scris trebue să fie fără cusur, penițele, bine ascuţite; e de neîngăduit să scrii ori să faci corecturi pe manuscrise, cu creionul. Masa să fie aşezată în faţa ferestrei, ca să cadă lumina bine, căci principalul e să lucrezi cu spor; — lucrul e ca şi somnul sănătos, care depinde de poziţia celui ce doarme; trebue să te culci cu capul spre miazănoapte, şi cu picioarele spre miazăzi. Culoarea cernelei are şi ea însemnătatea ei; se cere să fie albastră; apoi niciun scaun nu trebue să fie clintit dela locul său. Desordinea distrage atenţia, ca şi un stor dela fereastră ridicat neglijent, ori o podea prost măturată.

Pe masa de scris nu şi-a luat încă locul bine cunoscut

grupul de bronz, atât de trebuincios pentru ca munca să fie cu spor. Şi nici glastra cu un trandafir roşu, ori oglinda mare *trumeau* din colţ. La butonieră, însă, o floare roşie, în niciun caz, albă — de preferinţă muşcată ori trandafir — e nelipsită.

Trebue să te scoli dimineaţa la ora care să-ţi îngăduie aşezarea la lucru numaidecât după lunch — gustare de dimineaţă. Să lucrezi în deplină linişte, căci sgomotul e de nesuferit. Şi să stai la masa de scris, chiar dacă n'ai chef de lucru şi chiar dacă sub pana bine ascuţită iau fiinţă, nu rânduri, ci desene şi profiluri care — între noi fie zis — nu prea dovedesc vreun talent de desenator.

Să lucrezi până la al doilea lunch — adică până la ora unu — şi uneori chiar şi o oră după dejun. Şi dacă ora asta e rezervată corespondenţei, atunci se cere numaidecât să respecţi regula de a nu face nicio ştersătură pe scrisori. Cu manuscrisele e cu totul altceva; pe ele e îngăduit şi chiar se cere să le mâzgăleşti fără milă, împrăştiind corecturi în toate sensurile pe foaie. Bine înţeles, corecturile trebue să fie clare, deşi, după cum se plâng editorii, aşa zisa lui claritate nu prea e de mare folos. Din pricina sumedeniilor de corecturi, pentru astfel de manuscrise se cer anumiţi culegători, dintre cei mai experimentaţi. La urma urmei, ar fi de dorit un culegător special, care să se dedice acestui scop, descurcându-se în încâlcitura de corecturi. Stenografia este un ajutor bun al scriitorului. Apoi, niciun manuscris şi nicio scrisoare importantă nu se expediază până nu se face o copie după ele. De nu faci copie, şi scrisoarea şi manuscrisul se vor pierde, iar de vină va fi numai uşurinţa ta. Şi uşurinţa în muncă e de neiertat.

Lipsa de seriozitate în muncă duce la lipsa de conştiinciozitate. Trebue să lucrezi din plin. Cel care tratează munca sa cu uşurinţă e un înşelător; şi desordinea la lucru e tot atât de neîngăduită ca şi lipsa de control în felul de a te purta. Manuscrisele înşelătorilor se recunosc dela cele dintâi pagini; şi nu merită nicio milă, după cum nu pot fi iertaţi cu niciun chip cei care calcă una din capitalele porunci ale convieţuirii oamenilor: punctualitatea.

Oamenii trebue judecaţi cu multă asprime, după felul cum respectă porunca de mai sus. Lipsa de punctualitate e un păcat social, deoarece pricinueşte pagubă celor din jur, furându-le un timp preţios. Lipsa de punctualitate e un păcat şi faţă de tine însuţi, fiindcă ea îţi iroseşte forţele, te duce la trândăvie. Numai un uşuratic poate crede că e mai uşor să trăieşti şi să lucrezi după plac, indiferent când, în timpul zilei şi nu după un

program bine stabilit. Amintirea timpului pierdut zadarnic și a zile nerodnice îți strică tot cheful. Și ziua care ți se pare ușoară, se dovedește dintrodată a fi apăsătoare.

Ziua e ușoară atunci când lucrezi la masa de scris atâtea ore stabilite dinainte, și de sub pana ta ies regulat trei patru pagini de manuscris. Ziua e dintrodată plăcută, când, plecând de acasă, te întorci exact la ora fixată dinainte. Sau, de pildă, când un vizitator nu se lasă așteptat.

Dickens consultă ceasul de buzunar. Macrone a întârziat până acum cu trei minute. Cu trei zile în urmă ceruse printr'o scrisoare să i se fixeze o întrevedere. Și doar știa cât e Dickens de punctual. Ori, poate, editorii își închipue că numai ei sunt oameni de afaceri, și că scriitorii se joacă numai de-a oamenii de afaceri?

Editorii... Să-i vezi acum cum vor încerca să scoată cât mai multe lire, speculând succesul său... Ce prost a fost, încheind înțelegerea cu Bentley! Cititorul știe că „Bentley's Miscellany" e redactată de autorul lui „Pickwick", tirajul revistei crește mereu, și anul treizeci și opt ar putea să aducă o creștere și mai mare a tirajului. Da, el muncește pentru Bentley, și onorariul lui nu s'a ridicat nici cu o centimă, iar corectura manuscriselor ia destulă vreme. Și nici onorariul pentru „Twist" — care pare a avea destul succes — n'a fost deloc sporit. Trebuia să-l publice în fascicole, ca și pe „Pickwick". Dar mai grav e faptul că în învoiala cu Bentley se obligase să-i dea pentru revistă primele două romane. Două romane! Noroc de Forster, prieten neprețuit; știe să aranjeze afacerile prietenilor; dar nici el n'a reușit decât să-l facă pe Bentley să-și modereze pretențiile, mulțumindu-se cu un singur roman. Va fi nevoit să scrie pentru Bentley despre răscoala lordului Gordon din 1780. Dar cartea asta e făgăduită demult lui Macrone. Ei, făgăduită! Să-l ia naiba pe Macrone! S'a obligat să i-l scrie. Și acum se ține mereu de capul lui și-i tot aduce aminte. Nici vorbă că vizita lui Macrone e în legătură cu afurisitul de contract referitor la romanul istoric.

Cu cât se gândea mai mult la editori, cu atât simțea că se înfurie mai tare. Parcă Chapman și Hall sunt mai brezi? E drept, că-și îndeplinesc conștiincios îndatoririle, fără a călca vreo clauză a contractului, dar e oare just ca editorul să aibă partea leului la câștig, dacă romanul are succes? Dar ia să aducă vorba despre asta, că îndată scot răspunsul din buzunar — că editorul mai mult păgubește decât trage foloase, deaceea, vedeți dumneavoastră, editura e o întreprindere riscantă, nesi-

gură din punct de vedere comercial. Editorii se ţin întotdeauna de eremiade, dar asta nu-i împiedică să-i ademenească pe începători, prinzându-i în capcană. Dar ajunge! Asta nu se va mai întâmpla de acum înainte. Nu mai e un autor începător şi va şti să le arate că nu are poftă să umple cu bani buzunarele editorilor.

Cât despre Macrone...

Se auzi bătând în uşă. Camerista veni să-l anunţe pe domnul Macrone.

Editorul schiţelor lui Boz, om între două vârste, scurt şi îndesat, în jachetă bleumarin, intră zâmbind, netezindu-şi favoriţii deşi. Nu trecuse mult de când autorul lui „Rockwood", romancierul Ainsworth, îi adusese la editură un tânăr scriitor, autor puţin cunoscut al unor schiţe bunicele, apărute în „Chronicle". Valoarea autorului fiind evidentă, domnul Macrone căzuse de acord să-i editeze un volum de schiţe şi, pentru orice eventualitate, încheiase cu tânărul scriitor un contract cu privire la un roman istoric. Editase schiţele şi pusese în palma domnului Boz vreo sută de lire, dacă nu-l înşală memoria... Urmase succesul neînchipuit al lui „Pickwick" — carte care s'ar putea spune că i-a fost suflată, încăpând pe mâinile unei edituri începătoare ca Chapman şi Hall. Nici vorbă că n'aveai de unde să ştii dinainte, dar cel puţin să tragă maximum de profit din situaţia prezentă, maximum de profit...

Domnul Macrone nu-l văzuse de mai bine de un an pe domnul Boz, care acum îşi luase numele de botez, precum şi numele lui adevărat de familie. Intre timp, domnul Boz se schimbase, sau mai bine zis îşi schimbase felul de a fi. Inainte, temperamentu-i nervos se vădea în orice gest ; părea veşnic grozav de grăbit, un tânăr gentleman impetuos, s'ar fi putut spune. Acum îşi aţinteşte cu băgare de seamă interlocutorul drept în ochi, şi gesturile îi sunt mai rotunjite. Il primeşte la birou, în camera de lucru mică şi excesiv de curată, fără mobilă de prisos, poftindu-l cu linişte să ia loc pe fotoliu, lângă dulapul cu cărţi, în care ochiul ager al editorului nu vede decât o serie de romane mediocre şi câteva cărţi de călătorii... „Pesemne că romanele i-au fost dăruite de autori", se gândeşte domnul Macrone, lăsându-se în fotoliu.

— Sunt la dispoziţia dumneavoastră, domnule Macrone,— spune Dickens — însă, dacă nu vă e cu supărare, s'ar putea ca în scurt timp să fim deranjaţi. Am fixat cuiva ora trei, socotind că convorbirea noastră nu va dura mai mult de o jumătate de oră. Şi acum, din păcate, e trei fără zece.

Domnul Macrone nu-i greu să priceapă că gazda, făcând această introducere, sublinia întârzierea vizitatorului.

— E vina mea, domnule Dickens — spune el — și-mi voi da toată osteneala să fiu cât mai scurt.

Și în același timp se gândește că autorul lui „Pickwick" e din cale afară de ambițios; dar n'ai ce-i face, așa se întâmplă de cele mai multe ori cu scriitorii care au succes.

Dickens întinzându-și sub masă picioarele în pantaloni largi, cadrilați, își scutură delicat un firișor imaginar de praf de pe poala redingotei cafenii și, scoțând din vază o pană nouă de gâscă, începe s'o învârtească între degete.

— Vă ascult, domnule — spune Dickens, scrutând chipul cunoscut al lui Macrone.

— Așa dar, domnule Dickens, cred că-i de prisos să vă mai amintesc ceeace știm amândoi atât de bine. E vorba de convenția noastră prin care vă obligați să scrieți un roman istoric despre rebeliunea lordului Gordon. Dacă nu mă'nșel, propuneați ca titlu : „Gabriel Vardon". Da. Exact.

„Dacă ar fi să ridicăm pretenții estetice — cum spunea mai ieri Forster — nasul domnului Macrone ar trebui să fie ceva mai mic. Dar, interesant ar fi să afli ce ascunde în dosul vorbelor negustorul ăsta dibaci. Doar n'a venit el numai ca să amintească de „Gabriel Vardon" — gândește Dickens, jucându-se cu pana de gâscă. Dar nu spune nimic. Tace. Macrone face o pauză, și ochii lui mici de culoarea vinului pipăie fața romancierului care spune în sfârșit :

— M'a furat tema, domnule Macrone, care, după credința mea, e de însemnătate socială, vorbesc de romanul meu care apare în revistă ; cred că știți...

— Sunt de aceeași părere, domnule Dickens, că romanul cu aventurile băiețașului are o însemnătate socială, cum spuneți dumneavoastră; editura Macrone, însă, n'are nicio legătură cu această operă a dumneavoastră.

— Nu prea văd dece, publicând pe „Oliver Twist" la Bentley, mi-aș fi călcat obligația față de dumneavoastră, dă din umeri Dickens. Doar nu scriu un roman despre răscoala lordului Gordon.

— Așa este, domnule Dickens ! Exact același lucru am vrut să spun și eu...

Și Macrone încearcă să zâmbească, fără prea mult succes. Își ispravește fraza parcă indiferent, dar ochii lui iscoditori sunt ațintiți asupra lui Dickens.

— Dar eu aştept zadarnic romanul istoric „Gabriel Vardon"...

Dickens începe să-şi piardă răbdarea, dar se stăpâneşte:

— Veţi admite, desigur, domnule Macrone, că noi, scriitorii, avem dreptul să luăm o temă care ne interesează. Ori, în timpul de faţă, tema „Gabriel Vardon" nu mă atrage deloc. Odată şi odată cred că tot o să scriu despre rebeliunea lordului Gordon. Dar nu acum. Asta-i tot.

Şi Dickens pune pana de gâscă pe o foaie şi apasă. Şi pana nu mai e bună de nimic. Macrone bagă de seamă. Nu-i mult de atunci, acum vreo doi ani, acelaş tânăr fercheş n'ar fi îndrăsnit să-şi arate enervarea într'o discuţie cu un editor căruia-i pricinuia pagube din cauza interesului pentru o altă temă. Pe vremea aceea, tânărul domn se arăta nespus de fericit pentru cele o sută de lire sterline luate pe schiţe. Pe atunci, îl privea pe editor ca pe un binefăcător. Pe câtă vreme acum... Tânărul gentleman înţelege prea bine că pricinueşte pagube editurii şi strică pana, de enervare. Macrone se hotărăşte să atace brusc:

— După câte văd, domnule Dickens, dumneavoastră nu socotiţi necesar să fixaţi un termen, măcar aproximativ, când firma mea ar putea dispune de primele capitole din „Gabriel Vardon", pe care am plănuit să-l scot în fascicole. De unde trag concluzia că admiteţi posibilitatea de a vă simţi atras, cum spuneţi dumneavoastră, de cu totul alte teme decât cea istorică. E drept?

Dickens aprobă dând din cap, în tăcere. Macrone, cu tot trupul svârlit înainte, nu mai stă decât pe muchia fotoliului.

— Vedeţi, domnule, în felul acesta, refuzul dumneavoastră de a scrie „Gabriel Vardon", îmi cauzează pagube.

— Nu vă prea înţeleg — spuse Dickens. Repet, nu scriu „Gabriel Vardon", dar nici nu încheiu contract pentru el cu o altă editură.

— Din punct de vedere comercial, noi, oamenii de afaceri, înseamnă că păgubim, dacă nu obţinem un avantaj la care avem tot dreptul.

— Eu nu sunt negustor, domnule Macrone, şi nu pot accepta o asemenea deducţie — spune Dickens trăgând ceasul din buzunarul vestei şi cercetându-l. Judecând după tonul lui, comerciantul are de gând să dea o lovitură de berbec, aşa că nu strică să laşi de o parte orice delicateţă.

— Imi pare rău că nu acceptaţi deducţia mea, domnule Dickens, spune Macrone, sec. Noi, comercianţii, însă, o acceptăm. Şi deaceea, mă văd silit să vă atrag atenţia, că voi în-

cerca să-mi recuperez paguba pe care ați pricinuit-o firmei mele.

— Țin să vă mulțumesc, domnule, spune el sarcastic, pentru sinceritatea dumneavoastră. Și nu ascund că sunt tare curios să aflu ce legătură poate fi între mine și hotărîrea de a vă recupera pagube pe care nu le-am cauzat firmei dumneavoastră.

— Țin să vă fac atent, domnule Dickens, că am hotărît să public „Schițele lui Boz" în fascicole. In ediții lunare, domnule, spune Macrone, și fața lui se face ca de piatră.

Dickens se lasă pe spetează scaunului.

— Ce vreți să spuneți, domnule? Mi-ați publicat schițele în volum, și acum vreți să le tipăriți în fascicole?

— Da, așa cum ați publicat „Memoriile postume ale clubului Pickwick".

— Dar fascicolele „Pickwick" au fost o noutate pentru cititor! Pe câtă vreme, dacă se editează nuvelele în ediții separate, toți vor crede că am făcut-o din lăcomie. Ce fel de părere își va face despre mine publicul, care n'are de unde ști că fascicolele îți vor aduce dumitale câștig și nu mie? Nu. E cu neputință.

— Orice jurist vă poate explica, domnule că e cu putință, câtă vreme dreptul de editare aparține firmei mele — spuse cu liniște Macrone.

Pauză. Dickens știe că omul de afaceri are dreptate. Ce-i pasă lui de părerea pe care și-o poate face publicul despre autorul lui „Pickwick"? Din pricina enervării, obrajii lui Dickens se înflăcărează. Repetă mecanic:

— E cu neputință.

Și se gândește: „Trebue numaidecât să-l împiedic pe Macrone să-și ducă la îndeplinire hotărîrea lui. Dar cum?".

„Unde vă e stăpânirea de sine, domnule?", se gândește și Macrone, privind fața enervată a lui Dickens.

Mai stă o clipă, apoi se ridică. Incepe să vorbească, și de data asta buzele-i schițează un surâs:

— De altfel, există o posibilitate ca cititorul să-și păstreze părerea bună pe care o are despre un autor atât de cunoscut ca domnul Charles Dickens. Și, în acelaș timp, să mi se plătească și mie paguba, pe care firma mea o apreciază în mii de lire. Mii de lire! Mii de lire! Gândiți-vă, domnule!

Și înclinându-se, se îndreptă spre ușă.

Dickens e furios. Dacă n'ar fi fost cunoscut, n'ar fi scris un roman pentru Bentley. Și n'ar fi ajuns să fie șantajat de Macrone. Da, șantajat!

N'avea niciun rost să te adresezi unui jurist; lucrul era

cât se poate de clar — după cum spusese şi Forster. Cu alte cuvinte, trebuia găsită o scăpare. Dickens era hotărît să nu-l lase cu niciun chip pe Macrone să publice în fascicole schiţele deja apărute în volum. Macrone înţelesese bine că Dickens nu putea accepta o asemenea publicaţie. Aici era buba.

Forster se hotărî să vorbească numaidecât cu domnul Chapman, nădăjduind să-l facă să recupereze dela Macrone dreptul de editare a schiţelor.

Dickens, aflând că Macrone îi ceruse lui Chapman şi Hall două mii de lire pentru cedarea schiţelor, a început a înşira la înjurături, încercând să cruţe cât putea urechea delicată a lui Forster.

Nu se împliniseră nici doi ani de când Macrone îi pusese în palmă, pentru schiţele cu pricina, o sută de lire, şi acum nu voia să le cedeze pe mai puţin de două mii de lire! Şi, totuşi, firma Chapman şi Hall, făcându-şi socotelile, nădăjduia să mai realizeze şi un câştig. Numele lui Dickens e foarte popular. Dar două mii de lire reprezintă o sumă destul de frumuşică; e cam îndoielnic să se poată scoate un câştig dintr'o asemenea afacere, reeditând nuvelele în două volume. Va fi totuşi, nevoie să fie publicate în fascicole. Dickens trebue să înţeleagă că Macrone tot se hotărîse să le publice în ediţii lunare. Deci, avea de ales între Macrone şi firma Chapman şi Hall; nici vorbă, unii cititori o să găsească ciudată reeditarea asta în fascicole a unor schiţe atât de cunoscute, ba, poate se vor gândi chiar că autorul lui „Pickwick" aleargă după câştiguri grase; dar n'ai ce-i face.

Dickens a fost nevoit, până la urmă, să primească reeditarea nuvelelor de către Chapman şi Hall.

10.

INCA O TEMA DE FOLOS OBŞTESC

Acum, după terminarea lui „Pickwick", avea atâta vreme liberă, încât începuse să se plictisească. La început se simţise puţin obosit, e drept, dar se odihnise, şi „Twist" se scria uşor. Deci să nu încerce iarăşi un al doilea roman mare, poate chiar mai mare decât „Twist"?

Dar ce fel de roman? Amuzant ca „Pickwick", sau să aleagă o temă de felul aceleia din „Twist", temă care să atragă

atenţia celor care întocmesc legile, cu sau fără vrerea lor? O temă care să-l turbure pe cititor, silind ziarele şi revistele să recunoască faptul că autorul lui „Pickwick" e în stare să ducă o luptă dârză cu orânduelile prilejuitoare de atâtea neajunsuri sociale.

Trebue să spunem, totuşi, că „Twist" a părăsit drumul pe care pornise. Şi cu cât intri în miezul romanului, e vorba tot mai puţin de orfelinat şi de casa de muncă. Descriind discipolii şi tovarăşii lui Fagin şi afacerile lor necurate, n'ai cum trezi, de fapt, niciun fel de nemulţumire în cititor împotriva ordinei sociale. Cu casele de muncă şi orfelinatele e mult mai simplu. Iată, doamnelor şi domnilor, un tablou adevărat al acestor instituţii mult lăudate; autorul nu găseşte niciun soi de calităţi noului sistem de ocrotire, socotit de unii o adevărată minune. Dumneavoastră, doamnelor şi domnilor, sunteţi liberi să nu credeţi, dar de credeţi, trageţi, vă rog, concluziile de rigoare. Cât despre societatea prea puţin respectabilă în care a nimerit bietul orfan, micuţul Oliver, apoi ce fel de concluzii ar putea să tragă cititorul?

Trebue să recunoaştem, de niciun fel. Ce poţi să faci cu oameni ca Fagin, cu discipolii lui, cu tâlharul Sikes şi atâţia alţii? Ce măsuri ai putea lua ca asemenea oameni primejdioşi să nu mai existe? Destinul lui Oliver e legat de ei şi asta va face desigur, romanul interesant; cititorul se va înspăimânta şi va citi cartea. Toate sunt bune, dar se întâmplă că cititorul nu ştie pe cine să învinovăţească de existenţa lui Sikes. Doar n'o să acuzi Camera Comunelor ori societatea, că se află criminali pe lume? Mai întâi, o asemenea acuzaţie n'o să fie crezută de nimeni, şi al doilea, dacă ai încerca să arăţi asta în roman, n'ar prea ieşi mare lucru. Şi, în vreme ce descrii aventurile lui Oliver în mijlocul unor indivizi de teapa lui Sikes, tema dela început cade baltă.

Şi, totuşi, e bine să înceapă cu o astfel de temă. E o datorie să cugeţi la nedreptăţile care stăpânesc viaţa şi să atragi atenţia societăţii asupra acestui cusur.

Cu alte cuvinte, noul roman, ca şi „Twist", trebue pus în slujba unui subiect demn de atenţia publicului. Şi se va vedea dacă subiectul dela început se va dovedi bun, ori va porni pe altă cale.

Şi Dickens porni în căutarea unei teme. O găsi destul de repede.

Nu ştiu dece, dintre toate şcolile care aveau misiunea să instruiască tinerele generaţii, cele din Yorkshire se bucurau de

cea mai proastă reputaţie. Se iscaseră despre ele tot felul de svonuri. Umblau svonuri şi despre condiţiile mizerabile în care trăiesc elevii şcolilor din Yorkshire, ce-şi recrutau victimele prin prospecte mincinoase. Se găseau destui părinţi uşuratici, care se lăsau ademeniţi de astfel de prospecte; deobicei, în şcolile din Yorkshire învăţau copii veniţi din alte părţi.

Iată dar o temă atrăgătoare, de însemnătate capitală — educaţia şcolară a copiilor şi a adolescenţilor. Dickens îşi amintea bine de anii petrecuţi în şcoala intitulată atât de pompos de proprietarul ei — „Academie comercială" şi de puţinele cunoştinţe căpătate acolo. Dacă şi în Yorkshire, după cum se spune, este aceeaşi situaţie, atunci descrierea unei şcoli de acest soi poate aduce societăţii un serviciu real. Eroul ar putea fi învăţător într'o asemenea şcoală, s'ar putea descrie orânduiala, proprietarii şi elevii de acolo. Poate că ar reuşi să lege soarta unui elev de aceea a eroului svârlit apoi în valurile vieţii.

Pentru înjghebarea subiectului e vreme destulă. Romanul va fi publicat, desigur, tot în fascicole; cititorul s'a deprins cu procedeul acesta. Prima fascicolă ar putea să apară, bunăoară, în Aprilie; dar înainte de a se apuca de lucru, n'ar strica să dea o fugă până la Yorkshire. Călătoria n'ar lua multă vreme, aşa că publicarea lui „Twist" va putea urma fără întrerupere.

Dar până la plecare, s'ar putea îngriji de încă o lucrare, care ar prilejui multe amintiri din copilărie. Vestitul clown Grimaldi părăsise şi arena circului, şi lumea aceasta. Urmaşii lui descoperiseră un manuscris, pe care el, fie că nu se hotărîse, fie că n'avusese vreme, nu-l dăduse publicităţii. Poate că se îndoia că vreo editură ar consimţi să-i publice memoriile. Desigur, bătrânul clown nu era scriitor, dar ştia să vadă, să reţină ce merita să fie reţinut din viaţa de artist de circ, pe care o cunoscuse aşa de bine în decursul atâtor ani.

Un oarecare scriitoraş pusese mâna pe memorii, ca să le prelucreze, dar, din amestecul acesta, cititorul n'avea mare lucru de câştigat, ci, dimpotrivă, de pierdut. Memoriile trebuiau să fie redactate din nou.

Grimaldi! Ca şi teatrul de provincie din Chatham, numele acesta îl făcuse cândva pe Charles să viseze la cariera de actor; în anii copilăriei, când de fiecare dată îl vedea cu aceeaşi emoţie sguduitoare pe regele Richard căzând sub spada lui Richmond, cariera de actor de circ a lui Grimaldi i se părea încununată de o aureolă strălucitoare.

Nu putea să renunţe la manuscrisul bătrânului Grimaldi. Insă, când ai hotărît să scrii o carte, nu poţi pune stavilă noia-

nului de imagini de tot soiul care se nasc, am putea zice, fără amestecul autorului, apărând şi dispărând dintrodată. Unele din aceste imagini trebue prinse în sbor, ca să le poţi pune la locul lor în viaţa aceea închipuită, ce ia fiinţă din nimic, după chipul şi asemănarea celei reale. Perioada asta de zămislire ia destulă vreme, deşi nu s'a înfiripat încă nimic; romanul nu este încă început, afară doar de cele câteva cuvinte asvârlite pe o coală albă de hârtie, cele dintâi... Insă, închipuirea e stăpânită de aceleaşi imagini şi trebue o mare disciplină, ca să le poţi dresa, să nu-ţi ia decât un timp anumit; lucru de neapărată trebuinţă, mai cu seamă când trebue să scrii în acelaş timp la „Twist" şi mai ai de corectat manuscrisele străine dela revistă. In asemenea condiţii, e într'adevăr foarte greu să faci orânduială în memoriile bătrânului actor de circ, care nu e, din păcate, întotdeauna de acord cu gramatica limbii engleze. Ar fi bine să însărcineze acum, la început, pe cineva cu scoaterea din manuscris a fragmentelor valoroase; pentru treaba asta nu se cere decât să ştii care lucruri anume din memoriile clownului ar putea trezi interesul cititorului.

Dickens îşi aminti deodată de tatăl său. Da, uite cine l-ar putea ajuta la redactarea memoriilor! Mr. John Dickens lucrase destul la ziare şi cunoştea gusturile cititorilor. Şi, desigur, câteva lire, adăugate la cele pe care le primeşte lunar dela fiul său, ar fi binevenite. John Dickens îşi făurea ca deobicei, tot felul de castele în Spania cu privire la câştigurile lui viitoare şi în acelaş timp nu se lăsa de năravul de a împrumuta ceva parale de pe la cunoscuţi. Asemenea operaţii erau acum mult mai lesnicioase. Căci, cum să nu împrumuţi cu o sumă de nimic pe tatăl vestitului Charles Dickens? Svonurile despre boala fără leac a tatălui său îl supărau pe Dickens şi nu era rău să ia oarecare măsuri.

Mr. John Dickens primi bucuros să aleagă şi să scoată din memoriile lui Grimaldi fragmentele cele mai interesante. Işi îndeplini misiunea destul de bine; acum se puteau lega fragmentele într'o povestire care să trezească interesul cititorului. Mr. John Dickens, imitându-şi cândva fiul, învăţase stenografia, fapt de care se mândrea grozav. După ce isprăvi de scos din manuscris fragmentele interesante, începu să scrie sub dictarea lui Charles, amintirile răposatului clown. Romancierul lucra intens şi repede. Scrise şi o introducere. Memoriile lui Grimaldi fură curând terminate, sub redacţia şi cu introducerea lui Boz.

Acum putea pleca la Yorkshire. Trebuia să facă numaidecât drumul până acolo. Era o hotărîre legată de subiectul din

Yorkshire, ales pentru noul roman. Şi n'ar fi rău să vadă cu ochii lui şcolile din ţinutul acesta şi cel care trebuia să ilustreze opera. De data asta îl va pofti pe Phiz să-i fie ilustrator, şi nu pe Cruikshank. Ce-i drept, Cruikshank e un mai bun caricaturist decât Phiz, dar de multe ori gravurile lui, deşi expresive, n'au umor. Prea îi place tot ce-i grotesc; tipurile lui comice, în loc să fie de haz, sunt mai de grabă groaznice; pana lui nu e în stare să exprime un umor uşor. Romanul cel nou va avea destule episoade sinistre; atmosfera cărţii însă, trebue să fie mai puţin întunecată decât aceea din „Twist", în acelaş timp, şi situaţii comice vor fi mai multe decât în povestirea vieţii micuţului Oliver.

Cu alte cuvinte, trebue să-l ia pe Phiz cu el, în Yorkshire.

Era pe la sfârşitul lunii Ianuarie. Până la York, oraşul principal al celei mai mari provincii engleze, trebuia să străbaţi cu diligenţa mai bine de trei sute de kilometri. Cu cât înaintau spre miazănoapte, cu atât se făcea mai rece, ninsoarea cădea tot mai deasă şi drumul, ducând printre coline, se înnămeţea. Dar în hanuri — adevărată binecuvântare pentru drumeţi — se găsea întotdeauna o încăpere cu un cămin în care pâlpâia vesel focul, iar pe masă, belşug de mâncări şi băuturi. Călătoria prin Yorkshire — ţinut vestit prin şcolile cele mai proaste din toată Anglia, prin ruinele mânăstirilor vechi şi prin accentul deosebit al locuitorilor — dură câteva zile. Şi nu ştiu dece — lucru ciudat — cât a ţinut călătoria, lui Dickens i s'a arătat mereu în vis răposata Mary Hogarth. Aşa îi scria el Katei în timpul călătoriei.

Aproape toate şcolile ţinutului, pe care Dickens ţinea să le cunoască, se aflau în drum spre York, împrăştiate printre ruinile mânăstirilor medievale, în apropiere de orăşelul Greatbridge. Era la mintea omului că şcolile din Yorkshire aveau să închidă porţile celui care s'ar fi recomandat drept autorul lui „Pickwick" ori „Twist". Trebuia găsit un vicleşug.

Dickens născoci o poveste mişcătoare. O văduvă rămăsese cu un băieţel în braţe. Rudele răposatului ei soţ nu voiau să se îngrijească de soarta bietului copil nevinovat. Mama iubitoare n'avea cu ce-şi creşte copilul. Dacă rudele nu-i veneau în ajutor, băiatul va avea parte de o soartă foarte tristă. Mama hotărăşte să-şi vâre copilul intern la o şcoală din Yorkshire, trăgând nădejde că jocul acesta va trezi interesul rudelor. Dar nu cunoaşte nici cusururile, nici părţile bune ale acestor pepiniere de cultură. Cere sfatul unui cunoscut. Acela, aducându-şi aminte că Mr. Dickens se pregăteşte să facă o călătorie prin

Yorkshire, îi dă o scrisoare de recomandaţie către un localnic, care fără îndoială că va ajuta pe o mamă iubitoare, lămurind-o care dintre instituţiile didactice atât de lăudate e mai merituoasă. După care, domnul Dickens se va duce să trateze cu proprietarul celei mai bune şcoli.

In sfârşit, fu găsit şi localnicul care trebuia să primească scrisoarea. Purtarea acestuia fu însă foarte ciudată. Incerca prin toate mijloacele să ocolească discuţia despre şcoală. Ne mai având încotro, începu a-l sfătui cu toată căldura pe Dickens s'o convingă pe mama cea iubitoare să renunţe la ideea de a-şi da odrasla pe mâna pedagogilor din Yorkshire. „Câtă vreme s'o mai găsi în Londra un cal de ţesălat şi un şanţ în care să te trânteşti să te odihneşti, la ce şi-ar mai trimete o mamă iubitoare copilul la o şcoală din Yorkshire!".

Dickens reuşi să viziteze şcolile ţinutului. Şi peste câteva zile se pregăti de întoarcere. Şcolile din Yorkshire nu-şi desminţiseră reputaţia. Putea să-şi înceapă romanul.

II.

INGERUL ŞI NEMERNICII

Cititorii revistei „Bentley's Miscellany" aflară că Rose Maylie —îngerul bun al micului Oliver Twist — s'a îmbolnăvit. Oare la ce-i trebuia autorului boala grea a Rosei, prevestind un sfârşit tragic — se prea poate să se fi întrebat ei. Boala n'avea nicio legătură cu acţiunea, după cum nici însănătoşirea nu putea avea vreo înrâurire asupra soartei bietului băieţel. Rose Maylie — întruchipare a tuturor virtuţilor cu care sunt înzestraţi deobicei numai îngerii — s'a îmbolnăvit pe neaşteptate. Şi tot pe neaşteptate s'a însănătoşit. Că Mary Hogarth a căzut bolnavă pe neaşteptate şi nu s'a însănătoşit, ci a murit, n'avea de unde să ştie cititorul. Pentru el, boala Rosei n'avea niciun rost.

De boala Rosei avea însă nevoie Dickens, ca să poată povesti în câteva pagini disperarea care-i cuprinsase pe toţi cei din jurul fetei, ca să zugrăvească desnădejdea şi teama pentru viaţa ei. Dacă n'o putuse scăpa pe Mary Hogarth, cel puţin s'o scape pe Rose, căci îi sta în putere.

Dar odată ce acţiunea tindea stăruitor s'o scoată pe fata cu chip de înger din paginile romanului, dece ţinea numaidecât

autorul s'o scape ? Dickens era nevoit să facă apel la toată judecata lui, ca să nu lase să dispară din subiectul romanului prima întruchipare — foarte nereușită — a Maryei Hogarth. Combina — tot atât de puțin norocos — firul acțiunii, ca s'o poată reține totuși pe Rose. Scopul lui era limpede. Sfârșitul fericit al romanului ar fi fost știrbit dacă Rose ar fi murit, cum murise Mary Hogarth. Intâmplările nevinovatului Oliver, care, după legea crudă a vieții, trebuia să treacă prin atâtea încercări pentru păcatele altora, nu s'ar fi încheiat idilic, dacă Rose s'ar fi prăpădit. Povestea trebuia să aibă un sfârșit fericit și toți eroii să fie prezenți, fără ca vreunul să se fi rătăcit pe drum. Și asta, nu numai pentrucă așa cerea cititorul. Mai târziu, Dickens avea să înfrângă astfel de sfârșituri convenționale. Dar nu acum, când moartea dragei lui Mary nu i se părea a fi o lege a vieții.

Dar Rose Maylie nu era un tip reușit; își dădea și el seama de asta. Cel dintâi portret al Maryei Hogart ieșise palid, anemic, lipsit de viață.

Trebuia zugrăvit altul. O nouă Mary Hogarth, pentru un nou roman. De data asta va fi sora eroului Nicholas. Și o va chema Kate.

Și în amintirea moartei, fiica lui, care urma să se nască, va purta numele de Mary. „Oare nu-i de mirare — scria el tovarășei lui de viață, în timpul călătoriei spre Yorkshire — că aceleași visuri, care-mi apar dela moartea dragei noastre Mary, mă urmăresc peste tot?". Că-l urmăreau și acasă, nu se mira. Cu două luni înainte, pe când călătorea spre școlile din Yorkshire, s'ar fi simțit tare întristat dacă aceste visuri l-ar fi părăsit!

„E o mare fericire s'o pot vedea. Chiar și numai în vis". Așa scria atunci, în timpul voiajului. Acasă continua s'o aibă în fața ochilor pe biata Mary, nu numai în visuri, dar și în ceasurile de veghe, când chibzuia la „Viața și întâmplările lui Nicolas Nickleby".

Cititorul a putut-o vedea pe Mary, în Aprilie când Chapman și Hall au publicat prima fascicolă din „Nickleby". In desenul lui Phiz, ea-și sprijinea mama — o doamnă cernită — ajutând-o să se ridice din jilț, ca să-l întâmpine pe vizitator. Fratele ei. Nicholas. lua cilindrul din mâna gentlemanului, iar ea-l privea cu teamă pe noul sosit. Ce-i drept că Phiz nu-l flatase deloc pe musafir. Inaintea familiei îndoliate stătea un individ aducând a gorilă. Era unchiul celor doi orfani: Kate și Nicholas.

În fața cititorului apare Mr. Ralph Nickleby, speculant dubios și cămătar.

Cititorul face cunoștință cu inimosul tânăr Nickleby, care trebue să intre învățător într'o școală din Yorkshire — ca publicul cititor să-și dea seama de sistemul pedagogic din aceste instituții didactice. Și dela cele dintâi cuvinte ale doamnei în doliu, cititorul a înțeles: Kate și Nicholas n'au avut noroc. Mama lor e naivă, prea naivă, ca să nu spunem mai mult.

Intenția lui era să prezinte în carte un tip de femeie care să fie portretul mamei sale — Mrs. Elizabeth Dickens.

Cititorul se mai întâlnește, în sfârșit, și cu Mr. Squeers. Întâlnirea se petrece la taverna „Capul Sarasinului", unde trăsese proprietarul unei școli din Yorkshire. Venise la Londra, ca să recruteze elevi. Cititorul n'avea nevoie să meargă cu el până la Dotheboys Hall, ca să-și dea seama de soarta ce-i așteaptă pe bieții elevi recrutați de el.

Trecură câteva zile dela apariția celei dintâi fascicole. Tirajul noii publicații, „Viața și întâmplările lui Nicholas Nickleby", a întrecut tirajul lui „Pickwick": au fost vândute cincizeci de mii de exemplare.

Dickens aștepta cu încordare vești despre cererile pentru „Nickleby". Publicarea lui „Twist" în „Bentley's Miscellany" continua, revista având un frumos tiraj. Dar tirajul revistei — chiar dacă era în continuă creștere — nu-i dădea lui Dickens măsura interesului cititorului. Publicul făcuse o bună primire lui „Twist", și Bentley ar fi putut să-i fie recunoscător romancierului; romanul, însă, e prea sumbru, ca să aibă un mare succes. Publicului nu-i plac romanele sumbre.

Așa dar, cititorul îi rămăsese credincios lui Boz. „Nickleby" era o dovadă. Nesiguranța lui Charles dispăru. Lucra cu spor. Și „Twist" mergea bine: vizuina bătrânului Fagin se întuneca tot mai mult, Sikes se făcea tot mai cumplit, în schimb însă, se deslega istoria misterioasă legată de taina nașterii lui Oliver în casa de muncă.

Veni vara. Dickens, însoțit de Kate și de copii, plecă la Twickenham, pe Tamisa, la vreo zece mile depărtare de Londra. Hotărî să rămână acolo până în August, și apoi să-și ducă familia la mare.

Cândva, cu mai bine de o sută de ani înainte, aici, în Twickenham, trăise și murise un cocoșat care se mândrise că poezia engleză nu cunoscuse niciun vers perfect până la apariția lui pe lume: îl chema Alexander Pope. Cocoșatul avusese o voință de fier și un mare dar de sugestie. Aceste două însușiri

fiindu-i de mare ajutor în viaţă, contemporanii fuseseră înclinaţi să-i accepte convingerea că Alexander Pope era un mare poet. Urmaşii au mai adus rectificări acestei aprecieri, dar au păstrat autorului „Răpirii unei bucle" un loc de cinste în poezia engleză. I-au iertat până şi traducerea lui Homer, care stârnise entuziasmul contemporanilor, aceştia scuzându-l pentru felul orginal în care-l tălmăcise pe clasicul antic, şi-şi arătaseră entuziasmul, legând Twickenham de numele lui Alexander Pope. Lespedea din biserică, sub care odihnea poetul, avea drept podoabă un medalion cu chipul lui, după care nu l-ai fi putut recunoaşte; nu departe, pe malul Tamisei, se ridică „Vila Pope" mărturie că acolo locuise cândva poetul. Cei din partea locului povesteau bucuroşi că pe pământurile lui Pope — aşa auziseră ei din străbuni — se afla altădată o peşteră minunată, din care nu se mai vedea nicio urmă.

Dickens lucra mult. Dar făcea şi plimbări lungi. O lua pe lângă palatul din epoca reginei Ana — numită de Orleans, — trecea pe lângă palatul York, care fusese locuit cu o sută cincizeci de ani înainte, de Iacob al II-lea, pe vremea când mai era duce de York, şi traversa apoi râul cu barca. Ocolind palatul Lowderdale pe vremuri proprietatea unuia dintre cei mai uriţi miniştri ai lui Carol I, care locuise aici după înfrângerea armatelor sale, o lua în josul curentului, spre Richmond. Parcul din Richmond era cu adevărat o minune; cel mai frumos parc regal, care se întindea pe o suprafaţă de două mii de acre, fiind secular încă de pe vremea regelui Carol I. Din palat nu mai rămăseseră decât porţile de piatră cu stema Tudorilor, amintind de altă epocă mult mai îndepărtată decât aceea a lui Carol, de puternicul cardinal Wolsey, dela care regele Henry luase Hampton-Court ca să-l transforme într'un palat regal, dându-i în schimb, ca să-l împace, palatul din Richmond.

Din rătăcirile-i pe aleele parcului, Dickens se întorcea acasă obosit, dar plin de însufleţire. Într'o zi, plimbarea prelungindu-se mai mult decât deobicei, Kate începu să se neliniştească

Se întunecase de-a-binelea, când sosi, în sfârşit, şi el. Pentru plimbare lua alte haine, originale, ca toată îmbrăcămintea lui. Purta o redingotă cafenie şi pantaloni largi, cadrilaţi, fluturându-i pe picior şi coborînd până jos, la călcâie. Vestă n'avea, şi cravata i se desfăcuse, ajungându-i până la ureche. Pălăria de fetru cu boruri largi îi era dată pe ceafă. Puse bastonul în colţul lui obişnuit şi, cercetând ceasul, spuse cu veselie:

— Mi s'au lungit urechile de foame, Kate! Dar am ieşit

bine la socoteală ; numai că data viitoare trebue să pornesc mai devreme.

— Du-te de te schimbă, că e gata masa. Iți spun drept că începusem să mă neliniștesc. Dece ai stat atâta, întrebă Kate, și de ce socoteală-i vorba ?

Dickens își aruncă pălăria pe un scaun trântindu-se într'un fotoliu.

— Socoteala ? Află, draga mea, că plimbarea de astăzi a fost o experiență. Sunt sigur că-mi va folosi.

Și cum Kate ridica din sprâncene, el începu să râdă cu poftă.

— Vorbesc în enigme ? Nu uita că orice experiență e o enigmă, până nu-i cunoști rezultatul. Am făcut de curând o descoperire : că dacă un om — să zicem unul ca mine — își petrece zilnic un număr oarecare de ore la masa de scris, organismul lui are nevoie pentru împrospătarea energiei vitale de... ce mai vorbă lungă, trebue să mă plimb exact atâtea ore cât lucrez — nici mai mult nici mai puțin. Dece mă privești cu atâta mirare ? E o lege a naturii și ar fi o neghiobie s'o negi.

Kate îl privea liniștită. Da, se vedea că era sincer ; credea în legea abia descoperită a naturii și încercarea de a-l convinge că raportul matematic dintre orele de lucru și orele de plimbare e în contradicție cu o judecată sănătoasă, ar fi fost absurdă.

Lasă-l să se convingă singur de contrariu. Cu cât i-ar argumenta, cu atâta s'ar încăpățâna mai mult.

— Poate că ai dreptate, spuse ea. Du-te de te schimbă ; prânzul așteaptă demult.

Nici ea, nici prietenii n'au aflat vreodată de unde descoperise el această deochiată lege a naturii. Dar Dickens, întorcându-se dela plimbare, îi declara adesea Katei, cu satisfacție, că și în ziua aceea se plimbase exact cât lucrase.

S'a văzut însă nevoit să renunțe la aplicarea acestei legi a naturii. „Twist", apropiindu-se de sfârșit, Dickens luă hotărîrea să scrie și seara. Nu mai lucrase târziu noaptea de când plecase dela „Chronicle". Așa că se văzu silit să-și scurteze plimbările.

Lucra serile și la Broadstairs, unde se mutase în August cu familia.

Broadstairs era situat pe țărmul de Sud-Est al mării, în Kent. I se mai spunea și Broadstair-solarium, fiind renumit prin plaja-i cu promenadă, care se întindea pe o lungime de două mile și jumătate. Aici veneau cei care nu căutau distracție, ci odihnă, soare și mare. Broadstairs nu se asemăna cu stațiunile

sgomotoase — Margate și Ramsgate — între care era așezată. Plaja, în semicerc, înainta în largul mării, fiind apărată dinspre răsărit de un dig mic.

Plaja furnica de copii, de dimineața până seara. Aici nu erau amenințați de trăsuri și călăreți, ca în alte stațiuni mondene. In timp ce Dickens lucra, Kate stătea cu copiii pe plajă.

Venise vremea să isprăvească „Twist". Sikes trebui să-și primească răsplata pentru uciderea Nancyei, cea decăzută dar bună. Destul amânase scena groaznică a omorului, menită să-i cutremure mai târziu pe ascultători, ori de câte ori Dickens avea s'o pună pe program în seriile lui de lectură. Romanul sumbru, cu oameni atât de sumbri, era încă în mișcare. Uciderea Nancyei nu constituia punctul culminant. Dickens dovedi dintrodată, în „Twist", celor care nu găsiseră în „Pickwick" elementara știință a topicei unui roman, că are un minunat simț al compoziției. Acțiunea romanului mergea spre sfârșit, accelerându-se într'un tempo susținut și sigur, sporind capitol cu capitol emoția cititorului. Se apropia punctul culminant, când mulțimea furioasă asediază podul casei în care se sbuciumă Sikes. Scena trebuia să fie sguduitoare. In acelaș timp, cititorul lui „Nickleby" afla de unele încercări ale Katei, silită să-și câștige pâinea cea de toate zilele. Sărăcuța Kate! Ehei, cât mai sunt, tot atât de sărace ca și ea, suflă autorul; iat-o în pragul atelierului de mode, unde-i porunci se ticălosul de unchiu-său să se angajeze. Cititorul a făcut cunoștință cu neîntrecutul domn Montalini și cu soția lui, proprietara casei de mode. De pe pragul acestui atelier, Dickens se pregătea să înfățișeze scene menite să deschidă ochii oricui asupra soartei grele, care o așteaptă pe orice biată fată silită să-și câștige singură existența. Cititorul a și aflat de soarta lui Nicholas cel cinstit, sincer și inimos, care pornește cu atâta entuziasm să instruiască pupilii domnului Squeers dintr'o școală din Yorkshire. Intreaga Anglie a văzut școala de care-i vorba. Avea o înfățișare respingătoare, de nedescris. Proprietarii acestor școli particulare din Yorkshire îi chinuiau pe elevi, atât moral, cât și fizic, torturându-i prin foame; școala semăna mai de grabă a inchiziție, și vai de cel care nimerea acolo.

Vinovații nu-și veniseră încă în fire din lovitura primită. Să auzi urlete după ce se vor desmetici!

Opinia publică va cere guvernului să cerceteze cazul. Dickens se simțea într'o dispoziție excelentă. Ii scrie lui Forster: „Nancy nu mai există... Când o să-l dau dracului și pe Sikes, vreau să aflu părerea dumitale".

La scena răzbunării — asedierea lui Sikes de mulțimea

răsculata — lucră intens şi cu multă grijă. O ispravi. Mai rămăsese Fagin care trebuia să-şi primească şi el răsplata cuvenită.

La Broadstairs, Dickens călărea cu pasiune. Se plimba regulat, când pe jos, când călare. Ca în orice pasiune a lui, punea acelaş foc şi în pasiunea pentru plimbări călare îndelungate. Forster s'a dovedit a fi un bun călăreţ. Se ţinea bine în şea, tot atât de corect ca în salon şi era rezistent — un bun tovarăş de drumuri lungi.

Dar soarta lui Fagin şi sfârşitul romanului cereau o muncă atât de intensă, încât Dickens se văzu silit să renunţe la vizita lui Forster pentru plimbarea zilnică. Dickens îi scria: „Nu, până mâine nu-i chip de făcut o plimbare. Incă n'am sfârşit cu Fagin; şi nu ştiu, zău, ce-aş putea face cu un asemenea ticălos".

In sfârşit, găsi şi soluţia pentru Fagin, şi în Septembrie, „Twist" e terminat, urmând să apară în „Bentley's Miscellany" până în Martie 1839.

Cam în aceeaşi vreme, bătrânul Sidney Smith, ziarist cu renume, veşnic agitat, unul din fondatorii revistei de mare influenţă „Observatorul din Edimburg", vestit predicator bisericesc, îşi exprimă părerea despre „Nickleby" într'o scrisoare către un prieten. Era aprecierea unui bătrân inteligent şi pretenţios, care n'ar fi putut decât să-l măgulească pe Dickens, dacă ar fi aflat despre ea. Sidney Smith scria: „Nickleby e foarte bun. I-am rezistat multă vreme lui Dickens, dar până la urmă m'a cucerit".

12.

NEINŢELEGEREA CU MR. GREGSBURY

Ziarele din Yorkshire urlau. In ţinutul lor nu sunt şi nu puteau fi proprietari de şcoli ca Mr. Squeers. Autorul lui „Nickleby" nu-i decât un calomniator ordinar, ţipau patrioţii regiunii.

Dar, pe neaşteptate, s'a dovedit că Mr. Squeers putea să fie concetăţeanul acestor patrioţi. La scandalul stârnit în jurul şcolilor din Yorkshire a răspuns chiar Mr. Squeers. Bineînţeles că-l chema altfel. Dumnealui avea de gând să intenteze un proces de calomnie, cerând şi sfatul avocatului. Desigur că sub numele de Squeers, scriitorul calomniator îl viza pe el, pe un proprietar al unei şcoli atât de cunoscute — cum spunea ziarul din Yorkshire — dar care nu se asemăna nici pe departe cu

acel călău al bieților copilași! Ce sfat i-o fi dat avocatul maniosului domn, nu se știe; dar s'a aflat curând că și un alt gentleman, având legătură cu școlile din Yorkshire, declarase categoric că Mr. Squeers nu semăna deloc cu el. Își aducea aminte de doi domni care îl vizitaseră într'o zi; pe când unul din ei îl ținea de vorbă, celălalt încercase să-i facă portretul. Dar părerea lui era că el nu semăna deloc cu mutra lui Squeers; asupra acestui punct avea o convingere nestrămutată.

— Ia vezi, Dickens, să nu mănânci până la urmă bătaie dela vreun domn Squeers din Yorkshire, cum a pățit și unul din ei dela Nicholas, îi spuse într'o zi Forster.

— Sunt mișcat de grija dumitale, prietene, râse cu voioșie Dickens. Ca să te potolesc, țin să-ți aduc la cunoștință că a apărut și al treilea Squeers — după cum îi spune cineva. Se află la Londra — notează asta, Forster — și arde dorința de a mă cotonogi.

— Ei, vezi!

— Văd. Potolește-te prietene, e un simplu svon. Și apoi, chiar în cazul cel mai rău, de unde știi dumneata că n'o să devin dintrodată un Nicholas, lăsând în urmă-mi câmpul de luptă? Fleacuri. Hai mai bine să vorbim de lucruri mai serioase. Înainte de orice e sigur că svonurile și larma stârnită de ziare priesc operei începute. Nădăjduesc că toți ochii sunt acum îndreptați asupra școlilor din Yorkshire. Procesele despre care am vorbit n'au putut distrage atenția publicului. Nu pot înțelege dece n'a reacționat publicul la aceste procese. Publicul crede probabil, că totul este în ordine și că vinovatul de purtarea cu copiii e un lup într'o turmă de oi. Ce zici? In concluzie, voi aștepta. Romanul nu s'a terminat încă, și Mr. Squeers al nostru mai are de spus un cuvânt. Printre altele, am primit o scrisoare interesantă dela un băiat... îmi scapă numele...

— Dela un băiat?

— Te miră? Are vreo zece ani, îmi pare. Cel mult zece ani. Dar se poate spune de pe acum că va ajunge orice, numai judecător ori attorney, nu. Conștiința lui tânără e prea scrupuloasă, ca să admită, că Mr. Squeers și alți nemernici ca el vor scăpa de pedeapsă, iar virtutea nu va fi răsplătită după merit. Chiar acum, înainte de a veni dumneata, i-am scris o scrisoare lungă.

— O scrisoare lungă? Pe fața respectabilă a lui Forster se citea mirare.

— Forster! Dragă Forster! exclamă Dickens, sărind de pe scaun și începând să se plimbe prin odaia de lucru. Dumneata

înțelegi orice; cum se face că nu cunoști psihologia copilului? Băiatul mi-a trimis o scrisoare, care e de mare însemnătate pentru el. Pentru el, chestiunea răsplății e o chestiune foarte serioasă, mult mai serioasă decât pentru cei mari. Bietul băiat se teme că voi face greșeli, când va trebui să-i răsplătesc pe eroi după merit. Îmi amintesc de mine la vârsta lui. Și mie îmi pricinuia nedreptatea suferințe adânci, și copiii știu ce-i suferința. Și dumneata, Forster, ai vrea ca eu să nu iau în seamă scrisoarea lui? Ești prea încrezut, dragul meu; și drept pedeapsă, o să-ți citesc răspunsul meu, cu toate că manuscrisul nu-i destinat tipografiei, ci lui... Ia vezi, cum îl chiamă pe băiețel! Mi se pare că am pierdut din vedere să mă uit... Uite scrisoarea colo, lângă cotul dumitale.

—„Hastings Hugues" — citi Forster iscălitura citeață din josul scrisorii.

— Minunat! Hugues! Nu te strâmba, că nu-ți șade bine. Mai de grabă închipue-ți că-i o scrisoare a unuia din eroii mei și că aștept observațiile dumitale atât de prețioase pentru mine, după cum știi. Ascultă!

Forster știa că n'are cum scăpa. Dickens era cu scrisoarea în mână.

— Așa dar: „Stimate domn! — începu Dickens, și iar prinse a se plimba prin odaie. I-am ars lui Squeers una bună la ceafă și două peste cap, lucru de care s'a mirat foarte, văicărindu-se. Îndată s'a făcut mititel: îți spun drept că m'am așteptat la asta dela el. Și dumneata, nu-i așa? Ți-am îndeplinit întocmai dorințele cu privire la friptura de miel pentru cei mici. Au primit și un Ale bun, Porto și vin. Păcat că n'ai spus cu ce vin ai fi vrut să-i tratezi. Eu le-am servit Xeres și toți băieții au fost mulțumiți, afară de unul, care nu se prea simțea bine și era cât pe aci să se înnece cu el... Nicholas s'a ales și el cu miel fript, după cum ai dorit...".

Dickens, întrerupând cititul, exclamă:

— Mititelul stăruia, mai ales, să fie o porție mare de miel! Ce zici? Tot mai susții că copiii n'au simțul dreptății? Mai departe: „...dar n'a fost în stare s'o mănânce toată și spune că, dacă n'ai nimic împotrivă, ar lăsa-o pe mâine, s'o mănânce tocată și cu legume, după care se prăpădește ca și mine, de altfel... În ceeace o privește pe Fanny Squeers, poți fi sigur că-i voi da atenția cuvenită. Portretul ei în desen, pe care mi l-ai trimis, e destul de reușit, doar atât că părul nu-i deajuns de creț. Cel mai bine seamănă la nas și la picioare..."

Forster nu mai putu răbda.

— Isprăvește, Dickens! Înțeleg că te-ai amuzat, acum gata!

Trimite băiatului dumitale scrisoarea, și pe mine scutește-mă de o asemenea lectură.

Dickens se supuse, aruncând scrisoarea pe masă.

— Fie cum vrei. Dar îți spun drept că ești o enigmă pentru mine. Înțelegi orice, absolut orice în materie de literatură, dar când e vorba de oameni vii — și copiii sunt oameni, bagă de seamă, Forster — n'ai răbdare să asculți nici măcar o scrisoare până la capăt. Nu mai insist s'o apreciezi... Ei, ce zici? Aprobi hotărîrea mea de a renunța la munca de redactor dela „Bentley's Miscellany"?

Forster își sprijini în palmă bărbia rasă și rămase pe gânduri. Dickens nu primi niciun răspuns.

— M'am gândit la toate, spuse el. „Nickleby" are succes, ținând piept până și bătrânului „Pickwick". De Bentley nu mai am nevoie. Nu vreau să-mi bat capul cu revista lui. Ce părere ai?

— Se pare că ai dreptate, spuse, în sfârșit, Forster.

— Foarte bine. Nici nu m'am îndoit că vei fi de acord. O să-l sfătuesc pe Bentley să încredințeze revista lui Ainsworth. Ai ceva de obiectat? Dar tare mi-e teamă că și de data asta sunt constrâns să recurg la ajutorul dumitale. Vei fi nevoit să-l încunoștințezi pe Bentley de noutate. Dacă aș face-o eu, n'aș scăpa de tot felul de văicăreli despre situația disperată a domnului Bentley, căruia refuzul meu îi aduce pagube de mii de lire, etc., etc. Bine se mai pricep și editorii ăștia, când le convine, să facă pe victimele scriitorilor! Și eu nu sunt în stare să rezist văicărelilor. Și apoi... o să-mi ceară romanul istoric, naiba să-l ia!

Dickens privi rugător la tovarășul său.

— Te implor, Forster, aranjează chestia asta cu romanul! Spune-i că nu pot să scriu altă carte, până nu termin cu „Nickleby". Întâi să isprăvesc, și pe urmă vom vedea noi.

— Mă tem că Bentley va insista să scrii romanul. Faptul că pleci dela revistă, nu-l va face mai înțelegător.

Dickens sări ca ars.

— E revoltător! Scriitorul e veșnic la cheremul lor. Ca să nu moară de foame, e nevoit să semneze contracte ce-l fac sclav, răpindu-i libertatea. Blestemată soartă au scriitorii! Mă tem c'o să mă cert cu Bentley, cum m'am certat și cu Macrone.

— Se prea poate, spuse Forster după o pauză.

— Ia gândește-te! urmă Dickens înfierbântat. Scriitorul Dickens trebue să scrie un roman pentru comerciantul Bentley. Pentrucă, vedeți dumneavoastră, asta-i prieste domnului Bentley. Lui ce-i pasă că eu vreau sau nu vreau să scriu acum un roman isto-

ric? Toți acești negustori nu se sinchisesc câtuși de puțin de interesele noastre. Da, asta este! Dece n'ai venit acum trei seri?

— Acum trei seri? își încreți fruntea Forster.

— Da. Te-am poftit și n'ai venit, cu toate că dumneata stăruiseși să mă duc să văd „Nickleby" la Adelphi.

— Ah! De asta era vorba. Și ai fost la teatru?

— Da. Cu Kate și Maclise.

— Sper că nu te-ai așezat iar jos pe podea, în colțul lojii, ca în Februarie, la reprezentația lui „Twist"? Auzisem că dramatizarea asta e mai bună decât aceea a lui „Twist". Ar fi trebuit s'o văd, dar recunosc că nu eram sigur că n'o să repeți isprava din Februarie.

— Forster, te bănuesc că, știind de intenția mea de a mă duce, te-ai abținut, de frică să nu repet ce-am mai făcut. Nu tăgădui. Ești viclean, Forster. Nu, de data asta n'am mai stat jos pe podea. Canalia de Sterling — așa-mi pare că-l cheamă? — nu știa mai mult decât șmecherul din Februarie. Să zicem a treia parte din roman. Dar e inventiv, a născocit, după plac, și intriga și desnodământul.

— Și n'ai făcut scandal, ca de rândul trecut, în Februarie?

— Fii pe pace; nu, n'am făcut! Prietenul domniei-tale s'a purtat cum se cuvine. Dar oare nu există un mijloc de a interzice asemenea prelucrări?

Forster dădu neputincios din mână.

— Strașnică lege! exclamă Dickens. Și legea și editurile sunt împotriva noastră. Auzi, în propria mea țară să nu-l pot opri pe un speculant să se folosească de numele meu pe orice scenă și să scoată ediții banditești de felul lui „Picknick". Auziți! Picknick!

— Ei, ce să-i faci...

— Ca întotdeauna, ești prea îngăduitor, Forster. Orânduiala în patria noastră îți pare a fi fără greș. Pe dumneata nu te scoate nimic din fire.

— Nu citești cu destulă atenție „Examiner", Dickens. Obișnuesc să critic măsurile care împiedică progresul și stingheresc partidul liberal să ajungă la îmbunătățirile esențiale ale legislației noastre sociale.

— Da, Forster, dar dumneata critici cu atâta politeță, că s'ar părea, că toate instituțiile noastre sunt fără cusur.

— Cu critica distrugătoare nu mă'mpac.

— Distrugătoare...

Dickens rămase pe gânduri, apoi urmă:

— Nici eu nu vreau să distrug, dar nici nu pot spune ca Mr.

Gregsbury al meu: „Da, mă mândresc cu țara mea liberă și fericită!".

— Mr. Gregsbury? Dacă nu mă'nșel, e numele acelui membru al Camerei, pe care l-ai luat de curând în zeflemea, în „Nickleby"?

— Intocmai. Gregsbury vede peste tot fericire, și la noi e sărăcie, Forster, cruntă sărădie. Dumneata te încpățânezi să n'o vezi, și eu nu pot vorbi ca Mr. Gregsbury. Nu-l pot imita pe Gregsbury. Cunosc destui ca el și n'am poftă să-i maimulțăresc. Dumneata, Forster, respecți citadela fericirii și a libertății noastre — Camera Comunelor; pe câtă vreme eu, știi cât de puțin o respect. Dumneata, Forster, ești blând, cu toată critica și articolele de fond din „Examiner". Ești foarte credincios așa zisei societăți, pe când eu...

— Dumneata, Dickens, îl întrerupse Forster scuturând de pe mânecă un firicel de praf, nutrești un fel de părtinire pentru clasele de jos. Recunosc că asta mă miră. Situația dumitale ca scriitor se întărește pe zi ce trece...

— Destul, prietene. Iar începi? Hai mai bine la masă. Ne așteaptă Kate...

13.

PUTERILE RĂUFĂCĂTOARE VOR PIERI

„Mă tem de doamna Nickleby. E deșteaptă foc".

Așa spusese unul din principalele personaje ale romanului, nemernicul de Mulberry, la adresa mamei lui Nicholas. Era o vorbă svârlită în batjocură, pe care o aflaseră, nu demult, cititorii lui „Nickleby", care se înveseleau, împreună cu autorul, pe măsură ce o cunoșteau mai bine pe onorabila doamnă. Era și greu să nu faci haz, ascultând-o vorbind pe doamna Nickleby cea „deșteaptă foc". „Cât pe aci să iasă din fiul meu un Shakespeare", șușotea ea doamnei cu care se sfătuia, împărtășindu-i cu de-amănuntul călătoria la Stratford și povestindu-i visul din noaptea aceea, în care văzuse un om negru de ipsos, stând rezemat gânditor de un stâlp; și omul acela, după spusele soțului ei, nu era altul decât Shakespeare. Nu se putea să nu faci haz, ascultând-o povestind, pentru a suta oară, despre ușuraticul ei soț care cheltuia cu nemiluita, despre sfaturile pe care i le dădea, ca să nu mai svârle banii pe fereastră, precum și de cele opt scaune din salon, de ametiste și de

cele două duzini de linguri şi alte obiecte de gospodărie vândute la mezat.

Dar cu fiecare nouă fascicolă, cititorul avea prilejul să se convingă şi mai mult că doamna Nickleby alcătuia o pereche potrivită cu soţul ei cel uşuratic, şi pe lângă faptul că era „deşteaptă foc", mai avea o sumă de însuşiri, datorită cărora figura ei se dovedea a fi cea mai de haz din întregul roman. Autorul se amuza cu adevărat, de câte ori doamna aceasta apărea în paginile cărţii, romanţioasă în ciuda vârstei, făcând pe tinerica, amorezându-se într'o clipă şi rostind sentinţe ce dovedeau înfumurare, aroganţă, naivitate homerică şi narcisism. Autorul se amuza, nefiindu-i teamă, se vede, că doamna Elizabeth Dickens ar fi putut prinde de veste, recunoscându-şi portretul.

Doamna Elizabeth Dickens nu dădea semne c'ar fi bănuit ceva. Dar prinseseră de veste cei mai apropiaţi de ea: Kate şi John Dickens. Kate îşi exprimase odată nemulţumirea, cum că portretul ar fi prea caricatural: doamna Elizabeth Dickens ar avea tot dreptul să se simtă jignită de lipsa de respect a fiului ei.

Dar fiul cel nerespectos nu putea fi convins, când nu binevoia el să se convingă. John Dickens tăcea, nu se amesteca în operele de creaţie ale băiatului, ba chiar am pune mâna'n foc că se amuza şi el, ca şi fiul său cel nerespectos, de asemănarea asta a doamnei Nickleby cu nevastă-sa. Şi, la urma urmei, avea ceva de pierdut prea iubita lui soţie de pe urma asemănării cu doamna Nickleby?

Şi tot ce iese de sub pana fiului său nu este neîntrecut?

In privinţa asta, stătea neclintit pe poziţie. Şi se înfuriase cumplit citind ce scrisese un oarecare despre „Oliver Twist", în „Monthly Revue" din Ianuarie. Romanul apăruse în volum, deşi încă se mai tipărea în „Bentley's Miscellany", urmând să se termine în luna Martie. Desigur, criticul recunoştea că autorul lui „Twist" nu scrisese romanul în niciun caz pentru bani ori din distracţie, ca o simplă născocire oarecare. Deasemenea, recunoştea că romancierul e călăuzit de „scopuri nobile şi desinteresate, iar din punct de vedere moral, nu mai încape vorbă că va face mult bine". Dar criticul avea în acelaş timp oarecare bănueli că romancierul „simte o mare plăcere să reprezinte o natură josnică, ori scoborîtă la treapta ei cea mai de jos". Cronicarul îşi exprima cam nelămurit punctul lui de vedere şi John Dickens nu înţelegea pentru care motiv recenzorul nu voia să-l aşeze pe autorul lui „Twist" printre romancierii „care ne slujesc de model, înrădăcinând în noi sentimentele şi preceptele morale". Contrazicerea în părerile cri-

ticului era vădită, și bietul John Dickens nu găsea cuvinte, ca să-și exprime indignarea.

El se folosea demult de gloria fiului, ca de un bun propriu. Și când cineva îndrăznea să nu se extazieze în fața operei lui Charles, el considera faptul acesta drept o jignire personală. Anii nu-i schimbaseră deloc firea, și din aceste emoții curate se pricepea de minune să tragă foloase destul de mari, fără a le umbri câtuși de puțin.

Dickens se încredința iarăși și iarăși, că tatăl său nu se putea mulțumi numai cu pensia lunară pe care o primea dela el. Adăugate la pensia Amiralității, ajutoarele acestea lunare ar fi fost cu totul îndestulătoare pentru întreținerea familiei; dar dumnealui nu voia să înțeleagă; ba chiar și doamna Elizabeth Dickens începuse a crede că poți alunga bătrânețea cu ajutorul hainelor la modă, atât de plăcute inimii femeiești.

Furtuna care-i amenința pe soții Dickens se întețea. Ea izbucni pe neașteptate. Băiatul declară părinților că nu prea au ce face într'un oraș sgomotos ca Londra. Le va închiria un *cottage* undeva, în provincie. Acolo vor putea duce o viață tihnită, după plac. Fiind lipsiți de ispitele capitalei, nu vor mai lua cu împrumut de ici colo, în nădejdea că fiul va plăti. Era gata chiar să-i ușureze, luându-l la el pe fratele său Frederick, iar lor să le rămână numai cei doi copii mai mici — surorile sale mai mari, Fanny și Letiția, fiind demult măritate și ne mai având nevoie de îngrijirea părintească.

Părinții protestară furtunos. Că s'au obișnuit la Londra, că aici au cunoscuți, că au nevoie de distracții, că fără sgomotul străzilor din capitală nu pot trăi, etc., etc. Se încredințară însă curând că se ostenesc degeaba. Înștiințându-i de hotărîrea luată, fiul plecă imediat la Devonshire, închiriind acolo un *cottage* încăpător la o distanță de vreo două mile de Exeter; și îndată după aceea, Mr. John Dickens, Mr. Elizabeth Dickens și doi dintre băieții mai mici, Alfred și Augustus, plecară „în exil".

Mr. John Dickens se considera, de sigur, jignit de renumitul său fiu; dar așa era firea lui, că știa să se împace cu orice situație. Casa închiriată se afla la doi pași de Exeter; în apropiere, pe drumul ce ducea spre Plymouth, se aflau taverne „de lux". Acolo, în provincia tihnită, pe la mosii s'o mai fi găsind, poate, pe alocuri, pe vreo măsuță dintr'un salon, câte o broșurică în haină verzulie, cu un grăsun adormit cu undița în mână, pe copertă. Poate că pe ici pe colo, câte cineva mai cunoaște și aventurile băiețelului dela orfelinat, ori ale tânărului învățător inimos dela o școală din Yorkshire, și numele de Boz o fi fiind cunoscut unora din clienții obiș-

nuiți ai tavernelor. Oricum, nu-i greu să inspiri tuturor localnicilor din împrejurimi idei sănătoase despre rolul pe care-l joacă în capitală autorul operelor nemuritoare, care au stârnit entuziasmul întregii omeniri.

Și Mr. John Dickens, bizuindu-se că cei din Devonshire se vor arăta binevoitori față de asemenea aspirații, deschizându-i astfel perspective atrăgătoare, începu a nu mai tânji, și porni spre Devonshire împăcat cu soarta. Mrs. Elizabeth Dickens, însă, plecă neîmpăcată.

Dickens lucra la „Nickleby", în Petersham. În timpul verii, își aduse și familia aici, nu departe de Richmond și la doi pași de Twickenham. Toamna hotărî s'o petreacă întocmai ca și anul trecut, în același loc, la mare, având plăcerea să contemple dela geamul cabinetului său de lucru talazurile Mării Nordului bătând în țărmul dela Broadstairs.

„Nickleby" se apropia de sfârșit. Dickens înnoda și desnoda cu mare măiestrie firul povestirii în jurul planurilor mârșave ale lui Ralph Nickleby și Mulberry Hawk. Iată puterile întunecate ale lumii, iată-i pe cei răi: josnicul Squeers — călăul copiilor din Yorkshire; Ralph Nickleby — speculant mârșav și dibaci, autoritar și puternic; chefliul Mulberry — desfrânat și cinic; muieraticul bătrân Gride. Oricine îi putea întâlni în cale, dacă nu pe ei înșiși, atunci aceleași puteri întunecate în alte întruchipări! Viciul ia felurite înfățișări și este fără milă, pentrucă așa e viața. Cei răi și vicioși îl înfrâng pe unul blajin și prostuț ca adolescentul Smike; îi aduc la sapă de lemn pe cei cinstiți ca Newman Noggs; o împing pe o biată fată lipsită de ajutor, ca Madeline, în brațele unui bătrân ticălos ca Gride. Viciul întinde capcane pretutindeni în calea celor nevinovați și cinstiți, pentrucă așa e viața.

Dar virtutea, conștiința neprihănită, e mai tare decât crede omul în clipele de descurajare sufletească. Să credem în puterea celor cu conștiință nepătată, să credem, și atunci nimic n'o va putea birui. Și Dickens confruntă puterile întunecate cu cele bune. Fără să șovăie și să chibzuiască, îl aruncă în lupta împotriva lui Squeers, a lui Mulberry, a unchiului Ralph și a bătrânului Gride pe tânărul Nicholas, care sare în ajutorul lui Smike — căzut în mâini rele. E ajutat de Newman Noggs și de prostănacul și bunul fermier John Bowdy. Puterile sunt inegale, desigur; Nicholas ar putea să-și lase pielea, și împreună cu el ar putea pieri și sora sa Kate, căzând în capcana întinsă de Mulberry și Ralph; pierdută va fi și Madeline pe care bătrânul Gride încearcă s'o prindă în mreje. În ajutorul lui Nicholas vin frații Cheerible.

La bursa din Manchester, Dickens întâlnise odată doi comer-

cianți: frații Daniel și William Grant. Se ridicaseră din popor, făcându-și singuri o situație, și amândoi atrăseseră atenția lui Dickens. Când trebue să trimită apărători mai siguri în ajutorul lui Nicholas, își aduce aminte deodată de frații Grant. Astfel apar în roman frații Cheerible.

Bunătatea lor e de nedescris. N'o poate atinge niciun fel de uneltiri ale puterilor întunecate. Nicio voință răufăcătoare, niciun Ralph Nickleby nu-i va putea dobori pe frații Cheerible. Mr. Brownlow din „Twist" a fost simpatizat de cititori; fraților Cheerible, publicul cititor va trebui să le dăruiască inima. Toți vor fi siliți să creadă în triumful virtuții asupra viciului! Puterile răufăcătoare vor pieri — scriitorul trebue să aibă grijă de asta — toți, pe rând, vor fi răsplătiți sau pedepsiți.

Romanul se apropia de sfârșit. Nicholas a renunțat, din mândrie, la mâna iubitei sale Madeline, căci a aflat că e o moștenitoare bogată. Dar frații Cheerible îl ajută și de data asta, propunând lui Nicholas să intre ca asociat în firma lor. Kate se mărită cu tânărul pe care-l iubește. Și Squeers, proprietarul școlii din Yorkshire va fi și el pedepsit, căzând în capcana legii, pentru tot chinul pe care-l pricinuise bietului Smike. Ralph Nickleby piere după ce află că Smike, prigonit cu ajutorul lui, e chiar fiul său, iar averea-i agonisită prin mijloace necurate, se duce de râpă...

Dickens era foarte bine dispus. Romanul era pe placul cititorilor, chiar foarte pe plac — tirajul fascicolelor lunare o dovedea cu prisosință. Și tema era foarte clar pusă. Fără doar și poate că cititorul va trage folos citind romanul; iar galeria de portrete a personajelor e întradevăr reușită: impresarul teatral Crawis și actrița, Miss Snevellicci, perechea Mantalini, Mrs. Nickleby și Kenwigres, proprietarul lui Noggs și Lillyvick agentul care strânge dările pentru apă — sunt tipuri tot atât de reușite ca și cele din „Pickwick".

Își încheie cel din urmă capitol din „Nickleby" pe la sfârșitul lunii Septembrie, în fața geamului după care, în depărtare, tălăzuia marea, vuind. Urma să se întoarcă la Londra.

14.

PUBLICUL CERE ROMAN

Casa lui cu etaj, subsol, mansardă, înconjurată de un zid înalt de cărămidă, se afla la Devonshire-Terrace. Spre miazănoapte, dincolo de îngrămădirile de case, se întindea Regent-Parc. Dickens o mutase pe Kate cu cei trei copii aici, în casa asta, cu câ-

teva zile înainte de Anul Nou — cel din urmă copil, micuța Kate, venise pe lume abia de două luni. Camera lui de lucru dădea de-a-dreptul în grădina împrejmuită cu ziduri înalte de cărămidă, în care putea să ajungă coborînd numai câteva trepte; era foarte retrasă și nici nu pătrundeau sgomote din partea asta. Iar ușa dinspre coridor avea s'o tapiseze cu un strat gros de postav. Numai în deplină liniște se poate scrie.

Dickens se odihnise după „Nickleby". Prietenii îl felicitau — romanul avusese succes. Chapman și Hall erau gata să semneze orice contract în condiții cât de avantajoase. Cititorii se obișnuiseră cu publicarea în fascicole. Ce roman să anunțe firma? Forster înțelegea nerăbdarea editorilor și zâmbea, amintindu-și de mutrele lor întrebătoare de câte ori veneau la el cu afacerile lui Dickens. Dar el tăcea, nu dădea niciun răspuns, deși Dickens, ca să spunem drept, îi împărtășise de multă vreme proiectele lui, proiecte care acum începuseră să se contureze.

— Uite ce-i, Forster — spuse Dickens, îndată ce Kate și copiii plecară după prânz din sufragerie și rămaseră între bărbați la o sticlă de Porto — ți-am scris încă de astă vară din Petersham că, după ce termin „Nickleby", am de gând să încep o anumită publicație. De atunci am mai discutat de multe ori despre asta, nu-i așa?

— Considerațiile dumitale, pe baza cărora vrei să treci dela fascicolele lunare la alt tip de publicație, au oarecare temei. S'ar putea să ai dreptate, că publicul s'a cam plictisit cu romanele prezentate în fascicole. Desigur că și dumitale îți va fi mai ușor. E greu să-ți iei sarcina de a da la un termen hotărît un anumit număr de pagini de roman.

— Asta-i. Aș vrea să public săptămânal câte o fascicolă de trei penny, și apoi să le tipăresc în volume cu apariție regulată.

— Ah, da, adică să te folosești de vechea idee a lui Addison și Steele, întemeind un alt club după tipul „Punch" și „Spectator".

— Da, dar publicația mea vreau să fie mai pe înțelesul tuturor, să fie scrisă mai simplu decât articolele din „Punch", „Spectator", ori chiar „Albina" lui Goldsmith. Aș vrea să încep, ca și „Spectator", cu o bucată în legătură cu apariția publicației mele și să fondez un club sau o asociație temeinică, dând viață fiecărui membru pe rând...

— Adică ai de gând să descrii aventurile acestor membri, nu-i așa?, întrebă Forster.

— Deloc! Ți-am spus că, în publicație, voi pune tot felul de articole interesante despre ultimele noutăți, făcându-le cât mai variate: schițe, articole, povestiri, întâmplări, scrisori dela coresponden-

denți imaginari, etc... S'ar putea să-i scot din nou la lumină pe Pickwick și Samuel Weller. Acesta din urmă s'ar putea să-mi fie de mare folos, punându-mi la îndemână fel de fel de știri. Aș scrie bucăți de sine stătătoare, în care aș putea, de pildă, să fac reflecții despre Parlament, ori să vorbesc despre întâmplări vechi petrecute cândva la Londra, ori să descriu Londra de azi și cea de mâine. Le-aș putea intitula, de pildă, „Gog și Magog se distrează". Cum ți se pare?

— Da, nu-i londonez care să nu-i cunoască pe cei din Guildhall.

— Nu-i așa? Să presupunem că Gog și Magog își petrec nopțile în Guildhall, spunând într'una povești până se face ziuă. Povestirile lor s'ar putea împărți, ca și în „O mie și una de nopți", în mai multe părți.

— Ai renunțat la ideea de a-ți lua colaboratori?

— Numai eu pot da viață acestor subiecte; dar desigur c'o să am nevoie de ajutoare. Și acum, Forster, hai să-ți povestesc cum vreau să încep drăcovenia asta. Să trecem în birou.

Au trecut în odaia de lucru. În vatră, jăratecul strălucea vesel. Februarie era friguros. Dickens se apropie de ușa dinspre grădină și ridică un colț al draperiei — dincolo de geam era beznă adâncă. Sună clopoțelul, poruncind fetei din casă să spună grădinarului să aprindă felinarul de deasupra intrării.

— Aici, pe Terrace nu sunt decât trei case cu grădină. Grădinile sunt lipite de cimitirul bisericii St. Marie Lebon, spuse el, trăgând perdeaua. Și, depărtându-se de ușă, se lăsă într'unul din fotoliile de lângă cămin. Forster se așezase într'altul, întinzându-și picioarele.

— Așa dar, Forster, în prima fascicolă voi începe cu descrierea bătrânului care locuește într'o casă veche și are o mare slăbiciune pentru o veche și stranie pendulă. Amândoi — bătrânul meu și pendula — își țin tovărășie în serile lungi; el, deprins cu sunetu-i cunoscut, are impresia că vorbește cu un prieten, iar în noapte, bătăile pendulei îi aduc aminte că la ușă veghează un paznic credincios. Când stă lângă cămin, i se pare că în aspectu-i prăfuit întrezărește un zâmbet prietenos, iar înfățișarea-i posacă îl amuză... Apoi, voi povesti cum din adâncul cutiei vechi și tăcute, în care stă închisă pendula, scoate la lumină manuscrise vechi — să le citească. Și voi mai spune ce nume va purta clubul înființat în cinstea slujitorului său fără grai și a punctualității sale...

— Ce titlu îi dai? întrebă Forster, care-l ascultase atent, ca deobicei.

— Încă nu m'am hotărît. „Pendula bătrânului Humphrey"

sau „Povestea meșterului Humphrey", sau poate — „Pendula meșterului Humphrey"... M'apuc curând de scris. Poți să-i comunici lui Chapman și Hall ce proiecte am. Dacă-i interesează, voi chibzui cu dumneata condițiile contractului.

— Nu mă'ndoiesc că sunt gata să semneze orice contract, pentru orice proiect ai propune.

— Minunat. Pentru desene m'am hotărît să mă adresez lui Phiz și Cattermole. L-am ales și pe Cattermole, nu pentrucă ar fi căsătorit cu o rudă a mea — de altfel, foarte îndepărtată; e un băiat de talent... Îți amintești, desigur, de lucrările lui dela ultima expoziție a acuarelîștilor? Cine nu-și aduce aminte cum a ilustrat el „Walter Raleigh" și „Vechea ospitalitate engleză"? E un bun desenator. Așa dar, comunică lui Chapman și Hall tot ce ți-am spus. Și mai poți adăuga că înțeleg ca jumătate din venitul net al publicației să-mi revină mie; cât despre detalii, le vom discuta mai târziu...

Fără să stea pe gânduri, Chapman și Hall au semnat contractul pentru „Pendula meșterului Humphrey" — acesta era titlul „operei plănuite" ce avea să apară în decurs de un an. Un bătrân cam ciudat, meșterul Humphrey, adună în jurul pendulei sale câțiva oameni simpatici și, scoțând din sertarul orniculuí începutul manuscrisului, se pregătește să-l citească prietenilor. Manuscrisul urma să fie scurt — o poveste despre o fetiță orfană și bunicul ei, ceva foarte duios, ce-ar merge drept la inima unui cititor fără pretenții.

Și când, la 4 Aprilie 1840 prima fascicolă din „Pendula meșterului Humprey" e prezentată cititorilor, Dickens are tot dreptul să triumfe. Numai în câteva zile au fost vândute șaptezeci de mii de exemplare. Nici „Nickleby" nu atinsese un tiraj atât de mare. Așa dar, își putea îndeplini fără grijă planul atât de bine și de meticulos ticluit. În fiecare săptămână putea prezenta cititorului un nou subiect, o nouă povestire, schiță ori eseu, cu alte cuvinte tot ce-ar fi putut interesa în clipa aceea.

— S'a dus dracului totul! spuse Dickens, dând busna în sufragerie, unde Kate tocmai dădea de mâncare copilului. Nu-și luase timp nici să-și scoată paltonul, și-și aruncase pălăria pe un scaun, fără a lua în seamă pe Kate care strâmbase din nas. Asta se petrecea după câteva zile dela apariția „Pendulei".

— Cum a aflat cititorul că nu-i dau un roman, i-a scăzut interesul pentru „Pendulă". Tocmai îmi comunică Forster că cererile pentru a doua fascicolă au scăzut brusc.

— Și ce ai de gând să faci? întrebă Kate.

— Ce vrei să fac? O să scriu un roman.

— Dar „Pendula" trebue să apară săptămânal!

— Şi romanul trebue să apară tot săptămânal! spune Dickens posac. Dacă nu-mi vine altă idee, sunt silit să scriu un roman cu o fetiţă orfană.

Nu era chip de găsit altceva. A doua fascicolă se vânduse prost, într'un număr mic de exemplare. Totul se prăbuşea.

Intradevăr, nu rămânea decât o singură soluţie: transformarea povestirii cu fetiţa orfană într'un roman — fără pregătire, fără un plan chibzuit. Şi publicarea săptămânală, în fascicole, aşa cum era anunţat. Asta-i şi mai greu decât să scrii un roman în fascicole lunare. Cu mult mai greu.

Dar ce-ar fi să-i vâre pe Mr. Pickwick şi Sam în paginile „Pendulei"? N'are încotro, măcar să întârzie începutul romanului pentru care nu-i pregătit.

15.

FERICIŢI CEI CU INIMA CURATA

Dar nici Mr. Pickwick, nici Sam n'au fost de vreun folos. Publicul poftea un roman.

Un roman pentru cititorul simplu, despre o biată fetiţă orfană, Nell, care trebuia să-şi salveze bunicul dela cumplita patimă a jocurilor de noroc. Oamenii răi fac tot ce pot, ca să-l distrugă pe bătrânul fără apărare — fără apărare faţă de patima sa. Dar curajoasa orfană, atât de micuţă şi delicată, îl apără pe bunic de uneltirile celor răi. Îl convinge să fugă cu ea şi iată-i rătăcind pe drumurile Angliei, înfricoşaţi de oamenii cei răi. Ispitele îl pândesc pe moşneag şi în timpul pribegiei; oamenii răi nu se află numai în capitală. Dar nici Nell, nici cititorul nu trebue să cadă pradă desnădejdii: oamenii buni nu-i vor părăsi pe cei cu inima curată, care au nevoie de ajutor. Fetiţa cea curajoasă va fi sprijinită de Kit — un prieten credincios — de mrs. Geraldy, de omenoşii soţi Garland şi de încă un protector necunoscut, care se va dovedi până la urmă că e fratele bătrânului pătimaş. Oastea duhurilor bune nu va rămâne nesimţitoare faţă de tertipurile respingătorului pitic Quilp şi faţă de uneltirile tovarăşului său de rele, Samson Brass — jurist corupt. Aceştia îşi vor primi, desigur, pedeapsa, şi cititorul să lase totul în grija autorului, că el cunoaşte bine legea vieţii şi nu se lasă dus de speranţe deşarte cu privire la izbânda fetiţei. Ce-i drept, Nell nu va putea ţine piept

tuturor greutăților și lipsurilor; ea moare, dar oare moartea ei, de care are nevoie autorul, ca să stoarcă dela tine, cititorule, lacrimi de înduioșare, nu-i biruința desăvârșită?

Și cititorii englezi — cei care n'aveau pretenția că sunt cunoscători ai literaturii artistice — vărsau lacrimi cu mult înainte de a muri Nell. Iar în America, numărul acestora era încă și mai mare; Forster, triumfător, îl ținea pe Dickens la curent cu succesul colosal de dincolo de ocean al „Prăvăliei de vechituri". Iar când a venit timpul ca Nell să moară, toată lumea a putut afla că nici vestitul șef irlandez, Daniel O'Conell, formidabilul om politic, n'a putut rezista meșteșugului minunat pe care-l avea autorul de a stoarce lacrimi. Ajungând la pagina în care fetița cea viteză trage să moară, se zice c'ar fi spus printre lacrimi: „Nu, nu trebuia s'o omoare! Un sufleţel atât de bun!". Și supărat pe autor, svârlise cartea pe fereastra cupeului. Așa se svonea că povestea un prieten de al șefului irlandez, care se aflase lângă el, în cupeu, în clipa aceea.

Dar până să moară Nell, până să ajungă bunicul profund sguduit să-și petreacă ceasuri întregi la mormântul ei de lângă bisericuța liniștită a unui sătuc, ca apoi, pe o zi frumoasă, să adoarmă și el pe veci lângă nepoțică, până atunci Dickens trebuia, vrând, nevrând, să scrie în fiecare săptămână porția cuvenită din romanul pentru care fusese nevoit să-l jertfească pe bătrânul ciudat, meșterul Humphrey și tot planul „Pendulei", ticluit cu atâta grijă. De data asta, în timpul verii, pleacă împreună cu familia direct la mare, tot la Broadstairs, și renunță de a se mai duce întâi pe Tamisa.

Casa de pe vârful dealului, din drumul spre Kingsgate, despărțită de mare printr'un câmp, și care-i plăcea atât de mult, era de data asta ocupată, așa că se așezase într'o căsuță dela poalele colinei și scria, scria întruna. Era ocupat toată ziua, în fiecare zi trebuia să scrie câteva pagini de roman — cititorul ținea să-și primească fascicola săptămânală cu orice preț. Între dejun și prânz făcea plimbări lungi — la fel de necesare ca și somnul de noapte. Se îmbrăca pentru plimbare cu o redingotă ușoară, largă, își punea o pălărie cu boruri largi, ca de cow-boy și, înarmându-se cu un baston, pornea la drum. De se întâmpla să cadă vreun oaspete dela Londra, îl poftea să meargă la plimbare cu el. Întâia oară, mosafirul primea, dar a doua oară numai puțini se mai învoiau să-l însoțească, pentrucă era greu să reziști la o plimbare de câteva ore. Vestitul far North Foreland — unde, aproape cu două sute de ani înainte amiralul olandez Van Tromp suferise o înfrângere dezastruoasă din partea unei escadre engleze — nu era departe;

însă lui Dickens nu-i plăcea să meargă pe acest drum atât de iubit de cei din Broadstairs. Deobicei, se îndrepta spre apus, către Minster, cu mânăstirea şi catedrala lui străveche, poate cea mai veche din Anglia. Urca platoul ce domina oraşul şi de acolo contempla întinderile de dincolo de lacuri, care o fereau vederii până la poalele colinelor dela Canterbury şi Dover. Şi când la Broadstairs venea pentru întâia oară vreun mosafir, îl ducea, ori la Ramsgate, staţiune balneară situată la Sud de stâncile Broadstairului, ori în satul Saint-Peter, unde mai dăinuia o biserică gotică, cu colţuri de piatră şi cu contraforturi, clădită înainte de invaziile normanzilor. Acolo, în curtea bisericii, arăta mosafirului mormântul lui Richard Joe, supranumit „Samson din Kent", care avusese parte de o înmormântare pompoasă, cu onoruri, deşi profesia-i de contrabandist nu prea era onorabilă.

A avut desigur oaspeţi, şi în Iunie, şi la începutul lui Septembrie, după ce se întorsese dela Londra, unde stătuse în Iulie şi August. Dar mosafirii nu trebuiau să-l stinghereaşcă dela lucru şi nici nu-l stinghereau. Incetul cu încetul, Dickens se înstrăinase de Ainsworth, care jucase pe vremuri un rol în începuturile carierei lui literare; în schimb, se împrietenise din ce în ce mai mult cu Bulwer.

Era încântat de noul său prieten. Cu cincisprezece ani înainte, Edward Bulwer, un tânăr de douăzeci şi doi de ani, ducea o viaţă de petreceri la Cambridge, unde nici nu-şi terminase colegiul, irosindu-şi vremea cu fel de fel de cunoştinţe. Făcea şi versuri, pozând în Werther şi suspinând din pricina unei iubiri nenorocite, ca orice tânăr care se respectă, mai studia şi cârciumile din Paris, neţinând socoteală de ce spun rudele îngrozite de felul lui de viaţă. Se căsătorise cu o tânără irlandeză, contra voinţei mamei sale; tipărise un roman oarecare în stilul lui Werther, căzuse şi în ghiarele creditorilor până când deodată... deodată, în anul 1825, publică sub un pseudonim, romanul „Pelham". Romanul, zugrăvind „societatea înaltă" şi drojdia societăţii din Whitechapel, avusese un succes de care se bucuraseră numai romanele lui Walter Scott. Erou-dandy transformat în luptător politic — devenise o figură populară. Tânărul Bulwer exploata succesul cu dibăcie. Tipărise zece volume în zece ani — romane de moravuri, istorice şi chiar vag romantice, colorate oarecum de romantismul german. Până în 1840 tipărise: „Pelham", „Eugene Aram", „Rienzi" şi „Ultimele zile ale Pompeiului", apoi scandalizase întreaga Anglie cu divorţul său; îşi dădea toată osteneala să-şi întărească popularitatea. Era destul de ager, ca să recunoască în tânărul autor al lui „Pickwick" un rival cu mai multă trecere la cititori şi destul de inteligent,

ca să răspundă cu bunăvoință și prietenie admirației ce i-o purta Dickens. Atât la Broadstairs, cât și la Londra, unde Dickens se întorsese din Octombrie cu familia, lucrul la „Prăvălia de vechituri" înainta repede.

Sărmana Nell încerca zadarnic să-și smulgă bunicul din ghiarele destinului. Ursita rea, sub chipul unor vagabonzi, — măsluitori de cărți — se abate asupra bătrânului, și el se lasă dus de patima distrugătoare. Dar duhurile bune le vin din nou în ajutor, adăpostindu-i pe cei doi oropsiți într'o căsuță idilică, pe jumătate ruinată, unde nu i-ar mai fi putut descoperi Quasimodo-Quilp și spionii lui.

Când Dickens, înduioșat peste măsură de biata fetiță nevinovată și scârbit de Quilp cel desgustător ca un păianjen, precum și de însoțitorul său, Brass — nelegiuitul jurist, se simțea obosit, își îngăduia să se odihnească, scoțându-l la iveală pe Dick Swiveller. Dickens își dădea seama că de odihna asta aveau nevoie și el și cititorul. Bineînțeles, cititorul trebuia să fie pe deplin încredințat că, până în cele din urmă, tot nevinovăția va birui uneltirile celor răi; dar la urma urmei, dece ar fi păcat să te distrezi, și să-l distrezi în acelaș timp și pe cititor, povestind isprăvile lui Dick Swiveller ?

Dar nătărăul trebuia să fie simpatic. Trebuia zugrăvit un alt tip de pierde-vară decât toți ceilalți înfățișați până acum cititorului. Întrebarea e cum s'o scoată la capăt, ca cititorul să nu spună cumva : încă un palavragiu nesuferit și un nătărău de teapa lui Jingle și a domnului Mantallini ! Tare-i mai place lui Boz să zugrăvească asemenea indivizi și bine se mai pricepe să câștige timp, făcând haz pe seama lor...

Acest pierde-vară, funcționar în slujba netrebnicului jurist, nu era încă prea conturat. Și lui Dickens îi vine dintrodată o idee fericită... Ce-ar fi dacă l-ar înzestra cu o inimă curată, tot atât de curată ca aceea a ocrotitorilor duioasei Nell? E greu de crezut că cineva ar putea bănui o inimă curată la Mr. Jingle — netrebnicul Jingle care nu se sfiește să-l tragă pe sfoară pe d-l Wardle în afacerea cu bătrânica Miss Rachael. La fel, d-l Mantallini din „Nickleby" nu-l numai un flecar, ci și un pește; fără nicio îndoială că nu se mai poate număra printre podoabele speciei umane... Dar bunătatea lui Dick Swiveller, așa flecar și pierde-vară cum e, trebue să meargă la inima oricui.

Și iată că funcționarul nostru în redingotă cafenie, împodobită în față cu nenumărați nasturi de aramă și numai cu un singur nasture în spate, prinde a cuceri inimile cititorilor. Batista lui e atât de murdară, încât abia un colțișor al ei poate sluji de podoabă

la buzunarul dinafară al fracului. Tot așa de slinoși îi sunt și pantalonii de culoare deschisă, și manșetele; pălăria și-o pune de-a'ndoaselea, cu partea dinainte, în spate, ca să ascundă găurile borului. Într'un cuvânt, Dick are o înfățișare pretențioasă și murdară; și cu toate acestea...

Dickens prinsese o dragoste atât de mare de Dick, încât își pierdea vremea cu el, fără să se întrebe dacă are ori nu legătură cu povestea eroică și mișcătoare a sărmanei Nell. Se odihnea cu Dick și-l ispitea pe cititor să mai uite de Nell și de bunicul ei.

Se deprinsese așa și nu era nimic de făcut. Cum se ivea prilejul să se amuze, nu se putea împotrivi ispitei, și o lua pe o cărare lăturalnică, depărtându-se de la tema principală. Se distra pe seama lui Dick, făcând din el un nătărău cu inimă de aur.

In toamna anului 1840, Dickens întrezărise capitolele următoare și scenele finale din „Prăvălia de vechituri", iar în Ianuarie, după încheierea epopeei sărmanei Nell — ar fi momentul potrivit să amintim cititorilor care, desigur, au uitat — scriitorul se va apuca, în sfârșit, de romanul istoric pe care se obligase să-l scrie pentru editorul Bentley. Dar romanul nu va încăpea în mâinile lui Bentley. Firma Chapman și Hall răscumpărase dela acesta drepturile de tipărire. Romanul avea să aibă ca subiect răscoala lordului Gordon — turburările din Londra, din anul 1780 — potrivit planului.

16.

DOUĂ RĂSCOALE

Ca și cu șaizeci de ani înainte, în timpul răscoalei lordului Gordon, Londra și întreaga țară erau acum martorele acelorași frământări populare. Dar cu șaizeci de ani în urmă, capul acestor turburări fusese fanaticul protestant George Gordon, care purta coroană de baron. „Asociația protestantă", creată de el, încercase să înspăimânte guvernul, cerând lui George al III-lea și miniștrilor din vremea lui abrogarea drepturilor politice ale catolicilor. Pe câtă vreme acum, în 1841, mulțimea de leaderi ai muncitorilor aveau tot dreptul să creadă, după o luptă de cinci ani că apelurile lor dela tribunele publice vor sfârși prin a ridica massele muncitorești din Anglia, pentru apărarea drepturilor lor.

Despre aceste drepturi politice, enunțate în „chartă" și despre „chartism", Anglia aflase abia de cinci ani. In anul 1836 se ridi-

caseră cei dintâi leaderi ai muncitorilor la tribunele publice și, îndată, întâi din Londra și apoi din celelalte centre industriale, începuseră a ploua apelurile, cerând premierului Melbourne și Parlamentului reforma decisivă a întregului sistem politic, deoarece, fără o asemenea reformă, situația economică a poporului era amenințată de o catastrofă.

Dacă ne amintim de anii aceștia, vedem că războaiele de țesut, mecanizate, introduse în industria textilă, condamnaseră sute de mii de oameni — o armată întreagă de țesători — la un șomaj total. Cu ajutorul războiului de mână, un țesător putea câștiga abia doi penny și jumătate pe zi, adică însemna să moară de foame. Iar cei fericiți, pe care industriașii îi păstraseră în fabrici, într'o vreme când prețul pâinii de 400 de grame era de trei penny, nu câștigau mai mult de cincisprezece șilingi săptămânal, salariu neîndestulător pentru întreținerea unui muncitor și a familiei lui.

De sărăcia de care sufereau muncitorii textiliști în acești ani grei se puteau plânge și ceilalți muncitori din alte ramuri industriale. Poporul englez încă mai plătea victoria câștigată cu două decenii înainte asupra armatelor napoleoniene. Europa își lecuia rănile, consolidându-și industria. Mărfurile englezești zăceau în porturi, dar burghezul învingea dificultățile de export, găsind un ajutor sigur în progresul tehnicei — invențiile noilor mașini pentru fabrici. Fără a mai vorbi de concedieri — lock-out — greutățile acestea au avut un singur rezultat: căderea bruscă o salariilor și ridicarea prețurilor înăuntrul țării. Având interes ca prețurile să fie ridicate, atât industriașii cât și proprietarii de pământ au dus o luptă crâncenă împotriva anulării taxelor vamale asupra pâinii importate. Nicio țară nu se putea hotărî să importe grâne, asupra cărora era pusă o asemenea taxă vamală, și monopoliștii vânzători de grâne erau landlorzii din țară. Șomajul și prețul ridicat al pâinii, deci și al altor produse tot atât de necesare, duceau Anglia la catastrofă. Pe străzile orașelor mari, copiii se băteau pe câte un oscior aruncat, iar la măcelării, carnea se vindea în porții tocmai bune de pus într'o capcană de șobolan, după cum scria pe vremea aceea un colonel oarecare, speriat de sărăcia poporului. Și adăuga: „Niciun șobolan care se respectă nu și-ar risca pielea pentru o asemenea bucățică".

Trebuia găsită o soluție. In programul scurt al chartei, — bine cunoscută în istorie — câțiva oameni energici, necunoscuți până atunci în arena politică, expuneau cereri care făgăduiau muncitorilor să-i salveze dela catastrofa apropiată. Cel puțin așa credeau fruntașii mișcării. Și așa gândea, pe atunci, întregul popor englez. Fruntașii mișcării cereau în chartă dreptul general de vot

pentru bărbați, alegeri anuale în Parlament, vot secret la alegeri, anularea censului electoral și, în sfârșit, indemnizații pentru membrii din Camera Comunelor, pentrucă altfel, numai cei cu venituri ar putea participa fără plată la ședințele parlamentare.

Niciodată nu cunoscuse Anglia meetinguri atât de uriașe ca acelea pe care le provoca partidul chartist în anul 1838. Demonstrațiile nocturne erau semnale de alarmă pentru guvern. Propaganda se desfășura mereu cu aceeași intensitate. La cele trei meetinguri, convocate de conventul chartist, au participat aproape un milion de oameni. Guvernul Melbourne — ce se intitula partidul wigh-ilor și wighii începuseră să-și spună „liberali" — hotărî să stăvilească răscoala și să înnăbușe chartismul, folosindu-se de orice mijloace. Armata a primit ordin să tragă în mulțimea demonstranților, deși aceștia nu recurgeau la acte de violență. În Birmingham a fost declarată starea de asediu. În apropierea Newportului, în Wales, armata a atacat mulțimea de zeci de mii de muncitori; s'au tras și focuri de armă. Conducătorii mișcării erau prinși și băgați în închisoare, unde erau tratați ca niște criminali de rând; unii dintre ei au ieșit de acolo sfărâmați cu totul fizicește și sufletește... Dar chartismul nu pieri. Pe la începutul anului patruzeci și unu, ambii fruntași ai mișcării, O'Connor și O'Brien se mai aflau în închisoare; propaganda chartistă în luptă pentru chartă creștea mereu.

Dacă lordul Melbourne ar fi trebuit să înnăbușe, cu șaizeci de ani în urmă, „Răscoala lordului Gordon", aceasta i s'ar fi părut o simplă glumă a plevei londoneze. Mișcarea chartistă era cu mult mai greu de stăvilit.

Dickens înjgheba subiectul, hotărît să-l plaseze în cadrul rebeliunii din Witechapel. Dar în preajma Anului Nou se afla adâncit în cel din urmă capitol al povestirii despre micuța Nell. Își amintea grozav de bine de ziua aceea cumplită, când Mary zăcea moartă în patul ei feciorelnic. Da, nici vorbă că-și amintea bine de chipul ei; dădea lămuriri lui Cattermole, cum trebuia să fie imaginea prin care cititorul avea să-și ia rămas bun dela Nell, mica eroină. Scria așa: „Copila zace în dormitor; paravanul dela pat e dat la o parte. E iarnă și nu sunt flori, dar pe piept, pe pernă și pe așternut, pot fi semănate ramuri de brad cu fructele lor colțurate — ceva proaspăt, verde. Fereastra e încununată de iedera crescută în voie. Ai putea crede că băiețelul cu care vorbea despre îngeri stă la patul ei; însă, mi se pare că atmosfera de liniște ar fi mai deplină, dacă ar fi singură. Aș vrea o icoană a păcii și a liniștii desăvârșite, ori chiar a fericirii, dacă moartea ar putea dărui fericirea".

Tocmai atunci se împliniseră trei ani și jumătate dela moartea dragei lui Mary. Lângă patul în care zăcuse adormită pe veci Mary Hogarth, pacea și liniștea deplină nu-i coborîseră în suflet. Acum, el ar fi vrut ca cititorul, luându-și rămas bun dela Nell, să-și poată găsi liniștea. Fără îndoială că era un fel de eliberare, și de acum înainte doar o tristețe lirică, pe care nu dorea s'o potolească, avea să-i coloreze amintirile despre scumpa lui Mary.

Trebuia să se gândească la subiectul romanului pe care voia să-l scrie. Era hotărît să-l prezinte tot prin „Pendula meșterului Humphrey". Bătrânul bizar avea să apară din nou în fața cititorilor, ca să le propună un alt manuscris, scos din cutia ceasornicului. Cel dintâi roman al autorului necunoscut, care s'a dovedit mai târziu a fi Walter Scott, a fost, după cum se știe, „Waverley" având ca subtitlu — „sau acum șaizeci de ani". O singură generație despărțea epoca lui Waverley de data când apăruse romanul. Între „Răscoala lordului Gordon" și începutul lucrării lui Dickens, „Barnaby Rudge", se scurseseră tot cam vreo șaizeci de ani. Dickens, însă, nici nu se gândea să-l imite pe Walter Scott. N'avea chef să studieze coloritul local al celui de-al VIII-lea deceniu al secolului al XVIII-lea, neinteresându-l de fel „istorismul".

Atitudinea lui față de „istorism" a arătat-o cât se poate de limpede când a tratat cu desăvârșită nepăsare cronologia evenimentelor și a faptelor istorice amintite în romanele scrise până atunci. Nepăsare pe care cercetătorii ar descoperi-o ușor, dacă s'ar osteni să se ocupe cu chestiunea aceasta. Ar trage, pe bună dreptate, concluzia că Dickens n'avea „simțul timpului". Cu alte cuvinte, el nu voia să țină seamă de ordinea evenimentelor, nici măcar în romanele în care acțiunea se desfășoară în epoca lui. Cu atât mai puțin l-ar fi putut ispiti obligația de a se supune regulilor impuse de istorie tuturor romancierilor care se întorc în trecut. Dacă istoria se pune de-a-curmezișul fanteziei, dacă „adevărul", în romanul istoric, dictează legi imaginației, atunci nu-i oare cu mult mai simplu, să nu ții seama de cerințele genului?

Și așa a și făcut; n'a ținut seamă de cerințele genului. Și cum se descurcase până acum în cele patru romane apărute, procedând astfel încât să nu se observe anacronismele, putea face același lucru și de acum înainte. Cu cercetarea culorii locale a epocii în care se petrecea „Răscoala lordului Gordon" nu și-a pierdut prea mult timp. Mai precis, nu-i interesa deloc culoarea locală.

Mai mult decât „mediul istoric" — anume, concepțiile și moravurile epocii, precum și amănuntele despre felul de viață — pe Dickens îl interesa... corbul.

17.

CEL CU INIMA CURATĂ IN MREJELE TAINEI

Apariția corbului la Devonshire Terrace nu i-a făcut plăcere decât lui Dickens. Și Kate, și copiii s'ar fi lipsit bucuroși de el; deși dresat, era rău și-i urmărea pe copii, apucându-i cu clonțul de pulpe. Dar nu numai pe copii : măcelarul, zarzavagiul și toți cei care veneau în casă trebuiau să rabde năravul lui Grip, fără a crâcni, căci era favoritul stăpânului, care-l pusese și în noul roman — bineînțeles fără știrea lui.

Dickens i-a făcut tovarășul de drum al lui Barnaby. Neghiobul Barnaby înțelegea tot atât de puțin ca și Grip că se află în vârtejul evenimentelor, numite în manualele de istorie „Răscoala lordului Gordon", și tot atât de puțin se sinchisea și autorul de precizia istorică în înșiruirea evenimentelor. Ba, nu se străduia să afle nici măcar dacă lord Gordon al său, pe care avea de gând să-l zugrăvească foarte simpatic, se potrivea cât de puțin cu figura istorică. Simțea el că portretul acelui fanatic, din îndemnul căruia drojdia londoneză se pornise să devasteze casele de rugăciuni ale catolicilor, nu-i tocmai ce-ar trebui să fie. Și atunci îl dosi pe lord pe planul al doilea. Dar degeaba, Forster îi spuse fără ocol că scenele în care apare lord George erau cele mai slabe din carte.

Dickens n'avea dece să-și facă sânge rău din cauza asta. Doar el nu ținea să ajungă romancier istoric, și dacă istoria n'avea de lucru și nu trăia în bună înțelegere cu fantezia lui, atâta pagubă. El, cu subiectul avea ce-avea. Trebuia să trezească interesul cititorilor chiar dela primele capitole apărute în numărul din Ianuarie al „Pendulei".

Barnaby Rudge începea cu o poveste stranie, pe care cititorul o afla din gura unui membru al clubului — poveste petrecută cu douăzeci de ani mai înainte : Rueben Haredale, proprietarul moșiei The Warran a fost găsit în pat ucis și jefuit, iar două din slugile sale — grădinarul și valetul — dispăruseră. Dar nu trec nici câteva luni că grădinarul e găsit și el ucis — înnecat în basinul de pe moșie. Grădinarul se numea Rudge. Și o zi după moartea lui, i se născu un fiu care primi numele de Barnaby. Moartea misterioasă aruncă o umbră amenințătoare asupra întâmplărilor din roman... Cum să nu-l pasioneze intriga pe cititor?

Și pe Dickens îl pasiona. Mai folosise el intriga în romanele lui, încercând să uimească cititorul prin faptele neașteptate care deslegau misterul. Nașterea lui Oliver Twist era învăluită în mis-

ter, şi cititorul lui „Nicholas Nickleby" cu greu ar fi putut bănui că răufăcătorul Ralph Nickleby îşi persecuta neomenos, fără să ştie, propriul său copil. Acum, însă, în Barnaby Rudge trebuia să ticluiască intriga mai cu îngrijire: nici nu mai încape vorbă că cititorul e mare amator de mister şi că-l interesează ţele încurcate ale romanului, ca apoi să le vadă descurcate. In cel mai rău caz, dacă se întâmplă să te încurci prea tare şi să nu mai poţi ieşi din harababură, e foarte simplu: tai nodul dintrodată şi pace. Intotdeauna se mai găsesc şi cititori mai puţin pretenţioşi, care nu observă că firul a fost descurcat cum se cuvine, sau a fost pur şi simplu rupt de autor.

Dar intriga romanului nu se mărgineşte numai la taina îndoitului omor. Că fiul lui Rudge — Barnaby vine pe lume slab de minte, e lesne de înţeles, deoarece maică-sa fusese prea sguduită de uciderea bărbatului ei. Bietul Barnaby, care nu poate suferi vederea sângelui, nu-i în stare să facă nimănui niciun rău. In drumul unui asemenea erou n'ar strica să mai fie pus încă un mister, căile răului trebuind să se încrucişeze cu acelea ale inimosului Barnaby. Şi necunoscutul care ascultă povestirea celor două omoruri în hanul din apropierea moşiei Warren, plănueşte o faptă rea. Nu pare a fi un tâlhar venit întâmplător la moşie; nu, căci are o autoritate stranie asupra mamei lui Barnaby, care, de îndată ce află de sosirea lui, se şi face nevăzută cu băiatul. Dispare cinci ani de zile şi nimeni nu ştie unde a plecat. Aşa dar, încă un mister.

Subiectul făgăduieşte să fie interesant şi pentru autor. Dickens, înzestrându-l pe Barnaby al său cu un tovarăş atât de ciudat — corbul Grip — şi povestind între timp şiretlicurile unui nemernic, John Chester, mai vârise câteva intrigi şi făcuse să treacă astfel cinci ani, ducând acţiunea tocmai în anul 1780... Când deodată, Grip cel în carne şi oase, care-i ciupea de pulpe cu clonţul pe copiii şi musafirii dela Devonshire Terrace, cade grav bolnav.

De altfel, Dickens studiase timp destul de îndelungat apucăturile acestei păsări rele, şi ilustratorul Cattermole avusese şi el destulă vreme să-l studieze pe tovarăşul lui Barnaby Rudge, înţelegând rolul important pe care-l avea corbul în roman. Şi cum să nu înţeleagă, când Dickens îl lămurea într'o scrisoare: „Aş vrea să ştiu dacă te pricepi cumva la corbi, şi mai ales dacă pasărea asta, corbul lui Barnaby, o să-ţi placă. Pentrucă Barnaby e un neghiob, aş vrea să-l ţin mereu în tovărăşia corbului; mai ales că pasărea pe care o îndrăgeşte atât, e cu mult mai inteligentă decât el. In acest scop, îmi studiez corbul şi cred c'o să pot face din el un personaj cât se poate de original". O lună şi jumătate după ce trimisese scrisoarea asta, trebuise să întrerupă fără veste studiul

pasării. Grip cel în carne și oase mâncase cu câteva luni în urmă cam prea multă ceruză și, drept pedeapsă pentru lăcomia lui, se simțea acum foarte indispus. De ce suferea, n'a putut afla nimeni; nici medicul, nici uleiul de ricin n'au ajutat la nimic, și corbul, slobozind strigătul său favorit „Hei! bătrânico!", și-a dat duhul.

Copiii, afară de micul Walter venit abia de o lună pe lume, nu-și puteau ascunde bucuria; Dickens, însă, nu s'a putut liniști multă vreme. Îl ispitea uneori gândul că fusese isprava măcelarului și că pasărea murise otrăvită; stârvul a fost trimis la Institutul de cercetări anatomice, dar bănuelile împotriva măcelarului se dovediră neîntemeiate. Taina morții lui Grip a rămas nepătrunsă, iar rămășițele lui, băgate sub sticlă, au ajuns podoaba camerei de lucru a lui Dickens. Iar ca „studiul" asupra corbilor să fie continuat, a fost găsit un alt Grip, mai mare și mai bătrân, dar nu atât de rău ca primul.

În vremea asta, tovarășul lui Barnaby, creat de Dickens după chipul și asemănarea lui Grip cel rău, ajunse să fie centrul țesăturii complicate de evenimente istorice. Cam în timpul în care Barnaby și corbul său își făceau apariția la Londra, un oarecare John Chester — un tip cât se poate de imoral — încerca să-l silească pe fiul său Edward la o căsătorie avantajoasă; dar nu i-a reușit. În schimb, a pus bețe'n roate altei căsătorii, între Joe Willet, fiul unui landlord, și Dolly Varden, fiica unei catolice înfocate. Se vede cum corbul, deși mai isteț decât neghiobul de Barnaby, n'a putut să-și oprească stăpânul de a se amesteca în pleava Londrei, luând parte la furtuna ridicată de lordul Gordon împotriva catolicilor. Așa că Barnaby e sortit să fie implicat fără voie în jaful la care se dedau lepădăturile Londrei, sub steagul apărării religiei protestante.

Evenimentele istorice la care participau Grip și Barnaby, trebuiau să se desfășure pe măsură ce se desvolta și tema. Cât despre intrigă, era întocmită după tipic, nefiind mai prejos de intriga romanelor populare în foileton. Iată, mulțimea a devastat moșia The Warren, proprietatea lui Jeffrey Haredale, fratele lui Rueben Haredale, ucis pe vremuri, a răpit-o pe Emma Haredale, fiica lui Geoffrey, și, odată cu ea, și pe Dolly Varden; iar când Jeffrey Haredale sosește în grabă dela Londra în ajutorul fiicei lui, găsește doar un personaj, pe care cititorul îl credea pierdut pentru totdeauna, rătăcind printre ruinele castelului, o stafie...

Dickens se bucura dinainte de surpriza cititorului, surpriză de care depindea succesul neîndoielnic al fascicolelor de trei penny — „Pendula"; în acest scop îl scoală din morți pe Rudge, valetul, tatăl lui Barnaby, silindu-l să stea ascuns, nu mai puțin de două

decenii, pe undeva prin apropiere. Cititorul trebuia să creadă acum că leşul grădinarului fusese scos pe vremuri din basin, nu acela al lui Rudge. Astfel, asasinul grădinarului şi al stăpânului Haredale nu fusese altul decât tatăl lui Barnaby al nostru.

Tirajul „Pendulei" dovedea că cititorul se lăsa prins de intriga senzaţională a romanului şi nu judeca „Barnaby Rudge" după legile create de genul istoric al lui Walter Scott. Barnaby stârnise compătimirea cititorilor. Acum, pe lângă faptul că era un biet om cu mintea slabă, pe care maică-sa, sdruncinată de pieirea năpraznică a soţului ei, îl adusese neisprăvit pe lume, mai era şi victimă — victima nevinovată a crimei săvârşite de tatăl său! Căci Dickens nu se mulţumeşte numai să-l aducă pe asasin pe ruinele moşiei distruse, ci dă-în vileag şi vina mamei sale; biata nenorocită ştiuse de crima soţului ei!

Cât a scris „Barnaby Rudge", Dickens n'a vrut să ştie de nimic. Un singur fapt l-a făcut să lase lucrul pentru puţină vreme: moartea lui Macrone.

Dickens îi iertase demult lui Macrone, primul său editor, încercarea de a trage cât mai mari foloase de pe urma contractului încheiat odinioară, pe vremea când Boz era încă un nume necunoscut. Rupsese orice legătură cu Macrone, dar acum când murise şi se ştia că văduva lui era lipsită cu totul de mijloace, îşi propuse să scoată sub propria-i îngrijire, dar în beneficiul celei strâmtorate, un volum la care să mai colaboreze şi alţi scriitori şi în care Dickens publică o nuvelă scrisă cu acest prilej după vodevilul lui, „Fanaragiul". Volumul are succes.

Apoi se scufundă din nou în lucru, scriind la „Barnaby Rudge", căci apariţia săptămânală a „Pendulei" nu-i lasă o clipă de răgaz. Chiar şi în timpul călătoriei prin Scoţia e silit să ia manuscrisul cu el.

Călătoria fusese hotărîtă încă din Aprilie, iar în a doua jumătate a lunii Iunie, 1841, Dickens, întovărăşit de Kate, pleacă la Edimburg.

18.

MÂNGÂIERI ŞI SPERANŢE

Aici, la Edimburg, în capitala Scoţiei, Dickens s'a putut convinge pentru prima dată de marea lui popularitate. Scoţienii l-au primit ca pe un oaspete de onoare al Edimburgului. Palatul în care i s'a dat găzduire a fost asediat de un puhoi de vizitatori şi

el a fost silit să se ascundă în camerele cele mai dosnice, ca să-i poată scrie în liniște lui Forster primele lui impresii.

În fruntea personalităților scoțiene care-l întâmpinaseră pe Dickens, se afla, după cum se și cuvenea, John Wilson, bine cunoscut dincolo de hotarele țării. Revista „Blackwood Edimburg Magazine", tot atât de influentă ca și „Edimburg Revue", îi datora lui renumele de care se bucura, după cum „Edimburg Revue" era creația lordului Geoffrey. Profesor de etică, eseist, poet și critic, John Wilson fusese printre primii fruntași ai Edimburgului care organizaseră sărbătorirea lui Dickens.

Iată cum i s'a adresat Wilson la banchet, lui Dickens:

„Mr. Dickens este și un satiric. Dar, deși obiectul satirei sale e viața omenească, niciodată nu satirizează pentru a înjosi viața. Nici nu coboară pe cel de sus, punându-l alături cu cel de jos... Își bate joc numai de egoism, de cruzime și de cei răi... De-ar fi s'o iau pe calea asta, ar trebui să analizez talentul faimosului nostru mosafir. Și nu vreau asta. Atâta pot, să expun în câteva cuvinte sărace, marea bucurie a oricărei inimi care se împărtășește din spiritul binecuvântat al tuturor operelor lui Charles Dickens... Mr. Dickens poate fi încredințat că în Scoția toate inimile bat pentru el, pline de afecțiune, dragoste, încântare...".

În cuvântări elogioase și-au mai exprimat admirația, pictorul Allen, vestitul filantrop Allison, cei mai de seamă membri ai Parlamentului, precum și corpul avocaților din Edimburg; iar lordul-provost — cum se numea primarul în Scoția — aduse la cunoștința tuturor, că orașul îl numără pe Dickens de azi încolo printre cetățenii lui de onoare...

Dickens era mișcat de primirea caldă a celor din Edimburg. Dar din „raportul" trimis lui Forster, în care descria primirea triumfală pe care i-o făcuseră scoțienii, se vede că-și ascundea emoția sub un ton umoristic.

„Cred că n'am vorbit prost. Înaintea mea se aflau două sute de doamne. Masa era așezată undeva sus, și când mi-am făcut apariția, a fost pur și simplu sguduitor. Încercam să mă stăpânesc, și cu tot entuziasmul din jurul meu, cred c'am părut rece ca ghiața...".

Urmează pentru el zile grele. Dejunuri, banchete, cine în casele ospitalierilor scoțieni. Cuvântări de bun venit, răspunsuri de mulțumire și apariții, de câte trei ori pe zi în fața a noi grupuri de orășeni, însetați de a-l saluta măcar odată. Chiar și lui, care nu obosea cu una cu două, îi era greu; începea să ofteze după liniștea din Devonshire Terrace și Broadstairs și după halatul de casă, cu care și-ar fi schimbat bucuros fracul de gală.

Dar veni și vremea să-și ia rămas bun dela ospitaliera capitală a Scoției. Își continuă călătoria, după cum era prevăzut în plan, însoțit de Kate și de un singur slujitor credincios din Londra, urcând spre regiunea muntoasă a Scoției.

Călătoria ținu o lună încheiată. La începutul lunii August se întorsese înapoi la Londra, de unde urma să plece la prea iubitul său Broadstairs.

Acțiunea din „Barnaby Rudge" îl ținea pe cititor cu sufletul la gură. Dickens mai lucrase și în Scoția, dar nu mult, astfel că se simțea refăcut după munca încordată a romanului.

Așa dar, tatăl lui Barnaby îi omorîse și pe proprietar și pe grădinarul al cărui leș fusese luat drept al lui Rudge. Locul ucigașului era la Newgate. Acolo se și află acum, în cumplita închisoare. Între timp, plebea Londrei, răsculată de lordul Gordon împotriva catolicilor, sparge întâi capetele acestora, apoi ia cu asalt închisoarea Newgate, eliberându-i pe cei întemnițați. Fără a-și da seama de ce face, bietul Barnaby participă și el la distrugerea închisorii și la punerea în libertate a celor închiși. Armata împrăștie mulțimea furioasă, și printre numeroșii „rebeli" care cad prizonieri în mâinile soldaților e și Barnaby al nostru.

In vremea asta, trei oameni încearcă să dea de urma fetelor răpite — Dolly și Emma. Primul e Joe Willet, infirm, fără o mână, sosit din Indiile apusene unde participase la revoluția americană; al doilea, Edward Chester, fiul acelui crud și nemernic Chester, și al treilea, Geoffrey Haredale unchiul Emmei. Joe Willet o iubește demult pe Dolly, iar Edward Chester, pe Emma.

Sfârșitul romanului se întrevede. Pentru tatăl lui Barnaby nu poate fi nici milă, nici scăpare; capul îi va cădea sub securea călăului; bietul nevinovat Barnaby, maică-sa și corbul Grip nu se cade să piară. Scăpat ca prin minune, Barnaby, împreună cu mamă-sa și corbul se aciuiară la o fermă. După care, pedepsind și răsplătind după merite pe ceilalți eroi, conform legii dreptății, Dickens pune punct cărții.

Sfârșitul romanului „Barnaby Rudge" însemna și sfârșitul „Pendulei meșterului Humphrey". N'avea niciun rost să continue cu o publicație care luase un aspect cu totul deosebit decât acela conceput inițial de autor. Meșterul Humphrey, ascunzând manuscrisul cu romanul pseudoistoric despre „Răscoala lordului Gordon" în cutia pendulei, n'a mai vrut să dea la iveală niciun fel de hârtoage.

„Barnaby Rudge" a fost sfârșit prin Noembrie. Insă, cu două

luni înainte de terminarea romanului, pe masa lui Dickens se afla un nou contract încheiat cu Chapman şi Hall.

Credincîosul Forster era de neînlocuit în tratativele diplomatice. Putea fi numit cu drept cuvânt Ministrul de Externe al lui Charles Dickens. Acum, că terminase cu „Barnaby Rudge", putea să se gândească la o carte nouă, care urma să apară în douăsprezece fascicole în decurs de un an întreg. Începând dela data aceea, Chapman şi Hall se obligau să-i dea câte o sută cincizeci de lire lunar, iar începând cu luna Noembrie a anului viitor, când avea să apară prima fascicolă, câte două sute de lire.

Aşa dar, avea înainte un răgaz de un an. Nu mai era nevoit să înceapă, vrând, nevrând, un nou roman, grăbindu-se cu sufletul la gură să trimită într'una foi de manuscris la tipografie, uneori cu cerneala încă neuscată.

In sfârşit, veni timpul să-şi împlinească şi o veche dorinţă. Era un plan cu mult mai vechi decât „Pendula meşterului Humphrey"; dar pe atunci fusese nevoit să renunţe la el, ca să prezinte cititorului un nou tip de publicaţie, care, după cum s'a văzut, nu folosise la nimic. Acum era clipa cea mai prielnică să-şi pună planul în aplicare. Putea călători spre America.

Forster şi alţi prieteni, Chapman şi Hall, ba şi ziariştii şi ziarele susţineau sus şi tare că dincolo de ocean numele de Dickens se bucură de aceeaşi popularitate ca şi în Anglia. Hall se plângea, oftând, de nerușinarea editurilor americane. Speculanţii de peste ocean, fără să se sinchisească de faptul că firma Chapman şi Hall — ca să zicem aşa — e deosebit de interesată în a furniza americanilor cărţile lui „Boz cel neîntrecut", acum Charles Dickens, tipăreau fără grijă cărţile autorului, realizând în Statele Unite câştiguri foarte frumoase. Şi nu se gândesc o clipă să plătească vreun ban autorului, deoarece, din păcate, nu există nicio convenţie literară între Statele Unite şi Anglia. Şi oamenilor de afaceri americani puţin le pasă de asta.

Acolo, peste ocean, mulţi, foarte mulţi îl citesc pe Dickens. S'ar putea sta de vorbă cu ei, dela om la om; li s'ar putea spune că o asemenea purtare a editorilor americani e nedemnă de un gentleman şi că-i pricinuesc lui Charles Dickens o pagubă mai mare decât oricărui alt scriitor englez. Şi Forster, şi Chapman şi Hall confirmă acest lucru, cum că Charles Dickens are dincolo de ocean mai mulţi cititori decât oricare alt scriitor englez.

S'o spunem, însă, din capul locului: călătoria în America e necesară, în primul rând, din cu totul alte motive, fără nicio legătură cu îmbogăţirea speculanţilor literari din noul continent.

Cititorii americani trăiesc într'o ţară a făgăduinţei, într'o

țară făurită de marii democrați, cei care au luptat pentru lozincile sfinte ale marii revoluții americane. Aceste lozinci au putere de legi sociale, întruchipând speranțele acelora care au ridicat poporul american împotriva tradițiilor străvechi ale aristocratismului, care și astăzi ține înlănțuit poporul englez. Poporul american e credincios moștenirii rămase dela nobilii conducători ai marii revoluții. In numele libertății, al dreptății și al democrației, aceștia și-au vărsat sângele pentru o Americă liberă, suverană și independentă. La Saratoga și Germantown, la Camden și York-town, pe timpul lui Lexington și Bunker Hill, își vărsaseră sângele pentru pământul pe care fiii lor trebuiau să clădească un stat credincios acestor precepte. Și nu-l vărsaseră degeaba. Statul se clădise, și nepoții sunt mândri că principiile democratice au fost puse, pentru prima dată în lume, la temelia unei societăți omenești. In republica transatlantică nu există moșnegi smintiți cu titluri care le dă dreptul de a fi socotiți superiori muritorilor de rând și care, săvârșind o crimă, nu vor să știe de judecători, cerând o judecată specială — „judecata celor egali". America nu are trântori cu blazoane care-și pot îngădui, sub ocrotirea legii, să-i ruineze pe cei creduli și să scape totuși de închisoarea de datornici... America n'are oameni care scapă de o arestare, în urma unui proces civil, numai pentrucă sunt slujitorii unui lord. Acolo, în țara de peste ocean, copiii nu învață din leagăn să respecte cu sfințenie coroana de baronet sau de lord și curtea regală, cu tot fastul ei de mascaradă. Intr'un cuvânt, în America, meritele strămoșilor nu dau dreptul unui ticălos ori unui manechin, să stea deasupra altor muritori — acolo toți sunt egali.

Așa dar, în America n'ar fi loc pentru ipocriți, viciul și plaga Angliei... Democratismul tinerei țări e dușmanul minciunii sociale și smulge masca de pe chipul fățarnicilor. Democratismul e cinstit, pentrucă nu are ce ascunde, și în asta constă și puterea lui.

Așa dar, totul e limpede. Și totuși, nu chiar totul. Nu e clar, cum o tânără țară democrată poate răbda o instituție atât de uricioasă ca sclavia negrilor. Poate că acolo, la fața locului, s'ar putea găsi deslegarea și s'ar putea descoperi ce scuză găsește morala socială pentru sclavie.

Călătoria hotărîtă e definitivă.

Și Dickens e cuprins de frigurile plecării. Kate e îngrijorată. Pe copii nu-i poate lua. Cu cine să-i lase? Dar slujitorii credincioși jură că Charles, Mary, Kate și Walter nu vor păți nimic. Macready propune să ia copiii la el, iar casa din Devonshire Terrace să fie închiriată pe timp de o jumătate de an, ca să se scoată costul chiriei. Neprețuit prieten! Propunerea e primită cu entu-

ziasm — casa din Devonshire Terrace e închiriată unui general baronet. Ziua plecării e fixată pentru 4 Ianuarie. Dickens se odihneşte în sfârşit, după atâtea pregătiri febrile şi înlăturarea tuturor piedicilor care-i stăteau în cale.

E într'o dispoziţie lirică, înduioşat că se desparte de copii, de prieteni şi mai ales de Forster. Însă tristeţa plecării, în pragul despărţirii trecătoare, nu-i chiar atât de chinuitoare. Kate e tot neliniştită, mai neliniştită decât el, deşi deobicei se întâmpla contrariul. Evident că o turbură gândul la copii, să nu se îmbolnăvească în lipsa lor. O mai neliniştește şi traversarea Atlanticului, căci suferă de rău de mare. Simpaticul Maclise îi oferă în dar desenul celor patru copilaşi. Desenele sunt artistice şi asemănarea, uimitoare; mama îşi va pune portretele pe masa din cabină, ca să aibă impresia că-i are pe copii lângă ea în călătoria peste ocean. Cu alte cuvinte, încetul cu încetul, totul intră în ordine.

Cu gândul la plecare, Dickens îndură mai uşor durerea ce-l încearcă din nou spre sfârşitul lunii Octombrie, când moartea celui mai tânăr frate al Katey şi mai târziu a bunicii ei, îl duc din nou la mormântul lui Mary. Bunica a cerut să fie înmormântată aici, lângă nepoată. Şi rana încă netămăduită, sângerează din nou. Întors dela cimitir, nu-şi mai află locul, retrăind clipa când Mary fusese lăsată în groapă. Apropiindu-se de masa de lucru, îi scrie lui Forster : „Dorinţa de a fi înmormântat lângă ea e la fel de ascuţită ca şi acum cinci ani, şi sunt sigur că n'a fost nicicând pe lume o dragoste ca a mea, care nu se va şterge niciodată; e ca şi cum aş fi pierdut-o pentru a doua oară".

Dar pregătirile de plecare sunt o binefacere. Amintirile zilei de Mai se şterg, şi încetul cu încetul sunt copleşite de grijile zilei prezente. La începutul lunii Ianuarie, pachebotul „Britania", de o mie două sute de tone, pleacă din Liverpool. Peste o sută de ani, Atlanticul va fi traversat de submarine, cu un tonaj mai mare decât al „Britaniei". Acuma, însă, în anul 1842, „Britania" e unul din cele mai mari vapoare transatlantice.

19.

TRIUMFUL DELA BOSTON

Dickens şi Kate părăsesc Liverpoolul pe pachebotul „Britania", în ziua de 4 Ianuarie. Niciunul dintre cei optzeci şi şase de pasageri nu recunoaşte deschis că i-ar fi teamă de răul de mare; toţi fac pe grozavii. Vasul începe să se clatine, e drept, nu prea

tare, dar deajuns ca pasagerii să prefere aerul proaspăt, părăsind sala de mâncare în timpul prânzului.

Vremea trece, vasul se clatină tot mai tare. Biata Kate! Nu putea îndura deloc frământarea oceanului. Stă toată vremea în cabină, pe pat, suferind în tăcere. Camerista ei e și ea lipsită de puteri. Dickens se ține încă pe picioare, nu se lasă doborît din prima zi de călătorie. La gustarea de dimineață se târăște în sufragerie. Nu găsește acolo decât cincisprezece pasageri; restul de șaptezeci nu mai sunt atrași de gustarea de dimineață; stau închiși prin cabine, suferind în tăcere, ca și Kate. Dar numaidecât după „breakfast" capitulează și Dickens. Rămâne întins în cabină, sleit de puteri ca toți ceilalți de pe „Britania", și în ziua a treia constată deodată, cu mirare, că ușa cabinei s'a făcut nevăzută, în vreme ce o alta s'a căscat în dușumea, iar luneta atârnată cu mâna lui în perete a ajuns tocmai în tavan. De unde trage concluzia că, fără îndoială, cabina lui s'a întors cu dosu'n sus.

Vai de el și de Kate! Asta nu mai e hulă, e sfârșitul lumii! Cu furtuna de Ianuarie de pe Atlantic nu e de glumit! Mai cu seamă când e însoțită și de trăsnete. De spaimă și de suferință, Katei îi piere graiul. Și doamna din Scoția, care stă întinsă în aceeași cabină, a încetat să mai întrebe dacă n'a uitat cumva căpitanul să atârne pe fiecare catarg câte un paratrăsnet ceeace o interesa foarte mult cu puțin înainte. Dar acum nu-i mai arde de paratrăsnete. Mecanicul șef, care navigase pe vapoarele „Cunard Line" dela înființarea acestei firme, nu-și amintește să mai fi văzut vreodată o asemenea furtună.

Dickens stă opt zile în șir țintuit în cabină; nici vorbă de luat masa în sufragerie. Caută s'o încurajeze pe Kate și pe camerista ei, care-și iau în fiecare clipă rămas bun dela viață. Dar cum să le liniștești? Dacă te scoli, biruind ameteala și, apropiindu-te de divanul cel mare, încerci să le servești un pahar de brandy, bietele martire se rostogolesc ca la comandă, tocmai în celălalt capăt al patului și nu-i cu putință să le întinzi băutura întăritoare.

Furtuna începe abia după opt zile să se mai potolească. Femeile zac pe paturi, sleite de puteri, în vreme ce bărbații încep să-și vină în fire. Vasul se clatină încă, dar tot se poate juca whist — stând cu mizele în buzunar — că de pe masă dispar cât ai clipi. Dar vremea trece și iată că în a cincisprezecea noapte dela plecarea lor din Liverpool, pachebotul e în pericol să se scufunde. Vasul intră în portul Halifax din noua Scoție, chiar lângă țărmul Americii, și se lovește de un banc de nisip. Pe punte și înăuntrul pachebotului e panică mare. Se lămurește că din vina unui cârmaciu nepriceput, „Britania" a fost dirijată prin trecătoarea de

Est, cu alte cuvinte nu pe acolo pe unde trebuia să treacă. Reuşesc să arunce ancora. Vasul e salvat, şi pasagerii, scăpaţi cu viaţă, vor numaidecât să-i dăruiască ceva de preţ căpitanului, pentru izbânda lui; în sfârşit, pachebotul îşi face intrarea în rada portului. Pasagerii vizitează oraşul Halifax, după care „Britania" se avântă din nou în largul oceanului, îndreptându-se spre Boston. In a optsprezecea zi de călătorie, „Britania" aruncă ancora în port. Şi în faţa lui Dickens apare Bostonul, oraşul în care se păstrează cu sfinţenie toate tradiţiile americanismului.

America, vestită de sosirea lui, se pregătise să-l întâmpine. Dickens stătea lângă căpitan, pe puntea de comandă, privind cu ochi mari mulţimea aceea de americani liberi, îngrămădiţi pe chei. Croindu-şi loc printre pasageri, vreo zece gentlemeni cu ziare subţioară, se năpustiră spre el. Crezu întâi că sunt vânzători de ziare, dar în aceeaşi clipă îşi dădu seama că greşise. Nu erau vânzători, ci reporteri. Năvăliră nebuneşte asupra-i, strângându-i mâna şi exprimându-şi în fel şi chip bucuria pentru norocul de a-l avea ca oaspete.

Dickens păşi pe pământul Americii, frecându-şi mâna dreaptă, de care se mira că nu i-o rupseseră, în entuziasmul lor, noile lui cunoştinţe. Au fost conduşi apoi la hotel. In prima zi, mosafirii au fost lăsaţi în pace, aşa că s'au putut odihni. Cei din Boston s'au mărginit să trimită bilete şi invitaţii, toate cu acelaş conţinut tipic. Prima grijă a celor din America a fost să se intereseze de nevoile sufleteşti ale mosafirului şi ale soţiei lui. In fiecare invitaţie, Mr. Dickens cu soţia găseau indicaţii că în cutare biserică sau casă de rugăciuni pot ocupa în ziua următoare cutare locuri. A doua zi era duminecă, şi numărul locurilor rezervate pentru Dickens ar fi ajuns tocmai bine pentru douăzeci de familii dintrodată. Aşa dar, prima zi s'a scurs în linişte.

Mosafirul s'a odihnit, şi cei din Boston şi-au manifestat cu mult sgomot bucuria pentru sosirea lui Charles Dickens. Puhoiul amatorilor de frumos curgea fără istovire în hotel, fiecare dorind să strângă mâna oaspetelui. Delegaţiile trimise de organizaţiile obşteşti încercau în fel şi chip să-l prindă într'un colţ, ca să-l pună la curent cu felul lor de viaţă. Invitaţiile la masă, baluri, petreceri nu se mai sfârşeau. Pe străzi, locuitorii din Boston, strânşi în grupuri, aşteptau să-şi poată manifesta entuziasmul de care erau cuprinşi că-l văd pe Charles Dickens în oraşul în care se păstrează neştirbite tradiţiile sfinte ale Americii. Masa de gală a fost fixată numaidecât.

O delegaţie din Vestul îndepărtat a venit cale de două mii de mile, numai ca să-şi exprime satisfacţia pentru prezenţa lui, iar

organizațiile locale ale fiecărui stat se grăbeau să-l asigure în scris de aceleași sentimente. Din toate colțurile Americii curgeau scrisori: dela universități, corporații și numeroși admiratori ai talentului domnului Dickens. Până și Senatul, ba chiar și Congresul n'a putut rămâne înafara curentului emoțional ce-i cuprinsese pe toți americanii, făcându-i să năvălească spre hotelul Gramont din Boston.

A fost un adevărat triumf, căci, cum să numești altfel explozia de ospitalitate și admirație, de care fuseseră cuprinși americanii? Așa caracterizează și doctorul Channing, vestitul profesor și militant social, într'o scrisoare adresată mosafirului, vizita lui Dickens la Boston, adăugând că o asemenea manifestație nu se mai pomenise de când lumea.

Era greu să-ți păstrezi sângele rece în larma aceea, în îmbulzeala, în caleidoscopul de chipuri mereu noi, și în cascada de aprecieri exagerate.

Și se părea că tocmai într'o asemenea formă de primire își găsește adevărata expresie emoția poporului american. Fiecare zi era programată până la ora culcării. Era nevoie urgentă de un secretar, care să se ocupe de invitații și să le repartizeze. Mesele oficiale alternau cu plimbările în orașele vecine, unde Dickens era „cerut cu împrumut" prin comitete special organizate cu această ocazie. Și acolo toate începeau dela capăt: banchetul, cu președintele în dreapta mosafirului de onoare, zeci de lady și gentlemeni din societatea aleasă, apoi discursuri, cuvântări și iar discursuri; iar dela o masă la alta, vizite, și din nou convorbiri despre deosebitul lui talent satiric și cunoașterea-i neîntrecută a sufletului omenesc.

Dar el nu venise în America să strângă zilnic sute de mâini și să rostească discursuri de răspuns! Dacă și restul ședерii lui aici se va alcătui tot numai din prânzuri de gală și vizite, atunci e puțin probabil ca tiparul să mai vadă vreodată cartea despre America, făgăduită lui Chapman și Hall.

Bate străzile Bostonului, vizitând azilul de orbi, casa de nebuni, azilul de bătrâni și al celor lipsiți de mijloace, închisoarea corecțională. Își propusese să rămână la Boston numai o săptămână, dar n'a apucat încă să vadă toate instituțiile, după care ar putea să judece cum aplică America democrată legile sociale. Și, natural, își va lua timp să viziteze și judecătoriile.

In comparație cu New York, Boston nu e un oraș mare; numărul locuitorilor e de patru ori mai mic decât al celui dintâi. Dar rolul Bostonului nu poate fi socotit după cifra populației. Aici, în statul Massachusetts, s'a născut America, aici la țărmul din

Massachusetts, ancorase acea „Floare de Mai", pe bordul căreia se aflau binecuvântaţii puritani fugiţi din patria lor, de groaza regelui Iacob şi a clericilor lui. Acolo, în Sud, în Virginia, au debarcat pe vremuri aventurierii suspecţi care scăpaseră ca prin minune din închisoarea Newgate şi de pedeapsa capitală în piaţa Tyburn, şi tot aici, în anul 1620, lângă stâncile din Plymouth, treisprezece ani după sosirea aventurierilor, aruncaseră ancora părinţii spirituali ai măreţei democraţii americane. Inima Americii-Massachusetts, iar inima Massachusettsului-Boston. Iată, de pe cheiul acesta au fost aruncate în apă lăzile de ceai pentru care Anglia cerea taxe vamale. Cei din Boston au îndrăsnit să refuze plata vămii; şi de aici, din Boston, preceptele binecuvântaţilor puritani de pe „Floarea de Mai" s'au răspândit în întreaga ţară, ca să-i răscoale pe cetăţenii liberi ai Americii împotriva metropolei lacome.

Cu un cuvânt, Bostonul e cel care conduce viaţa spirituală a Americii. Burghezii din Boston nu se înjosesc nici măcar să-i contrazică pe cei care nu sunt de acord cu ei în această privinţă. Burghezii din Boston îi privesc de sus pe cei din New York, Philadelphia, Baltimore, da, pe toţi ceilalţi. Au la îndemână şi o universitate minunată, Cambridge, şi la umbra ştiinţei şi a tradiţiilor glorioase, îi învaţă pe cei din America aşa cum trebue să se poarte, chiar când n'au titluri de nobleţă moştenite din tată în fiu, titluri ce te învaţă regulile sociale cu o nuanţă pur aristocratică.

Pe străzile Bostonului n'o să vezi cerşetori. De-ar fi să se întâmple asemenea minune, cei din Boston ar fi mai miraţi decât dac'ar apărea o sabie de foc deasupra oraşului. Ce-i drept, e un oraş cât se poate de prosper : fiecare locuitor, pe cât se pare la prima vedere, mănâncă zilnic mâncări de carne. Între altele, trebue să spunem că cei din Boston iau prânzul la ora două după amiază, nu la ora obişnuită a unui englez care se respectă; însă, five-o-clock-ul cu ceaşca de ceai obligatorie e fixat şi aici tot la aceeaşi oră tradiţională ca şi în Anglia, adică ora cinci după masă. Doamnele din Boston, în general foarte drăguţe, îi oferă cu multă amabilitate mosafirului, în timpul prânzului, carne de pasăre, la care probabil cei din Boston ţin foarte mult. Şi au obiceiul să servească la masă stridii calde; mai întotdeauna se află pe masă două vase enorme cu stridii, şi în fiecare din aceste vase ar putea încăpea ducele Clarence, fiul regelui Richard de York, dacă n'ar fi apucat să se înnece, după cum spune legenda, într'un butoi cu vin de Malvoisie...

Dar Boston e numai prima etapă a călătoriei începută atât de glorios. Trebue să plece mai departe. Cei din Boston sunt gata

să-l găzduiască pe Charles Dickens încă un an încheiat: dar în fața lui se află întreaga Americă, și întâi de toate, New Yorkul. În drum, mai trebue să se abată prin Worcester, Hartford și Newhaven. Peste tot, comitete, banchete, spectacole, cine. În sfârșit, pune piciorul și în New York.

20.

OASPETELE NAȚIUNII

Washington Irving, „părintele literaturii americane", cel cu nuvelele pe care le citise și le recitise în Chatham. Washington Irving, autorul operelor: „Istoria New Yorkului, scrisă de un altul", „Carte de schițe", „Istorisirile unui călător", „Viața lui Columb", „Cucerirea Groenlandei", „Alhambra". Washington Irving, vestitul scriitor, fu cel dintâi care semnă invitația la banchetul cu care orașul New York îl întâmpină pe Charles Dickens.

„Mai jos numiții, în numele nostru și al tuturor concetățenilor noștri, cu fericitul prilej al sosirii dumneavoastră, avem onoare a vă ura din toată inima: Bine ați venit!". Așa suna invitația adresată scriitorului Charles Dickens. „Mai jos numiții" erau vreo patruzeci dintre cei mai de vază cetățeni ai orașului New York. Invitația îl aștepta în apartamentele rezervate dela Hotel Carlton. Avea să-l coste cam mult găzduirea, dar ce putea face? Abia se așezase la masă, că se și înființase un oarecare Colden, împuternicitul unui alt comitet al fruntașilor din New York, ca să-l poftească la un bal public dat în cinstea lui.

Nici nu plecase Mr. Colden, și se anunță Washington Irving, „Părintele literaturii americane", un bărbat de vreo șaizeci de ani. Ironica „Istorie a New Yorkului" apăruse, pe când Charles Dickens nici nu venise pe lume.

Dickens sare ca ars. În chipul palid cu ochi căprui din fața sa îl recunoaște pe autorul care i se părea pe vremuri, în Chatham, tot atât de ireal, ca și autorul lui Don Quijote.

— Pentru dumneavoastră am traversat Atlanticul! se repede el cu mâna întinsă.

E poate puțin exagerat. Dar cuvintele îi izvorăsc din inimă și, în clipa aceea, lui Dickens i se par naturale și nici Irving n'o ia ca o politeță obișnuită.

Prima lor întâlnire a durat puțin. Aveau multe de discutat. Câte nu erau de spus! — despre bucurii simțite în Chatham la

citirea ironicei „Istorii a New Yorkului" și a „Salmagundei", foaie bilunară de felul publicației lui Addison, „Spectator"; despre întâmplări din Anglia din timpul ultimilor zece ani, de când nu mai venise Irving la Londra; de primele impresii ale oaspetului, de literatura de dincolo de ocean și, în sfârșit, despre obiceiul editorilor americani de a nu plăti niciun ban scriitorilor englezi.

Ar trebui să se întâlnească mai des — ei doi — Charles Dickens și Washington Irving, care, între altele, are și înalta demnitate de amabasador al Statelor Unite în Spania. Vor reuși oare să se vadă des și mai ales singuri? E problematic. Deoarece întregul New York moare de nerăbdare să-l vadă pe Charles Dickens.

Delegațiile comitetului vin după onorații oaspeți. Mr. Colden îl escortează pe Dickens, iar o namilă de general o poftește pe Kate să se razime de brațu-i vânjos, ca să urce în careta, ce-i va duce ca vântul la teatrul Park.

Trei mii de cetățeni ai New Yorkului, în ținută de seară, îl salută pe mosafiri. Teatrul e împodobit cu flori și steaguri. Ovațiile nu se mai sfârșesc. In sala uriașă în care trebue să aibă loc balul, primarul orașului defilează împreună cu ei prin fața celor din New York îmbrăcați după ultima modă.

Se cântă imnul național. Sute de mâini se întind spre mosafir. Doamnele flutură batistele de mătase în chip de bun venit, sorbindu-i din ochi pe faimosul englez și pe soția sa. Kate are o rochie albă, brodată cu flori albastre. Dickens — în frac de culoare închisă, pantaloni deschiși și vestă neagră. Pe cravata lui cu flori brodate se văd două ace cu briliante. E tare frumos oaspetele orașului New York! Părul lung îi cade în bucle, pe umăr, iar de emoție, ochii lui de un albastru închis s'au întunecat și mai tare. Se deosebește cu totul de cetățenii de vază ai New Yorkului.

După defilare, începe dansul. Și el și Kate dansează, dansează fără oprire. Obrajii lui ard de emoție și de căldură. In sfârșit, părăsește sala în tunete de aplauze.

A doua zi, pe când ia alături de Kate micul dejun, uitându-se în ziare, află din dările de seamă că a fost foarte, foarte palid în timpul balului. Ciudat! Pe cât își aduce aminte, obrajii îi ardeau de emoție și de zăduf.

Și dintrodată începe să râdă, și râde până-i scapă ziarul din mână și ochii îi lăcrămează. „Ce-i cu tine"?, îl întreabă Kate. „Uite ce spune reporterul: Charles Dickens era palid de emoție. Săracul Dickens! Se făcuse palid, pentrucă nu se mai găsise niciodată într'o asemenea societate ca aceea dela bal. Manierele distinse ale celor din adunare îi făcuseră o profundă impresie. Așa se explică, dece „simpaticul tânăr a fost atât de palid".

America democrată crede, se pare, că în fața unei „societăți distinse", orice american sau orice străin nedeprins cu „manierele elegante" are toate motivele să fie palid de emoție. Admirabil!

In New York este primit ca și în Boston, Hartford și Newhaven. Pelerinajul la Hotel Carlton e neîntrerupt. Se îmbracă în grabă și iese pe Broadway. Ar vrea să meargă pe jos pe strada mult lăudată, ca să-i observe obiceiurile și să-i prindă aspectul exterior.

E numaidecât recunoscut. După el se țin cârduri de gură-cască. N'ai ce-i face, lasă-i să se uite cât or vrea, în vreme ce el își aruncă privirile peste tot. Broadway răsună sub roțile nenumăratelor trăsuri, înnecat în țipete și bocănit de copite. Carete, cupeuri, trăsuri, tilbury cu roți enorme — toate se rostogolesc prin fața nesfârșitelor magazine. Vizitiii sunt negri. Par a fi tot atât de mulți ca și albii. Pe trotoare, toți gentlemenii, parcă s'ar fi înțeles, poartă aceiași favoriți care le acoperă obrazul și bărbia rasă, iar doamnele, parcă și ele se înțeleseseră, să arboreze în dimineața aceea de primăvară toalete în toate culorile curcubeului.

De pe Broadway, oaspetele cotește într'o stradă lăturalnică și, mergând tot înainte, ajunge pe Bowery. Asta-i tot o stradă comercială, dar vitrinele magazinelor de aici sunt mai puțin frumoase, iar pietonii umblă îmbrăcați foarte simplu — în bluze de muncitori — și, în loc de trăsuri și tilbury, circulă căruțe și camioane. Văzând că Charles Dickens se îndreaptă spre o clădire bine cunoscută celor din New York, mulțimea de gură-cască se risipește.

In clădirea asta se află închisoarea preventivă. Are un nume lugubru: „Cavoul".

Oaspetele de onoare e condus să vadă „Cavoul". Inchisoarea are patru galerii — una deasupra alteia — înconjurând clădirea. Galeriile sunt unite între ele prin poduri și prevăzute cu porți de fier, după care se află celulele.

Acestea sunt mici și scunde; lumina zilei se strecoară cu greu printr'o ferestruică îngustă, plasată sub tavan. Curtea închisorii e ca o groapă. Acolo au loc execuțiile celor condamnați la moarte. Incarcerații se plimbă rar prin curte — după cum îi spune amabil paznicul pe care directorul „Cavoului" l-a însărcinat să-l însoțească pe mosafirul cel curios. Cei închiși preferă să se plimbe prin celulele lor, și șefii nu stărue deloc asupra plimbărilor obligatorii pe afară. „Ciudat! Doar un asemenea încarcerat e nevoit să stea fără aer luni de zile!".

„Asta-i treaba lui", spune paznicul, iar la întrebarea: „Dece

într'o celulă se află un băieţaş?", primeşte un răspuns de toată nostimada. Cică băieţaşul n'ar fi suspectat de niciun fel de crimă; trebue numai să depună o mărturie care să stabilească vina tatălui său — atâta tot. Adică, legea institue dreptul, în baza căruia martorul poate fi ţinut închis până în ziua procesului. Vizitând câteva celule, făcând cunoştinţă cu câţiva deţinuţi, mosafirul cel curios află că închisoarea datoreşte lugubra-i denumire unui renume prost: puţin după înfiinţarea ei, câţiva încarceraţi au preferat să se spânzure decât să aştepte sfârşitul cercetărilor.

Dela închisoare, oaspetele coteşte iar pe o stradă lăturalnică şi dă într'o ulicioară; coteşte din nou şi începe să se convingă că New Yorkul e întradevăr un oraş mare. Nu, New Yorkul nu seamănă nici pe departe cu Bostonul. Uite cartiere care amintesc de Whitechapel. Uliţe tot atât de murdare ca şi cele din vestitul cartier londonez şi case întru nimic deosebite de cocioabele din Whitechapel. Sunt putrede şi stau gata să cadă. Nici locuitorii celor „Cinci colţuri" nu au altă înfăţişare decât a acelora din „Mail and Road"; nici clienţii obişnuiţi ai cârciumilor şi ai barurilor nu se prea deosebesc de Sikes şi de nenorocita de Nancy. Cu alte cuvinte, e mai prudent pentru un gentleman să nu se apropie pe înserate de cele „Cinci colţuri", afară numai dacă e însoţit de agenţi. Da, New Yorkul e un oraş mare şi nu seamănă deloc cu Bostonul.

Dar prea cinstiţii cetăţeni ai acestui oraş mare nu se mulţumesc numai cu un bal public dat în cinstea oaspetelui de vază. Soseşte şi ziua banchetului public, despre care îl înştiinţează printr'o scrisoare mişcătoare de bun sosit, acelaş comitet de patruzeci şi unul de cetăţeni fruntaşi ai oraşului.

Trebue să-şi pregătească discursul, un „toast" de răspuns pentru America democrată. Mai răspunsese şi în Boston, în Hartford şi în Newhaven, dar discursul din New York era sortit să aibă în întreaga ţară un răsunet mult mai mare, decât cele de până acum. El, Dickens, e plin e bucurie că a păşit pe pământul unei ţări cu adevărat democrate; puţini scriitori sunt atât de sinceri democraţi ca el, de lucrul acesta e ferm convins, — fiecare îi cunoaşte cărţile şi poate uşor să se încredinţeze de asta. Puţini dintre scriitori preţuesc atât de mult tinereţea şi vigoarea republicii, chemată să întruchipeze idealurile înalte ale marilor ei fondatori. Şi aşa mai departe, pe acelaş ton.

Simplu şi pe înţeles, nu? Dar, din păcate, nu-i chiar aşa.

Dickens se plimbă prin salonul apartamentului dela Hotel Carlton. După obiceiul american, e mobilă puţină, aşa că nu-i nicio primejdie să te împiedici de ceva când umbli adâncit în gân-

duri. Şi-ţi trebue multă gândire, ca să poţi pune, cât mai delicat, în discursul de răspuns, o idee sănătoasă. De două ori încercase să-şi exprime o părere, pe care o socotea dreaptă şi ieşise o comedie... La drept vorbind, nu se aşteptase la cele ce urmaseră după discursurile lui din Boston şi Hartford. Nici nu voise să se gândească la asta, până nu venise vremea să schiţeze în minte discursul pe care trebuia să-l rostească în curând. Ia să-şi amintească acum ce anume se întâmplase.

Venind încoace, nu se gândise să înceapă o campanie pentru promovarea unei legi referitoare la drepturile de autor, prin care să se ocrotească scriitorii contra editorilor americani. Deaceea, în Boston se hotărîse să arunce doar o slabă aluzie la nedreptatea făcută de americani autorilor străini. Îşi spusese părerea asta şi la Hartford; dar nici acolo nu vorbise despre el, ci despre Walter Scott.

Acum, aproape că nu-i vine să se gândească la răspunsul dat de americani unei astfel de îndrăsneli a unui străin. Scrisori anonime pline de injurii. Indignarea verbală pentru impertinenţa oaspetelui, care se dovedise un ticălos interesat. Indignarea americanilor fusese stârnită şi dirijată de ziare. Presa! Ea declara solemn că prea cunoscutul ucigaş Colt e mai puţin primejdios, decât străinul cel obraznic. Dacă libertatea presei constă în dreptul editorilor speculanţi de a-i înlătura pe oamenii care-i stingheresc, atunci halal de libertate a presei!

Cu alte cuvinte, a ieşit o comedie! N'ar vrea să rămână cu o impresie tristă despre America şi cu gânduri chinuitoare despre urmările neaşteptate ale discursurilor sale. Totuşi, după lecţia de data trecută, trebue neapărat să tragă concluzii. Un străin a îndrăsnit să-i arate Americii că legile ei nu sunt desăvârşite şi America l-a pus la punct pe oaspetele prea îndrăsneţ. Din păcate, din pricina acestei răfueli, relaţiile cu America s'au cam stricat. E silit să recunoască. Aşa că nu va vorbi la banchet despre drepturile de autor.

Pe mese, iar vase uriaşe cu stridii calde — slăbiciunea americanilor. Pe fotoliul prezidenţial stă Washington Irving.

Nu-i orator. Întotdeauna evită să ia cuvântul în public.

Dickens îl priveşte cum se ridică încet din fotoliu. Se vede că Irving nu-i în toate apele lui, nu se simte deloc bine. Pune pe farfurie o foaie scrisă: discursul lui. Pe urmă îşi trece mâna peste perucă, deschide gura, înghite în sec, din gâtlej îi iese un fel de fluierat — şi, în sfârşit, scoate cu greu câteva cuvinte de introducere. Are un glas moale, plăcut la auz. Face o pauză puţin cam mare. Washington Irving scoboară privirea în farfuria pe care se

află discursul. Dar nu-i e de niciun folos. Pauza se prelungește. Își trece din nou mâna peste perucă, dar tot degeaba; iar ochii lui căprui sunt aburiți de desnădejde.

Cu asta se sfârșește încercarea lui de a-l saluta pe oaspete. Ba nu. Ridică paharul în cinstea lui Charles Dickens, „Oaspetele națiunii". Aplauzele țâșnesc de pretutindeni, și el se așază, ștergându-și fruntea brobonită de sudoare.

Discursuri și închinări. In răspunsul său, „Oaspetele națiunii" ocolește orice aluzie criminală la orânduiala referitoare la drepturile de autor. Mănușa, însă fusese aruncată de ziare și e silit să amintească problema, în chip delicat, gazdelor atât de sigure că nu li se poate găsi niciun cusur. Și declară că-și rezervă dreptul de a atinge odată și odată chestiunea cea de toate zilele! Lasă-i să-și bată singuri mintea, ghicind la ce anume face aluzie! Nu-i prea greu de ghicit, însă nu se poate găsi niciun cusur discursului. Pe urmă își exprimă siguranța, că marea națiune va ști să rezolve chestiunea în spiritul dreptății...

Ziarele îi publică discursul. Washington Irving îl asigură că nu se va schimba nimic; asta e și părerea lui. Dar tot e bine că nu-l mai compară cu ucigașul Colt...

Sgomotul ridicat de ziare în jurul numelui său începe să-l obosească. Până și predicatorii caselor de rugăciuni i se adresează, cinstindu-l ca pe „Oaspetele națiunii".

Când Dickens îi vorbește lui Washington Irving despre americani, care fac atâta caz de dibăcie, acesta dă tăcut din cap. Pentru americani, dibăcia în afaceri este calitatea cea mai de preț a unui om, iar succesul, singura unitate de măsură a acestei dibăcii.

Nu-i așa? Povestesc cu același entuziasm despre falimentul dibaci care l-a îmbogățit pe un bancher falit, ca și despre o operație dibace a chirurgului, care a salvat viața unui bolnav. Sunt gata să ierte orice păcat al cuiva dacă se dovedește dibaci. După cum se vede, orice ticălos le poate câștiga stima, cu condiția să reușească. Poate că se înșală, dar asta e impresia lui din discuțiile cu americanii și mai cu seamă din lectura ziarelor. Desigur, va trebui să studieze mai temeinic trăsătura asta de caracter, cât mai stă în America. Washington Irving zâmbește slab, dând din cap.

Dar a venit vremea să părăsească New Yorkul. Mai are încă multe orașe de vizitat. Vrea, numaidecât, să studieze cu atenție viața Statelor din Sud. Acolo, sclavia negrilor este legalizată. Spiritul dreptății se revoltă; e de neînțeles cum de se împacă asta cu o Americă democratică!

Vai! Vai! Știuse dinainte că Hotelul Carlton e unul dintre

cele mai scumpe hoteluri din New York. Dar nota pentru cele două săptămâni petrecute aici întrecea orice măsură. Iată, aceşti proprietari ai hotelului sunt cu adevărat nişte speculanţi dibaci. „Oaspetele naţiunii" şi soţia lui nu luaseră niciodată masa la hotel, totuşi erau nevoiţi să plătească şaptezeci de lire, o întreagă avere, numai pentru plăcerea de a locui într'un apartament atât de luxos.

21.

AICI NU SE DISCUTA DESPRE ASTA

Philadelphia. Nu demult, acest oraş fusese centrul intelectualităţii americane. Acum, Philadelphia e un oraş mai provincial decât Bostonul. Şi ce groaznică închisoare are!

O zi întreagă şi-o petrece în închisoare, umblând din celulă în celulă. Un prizonier e închis de două zile, un altul, de opt ani, al treilea, de unsprezece... E închisoarea condamnaţilor la celulele izolate, unica închisoare în care nu sunt camere comune. Spre sfârşitul zilei, Dickens se simte deprimat. Regimul de celulă izolată este pedeapsa cea mai cruntă şi mai neomenoasă. La concluzia asta ajunge fără şovăiri. Iar gândindu-se pentru ce crime îşi duc osânda asta cruntă cei vinovaţi din închisoarea din Philadelphia, mai trage încă o concluzie: oare, cum de nu înţeleg americanii cât de crunte sunt legile lor?

Urmează Washingtonul, centrul guvernamental al Americii; colo, Capitoliul, unde ţin şedinţe Camera Reprezentanţilor şi Senatul, ici, Casa Albă, reşedinţa prezidenţială; e oraşul deputaţilor, al funcţionarilor şi al proprietarilor de hoteluri. „Oaspetele naţiunii" e poftit să viziteze Capitoliul ori de câte ori vrea. Uite-i pe toţi bărbaţii de stat ai Americii! John Quincy Adams — un om de şaptezeci şi şase de ani, care acum treisprezece ani părăsise Casa Albă după ce ocupase postul de preşedinte timp de patru ani; pe băncile Camerei, Henri Clay, leaderul partidului republican, numit şi whig, John Calhoun, fostul vice-preşedinte, cel mai bun orator al Camerei, bineînţeles după Daniel Webster, secretarul de stat ; Preston, încă un leader al whigilor... Despre „Oaspetele naţiunii", se poate spune că a crescut în Camera Comunelor, dincolo de ocean şi cunoaşte desbaterile parlamentare tot atât de bine ca şi un speaker. El ştie să preţuiască arta oratorică şi rămâne încredinţat că în Statele Unite desbaterile din Camera Reprezentanţilor n'au un nivel prea ridicat, şi oratorii sunt de mâna a doua.

Dar el mai ştie că oratorii aceştia mediocri sunt în stare să atingă culmi de elocvenţă când le sunt primejduite interesele. Arta lor de a conduce desbaterile ar putea fi invidiată de cei mai buni oratori ai tuturor timpurilor — atunci când se arată gata de răfuială cu unul din confraţii lor, care îndrăsneşte să ceară...

Şi Dickens, amintindu-şi că acel confrate curajos al gentlemenilor care se aflau atunci pe băncile acestea, nici măcar nu îndrăsnise să ceară eliberarea negrilor din întreaga ţară, ci numai executarea strictă a Constituţiei Statelor, îşi dă seama cât valorează această Cameră a Reprezentanţilor. Curajosul John Quincy Adams îi poftise pe aceşti gentlemeni să privească pe fereastra palatului la mulţimea de sclavi în lanţuri, trecând în cârduri prin faţa palatului Egalităţii şi pe lângă luxosul Capitoliu din oraşul Washington, spre a fi vânduţi. Era o priveliştе nedemnă de strălucita Constituţie şi de numele ei, şi curajosul gentleman poftea Camera să-şi înalţe glasul în apărarea sclavilor.

Dickens asistă la desbaterile din Capitoliu şi face cunoştinţă cu metodele întrebuinţate de aceşti gentlemeni în lupta electorală. Cine cunoaşte mai bine decât el metodele aplicate de cealaltă parte a oceanului? E nevoit, totuşi, să recunoască din capul locului, că fosta metropolă a Statelor Unite poate învăţa multe dela ţara libertăţii şi a egalităţii. Ca să te convingi, n'ai decât să răsfoieşti ediţiile apărute în timpul alegerilor. Cunoaşterea lor îi întăreşte aprecierea sceptică a binefacerilor aduse de libertatea presei într'o ţară democrată. Presa ia cea mai activă parte la alegeri: ajută luptătorilor să recurgă la trucurile cele mai josnice, la atacurile cele mai mârşave împotriva concurenţilor, transformându-şi, pentru dolari, penele în pumnale, corupându-i pe cei care sunt în slujba societăţii. Caracteristicele acestea ale presei sunt atât de evidente, încât te miri cum de se mai află pe băncile Capitoliului unii gentlemeni nepătaţi şi cu adevărat cinstiţi. E greu să găseşti o explicaţie acestui fapt de neînţeles.

Nu, cunoaşterea presei politice nu poate inspira „Oaspetelui naţiunii" admiraţie pentru Marea Americă. Deoarece America e o ţară mare — asta nu se poate tăgădui. Mai întâi, pentrucă de asta nu se îndoiesc nici americanii. Aici, în Washington, fiecare american se mândreşte grozav cu instituţiile sale de legiferare. De-aceea nici nu poţi să te superi pe un american care-ţi vorbeşte de binefăcătoarele principii de egalitate şi libertate, după care se conduc ambele Camere din Capitoliu. Americanul din Washington se mândreşte cu maşina lui de legiferare şi cu Casa Albă, după cum cetăţenii din New York şi Boston fac mare caz de concetăţenii care „s'au învârtit" de sute de mii de dolari. Americanul mân-

drindu-se și lăudându-se cu ei, își apără visul lui de „a se învârti" de același număr de dolari, la umbra legilor votate în această clădire, ca să se răspândească apoi în întreaga țară.

Dar oare cum de îngăduie americanul „sclavia negrilor", un fenomen atât de rușinos? „Oaspetele națiunii" e lămurit de cei din Washington că în Statele din Nord, sclavia e socotită neconstituțională și e abrogată de șaizeci de ani, dar că, din păcate, în Sud mai dăinue. Ah, dacă-i vorba să se discute chestiunea sclaviei, atunci să afle „Oaspetele națiunii' 'dela cei din Washington, că granița între Sudul proprietarilor de sclavi și Statele de Nord trece aproximativ pe paralela treizeci și șase. Așa a fost hotărît acum cincizeci și cinci de ani pentru întregul teritoriu al Statelor dintre fluviul Mississipi și munții Alegani. Nu demult, acum douăzeci de ani, când colonia de proprietari de sclavi Missouri a fost acceptată în sânul Uniunii, a fost nevoie să se facă o excepție la lege, lăsându-se celor din Missouri sclavii negri; dar pe restul teritoriului trecut dela Franța și situat la Nord de această paralelă, legea se respectă. Cu alte cuvinte, întărește „Oaspetele națiunii", cei încăpățânați din Missouri i-au silit pe gentlemenii din Capitoliu să abroge pentru ei legea binefăcătoare, stabilind o graniță a sclaviei. Da, așa-i, n'ai ce-i face: proprietarii aceștia de sclavi formează un popor îndrăsneț, și cedarea asta făcută celor din Missouri a fost numită „Compromisul din Missouri". Sub această denumire e cunoscută legea cu noile granițe ale statelor cu sclavi.

Și atunci, se interesează „oaspetele", câți locuitori albi sunt în Statele din Sud? I se spune că, acum doisprezece ani, în Statele din Sud trăiau aproape patru milioane de albi, iar în Statele din Nord, mai bine de șase milioane și jumătate. Și cam câți negri ar fi să zicem, la o sută de albi? La care întrebare i se răspunde: „Aici, în Nord, în statul Maine, ar fi cam un negru la trei sute de albi; în Massachussets — unul la sută, în New York doi la sută, însă în Statele din Sud, ah!, acolo sunt mulți negri, mulți de tot, domnule!".

Dickens nu se mulțumește numai cu răspunsul ăsta. Câți anume?

Și află atunci că în Virginia, pe lângă o sută de albi trăiesc cam treizeci și doi de negri, iar în Carolina de Sud și mai mulți— cincizeci și patru; în Statele din Sud locuiesc cam două milioane două sute de mii de sclavi negri. Asta era cel puțin situația acum zece ani; în prezent, însă, după toate probabilitățile, numărul sclavilor ar atinge cifra de două milioane și jumătate.

Patru milioane și jumătate de albi și două milioane și jumătate de sclavi—care, după cât se pare, le dau proprietarilor albi

posibilitate de a nu face nimic și de a câștiga liniștiți multe milioane de dolari. Cum de îndură robii negri jugul sclaviei și ce motive pot invoca cei din Sud ca s'o justifice față de Constituție?

Dickens își ia rămas bun dela Washington, după ce e primit în audiență de Președintele Statelor Unite — un anume John Taylor — și, însoțit de Kate, se grăbește să ia, fără întârziere, calea Sudului. Cel mai simplu lucru e să te urci într'un vaporaș ce face curse pe râul Potomac.

Vaporașul parcă e corabia lui Noe, bineînțeles nu cea preistorică, ci aceea care se naște din fantezia fabricanților de jucării. De vizitatori scăpase, ceeace-i convenea de minune. Pasagerii nu-l stingheresc; puteau să-și pună, în tihnă, ordine în observațiile referitoare la populația Americii democrate.

Cu toate acestea, n'ai încotro, nu poți să nu le recunoști americanilor multe însușiri bune: sunt ospitalieri, prietenoși, inimoși și nu-s îmbâcsiți de prejudecăți, cum s'ar părea poate la prima vedere; apoi sunt politicoși — începând cu cetățeanul de vază și sfârșind cu măturătorul de stradă. În ceeace privește statul, se îngrijește de bolnavi și de săraci, și dacă metoda lui de a-i pedepsi pe criminali e discutabilă, asta e numai pentrucă greșește în alegerea lor... Totuși, un străin nu se poate simți bine în această țară. Da, exact: nu se simte bine. Nu-ți vine să te muți aici, în această republică tânără pe care ți-o închipuiai atât de atrăgătoare. E un popor ciudat, mândru de libertatea lui, dar o libertate pe care o înțelege în anume chip. Dacă și tu ai aceleași păreri ca și majoritatea, atunci te poți bucura de aceleași drepturi. Dar care majoritate? Majoritatea aceea a poporului american care-și strigă părerile prin ziare, prin adunări și în cele două Camere din Capitoliu. Dacă nu ești de acord cu această majoritate, e greu să scapi de neplăceri. Americanii înțeleg libertatea într'un anumit chip — asta, fără doar și poate. O libertate care pare cam înșelătoare.

„Oaspetele națiunii" reflectează la toate acestea pe bordul corăbiei lui Noe ce-l lasă la Potomac Creek. De aici ia drumul spre Richmond — întâi într'o caretă, și apoi într'un vagon de cale ferată.

Iată-l în Statele din Sud. Richmond e capitala Virginiei. Poate, în sfârșit, să-i vadă cu ochii lui pe sclavii negri și pe stăpânii lor albi. A pus piciorul pe pământul proprietarilor de sclavi.

De altfel, înainte de a călca pe pământul Virginiei, s'a și întâlnit cu un proprietar de sclavi. Pe bordul corăbiei lui Noe a văzut un virginian căruia îi fugiseră doi sclavi. Probabil că sclavii vor fi avut motivele lor ca să-și părăsească stăpânul; fără motive temeinice, cu greu ar fi îndrăsnit să fugă de pe plantație; legea e

cumplit de aspră cu fugarii prinşi. Cu proprietarul sclavilor se mai aflau doi „constable" şi, cercetându-i mai îndeaproape pe cei trei getlemeni, Dickens nu se îndoia de soarta tristă a fugarilor, dacă erau prinşi.

Dickens nu poate spune că întâlnirea asta i-a făcut vreo plăcere. Nici vorbă că de vină era sensibilitatea lui. Care american ar lua în seamă asemenea fleacuri?

Dickens, însă, ia în seamă şi un anunţ ce-i cade sub ochi. Şi din nou îi piere buna dispoziţie. Anunţul e pus lângă un pod, pe drumul spre Richmond, şi vesteşte că podul e prea vechi, sfătuindu-i pe vizitii să mâne încet. Un sfat cât se poate de înţelept. Şi tot atât de drept e ca, pentru călcarea acestei reguli de circulaţie, cel vinovat să fie pasibil de o pedeapsă. Dar cum se face că un alb, care calcă regulile de circulaţie, are de plătit numai cinci dolari, pe câtă vreme un negru plăteşte cu spinarea? Căci pe un negru găsit vinovat nu-l aşteaptă amenda, ci vreo cincisprezece lovituri de bici.

Cei din Virginia sunt tot atât de primitori ca şi cei din Nord. „Oaspetele naţiunii" trebuie să primească şi aici invitaţiile comitetului de a prânzi cu cetăţenii de vază din Richmond. Dar masa îmbelşugată nu-i poate şterge din minte impresiile strânse în drumul spre capitala Virginiei. Priveliştile vieţii de aici nu oglindesc nici binecuvântata îmbelşugare, nici mulţumirea. Hambare vechi de când lumea, magazii fără acoperişuri, cocioabe prăpădite cu coşuri de lut clădite pe dinafară; lângă cocioabe, în praf şi noroi, copii de negri jucându-se şi, alături de el, de-a-valma, porci scurmând prin gunoaie.

O tristă privelişte, pe care cei din Virginia o trec cu vederea, după cum trec cu vederea şi anunţul dela pod. Nici în Massachussets, nici în Statul New York şi nici în Pensylvania n'o să dai de atâtea cocioabe prăpădite, de atâta murdărie şi săteni negri atât de sdrenţăroşi. Numai un copil ar putea să nu facă legătura între priveliştea tristă şi sistemul muncii de rob, de pe urma cărora pot ospăta, cu atât belşug, onorabilii cetăţeni ai Virginiei.

E cât se poate de clar pentru oricine. Afară de cei din Richmond. Ciudaţi sunt oamenii aceştia din Sud! „Oaspetele naţiunii" nu ştie cum să treacă sub tăcere problema sclaviei, iar cei din Richmond duc întruna vorba despre ea. Tare ar fi curioşi să afle ce crede mosafirul despre această binecuvântată orânduire. Şi cum să ocoleşti discuţia când iată, unul din Richmond intră în vorbă, uitându-se atent să vadă, ce oglindeşte chipul lui Charles Dickens.

Mutra cetăţeanului din Richmond nu prea e plăcută. Are făloi

puternice şi colţi de fiară, scăpând de sub buza de sus, proaspăt rasă.

Prinde să discute întâi despre viaţa din Virginia; un străin, crede el, nu-şi poate da seama ce binecuvântare e sclavia pentru înflorirea Statelor din Sud. Dickens tace. E hotărît să nu răspundă; gentlemanul însă nu-i deloc dispus să renunţe la un subiect ce-l interesează atât de mult.

— Ce folos ar avea omul să se poarte rău cu sclavii? întreabă el.

Iată un argument hotăritor pentru neisprăviţii care iau apărarea negrilor. Dickens tace. Tăcerea îl ataţă pe virginian care adaugă:

— Toate câte se spun în Anglia despre chestia asta sunt prostii, să le ia dracul!

De data asta, „Oaspatele naţiunii" nu se mai poate stăpâni, nu mai are răbdare să tacă în faţa unui gentleman atât de puţin plăcut, care împroaşcă întruna nerozii. Şi dacă pe pământul Sudului nu se poate vorbi în public de problema asta, cel puţin pe individul acesta respingător să-l facă să înţeleagă ce crede un străin.

— Ce folos are omul — spune el liniştit, să se îmbete, să joace cărţi sau să fure — cu un cuvânt să se lase pradă viciului? Şi, totuşi, face toate astea. Cruzimea şi abuzul de putere sunt vicii ale naturii omeneşti şi, când e vorba să le satisfaci, nicio consideraţie despre folos sau primejdie nu poate avea importanţă.

Virginianul îşi scoate luleaua din gură, pregătindu-se să scuipe; dar îşi aduce aminte la vreme că englezul, dracul să-l ia, ar putea să trâmbiţeze la el acasă proasta creştere a celor din Sud şi se stăpâneşte.

— Orice om de bună credinţă va recunoaşte că şi un rob poate fi fericit la un stăpân bun — spune Dickens — dar oricine ştie, deasemenea că stăpâni răi, cruzi, care necinstesc numele de om, au existat şi vor exista cât lumea. Existenţa lor e de netăgăduit, ca şi aceea a sclavilor. E tot ce am de spus despre asta. Cred că n'am spus nimic de prisos!

Gentlemanul pufăe furios din lulea, dar nu găseşte nimic de obiectat... Totuşi, mai are un argument, pe care îl şi foloseşte:

— Dumneata crezi în Biblie?

Oare omul acesta e întradevăr sigur că Biblia încuviinţează sclavia?

— Da, cred, răspunse Dickens cu aceeaşi linişte; dar dacă mi-ar dovedi cineva că Biblia îngăduie sclavia, mi-aş pierde credinţa în ea.

— Ei drăcie! nu se mai poate stăpâni cel din Virginia. Negrii trebue să se supună! Albii i-au supus întotdeauna pe cei de altă culoare, oriunde au dat de ei.

— Ah! vasăzică la asta se reduce toată problema! spune Dickens, și sarcasmul lui abia acum îl scoate din sărite pe omul cu colți de lup.

— Da. La asta, domnule! răspunde celălalt.

Da, „Oaspetele națiunii" nu se simte deloc cu inima ușoară. Așa vor fi fiind toți plantatorii de aici din Sud, ca omul cu fălci puternice și colți de fiară, care, după cât se vede, se pricepe să-și apere interesele? Nici vorbă, poate că printre ei s'o mai fi găsind și câte unul de treabă, dar ce poate schimba existența câtorva oameni de treabă? Cât de cumplită e rânduiala socială care încurajează instinctele josnice! Și dintre toate instinctele, cel mai cumplit e abuzul de putere asupra celui fără apărare.

Și, mai cu seamă, îl revoltă faptul că aici, în Sud, americanii democrați sunt siguri de dreptul de a dispune de viața unui om — când acesta s'a născut cu piele neagră — ca și cei din Nord, care cred că părerile lor sunt infailibile, și instituțiile fără cusur. Dar și cei din Nord și cei din Sud au o trăsătură comună: credința într'o Americă democrată desăvârșită. Pe cei din Nord e greu să-i convingi de corupția presei și de alte mii de adevăruri de netăgăduit, iar cei din Sud n'ar recunoaște nici în ruptul capului că ținuturile lor poartă pecetea mizeriei crunte.

Plantatorii din Sud vădesc același interes pentru „Oaspetele națiunii" ca și cetățenii din Boston, New York și Philadelphia.

Dar Dickens simte — și e un sentiment stăruitor și de nesdruncinat — simte că s'a sfârșit cu dragostea pentru America. Trebue să-și pună rânduială în impresii și gânduri, să se îndepărteze de America și să scrie o carte — numai așa va putea să-și limpezească impresiile.

De aici trebue să plece la Baltimore care, ca și Richmond, e capitala unui ținut—Maryland—în care mișună proprietarii de sclavi. De aici, din apartamentul celui mai bun hotel al statului, Dickens îi scrie lui Macready: „Sunt desamăgit; nu-i republica pe care nădăjduiam s'o găsesc, republica gândurilor mele. Prefer o monarhie liberală — cu toată nelipsita-i etichetă de curte de care ți-e silă — decât forma de guvernământ american; cu cât mă gândesc mai mult la forța și tinerețea ei, cu atât mai goală și mai deșartă o văd ochii mei sub miile-i de aspecte. Tot ceeace constitue pentru ei o laudă e cu mult mai prejos decât îmi închipuisem eu. Dumneata, Macready, să trăiești aici, cum te-ai gândit de atâtea ori! Dumneata! Imi ești prea drag și-ți cunosc prea bine concep-

ţiile — nu te-aş osândi nici pentru o avere, să trăieşti măcar un an de partea astălaltă a Oceanului Atlantic..."

Dela biroul său din camera hotelului, în faţa ferestrei, de unde se vede întinsul şi minunatul golf Baltimore, Dickens îi scrie lui Macready că şi aici, în ţinutul sclaviei, i s'a întâmplat, ce-i drept, să audă oameni condamnând această calamitate; dar, vai, numai sub forma unor simple aluzii palide şi neputincioase; el însă, cu firea lui de englez, e plin de revoltă fără margini, în faţa tabloului ruşinos al sclaviei. Din această pricină, e copleşit de un adânc sentiment de durere.

Forster primeşte regulat veşti şi rapoarte amănunţite despre călătoria scriitorului. E informat şi el că pe Dickens îl doare trista imagină a sclaviei, şi mai ştie că în scrisorile acestuia nu e nicio urmă de prefăcătorie sau de alterare a adevărului când spune: „... mi-e sufletul uşurat, de parcă mi-a ridicat cineva o greutate de pe inimă, când mă gândesc că se apropie vremea să mă despart de ţinutul în care domneşte sistemul josnic şi ticălos al sclaviei. Nu-l mai pot suferi, crede-mă. E lesne de spus: „Aici nu se discută despre asta", dar cei care nu-şi ţin gura sunt chiar ei!

„Ei" sunt plantatorii din Sud şi cu complicii lor, bine hrăniţi de cele două milioane şi jumătate de suflete nedreptăţite, ai căror copii scurmă în noroi de-a-valma cu porcii, în preajma cocioabelor.

Dar cu Sudul a isprăvit-o. Nădăjduise să găsească aici deslegarea problemei sociale. Acum era încredinţat că n'ar fi putut găsi niciun fel de deslegare, chiar dacă robii ar fi dus o viaţă ca în rai, în locul celei din sărmanele lor colibe. Aici, în Sud, înţelesese mai mult decât oricând, că milioanele de albi sunt conştienţi că stăpânesc şi dispun pe nedrept de milioane de negri. Iar dincolo, din Nord, alte milioane de albi, încredinţaţi că trăiesc în cea mai democrată ţară, rabdă „un sistem josnic şi ticălos" în însăşi patria lor.

Aşa dar, iluzia se spulberase: republica americană e altfel decât şi-o închipuise. Totuşi, n'o să renunţe la călătoria plănuită în munţii Alegani şi în Statele din Vest.

22.

PRIN ŢINUTURILE DE DINCOLO DE OCEAN

Era pe la sfârşitul lunii Martie. O ploaie de primăvară bătea monoton în puntea vaporaşului. Sub punte, se afla salonul unde călătorii se văd nevoiţi să stea, plictisindu-se. Numai seara îi mai

dis'rează „Oaspetele națiunii". Dickens, deși cânta prost din armonică, nu se prea sinchisea și cânta adesea clasica melodie „Scumpă casă în care m'am născut", pe care Kate și camerista, departe de patrie, o ascultau oftând.

In sfârșit, vaporașul își lasă călătorii la poalele munților Alegani, de unde un tren îi duce dincolo de trecătoare. Priveliștea ce se desfășură de sus e minunată, dar lui Dickens nu-i trebuie mult timp, ca să descopere cocioabele risipite ici și colo pe vale, sărăcăcioase ca și cele de pe malurile canalului.

Arareori vezi geamuri pe la ferestre — aproape toate sunt oarbe — oamenii astupându-le cu ce pot.

Orașul Pittsburg nu-i vestit decât prin industria sa metalurgică. Vaporul îi va duce mai departe, pe râul Ohio, spre Cincinnati, capitala statului din Vest, Ohio.

Călătorii de pe vaporaș, toți până la cel din urmă, nu par a fi deloc vorbăreți. Dece sunt atât de tăcuți, nu se știe, dar chiar în timpul mesei domnește o tăcere adâncă, iar comesenii mănâncă manierați și cu atitudini îngâmfate; nu-și iau în seamă nici măcar vecinii, dând impresia că sunt adânciți în gânduri. La o haltă, scoboară într'o barcă vreo zece emigranți, în frunte cu o bătrânică respectabilă împreună cu tot bagajul ei: un sac, un cufăr și un fotoliu vechi. Pe malul înalt al râului se văd numai câteva cocioabe prăpădite. Iată unde vor începe o viață nouă; poate că și-ei, în clipa aceasta, stând nemișcați pe mal și urmărind cu privirea vaporașul ce se îndepărtează, se gândesc la viața nouă care nu va fi deloc ușoară; chiar și bătrânica cea respectabilă, stând în vechiul ei fotoliu, nu-și mai poate lua ochii dela vapor.

In Cincinnati, orășel curat și plin de fabrici, cu o populație de treizeci de mii de locuitori, călătorii au făcut cunoștință pentru prima dată cu zelul înflăcărat și demn de laudă al americanilor care luptă împotriva alcoolismului. Asociațiile de temperanță și-au ales capitala statului Ohio pentru conventul din anul acela. Conventul trebuia, pe de o parte, să sprijine hotărârea membrilor asociației de a lupta împotriva ispitei nimicitoare, iar pe de alta, să răspândească idei sănătoase în rândurile populației din Cincinnati. Pasagerii privesc coloanele ordonate ale antialcoolicilor care defilează pe străzile orașului cu steagurile în mâini, sub comanda bravilor comandanți, sburdând călări în sus și în jos; pe steaguri se pot vedea tot felul de imagini, având ca temă unică lupta neistovită a membrilor asociațiilor cu dușmanul neamului omenesc, întrupat în șarpe. Șarpele acesta, zugrăvit în toate chipurile, e sortit cu siguranță pierii de îndată ce cade în mâna vreunui membru al asociației, neobositul topor necruțător îi taie la iuțeală capul.

Călătorii ascultă muzica fanfarelor asurzitoare, privesc coloana separată a irlandezilor, cu tabloul vestitului propagandist antialcoolic, Pater Mathew, se miră de iscusința pictorilor, care zugrăviseră pe cea mai mare dintre placarde, două corăbii; una din ele explodează și se scufundă, e cea care simbolizează alcoolul, iar cealaltă, temperanța, plutește veselă pe valuri. Ascultă, deasemenea, cu luare-aminte imnurile cântate și pot să constate, sârguința americanilor de a păstra bunele moravuri, deși se îndoiau că sârguința lor va fi încununată de succes.

Urmau să plece cu alt vaporaș spre Louisville, situat pe granița dintre Kentucky și Indiana. Aici, pe vaporașul acesta, Dickens are prilejul să cunoască un indian autentic, șeful tribului Ciocto. Complect civilizat, purtând haine după moda albilor, indianul vorbea perfect limba engleză și citise versurile lui Walter Scott. Trăise în Washington, dar, desgustat de viața de oraș, se grăbea să ajungă cât mai repede la locul său de baștină, în mijlocul pășunilor, unde îl așteptau cei douăzeci de mii de conaționali.

Șeful tribului e trist. Povestește cum numărul indienilor se împuținează an cu an și cum frații lui, șefi de trib ca și el, nu văd decât o singură cale pentru salvarea neamului dela pieire și anume: asimilarea cu cei care i-au cucerit. Dickens îl ascultă în tăcere, fără să contrazică această hotărire înțeleaptă, întemeiată probabil pe experiență.

Vizitarea în pripă a orașului Louisville nu lasă nicio amintire vrednică de reținut, și călătorii plutesc iarăși pe râul Ohio, înaintând spre locul de întâlnire a două cursuri de apă, acolo unde Ohio se varsă în Mississipi, cel mai mare fluviu al Statelor, loc în care ajung a treia zi a călătoriei. Dela Pittsburg încoace au plutit în direcția Sud-Vest, dar de aici încolo urmau s'o apuce spre Nord, spre orașul St. Louis, pe cursul fluviului Mississipi, care desparte, la confluența sa cu Ohio, statele Illinois și Missuri.

Pe malurile ușor înclinate ale celui mai mare fluviu din Statele Unite, Dickens nu vede decât bălți, copaci scunzi, colibe mizere, sau se încrucișează cu plute ce transportă lemn de construcție în josul curentului și, bineînțeles, în fața unor asemenea priveliști, nu poți avea o emoție estetică. In acelaș timp, căldura, țânțarii și apa turbure din râu, pe care ești silit s'o bei, nu-i pot fi plăcute; în sfârșit, în ziua a patra, vaporașul ajunge la St. Louis, capitala statului Missuri.

Locuitorii Vestului îndepărtat, doresc să strângă mâna scriitorului englez; numele lui Dickens e bine cunoscut în St. Louis, iar opera lui e apreciată aici. Asta se vede de îndată ce deschizi ziarul local.

Nu-i mai puțin adevărat că redactorului nu-i prea place haina musafirului și nici părul său prea puțin frizat; Kate însă, le uimește pe toate doamnele din localitate cu accentul ei — uneia din ele nici nu-i vine a crede că e originară din Anglia; Kate vorbea o americană curată și fără cusur. Dar cei din St. Louis se împacă mai puțin cu părerile domnului Dickens, decât cu accentul soției lui. În statul Missuri mișună proprietarii de sclavi, și Dickens își dă toată silința să evite discuțiile referitoare la problema sclaviei și la neajunsurile și foloasele ce izvorăsc din această blestemată instituție. Până la urmă însă, nu izbutește. Când un judecător din St. Louis își îngădue să-i compătimească pe englezi că nu cunosc sclavia și binefacerile ei, își iese din fire.

Câtă minciună și fățărnicie! Judecătorul și toată clica lui încearcă să-și încredințeze oaspetele că negrii își iubesc stăpânii. De câte ori nu auzise Dickens asemenea argumente! Dar dacă iei în mână ziarul local, vezi că-i plin de tot felul de anunțuri în căutarea robilor fugiți dela prea iubiții lor stăpâni. Dar și aici, în Vestul îndepărtat, cei onești știu prea bine câte parale face dragostea asta. Iată, de exemplu, ce-i spunea unul, dintre ei, un doctor: „Vă încredințez, domnule Dickens, că eu știu ce înseamnă dragostea negrilor pentru stăpâni. Trăiesc în Kentucky și vă asigur că acolo orice negru fugar care se vede prins scoate cuțitul și-l implântă în burta stăpânului. Astfel de întâmplări sunt acolo la ordinea zilei, ca și încăierările la dumneavoastră la Londra, de cum se lasă noaptea. Iată cum știu negrii să-și iubească stăpânii!".

Cum ar putea oare judecătorul și toată clica lui să fie convinși de alte fapte, când în același St. Louis și-au îngăduit să stea cu mâinile în sân și să privească întocmai ca la spectacol, cum un negru era ars de viu de o mulțime sălbatică? Nici St. Louis și nici pășunile cele mult lăudate, care-l ademeniseră spre Vestul îndepărtat, nu i-au plăcut lui Dickens. Ca să te întorci la Cincinnati, trebue s'o iei înapoi pe același drum, care-ți fură multe zile. Când te vezi, în sfârșit, ajuns în orașul Buffalo din statul New York, nu-ți mai rămâne decât să iei trenul până la vestita cascadă. Dickens nu-și pierde vremea în Buffalo și, împins de nerăbdare, se îndreaptă cu însoțitorii săi spre Niagara.

Deși e începutul lunii Mai, vremea e încă rece, cu vânt și ceață. Când se oprește trenul, Dickens se uită pe fereastra vagonului la râul ce grăbește vijelios spre prăpastia în care se va prăbuși. Nu se aude niciun sgomot, și în depărtare nu se văd decât doi nori albi, uriași, care parcă s'ar ridica din miezul

pământului. Când iese din vagon e asurzit de sgomot și i se pare că pământul i se clatină sub picioare.

Ca să-ți dai însă seama de măreția Niagarei, trebue să cobori la picioarele cascadei. Doi ofițeri englezi îl ajută să coboare de pe malul abrupt și lunecos de ploaie și îngheț și să se urce pe o stâncă mică, unde rămâne pe jumătate asurzit de vuietul înfiorător, ud până la piele de stropii de apă ce-i iau vederea.

In față, dela o înălțime amețitoare, se năruie ca un zid vertical o avalanșă de apă ce te orbește în căderea ei înspăimântătoare. Cu toate acestea, nici când treci râul într'o barcă specială, destul de aproape de cascadă, nu-i poți cuprinde imensitatea grandioasă. Abia când Dickens s'a urcat pe Table Rock a putut să-și dea seama de măreția privelișiii dinaintea lui, strecurându-i în suflet, pe căi necunoscute, un adânc sentiment de pace. De pe Table Rock, Dickens privește cascada gigantică; alta asemănătoare nu mai există pe lume și, pătruns de sentimentul păcii, cugetă la pacea eternă. Cu mult mai mulțumit decât de Vestul de mijloc și de cel îndepărtat, ce-i pare neinteresant, e pe deplin satisfăcut de călătoria lui la Niagara.

Dorea să vadă și Canada, ținut supus coroanei engleze. Toronto, unul din cele mai mari orașe din Canada de Sud, nu-i departe.

Cei din Toronto îl primesc în stil canadian. Câteva trăsuri la care sunt înhămați cai minunați, stau la dispoziția călătorilor; trăsurile sunt în serviciul hotelului unde a descins oaspetele.

La Montreal, guvernatorul general al Canadei dă un banchet în cinstea lui. Numeroase doamne — soții de funcționari — și o mulțime de domni îl roagă stăruitor să le regiseze un spectacol de amatori. Dickens primește. Aproape șase sute de spectatori au umplut sala care e luminată cu gaz și cea mai bună orchestră militară a fost pusă la dispoziția regisorului.

Se pare că „elita" Canadei, amatoare de teatru, nu prea e deprinsă să se supună orbește voinței regisorului. Dar Dickens i-a învățat și spectacolul are un succes atât de mare, încât regisorul mai are încă un prilej de mulțumire. Și interpreții sunt încântați, dar mai ales spectatorii; celebrul Charles Dickens s'a dovedit a fi un regisor experimentat și un actor de rasă. Multă vreme, spectatorilor abia le venea să creadă că Mr. Dickens a luat parte în intermedia...

Încă o călătorie — la Quebec — și-și poate lua rămas bun dela Lumea Nouă. Până la Quebec merge o noapte întreagă pe fluviul St. Laurent. Ajuns aici, vizitează orașul și cetatea pier-

dută de generalul francez, Montcalm, în anul de pomină 1759. Aici, sub zidurile cetății, căzuse generalul Wolfe, datorită căruia Anglia stăpânește Canada. Pe tot parcursul Quebecului, Dickens e cuprins de reminiscențe istorice. Și la întoarcere, spre Montreal, mai e încă sub impresia lor. Pe vapor se îmbarcă și emigranți abia sosiți în Canada. Sunt englezi originari din Gloucestershire, veniți de dincolo de ocean, cu boarfele lor ca vai de lume. De n'ar fi fost generalul Wolfe cu soldații lui victorioși, care i-au înfrânt pe francezii generalului Montcalm, bieții emigranți n'ar fi putut să umple toate culoarele și colțurile vaporașului... Dar iată-i aici, ca la ei acasă, căci Canada e însăși Anglia.

A sosit vremea să-și ia rămas bun dela Canada și dela Statele Americii. Drumul la întoarcere trece prin Montreal, St. John, Whitehall și New York.

In ziua de 7 Iunie părăsește America.

Pe drum are de gând să pună puțină ordine în noianul de impresii culese din republica pe care abia o părăsise. Acasă, la masa de lucru, va lămuri și ceeace mai rămăsese obscur. Și abia când domnii Chapman și Hall vor primi în mână cartea făgăduită și o vor publica, abia atunci va putea ști cititorul ce crede cu adevărat Charles Dickens despre America.

MATURITATEA

1.

„REPUBLICA GÂNDURILOR MELE"

Prin geamul ușii odăii de lucru care dă spre grădină, se văd ramuri pe jumătate desfrunzite, sbătându-se în vântul de Octombrie. Se lasă întunericul. Trebue aprinsă lumina. Dickens aprinde lampa cu două fitiluri de pe birou. Odaia se luminează. Dă cu ochii de fața rasă a lui Douglas Jerrold, care stă cufundat până'n gât în fotoliul adânc. Jerrold își freacă fruntea. Forster e și el foarte grav — se vede că e foarte îngrijorat — iar Maclise își ciupește gânditor favoritele. Dickens pune de o parte manuscrisul citit.

— După capitolul cu sclavia pe care ni l-ai citit — rupe tăcerea Forster — câte capitole mai vin?

— Câte? Unul singur și ar mai fi prefața.

Maclise se ridică de pe divan, își potrivește redingota cafenie și spune, trecându-și din nou mâna prin favorite:

— „Douăzeci și cinci de dolari celui care-l va prinde pe John al meu. Are vârful nasului lipsă". Ce naiba o fi însemnând asta, Dickens?

— Dracu știe! Sunt anunțuri din ziarele locale, copiate cuvânt cu cuvânt. Erau cu sutele.

— Groaznic! se schimonosește Jerrold, săltând pe scaun. Nu-mi vine să cred că bieții oameni și-au părăsit stăpânii drept mulțumire pentru bunul tratament de care se bucurau. Toți fugarii sunt schilodiți. De pildă, v'aduceți aminte? „Mi-a fugit o

fată, mulatra Mary. Are o rană la mâna stângă, o cicatrice pe umărul stâng și doi dinți din față lipsă". Ce ziceți? E groaznic!

— E un lucru cât se poate de obișnuit să-i scoți dinții lui „John al meu" sau „Mary a mea", să-i ții toată vremea în sgardă, chiar și noaptea în timpul somnului, sau să-i vânezi cu câinii. Am auzit dintr'o sursă sigură, că un abolționist a primit prin poștă o scrisoare, cu o ureche înăuntru și câteva rânduri, dela un gentleman care îi aducea la cunoștință că-i o ureche de negru, tăiată din porunca lui, oferindu-i în chip amabil piesa, ca să-și sporească astfel colecția.

Maclise oftează, frământându-și nervos favoritele stufoase ce-i umflă obrajii și mai tare. Apoi, uitându-se la Jerrold, spune:

— Mi-e teamă, Jerrold, că astăzi nu-i rost de un subiect pentru articolul dumitale din „Punch".

Douglas Jerrold pare mai tânăr decât cei patruzeci de ani ai lui. E proaspăt ras, cochet în redingota-i de culoare violetă și vesta-i de mătase. Are un fel ciudat de a ridica din sprânceana stângă, de parcă ar asvârli-o în sus când vorbește. Luase obiceiul să vorbească în tonul ușor ironic în care-și scria nenumăratele eseuri apărute prin reviste. Tot ironice și reținute erau nuvelele și versurile lui din „Punch of London" și „Punch" — fondat cu doi ani mai înainte. Bucurându-se de o popularitate asemănătoare și ca dramaturg, piesele lui erau reprezentate atât la Londra cât și în provincie; putea spune că reușise în cariera de scriitor, deși tatăl său, actor, îl hărăzise zadarnic marinei. Tânărul Jerrold, ce-i drept, luase parte la luptele napoleoniene cu gradul de aspirant, însă, părăsind pe neașteptate serviciul de marină și intrând ca ucenic într'o tipografie, prinsese a citi o groază de cărți și a studia ca un apucat limbi străine. Nu mult după aceea, începu să scrie prin reviste, pe orice fel de teme; scria lesne, într'un ton ușor umoristic.

De vorbit, vorbea tot repede, trecându-și des degetele-i lungi și fine prin părul-i castaniu și lins, dat pe spate.

— Te înșeli, Maclise, își ridică el sprânceana stângă; pentru „Punch" se găsesc oriunde subiecte. De pildă, un glumeț oarecare, stăpân de robi — mai ții minte? — încearcă să-l convingă pe Dickens că sclavii îi sunt credincioși... Iată un subiect pentru „Punch"! Uite care-ar fi părerea mea, dragă Dickens, se întoarce el spre gazdă, ai reușit să scrii capitolul despre sclavie într'un ton potolit, fără a te lăsa dus de patimă și asta-i bine. Cei din Sud nu vor putea spune că i-ai jignit.

— Zău? Crezi? spune Dickens. Dar dumneata, Forster, ce părere ai?

Forster ridică privirea dela piciorul divanului — pe care pesemne că-l studia — şi fără a se urni din loc, întoarce încet capul spre Dickens.

— Eu nu-s tot atât de sigur de asta, ca Jerrold. Tonul dumitale potolit nu foloseşte la nimic, dacă ei binevoiesc să se supere. Motive vor găsi destule şi în anunţurile din ziare despre negrii fugiţi, şi mai ales în critica opiniei lor publice...

— Apoi, spune şi dumneata, asta-i opinie publică? îl întrerupe Dickens. Un individ din Carolina de Sud urlă cât îl ţine gura: „Să dea dracul s'apară la noi un abolţionist, că-i arătăm noi lui; îl prindem şi-l spânzurăm şi puţin ne pasă de ce zice guvernul...". Şi astfel de indivizi trimit la Congresul Federal o sută de scandalagii ca şi ei, din cele douăsprezece state din Sud, adică abia cu patruzeci de inşi mai puţin decât statele din Nord, care au o populaţie de două ori mai mare. Ei, la cine credeţi că se ploconesc candidaţii la preşedinţie? La aceşti scandalagii şi proprietari de sclavi. Vă asigur că aşa stau lucrurile.

Când se enerva, ochii albaştri ai lui Dickens se întunecau. Era frumos, nările îi tremurau uşor şi pielea, în loc să i se îmbujoreze din pricina roşeţii, i se întuneca. Maclise aruncă fără voie o privire pe masă, să vadă de nu găseşte cumva vreo bucată de hârtie. Dar pe birou nu se află foi curate şi nu vrea să-l întrerupă pe Dickens.

— Păi aici e-aici, urmează liniştit Forster, tocmai pentrucă aşa este şi opinia publică e dictată de proprietarii de sclavi, prietenii noştri de peste ocean vor găsi motive să se arate nemulţumiţi de cartea dumitale, repet, în ciuda tonului potolit în care-i scrisă.

— ¿Mă sfătueşti să schimb ceva, Forster? spune Dickens, oprindu-se în faţa lui. Forster îşi aţinteşte din nou privirea în duşumea. In sfârşit, înalţă fruntea.

— Nu-mi vine în minte ceva anume, ce-ar putea provoca obiecţii... speciale... O să-ţi spun la prima corectură. Aş vrea să ştiu cam ce intenţionezi să pui în ultimul capitol.

Dickens, înfundându-şi mâinile în buzunarele pantalonilor, prinde a se plimba încet prin odae. Jerrold — care stă tolănit în fotoliu — n'are vreme să-şi tragă iute picioarele, şi Dickens se împiedică de ele. Injurând, trece alături de Maclise, pe divan.

— Sunt flămând, dragii mei, ca şi voi de altfel: deci, voi fi scurt.

Își recăpătase stăpânirea de sine în răstimpul minutului în care nu spusese nimic.

— Din fire, americanul e sincer, amabil, primitor și brav, nu se teme să-și spună tare părerea. Deasemenea, poate fi un prieten credincios, foarte credincios. Dar știți voi, dragii mei, ce m'a uimit mai mult în viața lor? Ei bine, cum să vă spun... Aș putea-o numi totală neîncredere. Un străin o poate observa oricând în viața publică, zi de zi și ceas de ceas. Și aduce mult rău poporului, e ceva care întâi te uimește, și apoi te desgustă.

— Totală neîncredere? spune tărăgănat Maclise. N'ai amintit nimic despre asta în scrisori.

— Da, nici lui Forster nu i-am scris nimic. Abia acasă, cugetând la așa zisa libertate și independență, am înțeles ce izvor de rele și ponoase constituie în viața americanilor neîncrederea asta. O neîncredere totală. Americanul abia și-a ales un idol la care se închină și-i gata să-l sfarme în mii de bucăți. Un simplu motiv, cât de mic, și îndată se leapădă de idolul lui. Orice știre mincinoasă dintr'un pârlit de jurnal, orice bârfeală pe seama vieții particulare a unui cetățean al statelor, asupra căruia sunt îndreptate toate privirile, e deajuns ca să trezească suspiciune față de cel în cauză. Inclinarea de a da crezare oricărui scriitoraș de rea credință e numită de ei, independență. Și se mândresc cu asta. E de mirare, dar e un adevăr.

— Ai de gând să scrii ceva despre asta? întreabă Jerrold.

Dickens, prinzând la Forster o mișcare abia schițată, se grăbi să răspundă:

— Da, voi scrie. Trebue să vorbesc despre asta. Voi scrie ce înrâurire distrugătoare are presa asupra oricărui american și asupra întregii lor vieți publice. Numai trăind acolo îți poți da seama de influența asta. Nici nu vă puteți închipui, prieteni, cât rău îi poate face presa acestui popor! Ziarul își vâră nasul în orice casă, își întinde mâna-i murdară peste tot locul, nicio numire nu se face fără amestecul lui, începând cu numirea de poștaș și sfârșind cu propunerea candidatului la președinție. Oricine te poate defăima cât poftește, numind treaba asta libertate și independență!

— Oare America nu are și altfel de publicații? întreabă Maclise.

— Mă așteptam la o asemenea întrebare. Au și ei ziare serioase... Dar prea puține și — lucru de căpetenie — poporul american nu le citește, preferând ziarele corupte, defăimătoare, care știu cum să-l distreze pe cititor, satisfăcându-i pornirile cele mai

josnice. Şi de acestea sunt cu miile... Dar, voi trata această problemă, căci libertatea de a-ţi exprima părerile, aşa cum am întâlnit-o în America, nu înseamnă libertate! Sunt încredinţat de asta şi trebue s'o scriu.

Şi plin de indignare, sare iar de pe locul său. Maclise înţelege că n'are niciun rost să încerce să-l abată dela hotărîrea lui.

— Şi o să mai scriu, urmează el, adresându-se lui Forster, care stă întunecat, ascultând cu capul plecat, o să mai scriu şi despre admiraţia lor pentru dibăcie. Să nu vă mire cuvântul ăsta. Idolul la care se închină e dibăcia. Sunt încântaţi, când află că un negustor suspect şi-a aranjat afacerile cu dibăcie. Falimentul îşi merită justificarea în ochii lor, dacă cel în cauză a dat dovadă de o mare dibăcie. Dibăcia e ca o poleială ce acoperă cu aur orice escrocherie încununată de succes. Tot ea le dă drept ticăloşilor să stea cu fruntea sus, deşi ar merita ştreangul. De câte ori îl întrebam pe unul ori pe altul despre un asemenea potlogar care-şi agonisise averea prin mijloace necinstite, minciună, escrocherie, desfrânare, care fusese bătut pentru înşelăciune şi ticăloşie, ce credeţi că-mi răspundea, şi vă rog să mă credeţi pe cuvânt: „Da, ştim, ştim, dar ce are a face? E dibaci".

Prietenii tac posomoriţi. Dickens urmează:

— Străinul observă cu mirare ce puţin interes arată americanul pentru literatura lor. Da, opinia publică nu sprijină literatura. Vreţi să ştiţi dece? Iată răspunsul americanilor: „Suntem oameni de afaceri şi n'avem vreme de poezie". Spune, Forster, pot să nu scriu despre toate aceste probleme? Da, cei din America sunt oameni de afaceri şi în provincie se obişnueşte, adesea, ca soţii să locuiască la hotel, ca să nu-şi piardă vremea cu crearea unui cămin, cum nu şi-o pierd nici cu poezia. Dar ce-i trebue americanului cămin, când nu mai ştie unde-i capul, de afaceri şi când se întâlneşte cu soţia numai cu ocazia unui banchet sau a vreunei eventuale cine...

Se făcuse dintrodată tăcere. Dickens îşi aruncă îndărăt părul ce-i căzuse în ochi.

— Deaceea — urmează el — aş putea spune că boala asta a seriozităţii, de care suferă toţi americanii şi atmosfera crâncenă a preocupării comerciale, a fost o corvoadă pentru mine. Cei din America sunt lipsiţi de simţul umorului şi au cu toţii boala seriozităţii; trecând din oraş în oraş, aveam impresia că am mereu în faţă-mi aceiaşi şi aceiaşi oameni pe care îi părăsisem cu o clipă înainte. Aşa se şi explică manierele lor lipsite de eleganţă. Nu ştiu să se bucure de adevăratele plăceri ale vieţii, socotindu-le nedemne de luat în seamă. Mai bine ar fi învăţat să preţuiască şi

ce-i frumos, pe lângă util. Şi au un singur răspuns pentru toate: „Suntem un popor tânăr!". Ca şi cum asta ar scuza orice cusur. Asta ar fi. Sunteţi nemulţumiţi ?

Forster n'are vreme să răspundă. Jerrold i-o ia înainte, zâmbind ironic:

— Cred că ei nu vor fi mulţumiţi. Ce zici, Forster ?

— Aşa cred şi eu, spune Forster, pufnind de enervare. Dar trag nădejdea că Dickens va găsi o formă potrivită în care să-şi expună motivele. Văd că nu-i nimic de făcut cu el. S'o lăsăm baltă. Dar uite ce-i, Dickens. Am revăzut prefaţa la cartea pe care mi-ai dat-o s'o citesc — şi scoate din buzunarul interior al redingotei o foaie de hârtie împăturită — o desaprob în întregime.

— O desaprobi?

— Hotărît. Şi-aş vrea să aflu şi părerea lui Jerrold şi Maclise asupra cuprinsului prefaţei.

Despătureşte repede foaia ferindu-se într'o parte, ca să lase lumina lămpii de pe birou să cadă pe hârtie.

— Spui aşa, Dickens: „Ştiu bine, Jerrold, că acolo, în America, sunt destui oameni gata să-şi arate nemulţumirea faţă de relatările despre republica din care fac parte, dacă acele relatări nu sunt exprimate în cuvinte cât mai măgulitoare". Nu ţi se pare, Dickens, c'ar fi mai bine să nu te atingi de însuşirea prietenilor noştri de peste Ocean, pe care eu aş numi-o înfumurare ?

— Eu, însă, nu-i spun pe nume, zâmbeşte Dickens.

— E tot una. Ascultaţi mai departe, spune Forster către Jerrold şi Maclise: „Ştiu foarte bine că în America se găsesc mulţi oameni de o constituţie subtilă şi gingaşă, care nu pot îndura adevărul sub nicio formă". Şi asta, după părerea dumitale, trebue pus numaidecât în prefaţă ?

— Constituţie subtilă şi gingaşă! Asta-i bună! zice Jerrold. Maclise zâmbeşte în tăcere.

— Aşa dar, mai departe — urmează Forster — dumneata declari că nu ai obiceiul să lauzi ceeace se consideră păcat în Anglia şi că deci n'are niciun rost să îndulceşti ori să scuzi ceeace ai văzut dincolo de hotare. Bine. Dar mai departe, iar faci aluzii transparente la înfumurarea lor: „Dacă, din întâmplare, cartea va cădea în mâinile unui american sensibil...".

— De constituţie gingaşă! adaugă Jerrold. Cer scuze...

— ...care nu poate îndura ideea că ţara lui, atât de avantajată faţă de alte ţări, datorită prospeţimii şi vigoarei poporului ei tânăr, nu-i dată totuşi de model globului pământesc...". Dumneata

propui americanului să lase cartea din mână ; așa dar, iar despre înfumurare !

— Îmi dai voie, Forster! sare Dickens și întinde mâna să-i smulgă foaia; dar și-o retrage repede, dându-și seama că Forster ar considera gestul ca lipsit de demnitate. După câte îmi amintesc, spun acolo că nu mi-e teamă de americanii culți și cu scaun la cap, care desigur că vor fi de părerea mea...

— După cât mi se pare, rezerva asta îi va întări'a și mai tare pe cititori, spune în sfârșit și Maclise, care tăcuse până atunci, și Forster dă aprobator din cap :

— Ce să mă fac cu dumneata, Dickens! urmează el. Ia ascultați aici, gentlemeni: e scris negru pe alb: „Cineva m'ar putea întreba, scrie domnul Charles Dickens, dacă America te-a desamăgit în vreo privință și ești încredințat că expresia acestei desamăgiri nu poate să nu jignească pe careva, de ce-ai mai scris cartea?".

— E o întrebare justă, zâmbește Dickens.

— Și știți ce răspunde domnul Charles Dickens? urmează Forster. „Am plecat în America, încredințat că voi găsi acolo cu mult mai mult decât am găsit". Cred că ajunge, nu vreau să vă obosesc mai mult, gentlemeni. Prefața e scurtă, dar plină de tot felul de rezerve; și nu cred să se fi exprimat cineva mai limpede în scris că națiunea americană sufere de îngâmfare, iar autorul e foarte desamăgit de țara pe care a văzut-o. Cum e posibil să scrii așa ceva în prefață?

— Dar bine, Forster, eu nu țin să-mi ascund părerea. O vor afla oricum din carte, pe care n'am de gând s'o refac.

Forster dă din umeri.

— Știu că n'ai s'o refaci. Și nu mă îndoesc că vei da în vileag tot ce crezi. Eu, însă, fac apel la cumințenia dumitale, Dickens, și-ți spun să nu tipărești în niciun caz prefața.

2.

FURTUNA PESTE OCEAN

Dickens a tipărit „Insemnări din America", fără prefață. Cartea a apărut prin Octombrie.

Era pe la începutul lui Noembrie. Ca deobicei, la masa rotundă din sufragerie Kate și copiii mai mărișori așteptau ca Dickens

să-şi facă apariţia, pentru a începe prânzul. Intre Charley, de cinci anişori, şi Mamey, de patru, stătea Georgina, sora Katei. Implinise şaptesprezece ani, şi lui Dickens i se părea câteodată că seamănă cu biata Mary. Dar n'avea dreptate. Totuşi, de câte ori venea la Devonshire-Terrace, el citea în ochii ei albaştri aceeaşi abnegaţie care se stinsese în ochii Maryei, închişi pe vecie. I se părea la fel de sensibilă, ca şi cea dusă, şi tot atât de bună; nici vorbă că se cam plictisea în casa părintească; şi aici, la Devonshire-Terrace, ar fi avut prilejul să întâlnească tot felul de oameni interesanţi, pe lângă faptul că ar mai fi uşurat-o şi pe Kate de grijile ei pentru cei patru copii.

Georgina a primit cu multă uşurinţă să se mute dela domnul şi doamna Hogarth. Şi s'a încadrat numaidecât în viaţa din Devonshire-Terrace, dând numaidecât ajutor tuturor şi lui, şi Katei, şi copiilor. Uite, şi acum, când îl văzu că se aşează pe scaun şi trage spre el paharul cu ou, Georgina sări sprintenă, repezindu-se în hall să aducă poşta, începând tăcută să deschidă corespondenţa cu un cuţit de scrisori — lucru intrat în obiceiul casei.

Dickens zări noile numere ale revistelor „Monthly Revue" şi „Fraser Magazine". Pe vremuri, colaborase şi el la „Monthly Revue". In timp ce Georgina deschidea plicurile, el frunzări titlurile revistelor. Se auzi o plesnitură uşoară. Mititica Mamey lovise cu lingura oul aşezat în paharul din faţa tacâmului său — şi ăsta era tot un obicei al casei — privilegiu pe care Mamey îl păzea cu gelozie.

— Acum, dragele mele! exclamă el, ascultaţi câteva recenzii cu privire la „Insemnări din America": „Nu există altă carte în care descrierile să fie mai vioaie, scenele mai pline de viaţă, nuanţele mai fine, cuvintele mai bine întrebuinţate, mai potrivite cu intenţiile scriitorului şi cu felul lui de a se exprima. In rezumat, lucrurile şi subiectele cele mai cunoscute, plimbate pe sub ochii călătorilor de sute de ori, ni se înfăţişează în paginile acestei cărţi ca ceva nou, stârnind idei la care nu te gândiseşi niciodată mai înainte...". Işi scoase restul oului din coajă, atacându-l repede pe al doilea. „Monthly" îl ţine minte pe Boz şi-i rămâne credincios! Ascultaţi-l acum pe bătrânul „Fraser"... „N'am de gând să înşir numele tuturor celor care au scris despre America". Bătrânul se fudulește cu erudiţia lui... Pe scurt, trage concluzia că mă deosebesc de toţi predecesorii mei şi recomandă cartea, numeroşilor mei admiratori. Bătrânul scrie: „Deşi cartea nu cuprinde nimic nou în esenţă, e scrisă, totuşi, astfel, încât totul ni se înfăţişează într'o haină nouă, totu-i proaspăt colorat, frizat, pudrat, ca înainte de a apare pe scenă... Toate vădesc pecetea individualităţii lui Boz şi gusturile lui

originale.... Apoi, revista trăncăneşte la fel, pe acelaş ton, şi încheie că tot ce s'a spus constitue o laudă indiscutabilă a cărţii.

Se preface că se lasă cu toată greutatea pe cuţit, tăind roastbeeful:

— Astăzi e cam tare carnea, dragă Kate. Cred, totuşi, că e mai puţin tare decât părerea celor din America despre cartea mea, părere pe care o vom afla cât de curând. Uite o scrisoare interesantă. Lord Jeffrey îmi mulţumeşte, dragii mei, pentru carte, şi crede că m'am purtat **prea cu mănuşi** cu prietenii noştri de peste ocean. Şi mai crede că n'am spus nimic jignitor la adresa lor. Vom trăi şi vom vedea.

N'a avut mult de aşteptat. Ziarele de peste ocean spumegau de indignare. Era şi natural, odată ce Charles Dickens se exprimase cu atâta lipsă de respect faţă de ei.

Dar nici publicaţiile serioase nu se lăsară mai prejos. „Gentlemenii învăţaţi, cu scaun la cap", de care vorbise Dickens — nu se prea arătau.

Kate şi Georgina au aflat şi de recenziile americanilor. Insă, de data asta, Dickens a dat întâi singur piept cu indignarea revistelor de peste ocean, şi abia pe urmă au aflat-o şi ele. Intr'o bună zi, spre sfârşitul lunii Ianuarie, a intrat înainte de masă în salon. Deobicei familia petrecea ora asta împreună — dacă nu era turburată de nimic — după care treceau cu toţii la masă, în sufragerie.

De data asta, intrând în odaie, Dickens o găsi pe Georgina încercând s'o liniştească pe Kate — cea de trei anişori — care plângea nepotolit, trântită jos pe podea. Văzându-şi tatăl, fetiţa se opri din plâns şi, ridicându-se, veni la el, plină de încredere, vestindu-l că „gata", n'o mai doare nimic. Indată după aceea, încercă să pună stăpânire pe cărţile din mâna tatălui. Charley, părăsindu-şi cuburile, veni în fugă, apucând şi el cărţile. Când tatăl îşi dădu drumul în fotoliu, amândoi i se căţărară pe genunchi. Mamey rămase, ca deobicei în urmă şi, în lipsă de altceva, se apucă de mâna rămasă liberă. Walter, un broscoi de doi anişori, care se uita în cartea cu ilustraţii din mâna Georginei, făcu o mişcare, ca să se coboare de pe genunchii fetei. Dându-şi seama de scandalul ce-ar fi izbucnit dacă mititelul ar fi ajuns la fotoliul tatălui, Kate puse lucrul la o parte, intervenind:

— La mine, Walter, hopa, repede la mine.

Mititelul, abătându-se dela prima lui mişcare, lunecă de pe genunchii Georginei, şi, vânturând din mâini şi din picioare, porni spre ea, clătinându-se.

— Georgina, spuse Dickens, întinzându-i revistele, au dat năvală peste mine, tâlharii, nu mai e chip să citesc. Deschide tu,

dragă, acolo unde am pus panglicuța. Citește. Prea cinstiții cetățeni ai republicii libere se cam codesc să recunoască dreptul meu la păreri libere. Scumpul lord Jeffrey s'a cam înșelat, nu prea știe ce le poate pielea prietenilor noștri de peste ocean.

Kate îi cunoștea bine intonațiile. Părerile prea onorabilor cetățeni de peste ocean, nu-i erau deloc indiferente.

— Citește întâi „Locuitorul din Noua Anglie". E o revistă care apare în statele din Nord, la Boston. Dă-ți osteneala, Kate, și ascultă, te rog.

Copiii, simțind că tatăl e supărat, tăcură, deși li se dăduse voie să se joace cu lănțișorul dela ceas și să încheie și să descheie redingota-i cafenie.

Georgina deschise, ascultătoare, prima revistă la pagina însemnată cu panglicuța. „Am fost foarte desamăgit citind „Insemnările din America" — începu ea cu o voce limpede și plină. Știm bine că orânduirea noastră socială are și cusururi, care ar putea fi zugrăvite, nu fără folos, de o pană măiastră. Noi speram că agerimea domnului Dickens de a prinde absurdul și ridicolul ne-ar putea folosi la urma urmei... Dar cele două volume ne-au silit să ne schimbăm părerea despre domnul Dickens, fiind cuprinși de indignare pentru atâta îngâmfare, închipuire și cockneism...".

Georgina se poticni. Dickens hohoti cu voioșie. Enervarea i se topise pe neașteptate; ca deobicei, trecea brusc dela o stare la alta. Charley începu și el să hohotească, și după el porni și Mamey, nevrând să se lase mai prejos.

— Citește, dragă, citește! Trebue să vă obișnuiți cu limbajul criticii. Am mai subliniat acolo încă o frază.

— „Ne pare rău că autorul a publicat aceste volume, — urmă Georgina — care nu pot adăuga nimic reputației lui de scriitor, punând în schimb moralitatea lui într'o lumină proastă".

— Asta înseamnă, dragă Kate, că „Locuitorul din Noua Anglie" mă consideră un netrebnic. Nu te indigna, că n'are niciun rost. Acum citește, Georgina, „Monitorul literar de Sud". Da, acolo: Apare în Sud, la Richmond, acolo unde câinii sunt asmuțiți contra acelora care au nenorocul să fie negri și sclavi.

Georgina se supuse. Numai că acum citea mai încet. Fata încă nu se deprinsese cu limbajul criticii.

— „Insemnările din America" — citi ea — sunt o adevărată operă de sinucidere a unui autor cu reputație... E o carte slabă, superficială, neconvingătoare dela început și până la sfârșit. Ca scriitor umorist, Boz e fără rival, dar cum să-ți explici faptul că după o călătorie de patru luni printr'o țară atât de mare ca a noastră își închipue că are dreptul să rostească o sentință despre

caracterul nostru național și instituțiile noastre? Față de o asemenea îndrăzneală nu poți să simți decât o mare uimire, îmbinată cu părerea de rău pentru nebunia lui...".

— Mai departe, dragă Georgina! o îndemnă Dickens, când glasul ei se stinse, înnecat de indignare.

Înaintea ochilor îi apăru, dintrodată, fața roșie și asudată, emoționată, a acelui jurnalist care îl apucase cel dintâi de mână, atunci, pe puntea pachebotului, pe când se pregătea să pună piciorul pe pământul republicii democrate. Da, desigur, așa trebue să arate și autorul articolului, ca și mătăhala aceea deșirată, cu fața brobonind de sudoare. Bărbia-i ascuțită se pregătea parcă să-l ia în vârf pe faimosul străin, să-l străpungă pe renumitul Boz, spre a-l fixa, ca pe un gândac rar, pe pământul liber al democrației americane...

Dispoziția lui Dickens se schimbă. Aruncându-i o privire piezișă, Georgina constată cu mirare că zâmbește. I-o fi plăcând oare să fie astfel atacat? Și citi mai departe:

— „Cartea lui Dickens stârnește, mai cu seamă, un zâmbet de regret pentru înfumurarea și nebunia autorului, iar atacurile-i de prost gust și defăimarea josnică a ordinei noastre sociale, pe care n'a binevoit s'o înțeleagă, merită tot disprețul poporului nostru jignit și defăimat...".

— Ei, destul, Georgina! Mi-e prea milă de voi.

Și râse din toată inima. Era de neînțeles.

Da, era greu să înțelegi.

O biată cărticică poate, bunăoară, să provoace discordii mari în presa țării.

O revistă serioasă, „Quarterly Revue", regretă lipsa de informații a autorului și încercările lui de a le înlocui cu glume. Revista mai afirmă că scriitorul a rezervat porcilor care se plimbă pe străzile New Yorkului un loc de șase ori mai mare decât scriitorilor, pictorilor și oratorilor din capitala Americii. Revista „Edimburg Revue", tot atât de serioasă, e mult mai binevoitoare cu autorul și găsește că americanii n'au niciun motiv să se simtă jigniți. „Fraser Magazine" descoperă în carte paleta proprie autorului și recomandă tuturor admiratorilor lui Mr. Dickens s'o citească. Iar în ceeace privește „Monthly Revue", mai puțin serioasă decât „Quarterly" și „Edimburg", e fără discuție arhiîncântată de „Insemnări din America"...

Intradevăr, nu știi ce să mai crezi. Uite, de pildă, ce scrie despre aceeași cărticică, într'o scrisoare adresată redactorului lui „Edimburg Revue", vestitul Macaulay, cunoscut prin schițele sale. Părerea viitorului istoric despre „Insemnări din America" e

că sunt superficiale și plicticoase. Iar contele de Tocqueville, recunoscutul expert de pe continentul american, autorul operei „Democrația americană", îi explică în același timp unui membru din Camera franceză, că numai un profan poate socoti părerea autorului „Insemnări din America" drept o autoritate în materie.

Dickens nu știe nici despre scrisoarea lui Macaulay, nici de părerea lui Tocqueville. Discordia, totuși, e evidentă. După cum evident e faptul că ea nu va clinti siguranța lui Dickens în justețea părerilor sale. A fost sincer când a scris că e desamăgit de felul cum înțeleg americanii democrația. A simțit că una din iluziile sale sociale s'a spulberat.

Și trage concluzia că răfuiala lui cu marea țară democratică — ținutul iluziilor lui — încă nu s'a sfârșit. Părerile lui sincere despre această țară au fost întâmpinate cu rea voință. Și nu-i deloc înclinat să se împace. N'a păcătuit cu nimic față de adevăr, de asta e sigur. Desamăgirea e un preț destul de mare, e prețul cu care se plătește adevărul. Părerea lui, a lui Charles Dickens, e asta. Și nu poate fi tras la răspundere pentru supărarea și fudulia celor din America. N'au decât! El nu va ceda cu niciun preț din convingerile lui.

Și își rezervă dreptul de a lupta.

3.

APA DE AUR

Un nou roman... La începutul lunii Ianuarie 1843, apare prima fascicolă. Domnii Chapman și Hall, care nu se pot plânge că n'au noroc, vestesc apariția fascicolelor lunare din „Viața și aventurile lui Martin Chuzzlewit".

După două săptămâni, în odăița de lucru a lui Dickens își face apariția tăcutul Mr. Hall.

— Cum merge vânzarea romanului nostru? îl întâmpină Dickens.

Mr. Hall își depune cu grijă scheletul în fotoliul bine cunoscut. Ciudat. Cu toată prosperitatea firmei, scheletul lui Mr. Hall nu se învelise în grăsime.

— Inceputul romanului e admirabil, răspunde editorul.

Nu-i un răspuns. Dar Dickens a învățat că în materie de afaceri nu-i bine să te grăbești. Așa că așteptă. Și răspunsul lui Hall vine :

— Ceeace ne miră, Mr. Dickens, e că tirajul n'a atins nici douăzeci de mii de exemplare.

Aha, va să zică asta e !

— Poate e încă prea devreme pentru socoteli, Mr. Hall?

— Nu cred. In primele două săptămâni, „Nickleby" s'a vândut în cincizeci de mii de exemplare. „Prăvălia de antichităţi" — în şaizeci de mii, iar „Barnaby Rudge" aproape în şaptezeci...

— Şi cum îţi explici dumneata aceste douăzeci de mii, Mr. Hall ?

Mr. Hall dă din umeri.

— Sincer vorbind — urmează Dickens — şi eu socotesc că începutul romanului e reuşit. Nu cumva tirajul a scăzut din pricină că n'am tipărit nicio carte anul trecut?

Mr. Hall scoate un sunet nearticulat.

— Vom trăi şi vom vedea, Mr. Dickens. Dar trebue să recunosc că startul nu-i la înălţime.

Asociatul secund al firmei e mare amator de curse şi îşi împestriţează adesea vorbirea cu termeni sportivi.

Incă două, trei cuvinte despre una, despre alta şi Mr. Hall se pregăteşte de plecare.

— Mărturisesc că nu-mi place deloc cifra asta, douăzeci de mii — spune el, luându-şi rămas bun.

„Cred şi eu că nu-ţi place", gândeşte Dickens, în vreme ce uşa se închide după Mr. Hall. Firma s'a deprins cu ploaia de aur care curge întruna peste ea de şase ani de zile, datorită domnului Dickens.

La drept vorbind, oare dece nu s'o fi urcând mai sus de douăzeci de mii tirajul primelor fascicole din „Martin Chuzzlewit"?

E tot un roman. Evident, un roman diferit de „Prăvălia de antichităţi" şi de „Barnaby Rudge". E drept că eroii acestor două romane — sărmana Nell şi inocentul Barnaby — îl fac pe cititor să deosebească răul de bine. Totuşi, amândoi — nu se poate tăgădui — sunt numai mosafiri în viaţa noastră. Apoi, aventurile lor— s'o recunoaştem — nu se prea văd des în realitate; tot aşa şi celelalte personaje sunt mereu de întâlnit pe străzile Londrei; de pildă, cocoşatul Quilp sau tatăl lui Barnaby. E cât se poate de nostim să le descrii trăsăturile privite ca printr'o lupă. Dar cititorul îşi va da seama că autorul nu zugrăveşte viaţa înconjurătoare, ci se lasă dus de sborul fanteziei, inventând isprăvi extraordinare şi descriind fapte tot atât de ireale ca şi chipurile eroilor săi.

Cititorul însă, numai atunci va trage folos din carte, când va putea să jure că s'a întâlnit nas în nas pe străzile Londrei cu eroii autorului. Da, eroii nu trebue să semene cu cei care sunt

numai mosafiri în viața de toate zilele... Și în „Prăvălia de antichități", și în „Barnaby Rudge", autorul a cam luat-o razna, folosind întâmplări și fapte ce nu prea se întâlnesc în realitate. Poate că nu e lipsită de temei părerea celor care cred că unii din eroii ultimelor două romane au ieșit chiar mai fantastici decât a vrut autorul... Nici „Pickwick", nici „Twist", nici „Nickleby" n'au dat naștere la asemenea presupuneri.

Dar intriga romanului trebue să fie captivantă. Cartea trebue să-i făgăduiască cititorului o luptă îndârjită între oameni crânceni.

Probabil că în cea dintâi fascicolă a noului roman, autorul n'a izbutit să-l convingă pe cititor că lupta din jurul bătrânului Martin Chuzzlewit va duce la un desnodământ sângeros, ceeace, după cum o dovedește experiența, place atât de mult publicului cititor; da, trebue să-l încredințeze pe cititor de treaba asta, hotărăște Dickens.

Împletește minuțios firele intrigii. Lupta se dă în jurul aurului, bătrânul Martin Chuzzlewit e bogat.

Ca model pentru unul din cei care iau parte la această luptă, a pus ochii pe un gentleman demn de a fi luat în seamă. Curios cum observatori atât de ageri ca bătrânii Fielding și Smollet, sau vicleanul Sterne au trecut indiferenți pe lângă mii de cetățeni ai Angliei înzestrați din belșug cu însușirile domnului Pecksniff, Seth Pecksniff, arhitect. Dar nici scriitori mai tineri, ca Mrs. Edwards sau Mrs. Austin, nu l-au descoperit pe Mr. Pecksniff. Și doar îl poți întâlni pe toate cărările. In orice caz, Charles Dickens îl recunoaște chiar când încearcă să-și pună o mască pe față. Cărturari cu chipuri supte, îndrumători și cunoscători ai Bibliei, înrădăcinaseră în inimile concetățenilor lor, cu două sute de ani înainte de nașterea domnului Pecksniff, groaza față de păcat. Aceste prea cinstite fețe, pe care Biblia le lipsise de soare, i-au învățat pe insulari să se cutremure în fața uneltirilor diavolești, să știe să-și înfrângă pornirile și să-i venereze pe dascălii lor fără de păcat. Și prea cinstitele fețe puteau fi mulțumite; cu vremea, groaza față de uneltirile diavolului pătrunsese în toate domeniile vieții sociale și în toate ascunzișurile vieții intime. Numai că prea încrezuții îndrumători ai vieții subestimaseră puterea de ademenire a ispitei. Ei croiseră calea spre mântuire și scăpaseră de grijă. Ca și când ispitele ademenitoare n'ar fi aținut calea oricui, lucru de care și-au dat curând seama compatrioții domnului Pecksniff; și dintr'un asemenea impas nu se putea ieși decât într'un singur chip: luând masca fățărniciei.

Martin Chuzzlewit, bătrân nărăvit, cu o fire sucită, găsește pricină tânărului său nepot, Martin, c'a îndrăznit să se îndrăgos-

tească, fără știrea lui, de orfana Mary Graham care locuia la el în casă. Tânărul Martin intră în slujbă la Mr. Pecksniff, gentleman care-și desvăluise față de cititor însușirile și planul de a-și căsători pe una din fete cu bătrânul Chuzzlewit. Cititorul, pe de altă parte, a ghicit în lacomul și întunecatul Jonas Chuzzlewit, alt nepot al bătrânului, pe cel gata a-și vinde sufletul diavolului pentru aurul blestemat.

Dickens hotărăște să-l trimită pe tânărul Martin în America. Cititorul ia cunoștință de asta în a patra fascicolă, din Aprilie. Tânărul Martin, silit de unchiul său, care nu-i iertase îndrăzneala de a fi părăsit slujba dela Mr. Pecksniff, se întovărășește cu Mark Tapley, vizitiu la un han, și pleacă în America.

O idee minunată. De acum înainte autorul are mână liberă. Nu va mai fi obligat să dea socoteală de incomparabilele realizări ale celei mai democrate republici din lume, după cum o socotesc americanii. Nu va mai descrie, nu va mai analiza și discuta, ci va trage concluzii. Va înfățișa o Americă ieșită din memoria lui artistică.

Și dacă America asta n'o să fie pe placul americanilor, atâta pagubă.

Americanii n'au arătat niciun fel de plăcere când le-au ajuns primele fascicole în țară. După câte se vede, Mr. Charles Dickens nu s'a mulțumit (numai) să defăimeze republica în „Insemnări despre America"; acum caută să-i convingă pe cei din țara lui că înflorirea marii democrații nu-i decât o himeră, și **businessul** [1]) american e o înșelăciune dublată de o escrocherie.

Așa de pildă, businessmenii [1]) americani îi ademenesc pe cei doi eroi, pe tânărul Martin și pe tovarășul său, convingându-i să cumpere o bucată de pământ într'un orășel oarecare din Vest, numit Eden, adică rai. Martin și Tapley pornesc într'acolo; dar, în loc de oraș, găsesc o mlaștină și câțiva creduli, ca și ei, căzuți în cursă.

Dar nu numai atât. Dickens — hotărâsc cei din America — și-a pus tot talentul lui umoristic la contribuție ca să-i înfățișeze pe americani în tot felul de situații caraghioase. Personajele lui nu mai sunt oameni, ci caricaturi; începând cu colonelul Diver, redactorul dela „Rowdy Journal", ziarul huligan, și terminând cu membrul Congresului, prea onoratul Elijah Pogram gentleman care nu strălucește prin curățenie, atât la propriu cât și la figurat. Printre politicieni, înafară de aceștia, Dickens ni-l mai prezintă

[1]) Business: afacere; businessman: om de afaceri, afacerist.

şi pe majorul Pawkins, gentleman care va deveni în viitor un criminal; iar printre cetăţenii care nu se ocupă cu politica, ne descrie monştri de felul acelui bătăios şi lăudăros general Chollope, sau al doamnei Hominy, scriitoare emancipată.

Dar odată ce fusese botezat cu „bunăvoinţa" Americii, n'avea dece să se mai teamă.

Şi Dickens găseşte destulă plăcere să depene în amintire o mulţime de chipuri cunoscute de peste ocean. Îi călăuzea pe Martin şi pe Tapley prin Eden, se întâlnea cu prieteni şi se ducea din când în când la teatru.

Uneori, nu putea refuza câte o masă oficială. Dela un asemenea banchet organizat la un spital, se întoarse într'o zi acasă mai enervat, decât deobicei. Îl găsi pe Douglas Jerrold în sufragerie, ţinând de urît Katei şi Georginei.

— Ai o mutră, dragă Dickens, de parcă nu ţi-ar fi reuşit schiţa pentru „Punch", spuse Jerrold, după ce se salutară; ia pildă dela mine. Astăzi nu mi-a mers deloc cu nuvela şi sunt totuşi vesel ca un graur; de un ceas întreg le distrez pe Kate şi Georgina.

— Mr. Jerrold povesteşte nişte istorioare atât de nostime! spuse Georgina.

— Din păcate, niciuna nu e bună pentru „Punch", oftă Jerrold. Dar ia spune, ce ai astăzi de eşti atât de supărat?

— Dece sunt supărat? răspunse Dickens, întinzându-şi picioarele în pantalonii subţiri cu pătrăţele şi lăsându-se pe spetează fotoliului. Kate, fii bună, te rog, şi toarnă-mi un ceai mai tare. Ascultă, Jerrold, aş vrea să te fi văzut ascultând discursuri'e pe care am fost silit să le înghit! Un măturător de stradă, un găgăuţă şi tot s'ar fi înroşit la banchet, în ciuda feţei lui de culoare pământie. Imaginează-ţi un fel de cucernic smerit, roşu la faţă de hrană prea bună şi plesnind de sănătate, iar ascultătorii, închipueşte-ţi-i, gata să sară de entuziasm de pe scaune; niciodată nu mi-a fost dat să văd şi să aud ceva care să demonstreze mai bine atotputernicia banului. Şi niciodată nu m'am simţit mai înjosit decât astăzi, privind la un asemenea tablou.

— E al naibii de ridicol! Îmi închipui eu ce fel de oratori.

— Toţi au pântec, scuipă şi gâfâe, îl întrerupse cu desgust, Dickens. Şi nu-i deloc ridicol, Jerrold. E prea stupid ca să-ţi vină a râde. Te... te dă gata!...

Jerrold dădu capul pe spate, privind în tavan, unde părea că-i vede pe oratorii cu pricina.

Totuşi, e amuzant. Nu poţi să nu râzi. Şi nu văd dece n'ai râde, la urma urmei.

— Nu știu. Poate că dacă ai fi fost cu mine, aș fi văzut în masca asta clasică ceva amuzant — cu toate că avea o expresie drăcească! Dar ia închipue-ți, Jerrold, că cincizeci de familii au hotărît să emigreze într'un teritoriu sălbatic al Americii de Nord. Și printre aceste familii ar fi și ale noastre, a mea, a dumitale și alte patruzeci și opt...

— In teritoriile sălbatice ale Americii? Dar ce să fac eu acolo, Dickens? întrebă Jerrold. M'aș plictisi de moarte fără „Punch".

— Nu mă întrerupe, Jerrold. Închipue-ți că-i așa, că cincizeci de familii, unite printr'o comunitate de idei, în ceeace privește chestiunile importante, s'au hotărît să înființeze o colonie a oamenilor de treabă într'un teritoriu sălbatic al Americii de Nord. Când crezi că va apare printre ei diavolul fățărniciei? Chiar în ziua debarcării? Ori a doua zi?

— In privința asta sunt de părere să-l întrebăm pe autorul „Poveștilor arabe", râse Jerrold.

Râseră și cele două doamne. Numai Dickens nu se arată dispus să râdă. Bău câteva înghițituri de ceai și spuse:

— Dacă mă trimiți la autorul „Poveștilor arabe", trebue să-ți spun că eu găsesc în poveștile astea o greșală, Dar una singură. Dacă îți aduci aminte, prințesa îi stropește pe oameni cu apă de aur, dându-le înapoi frumusețea. Dar un asemenea botez i-ar preface în monștri...

4.

INIMA OMENEASCĂ

Martin Chuzzlewit și prietenul său, Mark Tapley, în loc să nimerească într'un Eden, au dat de o mlaștină și au avut de suferit, cu acest prilej, din pricina metodelor oamenilor de afaceri de peste ocean. Au rămas și teferi și fără nădejde de a mai căpăta vreodată banii înapoi; căzuseră pradă, ca atâția alții, patimii pentru negoț a celor din America. In vremea asta, Mr. Pecksniff, ducându-l de nas cu virtuțile sale pe bătrânul bogătaș, Martin Chuzzlewit, i-a căpătat toată încrederea. Și-a adus la Londra și cele două fete cu nume amintind de mântuirea sufletelor: Misericordia și Mila, ca să poată face sub îndrumarea tatălui lor, o carieră matrimonială. Mr. Pecksniff l-a și ales de logodnic pentru una din ele pe Jonas Chuzzlewit, un om lacom de bani, atât de

lacom încât nu visează decât moartea părintelui său, Anthony — fratele bătrânului Martin. In sfârşit, iată că Anthony moare, şi Jonas ajunge directorul unei societăţi anonime de asigurare, fondată de un oarecare Tigg. Cititorul cred că s'a săturat până în gât de predicele şi poveştile onoratului Pecksniff...

A venit vremea să fie vârît în carte, „misterul". Mr. Tigg, fondatorul societăţii anonime — un individ tot atât de puţin scrupulos în alegerea mijloacelor ca şi Jonas şi Pecksniff — îl bănueşte pe Jonas că şi-ar fi ucis tatăl. Atunci, Jonas îl ucide pe Tigg. In vremea asta, Pecksniff l-a prins în laţ pe bătrânul bogătaş Martin Chuzzlewit, şi l-a convins să se mute la el în casă. Bogătaşul primeşte şi o aduce cu el şi pe pupila sa, Mary Graham, pe care Pecksniff începe să o urmărească cu dragostea lui, copleşind-o cu o grindină de precepte morale. Zadarnic, însă, căci Mary nu-l va uita pe Martin Chuzzlewit cel tânăr şi-i va rămâne credincioasă.

Romanul, însă, nu câştigă cititori noi.

Dickens se miră. E nervos. Nu socoteşte romanul mai slab decât cele dinainte. Ii declară lui Forster că se simte în plină putere, mai bine decât oricând. Oare cum s'ar putea explica tirajul încremenit la douăzeci şi trei de mii de exemplare? Tot timpul verii e într'o stare de aţâţare. Mai este şi povestea stupidă cu Hall, asociatul secund al firmei Chapman şi Hall.

Purtarea lui Hall nu prea dovedeşte tact şi nici orizonturi largi de negustor. Potrivit contractului, firma trebue să plătească lui Charles Dickens câte două sute de lire lunar pentru fascicolele din „Martin Chuzzlewit". Dar în contract există o clauză, conform căreia, dacă vânzarea fascicolelor nu atingea un anumit număr, firma putea opri din onorariu câte cincizeci de lire lunar. Când Forster primise clauza asta, în timpul tratativelor duse cu firma, nici nu-i trecuse prin minte că editura şi-ar putea vreodată exprima dorinţa de a se folosi de acest drept.

Dar iată că Hall şi-a exprimat această dorinţă. Tirajul lui „Martin Cuzzlewit" nu era pe placul firmei. Şi Chapman, asociatul cu greutate, nu l-a împiedicat pe Hall să se ducă la Forster şi să-i atragă atenţia asupra clauzei din contract.

Iată dece venise Hall la Dickens, după apariţia celor dintâi fascicole, cu vestea despre tiraj! Acum totul era lămurit. Negutătorii ăştia îngâmfaţi s'au obişnuit să stea cu mâinile întinse şi să le curgă banii gârlă în palmă de pe urma lui Charles Dickens. Au uitat că datorează totul scriitorului.

Dickens e furios. Ii cere lui Forster să rezilieze numaidecât contractul cu firma. Forster îşi exprimă faţă de Chapman gro-

zava lui mirare ; acesta caută să aplaneze conflictul neplăcut. Dickens primește în cele din urmă să păstreze legăturile cu firma. Dar nu va putea niciodată să uite lipsa de tact a domnului Hall. In general, însă, e nevoit să recunoască faptul că lucrurile nu merg atât de bine cum ar fi de dorit.

Mai ales cu America e prost. Și gentlemenii din Sud și cei din Nord s'au înfuriat, nu glumă, luând cunoștință de prezența lui Martin și Mark în Edenul american. Și furia lor e atât de mare, încât e de-a-dreptul primejdios pentru marele actor Macready să amintească celor din America de prietenia lui cu Charles Dickens.

Macready se pregătește să facă un turneu prin America. Și-i natural ca Charles Dickens să dorească să-l conducă în port, făcându-i prietenos semn cu mâna, în vreme ce vaporul se îndepărtează. Dar e mai cuminte să renunțe la plăcerea asta. Reporterii nu vor scăpa prilejul să arate că scriitorul îl condusese pe marele actor, reportajele vor ajunge în această republică democrată și furia gentlemenilor din Nord și din Sud împotriva lui Charles Dickens se va sparge în capul bietului Macready, care nu greșise cu nimic.

După plecarea lui Macready, spre sfârșitul verii, se duce cu familia la Broadstairs, unde se obișnuiseră și Kate și copiii, și unde se lucra atât de bine.

După toate necazurile, Martin cel tânăr și Mark Tapley se îmbolnăvesc de friguri. După ce scapă cu bine de boala asta grea, se hotărăsc să se întoarcă în patrie, sătui de cunoștința cu America. Pentru întors, însă, e nevoie de bani ; au noroc de un american bun la inimă care-i ajută. Cu experiența vieții drept avuție, pornesc spre țară. Experiența câșigată îl face pe Martin să cugete puțin la cearta lui cu unchiul său, Martin senior. Și se hotărăște să-i ceară iertare. Inima care se înverșunase împotriva bătrânului îndărătnic, trebue să se îmblânzească.

Inima. Dickens știe că orice ar face, tot la aceeași temă se va întoarce: inima omenească. Cum s'o lași de o parte, când numai ea e în stare să descopere calea spre bine ? Ea e un izvor de energie în lupta omului pentru fericire. Și scriitorul trebue să insufle nădejde tuturor celor care rătăcesc pe căile binelui și ale răului. Scriitorul poate și are datoria să educe inima omenească, numai în felul acesta putându-l ajuta cu adevărat pe om.

Inima poate fi educată. Asta e, deobicei, treaba predicatorilor. Dar scriitorul are la îndemână mijloace cu mult mai puternice decât predicatorul. Și când el ne va înfățișa o inimă nesimțitoare și ne va arăta cum sub pana lui inima se trezește la viață, că-

pătând milă pentru cei din jur, oare asta nu va trezi la o viață nouă multe alte inimi nesimțitoare?

Dar mai întâi trebue să ai tu credința, ca s'o poți trece altora.

Bine ar fi dacă pe tema asta a inimii omenești s'ar putea broda ceva în legătură cu sărbătoarea cea mai iubită, până la care nu mai este mult, Crăciunul.

Cititorul e foarte amator de povești și nuvele de Crăciun. Le caută prin reviste — căci au intrat în tradiție — dar până acum n'a dat încă de o istorioară de Crăciun scrisă de Dickens. Trebue să-și încerce puterile și să scrie o poveste de Crăciun. Dar o poveste cu un subiect cu totul diferit de cele de până acum, ceva cum nu s'a mai scris, original, neîntâlnit.

Și Dickens, lăsându-l de o parte pe „Martin Chuzzlewit" scrie în zece zile prima parte a poveștii de Crăciun.

Să intrăm în încăperea sinistră și respingătoare, în care șade bătrânul uricios, tot atât de sinistru ca și casa lui. E un bătrân cu mâini ca niște cângi de fier, cu inima un sloi de ghiață și chip împietrit de vulpe. Are un glas neplăcut și răgușit, iar cângile de fier ale mâinilor lui sunt făcute parcă anume ca să chinuiască bietele victime. Și chiar le chinuește, despre asta să n'aveți nicio grijă. Cămătarul și sgârcitul Scrooge îl chinuește pe funcționarul său împovărat cu o familie atât de grea, pe bietul Bob Cratchit, care e silit să-și petreacă ziua întâi de Crăciun în biroul înghețat din prăvălia domnului Scrooge, în loc să stea acasă, cu ai lui.

Dar și cămătarul, cât e el de cămătar, tot trebue să doarmă și el, și în timpul somnului lui se pot odihni și victimele sale. Și Scrooge adoarme. Adoarme în noaptea de Crăciun, când toate fantomele pornesc în cârduri să dea ocol pământului nostru păcătos. Multe din fantome îi sunt cunoscute lui Scrooge; uite-l pe asociatul său, Marley, mort de șapte ani de zile, umplând văzduhul cu vaierul lanțurilor. Vin și alții, cei mai mulți cu chipuri necunoscute; și dintre toți se desprinde unul, înfățișându-i-se lui Scrooge: e fantoma Crăciunului de altădată ce vine să-l poftească pe bătrânul ticălos Scrooge, să-l însoțească într'o scurtă călătorie în trecut. Și prin fața cititorului se perindă călătoria domnului Scrooge. Dar nu-i o singură călătorie, ci trei: una în trecut, alta în prezent și a treia în viitor. Toate trec, rând pe rând, prin fața bătrânului ticălos, după voia celor trei duhuri, care, după cum se știe, au puteri năzdrăvane și pot face lesne asemenea călătorii.

Deasemenea, pentru el e un fleac să topească ghiața din inima unui păcătos înrăit și să arate cum se preface treptat o

inimă cât de împietrită, când își amintește de întâmplările copilăriei sau când vede chipuri pe care e întipărită durerea. Și iată, în fața cititorului încep a se desluși imagini din copilăria lui Scrooge... Și din inima înghețată cad cele dintâi picături... Iată și icoanele din tinerețe, umbrele vieții lui trecute. Inima picură iar. Și iată, în sfârșit, unele după altele scenele idilice din viața slujbașului său, Bob Cratchit, și chipul bietului băiețel schilod — Tiny Tim — copilul lui Cratchit, și din nou icoanele unui Crăciun voios, care ne înduioșază fără greș. Și imagini ale morții crude și neînduplecate, ale morții reci — moartea micuțului Tim — moarte împletită cu dragoste, făcută să-i amintească lui Scrooge că și el va muri, va muri singur, ca un bătrân ticălos și egoist, într'o cocioabă sărăcăcioasă...

Pe măsură ce se perindă prin fața cititorului călătoria sgârcitului și păcătosului Scrooge, ghiața de pe inima neînduplecată se tot subțiază până se topește de-a-binelea. Și odată cu sfârșitul călătoriilor, cititorul, înduioșat, rămâne încredințat că niciunul din scriitorii contemporani n'ar fi în stare să descrie cu atâta meșteșug schimbarea omului și izbânda binelui asupra răului, ca Charles Dickens.

Cu câteva zile înainte de Crăciun, Chapman și Hall încep publicarea „Cântecului de Crăciun". Chiar din prima zi se vând șase mii de exemplare.

Dickens e emoționat. Îi scriu cititorii, suflete simple. Domnul să-l binecuvânteze! — „Cântecul de Crăciun" e citit în sânul familiei, lângă cămin; această cărticică te face să-ți pară rău de toate faptele rele (pe care, de altfel, nu le-ai făcut), și sufletele lor tânjesc după bine și altele de felul acesta.

Dickens e mișcat. „Cântecul" lui, închinat inimii, a atins inimile simple. Și nu numai pe cele simple! Dickens străbate vijelios odaia de lucru și, cum nu-i obișnuit cu halatu-i lung, pulpanele hainei lui se sbat în juru-i ca niște pânze de corabie lăsate în voia vântului; se plimbă, citind pentru a treia oară scrisoarea vechii sale cunoștințe, lord Jeffrey.

Bătrânul lord, pe lângă că e literat, mai e și un judecător înțelept, care cunoaște încercările inimii omenești. E scoțian cu inimă deschisă și n'are nimic de câștigat aducând laude tânărului său prieten. Iată ce scrie:

„Fii fericit; cu cărțulia asta ai făcut mai mult bine, ai trezit mai multe simțiminte bune și ai dat îndemnul mai multor fapte bune decât toate amvoanele bisericești și toate spovedaniile de un an de zile, dela Crăciunul trecut și până acum".

Și lemnele trosnesc voios în vatră, salutându-i succesul. Se

simte nespus de fericit, căci predica lui a căzut pe pământ bun; în minte îi răsună întruna fraza pe care a auzit-o astăzi dela cineva. Cică un prieten, William Macpeace Thackeray, ar fi exprimat, vorbind despre „Cântec de Crăciun", următoarea apreciere patetică: „Cine ar avea inimă s'audă vorbind de rău de o carte ca asta? E o adevărată binefacere națională și un dar neprețuit pentru cel care o citește". Nu-i rău spus. Thackeray și-a făcut drum ca umorist și nuvelist; nu demult au apărut „Barry Lindon" și „Soțiile soților"... Are viitor, băiatul, viitor strălucit, și nu va împodobi multă vreme paginile din „Punch" cu istorioare și desene. „Binefacere națională" nu e deloc rău spus!

Deci, i-ar putea reveni o sumă frumușică din vânzarea „Cântecului". Căci pe „Martin Chuzzlewit", după cum se vede, nu te poți bizui. Și iată și sfârșitul anului, cu teancul lui de note de plată ce trebue achitate.

Pe neașteptate, însă, dela biroul Chapman și Hall vin știri alarmante. Din „Cântec de Crăciun" nu s'au vândut decât cincisprezece mii de exemplare, și domnului Dickens i se cuvin numai ceva mai mult de șapte sute de lire.

Buna dispoziție a lui Dickens se topește ca prin farmec. Pe masă, vraful de note, și e sfârșitul anului. Trebue numaidecât date porunci să se reducă cheltuelile casei. De poruncit e ușor, dar la ce articole să renunți? Numai scumpetea din Londra e de vină. Și cei mai mari vinovați sunt Chapman și Hall, lua-i-ar naiba! Habar n'au să publice o carte! Cheltueli de tipărire prea mari, și prețul volumului prea ridicat, încât cititorul stă la îndoială, să cumpere ori ba „Cântecul de Crăciun"?

E hotărît. Numai să termine „Martin Chuzzlewit', și gata și cu Chapman și Hall; îi dă dracului!

Mai greu e cu a doua hotărîre: cum să reducă cheltuelile la jumătate?

Ca să rămână mai departe la Londra e cu neputință. Familia a mai sporit cu un copil, al cincilea; noul sosit e un băiat — Francis Jeffrey. Dar ce-ar fi dacă ar pleca împreună cu întreaga familie, pentru un timp oarecare, undeva, într'o țară binecuvântată, unde blestematele de lire nu se cheltuesc atât de ușor? Viața în Anglia cere tot felul de cheltueli pe care nu le are, de pildă, un italian, care duce un trai îmbelșugat în țara lui. Casa din Devonshire-Terrace s'ar putea închiria iar, ca data trecută, când cu călătoria în America. Unde mai pui că în Italia se poate lucra mai bine decât acasă. Nu ești stingherit de nimic. Acolo, după ce va termina cu „Martin Chuzzlewit", se va putea odihni în voie, vizitând vestitele palate, baptiserii, galerii și atâtea alte

lucruri demne de văzut, despre care s'a scris atâta. In Italia clima e dulce, şi marea minunată; acolo e mult mai bine decât la Broadstairs şi va fi mai de folos copiilor. Şi, în sfârşit, despre drumurile prin această ţară, se poate scrie şi o carte, un fel de jurnal de călătorie. Nici nu-i greu de scris şi genul place cititorului. Dickens o înştiinţează pe Kate de hotărîrea luată. După cum era de aşteptat, Kate e pusă în încurcătură. Cum să pleci în Italia cu cei cinci copii, cu Georgina şi cu servitorii?

Dar aşa se sperie femeile întotdeauna când e vorba de ceva ce se abate dela viaţa de toate zilele. In orice caz, Kate nu poate găsi niciun motiv temeinic împotriva planului cu Italia. El s'a şi gândit la toate, vor cumpăra o caretă şi vor călători cu ea prin Franţa; aşa va fi şi comod şi vor scăpa şi de grijile de prisos. In Iunie, va fi gata cu romanul şi îndată după aceea vor pleca spre Italia. Asta-i.

Scrie regulat la carte. Dar nu-i uşor să scapi de obligaţiile onorifice pe care ţi le impune societatea. Trebue să ocupi fotoliul prezidenţial în instituţiile de cultură, să ţii conferinţe, zugrăvind ascultătorilor tabloul bunei stări ce-i aşteaptă pe toţi cei care se adapă la izvorul ştiinţei.

Despre asta se poate vorbi cu avânt, un avânt sincer, când eşti emoţionat şi crezi în binefacerile culturii şi ale ştiinţei. El nu se poate lăuda că are cunoştinţe adânci în vreo ramură oarecare, totuşi, fără a sta la gânduri, afirmă că numai cultura l-a ajutat să afle calea binelui şi a răului. Societatea ar fi fost pusă în mare primejdie dacă aceste căi ar fi rămas închise oamenilor. Cum ar putea societatea să-i pedepsească pe cei care au îndrăgit păcatul în locul binelui, dacă n'ar avea mijloace de a stabili ce-i bine şi ce-i rău? Numai cultura larg văzătoare, străină de meschinăria sectară, poate fi de folos în rezolvarea acestor probleme; iar cei care se împărtăşesc din binefacerile culturii, nu simt oare nevoia, la rândul lor, de a transmite tuturor celorlalţi cunoştinţele primite?

Asemenea conferinţe le ţii cu căldură, mai cu seamă când în faţa ochilor nu ai figuri apoplectice de felul lui Pecksniff, ci figuri tinere de elevi ai aşezămintelor de cultură. Pe birou s'au strâns tot felul de cereri călduroase, din Liverpool, Birmingham, Leeds, Manchester, cu rugămintea de a le ţine conferinţe. Institutul de mecanică din Liverpool trimite şi douăzeci de lire pentru cheltuelile drumului, bani care sunt înapoiaţi cu poşta. Să răspunzi tuturor cererilor e greu, desigur. Dar pentru Liverpool şi Birmingham găseşte timp să se ducă şi să ţină conferinţe.

Lucrul la carte merge înainte. Pecksniff caută s'o ademenească pe Mary Graham. Şi biata de ea, săracuţa, având nevoie de un sprijin, se adresează simpaticului Tom Pinch, slujbaş la un ticălos înrăit. Tom nu prea e pătrunzător; până astăzi n'a prins de veste că patronul lui e un mizerabil; prefăcătoria lui Pecksniff e o armă primejdioasă cu care cei naivi ca Pinch nu se pot măsura. Totuşi, şi naivii descoperă câteodată unele lucruri, întocmai ca şi Tom Pinch, care, datorită acestui fapt, a fost numaidecât svârlit afară.

După ce se răfuise cu Tom, Pecksniff vrea să scape şi de Martin junior, care se întorsese din raiul american. Trebue să zădărnicească împăcarea dintre nepot şi bunic, ceeace reuşeşte. Martin cel tânăr pleacă la Londra, şi acolo află dela Tom Pinch şi prietenul său, John Westlock, câte ceva din trecutul întunecos al unchiului său, Jonas Chuzzlewit. Ajungând vorbele la urechea bătrânului Martin Chuzzlewit, Jonas e acuzat de paricid.

Romanul se apropie de sfârşit. Dacă nu răsplăteşti pe cei care merită şi nu-i pedepseşti pe cei ticăloşi, ce învăţătură poate trage cititorul din carte? Legea răsplăţii trebue să rămână neştirbită; crima trebue să inspire desgust, iar virtutea, respect. Cititorul nu trebue să piardă credinţa în ea. De altfel, scriitorul poate să-şi îngădue, din când în când, câte un vicleşug nevinovat, ascunzând virtutea sub masca viciului. Dacă eşti destul de priceput să-i alegi personajului o mască nu prea antipatică, poţi scoate un efect deosebit, fără a jigni cu nimic simţimintele morale. Iată de pildă, cazul bătrânului Martin Chuzzlewit. E egoist, avar, despot şi încăpăţânat. Dar până la urmă, tot sare în ajutorul lui Tom Pinch, care ajunge muritor de foame, după ce a fost dat afară dela Pecksniff. Şi, natural, iartă şi nesupunerea lui Martin, binecuvântându-i unirea cu Mary. Soarta mai răsplăteşte şi alte suflete bune şi se arată milostivă cu una ca Mrs. Gamp, a cărei moarte nu rămâne fără folos.

Mrs. Gamp! Între două vârste, isteaţă, cu glas răguşit şi cu capul bine aşezat pe umeri. Mrs. Gamp abia dă ochii peste cap, împrăştiind în juru-i un miros de alcool, că toţi prietenii îl şi felicită pe Dickens pentru ideea asta minunată. Şi pe măsură ce infirmiera noastră se arată mai desgheţată, fudulindu-se mereu cu alte găteli şi straie ponosite şi storcând, cu toată înfăţişarea-i caraghioasă, felurite daruri dela rudele neconsolate ale pacienţilor ei răposaţi, în aceeaşi măsură se întăreşte şi convingerea prietenilor că pe Mrs. Gamp o aşteaptă o mare

popularitate. Ii preziceau, ca și domnului Pecksniff, aceeași nemurire de care se bucurau Sam Weller și Dick Swiveller.

Dickens era convins că figurile făurite de el sunt sortite să iasă din paginile romanului și să se amestece cu gloata de pe stradă; ori, tocmai de aici se trăgea convingerea în nemurirea acestor figuri prezisă de prieteni.

Nu era ușor să creezi un tip de ipocrit și de fățarnic specific națiunii. Trebuia să se deosebească de francezul Tartuffe. Și se deosebește. Fățarnicul lui Dickens nu-ți împuiază capul cu smerenia și ascetismul lui. E plin de evlavie în fața ordinei universale, la temelia căreia stau legi fizice de neclintit. E plin de credință în inima omenească și în pornirile-i bune, aducătoare de binefaceri. E plin de încredere în instituțiile sociale, întemeiate pe principii de înaltă morală umană. Se pricepe să propovăduiască solidaritatea socială și mila. E în stare să se înalțe până la patetism, slăvind preceptele moralei. E propovăduitorul unei vieți drepte, deaceea poate ademeni oameni așa de diferiți ca bătrânul Martin Chuzzlewit și Tom Pinch.

Dar până a nu-l demasca pe acest fățarnic, trebue să mulțumești simțul moral al cititorului; să lovești în Jonas Chuzzlewit, care are pe conștiință omorul lui Tigg. Dovezile sunt de netăgăduit. In drum spre închisoare, Jonas Chuzzlewit își pune capăt zilelor. Pecksniff, demascat, se prăbușește de pe treptele scării sociale, amestecându-se cu pleava societății.

Aici se poate pune punct manuscrisului, la care a lucrat un an și jumătate. A venit vremea să se pregătească de plecare spre Italia.

5.

GENOVA ȘI CLOPOTELE

Careta e mare și largă; încap cu toții: soții, Georgina, doica, dădaca, bucătăreasa și cei cinci copii. La Boulogne, trăsura e dată jos de pe vapor; urmează să străbată Franța, până la Marsilia, de unde să fie din nou îmbarcată pe vaporul care duce familia la Genova. In Italia, viața e ieftină, se poate închiria, pentru vară și toamnă, o vilă într'un cartier mărginaș al Genovei. Acolo va putea în sfârșit, să se odihnească după „Chuzzlewit". Apoi va vedea ce va face.

La Boulogne își va putea pune la încercare cunoștințele

de limbă franceză. Cunoştinţe superficiale, din ghid, adică cele câteva fraze uzuale pe care nu le înveţi deloc cu tragere de inimă. Prilejul se iveşte curând, când vrea să schimbe la o bancă, lire în franci. După ce face mai întâi singur repetiţie, îngână o frază încâlcită, într'o franţuzească necunoscută. Funcţionarul francez îl ascultă liniştit, după care i se adresează într'o englezească ireproşabilă.

La caretă sunt înhămaţi cai francezi, împodobiţi cu zurgălăi. Echipajul trece prin Paris, pe ruta Chalons, Lyon şi tot înainte spre Avignon. De aici, drumul prafos o ia spre Marsilia. Murdar oraş, Marsilia! Dar de sus, de pe colinele până unde n'ajunge mirosul din port, privirea ţi se pierde în zările largi şi albastre. Careta e îmbarcată pe un şlep, ce se avântă în largul mării. Noapte de Iulie. In faţa ochilor se leagănă Nissa, coasta Rivierei rămâne în urmă, şi în zori se zăreşte şi Genova, urcând în trepte — toată numai o grădină.

Vila închiriată se afla în Albaro, cam la două mile depărtare de Genova. Dorinţa lui Dickens ar fi fost să stea în casa locuită cândva de Byron. Dar se vede că italienii nu prea au prejudecăţi; în vila Byron e instalată o berărie ordinară.

Vila Bagnerello din Albaro, de culoare roz şi destul de urîtă, e construită chiar pe ţărmul Golfului Genova, de un albastru de-ţi ia ochii. De jur împrejur sunt împrăştiate alte vile de culori diferite. Ca să spunem drept, nu prea sunt plăcute la vedere. Dar în stânga vilei Bagnerello se ridică dealuri înalte; culmile lor se ascund în nori; iar pe coaste sunt risipite forturi militare. In faţa vilei, se întinde via de un verde nefiresc, care coboară până la malul mării. Dar câte nuanţe de vânăt şi de purpuriu tremură în zări, între vilă şi dealuri! Pe scurt, peisajul e atât de măreţ, încât uiţi de urîţenia vilelor şi a caselor risipite de jur împrejur. Vila e mobilată după gustul italian. In sala cu cinci ferestre nu poţi urni un fotoliu, atât e de greu, iar patul cântăreşte cât o diligenţă poştală. Intr'o asemenea clădire veche se află, după cum se cuvine, saloane, dormitoare, sufragerii şi chiar două bucătării, una din ele la subsol; iar lângă terasa ce dă spre grădină, se află grajdul de vaci. Copiii vor avea lapte proaspăt, asta e bine.

Un singur lucru e rău; cum apune soarele, nu mai e chip, trebue să închizi toate uşile şi ferestrele, căci te înnebunesc ţânţarii. Şobolani, broaşte, şopârle, mişună pretutindeni zi şi noapte; la fel, nu-şi mai află odihna roiuri de muşte uriaşe. Dar trebue să te împaci cu toate. La vila Bagnerello te poţi odihni, poţi privi cu nesaţ albastrul ne mai văzut al mării, verdeaţa nefi-

reasca a viilor, coastele pline de flori multicolore... Poți înainta până departe în mare, înnotând ca un delfin, ca apoi să te usuci la soarele de miazăzi și să pornești pe urmă, prin împrejurimi, într'o plimbare de mai multe mile.

Într'o mânăstire e posibil, bunăoară, să dai de un călugăr tânăr, vorbind curent engleza, pe care să-l întrebi plin de curiozitate dacă nu fusese cumva în Anglia și cum ajunsese la pronunțarea atât de ciudată a cuvintelor? Și drept răspuns, să auzi că tânărul călugăr nici pomeneală să fi fost în Anglia, dar că avusese norocul să găsească pildele cele mai bune de pronunțare corectă într'o carte vestită, numită „Memoriile postume ale clubului Pickwick", și anume, la un cunoscător al limbii engleze de puterea lui Mr. Weller, Sam Weller...

Italienii sunt un popor foarte atrăgător ca înfățișare, însă foarte ciudați în ceeace privește însușirile specifice nației lor. De vi se întâmplă să vedeți pe stradă doi oameni, discutând de parcă ar fi gata să se ia la bătaie, să nu vă speriați. Nici gând să se păruiască, ci stau pur și simplu pașnic de vorbă. Italienii sunt buni din fire și deloc pretențioși. Dacă dai într'o cofetărie un bacșiș, nedemn de un cerșetor englez, chelnerul îți va fi recunoscător.

Studiindu-i pe italieni, Dickens ajunge la concluzia că sunt foarte leneși, căutând orice prilej să scape de muncă, și nici speranța unui bacșiș gras nu-i scoate din trândăvia lor.

Dickens profită de vacanță. Se odihnește la vila Bagnerello până în toamnă, când se mută la Genova. Aici poate închiria pentru douăzeci de lire întregul etaj de sus al unui mare palat — Palazzo Peschiere. In grădină, câteva fântâni; pe terase, sculpturi antice; o sală uriașă împodobită cu fresce de trei sute de ani vechime. Peschiere e un adevărat palat: copiii vor avea mai târziu cu ce să se laude față de colegii lor de școală, povestind despre palatul în care au locuit. E de mirare, însă, câte palate de felul acesta se găsesc la Genova! Strada Nuova și strada Balbi sunt pline de palate cu balcoane grele de piatră, cu ferestre joase, cu scări interioare de marmură și cu coloane masive... Și în aceste măreție clădiri, nu locuesc nici regi, nici principi. Oricine le poate închiria, de pildă un bancher, ca să instaleze birouri de bancă. Deaceea, foarte des, săli minunate, împodobite cu fresce aduc a circumscripție de poliție londoneză, atât de murdare sunt. Tot atât de murdare sunt și casele din cartierul comercial al orașului. Italienii nu sunt amatori de aer curat și au o adevărată silă de ventilație. Adesea te izbește câte o miasmă, amintind cașcavalurile ieftine păstrate în încăperi calde.

Dar bisericilor genoveze merită să le dai toată atenţia. In oraşul în care din cinci trecători unul e preot sau călugăr, cetăţenii ştiu să îngrijească de biserici. Dickens vizitează unele din ele, pictura bisericească îl interesează puţin, teatrul de marionete e mult mai interesant...

Cutreieră în fiecare zi străzile abrupte ale Genovei. Prăvălii mititele se sprijină de zidurile caselor mari, lipite ca nişte paraziţi de o massă de carne: pe străduţele întortochiate, casele ies din rând şi, nu se ştie dece, uneori se caţără pe cele vecine, ori parcă ameninţă cu prăbuşirea.

Lui Dickens îi place oraşul, nu se mai satură umblând prin port, unde casele sunt mai înalte, şi de pe fiecare fereastră atârnă, ca un steag fâlfâind în vânt, câte un detaliu de îmbrăcăminte. In faţa caselor, nu arareori se află arcade întunecoase, masive, construite direct pe pavajul străzii, înnegrite de vreme şi de murdărie. Lângă port îţi atrage atenţia piaţa forfotind de lume, Mai întâi, privirile ţi se opresc pe gentlemenii italieni cu sutane şi tonsuri. Te uiţi mereu la ei şi te minunezi de nepăsarea zugrăvită pe chipurile lor. Despre capucini, de pildă, află, însă, multe lucruri frumoase. Aceşti călugări cerşetori se pare că-i ajută cu adevărat pe cei sărmani; iar iezuiţii tăcuţi, care se plimbă întotdeauna, nu se ştie dece, doi câte doi, îţi fac impresia unor uriaşi motani negri. E interesant pentru cine vrea să-i observe. Pentru a-i observa, e deajuns să te plimbi prin Genova într'o zi de sărbătoare. Catolicii — şi mai cu seamă italienii — au tot felul de sfinţi, fiecare cu sărbătoarea lui, şi unii sfinţi au mai multe biserici. De pildă, catedrala genoveză îl are ca patron pe sfântul Lorenzo, şi de ziua acestui sfânt oraşul e iluminat, iar biserica e îmbrăcată toată pe dinăuntru în pânză roşie ca focul. Genovezii se prăpădesc după serbări pompoase şi culori vii. Ei, şi? Inseamnă că au aceeaşi slăbiciune ca şi el; şi lui îi plac culorile vii.

Totuşi, a început să-i fie urît departe de Londra. Duce dorul străzilor londoneze, se gândeşte mereu la ele. Şi cum scrie o poveste de Crăciun, şi-a luat obiceiul să cutreiere în închipuire prin Londra, noaptea, când din beznă se înfiripă chipurile eroilor săi viitori.

Palatul Peschiere, cu terasele, fântânile şi statuile lui, se află înăuntrul zidurilor cetăţii, dar la marginea oraşului, cu faţada îndreptată spre mare. Din sala uriaşă, împodobită cu fresce, poţi cuprinde cu ochii panorama oraşului şi a împrejurimilor, dela dealul înalt, Monte-Vecchio, ce se înalţă în stânga, până la cetatea ce străjueşte în dreapta, deasupra oraşului. Când peste

golful și țărmul pe care șerpuește drumul Nissei coboară întunericul, Genova înflorește deodată de sute de lumini. Izbucnește și fâșia albă a farului, tăind bezna coborîtă brusc peste mare, și deasupra orașului se trezește dangătul monoton al clopotelor de seară. Biserica și mânăstirile îi chiamă pe catolicii credincioși la slujba de seară. Clopotele Genovei răsună în fiecare zi, cu sunetul lor argintiu, ca un glas al orașului... Un sfert de poveste e scrisă, dar titlul încă nu-i găsit. Și iată-l pe Dickens într'o seară, în camera sa de lucru, adâncit în fotoliu, în fața ferestrei deschise... Briza de Octombrie împinge nori scămoși deasupra țărmului păduros; farul a și întins deasupra mării sabia-i de argint, în port încep a sclipi steluțe: pacea a cuprins întregul oraș revărsat jos pe vale, întinzându-se până la Palatul Peschiere... Când... o lovitură cade pe neașteptate, rupând pânza liniștii. Și, nu se știe, ori Dickens rătăcea prin ceața gălbuie a Londrei, pe una din ulicioarele dosnice din docurile de pe Tamisa, ori adormise lângă sobă, ca Toby Veck, dar lovitura îl făcu să tresară fără veste.

Dar nu-i lovitură, sunt clopotele care au rupt dintrodată liniștea.

De parcă ar fi așteptat demult clipa asta, ca să se elibereze din închisoare, se ciocnesc vijelios, spărgându-se în aschii de sunete ce cresc, se apropie, ca un zid uriaș de larmă; departe de a fi cântarea de argint pe care o cunoaște, e furtuna aramei deslănțuite. Cu aceeași turbare băteau odată apele oceanului în puntea „Britaniei". Și tot ca atunci, pe „Britania", scrâșnesc și gem toate în jurul tăcutului palat Peschiere. Gem, clănțăne și scârțâie, iar lui Dickens i se pare c'au început să-l doară toate măselele... Ce-i drept, parcă n'ar fi aramă, ci naiba știe ce...

„Clopotele". Uite titlul ce-i aluneca mereu printre degete. Ziua de Crăciun e făcută să trezească în cititor simțiminte bune și numai bune. Și aceste simțiminte să fie îndreptate spre cei sărmani și nefericiți, care au nevoie de ajutor și de sprijin; căci cui decât acestora le trebue mila noastră? Trebue să rostești o sentință și nu-i puțin lucrul Trebue să insufli cititorului groază de fățărnicie, de nepăsarea celor sătui care nu știu ce e mila pentru cei flămânzi... Să-l facă pe un muncitor vrednic, Will Fern — jertfa aleasă de Cute pentru răfuială — să se întâlnească în pragul morții prin foame cu aceea cruzime a fățarnicilor. Și cititorul mai trebue să fie sguduit și de scena tragică a morții unei sărmane fete; căci, ca și bătrânul Toby Veck, și ei trebue să-și simtă sufletele răscolite, dând piept cu adevărurile crude ale vieții.

Datoria scriitorului însă, este să nu lase sufletul omului în voia vânturilor. Să nu-l lase pe om pradă desnădejdii, ci să inspire tuturor celor care pot să simtă şi au credinţă, ideea că în vârtejul vieţii vor putea, totuşi, găsi drumul cel bun, calea nădejdii, care îi va scăpa de disperare, îndreptându-i spre fericire.

Şi cine va arăta calea asta decât clopotele, duhurile clopotelor de Crăciun? Aceste duhuri pot lua orice chip şi înfăţişare şi pot îndeplini orice gând sau dorinţă a cuiva. Sufletul clopotelor va arăta cititorului suferinţa omenească, foamea şi moartea, cruzimea inimilor, ducându-l apoi în cămăruţa unui biet bătrân, Toby Veck, cămăruţă încălzită de duioşia inimii sale şi de dragostea fetei lui, Meg. Duhurile bune şi dragi ale clopotelor vor linişti sufletul turburat al lui Toby Veck, îl vor scăpa dela pieire pe Will Fern, vor înlesni fericirea fetei şi a logodnicului ei... Iar cititorului îi va arăta singura cale spre fericire, calea care trece prin inima iubitoare! Căci numai inima ne poate învăţa credinţa şi speranţa, credinţa în noi înşine şi în alţii, numai ea ne poate da puteri să vieţuim... Duhurile clopotelor de Crăciun îl vor pune pe bătrânul Toby Veck la grele încercări, ca apoi să-l facă să se deştepte în clinchetul lor voios, de Anul Nou, între cei pe care i-a încălzit cu inima lui negrăit de bună.

Se pare că povestea va impresiona... Scenele dramatice sunt făcute să-l sgudue pe cititor. Accentele patetice se nasc dintr'o mare mişcare sufletească, iar întruchiparea clopotelor din visurile lui Toby Veck nu cred că va produce nedumerire. Nu! Pe măsură ce înaintează în povestire, rolul clopotelor — nu ai celor din Genova, ci al celor de acasă, din Londra — se dovedeşte a fi de neapărată trebuinţă. Dangătul clopotelor genoveze l-au dus, se pare, la o idee rodnică.

Dickens scrie la poveste o lună şi jumătate, vreme în care îi trimite regulat lui Forster câte o bucăţică. Acum, prietenul poate încredinţa întregul manuscris domnilor Bradbury şi Evans.

Iată, domnii Chapman şi Hall o să-şi muşte acum mâinile pentru c'auza cu pricina din contract, care le-a îngăduit să pretindă dreptul de a-i face reţineri de cincizeci de lire din onorariu. O să le pară rău şi de preţul ridicat al „Cântecului de Crăciun", preţ care împiedica vânzarea cărţii. S'au şters pe bot şi de colaborarea cu Charles Dickens, care a primit dela domnii Bradbury şi Evans, încă din lunie, odată cu contractul, un avans de două mii opt sute de lire. O sumă frumuşică. In schimb, Charles Dickens s'a obligat să cedeze firmei operele sale pe timp de opt ani. Atâta; alte obligaţii nu şi-a asumat; acum, de Crăciun, îi dă firmei, la rugămintea ei, o poveste.

Povestea e „Clopotele". Domnilor Chapman şi Hall o să le pară rău. Numele lui Charles Dickens cântăreşte multe parale. Bradbury şi Evans au fost de acord, bunăoară, să se mulţumească numai cu a patra parte din venitul cărţilor şi nu se tem c'au făcut o afacere proastă.

Chapman şi Hall, în schimb, vor avea ce pierde. Forster e convins de asta. Cititorul va primi un nepreţuit dar de Crăciun.

N'ar fi rău dacă Dickens ar veni pentru vreo două săptămâni la Londra, ca să-şi facă singur prima corectură; mai sunt unele mici îndreptări de făcut.

Să se ducă la Londra pentru câteva zile? Minunată idee! Dar dece n'ar vizita mai înainte câteva oraşe italiene? Itinerariul e făcut într'o clipă. Va vizita Piacenza, Parma, Bologna, Ferrara, Modena, Veneţia, Verona şi Mantua. Va trece şi pe la Milano. Iar apoi, prin trecătoarea Simplon, spre Londra.

6.

ORAŞE ADORMITE

Dela Genova la Milano sunt optzeci de mile, nu-i greu pentru Kate şi Georgina să meargă şi ele. Dickens le aşteaptă la hotelul de pe Corso. E odihnit după raita prin cele opt oraşe, şi în timpul nopţii a dormit bine. A doua zi dimineaţa coboară lustrei la restaurant. Oberul se înclină adânc în faţa gentlemanului însoţit de cele două tinere. Englezul, luându-şi inima în dinţi, încearcă să dea o comandă într'o limbă, pe care, amabil, italianul e gata s'o recunoască drept a sa. Comanda e dată, oberul se îndepărtează.

— Ieri am fost deranjaţi, dragă Charles, spune Georgina, cu rugăminte în glas... Trebue să-ţi ţii făgăduiala şi să ne povesteşti amănunţit călătoria.

E adevărat. Cu o seară mai înainte, abia se găsiseră toţi la un loc, că un grup de compatrioţi turişti, aflând că Signore Dickens a sosit în localitate, s'au şi înfăţişat, rând pe rând, ca să-i exprime sentimentele cele mai bune.

— Să povestesc în amănunt? Mai ai puţină răbdare, Georgino dragă, până ce voi scrie cartea despre ţara asta simpatică. N'am văzut încă decât puţine lucruri. Când o să mă întorc dela Londra, o să facem o călătorie la Florenţa şi la Roma. Să ştii că aşa rămâne hotărît, dragă Kate.

Georgina e mâhnită că trebue să aştepte cartea. Dickens spune:

— Ei, ceva tot o să vă povestesc, dar nu putem întârzia prea mult la masă. Trebue să vizităm catedrala. După ceaţa de aseară, încep să cred că nu-i mare lucru de capul ei.

— Vai, Charles! exclamă Georgina.

— Cred că nici voi n'aţi văzut mai mult decât mine: o namilă de piatră fără nicio formă. Spuneţi dacă nu-i aşa? Mi se pare că cei din Milano au avut grijă să comande anume ceaţa asta, de teamă să nu fiu desamăgit chiar din prima zi.

— Iar glumeşti, Charles. Am citit despre catedrală şi am văzut atât de multe desene! Trebue să fie minunată.

— Să nu te iei niciodată după ce-ţi spun alţii, Georgino. Trebue să fii independentă în păreri, să nu te bizui decât pe propriile tale simţuri. M'am convins că italienilor le place să exagereze orice.

— Bine, dar picturile...

— Charles, n'o mai necăji pe Georgina, interveni Kate, las'o 'n pace. De când visează să vadă catedrala şi „Cina cea de taină". Mai bine povesteşte-ne despre călătorie. Avem destul timp.

— Timpul nu-i al nostru, dragă. E al celor din Milano. Nu, vezi? Toţi îşi irosesc vremea, şi aici la hotel, şi în general, peste tot în Italia. Oberul se vede c'a uitat de dejunul nostru. Signore!

Oberul vine iar, ploconindu-se în faţa englezului celui grăbit, asigurându-l că toate ordinele au fost date. Dickens oftează.

— Ai dreptate, Kate, avem tot timpul. Aşa că să vă povestesc pe scurt despre călătorie. N'o să vă amintesc nici de drum, nici de careta îndrăcită, nici de cai şi vizitii care au întotdeauna vreme de pierdut. Aţi picat acum dela drum, aşa că ştiţi ce înseamnă asta. Incep cu Piacenza. Tot timpul călătoriei a fost frig şi a plouat. E un orăşel adormit, uitat de dumnezeu, cu străzi năpădite de ierburi, cu un zid de apărare dărâmat, în preajma căruia pasc vacile; tot acolo, nu departe de oraş, se văd case mohorîte şi copii murdari, jucându-se de-a-valma cu purcei tot atât de murdari. Acolo, stând pe un deal, pe locul pe care altădată se înălţau bastioane romane, am înţeles dintr-odată ce e lenea. Mi se părea că întregul orăşel e împietrit în lene, întocmai ca cei doi uriaşi încremeniţi — cele două genii înlănţuite ale Piacenzei — care stau de pază, neclintite, lângă palatul părăsit. Trist oraş! Parma se deosebeşte de Piacenza —

are străzi destul de animate în comparație cu străzile altor orașe italiene. In piața în care se înalță catedrala, baptisteriul și campanila — asta înseamnă clopotniță — se întinde aceeași liniște măreață ce înnecă toate. Trebue să știți că aici, pe cupola catedralei, se află vestitele fresce ale lui Coreggio, de care cunoscătorii se extaziază și acum.

Numai dumnezeu știe cum or fi fost frescele înainte vreme; dar acum, vă asigur că nici măcar un chirurg într'un acces de nebunie n'ar fi în stare să-și închipue o asemenea claie de membre încolăcite și o astfel de încâlcitură de brațe și de picioare... Tot aici se află mormântul lui Petrarca și palatul Farnese. Inchipuiți-vă un fel de clădire uriașă de lemn, mohorîtă, pe jumătate dărâmată — teatrul; parterul e construit după modelul teatrelor romane, iar deasupra, odăi mari, nu loje, ci odăi în lojă, în care se lăfăia altădată nobilimea. Acum o sută zece ani, în teatru se dădeau spectacole; astăzi, cerul se uită înăuntru prin acoperișul spart, iar în loje și-au făcut cuib șobolanii; scena a putrezit și ea și s'a prăbușit. Dacă fantomele dau spectacole cumva, desigur că aici joacă, pe această scenă fantomatică, în ducatul fostei împărătese Maria Luiza.

— Parcă așa se numea soția lui Napoleon Bonaparte? întreabă Georgina.

— Intocmai, drăguță. Parma a fost dată ca zestre fostei împărătese Maria Luiza, soția lui Napoleon, prin anul o mie opt sute paisprezece. Așa dar, după Parma, am trecut la Modena. Nu demult, acum treizeci de ani, ducele d'Este, pe care poporul îl izgonise ca să scape de tiranie, a pus din nou mâna pe cetate. In Modena am intrat pe vreme frumoasă. Am vizitat catedrala în timpul slujbei și l-am mâhnit tare pe un biet moșneag cocoșat, refuzând să mă duc să văd nu știu ce căldare pe care cei din Modena o păstrează cu sfințenie într'un turn vechi.

— O căldare într'un turn vechi? exclamă Georgina, care nu pierde o vorbă din cele spuse de Dickens.

— Nu-i chiar o căldare obișnuită, drăguță. In secolul al XIV-lea, Modena a răpit-o dela Bologna, forțând astfel o declarație de război. Dar mărturisesc, spre rușinea mea, că nu m'am dus să văd căldarea. Din Modena m'am dus la Bologna. Alt oraș vechi și mohorît, sub un cer sclipitor. Arcade grele deasupra lespezilor, pe străzi din vremuri străvechi, și arcade mai svelte în părțile mai noi ale orașului. Și iarăși o groază de biserici, rânduri de credincoși pe jumătate adormiți, fum de tămâie, clopote, preoți în odăjdii bogate, zugrăveli, lumânări de ceară, altare dantelate, icoane, flori artificiale. După congresul

dela Viena, Bologna e dată în stăpânire, papei, dragele mele. La Academia de Arte Frumoase sunt destule tablouri interesante, mai cu seamă de Guido Domenico și Ludovico Carraci. Mi s'a dat o cameră la etajul de sus al hotelului, undeva, departe de coridorul principal în care n'am putut nimeri niciodată. Lacheul șef avea o manie, în legătură cu noi, englezii. O manie inofensivă: lord Byron.

— Ciudată manie, spune Kate.

— E și părerea mea. Am descoperit-o întâmplător. Făcusem observație, în timpul mesei, că rogojinile cu care erau acoperite podelele sunt foarte potrivite cu anotimpul în care ne aflăm. Și el s'a grăbit să-mi aducă la cunoștință că și lord **Biron** — el așa a rostit **Biron** — se uita cu aceeași plăcere la aceste rogojini. Și băgând de seamă că nu-mi prea place laptele, a spus cu multă însuflețire, că nici lord **Biron** nu-l putea suferi. Știa absolut orice despre milord Byron. Și la plecare, ploconindu-se pentru ultima dată, a găsit prilejul să-mi șoptească discret — că și lui milord **Biron** îi plăcea să meargă pe acelaș drum. Signore!

Chemarea era adresată oberului, pe care parcă îl înghițise pământul. Dickens, enervat, îl chiamă a doua oară cu un ton amenințător. In sfârșit, cel chemat își face apariția, mergând în fruntea a doi chelneri. Fiecare din membrii acestei procesiuni poartă câte o farfurie cu mâncare, farfurii ce-ar fi putut încăpea în voie pe o tavă. Fața ca o lună plină a oberului, radiază. Dând ochii peste cap, șoptește cu evlavie, în vreme ce așază farfuriile pe masă:

— Maccaroni! Cele mai bune din Milano...

Familia Dickens s'a obișnuit cu macaroanele, dar nu le apreciază gustul. Piept, șuncă cu ouă, zic și eu; Dickens n'ar vrea să-și schimbe obiceiurile. Dar e flămând și mănâncă, subliniind unele fraze cu ajutorul cuțitului pe care-l ține în mână.

— Trebue să vă spun că nici n'am pus bine piciorul pe teritoriul papei, și vizitiul meu a și început să tremure ca varga. Era pe însenat — la Bologna am ajuns cam pe la miezul nopții. Avea o groază nespusă de tâlhari, față de care autoritățile n'au nicio putere. Se oprea mereu, și el și agentul meu cel viteaz — știți, cel pe care l-am luat cu mine când am plecat din Genova — cercetând întruna bagajul legat la spatele trăsurii, să vadă dacă nu dispăruse cumva. Eram atât de plictisit, că aș fi dorit din tot sufletul să dispară odată, ca să scap de belea. Din Bologna am pornit spre Ferrara, alt ținut stăpânit de papa. S'ar spune că

Ferrara e mai săracă în populație decât restul orașelor italiene. Străzile-i tăcute sunt năpădite de iarbă deasă. Are și Ferrara palate, dar parc'ar fi cufundate în somn: casa Ariosto, închisoarea Tasso, vechea catedrală gotică...

Dickens face o pauză, prinzând cu dibăcie macaroanele, pe care le svârle, cu grație, în gură, ca un adevărat italian.

— Despre Veneția n'o să vă vorbesc acum...

— Dece, Charles? întreabă Georgina, care caută să prindă macaroanele cu aceeași dibăcie.

— Despre Veneția ar trebui să vă povestesc mai în amănunt, Georgino, și acum nu prea avem timp. Dar ceva tot trebue să vă spun: m'am așteptat la multe dela vestitul oraș, dar ce-am găsit a întrecut toate așteptările. Am stat puțin; vremea a trecut ca un vis. Cred că nici „O mie și una de nopți" nu m'a entuziasmat ca Veneția. De aici, m'am dus la Verona, care împreună cu Veneția au fost cedate austriacilor prin pacea dela Paris, îndată după războaiele napoleoniene. Aflați că vestita casă Capuletti nu-i departe de piața de alimente. Ia spune, Kate, ce crezi că e acum casa Capuletti? Degeaba, n'o să ghicești. Un han, dragă, un han ieftin, o cârciumă ordinară cu veșnicul „vetturino", cu gâște și un câine nesuferit, care nici vorbă că l-ar fi mușcat pe Romeo, de-ar fi încercat să sară gardul. Ah! Am uitat să vă spun că cei din Verona au uitat cu desăvârșire unde se găsește mormântul Juliettei. Departe de a fi desamăgit, am aflat asta cu plăcere. E mult mai bine pentru Julietta să-și doarmă somnul de veci undeva, departe de turiști, ferită de vizite!... Verona e minunată: are turnulețe svelte, un castel monumental, biserici lucrate în marmură, chiparoși și ulicioarele străvechi și tăcute acum, dar care răsunau cândva de glasurile lui Montagu și Capuletti.... Intr'un teatru mic, modern de tot, se mai joacă și azi opera „Romeo și Julietta". Tot acolo se află și vestita galerie de tablouri, tablouri atât de groaznice că e o adevărata plăcere să le vezi cum se distrug... Ce să vă spun despre Mantua?

Își toarnă iar vin în pahar și bea.

— Și Mantua e cedată austriacilor? întreabă Kate.

— Da. E mult de când au pus mâna pe ea, acum vreo sută cincizeci de ani. Bonaparte le-o luase, dar treizeci de ani mai târziu s'au întors iar. Un oraș searbăd. In schimb, n'are mulți turiști. Am fost sfătuit să văd palatul Te, spuneau că are o înfățișare ciudată, că nu seamănă deloc cu alte palate. Fleacuri! Nu se deosebește întru nimic de altele, atâta doar că e așezat între bălți, și pereții sălii principale au drept podoabă niște hâ-

zenii de nedescris, pictate de Julio Romano. Inchipuiți-vă zeci de uriași, atât de groaznici la vedere, atât de urîți, că nu înțelegi ce i-a venit pictorului să înfățișeze asemenea monștri. Cică ar fi vorba de lupta dintre Titani și Jupiter. Fețe umflate, obraji crăpați, mâini și picioare răsucite... Peste ei se prăbușesc stânci, pe care zadarnic încearcă unii să le oprească... Ai impresia că un val de sânge se revarsă asupră-ți... Vai! Și-am mai văzut la Mantua statuia lui Virgiliu, pe care cei de acolo îl numesc „poetul nostru", și-am mai văzut o piață ridicată de diavol într'o noapte, habar n'am cum. Așa i se spune: „Piața Diavolului"... Am admirat-o și am hotărît că pot pleca la Milano. Asta-i. Acum să mergm. Signore! Il conto!

De data asta, oberul nu mai întârzie. Nota e înfățișată cât ai clipi. Plecăciuni adânci, și turiștii pleacă să viziteze Milano.

Dar a venit vremea să se grăbească spre Londra; Crăciunul e aproape, și cititorul trebue să-și primească povestea de sărbători, „Clopotele". Kate și Georgina se întorc la „puișorii" dela Genova, iar el trece Alpii. Sus, pe creasta Simplonului, se gândește fără voie la chimvale. Aceste obiecte neînsuflețite de aramă, de sunt lovite cu furie, simt desigur acelaș lucru ca el, acum. Nu, nici gând să fie din pricina peisajului, care-l încântă, ci pur și simplu din pricina frigului. E o iarnă timpurie, aspră, și sezonul nu e prea potrivit ca să admiri Elveția de pe culmile trecătorii. Prin Friburg, zorește tot înainte, spre Paris.

Trebue să recunoască deschis că-i face plăcere să fie dus ca vântul de careta îndrăcită. Intr'o vreme, e drept că-și blestema soarta de reporter care-l expunea în fiecare clipă să-și rupă gâtul. Dar se vede că și senzațiile astea au farmecul lor. Își păstrase obiceul de a-l zori întruna pe vizitiu și avea să rămână cu năravul acesta toată viața.

Deschide ușa din Lincoln's Inn Fields. Forster, pierzându-și pentru o clipă respectabilitatea, îl strânge în brațe. Se bucură sincer. Și lui Dickens îi fusese tare dor de el.

Trece în brațele altui prieten, Maclise, care îi pune îndată sub ochi o vignetă pentru „Clopotele". Sfatul cu cei doi buni prieteni se prelungește până adânc în noapte. „Clopotele" au fost culese, și corectura îl așteaptă.

Prietenii stărue să le citească povestea lui Toby Veck.

Macready, care nu-i liber în seara când au hotărît prietenii să se adune ca să asculte „Clopotele", cere lui Dickens să-i citească lui singur povestea, înainte. Se poate să-l refuze?

Ce emotivi sunt artiștii! Cu cât un artist e mai mare, cu atât e mai ușor de impresionat și cu atât mai greu își poate ascunde turburarea. Macready râde în hohote când e vorba de râs, ascultând „Clopotele", și plânge atât de tare la pasajele duioase, încât autorul se poate mândri.

Dar la pasajele duioase din „Clopotele", nu plâng numai artiștii, care, precum se știe, au firea slabă. Harness și Dies nu sunt artiști. Cel dintâi, cleric și predicator, nu-i străin de literatură, căci a publicat și el, acum câțiva ani, o operă dramatică; iar al doilea, tot cleric, e un bun cărturar.

Și plâng și ei a doua zi, la 2 Decembrie, în Lincoln's Inn Fields, unde s'au adunat prietenii ca să asculte povestea cu clopotele care i-au ajutat pe cei umiliți și fără apărare, pecetluind ipocrizia lui Alderman Cute și a altora de teapa lui.

La Forster acasă, în Lincoln's Inn Fields, s'au adunat prietenii: Maclise, Carlyle, Jerrold, pictorul Stanfield, preoții învățați amintiți mai sus; vine și fratele lui Dickens, Frederick, și încă cineva. Toți sunt emoționați, foarte emoționați: ascultă cu răsuf'area tăiată, să nu scape niciun cuvânt. Nimeni nu găsește curios că cei doi clerici plâng. Toți sunt încântați de poveste, dar și de meșteșugul cu care e citită. Va veni vremea să-și amintească toți de ziua aceea de 2 Decembrie, când s'au convins că autorul „Clopotelor" nu rămâne mai prejos, în arta cititului, decât Macready. Și sunt de acord, în unanimitate — cum fusese de acord cu o zi înainte și Macready — că, fără îndoială, autorul aplică o lovitură de pumn în ochii monstrului numit ipocrizie...

Iată-i pe ipocriții care fac isprăvi în arena ativității sociale: Alderman Cute și sir Bowley, membru în Parlament! Alderman Cute — cu o față urîtă și umflată, e judecător, mâna dreaptă a primarului, pricepându-se de minune cum să se învârtească pentru ca s'o ducă mai bine. Mr. Cute respinge cu îndărătnicie ideea că ar exista pe lume calicime și cerșit și o specie de oameni numiți flămânzi. Prosti! Nu există niciun rău social: așa zișii săraci se hrănesc foarte bine — ce, n'a văzut el pe masa lui Toby Veck, la prânz, farfuria cu mâncare de burtă?

Așa zișii săraci îl pisează pe Alderman cu tot felul de nenorociri existente numai în capul lor și împuiază și capul tuturor cu născocirile astea. Și deaceea, Alderman Cute e hotărît să pună capăt acestor palavre — să sfârșească odată cu toți golanii și femeile sărmane care mor de foame. Ba, luase chiar hotărîrea să pună capăt și sinuciderilor; că, deși mort de foame — cum spun ei — ticăloșii ăștia de calici mai au și îndrăzneala

să-și pună capăt zilelor. Și-și va duce hotărîrea la îndeplinire, nu mai încape îndoială, ca să nu-i mai vină nimănui în minte să scornească tot felul de povești despre relele sociale, împuind capul oamenilor de treabă cu tot felul de năzbâtii.

Alături de ipocrizia primejdioasă și cumplită a lui Cute, cititorii mai cunosc și alt soi de fățărnicie, întruchipată de sir Bowley, membru în Parlament. Judecătorul Cute e încredințat că toate merg de minune și e nevoie numai să stăvilească odată palavrele cu privire la mizerie; pe câtă vreme sir Joseph Bowley încearcă să-l convingă pe sărmanul Toby că munca îl înnobilează pe om. Sir Joseph e gata să dea o mâna de ajutor lui Toby — bineînțeles, moralicește — dacă făgăduiește să-i asculte poveștele, abținându-se dela lăcomie, lene, beție și alte ispite. Și sir Joseph îi făgăduește, în schimb, sprijinul său, protecția unui bun părinte, bineînțeles, dacă Toby cel veșnic flămând își va lua ca îndreptar în viață regulile de buna purtare demne de orice muncitor. Preceptele de care-i vorba sunt ușor de ținut minte — muncitorul trebue să ducă o viață aspră, trebue să se arate desinteresat și respectuos, să-și dea copiii la școli, deși sunt lipsiți de mijloace și, mai ales, să-și plătească regulat datoriile... Și atunci, propovăduește sir Joseph, toți cei ca Toby vor putea merge cu fruntea sus, desfătându-se în voie de răcoarea atât de plăcuta a dimineții...

Carlyle, om de cincizeci de ani, filosof, istoric, cărturar vestit, eseist, lector, autorul operei „Istoria Revoluției Franceze", al volumului de filosofie „Sartor Resartus" și al altor multor eseuri și lucrări istorice, se arată grozav de încântat. El e autorul cărții „Eroii și eroismul în istorie", volum alcătuit dintr'o serie de prelegeri de etică, ținute în fața unui auditoriu select, și al culegerilor de eseuri publicate de curând, despre societatea — „Trecutul și prezentul". Carlyle e sincer; ca un adevărat puritan ce e, disprețuește tertipurile diplomatice. Poți să te încrezi în sinceritatea lui, și când atacă necruțător, cu tot focul credinței, ideile nesănătoase, și când aduce laude.

Dickens e mișcat. Așa dar, s'a dovedit că a avut dreptate când se gândea că povestea lui de Crăciun are lucruri bune și că ideea din „Clopotele", ca și aceea din „Cântec de Crăciun", au găsit un puternic răsunet în inimile ascultătorilor. Acelaș ecou îl va trezi, acum nu mai are nicio îndoială, în toate inimile cititorilor.

Se întoarce la Genova. Vrea să-și petreacă zilele Crăciunului acasă, în familie, la palatul Peschiere. In a doua jumătate a

lunii Ianuarie o va lua pe Kate şi va porni din nou prin Italia. Deocamdată, nu are nicio idee sau vreun plan literar nou. Însă anul acesta nu va scrie niciun roman. Îşi poate îngădui şi el un răgaz.

7.

IARĂŞI INIMA

In palatul Barberini rămâne cu privirile aţintite asupra portretului Beatricei Cenci. Oare cine nu cunoaşte viaţa scurtă a Beatricei Cenci şi moartea ei pe eşafod drept pedeapsă a amestecului în omorul bătrânului Francesco, stricatul, mârşavul ei tată ?

E sigur că dintre toate giuvaerurile Romei, portretul acesta îi va rămâne veşnic viu în suflet. Beatrice are abia şaisprezece ani. La vârsta asta a surprins-o moartea. Se uită la el cu atâta durere, cu atâta jertfă în ochii ei mari, că ţi se rupe inima s'o părăseşti aşa, în voia soartei. Totuşi, în durerea ei, ce nu mai are nimic pământesc, se întrezăreşte nădejdea în mila Celui-de-sus, dinco'o de moartea de care nu poate fi cruţată. Şi cum să-ţi mai stăpâneşti lacrimile, privindu-i chipul feciorelnic ? Se spune că Guido Reni ar fi văzut-o trecând în carul care o ducea spre locul osândei şi i-a prins chipul din fugă, fixându-i-l apoi pe pânză, din amintire. Se poate să fie aşa. In orice caz, mâna pictorului parc'ar fi fost călăuzită de providenţă. Dickens nu va uita niciodată privirea nefericitei Beatrice. Ce mare maestru e acest Guido Reni şi cum se pricepe el să trezească în privitor porniri sufleteşti adânci ! El nici nu poate compara tabloul acesta cu „Cina cea de taină" a lui Leonardo, pe care a văzut-o şi cu Kate, la Milano, în biserica Santa Maria delle Grazie. Cunoscătorii se extaziază în faţa „Cinei celei de taină". Desigur, e o lucrare minunată, cine ar putea-o contesta, păcat că tabloul s'a ruinat cu timpul şi a pierdut şi din pricina numeroşilor restauratori necunoscuţi care au încercat să împrospăteze culorile şi mai mult au schilodit chipurile personajelor care participă la „Cina cea de taină"; aşa că pânza nu-ţi lasă impresia la care te-ai aşteptat.

Stă în faţa Beatricei Cenci şi nu se poate desprinde de tab'oul pictorului bolognez, atât de sentimental şi dulceag. La Roma, a sosit de puţină vreme, abia sunt zece zile de când a plecat din Genova, luând drumul Pisei. Sunt două zi'e de când

era încă desamăgit de Roma. In primul rând, pentrucă orașul „etern", cum i se zice, s'a dovedit a nu se deosebi prea mult de alte capitale: pe străzile principale, aceeași zarvă de afaceri, aceleași magazine și trăsuri. Un astfel de oraș nu-ți poate trezi niciun fel de amintiri istorice. In mult slăvita catedrală Sfântul Petru, e poate interesant să te nimerești în timpul unei slujbe pompoase; totuși, ca să fim sinceri, trebue să recunoaștem că vizita într'o catedrală anglicană îți dă o satisfacție cu mult mai mare, ascultând orga, decât spectacolul așa de pompos al slujbei catolicilor... Chiar când oficiază însuși papa, slujba nu-ți stârnește emoții religioase, iar catedrala aduce mai degrabă a Pantheon sau a Senat, cam așa ceva.

Insă ieri a fost pe ruinele Coliseumului. Iată, în sfârșit, Roma cea adevărată, Roma pe care te așteptai s'o vezi! Ziduri milenare căzute în ruină, învăluite în iederă, portaluri năpădite de ierburi înalte, catacombe uriașe, arena, pe care vremea a depus mai multe straturi de pământ în decursul atâtor secole; strălucind în bătaia soarelui, arcadele lui Constantin, Septimius. Sever și Titus... Asemenea priveliști nu se pot uita. Și de te ajută și imaginația, ușor îți poți închipui o mulțime enormă stând în jurul arenei, în care țipetele celor ce mor se contopesc, cu sângele care curge gârlă.

Coliseumul întrece tot ce a văzut în Roma. Mai are de vizitat încă odată catedrala Sfântului Petru și alte biserici ale orașului, ca să vadă frescele și statuile despre care au scris atâta, înnecându-se în extaz, criticii de artă. Și, înainte de toate, Vaticanul. Câte tablouri și sculpturi vestite se află acolo! Iată, în sfârșit, și cupola prea slăvită a capelei sixtine — „Judecata de apoi" a lui Michel Angelo.

Se uită la cupolă până amețește. Alături de el, în aceeași atitudine, stă Kate. Când se află astfel cu capul ridicat, s'ar părea că bărbia Katei e așa cum ar trebui să fie, în realitate însă e inexistentă, făcând una cu gâtul. Kate privește neclintită în sus și ochii ei mari sunt și mai căscați. De admirație, oare?

Când ieșiră din Vatican, Dickens o întreabă dacă-i așa. Da, plafonul îți lasă o impresie sguduitoare. „Judecata de apoi" i se pare cea mai frumoasă operă de artă.

Și Kate ridică încet spre el lumina ochilor ei, nu știu cum, întotdeauna puțin adormiți.

— Mi-e cu neputință să înțeleg — spune el cu enervare — cum poate un om sensibil la frumos să afirme că în „Judecata de apoi" s'ar afla măcar ceva pe măsura subiectului atât de înălțător. Tu, Kate, ești victima cunoscătorilor de artă care se

entuziasmează cu prea multă uşurinţă. Mi se pare, însă, că acest entuziasm nu e compatibil cu o apreciere corectă a operelor cu adevărat mari. In Veneţia, bunăoară, am văzut „Adormirea" lui Tiţian şi nu pricep cum poate cineva să admire frumuseţea neîntrecută a acestui tablou şi să se extazieze în acelaş timp în faţa altora care nu fac două parale. Dar aşa obişnuesc cunoscătorii de artă.

— Şi care ar fi tablourile de două parale apărate de cunoscătorii de artă? întreabă Kate. Văzuse în ziua aceea atâtea picturi şi sculpturi minunate, că nu putea să-şi amintească de niciuna care să nu facă doi bani.

— Ah! de pildă, caraghioslâcul acela al lui Rafael, pe care l-am văzut mai înainte, Papa Leon al IV-lea, făcând minunea şi oprind pălălaia incendiului. Şi când te gândeşti câţi oameni se extaziază în faţa acestui tablou! După care trec în sala veroneză şi arată acelaş entuziasm în faţa tabloului genial, de acelaş Rafael, „Schimbarea la faţă". E posibil aşa ceva?

Caraghioslâcul lui Rafael! Kate dă din umeri. In niciun caz n'ar fi putut numi caraghioslâc tabloul lui Rafael. Tace. Dickens, însă, simţindu-i desaprobarea, spune:

— Poate să fie o erezie, dar eu nu mă sfiesc să susţin că în Vatican, după părerea mea, pe lângă tablouri şi sculpturi de valoare, s'au aciuiat şi altele ce nu fac nici două parale... Eu nu pot trece peste adevărurile admise de toţi, adică peste proporţia normală a mâinilor, picioarelor şi a capului şi când dau de opere care mă silesc să-mi amintesc de aceste adevăruri, nu le pot admira. Prefer să vorbesc deschis, draga mea.

Şi amintindu-şi de ceva, urmează:

— Când văd, de pildă, un puşti de barcagiu înfăţişat ca heruvim, un birjar travestit în evanghelist, nu înţeleg ce motiv aş avea să mă entuziasmez în faţa unui asemenea tablou, oricât de mare ar fi reputaţia pictorului. Şi să-ţi spun sincer: nu-mi plac deloc toţi sfinţii aceştia: Francisc, Sebastian şi aşa mai departe. Când văd că chipurile nu-s potrivite cu subiectul, desigur că nu pot reproşa nimic pictorului, pentrucă ştii care-i adevărul, draga mea? Pictorii de pe vremea aceea erau la cheremul călugărilor şi al clericilor de vază, fiind siliţi să picteze numai călugări şi oameni ai bisericii care doreau cu orice chip, din vanitate sau din prostie, să figureze pe tablou ca sfinţii apostoli.

— Bine, dar Roma e plină de o sumedenie de opere de artă vestite...

Dickens parcă se aştepta la fraza asta.

— De pildă, toate ciobuţile de statui, scormonite din pă-

mânt, așezate în Vatican, numai din cauza asta, cu toate că n'au altă calitate decât vechimea lor! Numai punând ochelarii fățărniciei poți să te extaziezi în fața lor, declarându-te om cu gusturi alese, pentrucă ți-ai dat osteneală să-ți pui asemenea ochelari. O sumedenie de opere de artă! De acord. De pildă, statuia lui Canova. Dar n'am văzut noi, oare, în catedrală și în alte biserici, statuia lui Bernini și a ucenicilor lui? In viața mea n'am văzut ceva mai desgustător. Artere și vine groase cât un deget, părul ca o șerpărie, iar cât despre poze, întrec orice margini — e o adevărată scrânteală. In niciun alt loc de pe globul pământesc nu se află un număr mai impresionant de sculpturi nereușite ca în Roma.

Nici vorbă că nu-i poți schimba ideile, odată ce-a luat-o într'o parte. Părăsesc împreună Roma. Februarie e rece. E mai puțin entuziasmat de golful din Neapole decât de cel din Genova. Nici ca orașe nu se poate compara. Nu e de mirare. Genova, după părerea lui, nu-i întrecută decât de Veneția.

Neapole e groaznic cu lazzaronii săi. Nicăeri n'a găsit atâta murdărie și mizerie ca în Neapole; poate chiar nicăeri pe globul pământesc nu se află o sărăcie atât de cruntă.

Dickens a hotărît să facă o ascensiune pe muntele Vezuviu. Georgina venise și ea aici; Dickens îi scrisese să vină, căci se plictisea, sărăcuța, la Genova. Ascensiunea mai șterge din impresiile neplăcute dela Neapole, priveliștea ce se desfășură în noaptea cu lună, sub ochii turiștilor, e de neuitat.

La întoarcere trece prin Roma. Apoi, în drum, se oprește la Florența. Orașul se arată călătorului pe când urcă dealul în caretă. Colo jos, în valea tăiată de râul Arno, se întinde cetatea minunată, poleită cu aur de razele răsăritului de soare.

Și Florența, ca și Veneția, îți lasă o impresie neștearsă. O să-ți aduci mereu aminte de străzile ce despart palatele de piatră, îngrămădite unele într'altele, greoaie și mohorâte, care fuseseră odinioară sortite să-și apere stăpânii. In aceste palate ca niște cetăți, după ferestrele mici, ferecate, s'au petrecut lucruri sinistre; iar Palazzo Vecchio — o îngrămădire de piatră dintre cele mai monumentale — cu turnul de pază dominând întregul oraș, zău, îți evocă groaznicul castel Otranto, despre care povestea Horatio Walpole cel iscusit... Pe pereții sălii principale atârnă tablouri, proslăvind, bineînțeles, familia Medicis și poporul războinic al Florenței. Dacă turistul nu-i sătul de atâta belșug de tablouri și statui văzute în Italia, își poate face o idee deplină de comoara artistică a Florenței, vizitând mulțimea de săli din palatele florentine. Și atunci se va încredința că Flo-

renţa păstrează, până în ziua de astăzi, o colecţie universală de opere de artă făurite din timpuri străvechi.

Dar pe Dickens îl obosiseră atâtea opere de artă. Trebue să se întoarcă la Genova, unde se va odihni după călătoria prin Italia şi-şi va rândui, pe îndelete, impresiile culese din oraşele italiene.

Iată-l iarăşi în palatul Peschiere. Lucrul nu-l zoreşte şi poate lenevi după exemplul simpaticilor italieni.

In sfârşit, a venit vremea să-şi ia rămas bun dela palatul Peschiere. Pe calea ce duce prin Elveţia, peste Saint-Gothard, călătorii noştri se întorc acasă spre sfârşitul lunii Iunie.

Curând după aceea, cei câţiva angajaţi ai micului teatru Royalty de pe Dean-Street, închiriat de Miss Kelly, vor fi martorii unei privelişti cu totul neobişnuite. Intr'o bună dimineaţă, doi gentlemeni, călăuziţi de un al treilea, îşi fac apariţia pe scena teatrului. Cum s'ar putea să nu-l recunoşti pe Charles Dickens în fruntea lor! Dar şi ceilalţi doi nu sunt nişte necunoscuţi. Uite-i pe Mark Lemon, redactorul revistei „Punch", şi pe Mr. Douglas Jerrold.

Mr. Charles Dickens îşi leapădă redingota, rămânând într'o vestă de catifea roşcată ; Mr. Mark Lemon îi urmează pilda. Inarmaţi cu ciocan, burghiu şi cuie, se reped în sală şi se apucă de lucru, pregătind lojile şi parterul şi numerotând, cu grijă, locurile. In vremea asta, Mr. Douglas Jerrold se căsneşte să construiască pe scenă un cămin care să dea publicului o cât mai plăcută iluzie. Ii pune zorzoane roşii şi var stins, ca să apară cât mai asemănător cu realitatea. După ce şi-au dus lucrul la bun sfârşit gentlemenii pleacă. Spectatorii, pentru primirea cărora se fac atâtea pregătiri, vor vedea pe scena dela Royalty un spectacol de amatori. Va fi reprezentată piesa destul de cunoscută „Fiecare cu năravul său" de Ben Johnson. Regisor — Mr. Charles Dickens; tot el e şi eroul principal, căpitanul Bobadil.

Mr. Charles Dickens e un regisor în toată puterea cuvântului şi nu e mai prejos decât oricare gentleman care şi-a ales îndeletnicirea asta atât de grea. In scurtă vreme, avea să-şi dea seama de lucrul acesta şi personalul teatrului Royalty. Când Dickens se aşează la măsuţa din colţul scenei, toţi actorii îşi îndreaptă privirile spre el. Sunt gata să-l asculte ca nişte marinari pe căpitanul lor în timpul furtunii. Are un ton autoritar, dar dă dovadă de mută răbdare când unul dintre actori se poticneşte. Politicos, dar cu multă stăruinţă, Dickens îl sileşte să repete jocul de scenă până ajunge la rezultatul dorit.

Lucrul nu e tocmai uşor. Actorii n'au experienţă. Deşi însufleţiţi de o dorinţă înflăcărată de a-i întruchipa pe eroii lui Ben Johnson, nu izbutesc decât cu destulă greutate. Maclise, spre exemplu, trebue să renunţe. Tot aşa, pictorul Stanfield, recunoscând că nu-i în stare să-l întruchipeze pe Downright, se retrage şi el. Stanfield susţine că nu-i cu putinţă să îmbini sarcina copleşitoare de decorator cu cea de interpret al unui rol, fie cât de mic, ca Downright. Fie şi aşa! La urma urmei, poţi fi pictor de talent şi, totuşi, un prost actor.

Regisorul, însă, e mulţumit. Iată, d-l Forster e minunat în rolul lui Katly. E bun şi Douglas Jerrold, care apare în maestrul Stevens; la fel şi Mark Lemon, redactorul revistei „Punch", chiar şi Leech, cunoscutul caricaturist dela „Punch", o scoate la capăt în rolul maestrului Mathew.

Dar când vine vremea să apară eroul principal — căpitanul Bobadil — regisorul părăseşte puntea de comandă. Transformarea are loc sub ochii partenerilor.

Iată-l cum se lasă pe un pat tare din cămăruţa sacagiului — unde locueşte căpitanul — şi strigă către gazdă: „O cană de bere!" Dar ăsta nu mai e Dickens; ăsta-i un lăudăros, un mincinos, un ticălos şi un îngâmfat; e însuşi tipul lui Falstaff în varianta lui Ben Johnson. Pe vremea învăţatului Ben şi a reginei Bess, o sumedenie de căpitani de felul lui Bobadil, după ce-şi părăseau posturile, îşi duceau zilele pe undeva, prin dosul curţilor din veselul oraş al Londrei. Ei bine, unul din ei fusese întruchipat chiar aici pe scena micului teatru al domnişoarei Kelly, cu un realism atât de convingător, încât partenerii rămăseseră uluiţi. E noapte, şi tineretul „de elită" benchetueşte undeva, într'un tripou; bineînţeles, cu el benchetueşte, pe gratis, şi „bravul" căpitan; nu se simte tocmai bine, trebue să se dreagă.

Repetiţiile continuă; Dickens trece dela măsuţă pe scenă, şi când îşi joacă rolul, angajaţilor d-rei Kelly, care urmăresc pregătirea spectacolului, nu le vine să creadă că Mr. Dickens nu jucase mai înainte în Drury Lane. Iată-l, la sfârşitul scenei întâi din actul doi, bătându-şi joc de Downright, cum sbiară în gura mare: „Derbedeul!" şi dispare din scenă. Iată-l, iarăşi, sigur de sine, cum nesocoteşte sabia: „E din Toledo! Cu neputinţă!" şi o îndoaie cu dispreţ. Iată-l lăudându-se cu nerušinare cum subestimează oştile duşmane pe care le-ar da gata în doi timpi şi trei mişcări. Să aibă el încă douăzeci de viteji ca dânsul, pe care să-i înveţe tainele meşteşugului mânuirii spadei, şi atunci, vai şi amar de vrăjmaşi! Aici revarsă o avalanşă

de cifre: sunt sutele de inamici cărora le pregătește o soartă tristă. Dar cum nu-i tare în socoteli, schițează în aer, cu mâna, cifră după cifră, face totalul și termină cu un gest superb: o linie precisă ce reprezintă toată suma — vai de dușmani!

Dickens e răpit de pregătirea spectacolului. Piesa învățatului Ben nu-i ușoară pentru niciun regisor; se întâmplă să fie și prima piesă clasică pe care o pune în scenă, nu de felul fleacurilor pregătite mai'nainte pentru americani. Are atât de lucru; nu mai știe unde-i e capul! E prins de dimineață până seara: regisează, își repetă rolul, îl îndeamnă pe Stanfield să dea zor cu decorurile, supraveghiază lucrul recuzitorului și al decoratorului, instruește sufleurul. Dar nu se mulțumește numai cu atât; i se pare că dulgherii lucrează prea încet și, înfierbântat, apucă tesla, dând o mână de ajutor.

Acasă, de după ușa biroului, se aude un sgomot neîntrerupt. Își învață rolul, repetă întruna aceeași frază, același gest, până ce se încredințează că mai mult decât atât nu poate da.

— Ha, ha, ha! se înnecă în râs Charley, cel de opt, ani, intrând în sufragerie unde mama și tanti Georgina îl așteaptă pe Dickens, care trebue să intre din clipă în clipă.

— Ce-i cu tine, Charley? îl întreabă Georgina, în vreme ce Kate ridică mirată din sprâncene.

— Papa a uitat azi să 'nchidă ușa și, cum treceam prin fața biroului, am văzut... Vai, nu mai pot! Papa ședea pe scaun și s'a sculat, pe urmă iar s'a așezat și iar s'a sculat și iar...

— Charley, isprăvește odată! îl întrerupse Kate. Până când o să spui mereu același lucru?

— Iar s'a așezat și iar s'a sculat și iar...

— Ajunge! răsună porunca. Ce găsești de râs? Papa învață rolul.

— Eu m'aș plictisi să 'nvăț rolul așa, declară Charley cu hotărîre.

— Tu încă nu pricepi nimic. Mai bine spune-mi dece te-ai uitat pe gaura cheii? Papa nu uită niciodată să'nchidă ușa.

Charley nu s'a așteptat la întrebarea as'a vicleană. Neagă faptul de care-i învinuit, dar își dă seama singur că ceeace spune nu sună tocmai convingător. Se aud pași. Dickens intră. In sfârșit, se vede că-și ajunsese scopul și rezolvase problema cum trebue să se scoale și să se așeze pe scaun căpitanul Bobadil.

In seara aceea de Septembrie în care a avut loc spectacolul, Dickens s'a bucurat de un mare succes. Dar nu numai el,

ci și artiștii lui. Acum se poate întoarce la povestea de Crăciun.

Iarăși trebue să-i povestească cititorului ceva despre inimă. Doar asta-i datoria lui de scriitor; căci ce altă temă ar putea mișca mai mult pe un om, decât cea a inimii omenești? Dar trebue să găsească o cheie nouă, ca să descuie inima din care să-și ia avântul, ca pasările dintr'o colivie, cele mai nobile, mai calde și mai omenești simțiminte. Oare iubirea conjugală, pașnică și deplină, n'ar putea fi cheia cea potrivită? O dragoste deplină, un sentiment tihnit al căminului, la căldura vetrei... Pe vatră, deasupra focului, ceainicul cântă vesel, lemnele trosnesc ușor și, alături, lângă cămin, soția așteptându-și cu dragoste soțul. E idilic, dar care-i omul care s'ar lipsi de o idilă, dacă-i om, nu monstru cu inima împietrită?

Gândul îi sboară pe toate căile care se desprind —ca întotdeauna — din temă ca niște raze. Și deodată — niciodată nu poți pătrunde legile fanteziei — îi vine în minte palatul Peschiere. Nu, nu palatul Peschiere, ci greierii. In fiecare seară începeau să-și cânte cântecul, și-l cântau fără întrerupere, îl cântau toată noaptea: gri-gri-gri, gri-gri-gri. Iată cheia! Cântecul lor să se îmbine cu cântecul ceainicului și niciun om n'ar putea să reziste la farmecul idilei. Iar, mai târziu, la momentul potrivit, greierul duios, drăgutul, va făuri simbolul fericirii casnice și gri-gri-griul lui va deschide inima omului și va elibera, ca pe niște păsări, simțimintele cele mai calde și mai omenești...

Dickens scrie „Greierul din vatră". O înduioșătoare idilă despre tihnita fericire casnică a perechii Peerybingle, amenințată la un moment dat să se schimbe într'o dramă conjugală. Pe idila căminului și pe fericirea lui John Peerybingle — care nu mai e în prima tinerețe — cade umbra amenințătoare a unui tânăr. Ah, de bună seamă, tânăra soție a lui John Peerybingle, mititica cea blondă, rămâne credincioasă primei dragoste. Dar omul cu inimă de piatră, Texleton, fabricantul de jucării, își freacă mâinile de bucurie, prevăzând prăbușirea idilei casnice Iar omul cel bun, bietul John Peerybingle, e gata să pună mâna pe arma ucigătoare și s'o doboare pe trădătoare. Mintea lui de om simplu e întunecată de setea răzbunării, iar în inima lui domnesc duhurile rele; simțimintele omenești nu mai pot ieși la lumină.

Numai Charles Dickens poate să-i deschidă larg inima. Cititorii cărților sale sunt încredințați de lucrul acesta. După cum în „Clopotele" fantezia scriitorului a născocit un duh al clopotelor, tot așa și acum născocește o zână a greierului din

vatră. Gri-gri! țipă ascuțit greierul, și un val de amintiri ale fericrii de altădată năpădește inima sărmanului Peerybingle. Gri-gri-gri! și iată că în sufletul bietului om se redeșteaptă încrederea în „Mititica" sa nevinovată.

In jurul intrigii centrale, Dickens brodează încă o poveste sentimentală, înduioșetoare până la lacrimi, în care e vorba de o fată oarbă, cu inima curată, și de tatăl ei, Caleb. In ajun de Crăciun, cititorul va primi în dar o povestire nouă de care are tot atâta nevoie ca și de cele două din urmă. Dacă Bradbury și Evans își cunosc interesul, fără îndoială că povestea trebue să prindă. Atunci, el poate să scape de o grijă, căci problemele ce începuseră să-l frământe de nu-și mai găsea liniște în ultima vreme se vor rezolva dela sine. Numai un orb nu e în stare să vadă că în Anglia lucrurile nu merg cum trebue. Recolta e compromisă. Irlanda e în ajunul foametei, iar în Anglia se așteaptă o lipsă totală de cartofi. Dezastrul se apropie pe zi ce trece. La fel se apropie și data când burghezul îl va sili pe landlord să capituleze, adică să cedeze la presiunea Ligii și să accepte anularea legilor referitoare la regimul cerealelor.

De altfel, nu e primul an în care cei doi organizatori politici, Cobden și Bright, desfășură o activitate din ce în ce mai intensă. Mai prevăzători decât tovarășii lor de credință, care aveau vederi mai strâmte, acești doi oameni presimt că burghezul nu mai are de așteptat nimic bun dela viitor. După legea reformei electorale, adică de treisprezece ani încoace, situația clasei muncitoare nu se îmbunătățește deloc. Și ce perspective atrăgătoare făgăduiseră burghezii pe vremea aceea, pledând în gura mare pentru votarea legii! In fața dezastrului, clasa muncitoare a răspuns cu chartismul, iar burghezii au încercat din răsputeri să înlăture pe orice cale amenințarea chartismului. Și mijlocul a fost găsit, trecând asupra proprietarului agricol răspunderea situației economice din țară. Și s'a proclamat că anularea impozitului pe grâne și a legilor referitoare la regimul cerealelor e singura salvare a Angliei.

Lozinca politicienilor burghezi liberali, lozinca zilei, se cristalizase în lupta împotriva impozitelor pe grânele importate. Se împlinea al șaselea an de când se flutura această lozincă. Asociația sau Liga luase naștere cam pe la începutul anului 1839. Și în toți acești ani, proprietarii agricoli au dus o luptă hotărîtă prin presă și Parlament, împotriva celor care aderau la chartism. S'a întâmplat ca Liga și chartiștii să lupte alături, dar

fiecare pentru scopurile lor. Iar Liga câştiga din ce în ce mai mulţi adepţi din rândurile chartiştilor, insuflând întregului popor englez ideea că pâinea ieftină va salva Anglia. Nu cererile politice ale chartiştilor, ci numai pâinea ieftină şi anularea impozitului pe cereale puteau lecui Anglia de toate nedreptăţile sociale.

Discordia dintre fruntaşii chartişti a fost cauza capitală a slăbirii chartismului; aveau două programe agrare; printre aceştia se aflau mulţi politicieni foarte prevăzători care-şi apărau numai interesele lor pur economice. Alţii, în sfârşit, membri de rând, pierduseră credinţa în reuşita mişcării, mai ales după greva generală nereuşită din toamna anului 1842. Au mai fost şi alte multe pricini ce-au contribuit la succesele din ce în ce mai mari cu care se mândreau susţinătorii Ligii. Intradevăr, pâinea ieftină şi scăderea preţurilor înăuntrul ţării făgăduiau muncitorului o oarecare îndulcire a cruntei lui mizerii. Deaceea, mulţi muncitori luptători s'au alăturat Ligii şi s'au îndepărtat de chartism. Ei nu şi-au dat seama că industriaşii şi negustorii, luptând pentru anularea impozitelor pe cereale, se apărau de cererile clasei muncitoare. Dar cu cât agricultorii măreau preţul pâinii, cu atât muncitorii cereau mai stăruitor mărirea salariilor, iar grevele din ţară erau din ce în ce mai numeroase, şi situaţia burghezilor tot mai primejduită.

Primejdia unei izbucniri a nemulţumirii, însă, îi ameninţa şi pe landlorzi. Politicienii iscusiţi ai partidului *tory* îşi dădeau seama de această situaţie. Atât timp cât ameninţarea nu bătuse încă la uşă, partidul *tory* respinsese toate cererile burgheziei. Dar, cu cât creştea mizeria masselor populare, cu atât se apropia şi ceasul capitulării pentru partidul tory. Situaţia începuse să fie înţeleasă de conducătorul tory, Robert Peel; pe de altă parte, încă din vara anului 1845, Cobden prevăzuse într'un discurs capitularea agricultorilor în clipa în care se va vădi dezastrul unei recolte mizerabile.

Ca şi altădată, latura politică a problemei impozitelor pe cereale era lipsită de interes pentru Dickens. El înţelegea luptele politice aşa cum descrisese alegerile parlamentare în „Pickwick", iar pe luptătorii politici îi judeca după modelul tipurilor Gregsburry, lord Gordon şi Pogram.

Totuşi, un mare ziar politic nu poate fi oare cel mai puternic mijloc de a influenţa massele populare?

Şi pe când Robert Peel, adunându-şi membrii cabinetului, încercă zadarnic să-i înduplece să cedeze locul burgheziei liberale, Dickens hotărî să înfiinţeze un mare cotidian. Il va

convinge pe Bradbury și Evans să editeze ziarul. Redactor va fi chiar el.

Succesul de care s'a bucurat „Greierul din vatră" l-a convins și mai mult să înființeze ziarul. Cititorul îl iubește, nu încape nicio îndoială. „Greierul din vatră" avusese un tiraj de două ori mai mare decât „Cântecul" și „Clopotele".

Un ziar cotidian îi va da prilejul să îndrepte neîntrerupt atenția cititorului asupra problemelor sociale de căpetenia, asupra culturii naționale, a sistemului rațional a pedepselor și a asistenței sociale și organizării juridice. Acum va putea, în sfârșit, să lupte fără preget împotriva bigotismului și fățărniciei, împotriva fanatismului religios, a speculației și formalismului birocratic din instituțiile de stat.

Bineînțeles, ziarul trebue să reprezinte expresia gândirii liberale, să înfrunte protecționismul, să susțină anularea impozitelor pe cereale, iar în politica externă să nu fie în niciun caz la cheremul lordului Aberdeen, ministru tory.

Ce titlu să-i dea ? „Daily News" — „Știri zilnice".

8.

MÂNDRIA ÎNFRÂNTĂ

Niciodată nu i se păruse ziua atât de scurtă. N'are timp nici măcar s'arunce o privire în camera copiilor, ca să se bucure privindu-l pe noul născut. E băiat; a venit pe lume abia de două luni și-l chiamă Alfred Tennyson. Noroc că e Georgina la ei s'o ajute pe Kate ; nu te poți încrede în dădacă.

Dar nici în seama lui Bradbury și Evans nu te poți lăsa. Ce-i drept, au ei experiență, dar trebue să vadă personal dacă editura se pregătise pentru apariția primului număr de ziar. Se hotărîse ca ziarul să apară la 21 Ianuarie. Și cabinetul redactorului principal e gata. Bradbury și Evans aleseseră încăperi pentru redacția ziarului tot acolo unde se afla și biroul editurii. In fiecare dimineață, ca să facă mișcare, Dickens merge pe jos până în Fleet-Street. De acolo trece sub o arcadă în stradela paralelă cu Bovery-Street. Casele de pe ulița asta nu sunt prea arătoase. Bradbury și Evans nu se sinchisesc de cum arată o clădire pe dinafară; mai toate casele din cartierul acesta sunt proprietatea lor și asta li-e deajuns. Intră la ediție, urcă scara la etajul doi. Aici e biroul lui, având alături camera ajutorului.

Şefii secţiilor, sala de primire şi atelierele sunt mai sus; tipografia, desigur, se află la subsol. La etajul al patrulea sunt camerele corespondenţilor, ale reporterilor şi stenografilor, iar şi mai sus, locuesc zeţarii.

Câte griji! Trebue să angajeze personal. Prietenul Forster a primit să scrie articolele de fond, dar n'are vreme să-şi piardă câteva ore la redacţie. Va scrie acasă şi va fi considerat ca locţiitorul redactorului. Postul de ajutor de redactor trebue dat cuiva cu experienţă, lui Ayre Crowe, cel care scrie articolele de fond la „Morning Chronicle"; articolele lui vor alterna cu ale lui Forster. Trebue să-şi aleagă secretari de redacţie experimentaţi. Pe reporteri îi va conduce Mr. John Dickens; e încă destul de energic, în ciuda celor şaizeci de ani ai lui. Secţia muzicală trebue s'o lase pe seama socrului său, domnul Hogarth. Fiul lui Douglas Jerrold, Blanchard, e un tânăr capabil; va putea fi însărcinat cu cronica dramatică...

Pentru primul număr şi-a propus să scrie cele dintâi impresii de călătorie prin Italia. Notele din Italia vor apare regulat în ziar, sub titlul „Scrisori de călătorie".

Trebue să cerceteze şi situaţia vărsămintelor pentru fondul ziarului. „Daily News" nu apare în fiecare zi. Fondul ziarului e destul de mare; dar câtă străduinţă ca să scoată dela cei burduf de bani, lirele trebuitoare pentru editarea ziarului! Numele lui Charles Dickens deschide toate uşile; totuşi, e nevoit de multă elocvenţă pentru a expune pe înţelesul tuturor motivele şi temeiurile care impun crearea noului organ al gândirii liberale. Numele lui Dickens şi elocvenţa lui au fost încununate de succes; ba, un original bogătaş şi-a plătit participaţia în suverani, adică în monetă de aur, nu printr'un cec la bancă. O contribuţie însemnată; şapte mii de suverani. Trebuia să lămurească amănunţit deponenţilor problemele organului liberal cu nuanţă independenţă.

Da, nu numai liberală, ci şi independentă. Toată Anglia ştiutoare de carte a putut citi prin jurnale anunţul că noul ziar de dimineaţă, „Daily News", e un organ liberal cu nuanţă independentă, cu preţul de cinci penny, făgăduind cititorului să dea o atenţie deosebită noutăţilor din Capitală, informaţiilor comerciale şi în special tuturor chestiunilor în legătură cu construcţia căilor ferate. Ziarul are corespondenţi străini în toate părţile lumii; recenziile juridice şi parlamentare sunt date în grija unor domni cu multă experienţă; printre colaboratori sunt şi destui scriitori cu renume, iar conducerea secţiei literare o are Charles Dickens.

Primul redactor nu-şi părăseşte biroul în noaptea dinspre 21 Ianuarie 1846, până ce secretarul, Mr. Pawell, nu-i pune solemn pe masă un exemplar proaspăt al ziarului.

Amândoi, redactorul şi secretarul, au ochii roşii şi umflaţi de emoţie şi de oboseală. În birou intră colaboratorii de căpetenie ai ziarului. Dickens îi felicită, le strânge mâna şi iese apoi singur în ceaţa lăptoasă a nopţii londoneze.

Casa din Devonshire-Terrace e cufundată în somn. Kate, aşteptându-l zadarnic, a adormit şi ea. El aruncă paltonul de pe umeri în hall şi trece direct în dormitor. Kate se trezeşte. Are în faţa ei ziarul. Dickens e emoţionat.

— Uite, draga mea, spune el, neţinând seamă că nevastă-sa nu s'a trezit încă bine. Uite! Cuvântul meu către cititor. Ascultă: „Principiile apărate de „Daily News" sunt principiile de progres, cultură, libertate cetăţenească şi de cult, de egalitate în faţa legii, acele principii, care, după părerea celor care conduc ziarul, sunt cerute de gândirea progresistă a timpului şi sancţionate de dreptate, raţiune şi experienţă". Cum îţi place? Nu e rău, ce-zici? Din păcate n'a sosit expresul de Paris şi n'am putut da ultimele ştiri din străinătate. Probabil că vaporul s'a oprit în drum, din cauza furtunii; am fost nevoiţi să punem notiţa asta; e păcat, dar n'ai ce-i face. Iată cinci coloane întregi dela rubrica „Noutăţi în legătură cu căile ferate". Ştii ce mult se interesează cititorul de căile ferate... Iată şi un lung reportaj cu privire la meetingul din Norwich, acelaş şi acelaş lucru despre legile în legătură cu cerealele. Cobden a dat acolo o luptă şi l-a sdrobit cu desăvârşire pe Woodhouse.

— Ce sunt semnăturile astea, dragă Charles? întreabă Kate, trezită de-a-binelea.

— Cererea pentru anularea blestematelor de impozite dela meetingul din Westminster. Ia uite ici...

— Dar nu văd „Scrisorile tale de călătorie". Unde-s?

— Pe pagina a şasea, răspunde el, răsfoind ziarul. Iar aici, un lung articol despre muzică. Ah! Ticăloşii!

Kate e obişnuită cu izbucnirile lui neaşteptate.

— Uită-te la rubrica teatrală, dragă!

Privirea ei alunecă pe titluri:

— „Greierul din vatră!", „Greierul din vatră", „Greierul din vatră"...

— Asta-i! Şi încă, patru teatre! Ce mişelie! Imi vine să turbez. Şi nu le pot face nimic.

Dar nu mai spune nimic. Astăzi nici banditii care au dra-

matizat nuvela fără îngăduință lui nu-i pot răcori entuziasmul fierbinte.

Entuziasmul, însă, i se potolește foarte repede. Dar nu din vina banditilor, nici a lui Bradbury și Evans și nici din cea a colaboratorilor săi. Ci, pur și simplu, din propria sa vină.

Forster a prevăzut situația asta. Dar, dacă prietenul Dickens și-a pus ceva în cap, cine-l mai poate convinge de contrariu ?

— Conducerea unui ziar cere nervi tari, dragă Dickens. Nu știi ce muncă e asta.

— Am fost doar reporter, știi bine.

— Redactorul-șef nu-i un simplu redactor. Afară de asta, lucrul de noapte o să-ți sdruncine sănătatea.

— Fleacuri! Sunt sănătos tun.

— Nu pot pricepe cum o să scrii ziua, după o noapte nedormită.

— O să-mi găsesc timp de dormit. Și-o să mă obișnuesc curând și cu lucrul de noapte.

Forster făcu un gest de îndoială cu mâna. N'avea obiceiul să spună tot ce gândea. Cunoștea bine firea prietenului său, Charles Dickens. Emotivitatea, proprie unei firi nervoase, și trecerile brusce dela o dispoziție la alta, nu sunt însușiri potrivite unui redactor-șef. Dacă se mai adaugă la asta și despotismul... nu poate ieși nimic bun.

Primul număr al ziarului a apărut. Trec câteva zile. Redactorul-șef, întocmai ca un căpitan de corabie, trebue să dea întotdeauna dispoziții clare și precise. Dar el nu reușește întotdeauna. Bradbury, ca om de afaceri cu experiență, înlocuește ordinele neclare cu altele foarte precise. Redactorul-șef ia, uneori, hotărîri pripite. Bradbury, liniștit, îndreaptă greșala. Redactorul-șef e de părere că amestecul lui în treaba fiecărui colaborator e necesar în interesul întreprinderii. Colaboratorii redacției sunt paralizați și refuză să-l considere pe domnul Dickens drept singurul responsabil al ziarului. Dar primul redactor e neînduplecat. Increderea în spiritul său pătrunzător e nestrămutată. Toți colaboratorii angajați de el sunt fără cusur. Bradbury, politicos, crede de cuviință să nu fie de acord cu el. Ce naiba se mai amestecă și editorii în treburile ziarului !

Da, Forster, vechiul lui prieten, are dreptate. Nopțile albe îți storc puterile și-ți biciuesc nervii. E foarte greu să lucrezi la cartea cu impresii din Italia. In mecanismul complicat al unui ziar mare sunt atâtea chițibușuri, că uiți de unele. Dar nici nu poate să împartă responsabilitatea cu un altul.

Zilele trec, se simte din ce în ce mai obosit. Bradbury e nevoit iar să-i îndrepte unele lucruri.

Basta! Expresia asta a auzit-o de multe ori în Italia. E obosit, nervos şi nu poate scrie.

La 9 Februarie, adică după şaptesprezece zile dela apariţia primului număr din „Daily News", Dickens părăseşte, pentru a nu se mai întoarce, biroul din Fleet-Street.

Iată că nu mai are o gazetă „a lui". Ducă-se naibii! Are de scris o carte. Un roman mare. Va lăsa ziarului „Scrisorile de călătorie" şi va pleca undeva.

Dac'ar pleca, de pildă, în Elveţia ? Ar putea să-şi ia şi familia cu el, aşa cum şi-a luat-o şi în Italia. Când trecuse prin Saint-Gothard, peisajul i se păruse minunat. Hotărît, va pleca în Elveţia.

Dar până la plecare, ar putea să mai scrie câteva articole în „Daily News", cu subiecte care au intrat în programul ziarului — programul scris de mâna lui. Articolele nu-i vor turbura imaginile romanului care apar tot mai limpezi din necunoscut. Scrie un articol, „Crimă şi cultură", şi alte trei despre pedeapsa cu moartea. Găseşte cuvintele cele mai potrivte pentru a înfăţişa puternica impresie a celor care, ca şi el, asistaseră la o execuţie în piaţa publică. Simte că-i de datoria lui ,să dea frâu liber pornirilor care-l macină. Protestează cu toată energia împotriva executării în public a pedepsei cu moartea...

Şi la începutul lunii Iunie e la Lausanne.

Camera lui de lucru din vila mică, dă pe un balcon. Căsuţa se află pe o colină ; dela fereastră se vede, în depărtare, lacul Genevei, sub Alpi. Pretutindeni, trandafiri; vila, pe bună dreptate, poartă numele de Rosemont — adică „Muntele de trandafiri". Rătăceşte cu copiii prin grădină, prin colţişorul în care se adăposteşte pavilionul cu două odăiţe: micuţul chalet. Îi place Lausanne, atât de îngrijit şi senin, plin de flori şi de pajişti ce amintesc de cele din Anglia; pe ulicioarele-i cochete nu întâlneşti la tot pasul călugări, ca în Italia; se vede că poporul de aici e altfel decât cel italian, având mare dragoste de muncă.

Plimbările în munţi sunt o adevărată desfătare pentru el. Kate şi Georgina, ca şi alte doamne, se urcă pe catâri, îndurând alături de bărbaţi o excursie lungă de câteva ceasuri. In timpul acestor excursii, după cât se spune, se mai ivesc şi lucruri neplăcute, dar dacă turistul e prudent, nu i se poate întâmpla nimic rău...

Zilele trec. Dickens intră în cercul de preocupări al noilor săi prieteni din Laussanne. Cunoscuţii lui, prieteni ai progresu-

lui, dușmani ai reacțiunii politice, sunt îngrijorați de activitatea catolicilor reacționari. In unele cantoane, conservatorii-catolici sunt puternici și au organizat și o uniune catolică — „Sonderbund" dispunând și de armată. „Sonderbundul" intenționează să silească și alte cantoane să deschidă din nou focarele fanatismului și ale reacțiuniii — mânăstirile catolice ; să cheme iarăși slugile devotate ale reacțiunii: iezuiții... Oare toate acestea nu-i îndreptățesc pe prietenii progresului să fie neliniștiți ?

Și cum poți rămâne nepăsător față de cele ce se petrec acasă, în Anglia ? Sir Robert Peel tot mai luptă pentru anularea impozitelor pe cereale, luptă cu aceeași înverșunare cu care înainte se împotrivea freetraderilor — adepții comerțului liber. El îi conduce numai pe acei tory care au înțeles imposibilitatea de a continua lupta. Dar în rândurile partidului sunt destui oameni neînțelegători. Bine, măcar, că e susținut în Camera Lorzilor de lordul Wellington. Și până la urmă, Peel și Wellington reușesc să facă să se voteze legea prin care taxa vamală asupra cerealelor e anulată.

Cum să nu urmărească sfârșitul luptei de ani de zile, al luptei împotriva „legilor referitoare la cereale"? Cum să rămâi nepăsător față de politica acelor whigs care au promulgat legea cu privire la anularea taxei vamale numai datorită lui Peel, dar îndată după aceea l-au destituit, zădărnicind astfel cealaltă lege a lui pe care se pregătea s'o scoată ? Dar așa sunt politicienii !

Insă el a venit la Lausanne ca să scrie o carte.

Are în minte multe personaje. A venit cu ele dela Londra. Totuși, începutul e greu. In centrul povestirii vede un negustor înalt, sec și rece, întruchipând înfumurarea și fudulia burghezului englez din tată în fiu. Puțini nobili cu arborele genealogic de o vechime de trei sute de ani se pot lua la întrecere cu Mr. Dombey în ceeace privește îngâmfarea lui plină de dispreț. Și alături de negustorul acesta nu prea simpatic, apare fiul său; în acest vlăstar, Dombey vede realizată continuarea marei firme „Dombey și Fiul" și deaceea e natural să nutrească pentru Paul o dragoste nețărmurită, după cum, tot așa de firesc e să n'o ia în seamă pe fiica lui.

Copila suferă, suferă tare mult, sărăcuța. Iarăși a venit vremea s'o zugrăvească pe cea dusă, pe Mary, dându-i, de data asta, numele de Florence. Își amintește bine de un nepot al lui, Harry Barnet, un băiețel infirm, având în ființă-i ceva straniu. Nu știu dece, dar Paul Dombey îi aduce aminte de Harry. Băiatul va câștiga până și inima unei persoane atât de ursuze ca gu-

vernanta lui, Mrs. Pipchin. Doamna asta, Pipchin, parcă ar semăna cu cineva... Ah, da. Dickens își amintește. Bine zici, e gazda aceea la care ocupase o odăiță la mansardă pe când Mr. John Dickens locuia cu familia la Marshalsea.

Copilăria acestui băiețel ciudat — Paul — care își pierduse mama în clipa nașterii, anii de școală, dragostea pe care i-o poartă sora sa Florence, suferințele izvorîte din nepăsarea tatălui...

Dar ce greu îi vine să scrie! Oare numai pentrucă nu a mai scris de doi ani niciun roman? Nu.

Ca niciodată până acum, simte o nevoie aprigă să privească mulțimea care tălăzuește pe străzi și să rătăcească, să rătăcesc fără odihnă, seara pe străzile pline de lume... De câte ori nu scrisese departe de Londra, undeva, într'un colțișor liniștit, la fel de liniștit ca Lausanne. De pildă, la Broadstairs. Da, dar atunci știa că putea să se repeadă la Londra oricând ar fi dorit. După o asemenea escapadă, putea să se întoarcă pentru două săptămâni la Broadstairs și să lucreze bine. La Genova tot mai erau vreo doua trei străzi ceva mai însuflețite, pe când aici, la Lausanne...

Câteodată îi-e așa de greu să scrii, de parcă ai avea mâinile de plumb. Ciudat!

Totuși, scrie, scrie chinuit și anevoie. Spre mijlocul lunii Septembrie sunt gata primele două fascicole din „Dombey". Principalii eroi ai romanului au prins contur, și alături de ei răsar alte icoane.

Ce-i de făcut dacă aceste icoane noi năvălesc peste „Dombey"! Așa era și pe vremea când scria în acelaș timp „Pickwick" și „Oliver Twist", și apoi „Twist" și „Nicholas Nickleby".

Intr'un cuvânt, n'are încotro, trebue să scrie povestea de Crăciun.

Pune de o parte pe „Dombey" și dă o fugă până la Geneva.

Două, trei străzi de-aici îi amintesc pe cele din Richmond; în orice caz, măcar aude larma străzii

Se întoarce acasă. Spre sfârșitul lunii Octombrie, povestea de Crăciun e gata. Se numește „Lupta vieții".

N'a vorbit încă cititorului de una din însușirile cele mai sublime ale inimii omenești: capacitatea omului de a se jertfi.

Inima omenească luptă din greu, năzuind spre fericire; omului îi vine greu să-și jertfească fericirea pentru fericirea altuia.

Dar cititorul trebue să știe că inima e ca un câmp de luptă pe care se dau bătălii la fel de crunte, aidoma celor ce se desfă-

şură în timpul războaielor înregistrate de istorie. Şi în asemenea lupte, inima câştigă izbânzi însemnate, la fel de faimoase ca şi cele de pe câmpul de război.

Puţini oameni cunosc victoriile acestea câştigate în lupta vieţii, dar când în suflet se trezeşte pornirea nobilă a jertfei, trezirea asta dă loc unei asemenea izbânzi.

Cititorul se va înduioşa, desigur, aflând că mărinimoasa Marion renunţă, pentru fericirea surorii sale, la iubitul ei Alfred, pe care şi Grace îl iubeşte.

Dar cititorul va afla târziu asta; subiectul e astfel împletit, încât să trezească interesul şi să te plimbe pe cărări lăturalnice. Cititorul va urmări cu interes amestecul a doi legişti în această luptă a vieţii, Snitchey şi Craggs; îi va îndrăgi pe ciudatul majordom Bretagne şi pe nevastă-sa, Clemency, care le slujesc cu credinţă pe Marion şi Grace...

Dickens trimite nuvela la Londra. De acolo îi vine o veste plină de bucurie; Forster îl anunţă că prima fascicolă din „Dombey şi Fiul" are succes. Tirajul l-a întrecut cu douăsprezece mii de exemplare pe cel al primei fascicole din „Martin Chuzzlewit".

In hotelul din Geneva, drept podoabă, are în faţa ochilor o oglindă spartă. Ce bine! Fără a ieşi din odaie, poate contempla în voie amintirea lăsată de vestita revoluţie elveţiană.

Oglinda e spartă de o ghiulea de tun. Amicii progresului, duşmanii obscurantismului, au început să vorbească, în sfârşit, aşa cum se cuvine, cu inamicii, „distrugătorii" libertăţii, clericii catolici. „Sonderbund", condus de „corbii negri" — adică de iezuiţi — face tot felul de blesteme în cantoanele vecine. A strâns şi o armată, încercând să intimideze cantoanele progresiste, încercând să pună mâna pe Senat, deschizând mânăstirile.

Genevezii îşi spuseseră cuvântul. Conservatorii catolici ai capitalei fuseseră sdrobiţi. Geneva se scuturase de ei. Se trăseseră focuri de armă, bubuiseră tunurile — „Sonderbund" primise o lecţie bună; era clar că toate cantoanele, venindu-şi în fire, vor urma pilda Genevei, detronându-i pe tirani.

Şi mai era clar că şi în alte cantoane, revoluţia se petrecuse la fel ca în Geneva. Genevezii, îmbătaţi de victorie, nu şi-au luat îngăduinţa de a uzurpa proprietatea sacră, chiar dacă era bunul inamicului. S'ar părea că numai în Elveţia e posibilă o revoluţie într'un stil atât de galant.

Cugetând la spiritul revoluţiei elveţiene, se întoarce la Lausanne, unde-şi isprăveşte repede a treia fascicolă din „Dombey şi fiul". Acum poate să-şi ia familia şi să plece la Paris.

Nu, parizienii nu se aseamănă deloc cu elveţienii. Trebue să

găsească o casă potrivită pentru familia-i numeroasă; dar parizianul, deşi înzestrat cu o politeţe aleasă, e peste măsură de lacom de bani.

Politeţa pariziană merge atât de departe, încât un monsieur, propunându-i să-i închirieze casa, face cunoscut gentlemanului englez că are pentru ducele de Wellington o dragoste de frate. Ba, ducând lăcomia şi mai departe, acelaş parizian, îmbrăţişându-l pe gentlemanul englez, încearcă să-i strecoare mâna în buzunar.

La Paris, nici casele nu seamănă cu cele din Elveţia. La hotelul din Geneva văzuse oglinda spartă de ghiuleaua de tun a revoluţionarilor. Casa pe care o închiriase, în sfârşit, la Paris, avea tavanul împodobit cu bucăţi de oglindă care înviorau peisajul de pădure zugrăvit pe pereţii sufrageriei.

Uimit de strălucirea oglinzii de pe tavan, Dickens băgă de seamă că sufrageria reprezenta de fapt o pădurice, fiind toată zugrăvită cu arbori fantastici. Iar dormitoarele semănau a loje de teatru.

Ciudate gusturi domnesc la Paris! Incă nu le cunoscuse, căci fusese numai în trecere prin capitala Franţei; acum, însă va căuta să le studieze.

Mai întâi, face cunoştinţă cu străzile pariziene. După ceasurile de lucru la „Dombey", porneşte la întâmplare pe bulevardele pariziene. Oamenii simpli din Paris îi amintesc de americani. Sunt tot atât de fără griji şi la fel de mândri de independenţa lor, numai că parizienii nu au nici pe departe energia şi perseverenţa americană. Iar cât despre exactitate şi corectitudine, napolitanii nu sunt singurii care se pot lăuda că nu fac caz de aceste însuşiri. Parizienii muncesc mai puţin decât compatrioţii lui, sunt mai lăsători, nu-şi îndeplinesc bine îndatoririle şi nici nu sunt prea destoinici. Pe bulevarde, hoţii se plimbă nestingheriţi, şi, odată, chiar sub ochii lui, un domn tâlhar îl jefuia cu multă îndrăzneală pe un trecător, ziua, nămiaza mare.

Soseşte Forster, şi Dickens vizitează, în tovărăşia lui, Luvrul, spitalele şi închisorile; se duc şi la Versailles. Serile şi le petrec, deobicei, la teatru.

Parizienii se arată curioşi de tot ce-i în legătură cu prietenii de peste Canal. La teatrul Gymnase se poate vedea dramatizarea „Clarisei Harlow", de Richardson. O melodramă mişcătoare, ce se bucură de un mare succes. Iar la un alt teatru, poţi admira gustul rafinat al lacheului londonez, pe care teatrul francez a găsit cu cale să-l înfăţişeze în haină cu franjuri aurite atârnând până mai jos de genunchi. La un al treilea teatru, pri-

marul Londrei e foarte elegant înveşmântat, c'o vestă ca de vizitiu de operetă şi-o pălărie cu boruri mari, ca a unui măturător de stradă, la gât cu ordinul Jaretierei.

Dintre actorii francezi, comicul Regnier lasă o impresie neştearsă. Se cuvine să se ducă şi la circ, să vadă scenele din timpul Marii Revoluţii şi luptele napoleoniene; la noul teatru — Palais Royal — ultima piesă a lui Alexandre Dumas. Palais Royal a fost înfiinţat de faimosul autor de romane istorice care-i poftește, pe Charles Dickens şi pe Mr. Forster, la el la masă.

Şi alte vestite personalităţi ale Parisului îşi exprimă dorinţa de a-l vedea pe Charles Dickens: Eugène Sue, Théophile Gautier, Lamartine, Scribe. Chateaubriand e bolnav; se duce Dickens să-l vadă. Il vizitează şi pe Victor Hugo, pe care-l găseşte deosebit de fermecător.

Lucrul la „Dombey" merge bine. Romanul prinde, după cât se vede. Mr. Dombey continuă ca şi mai înainte, să n'o ia deloc în seamă pe fiica sa Florence, gândurile lui fiind concentrate numai asupra băieţelului ciudat, Paul, în jurul căruia se învârtesc multe alte personaje.

Personaje vii, ca, de pildă, bătrânul Sol Gilles, cel meşter în tot felul de unelte marinăreşti; apoi nepotul acestuia, Walter Gay, băiat energic şi vesel; Bagstock, maior demisionat, cu nişte ochi ca de crab; căpitanul Cuttle cel ciung, bun ca pâinea caldă; apoi prietenii de şcoală ai lui Paul, în frunte cu Toots şi mulţi alţii...

Walter Gay ajută Florencei, care se rătăcise prin Londra, să găsească drumul spre casă. Mr. Dombey îngădue domnului Carcker, administratorul firmei, să-l primească pe Walter la casa Dombey şi Fiul. D-l Carcker — un om netrebnic! — îl trimite, hăt, departe, tocmai în India de Vest. In vremea asta, Paul, băieţelul de care toţi dela şcoala domnului Blimber au prins mare dragoste, slăbeşte văzând cu ochii. Vede el, cititorul, că asemenea copii ciudaţi nu sunt făcuţi s'o ducă prea mult pe lumea asta a noastră. Şi iată, nu-i departe ziua când Florence va trebui să-şi ia rămas bun dela frăţiorul ei drag.

Prin Ianuarie 1847, apare şi a cincia fascicolă din „Dombey şi Fiul". Şi iată-l pe cititor la patul de moarte al băieţelului, stăpânindu-şi cu greu lacrimile amare. Până şi lord Jeffrey plânge, el, un judecător atât de încercat; vechiul admirator al talentului marelui Dickens, nu-şi poate stăpâni lacrimile, citind pentru a doua oară capitolul al şaisprezecelea din carte.

Dar trebue să se întoarcă acasă, la Londra. Pe la mijlocul

lunii Aprilie vine pe lume un alt micuț Dickens. Primește numele de Sydney Smith Haldimand. E al șaptelea copil.

Noroc de Georgina că se pricepe să le vâre copiilor în cap învățături bune; de pildă, că „pa" al lor nu sufere sgomot în vreme ce scrie la cărțile lui.

Generația tânără nu uită asta. Cât timp „pa" al lor lucrează la roman, copiii sburdă pe plaja dela Broadstairs.

Așa dar, Mr. Carcker, care-l urăște pe tânărul Walter, îl trimite într'un sector îndepărtat al firmei Dombey și Fiul, tocmai la Barbados. Biata Florence, sărăcuța de ea, nu primește, ca și până acum, în schimbul dragostei ei, nimic, nici cea mai neînsemnată dovadă de simpatie din partea tatălui său. După moartea băiețelului, inima domnului Dombey a înghețat parcă, și ghiața nu se topește nici când îi intră în casă noua soție. Trufașa Edith a primit să se mărite cu Dombey, la stăruințele mamei ei, o aristocrată săracă. Dar cititorul își dă seama că dintr'o asemenea căsătorie nu poate ieși nimic bun. Asta se va vedea mai târziu; deocamdată, cititorii, ca și toți prietenii lui Walter, sunt cuprinși de o mare emoție, deoarece vaporul cu care a plecat tânărul spre India de Vest n'a sosit la Barbados.

Dickens e mulțumit de gravurile lui Phiz. Lucru de căpetenie: Mr. Dombey nu trebue să semene a caricatură; a stăruit asupra acestui lucru, și Phiz a rezistat ispitei.

Uite, a trimis alte gravuri pentru fascicola următoare. Până și Mr. Carcker, deși râde cu gura până la urechi, nu aduce a caricatură și nici maiorul Bagstock, în ciuda obrazului lui umflat ca de broscoi și a ochilor săi holbați. Și nici Mrs. Skewton, mama cea nobilă a proaspetei doamne Dombey — cea care se îmbracă întocmai ca o fetiță, deși a împlinit șaptezeci de primăveri — nu aduce aminte cititorului de „Punch". Bun!...

Dar iată că-i încolțește în minte gândul să vină în ajutorul lui Leigh Hunt, jurnalist, poet și critic — al lui Leigh Hunt, cel veșnic în neastâmpăr și veșnic strâmtorat. Intrerupe, deci, „Dombey". Leigh Hunt e cel care pe vremuri — se împliniseră treizeci de ani de atunci — îndrăznise în „Examiner", ziar radicalist al cărui redactor era, să spună despre prințul regent: „Bondocul Adonis de cincizeci de ani"; după care intrase în închisoare cu capul sus, să-și facă osânda de doi ani. Acum e de șaizeci de ani și n'are decât o pensie mizeră. Trebue deci ajutat. Ce-ar fi dacă ar reprezenta în beneficiul lui comedia lui Ben Johnson?

Spre sfârșitul lunii Iulie, locuitorii din Manchester, și apoi cei din Liverpool, recunosc pe scena teatrului lor pe Charles

Dickens în căpitanul Bobadil, şi unii din prietenii lui în celelalte roluri.

Şi iar se apucă de „Dombey". Până spre sfârşitul anului, când nu poate refuza invitaţia Societăţii tehnice a oraşului Leeds şi nici pe aceea a scriitorilor şi pictorilor scoţieni care vor să-şi inaugureze ateneul.

Şi Leeds şi Glasgow ţin să-l vadă pe Charles Dickens ocupând fotoliul prezidenţial la ocaziile solemne, în pepinierele lor de cultură. Un bun prilej ca să vorbească de influenţa culturii şi de puterea ignoranţei, de încăpăţânarea şi sălbatica putere a ignoranţei.

In vremea asta, în casa lui Mr. Dombey care vieţuieşte alături de soţia lui tânără s'au ivit o serie de împrejurări prevestitoare de rele. Edith cea trufaşă n'are nicio putere să înfrângă mândria de ghiaţă a soţului ei. Frumoasa şi mândra Edith e o simplă jucărie a vanităţii lui, dar vai, până la urmă, nu reuşeşte s'o supună. Numai blânda Florence are milă de trufaşa Edith; dar tatăl ei nici n'o ia în seamă. Reuşeşte să dea o lovitură năprasnică, rănind mândria soţiei sale. El habar nu are că lăudărosul Carcker urzeşte o plasă în care va cădea reputaţia casei de comerţ „Dombey şi Fiul". Pentru a o răni cât mai adânc pe frumoasa Edith, se slujeşte tocmai de Carcker. — „Eu nu sunt obişnuit să mă rog, doamnă Dombey — spune el — eu poruncesc!" Şi-i porunceşte, prin Carcker, înjosind-o atât de mult, încât Edith îl părăseşte.

Dar nu pleacă pur şi simplu, ci fuge în Franţa, cu Carcker, pe care-l dispreţuieşte. Florence părăseşte şi ea căminul părintesc, pentrucă în furia-i neputincioasă împotriva soţiei lui, tatăl îşi goneşte fiica din casă.

In Martie 1848, Dickens se află la sfârşitul romanului „Dombey şi Fiul". Urmând sigur firul principal al povestirii, nu uită în acelaş timp nici de celelalte personaje. Prietenii au dreptate, sunt tipuri reuşite, mai cu seamă căpitanul Cutle cel ciung, cu suflet ales şi neasemuit de bun, şi Toots cel timid şi duios, care oftează în zadar după Florence, sora prietenului pierdut. Tot atât de reuşit e şi maiorul Bagstock.

Dar şi tipurile feminine — după cât i se pare — sunt tot atât de izbutite; cititorul îşi va putea stăpâni cu greu râsul, de câte ori îşi va aminti de Miss Tox, Susan Nipper, Miss Chick şi Miss Blimber. Intregul roman e bine ticluit, e sigur de asta. Acum trebue să născocească sfârşitul.

S'a înapoiat şi Walter, scăpat din naufragiu, şi Florence simte că nu mai poate trăi fără el.

S'a prăpădit și trădătorul și lăudărosul Carcker, nimerind sub un tren. Nici vorbă, Edith cea trufașă nu și-a călcat jurământul de soție făcut domnului Dombey și nu l-a înșelat cu Carcker.

S'a celebrat nunta lui Florence cu Walter. S'a prăbușit și vestita firmă „Dombey și Fiul". Și Dombey, căzut de pe piedestal, rămâne singur, singur cu ticăloșia lui.

Dar cititorul să știe că Charles Dickens nu-și pierde credința în inima omului. Dombey cel înfrânt își va aminti de fiica lui prea iubită pe care a izgonit-o. Și amintirea acestui lucru îi va răscoli sufletul atât de dureros, încât ghiața se va topi, în sfârșit. Și când Florence se întoarce la el, găsește pentru întâia oară un tată, ceeace dovedește că Charles Dickens are dreptate: de fapt, mai toate inimile omenești se pot deștepta la viață.

9.

IN AMINTIREA TRECUTULUI

Cortina s'a ridicat chiar acum. Sala teatrului Highmarket e arhiplină. Ne aflăm în casa unui gentleman provincial, în Windsor, și vedem trei personaje: un gentleman de țară, un cleric și un judecător de provincie.

— Să fie el cât o pofti sir John Falstaff, dar nu are dreptul să-l ofenseze pe Robert Shallow, esquire!

Așa grăiește judecătorul Robert Shallow, esquire.

N'are măsele, vorbește puțin peltic, ba parcă și gângăvește. Capul îi tremură ușor, aplecat pe un umăr. Cearcă el din răsputeri să-și poarte trupul îmbătrânit, cu toată demnitatea cerută de rangul lui de judecător, dar nu reușește; picioarele i se poticnesc din când în când, și mersul îi e nesigur.

Sala aplaudă pe neașteptate, de parcă ar fi văzut ceva ce merită să fie aplaudat.

Așa și este. Publicul nu l-a recunoscut numaidecât în judecătorul Shallow, esquire, pe Charles Dickens. Toți sunt încântați. Spectatorul poate să-l mai vadă pe redactorul dela „Punch", pe Mark Lemon, care-l reprezintă pe sir Falstaff; apoi pe d-l Forster, pe pictorul Leech și alți domni și doamne. Toți domnii și doamnele n'au nimic comun cu actorii de profesie, înafară de dragostea sinceră pentru arta dramatică. Teatrul Highmarket

prezintă comedia „Nevestele vesele din Windsor", jucată de trupa de amatori a lui Charles Dickens.

După spectacol, Dickens, întovărășit de Kate și Georgina, se întoarce cu careta la Devonshire-Terrace. Demult nu mai fusese atât de emoționat.

— Dragă Georgina, toarnă-mi, te rog, un pahar de Porto, spune el trecând din hall în sufragerie.

— Păi, n'o să mai dormi la noapte, Charles, protestează Kate. Astă noapte aproape n'ai închis ochii.

Kate are o logică nebună. Altădată ar fi băut și ea un pahar de Porto, la o asemenea ocazie, și acum se împotrivește.

— In seara asta ai jucat ca un adevărat Macready! spune Georgina, radioasă.

— Vorbești cu părtinire, Georgino! Macready! N'ajung nici la degetul lui cel mic.

— Publicul era entuziasmat, Charles. Am auzit cu urechile mele cum ai fost comparat cu Macready; dece despre domnul Lemon n'a spus nimeni așa? Toți erau uimiți de talentul dumitale, spune Georgina, punând sticla pe masă.

— Uimiți? Tare îmi pare rău că nu sunt actor, spune el deodată, umplându-și paharul cu vin.

— Ce spui, Charles! exclamă Georgina. Ești în schimb un mare romancier!

— Vai! Eu însă aș prefera să fiu un mare actor, ca să văd publicul la picioarele mele — și golește paharul.

Georgina e încă prea tânără, și niciodată nu știe dacă Dickens glumește ori nu. De data asta, însă, și Kate e în încurcătură.

— Așa dar, urmează Dickens, plecăm în turneu. Astăzi s'a hotărît. Poate că zilele viitoare, când vom da din nou spectacolul, vor asista regina și prințul Albert. Sper, dragele mele, că pentru fondul cumpărării unei case în Stratford se va depune o sumă frumușică, și comitetul societății Shakespeare ne va fi recunoscător. Și acum, hai la culcare. S'au împlinit două săptămâni de când a apărut, la începutul lui Aprilie, cea din urmă fascicolă din „Dombey și Fiul". Are vreme tot anul să se odihnească pentru roman. Și trupa de amatori de sub conducerea lui Dickens, pleacă în turneu, la Manchester, Liverpool, Birmingham, și apoi în Scoția. Inafară de piesa lui Shakespeare și „Fiecare cu năravul său", de Ben Johnson, amatorii mai au cu ei câteva vodeviluri. La unul din ele — numit „La ora două dimineața" și în care nu joacă decât ei doi — Dickens și Lemon —

publicul se tăvălea de râs la vederea personajului principal. Mr. Snobington, în camera căruia a năvălit noaptea un necunoscut: Mark Lemon. Mr. Snobington e revoltat; la ora două dimineaţa! E nevoit să se dea jos din pat şi, înfăşurându-se în plapomă, să stea pe scaun, cu picioarele proptite în speteaza patului. Plapoma ameninţă întruna să lunece jos, şi el, îngrozit şi încordat, o ridică neîntrerupt, căutând să-şi ţină şi echilibrul în acelaş timp, ca să nu cadă.

Dă impresia că se teme atât de sincer, cum numai Dickens cel adevărat se poate teme.

Publicul se veseleşte. Dickens joacă atât de natural în vodeviluri, de parcă ar improviza.

Dar nu-i improvizaţie. Dickens ştie pe dinafară, nu numai textul, dar şi toate convorbirile, care la vodeviluri sunt foarte lungi. Nu ştie ce-i oboseala, lucrând fiecare gest şi intonaţie a unui rol dintr'un vodevil oarecare...

Turneul se termină. Copiii sunt la mare, la Broadstairs. E destul de obosit, şi acasă îl aşteaptă veşti îngrijorătoare. Fanny, scumpa lui soră Fanny, prietena bună de altădată, are o boală care nu iartă. Intotdeauna a iubit-o şi n'a invidiat-o deloc când a avut norocul să intre la Academia de Muzică spre a-şi desvolta aptitudinile, în vreme ce el era nevoit să îndure înjosiri la fabrica de vax, pregătindu-se pentru „cariera comercială". De atunci au trecut ani, Fanny a ajuns concertistă, s'a măritat cu un tânăr simpatic dintr'o familie de neconformişti, Barnett, şi are copii... Dar, demult o boală cumplită — tuberculoza — o mână spre un sfârşit tragic. Şi iată, acum s'apropie sfârşitul. Trebue să trăiască pentru copilaşii ei — aşa îi spune ea fratelui care vine s'o vadă zilnic — dar ştie, sărmana, că sfârşitul e aproape şi îl aşteaptă cu bărbăţie. Şi sfârşitul nu întârzie.

Biata Fanny! Odată cu ea se scufundă în trecut atâtea amintiri din copilărie! Nu numai zilele groaznice dela Londra, dela fabrica de vax, Marshalsea şi cămăruţa dela bătrâna Rowlands, ci şi amintirile din Chatham. Aşa se întâmplă întotdeauna când îţi moare fratele sau sora alături de care ţi-ai petrecut copilăria. Se pare că odată cu cel plecat se sting cele mai luminoase icoane ale trecutului îndepărtat.

La Broadstairs se mai mângâie de pierderea suferită, odihnindu-se în acelaş timp de oboseala turneului teatral. Are de gând să scrie o poveste de Crăciun; dar mai înainte scrie două articole pentru ziarul lui Forster, „Examiner"; unul, despre jon-

ca chineză [1]), şi al doilea despre gravurile lui Cruikshank. In articolul despre jonca chineză — pe care o văzuse la o expoziţie — aruncă o privire asupra secolelor trecute de cultură chineză; iar în al doilea — luând ca motiv ciclul de gravuri „Fiul beţivanului" — îşi permite să compare maniera marelui pictor Cruikshank cu vestitul lui predecesor Hogarth, care, la vremea lui, îi îngrozise pe toţi cei înclinaţi spre băutură cu seria lui de gravuri bine cunoscute.

Icoanele senine din Chatham, redeşteptate de moartea sorei lui, s'au spulberat. Totuşi, e recunoscător darului cu care ne-a înzestrat natura şi pe care oamenii îl numesc — amintire. Deşi nu stârneşte întotdeauna duioşie şi melancolie, ci face să sângereze, adesea, răni vechi, amintirea îl mulţumeşte, totuşi. Nu s'ar cuveni oare să amintească lumii că aducerile aminte sunt o binefacere?

Intr'o poveste de Crăciun e cât se poate de nimerit să-şi vâre coada un „duh". Ba, poate cititorul s'ar plictisi chiar de n'ar da de un duh şi 'n noua poveste de Crăciun. De data asta e vorba de un duh rău, care îi fură memoria chimistului Radlon. De fapt, duhul nu voia să-i facă astfel un rău savantului chimist; dimpotrivă, dacă-l lipseşte de amintiri, asta o face din umanitarism; căci Radlon, ca orice om, avusese în trecut destule mâhniri şi necazuri. Ii face, însă, un mare rău. In bezna provocată de pierderea memoriei, odată cu supărările, cad şi bucuriile. Căci cine nu ştie că amintirea clipelor fericite îţi înmoaie inima? Savantul chimist e o primejdie pentru toţi cei pe care soarta îi scoate în calea lui. Din el izvorăşte răul, care din fericire n'are nicio putere asupra lui Milly Swindger. Nu-i vine greu să-l salveze pe chimist, redându-i memoria, după cum şi cititorul trage uşor o învăţătură din povestea asta.

De Crăciun, publicul primeşte în dar povestea cu chimistul, intitulată „Cel urmărit". Apoi Dickens se întoarce iar în acelaş domeniu al amintirilor: învierea propriului său trecut.

Devotatul Forster, prieten credincios, care avea să-i fie biograf, îl întrebase de multe ori, cu delicateţă, despre acest trecut. Şi el nu se dădea înlături să-i povestească unele lucruri vechiului prieten Forster. Nici vorbă că nu despre „cariera-i comercială", ori Marchalsea. Dar în sertarul biroului încuiat cu grijă, erau puse la păstrare şi însemnările despre fabrica Lamert şi

[1]) Corabie caracteristică a chinezilor şi japonezilor, cu pânze întinse pe trestii de bambus, lată cu capetele rotunde, având în partea din spate cabine pentru personal şi putând încărca până la 400 de tone.

închisoarea de datornici. Ce destinaţie aveau aceste însemnări? Avea oare de gând să povestească mai târziu cititorului câte ceva din viaţa lui? Sub ce formă? Intr'o autobiografie exactă în care imaginaţia n'are ce căuta, sau într'o altă formă în care plăsmuirea să pară mai adevărată decât adevărul? El singur nu ştia, dar însemnările erau păstrate şi ţinute sub cheie.

Şi iată, venise vremea să-şi aducă aminte de ele. S'a hotărît să răscolească trecutul.

Dar faptele şi datele nici vorbă că nu trebue să-l încurce. Poate să povestească despre trecut în aşa chip, încât să dea impresie cititorului că tot ce-i născocit e mai real decât un fapt exact. Şi impresia cititorului e îndreptăţită. Căci cine îşi poate da seama mai bine decât un artist că de multe ori un fapt exact e neverosimil?

Aşa dar, începe un roman. E treaba biografilor să găsească o potrivire între unele întâmplări ale cărţii şi datele biografice. Lasă-i să descopere legătura dintre eroii romanului şi personajele reale din epopeea vieţii lui. N'au decât. Incepe romanul la persoana întâi. Şi îl va duce aşa cum îi va trece prin cap. Bine că n'a pierdut încă darul inspiraţiei şi al fanteziei. Ceeace-l interesează mai mult, nu e stabilirea faptelor, ci împrospătarea suferinţelor din trecut; faptele se pot inventa, pentru ca romanul să fie cât mai interesant. Scriitorul care nu inventează, înseamnă că nu-i artist.

Titlul îi dă mult de lucru. In sfârşit, în luna Mai 1849, cititorul nerăbdător vede în vitrinele librăriilor prima fascicolă din romanul „Viaţa lui David Copperfield, povestită de el însuşi".

David nu-şi cunoscuse tatăl; acesta murise înainte de a se naşte băiatul lui. Pe mama lui, care abia împlinise douăzeci de ani, o ştia. E fără niciun ajutor. Ar putea s'o ajute energica Miss Betsey Trotwood, una din cele două mătuşi ale lui David, dar Miss Trotwood — aflând că doamna Copperfield născuse un băiat, nu o fată — părăsise casa, fără şovăire. David n'o cunoaşte decât pe mama lui şi pe Peggotty, Clara Peggotty.

Dickens îşi amintea de dădaca lui Mary Weller, poate tot atât de atrăgătoare ca şi Peggotty. Dar descriind-o pe dădaca aceea care ţinea la David ca la copilul ei, nu bănuia că numele de Peggotty va fi ca un nou nume propriu dăruit limbii engleze. Cititorul o îndrăgeşte pe Peggotty dela primele rânduri. Ştie că o dadacă nu va răbda ca David să fie obijduit, ocrotindu-l la nevoie.

Tânăra mamă a lui David se măritä a doua oară; al doilea soţ hotărăşte să-l trimită pe băieţel la rudele lui Peggotty. David

ajunge în Yarmouth, la un pescar, fratele dădacei, și la nepotica ei, Emily. Habar n'are de căsătoria mamei lui. Află despre căsătorie abia după ce se întoarce acasă. Doamna Copperfield e o jucărie în mâinile domnului Murdstone — tatăl său vitreg — bărbat frumos, cu favoriți foarte îngrijiți.

David are nouă ani împliniți. Domnul Murdstone îl trimite la școala domnului Creakle, pedagog de felul celor din Yorkshire.

Romanul merge ușor, pe cât de greu merseseră primele fascicole din „Dombey". De data asta, trădând localitatea Broadstairs, pleacă împreună cu copiii și ceilalți membri ai familiei pe insula Wight, în sătucul Bonchurch. Până la ora două, cât lucrează, slabă nădejde pentru un vizitator să-l vadă pe Charles Dickens. Se scurg așa câteva săptămâni. Dickens începe să aibă insomnii; slăbește, încordările nervoase și stările de deprimare urmează una după alta. E gata în orice clipă să plângă. Lucrează cu încordare, din toate puterile. Să aibă oare clima insulei Wight o înrâurire atât de nefastă asupra lui?

Așa se pare. Se spunea că un american cu un nume cunoscut, venit să petreacă o lună pe Wight, mărturisise că el, care iubea atât de mult marea, ajunsese să n'o mai poată suferi. Ciudat.

Luând-o pe Kate și pe copiii cei mai mici, se strămută la Broadstairs, unde se obișnuise.

In vremea asta, David își pierde mama. Se prăpădește îndată după ce el e dat la învățătură. In aceeași școală cu el învață și James Steerforth, un băiat de cincisprezece ani, care-i terorizează pe toți din jur și care-l subjugă pe David voinței lui. Dar soarta vrea ca David să nu stea prea mult la domnul Creakle. Domnul Murdstone crede că băiatul nu mai are nevoie de învățătură. Fără a-i făgădui lui David avantajele unei „cariere comerciale" — cum făcuse pe vremuri Mr. John Dickens — îl trimite, pur și simplu, la un depozit de vinuri să spele sticle.

Iată, acum, întreg universul cult, contemporanii și urmașii pot în sfârșit înțelege puținele fraze scăpate de Charles Dickens când vorbea de fabrica de vax Warren. Pot citi despre înjosirea, da, despre înjosirea lui David, care a ajuns să spele sticle la depozitul de vinuri Murdstone și Gramby. Și nimeni pe lume — afară doar de Charles Dickens la vremea lui — nu s'a simțit mai rușinat decât David, de jugul muncii în care nu-i nimic înjositor.

Noroc că Charles Dickens, care-i acum mare, îi sare în

ajutor lui David. David primeşte ajutorul de care Charles nu a avut parte pe vremuri. Pe scenă îşi fac apariţia domnul şi doamna Micawber.

E cert că domnul Micawber are trăsături comune cu domnul John Dickens. Asta înseamnă, că fiind o copie fidelă a domnului Micawber, domnul John Dickens trebue să fi fost un om de un farmec irezistibil. Faptele, însă, desmint o asemenea presupunere. Mr. Micawber nu-şi datoreşte existenţa decât lui Charles Dickens.

Un gentleman voinic, îmbrăcat cu o redingotă cafenie, cam ponosită, având o chelie strălucitoare, strânge în mână un bastonaş cochet cu ciucuri, privindu-te prin monoclu. Are o vorbire aleasă şi înfloritâ; pe scurt, cititorul e gata să-l considere pe tipul nostru drept o paiaţă de bâlci. Dar nu trece mult şi deodată personajul se transformă ca prin minune. Trăsăturile caracteristice pălesc şi se sting, vorbirea-i înfloritâ îşi pierde grotescul de vodevil. Incepe a răspândi în jur un optimism atât de nebiruit, dovedind atâta putere de a ţine piept unei soarte vitrege, încât e greu de înţeles prin ce minune un personaj atât de caraghios poate întruchipa cele mai înalte însuşiri ale spiritului omenesc. Nu se poate, spune întruna caraghiosul nostru, nu se poate să nu se întâmple până la urmă şi ceva bun în viaţa asta de câine. Şi ce-i drept, e greu să nu te laşi înduioşat. O înduioşare ce sporeşte, făcându-l pe cititor să-i ierte domnului Micawber uşurinţa, nesocotinţa şi inconştienţa. Norii ce se îngrămădesc în truna deasupra capului său pot da naştere în orice clipă unei nenorociri. Şi temerile se adeveresc, nenorocirea se prăbuşeşte peste el. Dar pleşuvul nostru nu-şi pierde niciun dram din buna-i dispoziţie, chiar când dă malul peste el. Nădăjdueşte întruna că trebue să se întâmple şi ceva bun, răspândind în jur acelaş optimism dârz.

Charles Dickens n'a putut avea un asemenea prieten. Căci, dacă l-ar fi avut, nu i s'ar fi împăienjenit ochii de lacrimi când, cu ani mai târziu, trecând pe Strand, privirile îi cădeau pe fosta scară Hungerford care fusese dărâmată de autorităţile orăşeneşti. Lui David ar fi trebuit să-i vină mai uşor decât lui Charles să îndure ucenicia „carierei comerciale". Locuind în preajma lui Micawber, ar fi trebuit să se molipsească de firea prietenului şi protectorului său, cum se molipsise şi prea cinstita Mrs Micawber. David nu-i decât un copil, şi faţă de un optimism atât de dârz ca al lui Micawber un copil are mai puţine arme de apărare decât cei mari. Insă, între David şi Micawber stă Charles Dickens.

Şi David nu mai îndură „înjosirea" dela depozitul de vinuri Murdstone şi Gramby. Căutând să se pună sub ocrotirea mătuşii sale, Miss Betsy Trotwood, fuge la Dover. Aici intră la şcoala domnului Strong şi se stabileşte la avocatul Wickfield, unde o întâlneşte pe fiica acestuia, Agnes.

Şi iarăşi — pentru a câta oară! — cititorul se întâlneşte cu Mary Hogarth cea adormită în veci. Din nou îi iese în cale un „înger bun". Şi din nou se încredinţează că Dickens, cum începe a o zugrăvi pe Mary, nu mai vede limpede. Dar el nu-şi dă seama de asta. Agnes, după părerea lui, are atâta farmec, că până şi Uriah Heep nu-i poate rezista.

Funcţionarul roşcovan al domnului Wickfield îşi freacă mereu mâinile umede, şi de cum începe Uriah să-şi arate smerenia învăţată dela maică-sa, aminteşte de tipul domnului Pecksniff. Dar cititorul se convinge, deasemenea, că masca ipocrită a lui Uriah e mai simplă decât masca lui Pecksniff, iar făţărnicia lui e mai grosolană, Heep cântă pe unul şi acelaş ton — smerenie!

Dar te convingi curând că Uriah e mai ticălos decât Pecksniff. Plănueşte să-şi ducă la pieire patronul, pe domnul Wickfield, ticluindu-şi planul cu multă grijă, întocmai ca prea cinstita pereche Manning din viaţa reală.

Londra întreagă e turburată de crima soţilor Manning. Numărul criminalilor care trăiesc în Londra e mare; ziarele îi distrează zilnic pe cititori, cu tot soiul de reportaje despre procese şi isprăvi criminale. Dar de data asta nu e vorba de o crimă obişnuită. Intradevăr un oarecare Manning, în complicitate cu soţia sa — o franţuzoaică — l-a ucis în împrejurări deosebite pe un oarecare O'Connor. Soţia lui Manning s'a folosit de toate farmecele ei ca să ademenească victima pe care-şi puseseră ochii şi s'o atragă apoi la ei acasă, la o gâscă friptă. Fără să se atingă de ospăţ, prea cinstiţii soţi l-au ucis şi l-au jefuit pe O'Connor, vârîndu-i leşul în subsolul de sub bucătărie, după care s'au aşezat la masă. Ziarele n'au putut stabili dacă gâsca fusese mâncată în întregime, dar de acest amănunt al crimei se legau întruna. Justiţia a condamnat-o la moarte pe prea cinstita pereche, execuţia fiind fixată pentru 13 Noembrie. Şi iată că Dickens îi propune lui Forster să-l întovărăşească la Southwark, peste Tamisa, ca să vadă execuţia.

Forster nu răspunde numaidecât la invitaţie. Intâi se gândeşte; aşa are el obiceiul, să nu răspundă până nu se gândeşte.

— Execuţia are loc mâine dimineaţă la închisoarea din ţinutul Surrey, pe Horsemonger Lane, adaugă Dickens.

— Cunosc închisoarea. In ea a stat Leigh Hunt doi ani de zile pentru ofensă adusă prinţului regent.

— Trebue numaidecât să observ mulţimea şi execuţia — spune Dickens, privind undeva, dincolo de Forster.

Forster cunoaşte privirea asta. Primeşte.

A doua zi dimineaţă, Dickens nu puse mâna pe pană. Urcându-se tăcut în caretă împreună cu Forster, porunci vizitiului să mâne spre Southwark. La fel de tăcut rămase tot timpul, până când careta izbuti să se strecoare, încet, prin gloata care părăsea Horsemonger Lane, după ce totul se ispăvise. Ajuns acasă la Devonshire-Terrace, intră direct în camera sa de lucru, fără a mai trece pe la Kate. Forster era tot atât de tăcut. Ii mai răsuna încă în urechi urletul mulţimii, ce se înteţea cu cât se apropia clipa apariţiei celor doi criminali pe eşafod. Spânzurătoarea fusese ridicată la poartă, în faţa zidului închisorii. Londra putea să se bucure în voie de svârcolirile osândiţilor sub grinda spânzurătorii. Şi se bucura din plin.

Forster mai aude şi acum urletul care se înnecă dintrodată, apoi se înteţeşte din nou, ca să se curme iar brusc, rostogolindu-se ca un val lung, din ce în ce mai slab; se făcuse dreptate.

Dickens se plimbă prin camera de lucru, cu mâinile la spate. Slăbeşte pe an ce trece, gândeşte Forster; bine că şi-a mai tăiat părul, şi aşa e prea lung, dar tot e mai bine decât cu plete, ca pictorii din Montmartre. Ce palid e astăzi...

— Mâine trimit o scrisoare deschisă la „Times", spune deodată Dickens. Cine n'a văzut asemenea privelişte nu-şi poate da seama ce înseamnă moartea prin spânzurătoare. Sunt împotriva pedepsei cu moartea, Forster.

Şi împreunându-şi brusc mâinile, pocneşte din degete. Forster dă din umeri:

— Sunt cazuri...

Dickens îl întrerupe grăbit:

— Ştiu, ştiu! Vrei să spui că în unele împrejurări excepţionale se impune. Aşa este. Cu toate acestea, repet: sunt împotriva pedepsei cu moartea. Ascultă, Forster — îşi svârle enervat şuviţa de pe frunte — ne-am uitat amândoi la gloată. Era groaznic, pur şi simplu groaznic...

Şi iar îl aţinteşte pe Forster cu privirea, fără să-l vadă.

— Daaa... spune tărăgănat celălalt.

— Parcă mă aflam într'un oraş de diavoli... Simt că niciodată n'o să mai pot să mă apropii de locul acela. O să scriu la „Times".

— Ce?

— Despre execuţiile publice. Ştiu că nu se poate abroga pedeapsa cu moartea, pentrucă... pentrucă întotdeauna se vor găsi oameni serioşi şi de bună credinţă, ca dumneata de pildă, care o vor susţine ca pe o măsură necesară în cazuri extreme, ştiu; dar cel puţin, de-i cu putinţă, să ne unim sforţările ca să distrugem răul pricinuit de execuţiile publice. E înjositor şi groaznic!

Amândoi am privit mulţimea şi iată ce urmări are o execuţie publică!

— Susţinătorii acestui sistem penal vor aduce destule argumente în favoarea execuţiilor publice...

— Nu-mi pasă de argumentele lor! şi faţa lui Dickens se crispează. Au născocit destule, ca să susţină procesiunile revoltătoare spre Tyburn ale celor osândiţi. Au ridicat glasurile când execuţiile dela Tyburn au fost abrogate, şi ceremonia mutată la porţile închisorii! Motive se găsesc întotdeauna destule, de asta nici nu mă îndoiesc! Insă, declar solemn, Forster, şi voi aduce la cunoştinţa fiecăruia, că nimic — nimic, auzi? — nu poate pricinui într'un oraş, într'un timp atât de scurt, atâta rău ca o execuţie publică. Am fost sguduit, uluit, observând mulţimea, şi trebue să deschid ochii fiecăruia...

Forster îşi aruncă sprâncenele, dus pe gânduri. Dickens începe din nou să se plimbe neliniştit prin încăpere.

— Execuţiile trebue să aibă loc între zidurile închisorii. Voi stărui asupra acestui lucru! exclamă el deodată, şi în vocea lui tresare o notă ciudată. Măsura a şi fost introdusă în Sudul Noii Galii supusă aceluiaş guvern ca şi Anglia. Vreau ca glasul meu să fie auzit de toţi cei care sunt împuterniciţi să ne guverneze. O să le-o spun verde 'n obraz!

A doua zi,întreaga Anglie citea în „Times" articolul lui plin de emoţie şi revoltă, referitor la execuţiile publice; citea şi lua aminte că în anumite zile şi ceasuri oraşele ei se prefac în „oraşe de diavoli". Atât a fost deajuns ca stânca de pe munte să se urnească, să-şi ia avântul şi să se rostogolească pe povârniş în jos. N'a trecut mult şi s'a văzut limpede că execuţiile publice vor rămâne doar o amintire.

Dar în trecut nu rămân numai anacronismele. Şi idei înaintate politico-sociale, izbindu-se de realitate, se întâmplă uneori să sporească tezaurul istoriei.

Aceeaşi soartă a avut-o şi chartismul. Se aprinsese brusc, aruncându-şi razele departe, în viitor, şi acum începea să se stingă. Razele acestea au ajutat înaintaşilor Angliei să găsească

direcția în deceniile următoare; însă chartismul, așa cum se desvoltase în Anglia, pe tărâmul politic, la începutul deceniului al treilea, acum, în pragul deceniului al patrulea, era sleit de puteri. Revoluția franceză din 1848 s'a resimțit pe întregul continent, ridicând răscoale populare în toată Germania, în Austria și în mai multe orașe italiene. Revoluția din Paris i-a împins pe patrioții irlandezi la hotărîrea de a intensifica lupta pentru separarea de Anglia; iar în Scoția, la Glasgow, sărăcimea orașului ieșise pe străzi cu lozinca: „Pâine ori revoluție". Ecoul salvelor cu care armata a întâmpinat sărăcimea Glasgowului — a cărei răbdare ajunsese, în sfârșit, la capăt din cauza lipsurilor necontenite avusese răsunet în întreaga Anglie. Se părea că sosise clipa, pentru chartism, de a-și recăpăta unitatea de mai înainte și puterea-i din trecut.

O vreme se putuse crede că speranțele chartiștilor se vor realiza. Meetinguri uriașe, convocate de ei, aveau loc pretutindeni. Se adunase și conventul. Aproape șase milioane de iscălituri se aflau în josul petiției cu cererile chartiștilor. Petiții pe care conducătorii conventului le-au purtat cu mare pompă, într'o căruță, până la Parlament. Totuși, arestarea chartiștilor și condamnarea conducătorilor mișcării la detențiuni de lungă durată, n'au ridicat massele populare din Anglia. Reacțiunea din Europa începuse să-i strivească, atât pe radicalii din patruzeci și opt, cât și cuceririle lor politice. Burghezul englez, care-și recăpăta puterea, prevedea sfârșitul crizei economice. Descoperirea zăcămintelor aurifere din California și Australia făgăduia emigrarea în massă a celor fără lucru și perspectivele plăcute ale expansiunii comerciale. Anglia ieșea din criza economică, trecând peste pragul după care o aștepta epoca de „înflorire victoriană".

Și după cum cei doi birjari londonezi, Barclay și Perkins, care-l trântiseră în lada cu gunoi pe unul din participanții la înnăbușirea răscoalei ungare, pe generalul austriac Heinau, sosit la Londra prin Septembrie 1850, nu mai puteau fi cu nimic de folos răsculaților unguri, tot așa nici chartismul nu mai putea fi ajutat. In anul 1850 chartismul era sleit de puteri. Incă doi, trei ani și groaznica primejdie chartistă, ce plana ca o amenințare asupra burghezului englez, se risipi definitiv.

10.

ZILE ŞI PIERDERI

— Jerrold, te poftesc să colaborezi la noua mea revistă săptămânală.

— Dar încă n'ai isprăvit „Copperfield"...

— La „Copperfield" mai este mult de lucru; n'am de gând să-i aştept sfârşitul. Forster mi l-a recomandat ca ajutor pe Mr. Willes. Spune că te poţi bizui pe el; am de gând să apar odată pe săptămână cu un eseu, cu o nuvelă, sau, în sfârşit, cu orice mi-o trece prin cap; asta e un fleac pentru mine...

M'am gândit bine la toate. Voi publica articole, impresii, scrisori; evident, subiectele trebue să fie atractive şi în acelaş timp, cum să spun... aş vrea să scoată în relief spiritul poporului nostru şi timpurile prin care trecem. Înţelegi, Jerrold?

— Aşa cred... Ai şi botezat-o?

— La început vream s'o numesc „Fantoma".

— Ciudat nume.

— Uite ce-i, mă gândeam aşa, ca o fantomă să pătrundă peste tot, în toate casele, în toate colţurile şi ungherele, să fie aşa ca un fel de putere pe care nimeni n'o bănuia până acum, o fiinţă închipuită care rătăceşte deasupra Londrei. Şi fantoma asta descoperă în viaţa noastră o faptă ori alta, câteodată vesteşte un lucru ce se va întâmpla într'un loc ori altul... E tare greu de lămurit, nu ştiu cum naiba...

— Da, e greu, cade de acord Jerrold. E vădit că nu-i place ideea lui Dickens.

— Forster e împotriva acestei idei, spune Dickens.

— Eram sigur, dragă Dickens.

Jerrold ghiceşte după ton că Dickens a şi renunţat la fantoma omniprezentă şi urmează:

— Pe scurt, cum ai botezat revista?

— Am încercat să aleg tot felul de nume. Mă gândeam s'o numesc „Charles Dickens", la care să adaug, ceva cam aşa: „Săptămânal închinat culturii şi desfătării oricărui cititor. Redactat de el însuşi".

—Hm...

— Cu un cuvânt, m'am oprit asupra titlului „Household Words" — „Lectura căminului". Revista va fi redactată de mine. Şi aş vrea ca şi dumneata, Jerrold, să colaborezi la ea. Dar te previn de mai înainte, prietene, că admiratorii talentului dumi-

tale nu-ți vor citi numele în paginile ei — revista va fi anonimă.

— Nici vorbă, anonimă, odată ce deasupra fiecărei pagini va figura numele de Charles Dickens! râde Jerrold.

— Lasă gluma, zâmbește Dickens. Țin numaidecât, Jerrold, să-i scriu lui Mrs. Gaskell o scrisoare cât se poate de amabilă, poftind-o să colaboreze la revistă. Trebue să-ți spun că opera ei, „Mary Barton", m'a emoționat adânc.

Trecuseră doi ani de când apăruse „Mary Barton", o carte pe care Mrs. Gaskell o publicase sub un pseudonim, cum fac adesea debutanții. Acum, scriitoarea nu mai era o debutantă; despre romanul ei, care n'avea nimic din ciripitul feminin, ci descria condițiile de viață ale muncitorilor din fabrici, se scria mult. Mrs. Gaskell, desigur că nu a refuzat să colaboreze la revista „Household Words", după ce Dickens o rugase prin scris în cuvinte atât de amabile. Dickens câștigă în ea un colaborator regulat.

Firma Bradbury și Evans era foarte mulțumită de subcripțiile la „Lectura căminului", odată cu apariția primului număr, prin Martie 1850. Nici Dickens n'avea dece să fie nemulțumit. Mr. Willes se dovedi a fi un ajutor minunat, și succesul revistei îi îngăduia să-și vadă de „Copperfield".

Uriah Heep izbutește să-l prindă în mreje pe patronul său, Mr. Wickfield, dar în ceeace o privește pe Agnes, ea nu-și poate îndeplini dorința. Inima fetei bate pentru David, care habar n'are de aceste sentimente. Isprăvindu-și școala la Mr. Strong, băiatul nostru părăsește familia Wickfield, angajându-se funcționar la avocatul Spenlow. Atras mai mult de Dora, fiica avocatului — o copilă naivă — decât de Agnes cea mărinimoasă, David se îndrăgostește de ea.

Ce bine își amintește Dickens de biroul mic al juriștilor Blackmore și Ellis! Și ce ușor îi vine să-l descrie pe David, care lucrează în domeniul juridic. Dar Mr. Spenlow nu-i Mr. Ellis, nici Mr. Blackmore, ci bancherul Beadnell, cel care nu se arătase dispus pe vremuri să-și dea fata după un tânăr necunoscut — Charles Dickens. Timpul trece și David se îndrăgostește tot mai tare de Dora, în vreme ce în familia doicii Peggotty lucrurile stau prost. James Steerfort, fostul coleg de școală al lui David, ademenind-o pe mica Emily, dispare cu ea peste ocean, lăsându-l cu buzele umflate pe cinstitul Ham, îndrăgostit de Emily. E groaznic, dar David nu poate fi de niciun ajutor. Lucruri triste se petrec și cu Miss Betsy Trotwood. Uriah Heep, printr'o serie de escrocherii, reușește să pună strengul de gât patro-

nului său, şi bietul Mr. Wickfield e declarat în stare de faliment, lovitură ce-i pricinueşte moartea. Odată cu asta, şi banii mătuşii Betsy, încredinţaţi lui Wickfield, se duc pe gârlă. David rămâne să-şi poarte singur de grijă. Ca şi Charles Dickens pe vremuri, învăţând stenografia, se dedică reportajului, ajungând reporter parlamentar. Şi se căsătoreşte cu Dora cea naivă până la inconştienţă, femeia-copil, care, ca şi Agnes, şi-a pierdut tatăl. Şi lucrează şi el la o carte, cum lucrase şi Charles Dickens pe vremuri. In timpul ăsta, unchiul bietei Emily, care fusese desonorată de Steerfort, cutreieră continentul în căutarea dragei sale nepoate. Sforţările lui se dovedesc zadarnice. Pe câtă vreme sforţările lui Uriah Heep cel ticălos au mers în plin; afacerea lui murdară a reuşit, e bogat şi înafară de orice primejdie.

Călătoria lui Maclise la Paris nu poate fi de lungă durată. „Copperfield" se apropie de sfârşit. Şi afară de asta, Dickens va fi din nou tată. In Iulie se întoarce la Londra.

Uriah Heep nu poate ieşi învingător. Triumful lui jigneşte simţul dreptăţii. Niciodată n'a reuşit Dickens un tip mai ticălos şi mai urâcios, după cum e greu de conceput că ar fi putut crea un personaj mai simpatic decât Mr. Micawber.

Felul cum se desleagă firul intrigii Uriah Heep-Micawber, dovedeşte maturitatea lui Dickens în compoziţie. Pedeapsa unui ticălos ca Uriah nu putea să vină decât dela un om ca Micawber. Simţul nostru moral cere, odată ce e absolut necesar, ca răsplata să aibă loc. Şi în capitolul cincizeci şi doi îl vedem pe Mr. Micawber apărând ca răzbunătorul tuturor celor care suferiseră de pe urma uneltirilor lui Uriah. Uşurinţa cu care descoperă totul ar fi făcut cinste şi lordului Jeffrey, prietenul şi admiratorul lui Dickens, dus dintre cei vii de un an de zile. Uriah e la pământ, locul lui e la ocnă, de unde, desigur, se va ridica din nou, dar fără colţii veninoşi cu care să mai poată muşca.

Desnodământul se apropie şi pe un alt fir al intrigii: Peggotty — Steerfort. De data asta, însă, pedeapsa pentru seducătorul cel fără de ruşine nu vine dela om, ci dela natură, care la drept vorbind, puţin se sinchiseşte de cum s'a purtat James Steerfort cu mititica Emily. Furtuna binevoieşte să scufunde corabia pe care se află ademenitorul, în drum spre Anglia; mărinimosul Ham, care încearcă să dea ajutor duşmanului, se îneacă împreună cu el. Descrierea artistică a furtunii ne face să ne împăcăm cu acest desnodământ. Ne împăcăm şi cu moartea

soţiei-copil, Dora cea naivă; ne împăcăm şi cu căsătoria lui David cu Agnes, „îngerul cel bun", care-i aminteşte lui Dickens de Mary şi, în sfârşit, ne simţim împăcaţi şi cu răsplata ce-i aşteaptă pe Mr. Micawber.

Indeplinindu-şi rolul de moira [1]) grec, Mr. Micawber, împreună cu credincioasa-i soţie şi cu ceilalţi membri ai familiei, pleacă în Australia, unde va trăi ca un funcţionar fericit al magistraturii orăşeneşti. Şi ce-i drept, cine ar fi putut îndura ideea că Mr. Micawber e sortit să împuşte veşnic francul şi toate să-i meargă de-a'ndoaselea? Dacă Dickens n'ar fi născocit Australia şi postul de „părinte al oraşului", pentru Micawber, romanul „David Copperfield" ar fi fost ameninţat să se lungească la nesfârşit.

Dar aşa, se terminase. Cea din urmă fascicolă apăru prin Noembrie, şi în Decembrie. Georgina, triumfătoare, putu citi următoarele în numărul proaspăt din „Fraser Magazine": „Dupa părerea noastră, „David Copperfield" e cel mai bun roman al lui Dickens. Avem toate motivele să bănuim că descrierea vieţii lui David Copperfield cuprinde multe întâmplări din viaţa scriitorului — întâmplări şi impresii proprii!"

Kate e şi ea de faţă, în sufragerie; o ţine în braţe pe Dora, fetiţa ei de trei luni; Henry Fielding, cel de doi ani, nu are chef să se urce pe scaunul său înalt, arătându-şi nemulţumirea prin ţipete ascuţite. Kate porunceşte ca Henry Fielding să fie scos afară. Dickens protestează.

— Crede-mă, Charles — spune Kate, obosită — uneori nu pot s'aud copiii ţipând. Tu îi vezi numai în orele libere, dar eu sunt veşnic cu ei. Astăzi mă doare capul.

Da, Kate are dreptul să fie obosită. Iată, Dora cea mititică e al nouălea copil. Dickens tace. Henry Fielding, înţelegând că de data asta „pa" nu-i va sări în ajutor, uită cu desăvârşire de disciplină şi Georgina îl scoate cu alai din sufragerie.

— Azi dimineaţă a fost tatăl tău pe aici, spune Kate, trecându-şi mâna peste frunte. Am vrut să te chem, dar el a spus că nu vrea să te turbure.

Henry Fielding îşi face din nou apariţia. E mut ca un peşte, încredinţat, se vede, că-i mai bine să asculte. Dus de mână de Georgina, se îndreaptă spre „pa", încercând să i se caţăre pe genunchi.

Dora s'a trezit şi începe să plângă. Kate se crispează, are

[1]) Destin, la greci. (N. T.).

migrenă. Nu-i puţin lucru să ai cinci copii la rând în şapte ani; şi mititica Dora e bolnăvicioasă. Nu, hotărît, azi Kate nu se simte bine.

— Tu vrei — spune ea — ca eu şi Georgina să-i învăţăm pe copii să fie disciplinaţi, dar tu singur îi răsfeţi când ai vreme, uitând că nu-i poţi disciplina dacă le intri în voie. Le cânţi tot felul de cântece, îi distrezi cu teatrul de păpuşi, şi ei nu mai pot după „pa" al lor... Tu crezi că mi-e uşor să mă războiesc cu ei când au chef să se joace în grădină, chiar sub fereastra ta, sau când le trăsneşte prin minte să alerge pe coridor, prin faţa uşii tale? Uite, de pildă, şi acum: Georgina l-a scos afară pe Henry, dar priveşte-l, e ferm convins că „pa" cel bun va ţine cu el, dacă „ma" îi va da poruncă să iasă din odaie...

Henry Fielding aude că i se rosteşte numele, dar nu-i pasă, se află în siguranţă pe genunchii tatii. Dickens e obişnuit cu asemenea discuţii referitoare la greutatea educaţiei copiilor şi nu prea ia în seamă acuzaţia că-i strică pe copii, făcându-le toate gusturile. Georgina se amestecă şi ea în discuţie.

— Deunăzi, spune ea zâmbind, ce credeţi că mă întreabă Alfred? Zice: „Dece tata a învăţat să danseze polca şi joacă cu Katey şi cu Mamey, şi „ma" nu joacă deloc cu mine, cu Frank ori cu Wally?

Dickens râde cu hohote. Henry Fielding îi ţine isonul — dacă „pa" râde, înseamnă că toate sunt bune.

Da, e drept, „pa" a învăţat să joace polca. Dickens râde şi mai cu poftă, aducându-şi aminte de o scenă recentă. Făgăduise fetiţelor — Katey şi Mamey — să le înveţe şi pe ele blestematul acela de dans, şi într'o noapte, părându-i-se că l-a uitat, se apucase să-l studieze în faţa oglinzii, pe când toţi ai casei dormeau. Şi a trebuit numaidecât să audă Georgina de jos — probabil că se încălzise şi lovea prea tare în parchet... Vai, nostimă mai era mutrişoara ei când băgase capul prin deschizătura uşii!

Dickens râde, dar Kate n'are niciun chef de râs; probabil pentrucă nu se simte bine.

— Am stat de vorbă cu tatăl tău, Charles; şi nu mi-a plăcut deloc cum arată; era cam prea roşu la faţă, şi pe urmă s'a făcut dintrodată alb ca varul. Eu i-am atras atenţia, dar el n'a făcut decât să râdă şi a spus că e un dop: îl arunci în apă — zice — şi iese afară în alt loc, şi baia nu-i pricinueşte niciun rău. Nu înţeleg ce legătură poate fi între un dop şi felul cum arată el, dar ştii cum vorbeşte el, vrute şi nevrute... Nu mi s'a plâns; eu, însă, cred că nu se simte tocmai bine.

Ca şi până acum, „Household Words" nu-i ia prea mult

timp lui Dickens. Dar trebue să dicteze „Istoria Angliei pentru copii", pe care o publică în „Lectura căminului" şi să scrie şi alte articole pentru revistă; în decursul unui an au apărut treizeci şi şase de schiţe şi articole semnate de el. Odată, venind la Londra din Malvern — unde îşi instalase familia — i s'a comunicat că domnul John Dickens se simte rău.

Bătrânul ştia că boala lui e primejdioasă; în ultimele sale zile, băiatul lui venea regulat să-l vadă în locuinţa mică de pe Chapel-Street, unde locuia împreună cu doamna Dickens. Avea şaizeci şi cinci de ani împliniţi. Dar asta nu-l împiedica să facă şi acum haz din toată inima de orice, ca pe vremurile de altădată. Potrivit obiceiului, i se mai întâmpla din când în când să se plângă împotriva soartei vitrege şi să-şi piardă curajul, dar nu treceau nici câteva ore şi curajul i se întorcea ca prin minune şi începea iar să spună că dacă omul e nemulţumit de soarta lui, asta e din pricină că-şi face castele în Spania, pe câtă vreme pacea şi echilibrul sufletesc stau numai în puterea omului.

Dar a venit şi clipa când John Dickens n'a mai găsit în el puterea de a-şi duce mai departe echilibrul sufletesc. N'au trecut nici câteva zile şi i s'a trimis vorbă lui Dickens că tatăl lui e grav bolnav. S'a repezit numaidecât în Chapel-Street, dar Mr. John Dickens l-a privit fără a-l cunoaşte şi s'a stins aşa, fără a-şi mai veni în fire.

Şi aşa, după Fanny părăsise şi tatăl lui viaţa aceasta. Odată cu săvârşirea lor din viaţă s'a rupt orice legătură vie cu trecutul, cu copilăria, cu bucuriile şi suferinţele lui. Cine le mai poate înlocui? In niciun caz, mama. Cu sora lui, Letiţia, nu avea legături mai strânse, iar fraţii lui erau cu mult mai tineri decât el. Astfel că nimeni din cei de aproape nu mai putea face să vibreze în el simţirea puternică atât de cunoscută fiecăruia — chemarea trecutului.

Se spune că ar arăta mai în vârstă decât este. O ştie şi el. Îi place să se uite în oglindă şi câteodată îşi cercetează faţa de mai multe ori pe zi. Are sbârcituri; nu multe, e drept, dar cutele din jurul gurii sunt mai rele decât sbârciturile.

Nu trece mult şi soarta îl duce din nou la cimitirul din Highgate, unde se odihnea John Dickens.

Tocmai ţinea un discurs la adunarea membrilor Fondului teatral, menit să ajute pe actorii bolnavi şi nevoiaşi. Şi în vremea asta, acasă, micuţa lui Dora, care abia împlinise un an, îşi dădea sufletul. Până cum nu-i murise niciun copil.

„Dar în vârtejul vieţii trebue să ne ascundem inimile de priviri străine, dacă vrem să ducem înainte, cu bărbăţie, îndato-

ririle pe care le avem". Erau cuvinte pe care Forster le auzise dela el, când venise să-l vestească, la adunarea Fondului teatral, de moartea năpraznică a copilei. Ducând pe mititica Dora la cimitirul din Highgate, încerca să ascundă de priviri străine adâncimea pierderii suferite.

Mai avea încă de luptat în viaţă.

Intră în grijile mutării din Devonshire-Terrace. Copiii cresc; Charley, e drept că e la învăţătură la Eton, dar şi lui îi trebue o cămăruţă când vine în vacanţă. Pe scurt, trebue să caute o locuinţă cu mult mai încăpătoare. Pe Tavistock-Square găseşte de cumpărat casa în care locuise mult timp redactorul dela „Morning Chronicle", Mr. Parry; pe vremea aceea, când reporterul Charles Dickens considera ca o mare cinste de a lucra sub ordinele domnului James Parry, proprietarul casei cu optsprezece camere de pe Tavistock-Square avea o foarte vagă idee despre reporterul nostru.

Acum, însă, Dickens avea nevoie de cele optsprezece camere şi de sala atât de potrivită pentru spectacolele de familie, precum şi de odaia de lucru, despărţită de sală printr'un perete demontabil. După câte o zi grea de muncă îi plăcea să se plimbe prin casă. Peretele se dădea în lături şi el putea să se plimbe în voie, de-a-lungul celor două încăperi în stare să primească până la trei sute de invitaţi.

Trebue făcute şi câteva reparaţii la casa de pe Tavistock-Square. La asta se poate gândi la Broadstairs, unde copiii respiră din nou aerul mării şi unde s'a obişnuit atât de bine să lucreze. Nu-i rău să stea acolo până în Noembrie, scriind articole pentru „Lectura căminului" şi alcătuind lista de îmbunătăţiri necesare noii locuinţe. Are de gând să-şi mărească şi biblioteca. Odată cu indicaţiile pentru arhitect, trebue date şi dispoziţii pentru cărţile ce vor împodobi rafturile dulapului. Pe cotoarele volumelor ar fi plăcut, de pildă, să vezi titluri de felul următor: „Catalogul statuilor ducelui de Wellington", „Iona. Comentarii despre balenă", „Arta de a scoate măsele"; astfel, pe trei volume ar fi plăcut să citeşti un titlu cu litere de aur: „Cinci minute în China", pe alte două volume „Patruzeci de clipiri din ochi la piramide". Trei volume ar putea fi consacrate unor opere palpitante ca „Havisaid. Convorbiri cu nimeni" şi „Droz. Amintiri despre nimic"; pe vreo patru cotoare ar trebui scris: „Münchhausen. Minuni contemporane", şi alte zece cotoare consacrate unei opere capitale: „Kant. Absurdităţi din antichitate". Complectare la listă se poate trimite oricând...

Dulapul de cărți va fi desenat pe perete, dar așa fel încât mosafirii să n'aibă nicio îndoială că n'ar exista în realitate.

Așa dar, toate își urmează cursul normal. Numai părul se rărește, creșturile de pe față se adâncesc văzând cu ochii; dar leac la asta nu e.

11.

IN INIMA CEȚII

In fața ochilor îi plutește o ceață grea, gălbuie, o ceață pe care numai cel mai mare oraș din lume se poate mândri că o are. Ceața cade pe primele pagini ale romanului, ca apoi să se rostogolească în valuri, din fascicolă în fascicolă. Atâta vede, deocamdată; întâmplările casnice și personajele nu le poate încă deslușì bine. In schimb, își dă seama pe deplin de urmările acestor fenomene atmosferice, obișnuite britanicilor, cu care s'a hotărît să înceapă noul său roman. Ceața nu-ți poate ascunde urmările de care-i vorba. E ciudat, dar, dimpotrivă, ceața îi ajută să le dibuiască.

Gândindu-se la noul roman, la deducția indiscutabilă se mai adaugă și alta. Admiratorii geniului său umoristic vor fi înșelați în așteptările lor. Dar și ceilalți, care admiră la el alte calități, vor găsi, desigur, puține cuvinte de laudă. Până acum, căuta să-i insufle cititorului credința că în țara cea mai bine organizată și mai înfloritoare din lume, nu se poate vorbi, de fapt, de o bună stare și de o bună organizație socială, cum cred cei mai mulți dintre compatrioții lui.

Există în această țară case de muncă, orfelinate educative semănând mai degrabă a închisori decât a instituții de binefacere, închisori transformate în pepiniere de cetățeni nefolositori societății. Există și legi ciudate, care pedepsesc nu numai greșala, dar și reaua intenție; îl pedepsesc, nu numai pe vinovat, dar și pe cel nevinovat. Există și pepiniere de cultură care schimonosesc pentru totdeauna sufletele crude. Paladinii legii își fac de cap în țara aceasta ce se pleacă adânc în fața legii lor — care se abat, în primul rând, asupra lor. E de necrezut cum de s'a cuibărit un asemenea respect de nesdruncinat față de aristocrație, la un popor pus sub ocrotirea marii charte a libertăților.

Iar printre nobili sunt foarte mulți demni de a se afla, pe bună dreptate, pe corăbiile care-i transportă pe răufăcători la

ocnele din Botany Bay, sau la o expoziţie de monştri pe care, dacă i-ar trece prin minte, simpaticul Mark Lemon, s'ar apuca numaidecât s'o organizeze... Există...

Intr'un cuvânt, pentru toate aceste slăbiciuni scoase în evidenţă, a binemeritat dela compatrioţii lui porecla de „radical". Pe limba lor, asta ar fi o ocară. Pe alocuri erau de acord cu Charles Dickens. In unele privinţe, spuneau ei, nu poţi susţine că nu are dreptate.

Pe lângă asta, lucru de căpetenie, atrage atenţia măreţei sale patrii asupra răufăcătorilor şi a caraghioşilor care nu se arătau la înălţimea situaţiei sau a profesiei lor. Citindu-i cărţile, nu se putea să nu se alăture câteodată părerilor acestui radical.

Dar acum, întregul roman e năpădit de ceaţă, şi patrioţii vor găsi pentru el puţine cuvinte de laudă. Se poate chiar să nu-l laude absolut deloc. Deoarece acum a fost aleasă pentru tema romanului o instituţie scumpă inimii englezilor — Instanţa Supremă a Dreptăţii.

Patrioţii ţării se mândresc cu bunul simţ al englezilor. Căci niciunui popor nu i-a venit în minte să creeze două sisteme de justiţie — cea conformă legii şi cea conformă dreptăţii. Legea se poate înşela, cum se înşală şi omul. Afară de asta, legea e inertă şi rigidă şi e nevoie de multă vreme ca s'o poţi schimba. Iată dece englezul a căutat alt mijloc de a împărţi dreptatea, acolo unde legea opunea rezistenţă. Alături de judecătoria unde-i legea stăpână, engiezul a înfiinţat o altă judecătorie, unde în ajutorul judecătorului vine cel mai credincios sprijin — dreptatea infailibilă. Şi acestui for superior, menit să împartă dreptatea, englezii i-au dat numele de „Instanţa Cancelariatului".

Cândva, el, Charles Dickens, povestise despre o victimă a dreptăţii. Incă din „Pickwick", cititorii putuseră face cunoştinţă cu o victimă a Instanţei Cancelariatului. Acum, însă, va demonstra duşmanilor progresului că jertfa aceasta nu e o întâmplare. Că dreptatea infailibilă, sănătoasă, a judecăţii drepte, e o neînţelegere tragică.

Nu-i de mirare că valurile întunecate şi grele ale ceţii vor cotropi întregul roman şi cartea va fi tot atât de întunecată. Dar n'are încotro, trebue să-l scrie. Compatrioţii lui pun mari speranţe în viitoarea desvoltare a comerţului şi industriei; se arată bucuroşi că sărăcimea a înţeles, în sfârşit, că cererile înflăcărate ale răzvrătiţilor chartişti nu se vor realiza niciodată. Inţelesese şi se potolise. Bineînţeles, că tot mai răbufneau în greve şi alte demonstraţii nu tocmai legale. Un lucru, însă, e sigur, că sără-

cimea n'o să facă mai mult decât să provoace greve. Aşa că, buna dispoziţie a patrioţilor — nu se ştie dece numai cei înstăriţi îşi spun aşa! — a crescut simţitor în ultimii ani. Cauza, spun ei, e îmbunătăţirea situaţiei prea iubitei lor Anglii. Dar dacă eşti un observator mai atent, trebue să recunoşti că s'a îmbunătăţit numai situaţia lor personală, nicidecum aceea a Angliei. Sărăcia şi mizeria din scumpa lor ţară n'au scăzut deloc în ultima vreme. Vai, aşa este. Aşa că, n'are dece se teme că buna dispoziţie va prejudicia romanului întunecos pe care se pregăteşte să-l scrie.

Dacă te iei după ce spun prietenii, s'ar părea că în „David Copperfield" a reuşit să nu se prea îndepărteze de subiectul principal. Lucru destul de greu; şi în noul roman trebue să-şi dea aceeaşi osteneală, să-şi grupeze toate personajele cât mai aproape de firul principal, de tema de bază: tema sinistră: Instanţa Cancelariatului. Unele dintre personaje au şi prins contur. Le-a trasat clar, şi între timp se mai poate distra puţin, organizând spectacole în folosul Ligii pentru literatură şi artă.

Liga aceasta e tânără, nu s'au împlinit nici doi ani de când a fost înfiinţată. Dickens, împreună cu Bulwer Lytton, i-au fost naşii principali,când această idee, aşa de bine venită, a fost înfăptuită. Ideea Ligii — întemeiată pe tovărăşie şi ajutor material reciproc al artiştilor şi literaţilor — făgăduia să dea bune rezultate. Literaţii nevoiaşi sau bolnavi, precum şi toţi ceilalţi artişti de orice fel, puteau fi ajutaţi fără să se simtă umiliţi. O idee minunată! Talentul scenic al lui Charles Dickens va fi de mare folos pentru înfăptuirea acestui ajutor. Dickens a fost cel dintâi care a sprijinit Liga, şi acum trupa lui va da o reprezentaţie cu piesa: „Nu-i atât de rău pe cât se pare" — scrisă de Bulwer Lytton anume pentru trupă, având un rol destul de bun, de filfison, pentru Dickens. Ca desert, s'a luat obiceiul să se dea un vodevil. Mark Lemon e mare meşter în vodeviluri. Fără a ţine seama prea mult de subiect, a aranjat „Memoriile domnului Nightingale".

Şi pentru întâia oară, oraşul Clifton are norocul să-l vadă pe scena teatrului său pe Charles Dickens. E deajuns să apară la rampă, în piesa lui Bulwer Lytton, pentru ca toţi amatorii de teatru să se încredinţeze de chipul grozav de original în care se poate interpreta un tip de filfison de pe vremea lui Fielding şi Smollet. Lordul Wilmot, regele modei, s'a transformat într'un fel de corsar olandez plin de semeţie... Şi iată, piesa în cinci acte a luat sfârşit. Cortina se ridică din nou.

Publicul scoate exclamaţii pline de uimire. In faţa lui se

află Sam Weller. Uimirea creşte când Sam se preface într'un avocat limbut, avocatul într'un ipohondru şi, în sfârşit, ipohondrul, într'un fel de Mrs. Gamp, faimoasa infirmieră din „Martin Chuzzlewit...".

Iar când Dickens apare ca duelist, mânuind spada şi amintind spectatorilor de duelurile în care se dovedea atât de meşter domnul Crummles din „Nicholas Nickleby", entuziasmul celor din Clifton ar fi făcut cinste şi unui Macready...

In Martie 1852, prima fascicolă din noul roman se află în mâinile celor treizeci de mii de cititori. Romanul e iarăşi ilustrat de Phiz, Phiz cel neîntrecut, pe nume Heblot Browne atât de cunoscut cititorilor din „Pickwick", „Nickleby", „Chuzzlewit", „Dombey" şi „Copperfield". Gravurile lui erau uşor de deosebit de acelea ale lui Cattermole, din „Pendula meşterului Humphrey"! Şi acum, tot el, vechea noastră cunoştinţă...

Şi deodată cititorul e învăluit de ceaţă, şi în inima ceţii se află lord-cancelarul în Instanţa Cancelariatului, Instanţa Supremă a Dreptăţii, judecând, pentru a câtea oară?, procesul cu moştenirea familiei Jarndyce. Câte rânduri de oameni a chemat Instanţa — şi câţi ani de-a-rândul? — la acest proces! Mereu alţi copii se nasc, cresc, îmbătrânesc şi mor, şi Instanţa Supremă a Dreptăţii încă nu şi-a spus cel din urmă cuvânt. Unul din reclamanţi s'a şi sinucis, altul, John Jarndyce, scos din fire, a renunţat la procesul blestemat. Dar afară de aceştia mai sunt şi alţii, reclamanţi şi moştenitori ai acestora. Pe doi din ei, legea îi ia sub ocrotirea ei. John Jarndyce primeşte la el, în „Casa rece", pe aceşti doi moştenitori, un băiat şi o fată: Richard Carstone şi Ady Clair. Şi tot aici, în „Casa rece", e primită şi o orfană, un copil din flori, Esther Sommerson, sortită să fie dama de companie a singuraticei Ady.

David Copperfield şi-a povestit viaţa. Şi-o povesteşte şi Esther Sommerson.

Procesul, cumplit din pricina situaţiei fără ieşire, îşi întinde aripa-i neagră peste „Casa rece" şi peste toţi cei care locuesc în ea. Umbra neagră cade şi peste bieţii nenorociţi care locuesc clae peste grămadă în nenumăratele case din jurul Instanţei Cancelariatului — peste o biată bătrânică nebună care visează la sfârşitul fericit al procesului ei fără nădejde, şi peste un biet copist ciudat şi înfometat, care se sinucide. Dar şi în „Casa rece" se vor mai întâmpla fapte tragice printre cei legaţi de acest proces blestemat. Până una alta, însă, toate-s bune. Ady şi Richard se îndrăgostesc unul de altul; apar: frumoasa lady

Dedlock, soţia domnului Dedlock, un om de şaptezeci de ani; apoi, Harold Skimpole cel fluşturatic, Mrs. Jefliby cea cu mulţi copii, filantroapă maniacă, persecutată de chestiunea colonizării Africei, băieţaşul măturător, Joe, tânărul chirurg Woodcourt... Cititorul începe să descurce iţele povestirii, ghicind legăturile pe care le face scriitorul între sinistra „Casă rece" şi moşia domnului Dedlock cu toţi care locuesc acolo.

Dickens nu vrea să ducă povestirea pe cărări lăturalnice. Poate că şi înainte de a se apuca de Copperfield, luase aceeaşi hotărîre, dar personajele îşi vedeau de multe ori de treburile lor, neluând în seamă subiectul principal. Acum, Dickens îi sileşte pe toţi să se intereseze de firul central al povestirii.

E o problemă grea pentru oricine, dar mai ales pentru el. Închipuirea lui e prea nestăpânită şi se vede veşnic nevoit să se lupte cu ispita de a vârî în acţiune mereu alţi oameni şi de a născoci situaţii noi. Şi-apoi, câte griji cu cei cărora le-a dat viaţă! In noul roman sunt gata să ia parte la acţiune, nu mai puţin de optzeci de inşi. Nu-i lucru uşor să-l pui pe fiecare la locul lui, în preajma „Casei reci" şi a Instanţei Supreme, căci par a fi gata în orice clipă să se împrăştie.

Lucrează regulat şi cu încordare. Apoi, mutându-şi familia la Dover, continuă acolo lucrul. Dar Liga pentru literatură şi artă are nevoie de bani. Trupa lui Dickens porneşte în turneu cu aceeaşi piesă de Bulwer Lytton şi cu acelaş vodevil de Mark Lemon.

In trupă se află un actor nou, Wilkie Collins. Dickens îl îndrăgeşte dintrodată, şi-i place şi romanul lui, „Antonina sau Căderea Romei"; are de gând să-l atragă pe scriitorul acesta de douăzeci şi opt de ani în cercul colaboratorilor dela „Lectura căminului".

Intre timp, cititorul a făcut bine cunoştinţă cu Mr. Jarndyce cel atât de blajin şi delicat, şi cu Mr. Harold Skimpole.

Pe măsură ce domnul Harold Skimpole îşi dă arama pe faţă, bănuelile cititorului cresc: nu cumva autorul a vrut să-l înfăţişeze pe ziaristul şi eseistul Leigh Hunt? Bineînţeles că nu-i vorba de toţi cititorii; au bănueli, mai ales, literaţii cărora capacitatea proverbială a lui Leigh Hunt de a trăi pe spinarea semenilor săi le e prea bine cunoscută. Şi cărturarii aceştia bănuitori nu pot fi duşi de nas de meşterul Phiz; e drept că nimeni nu l-ar putea recunoaşte în gravură pe Leigh Hunt; Harold Skimpole nu seamănă deloc cu vestitul gazetar; Dickens, prevăzând bănuelile, a avut grijă să dea pictorului indicaţii precise; totuşi, precum se vede, scopul n'a fost atins. Asemănarea

lui Skimpole cu publicistul fără frică — cel care avusese de suferit de pe urma unei vorbe lipsită de respect la adresa prințului regent — e neîndoelnică. Harold Skimpole are un principiu: nu face deosebire între lirele lui și ale altora, și egoismul lui — ca și al lui Leigh Hunt — are ceva copilăros care te atrage, ba chiar, am putea spune, un fel de eleganță care te farmecă.

Dar Mr. Skimpole n'are nicio legătură directă cu evenimentele deasupra cărora plutește umbra întunecată a Instanței Cancelariatului și a „Casei reci" — evenimente pe care cititorul le presimte. Tânărul Richard Carstone, încercând câteva meserii, intră în armată ca ofițer inferior; dar deasupră-i plutesc nori amenințători; nu va putea scăpa de primejdie; afacerea cu moștenirea familiei Jarndyce îl va prinde în mrejele ei; se mai întrevăd evenimente tragice și în legătură cu soarta doamnei Dedlock. Frumoasa lady arată un interes ciudat față de moartea bătrânului copist de acte juridice, îl răsplătește cu dărnicie pe Joe, un băiețandru măturător care-i aduce știri despre neînsemnatul copist, trezind astfel oarecari bănueli domnului Tulkinghorn, avocatul domnului Dedlock. Pe scurt, ceața care se ridicase din primele pagini ale romanului se adună în nori groși deasupra tuturor celor care au vreo legătură cu „Casa rece".

Timpul trece cu lucrul romanului. Se apropie vara anului 1853 și trebue să-și scoată din Londra copiii și pe ceilalți ai casei. Kate are în brațe un nou prunc, un băiat, Edward Bulwer Lytton, numit așa în cinstea nasului său; are iar nouă copii. Dickens se hotărăște să-și petreacă vara în Franța, la Boulogne.

In grădina ce se întinde pe țărm, de-a-lungul mării, în apropierea drumului spre Calais, se află o seră și o cascadă. Copiii se bucură de cascada pe care n'o aveau la Broadstairs, iar Dickens petrece, privind jocurile publice care se desfășură zilnic în apropiere de vila lor. Francezii sunt un popor vesel. Jocul de duminecă, în aer liber, e un spectacol plin de animație, iar prietenii lui, John Leech și Wilkie Collins, care sunt instalați în apropiere, sunt convivi distractivi în orele-i de odihnă și buni tovarăși de plimbări lungi. Păcat că nu pot fi convinși că Charles Dickens trebue, numaidecât, să-și lase barbă și mustăți...

Prietenii stăruie asupra neajunsului pe care-l va pricinui barba, frumusețiî onoratului Charles Dickens; dar adversarii bărbii sunt până la urmă înfrânți. Basta ! a trecut de 40 de ani și e capul unei familii mari, un om cu greutate ; ori, tocmai barba și mustățile sunt apanajul vârstei înaintate. Dar lucru de căpetenie e faptul că el hotărîse astfel. Mai hotărîse ca după terminarea romanului să plece pentru vreo trei luni în Elveția și

Italia, să se odihnească, şi propune şi prietenilor să plece cu el. John Leech poate fi liniştit, nu va fi nevoit să traverseze marea, chinuindu-se cu răul de mare de care se teme atât de mult, iar „Punch" să facă ce ştie şi să se lipsească de el un oarecare timp ; cât îl priveşte pe Wilkie Collins, trebue să viziteze neapărat, din nou, Italia, ca să-şi poată da seama dacă se produseseră schimbări de când trăise acolo, în frageda-i tinereţe, împreună cu onorabilii săi părinţi. Wilkie e, fără îndoială, un scriitor plin de viitor şi trebue să observe obiceiurile şi altele...

„Punch" ar putea fi în stare să se lipsească de John Leech, acceptă pictorul cu modestie, dar, din păcate, Leech nu se poate lipsi de „Punch!" Dar Wilkie Collins, convins de argumentul nesdruncinat al prietenului mai vârstnic, e gata să plece oriunde.

Minunat ! Trebue să isprăvească romanul până în Septembrie. Tirajul „Casei reci" creşte — după câte îi comunică Bradbury şi Evans — care sunt nevoiţi să scoată acum, nu treizeci, ci patruzeci de mii de exemplare.

Incetul cu încetul, luându-se pe urmele jurisconsultului Tulkinghorn, cititorul pătrunde în taina frumoasei şi mândrei lady Dedlock. Juristul îl urmăreşte pe băieţandrul Joe, cu care lady Dedlock întreţine legături de afaceri ; află astfel că proprietarul tirului, Mr. George, fusese odinioară ordonanţa căpitanului Hawdon, că acest căpitan avusese o iubită, şi că din această legătură se născuse şi o fiică... Dar ce legătură poate avea asta cu lady Dedlock ? gândeşte, nedumerit, cititorul. Curând, însă, nedumerirea i se risipeşte. In lumea asta se petrec tot felul de lucruri ciudate; misteriosul copist muritor de foame, care-şi sfârşise zilele undeva, într'o cocioabă, nu era altcineva decât acel căpitan Hawdon...

Acum, şi Tulkinghorn şi cititorii sunt lămuriţi pe deplin. Lady Dedlock nu se interesase fără rost atât de mult de soarta acelui copist muritor de foame. Mândra lady îşi tăinuia trecutul. Avea undeva o fiică nelegitimă. Agerul Tulkinghorn descoperă că fiica asta e chiar Esther Sommerson, cea găzduită la „Casa rece". Umbra neagră a procesului Jarndyce a prins în plasa-i casa cea tristă. Richard Carstone ajunge un maniac. Singurul lui scop în viaţă e să sfârşească odată cu veşnicul proces. Dragostea soţiei lui nu-i în stare să-l lecuiască.

Cealaltă dramă, schiţată sumar, se lămureşte acum pe deplin. Lady Dedlock şi-a găsit copila şi a fost iertată de ea ; dar Tulkinghorn nu-şi pierde vremea de pomană. Taina frumoasei lady e în mâinile lui şi e fără milă, jucându-se cu biata-i victimă

ca o pisică necruțătoare cu un șoarece. Nu se poate să nu se verse sânge, măcar la figurat. Dar sângele curge cu adevărat: Tulkinghorn e găsit mort. Nu, nu l-a ucis lady Dedlock; bărbatul ei e încredințat de nevinovăția soției sale, iertându-i trecutul. Dar la ce-i mai poate folosi iertarea, când e găsită și ea moartă, pe mormântul fostului ei iubit? Și îndată după asta se lămurește că ucigașul lui Tulkinghorn e franțuzoaica Hortensia, camerista trufașei lady, răpusă de soartă.

Răpus de soartă e și tânărul Richard. L-a dat gata procesul Jarndyce. S'a găsit un testament ce nu poate fi contestat. Richard și Ady sunt moștenitorii legali. Instanța Cancelariatului, Instanța Dreptății, nu și-a spus încă ultimul cuvânt. Când, în sfârșit, se pronunță, nu mai e de niciun folos, căci cheltuelile de proces au înghițit toată moștenirea. Richard moare, răpus de sbucium, cum se întâmplă cu toți cei obsedați. Procesul Jarndyce l-a răpus.

Oare nu-i prea posomorît sfârșitul? Cititorul se va arăta nemulțumit. Dickens orânduește în grabă soarta celor două eroine: Esther Sommerson și Ady, văduva lui Richard, rămasă cu un copil în brațe, în grija blajinului Jarndyce. Acum se poate pune punct cărții. A isprăvit și „Istoria Angliei pentru copii", pe care a dictat-o stenografei, printre picături. In sfârșit, poate pleca la odihnă...

Wilkie Collins și pictorul Augustus Egg îl întovărășesc. Călătorii nu au de gând să rămână în Elveția. E Noembrie, e frig, tot atât de frig ca și acum nouă ani când pornise din Genova, ca să viziteze orașele italiene. Locuitorii Genovei își amintesc bine de el. Și el își amintește bine de Genova, unde toate erau neschimbate, ca și acum nouă ani. Vechea Genovă e, desigur, afară de Veneția, cel mai pitoresc oraș din Italia; a rămas cu aceeași convingere. Și tot așa ca și acum nouă ani, Neapole e la fel de murdar și de sărăcăcios, lucru pe care căuta să-l uite odinioară, atunci, în dimineața aceea, pe când se desfăta în fața priveliștii mărețe a Golfului Neapole; orașul i se pare și acum tot așa de puțin atrăgător.

Iată-i la Roma. Ciudați mai sunt și pictorii ăștia! De extaz, lui Augustus Egg i-a pierit graiul, privind vestitele pânze.

Călătorii au ajuns la Milano. Orașul e acelaș pe care-l știe, cu aceleași străzi populate și aceiași oameni amabili, numai că e mul'ă, multă armată austriacă! Pe orice stradă ai trece, la toate ferestrele palatelor, nu vezi decât soldați austriaci, murdari. Proprietarii palatelor nu mai sunt în Milano. Și aici, ca și

în alte oraşe italiene, n'a mai rămas decât un număr mic de muritori de rând, locuitori băştinaşi. Toţi ceilalţi, patrioţi de elită, au fost siliţi să-şi părăsească Patria.

Dickens se simte înviorat. E din nou la Londra. Trebue să se pregătească pentru lectura publică dela Birmingham. Făgăduise demult admiratorilor săi de aici să le citească o nuvelă de Crăciun în folosul Institutului de Mecanică, înfiinţată de curând. Lectura fusese fixată pentru sfârşitul lunii Decembrie.

Birmingham e oraşul metalurgiştilor, al mecanicilor şi al meşterilor în aramă şi fier.

Iarna din anul acesta e friguroasă. Prin căminuri, în apartamentele dela „Hotelul Reginei", pâlpâe focul. Dickens are un mosafir, pe preşedintele de consiliu al Institutului celui nou, un gentleman grăsuliu, cu favoriţi îngrijiţi şi ochi reci ca de oţel. Şade în faţa focului, bând Xeres pe'ndelete, vorbind rar şi grav, fără a-şi permite un singur gest. Dickens, cu barba în palmă, muşcând-o din când în când, îşi ascultă oaspetele. Onoratul gentleman e foarte mândru de oraşul lui; e fabricant, nici vorbă că-i fabricant.

— Oraşul meu ar putea să acopere toată suprafaţa globului cu tablă de fier produsă de industria noastră — spune dumnealui. Aruncăm pe piaţă milioane de kilometri de sârmă de aramă şi atât de multe cuie şi ace, încât nici calculatorii dela Monetăría Statului n'ar putea să le dea de număr...

Gentlemanul e amator de hiperbole, slăbiciune izvorîtă din credinţa nestrămutată în atotputernicia industriei din Birmingham.

— Cine nu cunoaşte electrometalurgia noastră, domnule Dickens? Puştile şi săbiile noastre, lămpile, vagoanele de cale ferată, butonii de cămăşi? Vagoane de cale ferată şi butoni! Din ce v'am spus, vă puteţi face o idee, domnule Dickens, de ce suntem în stare să facem; constatarea de mai sus vă poate dovedi perspectivele măreţe de care nu-şi prea dau seama compatrioţii noştri când iau măsuri ce-ar putea contribui la propăşirea Birminghamului. Din păcate cifrele seci ascund, adeseori, ochilor noştri, viitorul.

In glasul lui se simte un fel de dispreţ pentru compatrioţii care nu sunt în stare să preţuiască perspectivele măreţe ale viitorului.

— Dar nasturii noştri renumiţi, domnule Dickens!

Aici îşi îngădue un gest plastic. Dickens îşi muşcă barba, cu ochii la degetele albe şi mari, uşor încârligate, ale mosafi-

rului său. Da! E o mână în care ar putea să încapă întregul viitor al Birminghamului.

— Dacă nu mă înşel, sir, vestiţii dumneavoastră nasturi mai sunt numiţi şi **brummagem** [1]) ? Mr. Jingle din „Pickwick" al meu îi numea astfel, pe câte îmi aduc aminte.

— Ha-ha-ha! râde gentlemanul fără a-şi pierde nimic din gravitatea sa. Sunteţi cel mai mare umorist al vremurilor noastre, domnule Dickens. Exact! Pe timpuri, Birminghamul nostru şi-a schimbat numele în Brummagem, şi de atunci au şi fost numite monetele false nasturi brummagem...

— Şi asta, din pricină că butonii, tabacherele şi alte produse ale fabricilor din Birmingham semănau cu cele de argint numai la vedere ?

Acum, de când a lăsat să-i crească barbă şi mustăţi, îşi poate ascunde zâmbetul cu mai mare uşurinţă.

— Dar asta n'are nicio importanţă, schimbă el vorba, mai bine spuneţi-mi dacă ideile chartiste stăpânesc minţile lucrătorilor ca şi mai înainte. Trebue să aveţi, ca să zic aşa, ştiri neoficiale.

— Idei chartiste, domnule Dickens ? Birminghamul n'a făcut niciodată caz de chartism.

— Oare aşa să fie, sir ? Am obiceiul să urmăresc viaţa socială a ţării şi îmi amintesc de Uniunea Politică din Birmingham de acum cincisprezece ani, care a întocmit o cerere către Camera Comunelor, cerere aprobată de întregul partid chartist. După cum îmi amintesc, n'a trecut niciun an după aceea şi conventul chartist s'a mutat la Birmingham. Imi amintesc de desordinile din oraşul dumneavoastră... Vreau să spun de bătaia pe care au primit-o concetăţenii dumneavoastră din partea celor dela poliţie, când s'au adunat, dacă nu mă'nşel, pe... cum îi zice? — pe Bull Ring. Şi dacă nu mă trădează memoria, asta s'a petrecut chiar un an după ce s'a mutat conventul la Birmingham. Exact, exact. După cum vedeţi, sunt la curent cu cele ce se întâmplă la dumneavoastră, dragă domnule.

— Ceeace face cinste oraşului nostru, domnule Dickens. Dar, zău, vă înşelaţi crezând că agitaţiile rebelilor chartişti au avut vreo importanţă.

— Eu vă întreb de succesul ideilor chartiste printre muncitorii dela fabricile din Birmingham.

— Ah, da, înţeleg perfect ce vă interesează, domnule Dic-

[1]) Din Birmingham, fals. (N. T.).

kens. Am o mare admirație pentru mecanicul Toodles, pe care l-ați descris în romanul dumneavoastră „Dombey și Fiu!". Un mecanic care trăiește, din fericire, necontaminat de idei chartiste. Dumneavoastră binevoiți a întrebuința cuvântul „idei", cu toate că eu nu sunt perfect lămurit dacă se pot numi „idei" pornirile câtorva oratori demagogi care căutau să le bage în cap muncitorilor revolta împotriva unei nedreptăți închipuite. Nu vreau să intru în discuții cu dumneavoastră, dar vă asigur că Thomas Atwood, membrul Parlamentului care conducea așa zisa Uniune politică din Birmingham, n'a știut să atragă massele noastre de muncitori. De altfel, niciunul din politicieni n'a reușit să facă ceva...

Dickens îl lasă să vorbească. Dar el a venit aici să citească o poveste de Crăciun în folosul unei Instituții de cultură, nu să stea la taifas cu acest cetățean din Birmingham. Îi ascultă glasul plin și sigur; privește ochii acestuia de un albastru deschis, înfundați în orbite, sub sprâncenele arcuite. Se uită la mâinile-i atât de mari, albe, cu degete enorme, umflate parcă; mâini, desigur, la fel de nemiloase ca și ochii lui albaștri. Și deodată îi trece prin gând că poate chiar omul care stă în fața lui a chemat armata, acum treisprezece ani, ca să-i împrăștie pe liberii cetățeni englezi, pe nevestele și pe copiii lor, veniți la meetingul de pe Bull Ring. E încredințat că domnului acestuia, niciun doctor nu i-ar putea descoperi inima acolo unde ar trebui să fie.

— O'Connor se află la balamuc, iar alți rebeli se războiesc între ei, dragă domnule Dickens. Chartismul, se poate spune, nu mai există, iar muncitorii din fabricile noastre n'au niciun motiv să se plângă de situația lor...

Cetățeanul Birminghamului nu se aștepta ca cinstitul oaspete să aducă discuția pe un tărâm atât de puțin interesant. Socotește că a venit vremea să mai vorbească și despre altceva. Și deodată, Dickens își amintește de o altă întâlnire. Asta se petrecea în America. Tot așa ca și acum, cel care stătea în fața lui spunea, pe deplin încredințat, că negrii n'au niciun temei să se plângă de stăpânii lor albi... Și lăsându-și dintr-odată barba în pace, spune, privindu-l țintă pe domnul din Birmingham :

— Unii dintre fabricanți, domnule, au tendințe monstruoase de stăpânire absolută, și pe mine mă preocupă o chestiune, și anume : care-s hotărîrile până la care li s'ar putea înlesni muncitorilor calea spre această nemulțumire ?

Gentlemanul nostru nu-i prost deloc. Îi sunt deajuns câteva clipe ca să pătrundă adevăratul înțeles al frazei. Scriitorii, când vor ei, pot să se exprime destul de întortochiat.

— Adică, noi înlesnim muncitorilor calea spre nemulțumire? Nu sunt de acord, dragă domnule Dickens. Dumneavoastră vorbiți de hotare... Bine. Să tălmăcesc vorbele dumneavoastră, în sensul că aceste hotare, spre care i-am împinge noi pe lucrători, ar fi, de pildă... grevele?

Onoratul domn așteaptă acum un răspuns. Ar fi vremea să pună capăt acestei discuții.

— Eu, în niciun caz, n'am de gând să fac grevă, spune obosit Dickens, așa că, din partea mea, puteți fi liniștit.

— Cum ați spus? Glumiți ca deobicei, domnule Dickens.

Scriitorul se scoală, concediindu-l fără multe fasoane.

— Am făgăduit Institutului de mecanică să repet lectura; bineînțeles, dacă cei din Birmingham își vor exprima dorința să mă asculte încăodată. Fiți așa de buni și dispuneți ca biletele pentru viitoarea ședință să fie vândute printre muncitorii din fabricile dumneavoastră la prețuri foarte reduse. Și acum, vă cer iertare, domnule, dar sunt așteptat demult...

Birmingham e un oraș industrial. E plin de fum; zăpada de pe străzi și de pe acoperișuri e presărată toată cu pulbere neagră. Fabrici împrejmuite cu ziduri de cărămidă sunt și în centru, nu numai la marginea orașului. Dis-de-dimineață, în bezna lui Decembrie, puhoiul de lucrători intră pe porțile fabricilor, pentru ca după o zi de muncă de zece ore să se scurgă pe aceleași porți, împrăștiindu-se prin aceeași beznă a lui Decembrie. Dickens se plimbă prin Birmingham; orașul nu prezintă nimic interesant de văzut și n'are nici trecut istoric. Orașul a început să-și croiască viitorul abia când au fost descoperite zăcămintele de minereuri, de fier și cupru, și coșurile au pornit a scoate fum. A fost făurit de dibăcia oamenilor care nu apar pe străzile Birminghamului în soarele acelor zile de iarnă. A fost făurit și întărit. In prezent, îi spunea lui Dickens un om din partea locului, în Birmingham se clădesc atâtea case anual, cât nu număra întregul oraș acum 100 de ani.

Aici, știe bine, se află mulți cititori de-ai lui. El de crezut că va mai avea o ședință de lectură, și că muncitorii din fabrici îl vor putea auzi pe Charles Dickens. Pentru întâia oară citește în fața unui auditoriu atât de numeros.

In Town Hall încap aproape două mii de spectatori. Locuitorii orașului se fudulesc grozav cu sala asta a lor, copiată

după templul lui Jupiter Stator din Roma ; căci primarul orașului e un mare admirator al antichității.

Succesul primei ședințe întrece așteptările. Cititorul are în fața lui, pe scenă, pe Charles Dickens. Știa, desigur, că e un actor minunat, însă de auzit îl aude pentru întâia oară citind pe estradă. Nu, o astfel de lectură încă nu i-a fost dat să audă.

Dickens citește „Cântec de Crăciun". Institutul de mecanică îl roagă respectuos să repete lectura. Dar ce prețuri au biletele? Muncitorii nu pot plăti prețuri mari, chiar dacă spectacolul e în beneficiul Institutului. Dacă domnul Dickens nu are nimic împotrivă, atunci s'ar putea organiza pentru muncitori o a treia ședință.

El primește și citește „Greierul din vatră". Iar pentru a treia ședință alege din nou „Cântec de Crăciun".

In fața lui sunt muncitorii din Birmingham. El e pe estradă. Când aplauzele se mai potolesc, se adresează muncitorilor în felul următor :

„Dacă au existat vreodată timpuri — lucru de care mă cam îndoiesc — când o clasă putea să înflorească în voie, pentru binele ei și al societății, apoi acele vremuri s'au dus pentru totdeauna. Un principiu de căpetenie care trebue să stea la temelia Institutului de mecanică, e întovărășirea celor două clase de patroni și salariați, care lucrează laolaltă aci ; numai astfel se va crea o bună înțelegere între toți cei care depind unii de alții și nu pot unii fără alții, căci dușmănia nu poate avea decât urmări triste..."

Dă cu ochii, în rândul întâi, de cunoștința lui, patriotul din Birmingham, care aprobă din cap, subliniind fiecare vorbă a oratorului. Și Dickens simte un fel de sfârșeală, deși nu începuse încă să citească.

Și când sfârșește, ovațiile pornesc, nepotolite. Oare, citește întradevăr așa de bine ?

12.

FANTOMA TIMPURILOR GRELE

Gentlemanul din Birmingham amintise de blândul mecanic Toodles, care-l considera pe domnul Dombey ca pe un zeu. Nici vorbă, nu toți muncitorii din fabricile Birminghamului cunosc cărțile lui Charles Dickens. Totuși, printre ei sunt destui

cititori ai operelor sale. Da, domnul Dickens le deschide ochii asupra raporturilor care ar fi de dorit să existe între domnul Dombey și mecanicul Toodles.

Nu, nu, stimate sir, domnul Dickens nici nu s'a gândit să facă una ca asta. Acum, desigur, sunteți plin de încredere, dar ia să vă văd, dacă s'ar întâmpla să se strângă din nou mulțimea și ar porni să spargă depozitele și magazinele, așa cum s'a întâmplat un an după ce fusese măcelărită mulțimea fără arme, acolo, pe Bull Ring. Focul mistuia cu veselie mormane de mărfuri; dumneavoastră, însă, nu vă simțeați deloc vesel.

Numai focul; afară de el, nimeni n'a atins cu un deget măcar faimoasele produse ale prea vestitelor dumneavoastră fabrici; niciunul dintre rebeli nu s'a lăsat ademenit de prada ușoară. Probabil că asta a fost pentru dumneavoastră o mare desamăgire. Deaceea v'ați grăbit să trimiteți din nou după armată, îndemnând-o să tragă în oameni. In felul acesta ați dovedit lumii ce credeți despre raporturile dintre dumneavoastră și lucrătorii dumneavoastră. Numai că domnul Dickens, descriindu-l pe mecanicul Toodles, nu socotea aceste raporturi prielnice. Vă înșelați, sir, de credeți cumva că el vă împărtășea părerile referitoare la chestiunea asta atât de delicată. Și nici acum n'o împărtășește.

El spune sus și tare că pretențiile domniei-voastre de a stăpâni sunt de-a-dreptul monstruoase. Și v'a spus-o și în față, când siguranța domniei-voastre și credința nemăsurată a domniei-voastre în menirea sfântă a proprietarilor de fabrici din Birmingham l-au scos din fire. Și ca să vădească și mai mult aceasta, a spus-o și lucrătorilor, în câteva cuvinte. A încercat să lămurească atât lucrătorilor, cât și domniei-voastre, care-i părerea lui asupra unei chestiuni atât de delicate.

Probabil că n'a reușit să se exprime limpede. Și-a dat seama de faptul acesta când v'a văzut zâmbind, aprobându-l cu capul. Nici vorbă, v'ați adus aminte că Charles Dickens nu-i îndeamnă pe lucrători la grevă și nici nu-i învață să devasteze magaziile angrosiștilor. Ei, drăcia dracului! Doar Charles Dickens a atacat în public pretențiile domniei-voastre de stăpânire. A declarat, doar, că, după părerea lui, ambele clase — de stăpâni și muncitori — au deopotrivă nevoie unii de alții. Cu alte cuvinte, că existența unora depinde de a celorlalți și că, deci, cu ce drept se gândește cineva să stăpânească, odată ce el singur n'ar mai avea nimic fără ajutorul celorlalți? Charles Dickens propovăduește pacea și înțelegerea reciprocă, unirea tutu-

ror forțelor în folosul obștesc, munca în comun, plină de abnegație, cu lăsarea de o parte a tuturor intereselor egoiste.

Oare n'a vorbit el destul de lămurit despre ținta măreață spre care se îndreaptă toate gândurile lui? Țintă care, după părerea lui, poate fi atinsă. De n'ar fi așa, nu și-ar fi scris cărțile, n'ar fi luptat împotriva răului social, n'ar fi propovăduit fără odihnă adevărul simplu că inima omului își poate găsi calea cea dreaptă ce duce la fericirea și binele obștesc.

Și totuși, cunoștința lui din Birmingham zâmbea, aprobându-l cu capul. La naiba! Cu cât trăiește, cu atât se încredințează că unii oameni n'au inima acolo unde ar trebui să fie. Domnia ta, prea stimate domn din Birmingham, ai înțeles un singur lucru. Anume, că Charles Dickens e împotriva grevelor. Restul nu te interesează și pur și simplu nici nu l-ai luat în seamă. Ești ca toți aceia pe care-i întâlnești cu duiumul în cale, tot mai mulți pe măsură ce trec anii.

Dar slavă Domnului! In lumea asta sunt destui oameni care caută calea cea dreaptă. Și acestora trebue să li se dea o mână de ajutor. Sunt vremuri grele. Fabricantul din Birmingham n'are decât să vadă viitorul în culori strălucitoare. Dinspre partea asta s'a liniștit, depozitele lui nu vor fi jefuite, chartismul s'a stins cu desăvârșire. Dar s'a stins oare și dușmănia dintre patronul fabricilor din Birmingham și lucrătorul lui? A coborît oare în sufletele oamenilor lumina păcii? De nu va lupta pentru asta, atunci ce va aduce ziua de mâine?

Trebue numaidecât să scrie un roman și să-l numească „Timpuri grele". Sunt două vorbe pe care le auzi peste tot; numai la amicii cetățeanului din Birmingham se întărește credința într'o întorsătură fericită a evenimentelor.

Romanul nu trebue să fie lung. N'ar fi rău să-l publice în „Household Words"; nu încape îndoială că tirajul revistei va crește. Toți cei care se interesează de chestiuni sociale nu-l vor trece cu vederea. O să fie cam greu să treacă dela fascicolele lunare la apariția regulată într'o revistă săptămânală; dar n'are ce face, trebue să reziste.

Planul romanului e gata; în Aprilie va putea începe să-l tipărească; mai sunt încă vreo trei luni, e destulă vreme... Și mai trebue să se țină și de făgăduiala dată copiilor. Dece „pa" să apară pe scenă, și ei nu? Șarada e un joc foarte interesant: „pa" inventează niște șarade atât de nostime, și mosafirii fac atâta haz, nu-i așa? Șaradele ar fi și ele un fel de teatru, totuși nu-i același lucru...

Când locuia la Devonshire-Terrace, „pa" spunea că sala

e prea mică pentru un teatru adevărat; dar acum, când în casa din Tavistock este o sală imensă, dece nu s'ar aranja un teatru? Actori se găsesc, în primul rând chiar ei, şi apoi dece n'ar juca vreun rolişor şi Henry Fielding, că e destul de mare acum, are cinci ani? Pe urmă, copiii „unchiului Mark", chiar şi „pa", „unchiul Mark" şi mai câţi alţii... N'a avut încotro, a fost silit să făgăduiască întemeierea teatrului „Tavistock House". Şi acum trebue să se ţină de făgăduială.

„Tavistock House" ar fi bine să fie inaugurat în ajunul Bobotezei anului 1854 — în noaptea a douăsprezecea, cunoscută oricărui şcolar. Bineînţeles, „unchiul Mark" — Mark Lemon — e cel mai activ dintre toţi; fără el nu se poate face nimic; cum apare el, toată casa-i cu fundul în sus, şi haz şi veselie, ca şi cu „pa". In trupă intră şi copiii lui, prieteni vechi, şi cu toţi se apucă să pună în scenă „Băieţel degeţel".

Debutantul de cinci ani va fi prezentat sub un pseudonim misterios: „Mr. G.". Alte pseudonime sunt mai uşor de ghicit: de pildă, „Copilul fenomen", adică Mr. Mark Lemon în rolul uriaşei Glumdalca, iar Dickens va primi pseudonimul de „Contemporanul Harry" încredinţându-i-se rolul duhului — bunicul lui Băieţel degeţel. Fetiţele joacă rolurile grele, ca: Huncamunca, Dolalola şi alte personaje feminine.

Mr. G. deschide spectacolul, interpretând cu însufleţire cântecelul comic pe care-l cântă stând în braţele Huncamuncăi. Apare apoi pe picioare proprii, cântând şi alte cântecele de haz, făcând isprăvi cu spada-i fermecată şi doborîndu-i pe toţi cei care îi stau împotrivă, că s'ar putea spune cu drept cuvânt că-i lasă în umbră pe ceilalţi parteneri ai lui. Intr'un cuvânt, spectacolul are un succes nemaipomenit, şi teatrul „Tavistock House" se poate considera întemeiat. Copiii sunt gata să se apuce imediat de pregătirea altei piese; părinţii îi pot convinge numai foarte greu că nu se poate, deoarece „pa" trebue să se apuce de scris o carte.

Cel dintâi număr din Aprilie al revistei „Household Words" apare cu romanul „Timpuri grele", şi în fiecare săptămână, cititorul îşi dă seama tot mai bine ce a vrut autorul să exprime în carte. In primul rând şi-a propus drept ţintă să scoată din mintea cititorului imaginea lui Toodles, cel atât de blajin şi de evlavios. Unul dintre eroi, ţesătorul Stewens Blackpool, nu duce viaţa idilică a unui muncitor împăcat cu soarta lui. E un om gârbovit, încruntat, cu privirea îngândurată, cu un cap mare, cărunt, pe care pletele îi curg în şuviţe lungi şi subţiri. E osândit la o viaţă grea; dar asta nu-i nimic pe lângă faptul că e

cu mâinile legate, neputincios față de cei care-i dau de lucru și pretind asupra lui o stăpânire absolută, ba-l consideră chiar rob. Cititorul se va încredința de acest lucru înțelegând ce tristă soartă are bietul Stewens.

Alături de Stewens, cititorul mai vede doi tipi de proprietari de fabrici: unul dintre ei, Thomas Gradgrind, fost fabricant, altul, Joshua Bounderby, care ar putea, dar n'are de gând să se retragă din afaceri. Amândoi sunt tipi de fabricanți, nu de negustori, ca Dombey; iar orașul Cocktown, pe care vremurile grele și-au pus pecetea, e cetatea muncitorilor, oraș tipic de fabrici, din cele care au creat faima Angliei. prima țară industrială din lume.

Pe acești doi oameni, Gradgrind și Bounderby, autorul a vrut să-i caricaturizeze. Unii, înțelegând că așa vrea autorul, acceptă caricaturizarea, alții protestează, considerând ambele personaje ca „paiațe". Și unii și alții trebue să primească personajele așa cum le-a creat scriitorul. Thomas Gradgrind are obsesia „faptelor", a întemeiat o școală model în care caută să vâre în capul tinerilor că principalul e „fapta și iar fapta". Joshua Bounderby e înzestrat cu cele mai respingătoare însușiri. E vulgar, grosolan, crud, mincinos, neavând nicio trăsătură de caracter ce ne-ar îndreptăți să credem că Dickens l-ar putea ierta pe cel care ar arăta cât de cât îngăduință unui asemenea militant în industria patriei.

Calitățile celor doi fabricanți se vădesc numaidecât. Băiatul lui Gradgrind, Tom, elev al școlii model, ajunge cartofor, fiind amestecat și în jefuirea unei bănci. Fiica aceluiaș Gradgrind, Luiza, se mărită cu Bounderby și, desigur, e foarte nenorocită; având o slăbiciune pentru un tânăr din lumea bună, bărbatul ei o gonește din casă pentru necredința-i imaginară. Soarta muncitorului Stewens Blackpool dela fabrica lui Bounderby e legată de aceste personaje. Drama lui intimă — neputința de a divorța de soția-i nedemnă și de a se căsători cu fata pe care o iubește — e o consecință a situației lui sociale. In Anglia, îi explică Bounderby, divorțul e cu putință, nu însă pentru cei săraci. Și, în Anglia — adaugă Dickens — nu numai fabricanții au dreptul să fie abuzivi, ci și muncitorii. Stewens Blakpool nu vrea să asculte de îndemnul celor din Trade-Union și e nevoit să părăsească lucrul.

Charles Dickens ar fi procedat tot ca Stewens Blakpool. Cititorul ar fi avut dreptate să presupună asta. Dar Stewens Blackpool n'ar fi tolerat nici abuzul din partea lui Bounderby. S'ar fi ridicat, desigur, împotriva lui Bounderby, dar după asta

nu i-ar mai fi rămas alta de făcut decât să părăsească lucrul. Şi nu s'ar fi supus nici îndemnurilor celor dela Trade-Union, deoarece le-ar fi considerat ca abuzive.

Săptămânile treceau una după alta, şi cititorul revistei „Household Words" se convingea tot mai mult că unor asemenea duşmani ai solidarităţii organizate, de felul unui Stewens Blackpool, nu li se puteau întâmpla decât nenorociri. Şi, într-adevăr, Tom, fiul cel ticălos al domnului Gradgrind, profitând de lipsa lui Stewens din oraş, îl învinueşte de spargerea băncii. Fata care-l iubeşte aduce dovezi că nu-i deloc amestecat în această spargere, dar e prea târziu. Autorul vrea ca zilele să i se sfârşească. Rătăcind prin împrejurimi, în căutare de lucru, cade într'o mină de cărbuni părăsită. Când e scos de acolo, îşi dă sfârşitul. Şi cam la fel sfârşesc şi alte personaje. Cititorul se poate întreba, cu drept cuvânt, de nu cumva şi peste Dickens a căzut, ca peste personajele lui, aripa neagră a vremurilor grele.

Fantasma neagră îi da târcoale de multă vreme. In „Casa rece", Dickens se pare că uitase cu totul să-i amintească cititorului de ceeace el avea mereu în minte — credinţa în inima omenească. Ori poate o uitase, îi slăbise memoria ?

Da, ideea asta îşi pierduse însemnătatea, pentrucă altă umbră, umbra supremei judecăţi, cu mult mai grea şi mai întunecată, potolise focul credinţei în inima omenească. Şi oare piaza rea îi pândea numai pe cei vinovaţi din „Casa rece", ori acum umbra se îngroşa, cotropindu-l şi pe Charles Dickens ?

Priveşte în jurul său. In loc de creatori cinstiţi ai tezaurului naţional, nu vede decât fantoşe, parodii ale celor ce-ar trebui să fie. In loc de un sistem logic, armonios şi atrăgător de gândire, un haos primejdios. In loc de binefacerile unor legi aspre matrimoniale, doar cruzimea lor pe care o simte numai săracul, căzându-le jertfă. In loc de o muncă tihnită, după ani furtunoşi, care să aducă înflorire, vremuri cumplite.

Se pare că şi autorul — gândeşte cititorul — e puţin cam mirat; nu izbuteşte să insufle credinţa că muncitorii şi fabricanţii ar fi gata să înceteze vrajba, unindu-se într'o sforţare comună spre binele obştesc. Autorul pare că nu prea crede că s'ar putea ajunge la o înţelegere. Sau lipsa asta de credinţă e un ecou al aceloraşi vremuri grele ?

Cititorul cade pe gânduri. Şi cel care simpatizează cu patronii de fabrici ajunge la o concluzie nestrămutată : nici vorbă că domnul Dickens a urmărit un scop bine determinat ; şi ca să-şi atingă ţinta, a adus în scenă marionete, nu oameni vii.

E lucru evident pentru oricine, declară cu nemulțumire „Revista din Westminster" — publicație conservatoare — două luni după încheierea romanului. Și în general, se enervează cronicarul revistei, cititorul, dând de atmosfera rece și neprietenoasă a romanului, rămâne cu o impresie neplăcută... Revista conservatoare nu găsește cărții niciun fel de merit, nici măcar felului în care e povestită. Cu un cuvânt, romanul nu-i deloc pe placul ei. Asta-i!

Peste șapte ani, Charles Dickens va putea citi ce scrie Ruskin, că, după părerea lui, „Timpuri grele" trebue studiat cu o atenție deosebită de toți cei care se interesează de chestiunile sociale; că tema din „Timpuri grele" e de o însemnătate națională și că, sub anumite aspecte, romanul acesta e poate cel mai important din tot ce scrisese până atunci.

Dickens, însă, nu cunoaște încă părerea lui Ruskin. Scrie schițe și articole pentru „Household Words" și plănuește o călătorie la Paris. De data asta îl va însoți Wilkie Collins. Uite un scriitor cu adevărat talentat! Păcat că romanul lui „De-a v'ați ascunse'lea", apărut în „Household Words", n'a fost apreciat cum se cuvine. E și un convorbitor minunat, isteț, vesel. E plăcut să petreci cu el două săptămâni la Paris, unde se organizează o expoziție internațională.

In țară sunt mari frământări politice. Anglia se afla în stare de război cu Rusia încă din primăvara anului 1854. Napoleon al III-lea, împăratul Franței, reușise să convingă guvernul englez să declare război Rusiei. De fapt, nici nu fusese nevoie să-l convingă pe lordul Palmerston. Acesta începuse o campanie de război, îndată ce Turcia pornise împotriva Rusiei. Când flota rusă blocase pe cea turcă în portul Sinope, dându-i foc, campania lui se întărise. Biruința rușilor îi consolidase poziția lui războinică; totuși, premierul Aberdeen și cabinetul miniștrilor au tot șovăit până pe la sfârșitul lunii Martie a anului 1854.

Frământările vieții politice se datorau înfrângerilor militare din Crimeea. Din pricina conducerii nepricepute, regimente de elită din cavaleria ușoară fuseseră decimate la Balaclava, prin luna Octombrie. După aceste vești atât de triste, sosiră și altele — despre lupta de lângă Inckerman. E drept că rușii fuseseră nevoiți să se retragă, comanda armatelor lor aflându-se în mâini nepricepute. Dar nici comandamentul englez nu era cu mult superior celui rusesc. Din vina unui general, una din cele mai valoroase divizii engleze a fost înconjurată și, terminându-i-se munițiile, bravii ostași au fost nevoiți să se apere cu pietre. Pietrele, însă, nu pot fi o apărare în războiul contemporan, și

până la urmă, neavând încotro, divizia a rupt-o la fugă. Vremea trecea și svonuri noi ajungeau la Londra. Lângă Sevastopol, soldații înghețau în corturi; în tabără izbucnise holera; transportul munițiilor se făcea cu întreruperi; soldații erau lipsiți de hrană caldă.

Guvernul trebuia să răspundă de proasta conducere a războiului. Și iată, prin Ianuarie 1855, guvernul cade, și puterea trece în mâna războinicului lord Palmerston.

Trec două, trei săptămâni după aceste evenimente, și Dickens, întovărășit de Wilkie Collins, pleacă la Paris.

Vizitează împreună, teatrele. La „Ambigue", e din nou entuziasmat de jocul lui Frederick Lemaitre. Wilkie Collins e de aceeași părere cu el, că Lemaitre e cel mai mare actor din câți văzuseră până atunci!

Și Wilkie Collins e de părere că punerea în scenă dela Comedia Franceză e minunată; cât despre teatrul Porte Saint-Martin, nu poți să stai nici până la sfârșitul actului întâi. Pricina e cel puțin ciudată. Dickens bănuește că teatrul e construit pe un canal de scurgere. Se vede că francezii nu iau în seamă asemenea fleacuri, ori s'au deprins poate cu duhoarea; englezii, însă, cuprinși de panică, se văd siliți s'o ia la sănătoasa, părăsind spectacolul, și uneori să-și șteargă senzațiile tari cu niște porții sdravene de brandy,..

Cu băuturi tari era întâmpinat zilnic la mese, ospețe, banchete, date de confrații francezi în cinstea celebrului scriitor englez. Dickens trebue să se ocupe de traducerea cărților sale în limba franceză. Noroc că, ajutat de prieteni, poate să-l supravegheze pe traducător, ca să nu denatureze. E mult mai greu cu admiratorii săi din depărtata Rusie. Habar n'are în ce hal au ajuns la ruși cărțile sale.

Trecuseră vreo șase ani de când un gentleman rus îi trimisese volumul „Dombey și Fiul" în versiunea rusă, recomandându-i-se ca traducător. După spusele lui, gentlemanul, pe lângă „Dombey și Fiul", tradusese și „Pickwick". El îi scria că de unsprezece ani numele lui Charles Dickens e foarte cunoscut în Rusia, și cărțile lui sunt citite cu nesaț dela malurile Nevei până în fundul Siberiei. Cât despre „Dombey și Fiul" se bucură de admirația unanimă a cercurilor literare din Rusia. In acest mesaj, traducătorul aducea la cunoștință renumitului scriitor că a socotit necesar să prescurteze „Memoriile Clubului Pickwick", din pricina neputinței de a transpune în forme precise farmecul originalului; limba rusă nu are încă formule li-

terare atât de şlefuite ca acelea a'e altor popoare civilizate, cu toate că este cea mai bogată în nuanţe din întreaga Europă.

Fără îndoială, e greu să crezi că teoria numitului Trimarh Ivanovici Vredenschii [1]), gentlemanul rus, despre particularităţile limbii ruse e adevărată sau. nu. Poate că limba rusă n'are nicio vină, dar, vai, ce poţi face când n'ai habar de o limbă?

Cu francezii nu-i vine chiar aşa de greu să trateze. Cu ajutorul prietenilor, se pot semnala erorile traducerii şi aprecia însuşirile traducătorului.

Călătoria la Paris se încheie. Are de gând să se întoarcă din nou aici prin Noembrie cu toată familia şi pentru mai multă vreme. Iată-l iar acasă.

Copiii îl roagă să mai pună în scenă o piesă la teatrul Tavistock-House. La începutul anului, ei mai jucaseră în piesa „Fortunio". De data asta avea să fie reprezentată piesa „Farul". Scrisă de Wilkie Collins, în două acte, e jucată de Dickens, Georgina, Mary — fiica scriitorului — Mark Lemon, pictorul Egg şi autorul.

O piesă minunată! Nu se poate să nu te mişte. Spectatorii sunt pătrunşi de fiori când, pe mare, din cei trei oameni dela far, osândiţi de furtună să moară de foame, supraveghetorul, marinar mai în vârstă, istovit de foame, îşi începe spovedania. O spovedanie înspăimântătoare! O ascultă şi fiul său şi află că tatăl lui luase cândva parte la o crimă fioroasă...

Te furnică prin spate când îl vezi pe Mr. Charles Dickens, regisorul principal, povestindu-şi crima. Şi fiul e cuprins de groază şi nu se mai poate apropia de tatăl său aflând de groaznica faptă săvârşită de el. Dar, iată, sosesc ajutoare, şi paznicii farului, osândiţi să moară de foame, sunt salvaţi. Bătrânul marinar e de nerecunoscut. Se sileşte din toate puterile să-şi ascundă crima şi să fie iertat de fiul său. Chipu-i oglindeşte cele mai subtile expresii şi nuanţe, iar emoţiile lăuntrice, abia vizibile, se simt în intonaţii ce demască, nu numai teama de pedeapsă din inima lui sbuciumată, dar şi uşurarea că nu mai are nevoie să ascundă crima. Şi când marinarul, cu sufletul stăpânit de bucuria asta, stă în rugăciune cu mâinile ridicate spre

[1]) **Trimarh Ivanovici Vredenschii, scriitor şi primul traducător al lui Dickens în limba rusă, nu era lipsit de talent, dar în traducerile sale se îndepărtează foarte mult de original. Nu se ştie dacă Forster sau chiar Dickens a denaturat numele şi pronumele traducătorului din Irinarh Vredenschii în Trimarh Vredenschii. (Nota autorului).**

cer, scăpat de povara apăsătoare a crimei tăinuite, spectatorii sunt adânc sguduiți. Și multă vreme vor fi urmăriți de chipul lui Dickens în rolul marinarului.

Din nou, la Paris. De data asta o să stea o jumătate de an, nu două săptămâni. Cu el au venit Kate, Georgina, copiii și toți ai casei. Expoziția internațională de artă a atras la Paris o mulțime de străini.

Se află aici și Thackeray, Browning și renumitul pictor Edwin Landseer. Și mulți alți compatrioți, veniți tot pentru expoziție. Dar în centrul atenției generale e el. Tot Parisul literar și artistic își îndreaptă privirile spre Charles Dickens. Și e cunoscut nu numai în cercurile alese. Ori unde își face apariția, se aud șoapte pline de respect.

In subsolul ziarului popular „Monitor", parizienii citesc zilnic „Martin Chuzzlewit". Oare dece or fi dat ei numele de foileton beletristice, publicate în ziare? Dar, ce are a face! Bine că parizienii, atât de capricioși, citesc foiletonul cu plăcere. Ei sunt convinși că străinii nu pot să creeze nimic de seamă în artă și îi tratează cu o politețe plină de îngăduință pe toți străinii care se ocupă, ca și ei, cu literatura și arta. Dar de data asta, foiletonul „Martin Chuzzlewit" le place foarte mult. Ah! Monsieur Dickens e un mare scriitor! Insă, bineînțeles, acordându-i această distinsă calificare, nu înseamnă că ei se îndoiesc vreo clipă de superioritatea scriitorilor francezi, mai ales a dramaturgilor. Parizienii sunt încredințați că atât spectacolele teatrale, cât și dramaturgia franceză pot să desvolte rafinamentul și gustul oricărui popor. Deaceea, ar fi de dorit ca orice străin să-și dea toată silința să cunoască teatrul și dramaturgia aceasta. Teatrul și dramaturgia pariziană, mai mult decât alte genuri de artă, trădează predilecția estetică a francezului din clasa mijlocie.

Dickens are destulă vreme și poate să le vadă pe toate pe'ndelete. Să luăm, de exemplu, teatrul „Odeon". Acolo se joacă piesa „Michel Cervantes"; e scrisă în versuri. Vai, ce versuri! Cum ai putea crede că asemenea piese pot deștepta sentimentul estetic? In pauze, publicul, nu se știe dece, cântă întruna „Ca ira". La teatrul Porte Saint-Martin, însă, duhoarea de altădată te lasă în pace, ca să poți gusta spectacolul. Dar ce-i folosește asta spectatorului, când are de a face cu tragedia clasică „Oreste"? Piesa e prelucrată de Alexandre Dumas; toate personajele poartă, după toate regulile artei, toga clasică. Acum, închipuiți-vă pe scenă un mormânt, și pe lespezile din jur, în-

grămădite în fel de fel de poziții clasice, un cârd de femei în toge negre. Îți vine să mori de râs...

Și teatrul „Ambigue" vădește o înclinare pentru repertoriul străin. Cu predilecție pentru cel englez, nu pentru cel clasic. Amestecând la voia întâmplării piesele „Caïn", de Byron, și „Paradisul pierdut", de Milton, își delectează spectatorii cu un ghiveci de nedescris. Personajele supranaturale — arhangheli și diavoli — interpretate cât se poate de realist și costumate extravagant, își vorbesc cam în felul următor: „Satană, crezi oare că Mântuitorul te-ar fi supus la casna pe care o înduri dacă n'ar fi prevăzut..." și așa mai departe, tot felul de aiureli.

Dar când mai vezi și tragedia clasică pe scena faimoasă a „Comediei Franceze", nu știi ce să mai crezi. Numai să poftiți să vedeți actorii, care nu știu să facă altceva în tot timpul tragediei decât să se plesnească peste frunte cu palma, să se frământe, dând drumul la tirade pe care le înghesue parcă deasupra capului, le ridică apoi cu degetul arătător și le svârle spre cer. Vai! Și dacă la același teatru faimos se joacă o comedie și decorul ar reprezenta, să spunem, o cameră cu două canapele și trei măsuțe, și apare un gentleman și-și pune pălăria pe o măsuță, intrând în vorbă cu un alt gentleman sau cu o lady, puteți lesne ghici cam cât de des o să-și mute pălăria de pe o măsuță pe alta și-o să-și schimbe locul de pe o canapea pe alta... Dar să vedeți cât de nostim se prezintă chestiunea în comedia „Cum vă place", de Shakespeare: pe scenă sunt vreo douăzeci de pietroaie și vreo șaptesprezece butuci, iar actorii nu fac alta decât să se mute de pe butuci pe pietroaie și așa mai departe. Așa ceva nu mai poți răbda și te vezi nevoit s'o ștergi.

Cu alte cuvinte, teatrele pariziene au destinația unică de a desfăta și mișca numai un public de francezi; cu excepția a două, trei spectacole demne de a fi văzute, printre care și cele cu doamna du Plessy dela „Comedia Franceză" și dela care amatorul de teatru poate pleca pe deplin mulțumit.

Dickens primește mereu vizitatori, face vizite, pariticipă la mese, la banchete. Parisul nu-i dă pace. Și mai ales dramaturgul Scribe, care dă ospețe atât de des. Mosafirii lui Scribe nu-l mai slăbesc cu admirația pe Charles Dickens pentru operele lui. Lamartine îl caracterizează drept „unul din cei mai mari prieteni ai fanteziei"; cunoscutul compozitor Aubert îl poftește stăruitor să vină la prezentarea noii sale opere, „Manon Lescaut", compusă pe un libret scris de inepuizabilul Scribe.

La un alt ospăț îl întâmpină Legouvé, autorul cunoscutei „Adrienne Lecouvreur" precum și de Girardin, atotputernicul

redactor dela ziarul „Presse", pe care spiritualii francezi îl porecliseră „Girandole", ceeace în limba franceză înseamnă „jerbă de artificii", iar în menu, alături de plumpuding, stă scris cu litere de tipar: „In cinstea celebrului scriitor englez". Altădată, Mme. Viardeau, faimoasa cântăreață, o invită pe George Sand ca să i-l prezinte pe prea onoratul mosafir englez.

Dickens auzise, desigur, destule despre George Sand, fără să fi citit nimic din operele scriitoarei. E plăcut impresionat de faptul că în realitate nu e o „bas bleu", așa cum și-o închipuise, ci o lady fără extravaganță în maniere și atitudini, dar poate cam prea sigură de opiniile ei fără cusur. Adesea i se întâmplă să-l întâlnească și pe Ary Sheffer pe la aceste ospețe și banchete. Vestitul pictor, care împlinise șaptezeci de ani, îi propune lui Dickens să-i facă portretul.

Păcat că nu știuse cât de exigent e Monsieur Sheffer. Ședințele au început pe la sfârșitul lunii Noembrie. La unele din ele îl ține cam trei, patru ceasuri; și timpul trece, fără să poată măcar întrezări când o să se sfârșească. Dickens se tângue, dar trebue să rabde. Portretul se termină, și scriitorul scapă, în sfârșit, abia pe la mijlocul lunii Martie. Dickens nu vede nici o asemănare, da, nici o asemănare a portretului cu el însuși. Chiar și exigentul pictor găsește că s'ar fi putut ajunge la o asemănare mai perfectă. Să-l ia dracul! Dickens e indispus. Ar fi putut să stea acasă, să se gândească la „Micuța Dorrit"; aici, la ședințele de pictură, era cu neputință; binevoitorul maestru își dădea toată silința să-l distreze tot timpul. Pe urmă, nu-și mai găsește odihnă în Parisul ăsta sgomotos. E foarte preocupat de noul său roman „Micuța Dorrit". Când se întoarce acasă, prin Mai, la Londra apăruse a șasea fascicolă a romanului.

13.

„TOTUL PENTRU SINE, NIMIC PENTRU ALȚII"

Dickens nu putea uita ce declarase un critic oarecare dela „North American Revue" — „Revista Nord-Americană" — la apariția „Casei reci". Criticul spusese categoric: „După părerea noastră, tot ce a scris Dickens după „Nicholas Nickleby" și „Prăvălia de antichități" e din ce în ce mai puțin interesant".

Nu se poate contesta, trăncănea mai departe criticul din

Boston, că toate operele lui sclipesc de inteligență, dar... Să-l ia dracu de bostonez! El s'aștepta, se vede, ca Mr. Dickens să-și păstreze de-a-lungul anilor aceeași agerime a spiritului cu care fusese înzestrat cu atâta dărnicie de natură. Și mai dorea, poate, ca pe lângă agerime să-i mai fie și milă de unii dintre eroii pe care îi adusese pe lumea asta a lui Dumnezeu. Milă! Un alt critic dela „Eclectic Revue", scriind tot despre „Casa rece", se folosise tocmai de acest cuvânt. Și susținea că, din păcate Dickens nu dă dovadă de prea multă milă, când își închipue că slujitorii bisericii au o ținută nu mai puțin demnă decât aceea a domnului Chadbund! După cum se știe, Mr. Chadbund n'avea altceva în minte decât să înfulice gogoși fierbinți, să dea pe gât o mulțime de ceai și să viseze băuturi ceva mai tari decât ceaiul. Pe lângă asta, mai e și fățarnic de n'are pereche. Ei bine, iată ce l-a indispus pe criticul dela „Eclectic Revue".

Cu alte cuvinte, critica îi pretinde agerime și milă, și în „Casa rece" n'a găsit nici una nici alta. Sigur că de data asta s'a grăbit să semnaleze că domnul Deadlock, de pildă, e o paiață. Pe de altă parte, era natural ca recenzorul dela „Spectator" să arate că păcatele socia'e, atât de evidente ale lui sir Deadlock, te descurajează. Așa dar, nici pentru domnul Deadlock, Charles Dickens n'a avut mai multă milă...

Dar Dickens nu uită că unii din critici au găsit totuși calități „Casei reci". Criticul dela „Putnam Monthly Magazine" susține că scriitorul Dickens își dă în vileag în romanul acesta cele mai mari defecte, dar și cele mai mari calități. Și nu numai el era de părerea asta.

Dar romancierul nu-și aduce aminte de vreun critic care să-i fi observat „cele mai mari calități" în volumul „Timpuri grele".

Oare, vor fi ele relevate în „Mica Dorrit", roman la care scrie acum?

Începuse să se gândească la „Mica Dorrit" de mai bine de un an. Pe la începutul lunii Mai se apucase să-l scrie. Dar nu reușise. S'a văzut silit să-l abandoneze. Ce nervos era! Își aduce aminte că Forster venise la el. Ca deobicei, rezervat, cu mișcări încete, chibzuit. Și tot ca deobicei, ținând la bunacuviință tradițională în fapte și păreri, devotat ideii progresului, îngăduitor cu slăbiciunile prietenilor, dar fără cruțare față de păcatele dușmanilor.

Dickens i-a mărturisit lui Forster că a dat greș cu începutul romanului. I-a lămurit că se gândise să povestească cititorului pățaniile unui deținut din Marshalsea, care a stat două-

zeci şi cinci de ani în închisoare, pentru datorii... Forster a ridicat din sprâncene şi l-a întrebat: „Douăzeci şi cinci de ani?" Îşi aminteşte cum i-a răspuns enervat, că se întâmplă asemenea cazuri; el le cunoaşte foarte bine, dar instituţia respectivă, care s'ar cuveni să ştie pentru ce un supus al Majestăţii Sale stă un sfert de veac la Marshalsea, habar n'are. Şi a venit vremea, da, demult a venit vremea să dai în vileag lumii întregi asemenea instituţie pe care cel mai nimerit ar fi s'o numească în roman „Departamentul Incurcă Lume" şi s'o înfiereze în ochii tuturor englezilor liberi.

Aici, Forster a ridicat încăodată din sprâncene, dar a tăcut. Aşa tace el întotdeauna când vede că prietenul e nervos. După aceea au început să vorbească de una, de alta şi de războiul acela nefast cu ruşii care-şi apără cu disperare oraşul Sevastopol. Forster a mai adăugat că, în sfârşit, Anglia poate trage nădejde că evenimentele vor lua o întorsătură favorabilă.

La această replică, Dickens şi-a pierdut cumpătul dintrodată. A sărit ca ars din fotoliu, aproape strigând următoarele cuvinte: „Războiul ne-a arătat în ce situaţie disperată se află ţara. Norul gigantic al mizeriei pluteşte peste toate oraşele noastre. Sărăcia sporeşte întruna, dar parcă nimeni n'o vede şi n'are habar de ea. Aristocraţia nu-i bună de nimic. Parlamentul tace. Fiecare se gândeşte numai la sine însuşi, şi niciunul, la ceilalţi. Asta-i perspectiva! Jalnică perspectivă!".

Forster i-a spus atunci că-şi face prea mult sânge rău, dar poate că, de data asta, supărarea să-i fie îndreptăţită.

Bun şi drag prieten! Iertată să-i fie înţelepciunea exagerată! Dickens şi-a adus aminte de întâmplarea asta, fiindcă e în legătură cu „Mica Dorrit" şi cu observaţiile la care se poate aştepta când romanul va fi gata; e în legătură şi cu aprobările dulcegi ce urmează dela sine şi cu semnalizările „intenţiilor de astăzi ale d-lui Dickens", pe care, de altfel, le ştim, căci trecuse un an de când scrisese începutul neizbutit al romanului. Războiul s'a terminat demult, şi ţara mai aşteaptă încă o întorsătură favorabilă a evenimentelor. Numai domnii Bounderby sunt mulţumiţi, cu siguranţă, de situaţie, mai ales când îşi aduc aminte cu spaimă de vremurile nu demult trecute şi de cerinţele rebelilor. Tot mulţumiţi sunt şi afaceriştii mârşavi; lor le merge tot atât de bine ca şi în vremea războiului. De pildă, cei dela Banca Irlandeză, sau cei dela Companiile căilor ferate, sau foştii directori dela Banca Regală Britanică. Ai putea oare, ca romancier, să-i treci cu vederea, când ştii că toate nenorocirile ţării se trag din matrapazlâcurile lor?

Şi iată că cititorul cunoaşte cuprinsul celor peste douăzeci de capitole ale cărţii. Şi simte că Charles Dickens e din nou stăpânit de subiectul său. Mr. Pickwick fusese în închisoarea dela Fleet pentru datorii; şi tot pentru datorii stă acum şi William Dorrit în închisoarea dela Marshalsea.

Iarăşi despre închisoarea datornicilor... Odinioară, micuţul Charles învăţase pe dinafară curtea închisorii Marshalsea şi celula unde stătuse Mr. John Dickens cu soţia şi copiii mai mici. Şi-o întipărise în minte pentru toată viaţa; ca s'o descrie, n'avea nevoie s'o mai vadă. De altfel, nici nu era cu putinţă; autorităţile oraşului o închiseseră de vreo câţiva ani şi distruseseră o parte din clădiri. Totuşi, plecând la Borough, în Londra de peste râu, găseşte o parte din clădire, neatinsă.

Se păstrase şi o parte din zidul închisorii, doar ceva mai scund decât fusese pe vremuri.

Se uită lung la rămăşiţele clădirii — locuite şi acum — şi dintrodată ar putea să jure că fereastra de acolo e dela celula în care căpitanul Porter le ceruse, pe vremuri, deţinuţilor să iscălească petiţia către Maiestatea Sa... Ce mult e de atunci şi, totuşi, ce bine îşi aminteşte de vremurile acelea! Arthur Clenman vizitează curtea şi camera asta faimoasă. Ce urmăreşte domnul acela proaspăt sosit din China? E un gentleman destoinic, energic şi iubitor de oameni. In casa mamei lui, pe care n'o mai văzuse de ani de zile, cunoaşte o fată, o oarecare croitoreasă modestă. O chiamă Amy, dar toată lumea îi spune Mica Dorrit, şi ea e tocmai aceea care se născuse la Marshalsea. Acolo, într'o celulă, e închis de un sfert de veac tatăl ei; tot acolo îi stau şi fratele şi sora.

Clenman face cunoştinţă cu William Dorrit, un om fără voinţă, nehotărît, în vârstă, aproape moşneag. Deţinutul îşi pierduse nădejdea că va scăpa vreodată din închisoare şi purta cu mândrie porecla de „părinte'e închisorii Marshalsea"; un biet nenorocit pentru care Mica Dorrit e gata să îndure orice lipsuri. Deţinutul nu ştie nimic de creditorul său principal şi nici de cine depinde eliberarea lui. Clenman, din milă pentru Mica Dorrit cea plină de abnegaţie, încearcă să lămurească încurcătura.

Dar cititorul ştie că încercările lui sunt zadarnice; în iubita patrie a romancierului nu e cu putinţă să afli dacă un cetăţean englez e închis pe drept sau pe nedrept de douăzeci şi cinci de ani. Iată ce afirmă Charles Dickens. N'au decât s'o afle toţi cetăţenii Angliei, care mai poartă respectul tradiţional instituţiilor de stat model; în sistemul instituţiilor suprapuse

se află una centrală prin care „trec toate afacerile din țară". Instituția asta centrală, care fusese odinioară cea mai de seamă în stat, se numește acum „Departamentul Incurcă Lume".

In Instanța Cancelariatului s'au amânat cu anii o sumedenie de procese. Iar „Departamentul Incurcă Lume" ține la închisoare o mulțime de lume.

„Fleacuri!" exclamă criticul, care avea să se pronunțe mai târziu, în a zecea fascicolă, în care Mr. Clenman, descurajat de atâta sbucium zadarnic, renunță la încercările sale. „Unde există un asemenea departament? Asta-i „șarjă părtinitoare", spune criticul — poate tot acela care avea să-și dea verdictul mai târziu — găsind că „Vorbărie" ar fi un titlu mai potrivit pentru „Mica Dorrit".

Charles Dickens, care-l mâhnește pe unul, iar pe altul îl enervează — începuse să se enerveze și el din ce în ce mai des — și-și depăna romanul mai departe. In sfârșit, intriga e urzită, iar în povestire au apărut o sumedenie de personaje care aveau să se împrăștie mai târziu peste tot. Dar Mr. Clenman nu se abate dela firul principal al intrigii. Ii va întâlni pe Mr. și Mrs. Meagles, o pereche foarte cumsecade; datorită lor, face cunoștință cu inventatorul Doys, un personaj care tot bate la ușa „Departamentului Incurcă Lume" fără niciun succes. Și are s'o mai cunoască și pe Mrs. Flora Finching.

Cititorul habar n'are cine-i Flora Finching. Nu știe că Flora Finching e una și aceeași cu Maria Beadnell, pentru care Charles Dickens avusese odinioară o dragoste atât de adâncă și de neconsolată. Aceeași Maria Beadnell, care renunțase cu atâta ușurință la căsătoria cu reporterul Dickens. Clenman o întâlnește, dar sub chipul celei pe care Charles Dickens o văzuse abia de un an.

Da, trecuse un an de când Charles Dickens o revăzuse pe Maria Beadnell după o despărțire atât de îndelungată. Găsise o scrisoare în curierul de dimineață. Scrisoarea era iscălită — Mrs. M. Winter. Și îl anunța că Mrs. Winter, văduvă acum, mai păstrează încă vii amintirile despre Charles Dickens. Il întreabă dacă ar avea ceva împotriva unei întâlniri. Nu, desigur că nu, răspunsese el, și o încredințase pe Mrs. Winter că niciodată nu putuse să-i audă numele fără să nu se gândească la ea.

Arthur Clenman încearcă aceeași emoție ca și Charles Dickens. In fața lui se află o doamnă cu forme prea pline, peste măsură de guralivă, de o vârstă respectabilă, purtându-se, însă, tot ca fetița răsfățată de pe vremuri. Il aruncă priviri cochete și oftează cu subînțeles. Ambii eroi, Dickens și Clenman, își

iau rămas bun pentru totdeauna dela imaginile frumoase ale tinereții. Clenman se hotărăște să încheie o tovărășie de afaceri cu inventatorul Doys și se îndrăgostește de fiica simpaticilor soți, Mr. și Mrs. Meagles. Iar Dickens continuă să-și scrie romanul.

Lucrează foarte intens și pentru prima dată începe să se simtă istovit de atâta muncă. Ar avea nevoie să se mai lepede de povară într'un fel sau altul. E în preajma Crăciunului din anul 1857. Dickens se dedică aproape cu totul prezentării pe scena teatrului Tavistock House, a unei piese noi de Collins.

Peste puțin timp, Tavistock House nu va mai fi decât o amintire. Altcineva îi va lua locul în biroul mare, despărțit de sala teatrului printr'un perete mobil. De altfel, nu se gândește să părăsească Tavistock House decât peste doi, trei ani; cu toate acestea, în ceasurile de odihnă se gândește chiar de pe acum, cu multă plăcere, la fel de fel de transformări pentru casa cea nouă; în vara asta nu-i vine să plece cu familia nici la Broadstairs, nici la Boulogne. De câțiva ani dorea să părăsească Londra, să cumpere o casă undeva prin apropiere, să planteze o grădină mare, să construiască o seră. Ce să fie asta? Se vede că se apropie bătrânețea! Sau, să fie oare dorința chinuitoare și neînduplecată de variație? Nimeni nu te silește să pleci, dar te apucă deodată un dor de ducă dintr'un oraș într'altul și nu-ți mai găsești liniște...

Totuși, Dickens nu se gândea încă să plece din Londra.

Dar iată că într'o bună zi — trecuse aproape un an de atunci — apare Mr. Wills, un colaborator dela revista „Lectura Căminului", și-i spune:

— Ce coincidență ciudată! Ieri am luat masa la niște prieteni pe care nu-i cunoști. Lângă mine se afla o doamnă destul de drăguță cu care am stat mult de vorbă; din una în alta, nu-mi mai aduc aminte cum, mi-a spus că are de gând să vândă o casă cu o bucată de pământ. Mi-am amintit că te-am auzit vorbind odată ceva despre o casă afară din oraș. O întreb unde-i casa. Ea îmi răspunde: „Lângă Rochester, cam la vreo două mile de Strood". Știam că tu cunoști regiunea, dragă Dickens. Și încep s'o întreb amănunte. Ea îmi spune râzând: „Mă întrebi atâtea, de parcă ai avea de gând să-mi cumperi casa". Eu am liniștit-o, însă, spunându-i că un prieten al meu dorește să-și cumpere o casă aproape de Londra. „Știi — spune ea — curând o să avem și o cale ferată pe acolo; afară de asta, casa mea are o valoare istorică, aș putea spune..." Dece ai sărit ca ars, dragă Dickens?

— Nu-i cumva Gad's Hill Place? exclamă Dickens.

— Chiar așa! răspunde Mr. Wills. Pe locul acesta, după cum știi, se afla cândva taverna în care Falstaff...

Dar Dickens îl întrerupe. E foarte emoționat.

— Doamne, dumnezeule! Asta-i casa în care am visat din copilărie să locuesc! De câte ori am trecut cu tata pe lângă ea! Îmi aduc aminte de parcă ar fi fost ieri; când îmi făceam prea multe planuri, tata mă povățuia: „Ehei, dragul meu, dacă vrei să locuești în casa asta, trebue să lucrezi mult și bine!..." Doamne! Gad's Hill! Săracul, bietul tata!

I s'a pus un nod în gât. Dar, izbutind să-și biruiască slăbiciunea, spune:

— O să cumpăr casa! Dragă Wills, te rog, ajută-mă să cumpăr casa. Trebue s'o cumpăr.

Și Dickens cumpără casa dela Gad's Hill, cu un preț nu prea mare — aproape o mie opt sute de lire. În Iunie o să se mute acolo, pentru vară, iar când amenajările vor fi gata, o să vândă Tavistock House, putând locui de acum încolo mereu afară din oraș.

Arthur Clenman știa demult că Minnie Meagles îl place mai mult pe tânărul Gowan, un om fără căpătâi. Totuși, el se îngrijește mai departe de familia Dorrit; nu-i lasă în voia soartei din milă pentru Mica Dorrit și pentru „Părintele închisorii Marshalsea". Pentru fapta asta bună mai găsește ajutor în aliatul său, Pancks, tatăl Florei și funcționar la domnul Casby.

Cititorul știa câtă silință își dăduse domnul Pancks ca să ajute familia Dorrit și la ce rezultat ajunsese. „Părintele închisorii Marshalsea" este moștenitorul unei averi imense, cu dovezi în regulă. Din neputincios cum era, se schimbase ca prin farmec într'un bătrân îngâmfat și ridicol. Se lasă ademenit de perspectiva unei îmbogățiri peste noapte și-și plasează banii în combinațiile unui financiar vestit.

Cititorului îi vin în minte manevrele necurate ale bancherilor și ale industriașilor în legătură cu construirea căilor ferate. Își aduce aminte de falimentul băncilor și al societăților anonime, care s'au lăsat târîte în asemenea mașinații. Prin față îi trece unul dintre eroii tipici ai timpului, Merdle, membru în Parlament, un adevărat geniu în finanțe și industrie. Nu numai credulii de felul lui Dorrit se lasă ademeniți de el, dar și oameni mai chibzuiți. Printre ei, și Clenman, care își plasează banii în combinațiile lui Merdle.

Mai bine să știe oricine ce soartă îi așteaptă pe Clenman și pe „Părintele închisorii Marshalsea". În astfel de zile, când țara

e molipsită de febra combinațiilor, scriitorul e dator să dea masca jos de pe fața criminalilor care umblă cu vicleșuguri. De altfel, așa zisul geniu al lui Merdle se arată a fi o adevărată înșelăciune, iar combinațiile lui, simple himere. Merdle, membru în Parlament, e un escroc; cum se vede demascat, se sinucide; astfel se nărue averea lui Dorrit, așa se duc și banii lui Clenman. „Părintele închisorii Marshalsea" moare înainte de a afla ce se întâmplase. Insă Clenman nu moare. Așa-i soarta. Iată-l și pe el, Arthur Clenman, prizonier în închisoarea Marshalsea. Și Mica Dorrit, la rândul ei, îl ajută în viața-i plină de necazuri.

Desnodământul romanului se apropie. Cititorul cunoaște felul lui Charles Dickens, care se complace în a povesti toate faptele care-i reține atenția. Așa, de exemplu, romancierul arată o vădită preferință pentru criminologie, și în cărțile lui își alege eroii din lumea interlopă, mai ales din cauza caracterelor lor. Cultivă bucuros plăcerea cititorului de a cunoaște asemenea eroi în roman, plăcere cu mult mai aprinsă decât dorința de a-i întâlni în viața reală. Scriitorul e demult încredințat că prezența în romane a tipurilor dubioase, care fac fel de fel de afaceri necurate îl îndeamnă pe cititor să înghită și capitolele mai puțin atrăgătoare. Pentrucă, ce scriitor ar putea, oare, susține că în cartea sa toate capitolele sunt la fel de atrăgătoare? Să nu se uite că vestiții romancieri francezi, Honoré de Balzac și Eugène Sue, arată — după cum se spune — o preocupare chiar prea vădită pentru gentlemenii criminali.

Gentlemeni de soiul acesta fac parte din tipurile romanului „Mica Dorrit"; ei se învârtesc în jurul unei combinații necurate —în jurul unui șiretlic nedemn al bătrânei doamne Clenman; mama adoptivă a lui Arthur a ascuns un adaus important la un testament. Și gentlemenii, cunoscând faptul acesta, o șantajează cât pot. După care, Charles Dickens, când crede de cuviință, îi scoate din paginile romanului. La fel scoate și alte personaje. De data asta, în „Mica Dorrit" se îngrijește mai puțin decât în celelalte romane de legătura strânsă dintre personaje și firul principal al intrigii.

Insă pe eroi îi înlănțuește strâns, ca întotdeauna. „Departamentul Incurcă Lume" a închis ușa în nas inventatorului Doyce. Nu-i rămâne alta de făcut decât să se adreseze unei țări străine. E bine ca cei în drept să afle că o țară străină a răsplătit munca lui după merit. Se întoarce în patrie ca să-l elibereze pe Clenman dela Marshalsea. Și Clenman, întors la viață, descoperă c'o iubește pe mititica Dorrit cea mărinimoasă. Și asta-i tot.

Dickens termină cartea. In Iunie cititorul își ia rămas

bun dela romanul acesta trist. Romancierul e obosit. Are nevoie de o călătorie, de o schimbare de loc ; ca deobicei, truda stărue şi după ce încordarea a luat sfârşit. Se pregăteşte să plece cu trupa la Manchester, ca să pună în scenă o piesă de Collins, „Adâncuri de ghiaţă". In trupă s'au făcut schimbări. Dece nu i-ar înlocui pe amatori cu profesionişti ? De pildă, vrea să dea ambele roluri feminine din piesă doamnei şi domnişoarei Ternan. Doamna Ternan e o artistă cu experienţă, iar fiica ei, Ellen, deşi nu joacă demult, e fără îndoială un element bun.

Dar înainte de a pleca, trebue numaidecât să răspundă criticului dela „Edimburg Revue". S'ar părea că această onorabilă revistă abia a aşteptat sfârşitul romanului „Mica Dorrit". Tonul articolului e aspru ; revista nu caută să-şi ascundă indignarea.

Cu ce a greşit Charles Dickens ?

Prima vină : „Invinuirile aduse de Dickens judecătorilor, persoanelor particulare, guvernului, sunt grave, nedrepte şi aspre. Critica, după cum vedeţi, socoteşte de datoria ei de a atrage atenţia asupra acestui fapt".

A doua vină : „Dickens alege vreo două din noutăţile la ordinea zilei şi făcând din ele un fel de ghiveci de sezon, îl prezintă cititorului". Dar de acest păcat nu suferă numai „Mica Dorrit". Criticul a observat asta la toate cărţile noi.

A treia vină : „Descrierea „Departamentului Incurcă Lume" se vede cât de colo că e o simplă bătaie de joc". Criticul aminteşte de Mr. Rowland Hill, care e drept că s'a adresat guvernului cu proiectul de taxare cu un penny pentru unele colete poştale. Ei, şi ? „Departamentul Incurcă Lume" nu l-a luat în consideraţie, l-a jignit, l-a supărat cu ceva, ori l-a păgubit de parale ? De unde ; proiectul lui a fost acceptat, Mr. Hill şi-a primit dreptul din încasări şi asta sub acelaş guvern pe care Dickens îl arată ca pe cel mai mare duşman al talentului, duşman neînduplecat a tot ce-i invenţie !"

A patra vină : „Criticul citise în „Mica Dorrit" de felul cum e răsplătit criminalul Rigaud, care o şantajase pe mama lui Arthur Clenman şi pierise sub dărâmăturile unei case. Până şi catastrofa din „Mica Dorrit" — exclamă mai departe revista — e copiată după relatarea din ziare a prăbuşirii caselor de pe Totenham Court Road, întâmplată nu demult".

Nici prima, nici a doua învinuire nu merită a fi desmînţite. Invinuirile sunt bătătoare la ochi. Nu există nicio vină. Domnii dela „Edimburg Revue" sunt adepţi credincioşi ai conservatorismului în viaţa politică şi socială...

Nici desmînţirile şi nici cărţile lui Charles Dickens nu-i vor

putea convinge. De altfel, n'are rost să demonstrezi onorabilei reviste că datoria scriitorului e de a reflecta ca o oglindă toate frământările compatrioților săi, fără a se sinchisi dacă dușmanii progresului numesc problemele pasionante ale timpului „ghiveci de sezon".

Dar denaturarea faptelor trebue relevată.

Dickens adresează o scrisoare onorabilei reviste. Mai întâi, ține să lămurească ce-i cu nenorocitul de Rowland Hill. Și anume, că guvernul s'a purtat cu el la fel ca „Departamentul Incurcă Lume". Noroc că Rowland Hill e un om și jumătate, cum nu se găsește nici măcar unul la o sută de mii. Dacă n'ar fi fost un astfel de om — scrie el — „Departamentul Incurcă Lume" ar fi isprăvit demult cu el. Da, așa e, a acceptat proiectul lui Hill. Dar până la urmă, d-l Hill a fost dat de o parte. Aceasta-i adevărul. In ceeace privește prăbușirea caselor din „Mica Dorrit", onorata revistă ar trebui să citească romanul cu atenție înainte de a trage concluzii. Căci, nu întâmplător descrie autorul, la începutul romanului, atât de amănunțit șubrezimea casei sub dărâmăturile căreia piere Rigaud. Prăbușirea casei era chibzuită demult, și descrierea catastrofei se poate citi în șpalturile primite dela tipografie cu mult înainte de nenorocirea de pe Totenham Court Road....

In consecință, cere gentlemenilor dela „Edimburg" retractarea acelor „bizare inexactități", amintite în articolul critic suscitat. Dar înainte de a-și lua rămas bun, trebue să sublinieze că Charles Dickens înțelege cât se poate de bine cauzele revoltei prea stimatei reviste. După părerea lui, revista ar trebui să prindă prima ocazie, ca să-și exprime sus și tare regretul pentru zelul exagerat pus în apărarea acelui „Departament Incurcă Lume", pentru vina de a fi denaturat adevărul cu privire la catastrofa din Totenham Court Road și pentru afirmația că Charles Dickens a adus învinuiri grave aparatului administrativ guvernamental.

Asta i-a înfuriat pe dușmanii progresului, pe domnii dela „Edimburg". Nici vorbă că Charles Dickens nu-și făcea nicio iluzie că dumnealor își vor exprima regretele pentru zelul adus în apărarea „Departamentului Incurcă Lume".

Trebue să plece la Manchester. Acolo n'o să fie chip de odihnă. Dar Collins e de acord să facă împreună o călătorie prin Scoția, unde se va putea, în sfârșit, odihni.

14.

IN VĂZUL TUTUROR

Era al patrulea an de când sărăcimea Londrei punea în palma încasatorilor contribuţia ei mizeră. Şi toate femeile care locuiau în cocioabele din Soho, dădeau din toată inima, ca niciodată, umilul lor obol încasatorilor voluntari din Great Ormond-Street. Şi niciuna nu pierdea prilejul să întrebe cu grijă: o fi adevărat ce s'aude că domnii îi vor lăsa din nou fără ajutor pe copilaşi, sărăcuţii de ei? Incasatorul o liniştea, şi atunci faţa i se înseninа, şi întinzând doi penny — rar mai mult — spunea oftând din greu: „Maggy a mea e tare rău. O să vin cu rugămintea s'o primiţi acolo la dumneavoastră".

Dar Maggy, sărăcuţa de ea, nu putea să se mute oricând în clădirea de pe Great Ormond-Street. Spitalul de copii din Londra — cel dintâi — deschis de cinci ani, n'avea decât treizeci de paturi. Şi multe erau micuţele Maggy care ar fi avut nevoie de un tratament la spital; vreme de cinci ani, medicii de pe Great Ormond-Street dăduseră ajutor în limitele posibilităţilor, tratând cincizeci de mii de copii ai celor mai nevoiaşi oameni din mahalalele Londrei. Şi anual, în casa spitalului, de-a-valma cu obolul domnilor şi al doamnelor a'e căror nume figurau pe listele de subscripţii, curgeau şi bănuţii trudnic munciţi ai celor din East-End. Sărăcimea Londrei dădea 500 de lire anual. Dar aceste 500 de lire nu puteau fi îndestulătoare chiar şi pentru un spital atât de mic, iar contribuţia doamnelor şi a domnilor era atât de neînsemnată! Era necesar să se apeleze la inima filantropilor. Tradiţia crease o formă pentru asemenea apeluri — banchetele — şi cine altul decât Charles Dickens putea să găsească cele mai potrivite vorbe pentru un astfel de apel?

Şi iată, în ziua comemorării anuale a primului spital de copii, domnii şi doamnele se adună într'o sală, nu departe de spital; invitaţiile vestesc că fotoliul prezidenţial va fi ocupat de Charles Dickens, şi când vine vremea, Charles Dickens se ridică şi începe a vorbi. Vorbeşte de copiii răsfăţaţi ai celor bogaţi. Dar nu asupra lor vrea să atragă atenţia celor prezenţi.

— Ţin să vorbesc — îşi înalţă el glasul — de copiii celor sărmani din marele nostru oraş, răsfăţaţi de cele două dădace sinistre: „Sărăcia" şi „Boala", care au asistat la naşterea lor, le-au legănat leagănele sărace, le-au bătut în cuie răcliţele, au aruncat ţărână peste gropile lor. In oraşul acesta mare, a treia

parte din totalul morților se recrutează dintre ei. N'am de gând să vă întreb — cum se obișnuește a se întreba de copiii celor bogați — nu-i așa că sunt deștepți, drăguți, minunați, că făgăduesc să ajungă oameni de seamă, că seamănă cu X, sau cu Y?... Un singur lucru vă rog, să vă uitați la ei: pe fețele lor se oglindește moartea! Și vă mai rog să vă amintiți de anii domniilor-voastre, de copilărie, și să vă gândiți la cealaltă copilărie, a doua, când farmecul copilăresc a dispărut și n'a rămas decât neputința; vă rog în numele cuvintelor sfinte de „Milă" și „Compătimire", să vă gândiți la *acești* copii răsfățați de...

Nu, Charles Dickens nu și-a învățat discursul. Și-a împreunat numai degetele, strângându-le cu toată puterea, nădăjduind parcă să scape astfel de cealaltă durere de neîndurat, ce i se citește în ochii larg deschiși, ochi de un albastru atât de închis. Privirea lui e oarbă pentru cele din jur, deschisă numai pentru bieții copii cu fețe palide ca moartea. Vorbește despre o clădire veche, mărginașă, de pe Great Ormond-Street, în care mai înainte se nășteau copiii sănătoși ai celor bogați, iar acum, în aceleași pătucuri, zac mititeii care abia suflă; pe poarta acestei case au păsit, într'un singur an, zece mii de copii, care ar fi fost sortiți pieirii, fără ajutorul medicului. Glasul nu-i tremură, iar ochii, strălucind ca într'o înfrigurare, privesc țintă undeva departe.

— Am făcut apel la domniile-voastre — urmează el — ca să luați aminte, nu atât la miile de copii care mor anual în marele nostru oraș, cât la miile de copii care se sbat în ghiarele morții, neavând parte de sănătate și bucurie. Iar dacă bietele sufletele chinuite nu vă înduioșează, atunci nu pot nădăjdui că voi stârni eu înduioșare în numele lor.

Ochii lui larg deschiși parc'ar fi orbi: îi vede pe copiii din vis, de care vorbește cu atâta însuflețire Charles Lamb.

— Copiii noștri din vis — spune el — pe care vreau să-i înfățișez amintirii domniilor-voastre, sunt toți copiii pe care i-ați iubit sau i-ați pierdut, copiii pe care ați fi dorit să-i aveți, copiii care ați fost voi înșivă odată... Și orice copil al visurilor noastre ține de mânuță un biet copil sărman care zace în spital sau piere, pentrucă n'a putut fi dus acolo la vreme. Și toți copiii aceștia din visuri se roagă de voi: „De dragul meu ajută-l pe bietul copilaș care te roagă, de dragul meu!..."

Fruntea îi e umedă, când se așează în fotoliu. Și e palid. Nu, Dickens nu și-a pregătit dinainte discursul.

Lista de subscripție face înconjurul mesei, și epitropii spi-

talului de pe Great Ormond-Street iau cunoştinţă mulţumiţi de cifra totală, trei mii de lire.

Când epitropii vin la ei în Tavistock Square, să-i anunţe mărimea sumelor vărsate la Fondul Great Ormond-Street, el nu se arată mulţumit numai cu atât. Va citi o nuvelă în beneficiul spitalului cum făcuse şi pentru alte societăţi şi asociaţii de binefacere. Da, va citi peste şaizeci de zile, cam pe la mijlocul lunii Aprilie... Domnii îi mulţumesc din tot̆ă inima, la care el dă obosit din mână.

Vai! Ce înfăţişare trudnică are! Aproape chinuită, remarcă gentlemenii, împărtăşindu-şi părerile, după ce au părăsit casa din Tavistock. Nici vorbă că nervii sunt de vină; cum s'a crispat deodată când unul din ei şi-a scăpat jos luleaua şi, uneori, zău, parcă nici nu auzea; îşi plimba ochii pe pereţi, ca apoi să rămână cu privirea aţintită, cercetând cu luare aminte un nasture de la redingota celui care-i stătea dinainte; din când în când îşi trecea mâna peste frunte, închizând ochii, şi când unul din domni l-a întrebat de nu cumva îl inoportunează cu vizita lor, el a început deodată să spună că nu poate închide ochii toată noaptea, şi că insomnia stăruitoare îl urmăreşte şi în timpul zilei. Delicateţea i-a împiedicat pe domni să se informeze care e pricina acestei insomnii ce-l chinueşte. Mulţumindu-i din nou lui Dickens pentru lectura făgăduită în beneficiul spitalului, îşi iau rămas bun şi pleacă.

Numai Forster cunoaşte pricina acestei insomnii. Câteva zile mai târziu, intrând în cabinetul din Tavistok Square, cercetează cu atenţie chipul prietenului său. Nu spune nimic, dar celălalt, înţelegând întrebarea-i mută, dă desnădăjduit din mână.

— Azi să vorbim de altceva...

E aţâţat, smulge din pahar o pană de gâscă — şade la masa de scris din faţa ferestrei — şi, muind nervos pana în cerneală, începe să deseneze ceva pe foaia de hârtie.

— Ce crezi de lectura mea plătită? Idee veche; îţi spun drept că mă ispiteşte foarte mult...

Forster e deprins cu ciudăţenia lui Dickens de a ataca brusc chestiuni de afaceri. Totuşi, numai la asta nu se aştepta, că va aduce vorba despre lectura plătită. Se încruntă. După câteva clipe de gândire, spune morocănos:

— Vrei să ştii părerea mea?

— Da.

— Nu pot să renunţ la principiile mele. Resping propunerea cu aceleaşi argumente de totdeauna.

— Zău? Aceleaşi?

— Ba s'au adăugat și altele noi. Ți le mai pot spune odată, dacă le-ai uitat. Socot și acum, ca și altădată, că lectura plătită ar însemna, în cazul de față, înjosirea menirii dumitale înalte de scriitor, înlocuirea scopurilor înalte cu alte scopuri prozaice...

— Vai, dragă Forster, mereu același...

— Nu socot drept virtute trădarea credințelor. Afară de asta, n'am ce-ți face dacă ți-ai făcut iluzii că m'am lepădat de întâmpinările pe care ți le-am făcut și le menținși astăzi.

— Da, îmi aduc aminte ce-ai spus, că socotești citirea operelor proprii pe scenă ca ceva nedemn de un gentleman. Fleacuri! Cele două doamne care se aflau de față și pe care le-am poftit să spună ce cred despre ideea asta, au fost cu totul de altă părere.

Forster face o strâmbătură.

— Nu vreau să fiu nepoliticos față de aceste doamne, dar părerea lor nu are nicio valoare pentru mine. Dumneata ai propus să le întrebăm ce părere au. Vrei să te expui, ești liber s'o faci; dar asta îți scade prestigiul de scriitor.

Dickens scutură, plictisit, pana de gâscă. Forster se face că nu ia în seamă gestul.

— Și mai sunt dator...

— Dă-mi voie! îi curmă Dickens vorba. Eu, oricum, mă expun, depinde de cine pune banii în buzunar. Jumătate din cei care vin să asculte lectura mea în scop de binefacere, sunt convinși că mă plătesc. Din douăzeci și cinci de invitații pe care le primesc douăzeci pun aceeași întrebare: care sunt condițiile mele. Uite, chiar acum am primit două cereri, din Greenock și Aberdeen.

Ia de pe masă două scrisori.

— Uite! Greenock mă întreabă dacă sunt de acord să citesc pentru o sută de lire. Aberdeen scrie că, deși teatrul lor e cu mult mai mic decât cel din Edimburg, voi binevoi poate să vin. Repet, jumătate din auditoriul meu e convins că iau bani pentru lectură.

Fața lui Forster spune limpede că e pregătit să asculte orice argumente.

— M'ai întrerupt, strecoară el. Noi nu vorbeam de lectura în folosul instituțiilor de binefacere și cultură, ci de planul dumitale de a transforma aceste lecturi în profesie. Să presupunem că jumătate din auditoriu crede că dumneata primești de undeva bani pentru asta; pe mine nu mă interesează acest lucru. Pe mine mă interesează numai faptul că „scena", ca profesie, are atâtea părți umbroase și atâtea neajunsuri...

Dickens, nervos, îl întrerupe din nou :

— Crezi oare că asta prezintă pentru mine vreo primejdie?

— Nu, nu cred, spune Forster cu asprime. Dar aş vrea să-ţi aduc aminte că Shakespeare nu iubea profesia lui de actor, fiindu-i frică de înrâurirea-i dăunătoare asupra spiritului său nobil.

— Nu cred să fie în stare cineva de mai multă mărinimie decât un actor care-şi ajută cu atâta generozitate tovarăşii de breaslă.

— Actorii ne uimesc de multe ori prin viaţa lor intimă şi socială — se încruntă Forster — dar valoarea artei teatrale nu poate şterge deloc mărturia marelui Shakespeare, referitoare la înrâurirea nefastă a scenei...

Face o pauză, privind pieziş la Dickens, care se uită stăruitor pe fereastră, la copacii desfrunziţi. Apoi, isprăvindu-şi fraza:

—...la moravurile stricate şi năravurile actorilor care nu se împacă aproape deloc cu îndatoririle de familie.

Dickens tace, uitându-se cu îndărătnicie pe geam, bătând darabana cu degetele în masă. Forster tace şi el, apoi, punându-i mâna pe umăr, îi spune cu blândeţe:

— Întotdeauna ai ascultat de sfaturile mele, dragă prietene, când a fost vorba de cărţi, dar... nu vrei să ţii seama de ele, când e vorba de luat hotărîri în viaţă. Poate că nici nu-ţi dai seama cât de legată e hotărîrea dumitale de a ieşi pe scenă, de necazurile pe care le ai în familie.

Mâna lui Forster se sprijină mereu pe umărul lui Dickens. Scriitorul se lasă greoi pe spetează jilţului, cu barba în palmă, rămânând o vreme pe gânduri.

— Eşti singurul om — spune el apoi înnăbuşit — cu care pot vorbi despre ei... Să nu crezi c'am uitat cele ce mi-ai spus. Astăzi am cugetat îndelung la toate. Ştii bine că nici dumneata şi nimeni altul nu mă poate ajuta cu nimic...

Şi convorbirea ia sfârşit.

Primăvara rece îl găseşte la Gad's Hill. Casa e pustie. Reparaţiile încă nu s'au sfârşit. Stă, totuşi, aici, în casa veche de cărămidă de pe vremea lui George I. De altfel, adausurile dela aripile casei şi complectările de pe deasupra aduc o asemenea zăpăceală în stilul georgian, că orice gentleman cu un gust mai rafinat ar rămâne cam nedumerit.

Casa e pustie. Dar nici în Tavistock nu-i mai multă animaţie. Al doilea dintre băieţi, Walter, se află în India, a intrat în armată şi e ofiţer inferior într'un regiment scoţian. Frank studiază în Franţa ştiinţele economice; Sydney e într'o şcoală

de marină, se pregătește să se facă marinar; nici Freddy, cel de treisprezece ani, nici Harry, de zece, nu sunt la Londra; se află în colegii. Cine a mai rămas la Londra? Băiatul cel mai mare, Charles, și-a isprăvit studiile în științele economice la Leipzig și a intrat la o importantă firmă de comerț; curând va pleca la Hongkong, dedicându-se carierei comerciale. Acasă — fetele, Mamey și Katey; cea din urmă va fi curând d-na Collins — se mărită cu fratele lui Wilkie. N'a mai rămas decât Edward cel de șase ani.

Mai sunt acasă Kate și Georgina.

Primăvara e rece, și Dickens se află la Gad's Hill. Noaptea întreagă nu închide ochii, iar ziua repetă, până la istovire, bucata „Greierul din vatră", cu care s'a hotărît să-și înceapă lecturile. Pentru citit trebue să prelucreze istorisirea, cum a făcut și cu „Cântecul de Crăciun". Ar putea studia și acasă, la Londra, dar nu se simte în stare să facă repetiții la Tavistock House.

Pe lângă că a hotărît „să se expună", a mai luat o hotărîre cu mult mai gravă, și nicio putere din lume nu l-ar putea clinti.

Prin Londra umblă tot felul de svonuri. Publicul nu le prea dă crezare, sunt prea gogonate; bârfeli, nici vorbă, bârfeli ale celor care n'au altă treabă, ecouri din culisele teatrelor. Charles Dickens nu e în stare să înfrunte astfel opinia publică.

Dar pe zi ce trece, svonurile se întețesc. Tot mai des apare fugitiv un nume, împletindu-se tainic cu aceste svonuri. Dar nici vorbă, e o bârfeală urîtă; ce să caute numele tinerei actrițe alături de al lui Charles Dickens? Dar de-o fi cumva adevărat? Cineva are grijă să întărească aceste svonuri. Da, alături de numele lui Charles Dickens e amintit numele tinerei actrițe Helen Lowless Ternan, fiica doamnei Ternan. Totuși, poate că nu-i altceva decât o bârfeală mârșavă.

Dar londonezii, toată lumea știe, respectă principiile moralei, și bietul Arthur Smith, administratorul sălii, e nervos și emoționat.

In seara de 29 Aprilie 1858, Charles Dickens se urcă pentru întâia oară pe estradă ca lector profesionist. Dar dacă unii puritani vor găsi de cuviință să-i aducă învinuiri lui Dickens? Mr. Smith se înfioară de groază.

Cu mult înainte de ora fixată, valul de oameni inundă St. Martin Hall. Pe estradă se află o masă cu pupitru. Dickens apare în ușă. E întâmpinat cu urale și tunete de aplauze. Arthur Smith își șterge fruntea îmbrobonată de sudoare.

Dickens renunțase la slăbiciunea lui de a folosi împerecheri de culori aprinse în îmbrăcăminte. Optase pentru negru și cenușiu: frac cenușiu închis, pantaloni ceva mai deschis și o vestă neagră în contrast cu cămașa-i albă cu pieptii scrobiți pe care se răsfăța o cravată lată, neagră. Dar la butonieră avea o floare de culoare vie, ca un simbol a slăbiciunii lui pentru culorile tari.

Mergând ca deobicei cu umărul drept puțin înainte, urcă estrada și-și pune pe masă mănușile și cartea, cuprinzând cu privirea întreaga sală. Are o mustață ce nu-i acoperă gura, făcând una cu barba-i pătrată de culoare închisă; părul întunecat, puțin încărunțit, e pieptănat în sus, căzând în șuvițe de o parte și de alta a frunții înalte, late. Dar obrajii sunt brăzdați de cute, iar ochii lui obosiți, cu cearcăne albăstrii, par și mai mari decât deobicei.

Incepe prin a spune că de astăzi se poate considera lector profesionist, nevăzând în asta nimic dăunător, nimic ce i-ar știrbi demnitatea. S'a gândit bine la toate, și părerea lui în această chestiune e categorică și definitivă.

Apoi, deschizând cartea și apucând în mâna-i dreaptă o baghetă ca de dirijor, rostește rar: „Ceainicul e cel care a început. Știu că Mrs. Peerybingle spune altfel, dar n'am ce-i face".

Și într'o clipă, în St. Martin Hall s'a și încins o discuție aprigă: Cine a început întâi, ceainicul sau greierul? Și celor prezenți lucrul acesta li se pare atât de însemnat, încât stau cu răsuflarea tăiată. Ascultă descrierea amănunțită a ceainicului guraliv și deodată nu mai e lectorul care schițează o buclă în aer cu bagheta, ci, într'adevăr, ceainicului i-a sărit capacul; nu mai e glasul celui care citește împiedicându-se ritmic, ci limba pendulei olandeze care tremură ; nu mai e vărguța ce se înalță, ci aburul ușor, ridicându-se din ceainic... Când aud grigri-gri-gri-gri-gri... li se pare că niciun greier n'ar cânta mai bine; iar când începe lupta dintre ceainic și greier — larma ceainicului luându-se la întrecere cu flecăreala greierului — St. Martin Hall e atât de încordat, de parcă ar asista la o competiție sportivă.

Dar uite, acum lectorul s'a aplecat puțin într'o parte, uitându-se în jos, la o ființă care nu-i aevea; se uită însă în așa fel, încât toți sunt încredințați că în fața lor se află Mr. Peerybingle, înalt de șase coți și mai bine, și alături de el, mititica lui soție.

N'au trecut nici câteva clipe și Mr. Peerybingle dispare ca prin minune, auzindu-se în schimb exclamația dulce și melo-

dioasă a soţioarei, urmată de bâzâitul de bas profund al blajinului John. Şi în văzul tuturor, chipul lectorului se transformă ca prin minune — barba i se destramă în văzduh, descoperind o bărbie gigantică, pe care s'ar putea atârna foarte bine un ceainic; ochii rotunjiţi nu exprimă decât o minte greoaie şi o mare bunătate, în vreme ce faţa se lungeşte ca un bot de cal; nu degeaba blajinul John se îndeletniceşte de atâta vreme cu cărăuşia. Şi replicele celor doi soţi încep să se încrucişeze tot mai des. Ascultătorii ar putea jura că pe scenă sunt doi, nu unul, şi şi că vărguţa maestrului e fermecată. Iată, bagheta a început acum a se legăna încet şi cu grijă, şi întreaga sală vede limpede un prunc în faşe pe care îl întinde Tilly Slowboy; ca apoi, la un simplu semn, să apară în aer un os de şuncă şi o franzelă cu o coajă minunată aurie, după care, din două mişcări iuţi, să schiţeze umerii ascuţiţi ca nişte cuie ai credincioasei Tilly, şi apoi... Dar vocea povestitorului, egală, adâncă, puţin cântătoare, cât e de plină de farmec! Fiecare intonaţie vine ca dela sine, nesilită, departe de a fi o dicţiune căsnită şi îndelung lucrată, cu intonaţii căutate şi preţioase. Lectorul ştie „Greierul" pe dinafară, totuşi stă cu cartea dinainte, întorcând foile.

Şi când, în sfârşit, cartea se închide, şi alături de ea, pe masă, se aşează şi beţişorul fermecat, publicul se trezeşte la viaţă. Trezire însoţită de o asemenea explozie de entuziasm, încât sgomotul răzbate desigur până în stradă.

Nu, nu-i fusese încă dat Angliei să audă o asemenea lectură.

Nu trec nici câteva zile şi Dickens citeşte tot acolo la St. Martin Hal, „Cântecul de Crăciun". Aceleaşi ovaţii ca şi la cea dintâi lectură. Mai citeşte şi a treia oară, peste o săptămână. Tot aşa de aprinsă e floarea-i dela butonieră, tot cu atâta siguranţă se înalţă bagheta de maestru, dar cititorul îşi duce mâna la frunte, din când în când, de parcă l-ar durea cumplit capul. Unui observator atent nu-i poate scăpa tremurul mâinii lui şi încordarea întregului trup, încordare care nu se observa la celelalte lecturi dinainte. Mai trece o săptămână şi acelaş observator atent, care n'ar fi lipsit dela St. Martin Hall, ar fi putut băga de seamă că Charles Dickens, isprăvind de citit, se sprijină cu toată greutatea de pupitru, de parcă i-ar fi teamă să nu cadă.

Şi curând, nu se scurg decât câteva zile, Londra află că Charles Dickens s'a despărţit de soţia sa.

Mare zăpăceală, tot felul de svonuri şi născociri; unii desmint, alţii ataţă, unii nu ştiu ce să creadă, altora le pare rău, alţii sunt pur şi simplu indignaţi şi, în sfârşit, alţii caută o justificare.

Orașul vorbește că doamna Dickens, de acord cu soțul ei, a părăsit casa, și de acum înainte va trăi singură cu fiul ei mai mare. E dată și cifra întreținerii anuale pe care Charles Dickens i-o fixase, anume șase sute de lire. Se știu și numele mijlocitorilor care au dus tratativele dintre soți și anume, domnul Forster din partea domnului Dickens și domnul Lemon, apărând cauza doamnei Dickens. Se mai spune că scriitorul a fost în ultimul timp într'o stare de spirit aproape bolnăvicioasă din pricina emoției, iar în ceeace o privește pe doamna Dickens, se află într'un hal de nedescris... Zilele trec. Se răspândesc alte svonuri. Charles Dickens stărue să i se publice în „Punch" o adresă către cititori cu lămuriri referitoare la durerosul fapt al divorțului său. Redactorul Mark Lemon și editorii Bradbury și Evans găsesc că e cu neputință ca cererea să-i fie satisfăcută. Ceeace-l face pe Charles Dickens să rupă legăturile cu vechiul său prieten Mark Lemon, și cu editorii săi, Bradbury și Evans.

Zarva crește, când „Manchester Guardian" comunică cititorilor vestea că revista „Household Words" va publica adresa lui Charles Dickens cu privire la chestiunile sale de familie. Și adresa cu pricina apare, în sfârșit, în revista menționată.

Londra și întreaga țară o citește, observând tonul cam pătimaș și nervos în care e scrisă. Londra află că Charles Dickens n'a obișnuit niciodată să-și plictisească cititorii cu afacerile lui personale, chiar când ele îi întristează sufletul și oricât l-ar durea svonurile și bârfelile din jurul lui. E pentru întâia oară în viața lui că se vede nevoit să-și calce obiceiul, aducând la cunoștința tuturor că anumite împrejurări ale vieții sale conjugale au dus la o despărțire prin bună înțelegere, desfășurare de împrejurări bine cunoscute de copiii săi. Mai departe, Londra află că aceste întâmplări ale vieții sale de familie au dat loc la tot felul de bârfeli monstruoase și crude, ce nu-l ating numai pe autorul „adresei" de față, ci și alte persoane cu desăvârșire nevinovate, care trag ponoasele acestor defăimări fără sens, iscate din răutate, greșală ori prostie. Și Londra citește asigurarea solemnă a scriitorului, în numele său și al soției sale, cum că toate aceste bârfeli nu-s decât niște minciuni „sfruntate". Și cel care le răspândește nu face decât să mintă cu bună știință și josnicie, dovedindu-se martor fals în fața cerului și a pământului. Londra îl compătimește, dar svonurile și bârfelile nici gând să se potolească, iar dorința publicului de a-l auzi pe Charles Dickens crește și mai mult. De câte ori apare scriitorul pe scenă, St. Martin Hall geme de lume. Arthur Smith se liniștise demult dinspre partea asta.

Şi dacă un moralist pretenţios ar fi încercat să-şi exprime în public părerea cu privire la chestiunile personale ale lui Dickens, ar fi suferit o înfrângere ruşinoasă, ceeace moraliştii înţeleg foarte bine, aşa că tac mâlc, ascultând lectura. Poate că se bucură, pândind faţa istovită a lui Dickens, când acesta îşi face apariţia la pupitru. Dar satisfacţia lor nu durează mult; peste o clipă au şi uitat că domnul Dickens ar trebui să fie pedepsit pentru cele săvârşite. Peste o clipă se află şi ei, ca toţi ceilalţi, în biroul bătrânului Scrooge, lângă vatra lui John Peerybingle sau în casa domnului Dombey.

Lecturile se succed fără întrerupere. La fiecare şase, şapte zile, Dickens apare pe scenă. Se urcă de şaisprezece ori pe estrada din St. Martin Hall. Face apoi o scurtă pauză, după care, la începutul lunii August, începe să citească în provincie.

Oraşele se perindă unul după altul: Clifton, Shrewsbury, Chester, Liverpool cu sala lui de două mii trei sute de locuri; urmează Irlanda, pe care încă n'o cunoaşte. Incepe cu Dublin, unde irlandezele, cuprinse de entuziasm la sfârşitul lecturii despre moartea micului Paul Dombey, se avântă pe scenă, smulgând toate petale'e florii dela butoniera fracului şi fugind cu prada lor. Urmează Belfast. Mai nimeni nu-şi poate stăpâni lacrimile ascultând povestirea morţii micuţului Dombey!

Aici, în Belfast, un gentleman îşi ia capul în mâini, sguduit de plâns. Iar în York, care nu-i pe pământul irlandezilor impulsivi, o doamnă necunoscută se urcă pe estradă, la Dickens, cerându-i voie în chip înduioşător, să-i atingă mâna care-i dăruise atâţia prieteni, îi umpluse casa de prieteni!

Dar câţi prieteni are el în toate oraşele acestea! Mulţimea dă năvală la casa de bilete dela care anunţurile fuseseră scoase demult; la Belfast, geamurile dela casele de bilete au fost sparte. De-ar fi să-i satisfacă pe toţi, numai dumnezeu ştie cât ar trebui să rămână la Manchester, Sheffield, Leeds şi Gull. Dar când ajunge în Scoţia, entuziasmul de aici îl umbreşte pe cel din Manchester şi din Irlanda. La Edimburg, la tuspatru c'iri'e, estrada e înţesată de spectatori, iar mulţimea celor care n'au putut răzbate şi sunt dornici de a asista la lectură face zid în faţa clădirii. La Glasgow, ca şi la Edimburg, e nevoit să citească de patru ori. In Perth, auditoriul e a'cătuit din oameni sosiţi din toate colţurile ţinutului, şi, la sfârşitul lecturi', sute de pălării sboară prin aer, şi o mie opt sute de oameni întovărăşesc manifestările entuziaste cu urale furtunoase.

De fapt, are de gând să treacă prin oraşele fixate cu cea mai mare repeziciune. Apare în faţa publicu'ui la trei, patru

zile odată; starea de spirit în care află cere mereu impresii noi şi nu poate îndura să rămână singur cu propriile-i gânduri. Citeşte „Greierul", „Cântec de Crăciun", „Clopotele", „Moartea lui Paul Dombey", „Cetina", „Miss Gamp"... Pe la mijlocul lunii Noembrie se înapoiază la Tavistock Square unde doamna Dickens nu va mai călca niciodată.

15.

TIMPURI VECHI, DAR NU CELE BUNE

Stă în fotoliu, la masa lui de scris, întors cu tot trupul spre pictor; mâna-i dreaptă se sprijină pe speteaza joasă a fotoliului, iar cea stângă, pe masă. Stă picior peste picior, privind undeva, spre stânga. Redingota-i de catifea, semănând a halat, e încheiată; barba-i pătrată cu fire cărunte îi ascunde aproape cravata neagră, lăsându-i descoperit plastronul moale. William Frith îi face portretul. Nu-i la prima şedinţă. Atât pictorul, cât şi Forster îi făgăduiseră că nu va fi nevoit să pozeze o veşnicie, aşa cum păţise cu trei ani în urmă, când, pe negândite, îşi dăduse consimţimântul vestitului Ary Sheffer. De n'ar fi fost Forster, n'ar fi primit în ruptul capului să pozeze. Insă când bătrânul prieten îşi pune ceva în cap, nu mai e nimic de făcut; ori, Forster voia numaidecât să aibă un portret de al lui şi făcuse şi comanda. Dar e problematic că William Frith va izbuti ceva. Mare mizerie cu tablourile astea! Pictorii nu prind niciodată asemănarea. L-a pictat Laing, Margaret Gillis Ward şi Sheffer; îl pictează şi alţii, dar afară de portretul făcut de Maclise, acum douăzeci de ani, niciunul nu e reuşit. In orice caz, asta e părerea lui. Şi poate că aceeaşi soartă va avea şi portretul de faţă, deşi Frith e un pictor de mâna întâia şi, datorită meritelor sale, a fost ales acum şapte ani membru al Academiei Regale. Trece drept un portretist renumit, iar peisajele lui cu teme istorice, precum şi tablourile de „genre" dela expoziţiile anuale ale Academiei stârnesc entuziasm. Mai cu seamă s'a făcut cunoscut cu pânzele sale: „Nisipurile dela Ramsgate" şi „Derby"; şi cu fiecare tablou, tehnica lui se desăvârşeşte tot mai mult. N'ai ce-i face, trebue să rabzi de dragul lui Forster, şi până la urmă se va vedea.

— Mi se pare — spune Dickens— că ai căutat la Wilkins fotografiile mele.

— Da, Mr. Dickens, oftează pictorul. Nu numai c'am căutat, dar am și găsit. Din păcate, însă, nu-mi sunt de prea mare ajutor. Fața dumneavoastră s'a schimbat atât de mult în ultimii ani, încât fotografiile de atunci nu-mi folosesc la mare lucru. Și apoi, barba și mustățile...

— Barba și mustățile au pricinuit mult necaz lui Forster — râde Dickens. Trăgea nădejde că va fi un simplu capriciu, că nu va dura mult.

— Pentrucă ați adus vorba de asta — zâmbește pictorul — atunci îmi permiteți să vă spun că d-l Forster demult mi-a adresat rugămintea să vă pictez, dar a tot amânat proiectul din an în an, în nădejdea că veți renunța la capriciul cu pricina.

— Ce om ciudat!

— Îmi permiteți să nu fiu de acord cu dumneavoastră. D-l Forster are, fără îndoială, dreptate. Mustața vă acoperă aproape în întregime gura și dumneavoastră aveți o gură frumoasă și expresivă.

— N'aș crede că asta e pricina pentru care prietenul Forster a declarat război bărbii și mustăților mele. Deasemenea, mă îndoiesc că ele au fost de vină că d-l Sheffer n'a izbutit să prindă asemănare în portretul prea plecatei dumneavoastră slugi...

Dickens se uită la Frith, care se întrerupe din lucru.

— Sunteți greu de pictat, domnule Dickens, tare greu, spune Frith încruntând din sprâncene. Aș putea să știu dece n'a fost isprăvit portretul acela?

Arată cu pensula spre tabloul acoperit cu pânză, ce stă pe un suport, într'un colț al odăii.

— Îl cunoaștem toți pe pictor — urmează Frith; se bucură de o mare popularitate la noi în Academie...

— Dece n'a fost isprăvit portretul? zâmbește din nou Dickens. Nu-i nicio taină, dragă Frith. Uite cum a fost; am pozat o groază de vreme. La început semănam cu Ben Count. Da, da, exact, cu faimosul boxeur. Pe urmă, am fost dumnezeu știe cine. În sfârșit, am hotărît că trebue să isprăvesc odată cu tabloul. Îl privisem atât de mult, încât, pe cinstea mea, începusem a crede că seamănă cu el... Nu-i greu de închipuit ce desamăgire ar fi fost pentru cei care nu m'au văzut niciodată și m'ar fi judecat după acest portret.

— Publicul e întotdeauna interesat să vadă cum arată un om de litere celebru, adaugă Frith.

— Se poate. Dar, drept să vă spun, nu odată mi s'a întâmplat să-i desamăgesc pe cei care mă vedeau întâia oară.

Pe chipul lui Frith e zugrăvită neîncrederea; îi trage de zor cu penelul, în vreme ce Dickens urmează:

— Se mai întâmplă şi că desamăgirea rămâne, transformându-se într'o nemulţumire netă. Aşa, de pildă, cu Sheffer. Trece la voi, pictorii, drept un mare maestru, nu-i aşa? Când m'a văzut întâia oară, mi-a declarat: sunteţi cu totul altfel decât m'am aşteptat. Aduceţi a căpitan olandez de corabie.

— A ce?

— A căpitan olandez de corabie.

Dickens face o pauză scurtă, după care încheie astfel:

— Dar, ca să vorbim de portretul cu pricina, drept să-ţi spun că nu aduce nici cu mine, dar nici cu un căpitan olandez de corabie...

Frith tace; se înţelege că nu-i convine să continue conversaţia cu o temă atât de delicată. Dickens pozează mai departe, stând, răbdător, în poziţia indicată. Şi încetul cu încetul trece la ocupaţia lui obişnuită din timpul acestor şedinţe. Aceeaşi ocupaţie ca şi cu trei în urmă, când îl picta Ary Sheffer. Dar pe vremea aceea, în jurul lui se aflau personajele din „Mica Dorrit"; avea în faţa ochilor încăperea cunoscută din Marshalsea; acum vede Bastilia şi bulevardele Parisului.

Ce minunată carte a scris Carlyle ! O mai citise şi pe vremuri — apăruse odată cu „Pickwick" — şi nu demult, acum câteva luni, se apucase din nou să citească „Revoluţia Franceză". Şi când ajunsese aproape de sfârşit, înţelesese că n'are să poată rezista ispitei de a scrie un roman în care să intre evenimentele crâncene şi acele groaznice „tricoteuses" şi cazemate ale Bastiliei... Dar chiar de atunci hotărîse că acţiunea să nu se mărginească la hotarele Parisului ; să încerce a povesti despre două oraşe — Parisul şi Londra — despărţite în vremea aceea printr'o duşmănie mai greu de trecut decât Canalul Mânecii. Şi va încerca să construiască romanul luând de model piesele franţuzeşti; descriind, mai întâi, întâmplările epocii, întrerupând povestirea, ca să sară peste câţiva ani, descriind împrejurări noi.

Avea experienţa celuilalt roman istoric; dar de data asta se pare că-l aştepta o muncă mult mai serioasă. Franţa e o ţară străină, şi întâmplările din epoca aceea sunt cu mult mai complicate decât răscoala lordului Gordon. Trebue să citească multe cărţi.

Şi când Carlyle îi trimite cărţile, Dickens scoate un strigăt de uimire: „Ce om, Carlyle!". Răspunzând numaidecât rugăminţii, îi trimisese cărţile pe care le ceruse — cele de care se

folosise pentru „Revoluţia Franceză". Două căruţe arhiplinc.

E cu putinţă oare să citeşti asemenea mormane de cărţi? Şi, oare, un romancier are nevoie de atâta trudă când nici prin gând nu-i trece să scrie încă odată istoria Revoluţiei Franceze? De bună seamă că multe din ele nu-i trebue, în schimb, unele — cum e volumul „Imagini din Paris", de Mercier — sunt o adevărată comoară...

Aşa dar, cititorul făcuse cunoştinţă cu eroii principali ai romanului. Şi la fiecare sfârşit de săptămână se întâlneşte din nou cu tipurile lui Dickens. Scriitorul trebue să aibă grijă din nou de cititor, ca să-i servească în fiecare număr din revistă întâmplări din cele ce nu-i pot îngădui să se plictisească. Revista săptămânală trebue iar umplută cu un subiect plin de acţiune. Şi asta nu-i uşor. In fascicolele lunare, subiectul se desfăşură într'un ritm cu mult mai domol.

Dar altă soluţie nu există. Ruptura cu Bradbury şi Evans îl sileşte să renunţe la „Lectura Căminului". Iar neînţelegerile juridice cu editorii, atât de întortochiate, s'au încheiat cu înfiinţarea unei noi reviste. Ii veneau în minte titluri nenumărate, de parcă se luau la întrecere, până la apariţia primului număr din 30 Aprilie 1859. Atunci cititorul descoperă titlul cel nou: „Un an încheiat" — aşa se numeşte revista săptămânală de sub redacţia lui Charles Dickens. Deasupra titlului era tipărit un motto de Shakespeare: „Povestea vieţii noastre dela an la an", iar sub titlu, cititorul putea lua aminte că „Lectura Căminului" fusese contopită cu revista cea nouă. Dar interesul cititorului trebue stârnit cât mai repede de „Un an încheiat".

S'ar putea oare găsi un mijloc mai bun decât noul roman al lui Charles Dickens „Povestea celor două oraşe?".

Cititorul „Poveştii celor două oraşe" făcuse cunoştinţă cu Mr. Lorry, un gentleman simpatic, în vârstă, funcţionar de bancă încercat şi devotat. Mr. Lorry trăieşte numai pentru instituţia în care lucrează şi pentru prietenul său, doctorul Manette, cetăţean francez care — trecuseră mulţi ani de atunci — fusese închis la Bastilia. Ieşit din închisoare după optsprezece ani de osândă, doctorul Manette nu se întoarce în Anglia unde era aşteptat de fiica sa, Lucie. Ingrijoraţi, Mr. Lorry şi Lucie pleacă la Paris să-l caute.

Intr'un magazin de vinuri din cartierul Saint-Antoine, Mr. Lorry şi Lucie fac cunoştinţă cu Defarge — proprietarul magazinului — şi cu soţia lui, Thérèse Defarge. Aici, cititorul, alături de Mr. Lorry şi Lucie, îl descoperă pe doctorul Manette într'un bătrân cu mintea rătăcită; prietenul şi fiica îl iau cu ei

la Londra, unde, încet, încet, acesta își recapătă puterile sleite de închisoarea Bastiliei.

S'au scurs câțiva ani și, după moda dramei franceze, intră în scenă noi eroi ai romanului, ca de pildă, francezul Charles Saint Evrémond, fiu de marchiz, profesor la Londra. Acesta renunțase la toate privilegiile de nobil francez pe care le avusese în patrie și aici, la Londra, venise sub numele de Charles Darnay. Dar, învinuit de spionaj în favoarea Franței, e pe neașteptate chemat în fața justiției, la Old Bailey...

Cititorul descoperise încă demult în poveste pe un anume Sydney Carton, un avocat fără clienți, un om cu suflet larg, dar care nu izbutise în viață. In meseria lui muncește ca un salahor, deși presimte că nu-i este dat să se bucure de o situație mai bună. Cititorul aflase că avocatul Carton și Darnay seamănă ca două picături de apă; între timp, se sfârșește și procesul în care francezul e învinuit de spionaj; dibaciul avocat al nevinovatului Darnay se slujește de asemănarea acestuia cu Carton, și nobilul francez scapă dela moarte.

Doctorul Manette, Lucie și simpaticul Mr. Lorry, martorii procesului, se bucură din toată inima de achitarea nevinovatului. Casa doctorului este deschisă, atât lui Darnay, cât și dublurii lui, avocatul Carton. Și amândoi se îndrăgostesc de Lucie.

Dickens își scrie romanul la Gad's Hill. E vară. Dacă ar fi să-i dai crezare lui Shakespeare, drept în fața casei, care încă nu era clădită pe vremea aceea, s'a petrecut un jaf; printre jefuitori se găsea și sir John Falstaff, care a rupt-o la fugă de frica urmărilor, chiar de pe locul acesta, unde stă acum biroul lui Charles Dickens.

Iată, colo prin fereastra deschisă dela camera de lucru, Dickens zărește un „cottage", peste drumul ce străbate bucata de pământ din față. Acolo e o berărie sătească, numită „Sir John Falstaff", în amintirea unei întâmplări prea bine cunoscute din drama „Henric al IV-lea". In dosul clădirii se află pădurea Cobham și un parc stăpânit pe vremuri de urmașii lordului Cobham. Sărmanul Shakespeare a cam avut de pătimit din cauza urmașilor gloriosului lord, care pierise demult pentru cauza sfântă a lui Wicliff, Wicliff cel curajos, răsculat — precum se știe — împotriva papei! Dar poate că urmașii lordului Cobham aveau dreptate, căci dramaturgul englez — William Shakespeare — îl prezentase pe Falstaff, în prima versiune, sub numele lui sir John Oldcastle. Numele îl găsise într'o cronică străveche, iar ruinele castelului unde locuia acest sir John Oldcastle,

se mai pot vedea şi acum prin geamul biroului din Gad's Hill. Scriitorul Shakespeare nu ştia cine a fost John Oldcastle, dar, tot în cronica de mai sus, găsise, sub acelaş nume, pe un oarecare paj al ducelui de Norfolk. Deaceea îşi botează eroul cel gras, laş şi nu prea prezentabil, cu numele acesta istoric. Drept urmare, s'a ales cu o neplăcere foarte serioasă. Se dovedise că vestitul adept al lui Wicliff pentru cauza protestantismului, falnicul lord Cobham, fusese pajul ducelui de Norfolk. Urmaşii lordului erou au fost peste măsură de indignaţi de atâta lipsă de respect pentru numele străbunului lor; şi sărmanul Shakespeare fu nevoit să declare că nici prin gând nu-i trecuse să-l ponegrească pe lordul Cobham şi că martirul protestant nu apare nicăeri sub numele de Oldcastle. Aşa că se văzu silit să înlăture numele cu pricina, şi-l botează pe grăsunul său, Sir Falstaff în loc de Oldcastle.

Cu alte cuvinte, viaţa la Gad's Hill e îmbogăţită de amintirile din copilărie, deşteptând şi interesul pentru locurile istorice din jurul locuinţei celei noi. Şi când se termină lucrul zilnic la „Povestea celor două oraşe", se pot face plimbări lungi prin împrejurimi.

Ocolind Cobham Hill, unde pe vremea Elisabetei locuia lordul Darnley, apoi satul Cobham şi parcul, drumul duce prin Rochster la forturile lui Pitt, pe unde se juca Dickens atâ de des cu ceilalţi copii, pe vremea când trăia în Chatham ; sau până la Gravesend, peste şesul mlăştinos, apoi coteşte înapoi pe lângă bisericuţa din Chalk, lângă care e călugărul de piatră cu un vas în mână, aşezat deasupra portalului.

Timpul nu-l preocupă deloc în aceste plimbări îndepărtate. Dacă n'are niciun mosafir la Gad's Hill, îşi ia de tovarăş pe credinciosul Turk, un câine ciobănesc foarte frumos, sau, câteodată, chiar pe căţeluşa Lynda, care făgăduieşte să ajungă un St. Bernard uriaş. Din păcate, pisica lui favorită, cea mai răsfăţată fiinţă, care se obişnuise să stea alături de el în timpul lucrului, nu poate merge la plimbare. Acum se mai cuminţise, dar pe vremuri sburdălnicia ei îl uluise. Intr'o seară, citea o carte la lumânarea aprinsă ca deobicei pe masa de alături. Deodată, lumânarea se stinse. Ce dracu să fie? O aprinse din nou şi văzu pisica uitându-se ţintă la el. Îşi luă cartea şi începu să citească mai departe, dar abia se aşează, că pisica se apropie de lumânare cu mai multă băgare de seamă şi o stinse cu lăbuţa. Atunci lăsă cartea de o parte şi începu să se joace cu pisica; ea n'aştepta decât atât. La Gad's Hill mai trăieşte în libertate

şi un canar, o fiinţă şi mai lipsită de apărare; dar se simte înafară de orice primejdie; deşi se află în vecinătatea câinilor şi a pisicii, e mai în siguranţă chiar decât vulturul care stătea odinioară legat de piatra din grădina Tavistock House.

S'ar crede cu greu că biata pasăre împărătească ar fi putut face vreo legătură între munca stăpânului casei şi chinurile ei. Dar legătura, desigur, exista. Stăpânul casei, plănuind să scrie „Barnaby Rudge", trebuia să cunoască apucăturile unui corb; altfel, corbul sărmanului Barnaby ar fi putut să pară artificial. Aşa că atunci a apărut în casă Grip, şi a declarat război vulturului captiv. Pe lângă faptul că şterpelea mâncarea vulturului, se vede că mai simţea o adevărată plăcere ştiindu-se la adăpost, să n'o înfulece pe dată, ci mai degrabă să se desfete de furia duşmanului. Dacă Grip ar fi trăit acum la Gad's Hill, Dick, canarul, nu s'ar mai fi plimbat atât de nepăsător pe masa din sufragerie şi pe umerii comesenilor. Iar stăpânul casei n'ar fi ajuns să-l înmormânteze pe Dick, mort de bătrâneţe, în grădina Gad's Hill, abia cu şapte ani mai târziu. In urma acestui trist eveniment, oricine putea citi inscripţia pe lespedea funerară, aflând astfel că stă în faţa mormântului lui Dick, „Cea mai bună pasăre din lume".

Acum, oricine vine la Gad's Hill vede ce activitate fără de odihnă desfăşură Dickens. I se pare că proprietatea are mereu nevoie de transformări şi reclădiri. Se pregăteşte să sape altă fântână, să clădească încă un salon mare, să prefacă la etaj biroul şi dormitorul, să clădească alte încăperi pentru personalul de serviciu şi alte grajduri; să reclădească podul la camera de studii. Bucata de pământ cu tufari, de peste drumul ce trece prin faţa casei, îi aparţine şi, din senin, Dickens se hotărăşte să lege casa de acest organ printr'un tunel pe sub drum, spre uimirea organelor administrative din localitate.

In timp ce se lucrează la tunel, se întocmesc noi planuri pentru alte transformări. Trebue să mai clădească două dormitoare, să facă o sală mare, pentru personal, din garajul de trăsuri, să cumpere lunca din dosul casei, să planteze mesteceni în faţa casei, să construiască o seră solidă... Toate planurile acestea se vor înfăptui în anii următori, ba poate s'or mai ivi şi altele. Parcă ar avea o energie nesecată.

In acelaş timp, „Povestea celor două oraşe" se desfăşură mai departe şi curând, pe la sfârşitul lunii Noembrie, va fi terminată.

Concurenţa dintre Darnay şi Carton a luat sfârşit. Lucie îi iubeşte pe francez şi se mărită cu el. Dar dragostea lui Carton,

gata la orice jertfă, nu s'a stins. Cititorul e încredinţat că avocatul nostru, puţin cam descumpănit, e într'adevăr în stare să se jertfească pentru fericirea ei. Şi evenimentele istorice din Franţa îi dau lui Carton prilejul să arate cât de mult o iubeşte pe Lucie.

Prima fază a Revoluţiei Franceze trecuse, marchizul Evremond, unchiul lui Darnay, plătise pentru păcatele „vechiului regim" şi chiar pentru păcatele sale. Dar soarta asta îl pândeşte şi pe încasatorul veniturilor sale, care, ca să scape, îl chiamă pe Darnay să-l scoată din închisoare. Darnay părăseşte Londra şi izbuteşte să ajungă la Paris, unde erau în curs evenimentele revoluţionare din anul nouăzeci şi doi. Defarge, proprietarul magazinului de vinuri, şi soţia lui, Thérèse, sunt judecătorii necruţători desemnaţi de popor să judece faptele „vechiului regim"; ei îl sortiseră pieirii pe Darnay, trădat de încasatorul veniturilor, după ce-l chemase la Londra să-l salveze. Darnay e în pericol să-şi piardă viaţa. Lucie şi tatăl ei, abia sosiţi la Paris, n'au nicio putere să-l ajute, dar Carton se hotărăşte, fără să mai stea la îndoială, să se jertfească pentru fericirea iubitei sale Lucie. El pătrunde în închisoarea unde zace Darnay, îl adoarme, îşi schimbă hainele cu ale lui şi, datorită asemănării sale cu Darnay, rămâne în închisoare, ca să-şi dea viaţa, răpus de ghilotină.

Anglia află noul său roman, nu numai din revista „Un an încheiat". Editorii de altădată, firma Chapman şi Hall — Dickens va păstra legătura cu aceştia până la sfârşitul vieţii sale — publică romanul în fascicole lunare, cu gravuri de Phiz, ultimele gravuri pe care artistul le mai face pentru Dickens. Romanul e terminat şi cititorul poate să-şi dea seama dacă Charles Dickens şi-a regăsit seninătatea şi vechiul său crez în inima omenească şi în prefacerile ei minunate. Oare scriitorul se întorsese în trecut cu nădejdea că-şi va regăsi iluziile-i pustiite? Sau poate negura conflictelor sociale prin care trecea Anglia de câtăva vreme, le îndepărtase şi mai mult? Se vor mai ridica oare la lumină aceste iluzii, dacă scriitorul se va cufunda în „frumoasele vremuri de altădată?".

Călătoria în „frumoasele vremuri de altădată" se dovedi nerodnică. Intradevăr, în trecut puteai întâlni oameni buni, plini de merite — de pildă, Mr. Lorry, doctorul Manette sau chiar Sydney Carton — dar ce folos? Oameni cumsecade se găsesc în orice vreme, dar prezenţa lor nu poate risipi nicicum negura înfiorătoare care, după cum recunoaşte chiar Charles

Dickens, se coborîse de multă vreme asupra omului, a muncii și a zilelor lui.

In roman nu mai găsești niciun pic de umor — e un roman mohorît ca și negura din care se desprinsese. Nu trecuse mult de când Charles Dickens se exprimase că nu există denumire mai potrivită pentru epoca din vremea lui, decât „Timpuri grele". Și iată, acum îi mai declară cititorului că nu înțelege dece vremurile trecute s'or fi numind vremuri bune. „Saturday Revue" nu putea să treacă peste o asemenea concepție tristă a vieții, fără să n'o scoată în evidență. Revista îl atacă într'unul din numerele din Decembrie. Criticului nu-i place romanul și scrie indignat: „Dickens pune Franța pe aceeași treaptă cu Anglia. Găsește o stranie plăcere — după părerea noastră, cât se poate de revoltătoare și ne la locul ei — în a concentra atenția cititorului numai asupra defectelor strămoșilor săi cei mai de aproape, și numai asupra faptelor istorice demne de a fi osândite. Cu alte cuvinte, strămoșii noștri erau cruzi, fanatici, nedrepți, se lăsau conduși de un guvern incapabil, care-i îngenunchia, purtându-se cu ei într'un chip de necrezut".

Desigur, căzându-i privirea pe aceste rânduri, cititorul nu se mai îndoiește că „Saturday Revue" nu înclină să-l apere pe Defarge și pe soția sa, Thérèse, de tot ce le atribue Charles Dickens. Insă revista e gata să-i apere pe strămoșii cititorului contemporan de învinuirea de a fi fost asupritorii domnilor Defarge indiferent unde ar fi fost ei, în Franța sau în Anglia. Lucrul acesta reiese clar, și mulți dintre cititori sunt pe deplin de acord cu onorata revistă. Iar unii dintre ei înțeleg că Charles Dickens și-a luat ca temă Revoluția Franceză, nu dintr'o simplă întâmplare. Oare în clipa teribilă a istoriei, inima omenească nu se leapădă ea de veșmintele idilice în care Charles Dickens o învăluia altădată cu grijă? In clipa aceea te simți ademenit din răsputeri să-ți întorci privirea, atât spre cel ce asuprea, cât și spre asuprit.

Dar iată că Dickens arată că în oamenii Revoluției Franceze n'a găsit altceva decât setea de distrugere și răzbunare. Ori, lucrul acesta nu i-l putuse sugera niciun Carlyle. Da, Dickens simțea numai stranie plăcere de a descrie însușirile naturii omenești, ce stârniseră indignarea nemărginită a revistei. Și, într-adevăr, înafară de aceste însușiri, Dickens nu mai observase nimic altceva, ceeace nu putea mulțumi pe nimeni— nici pe partizanii revistei conservatoare și nici pe dușmanii lor politici mai ageri la minte. Totuși, concluziile l-au mulțumit pe Dickens.

16.

SE SPULBERĂ MARILE SPERANȚE

Și înainte se întâmplase să aibă epoci de insomnie, dar erau trecătoare. Acum e cu totul altceva. Incercările din ultimii doi ani, ruptura cu soția, noua viață fără ea, au avut drept rezultat o insomnie cu care nu e în stare să lupte. Nu-i rămâne altă soluție decât să rătăcească toată noaptea prin Londra sau prin apropiere de Gad's Hill. Deși iarna e pe sfârșite, totuși se luminează destul de târziu și poate rătăci în voie prin cartierele mărginașe ale Londrei, dela ora două noaptea până răsare soarele. Intorcându-se acasă rupt de oboseală, cu speranța că acum, în zori, va putea, în sfârșit, adormi... Iar în timpul verii, și când se lasă toamna, străbate cu piciorul mile după mile, prin împrejurimile dela Gad's Hill, în nopțile scurte cu clar de lună și... Și iată că pe neașteptate îi fulgeră prin minte o idee fericită. Ce-ar fi dacă s'ar întoarce pentru o vreme la maniera lui Boz? Când mergi așa, rătăcind la întâmplare, dai cu ochii de atâtea lucruri și-ți răsar în minte atâtea amintiri; n'ar fi rău ca cititorii revistei „Un an încheiat" să afle despre câte a văzut și de câte își aduce aminte...

Recomandându-se cititorului ca un călător care merge pe jos prin orașe, pe drumuri și prin sate, începe să publice în „Un an încheiat" o serie de bucăți sub titlul „Uncommercial traveller" — „Călător fără afaceri"; sunt tot felul de schițe, eseuri, impresii de drum, amintiri din copilărie, în care cititorul îl regăsește pe Boz.

Odată cu vara, familia se mai micșorează. Elston Collins, fratele lui Wilkie — băiat bun — smulge, în sfârșit, dela Katey, cea mai mică dintre fete, consimțimântul la căsătorie. Așa dar, nu mai rămân acasă decât Georgina și Mary, care nu-l vor părăsi niciodată, și trei băieți mai mici, care își vor lua sborul în curând, plecând prin colegii, ca să vină acasă numai ca mosafiri pe timpul vacanței. Acum e bine de stat și în timpul iernii la Gad's Hill. Tavistock House se poate vinde. Se va muta cu totul afară din oraș. Iar pentru cele câteva zile pe care e silit să le petreacă la Londra, își poate aranja două odăițe la redacția revistei „Un an încheiat".

La Gad's Hill sunt trimise cele câteva lucruri de care nu vrea să se despartă, și Tavistock House e vândut. Cu începere din Septembrie 1860, Dickens e locuitor rural. Ciclul „Uncom-

mercial traveller" e pe terminate; cea din urmă călătorie, a şaisprezecea, apărută prin Octombrie, încheie ciclul. Nu mai are tragere de inimă să-l ducă mai departe, căci pe zi ce trece e năpădit de personajele romanului. Nu ştie dece, dar de data asta aşteaptă începutul cărţii cu mai multă nelinişte decât pe vremuri. E foarte turburat, ba chiar într'o stare de o deosebită încordare nervoasă. Ori poate e numai urmarea întâmplărilor pe care nu le poate uita?

Prin luna Decembrie, în vreme ce publicul cititor găseşte în „Un an încheiat" primele capitole ale romanului „Marile speranţe", gerurile aspre ameninţă pe cei dela Gad's Hill cu tot felul de lipsuri. Pe la Crăciun înghiaţă toată ţevăria din casă, şi căminurile nu ajung să încălzească deajuns odăile. E o iarnă excepţională. Se văd nevoiţi să se mute din nou la oraş până în vară, într'o locuinţă mobilată, găsită în pripă, în Regent Park, pe Hanover Terrace. E silit să lucreze iar cu multă încordare, potrivit cu legile revistei săptămânale. Îi vine greu să muncească; încă din timpul verii a început să-l supere reumatismul, şi acum, de când cu gerul, suferinţa i s'a înrăutăţit. Se bucură, în schimb, de felul cum a fost primit de cititori noul roman „Marile speranţe". Săptămânile trec, şi succesul cărţii se arată tot mai limpede cu fiecare număr nou. Nici vorbă că succesul se datoreşte în mare parte faptului că întâmplările sunt povestite de eroul principal, ca şi în „David Copperfield".

In „Marile speranţe", povestitorul e un băiat. Un orfan. Îl chiamă Philip Pirrip — el îşi spune Pip. In câmpia mlăştinoasă, pe care lui Pip îi place să hoinărească, la şapte mile de Gad's Hill — locuri bine cunoscute lui Dickens — orfanul întâlneşte un om ciudat. Pribeagul acesta, fugit, se pare, din închisoare, caută să se ascundă şi-l roagă pe Pip să-i aducă de-ale mâncării din cămara doamnei Gargery, ceeace acesta face. Dar a doua zi seara, fugarul nu se mai află la locul unde-l întâlnise Pip. Fusese prins, ne mai având vreme să fugă. Trece vreme, Pip învaţă la şcoala de duminecă şi e dat în grija unei fete bătrâne, cam într'o ureche, Miss Havisham. Odinioară, Miss Havisham avusese un logodnic, care o părăsise în ziua nunţii. De atunci umbla îmbrăcată ca o mireasă, povăţuind toate fetele tinere să cucerească inimile bărbaţilor şi să le sdrobească apoi în picioare. Aici, Pip o întâlneşte pe Estella, o fată pe care o creşte doamna cea într'o ureche. Estella face multă inimă rea bietului Pip, bătându-şi joc de neştiinţa şi sărăcia lui; ceeace nu-l împiedică nicidecum pe orfanul nostru să se îndrăgostească de ea copilăreşte. Nu trece mult şi Miss Havisham îl dă calfă la un

fierar. Aici, la Joe Gargery, om tare bun, căsătorit cu sora lui Pip, o femeie aspră, băiatul face patru ani de ucenicie. Împreună cu el, mai lucrează cu ziua, un alt băiat mai mare, Orlick, care ajunge dușmanul lui neîmpăcat. Orlick are o răfuială cruntă cu soția blajinului Joe, din care răfuială femeia rămâne schiloadă pe toată viața. Vremea trece și cititorul află de o întorsătură neașteptată a soartei în viața lui Pip. Din calfă de fierar, Pip ajunge un domnișor cu parale. Avocatul Jaggers e însărcinat de un binefăcător necunoscut să plătească anual băiatului câte cinci sute de lire. Aducându-i la cunoștință această veste, avocatul adaugă că Pip poate să spere să devină stăpânul unei mari averi. Astfel, în Pip cel sărac încolțesc „marile speranțe".

In capitolele următoare se vede ce influență distrugătoare pot avea „marile speranțe" asupra unui tânăr. Pip e acum la Londra, în tovărășia lui Pocket, un băiat sincer, energic și cinstit. Eroul nostru studiază, dar „marile speranțe" îl împiedică să-și facă o profesie. Duce o viață fără rost, lipsită de griji, fiind încredințat că-și datorește starea domnișoarei Havisham. Nu se îndoiește nicio clipă de această presupunere, deoarece doamna cea într'o ureche vrea să-l însoare, după cât se pare, cu Estella.

Cititorul știe însă bine că Dickens îi pregătește o surpriză. Dar, din nou Dickens nu se arată la înălțimea celui care fusese cu zece ani în urmă. Romanul e pesimist. E drept că are și umor, însușire de care Dickens uitase cu totul în ultimele lui romane; dar oare scriitorul de pe vremuri ar fi putut răbda ca „marile speranțe" să fie osândite?

Marile speranțe rod sufletul lui Pip cum roade rugina, fierul: încet și sigur; tânărul se îndepărtează de Joe Gargery, fierarul cel bun care ține la el, lăsându-se pradă unor visuri măreț despre o viață în care bietul Joe n'ar fi fost la locul lui. Dickens, după câte își aduce aminte cititorul, e un inamic al celor bogați care nu-și merită averea; totuși, nu poate uita nici de frații Cheeryble din „Nickleby" și nici nu-și aduce aminte că romancierul ar fi înfierat undeva „marile speranțe". Cititorul e, deocamdată, poate, nemulțumit, negăsind obișnuitele atacuri malițioase, ba mai mult, pline de revoltă, la adresa cunoscutelor instituții. Dar și acest cititor simte nelămurit că-e încă prea devreme ca să tragă concluzii.

Totuși, o concluzie se poate trage. Dickens urmărește în povestire un anumit scop. Asta se va vedea din desfășurarea evenimentelor, ce nu pot întârzia.

In orice caz, dacă întâmplările din „Marile speranțe" întârzie, cele din viața de toate zilele le-o iau înainte.

S'au scurs aproape douăzeci de ani dela vizita lui Dickens în țara „adevăratei democrații", aproape două decenii dela jignirea adusă — spun americanii — marii lor țări. De atâta amar de ani, jignirea fusese uitată, și cititorul american îi purta iar dragostea dela început. Cu vreun an și jumătate în urmă, o revistă americană se oferise să-i plătească oricât pentru o nuvelă sau povestire, cu condiția ca bucata să apară întâi la ei, și apoi în Anglia. Și când trimite peste ocean, povestirea nu prea lungă, „Prins în flagrant delict", americanii îi trimit un cec de o mie de lire. Nimeni nu primise încă un' asemenea onorariu. Așa dar, americanii uitaseră demult ciocnirile cu Charles Dickens. Ce-ar fi dacă s'ar duce a doua oară în America?

Evenimentele au izbucnit chiar acolo; evenimente de însemnătate istorică pentru America, având repercusiuni și în Europa. Statele din Sud, în care mai stăruia robia, luptau demult împotriva legiferării generale a Uniunii, care de multe ori stingherea interesele plantatorilor. Dar când la alegerile prezidențiale biruiră republicanii din Nord, politicienii din Sud își dădură seama că nu mai pot avea decât o slabă influență asupra politicii Uniunii. Așa că cei din Sud luară hotărîrea să se despartă de Uniune, organizându-se într'un stat independent, denumit Confederația de Sud. Războiul civil era inevitabil. La începutul lunii Aprilie 1861, cei din Sud au fost primii care au pornit o acțiune militară împotriva celor din Nord.

Astfel, în America izbucni războiul, resimțit numaidecât și în Europa, și, în primul rând, în Anglia. Porturile engleze încetară să mai primească importantele stocuri de bumbac din Statele din Sud ale Americii. Pentru fabricanții din Lancashire și alte centre textile, situația era de nesuferit. Anglia refuză orice sprijin celor din Nord, declarându-se neutră. Ziarele celor din Nord își exprimară indignarea... Când pacheboturile aduceau în America ziare englezești, cei din Nord puteau citi multe articole din care se vedea limpede satisfacția britanicilor față de veștile referitoare la insuccesele militare ale armatei din Nord.

Intâmplările își urmează cursul și în romanul „Marile speranțe". Au trecut doi ani. Pip continuă a o socoti pe Miss Havisham drept binefăcătoarea lui tainică. Adevărul, însă, iese pe neașteptate la iveală. In scenă apare acel evadat urmărit de poliție, pe care-l hrănise odinioară Pip în ținuturile mlăștinoase. Il chiamă Magwitch. Fusese deportat în Australia, la muncă silnică;

acolo făcuse avere și nu uitase de ajutorul pe care i-l dăduse Pip. Așa că el, și nu Miss Havisham, era cel care îi dăduse posibilitatea să trăiască bine și să nutrească „marile speranțe", trăind cu iluzia că va primi odată o avere însemnată. Magwitch se întoarce la Londra, ca să-l vadă pe Pip. Dacă autoritățile prind de veste că a venit în Anglia, îl așteaptă eșafodul; Pip, împreună cu Pocket, îl ascund într'o căsuță singuratică, sub un nume străin.

Dar legea e indiferentă și necruțătoare. Odată ce omul a decăzut, legea nu vrea să știe nici de cauza, nici de nevoile care l-au împins s'o nesocotească. Și chiar dacă un criminal s'a pocăit demult, devenind om de treabă, iar crima a fost săvârșită sub înrâurirea unei voințe străine, n'are a face; legea creată de stat e oarbă.

Uite, în fața cititorului se află Abel Magwitch. Cândva un om rău, numit Compeison, l-a împins să săvârșească o crimă. Abel Magwitch plătise demult răul pe care-l săvârșise într'o clipă de slăbiciune. Acum iată-l la Londra; a venit „să-și vadă băiatul", pe cel care-i potolise foamea odată — acesta era singurul merit al lui Pip. Dar legea îl urmărește pe Abel Magwitch, hăituindu-l de parcă ar fi fost o fiară, nu un om cu inimă largă. Fiindcă așa e legea la care vă închinați cu toții.

Cititorul serios nu s'a înșelat. A simțit bine că Charles Dickens îi pregătește o surpriză.

Acum e curios să afle dacă autorul îl va salva pe Abel Magwitch de legea necruțătoare.

Nu, Dickens plănuise un sfârșit tragic. Magwitch e osândit de soartă. Pe urmele lui e Compeison dușmanul său de moarte, același Compeison care pe vremuri dăduse o lovitură ireparabilă domnișoarei Havisham, părăsind-o în ziua nunții.

Complicele lui Compeison e Orlick, dușman de moarte al lui Pip, cel care-i voise pieirea, cum îi voise pieirea și doamnei Gargery, pe vremuri. Amândoi, Compeison și Orlick, s'au aliat cu legea nemilosă. E greu să mai scapi din mâna lor.

Magwitch nu va părăsi Anglia. Compeison asmute copoii pe urmele lui, în vreme ce Pip și Pocket încearcă să-l treacă râul. In lupta care se încinge, Compeison se înnecă, iar Magwitch, rănit, e prins de slujbașii legii și condamnat la moarte, bineînțeles, căci la ce alta putea să se aștepte? Așa e legea țării sale! Și nu-i de vină legea dacă Magwitch moare în spitalul închisorii înainte de execuție, scăpând astfel de eșafod.

Astfel se duc pe gârlă și „marile speranțe" ale lui Pip. Dar

în locul lor se naşte credinţa că ispita „marilor speranţe“ nu mai are nicio putere asupra lui şi că la viaţa deşartă şi fără rost nu se mai întoarce niciodată.

Dar la Estella se va întoarce după mulţi ani de despărţire. Aflase, între timp, că e fiica lui Magwitch. Măcar atâta hatâr să i se facă cititorului : să aibă cartea un sfârşit după tradiţie.

Cititorul n'are de unde şti că la prima corectură Pip nu se întoarce la Estella. Vinovat de sfârşitul tradiţional e Bulwer Lytton; el a stăruit mult să schimbe sfârşitul, şi Dickens s'a lăsat, în sfârşit, convins. E tare fericit când Carlyle — critic sever — are numai cuvinte de laudă pentru roman.

Munceşte mult cu pregătirea noilor lecturi pentru turneul din provincie. Cam suferă de nevralgii, dar n'are ce-i face. Lasă de o parte lecturile, ca să scrie iar la roman. In Ianuarie citise la Londra, acum, începând din Noembrie, pleacă iar în provincie.

Plecarea lui coincide cu vremuri turburi. Războiul civil din America e în toi. Nu demult, cei din Sud ajunseseră până la şaptezeci de mile de Washington, capitala statelor de Nord. Acum sunt nevoiţi să se retragă, dar situaţia militară le deschide perspective luminoase plantatorilor din Sud, care trimit în Franţa doi soli cu misiunea de a obţine sprijinul politic al Parisului. Solii, Maison şi Sleedle, părăsesc America pe vasul „Trent“. Pe ocean fac de pază vasele militare ale celor din Nord, blocând Statele de Sud. Una din corvete e comandată de căpitanul Wilkes. Corveta ajunge vasul „Trent“, poruncindu-i să se oprească.

Dar vasul poştă „Trent“, pe care fâlfâe steagul britanic, îşi vede liniştit de drum. Căpitanul Wilkes, îndârjit, ameninţă: vrea numaidecât să percheziţioneze vasul; steagul britanic nu-l sperie. Făcând percheziţia, îi ia cu el pe solii inamici Maison şi Sleedle. Asta e tot.

Ba nu, mai este ceva. Căpitanul Wilkes a rănit amorul propriu al Angliei ! Cei din Nord au călcat libertatea mărilor. Anglia nu va sta la îndoială în faţa urmărilor ce se impun. Washington trebue să cugete bine la asta.

Juriştii pornesc discuţia : cei din Anglia consideră reţinerea celor doi soli ca ilegală, pe câtă vreme cei din America o privesc ca legală. Ziarele engleze ridică tonul pe zi ce trece. A fost lipit un afiş care îi chema pe cetăţeni la luptă împotriva Statelor din Nord. „Punch“ ca şi ziarul liberal „Daily Telegraph“, ca şi alte zeci de ziare, îşi ascut săbiile.

Ziarele din provincie nu se lasă mai prejos. Ca şi cele din Londra, se ocupă numai de cazul „Trent“. Dickens, trecând din-

într'un oraș într'altul, în turneul început prin Noembrie 1861, citește regulat foile locale.

Dar conflictul internațional nu-i împiedică pe cei din provincie să ia cu asalt casele de bilete pentru a obține un loc la lecturile lui Charles Dickens. Succesul se pare că întrece pe cel dela primul turneu. Dickens citește pasaje din „Nickleby" și „Copperfield". La Dover, după ce lectura s'a terminat, ascultătorii nu voiau să plece, fiind gata să asculte noaptea întreagă.

La Newcastle are loc un accident care ar fi putut avea urmări tragice. In timpul lecturii, lampa de gaz, suspendată deasupra estradei, se desprinde și cade. O clipă, și mulțimea care ticsește sala în patru etaje e gata să se arunce spre ieșire, căutând să se salveze. O doamnă, cuprinsă de panică, se repede spre scenă. Deodată răsună o voce liniștită și veselă. E glasul lectorului, care poruncește doamnei îngrozite să treacă la locul ei. Spectatoarea se supune cât ai clipi. Totul e în ordine. Dickens e palid ca un mort, dar cu un zâmbet liniștitor pe față.

Ca și mai 'nainte, apare pe scenă la trei, patru zile. Și de fiecare dată, în alt oraș. La Edimburg, ascultătorii stau atât de înghesuiți pe scaune și în picioare, lac de nădușală, că nici nu se mai pot clinti. După scena furtunii din „Copperfield", pe care o citește în alt oraș, un locotenent de marină urcă pe scenă și, lăcrimând ca o femeie, spune că toți camarazii lui — și erau destui în sală — sunt mișcați până la lacrimi.

Dar vine vremea să fie și el mișcat până la lacrimi. Se află la Cheltenham. După obișnuita încordare nervoasă, se târîse până la odaia lui de hotel, unde îl aștepta Macready. Marele actor — om de aproape șaptezeci de ani — părăsise de zece ani scena și se retrăsese la Cheltenham, îndeletnicindu-se cu tot felul de proiecte pentru educarea poporului, luând parte la orice inițiativă pentru luminarea celor nevoiași.

Dickens intră în odaie. Macready, care-l vizitase de dimineață, iar acum, după lectură, se întorsese, stătea cufundat în fotoliul de lângă cămin, cu ochii țintă la flacările focului. La sgomotul pașilor, întoarse capul. Avea ochii umflați; nici vorbă, din pricină că nu suferea dogoarea focului.

— Ei, dragă prietene — îl întrebă, obosit, Dickens — ce spui de lectură? și, făcându-i un gest de prietenie cu mâna, trecu în odaia de culcare.

Macready fusese martor la primirea pe care i-o făcuseră cei din Cheltenham, dar el avea părerile lui despre lecturile în public...

Răspunsul nu veni imediat, cum ar fi fost de așteptat. Ei, drăcie! Te pomenești că nu i-a plăcut lui Macready! Își scoase

fracul şi apucând halatul, trecu înapoi: în aceeaşi clipă, întoarse şi Macready capul. Ţinea gura strânsă, puţin întredeschisă, de parcă ar fi avut de gând să înceapă vorba ; iar ochii măriţi se înălţară în tavan — aşa cum avea obiceiul când se simţea foarte emoţionat.

— Ei! spuse Dickens, acum văd că nu te-ai schimbat deloc. Bine te-a prins Jackson în portret. Hai, spune drept, prietene : aşa-i că nu ţi-a plăcut „Furtuna"?

Şi deodată Macready începu să se bâlbâe :

— Dickens... I... l... îţi spun drept... că... naiba să mă ia... Eu... e... colosal ! E teribil de emoţionant... Un asemenea joc... m'ai uluit... şi doar am văzut atâţi actori în viaţa mea... Zău... de mai înţeleg ceva Dickens...

Şi ridicându-se, mare, spătos, îşi scoase batista, tamponându-şi ochii. Dickens era buimăcit.

— Nu pricep... cum naiba de faci... mai spuse actorul, punându-i mâna pe umăr. Cum poate un singur om să transmită atâta... Nu zău... e extraordinar. Ei, dar ce să mai vorbim !...

Şi, fluturându-şi batista, şi-o trecu iarăşi peste ochi.

17.

A LUCRA, A LUCRA INTRUNA

Infrigurarea care stăpânise trei luni de zile Anglia, se potoleşte. Cei din Nord acceptă ultimatumul englez, şi emisarii ghinionişti ai Sudului, Maison şi Sleedle, recăpătându-şi libertatea, părăsesc oraşul Boston. Dar războiul din America dăinuia, cu victorii schimbătoare, şi sfârşitul lui era departe. De răspunsul muşcător al lui Sward, secretar de stat al celor din Nord, la ultimatumul englez, Dickens află în provincie, unde îşi încheie ciclul lecturilor, spre sfârşitul lunii Ianuarie 1862. Dar curând, începe lecturile la Londra. De data asta citeşte din „Copperfield" şi „Nickleby", în sala cea mare dela St. James Hall. Publicul din Londra e tot atât de încântat ca cel din provincie. Apare pe scenă până la mijlocul lunii Iunie, apoi se odihneşte la Gad's Hill, pleacă pentru două luni la Paris, se întoarce la Londra, şi la începutul anului următor pleacă din nou la Paris cu Georgina şi Mary.

Se întoarce acasă, scrie câteva eseuri pentru revista „Un an încheiat", apoi începe din nou lecturile... In cursul celor două luni de vară, citeşte de treisprezece ori la Londra, şi până în Sep-

tembrie termină și eseurile pentru „Un an încheiat". Anul trecut, numele lui apăruse numai de trei ori în revistă, iar anul acesta, până în Octombrie, cititorul găsește în revistă treisprezece sketchuri și eseuri semnate de el.

Și ce variate sunt temele ! Se pot număra printre ele „Azilul lui Titbal", „Aniversarea", „Medicii civilizației", scenele de călătorie : „Poșta de noapte din Calais", „Cutreierând pe meleagurile franceze și flamande", descrieri ale birourilor de diligențe atât de bine cunoscute din vremuri trecute sau ale docurilor din Chatham, tot așa de bine cunoscute...

Trebue să pregătească numărul de Crăciun al revistei „Un an încheiat". Numărul trebue să cuprindă și un basm, căci așa cere tradiția. Anul trecut a izbutit să scrie o poveste interesantă, care pare să fi plăcut cititorului Povestea se chema „Bagajul unui drumeț", și în ea era vorba despre un manuscris ce-ar fi cuprins două istorioare. După spusele autorului, un oarecare gentleman lăsase cândva în grija unui servitor dintr'un han, bagajul acela, și mai târziu se făcuse nevăzut, fără să plătească nota. Și iată că acel biet servitor găsește manuscrisele în bagajul ce nu mai fusese cerut înapoi. Citește cele două istorioare și le aduce la cunoștința tuturor, publicându-le. Intr'una din ele e vorba despre dragostea duioasă a unui singuratic gentleman englez care, aflându-se în trecere prin Franța, se îndrăgostește de o copilă orfană din țara aceea, iar în cealaltă, despre un pictor ghinionist. Ce ușor e să-i amăgești pe cei simpli ! Se vede că or fi existând pe lume suflete naive, care să creadă că un biet servitor de han s'a pomenit deodată stăpân al bagajului părăsit de un gentleman. Căci, iată, acel naiv era gata să răscumpere bagajul, plătind nota gentlemanului dispărut; cam vreo trei lire. Omul acela simplu și viclean a trimis redactorului revistei „Un an încheiat" un cec cu suma de răscumpărare. Iată la ce încurcături poate duce tendința autorului de a căuta să creeze iluzii, să dea impresia că întâmplările descrise s'au petrecut cu adevărat...

Și anul acesta trebue să scrie o poveste, dar cât se poate de reală, așa încât toate să se întâmple „ca în viață". Cea mai mare parte dintre cititori se dau în vânt după asemenea povestiri.

Trebue să recunoaștem, însă, că așa ceva e greu de scris. Pot să fie și lecturile de vină : „Furtuna" din „Copperfield" îl extenuase foarte mult de fiecare dată și rămăsese multă vreme într'o mare stare de slăbiciune. Pe lângă asta și moartea mamei...

Doamna Dickens nu s'a putut desbăra până la sfârșitul vieții de vechile-i slăbiciuni, bucurându-se când fiul ei îi dăruia câte un șal nou. Era o trăsătură caracteristică a firii bătrânei lady, și asta

îi amintea atâtea lucruri din copilărie... Da, copilăria lui, groaznica fabrică de vax, rolul pe care-l avusese mama lui în „cariera comercială" a micului Charley... Însă oricât de subțiri erau firele legăturii sufletești dintre mamă și fiu, moartea doamnei Dickens, în Septembrie, îi pricinui fiului destule ceasuri grele. După ce trecură acele ceasuri, trebuí să se apuce de scris povestea de Crăciun. O intitulă „Camera mobilată a doamnei Lirriper".

Povestea apăru înainte de Crăciun. Aproape în acelaș timp, în ajunul Crăciunului, Londra, și odată cu ea Anglia întreagă, află de moartea lui Thackeray.

Thackeray se îmbolnăvise și în trei zile murise pe neașteptate. Murise cel al cărui nume cititorul îl rostise alături de al lui Charles Dickens. Murise singurul lui contemporan, a cărui popularitate îi umbrea gloria, în unele cercuri de cititori. Dickens știa asta. Cu toate că-l cunoștea de douăzeci și șapte de ani, de când tânărul Thackeray încercase să ilustreze, fără să izbutească, „Memoriile Clubului Pickwick", nu se putuse împrieteni deloc cu el. Thackeray își făcuse un nume, încet și cu greutate. Mulți ani, cu toate că publicase cărți, rămăsese „lucrător cu ziua" la „Punch". Numele lui Charles Dickens era cunoscut de doisprezece ani, de orice școlar din Anglia, când Anglia citi faimosul roman al lui Thackeray „Bâlciul deșertăciunilor". Apoi, Thackeray a mai scris „Pendennis", „Esmond", „The Newcomes" și „The Virginians", romane care i-au sporit popularitatea. Nu putea rivaliza cu Dickens în Anglia, pe continent și în America, dar ajunsese destul de celebru, încât admiratorii lui să compare măiestria penei lui cu a lui Dickens, iar cunoscuții lor comuni să sublinieze lipsa de asemănare dintre caracterele lor. Din pricina asta, legăturile lor de prietenie nu s'au putut strânge, cu toate că Thackeray asistase de atâtea ori la reprezentațiile teatrale ale trupei Tavistock House, și într'un rând era cât pe-aici să cadă de pe scaun, atât de tare râdea de interpretarea lui Dickens. Raporturile acelea de „bune cunoștințe" s'ar fi păstrat probabil și în viitor, dacă n'ar fi avut loc o întâmplare nenorocită de care fusese vinovat scriitorul Yeats, prietenul lui Dickens. Incidentul se petrecuse cu cinci ani în urmă ; amândoi se înfierbântaseră întrecând măsura și rupseseră relațiile. E drept că după un timp oarecare se împăcaseră, dar amândoi — atât Dickens cât și Thackeray — fuseseră siguri că raporturile dintre ei nu mai puteau fi ca mai înainte.

Acum Thackeray murise...

Dickens scrie un articol despre el, plecându-se cu respect în fața unuia dintre cei mai de seamă scriitori englezi contemporani

cu el. Apoi soseşte curând vestea altei pierderi, mai greu de îndurat pentru el. Al doilea fiu al lui, Walter, sublocotenent în vârstă de douăzeci şi doi de ani, moare în India. Moare fără să-l fi putut vedea pe fratele lui, Frank, pe care-l aştepta.

Moartea băiatului său, care se stinsese în ţări îndepărtate, îl sileşte să amâne pentru câtăva vreme noul roman pe care-l plănuise.

Ideea de a scrie un nou roman îi venise de curând. Încă de acum trei, patru luni, obosit de lecturi, se îndoia că va putea scrie o nuvelă interesantă pentru Crăciun. Dar scrie nuvela, şi foarte curând Mrs. Lirriper ajunge tot atât de populară ca Mrs. Gamp. Librarii fac mereu comenzi noi pentru numărul de Crăciun al revistei.

Va să zică, oboseala fusese ceva trecător. Putea, de acum înainte să se gândească la roman.

Popularitatea pe care o câştigase Mrs. Lirriper îi amintea de faima doamnei Gamp. Dar câtă deosebire între cele două doamne! Mrs. Lirriper e o văduvă săracă; închiriază camere mobilate şi luptă vitejeşte cu concurenta ei, Mrs. Wosenham. E o lady pricepută, foarte pricepută în afaceri; ea însăşi e convinsă de priceperea asta, ca şi cititorii. Dar iată că soarta îi trimite în pensiune o femeie tânără, părăsită de iubit, care în curând va fi mamă. Şi Mrs. Lirriper, femeia aceea pricepută în afaceri, se dovedeşte a fi o fiinţă atât de umană, atât de delicată şi de miloasă, că îndată după apariţia nuvelei nu mai există, în Anglia niciun cititor al revistei. „Un an încheiat", care să n'o fi îndrăgit pe Mrs. Lirriper. Femeia pricepută în afaceri ia hotărîrea să crească pruncul locatarei neaşteptate care murise dându-i naştere. Impreună cu prietenul ei, maiorul Jackman, se ocupă de educaţia copilaşului pe care-l chiamă Jimmy, şi istoria cu camerele mobilate se preface într'o poveste cu doi oameni buni, care cresc un băieţel răsfăţat.

Sute de mii de cititori citesc nuvela asta, şi tirajul numărului ajunge curând la două sute de mii de exemplare. Citind-o, sunt cuprinşi de admiraţie, şi în suflet le rămâne veşnic întipărită icoana înduioşătoare a doamnei Lirriper.

Asta înseamnă un mare succes. Îi era necesar. Încordarea necontenită la care-l supuneau lecturile — adeseori e sdrobit de oboseală după ele — îl storc de puteri. Plăteşte scump bucuria de a comunica în felul acesta cu cititorii lui — se simte istovit. Cu câteva luni în urmă ajunsese aproape la convingerea că fantezia lui creatoare slăbise.

Avea motive pentru o asemenea concluzie. Incercase un ro-

man stabilind planul și creând personajele în închipuire. Dar până la urmă, părăsise ideea de a-l scrie.

Mrs. Lirriper, însă, i-a spulberat temerile. Încă nu-și pierduse fantezia. Se putea întoarce la roman. Romanul se numește „Prietenul nostru comun", și prima fascicolă apare în luna Mai 1864. Tirajul fascicolei se ridică la treizeci de mii de exemplare. Nu-i rău. Semn rău e, însă, faptul că tirajul fascicolei următoare scade până la douăzeci și cinci de mii. Indispoziția îi sporește îndoiala că va putea să-și recâștige cititorii care nu se arată dornici să afle cum se desfășoară întâmplările în „Prietenul nostru comun". Și în asemenea împrejurări, nervozitatea excesivă e departe de a contribui la reușita lucrării.

In casa din Gad's Hill e o liniște de mormânt. De altfel, cine să facă sgomot? Biroul lui încăpător are ferestrele spre Sud, și în el plutește o atmosferă de intimitate: fiecare obiect de pe masa de lucru, fiecare carte de pe rafturi, toate sunt cunoștințe vechi. In fața mesei e o fereastră largă, ce dă spre o poiană înverzită. Pe masă e fixat un pupitru mic; e mai comod să scrii când foaia de hârtie stă înclinată. După pupitru, pe marginea mesei, se află o policioară scundă pe care sunt așezate statuete franțuzești de bronz, cu care s'a obișnuit și-i sunt dragi: doi duelișți grași mânuindu-și spadele, un amator de câini... semănând bine a parizian, se uită la un iepuraș care stă foarte nostim pe lăbuțele de dinapoi, așezat pe o frunză aurită. Iată și cuțitul de tăiat hârtie, carnetul pentru însemnările zilnice, vasul verde în care sunt veșnic flori proaspete...

Și nu-i plăcut că prin geam privesc ramurile verzi de afară? Toamna vor fi galbene ori de un roșu de carmin, și soarele le va îmbrăca în tonuri atât de strălucitoare, încât n'o să-ți vină să-ți mai iei ochii dela ele. Ți s'ar părea că odaia de lucru se află printre ramuri și aproape de tot, chiar în odaie parcă, vor cânta păsări, iar primăvara, ce mireasmă se va revărsa dinspre teii scăldați de ploaie! Colo, peste drum, e o limbă de pământ spre care duce un tunel pornind chiar dela cerdacul casei de țară. Dece nu și-ar ridica acolo o colibă pe care s'o transforme în cameră de lucru?

Amabilul domn Fechter îi trimite din Paris un „chalet" mic. Dar cine-i îndatoritorul Fechter?

Charles Albert Fechter e un actor francez remarcabil. Jucase în multe teatre pariziene până a se hotărî să se oprească la teatrul Vodeville. Era neîntrecut în rolul lui Duval din „Dama cu camelii": cu trei ani în urmă, când jucase sezonul întreg la Londra, londonezii uitaseră de accentul lui franțuzesc.

Şi iată că simpaticul Fechter i-a trimis în dar o căsuţă cu două etaje, un „chalet" în stil elveţian. A sosit demontată. Putea fi montată şi aşezată printre tufişuri şi copaci, dincolo de drumul mare sub care e săpat tunelul.

Dickens şi-a stabilit camera de lucru la etajul de sus al căsuţei ; pe crengile ce ating ferestrele deschise sburătăcesc păsările, cântând ziua întreagă. Noaptea încep să cânte alte pasări — privighetorile — iar mireasma florilor şi a verdeţii e de nedescris. Aici îşi poate face cheful — de care e lipsit în biroul lui din Gad's Hill — să-şi instaleze cinci oglinzi mari care se reflectă una pe alta. Astfel, odaia i se pare nesfârşită. Asta îi linişteşte nervii, şi, apoi, când vii din Gad's Hill la căsuţă, ai impresia că pleci undeva.

Scrie la roman vara întreagă şi toamna, „Prietenul nostru comun" şi-a definit subiectul complicat şi numeroasele personaje ale romanului şi-au conturat caracterele.

Subiectul e, într-adevăr, complicat. De data asta, Dickens nu face procesul nimănui, ci se lasă pur şi simplu dus de ţesătura complicată a intrigii. Cititorului îi plac asemenea complicaţii şi, ca totdeauna, e amator de mister: pe lângă asta, va face cunoştinţă cu tipuri noi, diferite de cunoştinţele lui vechi.

Să luăm de pildă pe Mr. John Podsnap. Profesia lui... Dar ce importanţă are profesia lui, când Mr. Podsnap se socoate o autoritate incontestabilă?

Se cuvine ca omenirea să ştie că Mr. Podsnap îşi face o idee extrem de înaltă despre propria sa persoană. E pe deplin mulţumit de toate întâmplările vieţii sale, de origina sa din strămoşi putred de bogaţi, de căsătoria lui cu o fată cu avere mare, de succesele sale în domeniul asigurării vaselor de marină. Desigur că nu înţelege cum pot exista oameni care să nu simtă aceeaşi mulţumire. Şi e întotdeauna conştient că reprezintă un model de umanitate, mulţumit de orânduiala lumii, dar mai cu seamă mulţumit de propria-i persoană.

Dar Mr. Podsnap mai are încă o calitate. E foarte încredinţat că pentru omenire nu există şi nici nu trebue să existe probleme dintr'acelea care, după părerea lui, nu merită să fie luate în seamă. Dacă lumea nu-i de acord cu el şi încearcă să ia în consideraţie vreuna dintre marile probleme, domnul Podsnap spune, hotărît : „Nu vreau să ştiu de asta. Nu vreau să discut. Nu îngădui".

Chiar dela primul capitol, îndată ce face cunoştinţă cu domnul Podsnap, cititorul e antrenat de lupta plină de peripeţii dintre nenumăratele personaje ale cărţii.

In luptă se împletesc mai multe acţiuni. Intr'una din aceste

acțiuni e vorba de un tânăr, John Harmon, care, certându-se odată cu tatăl său, plecase în străinătate. Pas nechibzuit, deoarece tatăl său era proprietarul unei grămezi enorme de gunoi, sau mai bine zis al unei adevărate movile.

Cititorii să nu se mire. Cu cincisprezece ani mai 'nainte revista „Household Words" atrăgea atenția publicului asupra faptului că în sectorul Holston s'ar fi aflat o asemenea movilă de gunoi, aparținând unui oarecare Dodd, movilă prețuită la... zeci de mii de lire.

Ei, o asemenea movilă avea și tatăl lui John Harmon. Dar în loc s'o moștenească băiatul, o moștenise un angajat al răposatului negustor de gunoi, anume Boffin. Se întâmplase așa, pentrucă toți îl credeau pierdut pe John Harmon, moștenitorul de drept, despre care se spunea că fusese jefuit și aruncat apoi în Tamisa.

Dar moștenitorul nu fusese ucis. In aceeași vreme în care el fusese amețit de tâlhari, un alt tânăr care-i semăna era jefuit, omorît și aruncat în Tamisa ; iar leșul acestuia fusese luat drept al lui John Harmon. Adevăratul John Harmon, însă scapă teafăr și, luându-și numele de John Rocksmith, găsește adăpost la familia Wilfer. Familia Wilfer era direct interesată în moștenirea asta bogată, lăsată de Mr. Harmon senior. Negustorul, deși certat cu fiul său, îi lăsase prin testament cea mai mare parte din moștenire, cu condiția să se însoare cu Bella Wilfer, fiica domnului Wilfer. Așa că Boffin se cam grăbește intrând în posesia moștenirii, luând în stăpânire prețioasa movilă de gunoi. John Rocksmith habar nu are de povestea cu testamentul, că movila de gunoi intrase în stăpânirea lui Boffin, pentrucă fiul răposatului ar fi fost mort.

Așa dar, să-l lăsăm pe Rocksmith la familia Wilfer și să ne ocupăm de altă latură a subiectului.

Cine-i Lizzie? E fiica unui oarecare Heksam, a cărui profesie de barcagiu nu-i atât de inofensivă pe cât se pare. Heksam face parte dintre acești luntrași de pe Tamisa, care colindă fluviul în căutarea înnecaților, având grijă să despoaie mai întâi leșurile, și apoi să le declare. Acest Heksam, a găsit leșul presupusului John Harmon, iar un oarecare Raiderhood, tovarăș de lucru, cu care se certase, îl învinovățește de uciderea lui Harmon. Ca urmare a denunțului făcut de Raiderhood, poliția vine cu un mandat de arestare, dar îl găsește pe tatăl lui Lizzie înnecat, nu departe de barca lui. Biata Lizzie rămâne orfană, trebuind să îngrijească de un frate mai mic, nu prea simpatic, Charley. Iar institutorul Hudson, care-i dă târcoale, e și mai puțin simpatic.

Pe Lizzie o mai îndrăgește un tânăr cam fluşturatic şi chefliu, avocatul Eugen Raiburn. De fapt, el n'o iubeşte încă pe Lizzie, ci o curtează numai, cum se cuvine să facă orice tânăr uşuratic. Dar când Lizzie părăseşte casa ca să scape de insistenţele lui Hudston, şi se retrage într'un orăşel de provincie, Raiburn pleacă după ea, fără a bănui că Hudston, care-l consideră drept rivalul lui fericit, s'a luat după el.

Dickens, însă, nu se mulţumeşte numai cu două acţiuni ale intrigii.

Cititorul aflase chiar dela începutul romanului de bogaţii parveniţi Veneering, despre Podsnap şi despre soţii Lemmle. Acum intră în scenă şi ei. Dar cititorul e curios, în primul rând, să afle dacă Dickens îi va dărui iar o poveste de Crăciun. Cu un an înainte făcuse cunoştinţă cu doamna Lirriper şi cu maiorul Jackman. Oare ce-i mai este dat acum să cunoască? Sau poate anul acesta Dickens nu va întrerupe romanul?

Ba, uite că-l întrerupe. Şi scrie iar o poveste de Crăciun. Tot cu d-na Lirriper, maiorul Jackman şi Jimmy, care nu mai e un băieţel, ci un coşcogeamite băiat. Cititorul are prilejul să râdă pe săturate de felul cum face rânduială maiorul Jackman în timpul incendiului ce mistue casa încasatorului financiar Baffle; precum şi de câte îi aşteaptă pe doamna Lirriper, pe maior şi pe Jimmy, în orăşelul francez Sains, unde au fost chemaţi la patul de suferinţă al unui gentleman englez. Citind povestea morţii acestui gentleman, în care toţi l-au recunoscut, desigur pe tatăl lui Jimmy — iubitul acelei locatare întâmplătoare a doamnei Lirriper — oricine e mişcat până la lacrimi. Acum, cititorul, satisfăcut pe deplin, poate urmări în linişte desfăşurarea nenumăratelor întâmplări din „Prietenul nostru comun".

Dar cititorul nu ştie în ce stare de încordare scria Dickens al paisprezecelea roman al carierei lui. Încordarea nervoasă îl făcea să cadă într'o stare de sfârşeală, şi, uneori, i se părea că fantezia-i sărăcise, că nu mai avea putere să înjghebe intriga, fiind silit, câteodată, să întrerupă lucrul pentru câteva zile. Şi pe la începutul anului 1865, odată cu durerile tot mai ascuţite din piciorul cândva degerat, starea sufletească i se înrăutăţeşte pe zi ce trece. Începuse a şchiopăta uşor de piciorul stâng, beteşug ce stăruia cu îndărătnicie.

Lucrează totuşi. Când durerile dela picior se mai potolesc, sare dela locul lui, şi, urcându-se în trenul poştal de Dover, traversează Canalul Mânecii, ca să petreacă vreo câteva zile pe ţărmul francez, după care se întoarce acasă. Asemenea schimbări bruşte îi sunt necesare; nu demult i se părea că după o asemenea

escapadă se întorcea înviorat „ca o floare". Şi acum aceste escapade îi sunt la fel de necesare, dar durerile din picior îl chinuesc şi încordarea nervoasă nu-l lasă nicio clipă.

Şi, deodată, catastrofa aceea de cale ferată.

In ziua de nouă Iunie, Londra află că trenul de pasageri ce mergea dela Dover la Londra, prin Folkestone, s'a prăbuşit în râu, lângă gara Steplehurst, la câteva mile de Madston, oraşul principal al provinciei Kent.

In tren se afla şi Dickens, care se întorcea acasă după o scurtă călătorie în Franţa.

O zi frumoasă, senină. Trenul merge, ca întotdeauna hurducăind la îmbinări de şine. In acelaş compartiment mai sunt două doamne, una bătrână şi una tânără, care stau liniştite de vorbă. Dickens citeşte. Deodată, vagonul frânează brusc; pasagerii sunt svârliţi în sus, şi alunecarea lină a vagonului e înlocuită cu smucituri violente. „A deraiat trenul!" îi trece fulgerător prin minte lui Dickens, în vreme ce aude ţipete. Sunt cele două doamne. — „Linişte! le strigă el, apucându-le pe amândouă de mâini. Cu ţipetele nu facem nimic!".

In aceeaşi clipă toţi trei sunt aruncaţi într'un colţ al compartimentului. Vagonul se prăvăleşte pe o coastă. Ridicându-se cu greu, Dickens încearcă să ajute femeile, dar ele nu sunt în stare să se scoale de jos. „Primejdia a trecut pentru noi, le spune el cu toată stăpânirea de care-i capabil. Staţi liniştite. Imi făgăduiţi că veţi fi cuminţi cât voi încerca eu să ies pe fereastră?" Doamnele îngână ceva. El se strecoară cu multă greutate prin fereastră, îşi face curaj să coboare, dibue scara cu piciorul, se uită în jos şi...

Sub el, o baltă mare, plină de vagoane sfărâmate. Podul se prăbuşise sub greutatea vagoanelor răsturnate. Nu mai rămăseseră decât şinele suspendate în aer. Iar jos, la o adâncime de cinci metri se afla trenul prăbuşit împreună cu podul.

Jos, pe căpriorii podului rămaşi în picioare, se vede mişcând ceva. Sunt doi însoţitori; capul unuia sângerează. Alături, pasagerii din compartimentul vecin încearcă să scoată fereastra. Dickens răcneşte din toate puterile către însoţitori: „Ştiţi cine sunt? Opriţi-vă!".

Cei doi îl recunosc pe Charles Dickens. Se caţără mai sus şi-i întind cheile dela uşă. Folosindu-se de câteva scânduri, le ajută celor câţiva pasageri ai vagonului să se strecoare afară. Acum au scăpat de orice primejdie. Luând cu el sticla cu brandy, încearcă să coboare pe căpriorii podului când deodată îşi aduce aminte că şi-a uitat manuscrisul în vagon — cele câteva capitole

din „Prietenul nostru comun", pe care le isprăvise în Franța. Se întoarce iar în compartiment, grăbindu-se apoi să coboare.

Acolo, lângă vagoanele prăbușite, oameni veniți în grabă dau o mână de ajutor... E și el printre ei. Muncesc de-a-valma, în mocirlă, încercând să scoată răniții de sub dărâmături. Cât de groaznic sunt sdrobite unele trupuri, înnecate în noroi! Slabă nădejde ca cei greu răniți să mai rămână în viață! Le dă câte o înghițitură de brandy; în prima clipă s'ar părea că moartea îi ocolește, dar îndată după aceea îi vede murind sub ochii lui. Și cât de puțini sunt fericiții cărora le e scris să rămână în viață, în încâlcitura aceea de lemn, fier și noroi!

Privește în sus la vagonul pe care abia îl părăsise. In urma lui atârnă culcate încă două vagoane de marfă. Toate celelalte se află aici, în baltă. Vagonul în care se afla el se proptise în ciompul podului rămas în picioare, care-l oprise de a se prăbuși în mocirlă.

18.

„ASTA-I RĂSPLATA"

Catastrofa dela Steplehurst a avut grele urmări pentru Dickens.

Incearcă să lucreze la roman, scrie o zi, două, după care se vede nevoit să-l întrerupă. Călătoria pe calea ferată e legată pentru el de o încordare nervoasă atât de mare, încât îi ajunge nesuferită. De acum înainte nu se mai urcă în tren decât după mari șovăeli. Catastrofa dela Steplehurst, nu se poate să nu lase urme.

Prin Noembrie, Anglia poate citi cele din urmă capitole ale cărții, dar sfârșitul „Marilor speranțe" se bucurase de mai mult succes. Cât de ingenios e, totuși, maestrul Dickens! Iată cum se desfășură evenimentele în viața tânărului John Harmon, acum John Roksmith. Neștiind că tatăl său îi lăsase o moștenire cu condiția să se însoare cu Bella Wilfer, John Roksmith închiriază o cameră la Wilfer, un biet funcționar umil și necăjit la casa de comerț Veneering și Compania. Dacă fiica lui nu l-ar fi iubit, ar fi fost foarte enorocit, sărmanul, deoarece nevasta lui, o sgripțuroaică de femeie, îl sdrobise o viață întreagă sub disprețul ei. John Roksmith se îndrăgostește de Bella, pe capul căreia cade un mare noroc: soții Boffin și fericiții moștenitori ai răposatului Harmon îi propun să vină să locuiască la ei. Fostul șef de echipă, Boffin, acum om

cu stare, are nevoie de cineva care să-i țină hârtiile și-l angajează pe John Roksmith ca secretar. Boffin recunoaște repede în secretarul lui pe fiul fostului său patron și încearcă în toate chipurile să-i insufle Bellei antipatie pentru el, ba, până la urmă, e chiar pe punctul de a-l da afară. Soții Boffin, însă, sunt oameni de treabă; abia mult mai târziu află Bella că au fost nedrepți cu John, numai pentrucă voiau s'o facă să-i fie milă de tânăr. Cunoșteau inima fetei și bănuiau că mila i se va preschimba în dragoste. Ceeace se și întâmplă; Bella îi părăsește, măritându-se cu John.

Dar pe al doilea plan, evenimentele nu se desfășură tot atât de favorabil pentru toți eroii. Institutorul Hudston supraveghează îndeaproape toate mișcările rivalului său Raiburn, care a dat, în sfârșit, de urma Lizziei Heksam, fugită din casa tatălui ei, barcagiul. Hudston, hotărît să nu se dea înapoi nici chiar dela o crimă, încearcă să-l ucidă pe Raiburn. Dar încercarea nu-i reușește; își rănește grav rivalul, aruncându-l în râu, de unde îl pescuește Lizzie, salvându-l. Legile inimii sunt de neclintit. Nici înainte Lizzie nu fusese nepăsătoare față de admiratorul ei ușuratic, dar când îi este dat să-l îngrijească, salvându-l dela moarte, dragostea ei sporește. Și Raiburn, la rându-i, simte că o iubește; iar vecinătatea morții este cea mai bună școală pentru un strengar flușturatic ca el, abia acum dându-și seama de viață în toată complexitatea ei. Dar pe Hudston îl paște altă soartă. Reidhood, bine cunoscut cititorilor, fostul complice al lui Heksam, cel care încercase să-l ponegrească pe tatăl fetei, întâmplându-se a fi martor la atentatul contra lui Raiburn, începe să-l șantajeze pe criminal. Dar Hudston e hotărît să-l înlăture din calea lui. Intr'o luptă care se încinge între ei, la stăvilarul de pe râu, cad amândoi în apă și se înnecă.

Se înnecă, la figurat, și onorabila pereche de aventurieri, Lemmle, care-și exercita meseria în cercul de cunoștințe al parveților Veneering. Tânărul cămătar, Fledgeby, isprăvește și el prin a fi doborît de propriile-i vicleșuguri, în ciuda priceperii lui de speculant. N'ajunge să-și ducă la capăt nici măcar planul viclean de a se căsători cu fiica domnului Podsnap. Astfel, domnul acesta nemaipomenit de încrezut — Podsnap — are norocul să scape de urmările grave ale acestei căsătorii, rămânând cu credința-i nestrămutată că el nu poate da greș niciodată.

Mare ar fi mirarea cititorului de-ar putea pătrunde în laboratorul de creație al lui Dickens! Lăsându-se entuziasmat de caracterul domnului Podsnap, nici nu bănuește că unele trăsături ale

acestui portret sunt împrumutate dela un gentleman foarte bine cunoscut prin renumele de literat și în acelaș timp ca cel mai bun și îndeaproape prieten al romancierului, omul pentru care Dickens are o iubire trainică.

Pe scurt, e vorba de John Forster.

Așa dar, „Prietenul nostru comun" fiind sfârșit, nu trec nici câteva luni și John Forster află că Dickens se pregătește să înceapă a treia serie de lecturi.

Miss Mary Dickens și Georgina Hogarth sunt foarte neliniștite de hotărîrea asta. Sănătatea romancierului nu s'a îmbunătățit; îl cuprind stări de surescitare fără niciun motiv, din te miri ce, ca apoi să treacă tot atât de brusc la apatie. Mary și Georgina îi trimit vorbă lui Forster să le vină în ajutor, și într'o dimineață frumoasă, iată-l pe critic intrând în camera de lucru a scriitorului. Dickens stă culcat pe o canapea, cu un pled pe picioare; afară e un ger de Februarie, și în odaie e frig, deși în cămin arde focul.

— Ei! Ce faci bătrâne? îl întâmpină Dickens cu un salut de prietenie, închizând numărul din „Un an încheiat". A făcut o mișcare, și cum piciorul îl supără, fața i s'a schimonosit de durere. Ce brazde adânci are în jurul gurii, pe fața-i mustăcioasă, acum atât de palidă! Barba tăiată cu grije, ca deobicei, e mai lungă și mai rară decât înainte, acoperind ca un evantai deschizătura dela piept a halatului de catifea. Îi joacă în ochi o părere de zâmbet. Desigur că-i vorba de ceva important; uite ce îngrijorate sunt fețele celor ai casei, și nu degeaba l-au chemat pe vecinul său prieten, Forster. Își bate amical prietenul pe umăr și iată-i pe toți în jurul canapelei.

— Tocmai reciteam „Marigold" — spune cu nevinovăție Dickens, arătând din cap revista. M'am hotărît s'o pregătesc pentru lectură.

„Rețetele doctorului Marigold" e povestea de Crăciun publicată cu două luni mai 'nainte.

Forster pufnește pe nas, în vreme ce Mary și Georgina schimbă o privire cu înțeles, pe care Dickens o și prinde din sbor. Va să zică a avut dreptate, e vorba de lecturile lui. Acum câteva zile o pusese la curent pe Mary cu proiectele lui! Nostimi mai sunt!

Georgina deschide atacul. Scumpă și credincioasă prietenă! Când e vorba de sănătatea lui, ochii ei devin numaidecât rugători. E înduioșător...

— Tocmai asta-i, Charles... venisem...

Forster e mai puțin sfios decât duioasa Georgina.

— Am aflat dela Miss Georgina că te pregătești să pleci iar în turneu ; nu-i deloc cuminte, dragă Dickens.

— Dece? ridică din sprâncene Dickens.

— Pentrucă ești bolnav, tată! se repede Mary; câteodată e și ea repezită ca și tatăl ei. Știi bine că doctorul e îngrijorat de starea inimii dumitale. Și lecturile...

— Fleacuri, dragă. Celălalt medic a spus că nu-i nimic.

Forster pufnește iar pe nas.

— Nu-i mult — spune el grav — de când chiar dumneata te plângeai că durerea de inimă te împiedică dela lucru. Așa că, mă pronunț, hotărît, împotrivă.

Iat-o, în sfârșit, și pe Georgina, care se ridică:

— Pulsul dumitale e tare prost. Amândoi medicii sunt de acord că e prost.

— Pulsul, pulsul !... Dragă Georgina, tot trebue odată și odată să-mi primesc plata pentru cât am lucrat; asta e răsplata.

Forster se uită la el cu mirare. Nici doamnele nu înțeleg cum poate fi ăsta un temei pentru un nou turneu.

— Iau, dragii mei, după cum știți, tot felul de medicamente și întăritoare, așa că totul e în ordine — urmează el.

De data asta, Mary nici nu-l lasă să termine:

— Dar bine „pa", ai uitat ce sforțare îți cere fiecare lectură?

— Și apoi și călătoriile pe calea ferată! exclamă Georgina, ieșindu-și din fire.

Dickens se întunecă la față. Privirea-i rătăcește undeva departe, și chipul i se schimonosește pentru o clipă; dar numaidecât e iar cel dinainte... își netezește nervos barba.

— Da, spune el, va trebui să-mi iau inima'n dinți. Dar voi reuși... trebue să citesc iar. Chappell îmi propune să-mi plătească toate cheltuelile de drum, așa că n'o să mai am grijă de nimic... și-mi mai propune să-mi dea câte cincizeci de lire de lectură. Pot să-mi mai iau și doi oameni de serviciu, sunt de acord să plătească și cheltuiala asta... am pus la cale treizeci de lecturi.

Forster dă neputincios din mână; e gestul lui obișnuit, când se vede nevoit să renunțe la o discuție cu Dickens.

— Treizeci de lecturi și goana unei călătorii dintr'un oraș într'altul ! E foarte obositor chiar și pentru cineva sănătos.

Ambele femei se uită la Dickens cu neliniște. Dar îl cunosc prea bine. Nici ele, nici Forster, nimeni nu-i în stare să-l clintească.

Și nici nu l-au clintit.

Din Aprilie și până în Iulie, călătorii trec din nou în goană dintr'un oraș într'altul. Înafară de pasajele din „Pickwick",

„Nickleby" şi „Copperfield", a mai citit fragmente din nuvela de Crăciun „Reţetele doctorului Marigold". Povestirea e duioasă: e vorba de un doctor milostiv, care ia de suflet o fetiţă surdo-mută; aceasta ajunge fată mare şi se măritä cu un surdo-mut, părăsindu-şi tatăl adoptiv. Povestirea are mult umor, iar pasajul în care fata adoptivă a doctorului se întoarce la el, aducând cu ea şi un copil cu totul normal şi în care e descrisă bucuria neţărmurită a doctorului, i-a mişcat adânc pe cititori. Tot atât de înduioşaţi se arătau şi locuitorii din Liverpool, văzându-l pe „Marigold", cel de pe scenă.

Oraşele se perindă unul după altul. La Liverpool, trei mii de oameni au rămas fără bilete, la Glasgow, locuitorii au fost preveniţi că biletele nu se vor mai vinde la intrare, şi în seara spectacolului zeci de poliţişti împiedicau mulţimea să dea buzna înăuntru; la Birmingham nu mai puteai asvârli în sală nici chiar un ac, o sală în care puteau încăpea mai mult de două mii de spectatori.

După lectura în sala asta încinsă de căldură, se simte mai prost decât oricând; săbiciunea dela inimă e întovărăşită de o durere ascuţită în mâna stângă. In sfârşit, iată-l iar la Gad's Hill. Era şi vremea să facă o pauză. E sleit de puteri, se vede silit să-şi învioreze inima prea obosită, cu doze mari de tonic.

Vara trece repede. E vreme să cugete la numărul de Crăciun al revistei „Un an încheiat". Ce-ar fi dacă în loc de o povestire, ar scrie o serie de schiţe legate de acelaş subiect, de un fir comun al aceleiaşi teme? Ideea îi place. Şi de Crăciunul anului 1866, apare „Staţia Mugby"; cititorul face aici cunoştinţă cu un oarecare Barbokes, venit la o mare staţie de legătură în căutarea de impresii, ca să uite drama apăsătoare a sufletului său, dramă dela care se scursese mult amar de vreme. Mr. Barbokes, umblând să găsească un leac care să-i tămăduiască rana amintirii, porneşte din Mugby de-a-lungul căii ferate ce vine tocmai din staţia centrală de legătură. Prin faţa lui se perindă tot soiul de muncitori dela calea ferată, oameni nevoiaşi, preocupaţi de munca lor de toate zilele, de bucuriile şi de necazurile lor. Dickens îşi amintea bine de un asemenea lucrător — fanaragiu în staţia Tilbury — pe care-l chema Liperfield. Stătuse de multe ori la sfat cu bătrânul, care va putea să se recunoască în fanaragiul Lampsay, tatăl unei schiloade, Febe, când va citi numărul de Crăciun din „Un an încheiat" ce-i fusese trimis. Nu ştim dacă şi alţi muncitori, pe care-i scosese întâmplarea în calea lui Dickens, s'or fi recunoscut în acei povestitori din suita de schiţe; însă succesul acestor schiţe a întrecut până şi succesul „Doctorului Marigold";

cititorul englez a cerut două sute cincizeci de mii de exemplare din „Staţia Mugby".

Dar iată că Georgina, Mary şi Forster află că Dickens pregăteşte pentru lectură două fragmente din „Staţia Mugby" şi că va porni în Ianuarie într'un turneu de lungă durată prin toată Anglia; încearcă din nou să-l convingă să nu plece. Cincizeci de lecturi! Forster dă iar neputincios din umeri, dar fără niciun succes.

Şi Dickens e din nou la drum.

Citeşte la Birimingham. Auditoriul priveşte ţintă la faţa istovită, cu ochii arzători, care nu se ştie prin ce împrejurare minunată a luat chipul domnului Sneefer, cel care e sortit să facă întruna tartine la gara Mugby. Ascultătorii se uită cu atâta atenţie la bagheta de dirijor a lectorului care s'a prefăcut în tirbuşon, slujind domnului Sneefer la destuparea sticlelor, încât nu mai văd ce se petrece în spatele lor.

Dickens, însă vede: colo, sus, reflectorul cel mare care revarsă lumină asupra scenei s'a defectat. Flacăra de gaz a izbucnit din ţeavă şi a cuprins sârma de care e agăţat reflectorul. Doamne! sârma de aramă se va topi, şi reflectorul greu se va prăbuşi în parter.

Dickens, citeşte, învârtind beţişorul deasupra capului, de parcă ar fi tirbuşonul domnului Sneefer, ne mai putându-şi desprinde ochii de sus. Trebue să citească înainte, să citească până la sfârşit! Nu se poate opri, căci se va produce panică, şi atunci ce-o să se întâmple? Cât timp poate rezista sârma? Dacă cineva se uită din întâmplare sus şi observă flacăra de gaz, catastrofa e de neînlăturat.

Dar el nu e singurul care a observat flacările. Aruncându-şi o clipă privirea înlături, dă cu ochii de administratorul său, Dolby, şi de instalatorul care-l însoţea în toate părţile.

Amândoi se uită cu groază în sus. Să dea ordin să fie stins gazul? Dar oare panica va putea fi înlăturată?

Şi Dickens citeşte. Dar simte că s'a făcut foarte palid; publicul îşi închipue poate că de vină e lumina asta vie a gazului. In sfârşit, termină lectura. Sârma rezistase. Instalatorul vine numaidecât şi stinge lampa, iar peste puţin, Dickens zace fără vlagă în camera din dosul scenei şi i se pare că niciodată n'o să-i mai revină puterile. La drept vorbind, aproape după fiecare lectură zace sleit de puteri. Fleacuri! O fi numai o slăbiciune din pricina nopţilor de insomnie. Totuşi, e limpede că starea lui ciudată, aproape bolnăvicioasă, nu-i cauzată de nesomn. Cheltueşte atâta energie cu repetiţiile!

Mergând din oraș în oraș, pe la începutul lunii Martie ajunge la Dublin.

In zilele acelea, în Irlanda e mare fierbere. Trecuse cam o lună de când societatea irlandeză „Frăția fenilor", încercase să pună mâna pe arsenalul din Chester, un oraș englez. Iar la câteva zile după aceea, aproape o mie de feni porniseră spre satul Kelle din ținutul irlandez Kerry. Societatea asta secretă amenințase în mai multe rânduri să provoace o răscoală în Irlanda. Nimeni nu uitase încă agitațiile din Dublin de acum un an și jumătate. Guvernul e informat — nu se știe prin ce mijloc — că fenii vor încerca iarăși să se răscoale în Irlanda tocmai acum, în Martie. Totuși, când hoinărești prin Dublin, ți se pare că domnește o liniște deplină. Timpul e frumos și, ziua, străzile sunt însuflețite ca deobicei ; numai seara te izbește cât sunt de pustii, iar ceva mai departe de centru, în jurul cazărmilor și pe lângă autoritățile polițienești, o să vezi o mare mișcare. Șefii Castelului din Dublin, unde se află resorturile administrative pentru Irlanda ale guvernului englez, iau măsuri de prevedere. Din cauza aceasta, chiar și călătorii care nu aflaseră încă de starea internă din Irlanda simt că în oraș domnesc neliniștea și alarma. Parcă s'ar aștepta ceva; orașul știe și așteaptă ceva.

E aproape sigur că într'o seară de neliniște ca asta, cetățenii din Dublin nu vor da năvală la casa de bilete.

Totuși au venit puhoiu. Dolby era asaltat de sute de oameni care n'aveau bilete la lectura lui Charles Dickens. Uitaseră de răscoala care putea izbucni din clipă în clipă. Și l-au petrecut cu ovații nesfârșite, potrivit temperamentului lor irlandez. Cu aceleași ovații i-au ieșit înainte și la Belfast, unde proiectata răscoală a fenilor nu i-a împiedicat pe cetățeni să ticsească o sală enormă. Trecând prin Cambridge și Manchester, Dickens se întoarce acasă.

Pentru fiecare lectură, el repeta toate scenele. A citit din „Copperfield", pasajul cu procesul din „Pickwick", din „Băiatul dela bufet", din „Stația Mugby", „Doctorul Marigold" și moartea lui Paul, din „Dombey și Fiul", fragment pe care nu-l mai citise demult. Dacă ar fi să numere numai repetițiile pentru „Marigold", ar vedea că înainte de a fi păsit pe estradă, citise pasajul de vreo două sute de ori numai între cei patru pereți ai camerei sale de lucru.

Sosise luna Mai... Casa în stil elvețian e năpădită de cântecul păsărelelor, iar mirosul teilor în floare pătrunde în valuri prin ferestrele deschise. Dickens cercetează corecturile revistei „Un an încheiat", condusă cu atâta dibăcie de Mr. Wills. De altfel, corecturile îl urmăresc și în turneul de lecturi. Nici vorbă, Mr. Wills e

un redactor desăvârşit, dar cititorul vede pe coperta revistei numele lui Charles Dickens, aşa că... Mr. Wills nu-i deloc îndreptăţit să-i recomande insistent după turneu, odihnă îndelungată şi să stăruie să se lase complect de lucru, măcar pentru un timp oarecare. Nici Georgina, nici Mary, nici vechiul său prieten, Forster, nu-s îndreptăţiţi să-l tot îndemne la odihnă. Şi nici chiar cunoştinţele lui, doamne şi domni, n'au dreptul să repete mereu acelaş cuvânt: „Odihnă, odihnă!" Atâta timp cât nu simte că l-au părăsit puterile, nu poate dori odihnă, nu poate! Afară de asta, depinde şi de ce înţeles îi dai cuvântului „odihnă".

Când eşti în bună dispoziţie, fantezia ta născoceşte de undeva, fără încetare, nişte tipuri pe care mai 'nainte nici nu le bănuiai, dar pe care cititorul le va cunoaşte curând. Când trebue să pui ordine în toată învălmăşeala asta, fantezia îţi vâră toate tipurile în nişte combinaţii imposibile, şi când aceeaşi fantezie le sileşte cu uşurinţă pe unele din noile personaje să rostească propriile tale gânduri, de parcă tu însuţi ai fi dispărut undeva, sau când, uitând de tine, te întruchipezi într'un oarecare domn Dombey şi vorbeşti cu vocea lui, cu o faţă de înghiaţă totul în jur, cu alte cuvinte când ieşi din pielea ta şi sbori pe aripele fanteziei — după cum e obiceiul să se spună — oare starea asta se mai poate numi odihnă?

Dacă nu-i odihnă, dece atunci te înviorează?

Cât priveşte odihna — odihna aceea de care vorbeşte şi Mary şi Georgina, şi domnul Forster, şi domnul Wills — se pare că în viaţa lui mai mult s'a odihnit decât a lucrat.

Auzind asemenea concluzii ca răspuns la îndemnul său, domnul Wills şi-a pierdut graiul de mirare.

Odihnă! Pe masă stă un teanc de propuneri dela impresarii americani de a pleca în America, într'un turneu de lectură. I le-a trimis Dolby. Astfel de propuneri primea şi mai 'nainte, dar acum i le aduce orice negustor care soseşte în Anglia, fără să mai pui la socoteală scrisorile de peste ocean. Iată, de pildă, simpaticul domn Fields, o veche cunoştinţă din Boston — venise şi la Gad's Hill — scrie că America îl cere pe Charles Dickens numaidecât la rampă. Şi în numele unui oarecare comitet din Boston, îl asigură că nu urmăreşte niciun fel de interese comerciale, şi-l invită pe Charles Dickens să vină în America în turneu de lectură. Onorariul oferit te face să cugeţi la invitaţie. Cifra se ridică la zece mii de lire...

De un timp încoace e nervos... Da, câteodată lecturile astea sunt nesuferite. Prietenii şi cei ai casei au dreptate. Mai trebue să recunoşti că durerea dela picior s'a înteţit iar. Nici nu se mai

gândește la alt roman; e obosit, și anul acesta nu va scrie decât povestea de Crăciun.

Dar de lecturi nu se mai poate lipsi. Cititul în public îl pune în cea mai strânsă legătură cu oamenii. Ah! cât sunt de diferiți acești adoratori anonimi ai operei sale — pentru care scrie.

Când, șezând la masa de lucru, termini un capitol nou și ești mulțumit că ți-a reușit, te lași pe spătarul fotoliului și te gândești la oamenii aceștia, încerci să ți-i închipui că vor citi cândva și undeva, ce-ai scris tu. Incerci să-i vezi; ce necesar e pentru scriitor! Vor ajunge gândurile tale tainice până la ei, nu se vor destrăma oare pe drum, așa cum se sting stelele călătoare pe cer? La întrebarea asta nici fantezia și nici imaginația nu poate răspunde.

Dar va răspunde publicul din Chester, din Glasgow, din Edimburg și din orice sală a oricărui oraș, îmbulzit să-l asculte pe Charles Dickens citind. Și când auzi răspunsul lor — nu răspuns, ci răcnet — ești atât de mișcat, încât rămâi stors de puteri. Dar abia te simți întremat, că vrei să le vezi iar fețele îndreptate spre tine, și să zărești batistele fluturând, ca niște licăriri, ici și colo, când tu abia îți stăpânești plânsul. Și tot așa de mult dorești să le auzi hohotele de râs, când fața ta rămâne neclintită. Se pot oare uita aceste clipe de pe scenă? Și cât n'ar da oricare dintre scriitori pentru ele?

Dar înțelepții și dragii lui prieteni nu pot înțelege simțimintele astea. Și, în sfârșit... Dickens are familie mare, trebue să se gândească la ai lui, să le dea sprijin, o viață fără grija zilei de mâine. Da, da, grăbește-te, trebue să te grăbești...

Așa dar, va pleca în America.

Dickens e gata la orice. Cei ai casei, și Wills, și Forster, și toți sunt împotriva acestui proiect. Se dă o luptă grea. Dar fără doar și poate că va câștiga victoria. In luna August, Dolby, impresarul lui, pleacă în America să stabilească toate condițiile turneului. Pe dată, Londra și aflase; cum ai putea ascunde călătoria lui Dolby?

Ce dracu? Svonurile despre boala lui se răspândiseră până pe țărmurile Irlandei. Irlandezii aflaseră și despre planurile călătoriei în America. Ba, ziarul din Belfast are păreri proprii despre motivele călătoriei. Trebue numaidecât să-i trimită o desmințire simpaticului Finley, editorul ziarului „Northern Whig".

Și Dickens desminte!

„Prin prezenta, subsemnatul aduc la cunoștința tuturor că sunt victima unei informații apărute în ziar, cu privire la o boală

de care aș suferi, boală ce în mod obișnuit se ivește din șapte în șapte ani (nimerind în Anglia prin India, pe calea uscatului, iar pe calea oceanului, în America, unde se izbește de poalele munților Stâncoși și se întoarnă în Europa, pierzându-se în stepele Ruslei)" și continuă în stilul acesta, arătând că, de fapt, „sănătatea nu-i este deloc amenințată", că „nu" e în îngrijirea vreunui medic vestit, că niciodată în viață nu se simte mai bine decât acum, și nici „nu" i se recomandase să plece în Statele Unite pentru „întreruperea activității literare" și că, în fine, „pacientul în chestiune n'avusese în douăzeci de ani nici măcar o durere de cap".

Uf ! reporterii ăștia !

Dolby se întoarce. El vine cu toate socotelile exact făcute și aduce și dovezi evidente că americanii nu-și vor găsi liniștea până n'au să-l vadă pe Charles Dickens la rampă.

Povestea de Crăciun e terminată : are titlul „In impas". E vorba de crima unui speculant viclean ; o parte din acțiune se desfășură în Elveția, unde vinovatul își află pedeapsa pierind sub o avalanșă de zăpadă. O parte din poveste e lucrată cu Wilkie Collins ; ce meșter bun pentru asemenea gen și ce ușor e să lucrezi cu el ! Cititorului îi plac poveștile cu criminali vicleni, care-și momesc victimele ca să le prindă în capcană. Ce stare sufletească ciudată și turburătoare !

Forster ridică iarăși obiecții împotriva călătoriei, mereu aceleași : e primejdios pentru sănătate ! Dar până la urmă consimte, căci ce-ar putea face, bietul, decât să consimtă...

Așa că, după douăzeci și cinci de ani dela călătoria de pomină, iată-l din nou în drum spre America.

19.

CA ACUM UN SFERT DE VEAC

Acum douăzeci și cinci de ani, Dickens plătise ospitalitatea americanilor cu o cumplită nerecunoștință. O luase în batjocură, o ponegrise și dovedise a nu fi în stare s'o înțeleagă. Așa scrisese cândva, cu multă înflăcărare, presa americană. El tăcuse. Oare și națiunea americană e tot atât de pornită împotriva lui ca și presa?

Insă națiunea nu suferea de o sensibilitate exagerată. Sensibilitatea oricărei națiuni e cât se poate de normală, iar cititorul american îi rămăsese credincios lui Dickens. Editorii îi tipăreau cărțile ca și mai 'nainte, fără nicio piedică și fără să-i achite drep-

turile de autor, folosindu-se de abuzul lor cu o râvnă lăudabilă. Şi tot ca pe vremuri — înainte de conflict — cititorul american înghiţea cu duiumul ediţiile nenumărate ale tuturor operelor noi. Charles Dickens ajunsese, neîndoielnic, cel mai cunoscut nume din literatura contemporană, mai popular decât oricare altul din literatura americană.

Aşa dar, America îl aşteaptă.

In ziua de 19 Noembrie 1867, Dickens păşeşte iar pe pământul „democraţiei" americane. Aici îl întâmpină primarul, magistraţii şi o mulţime câtă frunză şi iarbă. Vremurile s'au schimbat. Pe acelaş pământ nu mai sunt sclavi negri. Nici oraşul Boston nu mai e acelaş; a înflorit în acest sfert de veac ca şi restul ţării; în locul lui e un mare oraş comercial. Chiar şi hotelul care i se păruse atât de încăpător la prima venire, îi apărea acum cu totul modest în comparaţie cu alte hoteluri.

Are cu el pe impresarul Dolby, pe secretar şi un însoţitor permanent specialist în lămpi de gaz — „dresorul" gazului viclean, având în grijă sistemul de iluminare al estradei. Nu-i aşa de simplu să organizezi turneul lui Dickens în America. Va trebui să mai ia vreo doi, trei americani care să-l ajute pe Dolby.

Fiind foarte obosit de drum, refuză categoric invitaţiile în localurile publice, primindu-i numai pe cei câţiva prieteni. Il aşteaptă o muncă grea : optzeci de lecturi ! Trebue să-şi cruţe forţele.

Marile ziare ale ţării şi-au şi trimis reporterii. America va avea o dare de seamă amănunţită asupra primei lecturi făcută de Charles Dickens la Boston. Vitrinele tuturor librăriilor erau închinate faimosului oaspete. Desigur că nu era familie în oraş care să nu fi pomenit zilnic numele lui Charles Dickens. Biletele dela cele dintâi patru lecturi fuseseră demult cumpărate de cei din Boston, fiind vândute în câteva ceasuri. Intregul oraş aşteaptă ziua fixată pentru prima lectură a lui Dickens în America. In sfârşit, soseşte şi data de 2 Decembrie.

Teatrul Tremont Temple; pe scenă o estradă. In fund, un ecran de pânză cafenie ; la mijlocul estradei, o masă ; în partea din dreapta a mesei, cum priveşti din sală, e fixat un pupitru. Se află şi o carafă de apă, cu paharul alături. In faţă, la rampă, de amândouă părţile, stelaje înalte. Intre stelaje e întinsă o sârmă pe care e fixat un proiector cu lampă de gaz ; deasupra şi dedesubt, alte reflectoare, aruncând o lumină puternică şi egală pe ecranul cafeniu deschis.

Cu umărul drept puţin înainte, Dickens apare repede dintre culise. Merge ţanţoş, fără să se încovoaie. Nu mai are buclele de altădată, doar o rămăşiţă de zulufi pe tâmple, înspre spate, de o

parte și de alta a frunții înalte, părând prea vastă în începutul de chelie a părului rărit, pieptănat cu cărare. Mustața-i încărunțită, ce-i acoperă gura, cade în jos, în barba din nou pătrată. E în frac cu mănuși, pe care le aruncă pe masă, lângă pupitru; rămâne pe loc, în lumina orbitoare a reflectorului.

Se văd limpede toate creturile feței supte și obosite. Multe, multe brazde adânci și nenumărate încrețituri. Stă, așteptând până se potolesc aplauzele, apoi, înălțând mâna —în care nu mai ține ca până acum bagheta de dirijor — o lasă pe pupitru, încruntând ușor din sprâncene. Fără a pleca privirile, deschide cu mâna stângă o cărțulie. Cu ochii la public, începe. Și peste sală s'a lăsat, deodată, liniștea.

Citește „Cântec de Crăciun".

Și deodată, americanii nu-l mai au în față pe Dickens, ci o trupă întreagă de actori. Uite, acum, de pe scenă se înalță o voce spartă, neplăcută, un glas răgușit de bătrân, mai mult un fel de hârâit. Uite-l și pe stăpânul glasului, un bătrân cu buza de jos lăsată a dispreț ; are nas ascuțit, obrazul uscat coarnă ; stă în loc, legănându-se înainte și înapoi, la dreapta și la stânga, săltând ușor parcă ar fi pe resort — ai zice că avarul Scrooge umblă prin biroul său întunecat, înghețând toate din jurul său pe scenă și în sală. Dickens citește. Și dintrodată, în fața celor din Boston, răsare o figură jalnică, nespus de jalnică, se înalță deasupra pupitrului; e un omuleț cu chip speriat, cu doi ochi blajini; și-a sprijinit coatele pe pupitru, cu fața cufundată în palme; și are un glăscior atât de slab, atât de umil, și de blând — e vocea lui Bob Cratchit, un mic funcționar, tată a patru copii, cu un salariu săptămânal de cincisprezece șilingi.

Dickens citește despre suferința bietului Bob, care stă la căpătâiul băiețelului mort, al bietului schilod, Tiny Tim... Ochii îi sunt umezi, și umezi sunt ochii mai tuturor celor care ascultă. „Puiul meu, băiețelul meu!" — rostește el cu durere — și, deodată, în sală se pornește un plâns nestăpânit, în hohote; e o doamnă din primele rânduri care, nefiind în stare să se stăpânească, și-a lăsat capul pe marginea fotoliului și plânge, plânge cu sughițuri. Cei care sunt însărcinați cu ordinea, vin în grabă, ajutând-o să se scoale și să părăsească sala, în vreme ce ea sărmana, se cutremură toată de plâns. Dickens citește. Și ochii spectatorilor sunt iarăși umezi, dar de data asta sunt lacrimi de duioșie provocate de vestea că băiețelul Tim e încă în viață, și bătrânul avar Scrooge, pocăit, i-a mărit salariul lui Bob, care de bucurie s'a zăpăcit în așa hal, încât era cât pe-aci să-l pocnească în cap pe patron cu linia cea mare.

Dickens încheie povestea. E de mirare ce palid îi e chipul în lumina reflectoarelor! Sala urlă de entuziasm. O plecăciune, și Dickens părăsește repede scena. Pe când se duce, toți cei de față pot băga de seamă că șchioapătă ușor, și parcă, parcă s'ar clătina. Pauză.

Cortina se ridică din nou. Dickens citește scena procesului din „Pickwick". Prin sală trece ca un murmur, pe chipul spectatorilor e zugrăvită mirarea, de parcă li s'ar fi năzărit cine știe ce. Pe scenă parcă n'ar mai fi Dickens. In locul lui se află un grăsun, peste măsură de umflat în pene. Are o față buhăită, plesnind de îngâmfare prostească. Prin ce minune a apărut deodată în ochii spectatorilor un nas cârn și obtuz? Și de unde a mai răsărit gușa făcând una cu gâtul? Și ochii aceștia mici? De unde? E domnul Starley, cel care judecă procesul domnișoarei Bardley, contra lui Pickwick, nu cel care face lectura.

In sală se aud exclamații de mirare. Dickens citește. Și Sam Weller a fost poftit să depună mărturie, punându-și jos, cu grijă, pălăria — nici gând de pălărie, sunt mănușile lui Dickens — Sam își așază cu grație coatele pe pupitru; apoi, măsurând cu privirea-i veselă și binevoitoare întregul teatru Tremont Temple, de sus și până jos, începe să răspundă la întrebările îngâmfatului judecător Starley. Urmează interogatoriul. Sam aduce cu multă siguranță la cunoștință că în dimineața cu pricina primise în dar o haină nouă, încredințându-l din toată inima pe judecător că va avea cea mai mare grijă „s'o cruțe". Dar ia te uită, pe neașteptate, din rândurile parterului, un spectator s'a ridicat, făcând sgomot cu pașii lui ce părăsesc sala. Dolby îi ține calea.

— Nu vă simțiți bine, domnule? îl întreabă el cu multă amabilitate.

Gentlemanul, o namilă de om, răspunde posomorît:

— Ei! mai bine spune-mi cine-i pe scenă?

Dolby rămâne cu gura căscată.

— Păi... Mr. Charles Dickens.

— Nu cumva e un alt Dickens? întreabă și mai întunecat gentlemanul

— Scuzați-mă, domnule, dar nu prea înțeleg...

— Vreau să spun dacă e același Dickens care scrie cărți? spune încludat bostonezul, enervându-se că Dolby nu pricepe odată.

— Cred și eu, domnule. E același!

Dolby arată de parcă ar fi căzut lângă el un reflector greu și ar fi scăpat ca prin minune neatins.

— Ei, același! se înfurie deodată gentlemanul. Atunci, îmi

dai voie să-ți spun, domnule, că eu am citit toate cărțile lui Dickens, or, domnul de pe scenă se pricepe la Sam Weller cum mă pricep eu la cismărie. Sam Weller al meu e cu totul altfel.

N'am aflat dacă și alți spectatori din Boston aveau tot așa un Sam Weller „al lor", deosebit de cel de pe scenă ; dar, când Dickens rosti cel din urmă cuvânt, răsunară ovații asurzitoare.

In primele rânduri se află „părinții orașului", scriitori, pictori și actori. Cei mai mulți dintre ei sunt veniți din New York. Sar de pe locuri, exprimându-și entuziasmul tot așa de furtunos ca și publicul care umple balcoanele și galeria teatrului Tremont Temple.

Domnul Fields, vechea cunoștință din Boston a lui Dickens, intră, întovărășit de soția sa, în camera artiștilor, îndată ce s'a lăsat cortina, acoperind ecranul și estrada.

Dickens stă lungit pe divan. Chipu-i, cu câteva clipe mai înainte alb ca hârtia, e acum de un roșu pământiu. Și mâinile îi sunt deosebit de întunecate la culoare, de parcă tot sângele s'ar fi îngrămădit în ele. Fields îl îmbrățișează : Dickens se scoală cu greu, ca să-i salute pe ceilalți cunoscuți care intră. Inaintea lui se află căruntul Longfellow.

— Nu, nu sunt mulțumit de cum am citit „Cântecul", spune Dickens tuturor celor care își exprimă admirația. O să încerc să mă revanșez cu altă ocazie.

Mai citește încă de trei ori în fața celor din Boston. Apoi pleacă spre New York, de unde sosesc știri îngrijorătoare.

Dolby e disperat. Nu-i puțin lucru să organizezi turneul lui Dickens în America. Speculanții americani reprezintă o forță atât de grozavă, încât încerci zadarnic să lupți cu ei. E frig. Totuși, mulțimea se înghesue dela două noaptea la casa de bilete. Printre cei care așteaptă, se află mulți indivizi care nu prea se sinchisesc de Charles Dickens. Sunt cete de misiți care procură speculanților câte șase bilete la cele patru lecturi ale lui Dickens. Spre dimineață, mulțimea, numărând până la cinci mii de oameni, se orânduește în coadă, scurgându-se în două șiruri subțiri, pe o lungime de o milă. Restaurantele din apropiere lucrează de zor ; toți cei nerăbdători să-l audă pe Dickens se aprovizionează de acolo cu gustări reci.

Dolby are o înfățișare rătăcită ; cererile și rugămințile pentru bilete curg întruna. Dar dacă speculanții au pus mâna pe cea mai mare parte din bilete, ce să facă el ? Să-i vâre pe toți admiratorii lui Dickens claie peste grămadă în teatru ? E nevoit, săracul, să ditească în cele mai mari ziare din New York, asemenea referințe despre el, încât abia-și poate stăpâni firea. Mai întâi, e

„greu de cap". In privința asta toate ziarele americane sunt de acord. Apoi, ar fi bine dacă s'ar întoarce în bezna din care a răsărit.

Dar în ciuda părerilor despre Dolby, prețurile biletelor sunt grozav de ridicate, din pricina speculanților dibaci, iar casele de bilete și-au retras anunțurile demult.

New Yorkul primește „Cântecul" și „Pickwick", cu și mai mari ovații decât Bostonul. A doua lectură „Furtuna" din „Copperfield" și scena cu studentul în medicină, Bob Sawyer din „Pickwick", stârnește un entuziasm cum nu-i fusese dat să vadă nici în Scoția.

Incepe un răstimp de muncă grea. Iată-l iar pe pământul sfânt al democrației americane, cu alte scopuri decât acum un sfert de veac. De data asta n'a venit să studieze America, nici n'are de gând să scrie alte „Insemnări din America". In juru-i vede un oraș crescut cu sute de clădiri noi, cu alți oameni iviți pe arena politică; țara nu-și vindecase încă rănile după un război intern de cinci ani și vădește destule prefaceri. Dar pentru studierea ei, nu este vreme. Poate cel mult memora unele fapte din viața tinerei capitale, pe care n'aveai cum să le întâlnești mai 'nainte. Așa, de pildă, incendiile zilnice din orașe, sau primejdiile ce te pândesc pe calea ferată. N'are vreme să se ducă măcar la spectacole, dar nu-i nicio pagubă, deoarece americanii umplu zilnic teatrele la care se dă aceeași piesă, exagerat de naivă, vreme de cincisprezece luni în șir.

Citește din nou la New York, citește și în Broocklyn — un orășel dela marginea New Yorkului — unde speculanții americani arată cu prisosință ce le poate pielea. Agenții lor se înființează la casa de bilete încă de cu seară, înarmați cu saltele cu care acoperă toată strada. In anul acesta e o iarnă aspră, cu viscol. Se pare că se va lăsa ger la noapte, și pe străduța îngustă izbucnește un foc; acesta amenință să se transforme într'un splendid incendiu. Poliția speriată, încearcă să stingă focul; se încinge o bătălie, ulicioara viermuește de cei cu saltele, care se iau la întrecere cine să ocupe un loc mai aproape de intrarea jinduită. Bătălia se întețește; casa unde trebue să se înființeze a doua zi dimineață Dolby cu biletele, e primejduită. Noroc de barele de fier, fixate solid la intrare.

Dickens pleacă dela New York la Boston, și apoi se întoarce iar la New York. Se simte prost, a răcit sdravăn și frigurile care-l scutură îl părăsesc numai în timpul celor două ore cât citește.

Sufere de insomnie și de dureri de cap. Combate răceala, insomnia și durerea de cap cu toate mijloacele posibile, dar zadarnic.

Atunci hotărăşte că de vină e faptul că mănâncă prea mult. In realitate, nu fusese niciodată un mâncăcios, acum însă se supune unui regim de foame. La gustarea de dimineaţă nu-şi îngădue nici măcar pâine cu unt — o ceaşcă de ceai şi un ou e prea deajuns. La prânz un pahar de vin şi o masă cât se poate de frugală. Dar între mese, în zilele când are lectură, recurge la tot felul de mijloace pentru a-şi întări puterile în scădere; cafea concentrată, o ţigară tare, un pahar de brandy. Din păcate, nici aceste mijloace n'au efect de lungă durată. Inainte de a ieşi pe scenă, bea un pahar de şampanie. Iar după lectură, rămâne un ceas întreg întins, fără vlagă.

Dar trebue să plece mai departe.

Nu-i lucru uşor. Pe tot întinsul ţării viscoleşte, iar „catarul" lui — pe care americanii îl numesc cu mândrie „naţional" — nu vrea, cu niciun chip, să-l mai slăbească. Şi nici puterile nu-i revin. E nevoit să se mărginească la oraşele mai apropiate de New York. Păcat! Vestul de mijloc n'o să-l audă! Cascada Niagara, însă, trebue s'o mai vadă odată. E lucru hotărît.

— Cum? Vestul de mijloc să nu-l audă? Cu neputinţă, domnule! Toţi cei din Chicago vor suferi un şoc, spune cu groază un gentleman din Philadelphia.

Se vede silit să răspundă că aşa cum e el, om rău, preferă ca cei din Chicago să sufere un şoc, nu el.

Citind ziarele din Philadelphia şi Baltimore, încearcă să-şi dea seama ce impresie a făcut apariţia lui acum, după un sfert de veac.

Lucru destul de greu. Ziarele se bat cap în cap, descriindu-l cum arată. Ba seamănă cu un onorabil gentleman american, ba cu împăratul Franţei, ba se înflăcărează în timpul lecturii, ba e din cale afară de liniştit, iar ochii lui sunt când albaştri deschis, când roşii, cenuşii, albi, verzi, castanii, violeţi...

Dar, atât ziarele cât şi ascultătorii din provincie sunt cu totul de acord în ceeace priveşte lectura lui Charles Dickens. Când isprăveşte de citit la Baltimore, localnicii refuză să creadă că nu-l vor mai vedea măcar odată în slăvitul lor oraş. La Washington, familia preşedintelui Andrew Johnson nu scapă nicio lectură, şi în ziua de 7 Februarie, preşedintele îl roagă să-l onoreze cu o vizită. Preşedintele îi face lui Dickens o impresie bună; dar alţi înalţi demnitari ai statului i se fixează mai trainic în memorie.

Dickens, intrând în vorbă cu Stanton, ministrul de război, s'a simţit nespus de stânjenit. Ce-i drept, domnul acesta se laudă

cu o minunată memorie. O asemenea însușire nu e un temei să te simți stingherit; dar cum să nu te simți încurcat, când domnul Stanton cunoaște absolut toate operele lui Charles Dickens mai bine decât autorul?

Da, așa este. Domnul Stanton e cel care comanda, în timpul războiului civil, armatele de apărare ale Washingtonului împotriva generalului Lee. Tot timpul cât a durat războiul, prinsese obiceiul să citească, de cum se lăsa seara, din operele lui Mr. Dickens, și e gata să răspundă cu precizie la orice întrebare, oricât de încurcată, în legătură cu evenimentele și personajele făurite de geniul domnului Dickens.

Ministrul de război, Mr. Stanton, nu numai că a răspuns la toate întrebările puse, dar a citat fără greș orice bucată începută de autor. Iar când și el, la rândul lui, trecu la ofensivă Dickens se văzu nevoit să capituleze numaidecât.

Și iarăși New Yorkul, din care trebue să plece în orășele ca Newhaven și Providence, unde e programat cu lecturile pentru mijlocul lui Februarie; biletele sunt și acolo toate vândute. Dar, din păcate, e foarte greu să organizezi turneul lui Charles Dickens în America!

Din Newhaven și Providence vin știri alarmante. Da, toate biletele dela lecturi sunt vândute, dar se pare c'au nimerit în mâinile speculanților. Și onorații cavaleri ai speculei îi supun pe bieții locuitori ai acestor orașe la astfel de biruri, încât s'au iscat un soi de revolte populare. Intervin ambii primari, se convoacă adunări cetățenești, mulțimea e foarte revoltată...

Dă fuga până la Providence, ține o cuvântare, demonstrând nevinovăția angajaților săi, în frunte cu Dolby, potolind furia deslănțuită. La Newhaven e și mai rău. Când el îi poruncește lui Dolby să dea înapoi toți banii primiți, indignarea ajunge la culme. Dar el e de neînduplecat! Reprezentanții orașului se văd siliți să ia asupra lor controlul vânzării biletelor; în orice caz, nu va citi în aceste două orașe până pe la sfârșitul lunii Martie. Cetățenii să le aducă mulțumiri pentru asta, cavalerilor americani ai speculei, amatori de câștiguri ușoare!

Toți locuitorii New Yorkului, ca și ai altor orașe centrale, sunt în fierbere. Dar nu din pricina speculării biletelor la lecturile lui Dickens. Președintele Andrew Johnson nu se prea împăcase nici înainte cu Congresul, și iată că acum membrii acestui Congres găsesc că el, concediindu-l pe ministrul de război, Stanton, și numind în locul lui, întâi pe Grant, și apoi pe Thomas, a încălcat Constituția. Așa că, democrații au introdus un *bill* pentru a deferi justiției acest abuz de putere.

Dickens se află la New York și vede desfășurându-se lupta democraților, în majoritate sudiști, împotriva lui Johnson. Deși încercarea de a face să treacă legea nu reușește, vrajba politică a celor din New York n'avea să se potolească încă multă vreme.

Viscolele din întreaga țară nu-și mai află nici ele odihnă, stârnind adevărate furtuni de zăpadă. Dickens trebue, totuși, să pornească la drum, începându-și turneul prin Nord-Vestul țării. O ia mai întâi, spre Buffalo și Niagara. Drumurile sunt înzăpezite, trenurile sosesc și pleacă fără nicio socoteală. La Syracuza, viscolul nu-i împedică totuși pe locuitori să ia cu asalt teatrul local unde urma să citească Charles Dickens. La Rochester îl așteaptă o surpriză. Aici, nu departe de Niagara, sloiuri uriașe de ghiață s'au îngrămădit la cascadele râului pe care e așezat orășelul. Dezghețul lui Martie, care a topit zăpezile din susul râului, amenință să înnece orașul până mai sus de acoperișuri. Nimeni nu poate închide ochii. Orașul e în alarmă. Momentul nu pare potrivit pentru citit mai ales că și teatrul e inundat. Salvarea vine în ultima clipă; se aude un bubuit îndepărtat — ghiața dela cascade s'a desprins... Și peste două zile, locuitorii din Rockester, atât de greu încercați, îl ascultă pe Charles Dickens.

Și iată din nou cascada Niagara. Ca și acum douăzeci și cinci de ani, Dickens nu-și mai poate lua ochii dela zidul vertical de apă căzătoare, dela stâncile și pădurile dimprejur, dela malurile abrupte ale râului, dela valea ce se întinde în jos. De data asta, când îi este dat să contemple pentru a doua oară în viață priveliștea neîntrecută a Niagarei, un curcubeu măreț o taie magnific de-a-curmezișul. Intradevăr, Niagara merită să străbați oceanul numai pentru ea...

Orașele din Massachussets... Înaintea fiecărei lecturi ia un pic de brandy sau șampanie ca să prindă puteri; iese pe scenă bolnav; are iar dureri insuportabile în piciorul stâng, apoi și în cel drept.

Și-l mai așteaptă încă și lecturile de rămas bun din Boston și New York. Va rezista oare?

Dolby stă în preajma estradei; nu-l slăbește o clipă din ochi. El știe și vede ceeace nu știe și nu vede spectatorul.

De șase ori în zece zile, Dolby face de strajă lângă estradă, în timpul lecturilor de rămas bun din Boston, și de cinci ori în New York. Oare va izbuti omul acesta bolnav, în vârstă, să-și ducă lectura până la capăt?

Dickens rezistă până la sfârșitul turneului. Nu i-a fost dat

până acum în viață să audă ovații ca acelea care întovărășesc despărțirea lui de New York, la 20 Aprilie.

Încearcă să părăsească estrada. Dar două mii cinci sute de oameni nu-l lasă ; trebue să-și ia numaidecât rămas bun.

Face un pas înainte, mulțumind americanilor pentru primire, spunând că va rămâne de-a-pururi cu amintirea asta.

Apoi rostește pe neașteptate: „Domnul să vă aibe în paza lui! Binecuvântată fie țara pe care o părăsesc!".

Peste câteva zile îl așteaptă vreme de un ceas personalitățile marcante ale orașului New York la banchetul dat în cinstea lui.

În sfârșit, iată-l. Apare. Abia se mișcă. La un picior are erizipel. E sleit de puteri. Totuși, cu chipul schimonosit de durere, vorbește, vorbește despre schimbările petrecute în America în timpul acestui sfert de veac. Și le făgăduește americanilor o ediție nouă din „Însemnări din America" și „Martin Chuzzlewit", cu adnotări despre transformările petrecute aici, peste ocean, vreme de un sfert de veac.

E tratatul de pace al lui Dickens cu America.

20.

SFÂRȘITUL

Și așa, după o călătorie de o jumătate de an prin America, iată-l pe Dickens din nou acasă la Gad's Hill. E luna Mai... Păsărelele cântă iar la fereastra căsuței elveține. Georgina și Mary stau pe lângă el, privind cu îngrijorare chipul lui slăbit, prevenindu-i orice dorință. Uite-l și pe bătrânul Forster, prieten credincios, pe care-l îmbrățișase cu atâta plăcere la întoarcere, pe când el ofta, oarecum înduioșat. Și uite-l și pe Charley, băiatul cel mai mare, care locuește cu maică-sa și vine atât de des să-l vadă, aici, la Gad's Hill ; și apoi mezinul, Edward Bulwer, care se pregătește să plece la fratele său din Australia; toți sunt foarte atenți cu el, întorcându-i dragostea și grija lui de până acum. Și mai este și Wills, care luptă curajos, ducând în spate toate sarcinile redacției, colaborator devotat, ajutor de toată nădejdea.

Tihna, se pare că i-a dat puteri noi, și umflătura dela piciorul bolnav parcă a mai scăzut. Dar așa sunt doctorii, oameni suciți ! Clatină cu îndoială din cap, veșnic nemulțumiți ; ei își închipue că o să rabde să stea așa, la nesfârșit, fără să facă nimic. Dar

lui nici nu-i trece prin minte una ca asta. Trebue să vadă ce-i cu revista... Şi în primul rând, să publice post-scriptumul pentru America, pe care l-a făgăduit celor de acolo, adaus la cele două cărţi ale sale aşa de cunoscute peste ocean. Şi mai trebue să se apuce de a doua serie de articole şi schiţe, urmare la „Uncommercial Traveller". Pe lângă asta, mai are de gând să tipărească cele două povestiri pe care le ceruseră americanii şi pe care i le plătiseră cu câte o mie de lire, ca şi „Flagrant delict". Au fost publicate dincolo de ocean, şi acum poate, în sfârşit, să le cunoască şi cititorul englez. De una din istorisiri e mulţumit, se vede bine că-i reuşită. „Romanul scris în vacanţă" place la toată lumea.

Se apucă de lucru. Scrie „Datoria de onoare", cum numeşte el acel post-scriptum ce dovedeşte că a făcut oarecum pace cu America. Apoi începe a doua serie din „Uncommercial Traveller". Şi acum bietul Wills cade bolnav, fiind silit să lase lucrul, toate grijile revistei „Un an încheiat" cad în sarcina lui Dickens. Ca să nu mai spunem că ar trebui să se gândească din vreme la un subiect pentru povestea de Crăciun...

Dar, vai, simte că e greu s'o scoată la capăt. Poate că, într-adevăr, nu s'a întremat destul după călătorie. Nu-i place nicio temă; oricât se chinue „să inventeze" ceva, nu ajunge la niciun rezultat. Dă svon printre prieteni că plăteşte o sută de lire pentru o temă reuşită. Wilkie Collins îşi pune în cumpănă toată fantezia de care dispune, dar nici lui nu-i merge mai în plin. Hotărît, anul acesta cititorul nu va mai primi în dar dela Dickens o poveste de Crăciun. Fapt regretabil, prilejuind unui critic să spună, când „Un an încheiat" va apare de sărbători fără povestirea lui Dickens, că e un adevărat doliu naţional.

Dar cititorul nu ştie încă de asta. După cum nu ştie nici că în casa lui Dickens se fac tot mai multe goluri. Iată-l şi pe mezin, Edward Bulwer, că se desprinde acum de casa părintească; are abia şaisprezece ani, dar dacă-i îmboldit de dorinţa de a cunoaşte ţările de peste mări, poţi să nu-l laşi să plece? In America de Sud, în India, în Australia — are fraţi pretutindeni peste mări. Să plece în Australia, la fratele său, Alfred Tennyson. In Anglia rămân doar băiatul cel mare, Charley şi Henry, care-i student la Cambridge şi are mare înclinare pentru ştiinţe. E greu să te desparţi de mezin, lăsându-l să plece; cu cât se apropie ziua despărţirii, cu atât i se pare că pe niciunul nu l-a iubit mai mult decât pe Edward Bulwer. Şi, întors în modesta-i locuinţă dela redacţia revistei, după ce şi-a întovărăşit băiatul, privindu-l cum părăseşte pământul Angliei, plânge mult şi cu amar.

Dar aşa e viaţa; unii te părăsesc ca să înceapă o viaţă nouă,

în vreme ce alții o părăsesc pentru totdeauna. Edward nu ajunsese încă în Australia, că moare Frederick, fratele lui Dickens, cel care locuise atâta vreme la el, pe vremea lui „Twist" și „Nicleby", căruia îi purtase de grijă și de care fusese atât de legat încă din vremurile de odinioară... Și iată, murise și Frederick. Din nou ceasuri amare și grele... Își aduce aminte cum venise la el, la Genova — se scurseseră de atunci douăzeci și cinci de ani — și cum era cât pe-aci să se înnece când se scăldase odată în golf; și alte icoane mai vechi îi răsar în minte — copilăria din Chatham — de pe vremea când Frederick era doar un martor mut de trei anișori la întrecerile în bile dintre elevii doamnei Bawle și ai domnului Giles.

Dar a venit vremea să se pregătească pentru lecturi. Pentru un nou turneu. Georgina și Mary îl privesc speriate, când îl aud spunând că s'a odihnit destul după turneul din America. Prin Octombrie, întreprinde un turneu mare; da, va pleca prin Scoția și Irlanda. Uite, scoțienii i-au trimis, nu demult, o propunere foarte măgulitoare, să primească să fie candidatul Edimburgului în Camera Comunelor. Lucru pentru care le-a mulțumit frumos, dar a refuzat, deoarece rămâne încredințat că aduce mai mult folos ca scriitor decât ca membru în Parlament. Și că și mulțumirea lui e mai mare așa, decât ar avea-o în asemenea calitate. Cât despre sănătate se simte destul de bine ca să-și poată relua lecturile.

Mary, desnădăjduită, nu mai știe dece să se agațe:

— Bine, dragă „pa", n'ai mărturisit mai deunăzi că te apucă groaza când călătorești cu trenul? N'ai spus dumneata singur?

— Și mie nu mi-ai spus că nu te-ai lăsa dus în goană nici măcar de o pereche de cai aici, pe drum de țară; ce să mai vorbim de Londra! adaugă cu însuflețire Georgina.

Dickens are iar fața-i ciudată și privirea-i fixă, înghețată. Dar uite, de parcă vorba i-ar șterge expresia asta, zâmbește puțin strâmb:

— Așa e. Și trebue să adaug că mă cam îndoiesc că aș putea pleca undeva călare, așa că mă văd nevoit să îndur călătoria cu trenul. Dar Dolby e deprins cu accesele mele de frică și are întotdeauna la îndemână un pahar de brandy. Toate-s în bună rânduială, dragele mele. Îmi încep lecturile pe la începutul lunii Octombrie și le sfârșesc... prin Iulie. Asta-i.

Georgina și Mary se privesc neputincioase.

Și iată-l iar pe Dickens dând zor cu pregătirile. S'a hotărît să citească și un fragment din „Twist". Stă multă vreme în cumpănă până se hotărăște să studieze scena în care Sikes o ucide pe Nancy. Nu e oare prea cruntă? Totuși, grozav ar vrea s'o citea-

scă! O scurtează, o mai preface, cum a făcut și cu altele. Un lucru e rău: după ce isprăvește de citit fragmentul, nu numai că nu se mai poate mișca, dar nu e în stare nici să mai vorbească.

Totuși, o va citi. Ce păcat că marele Macready are auzul atât de slab! N'are a face, va trece și pe la el prin Cheltenham. A sosit vremea plecării.

Dolby și tot restul personalului îl însoțesc, ca întotdeauna. Iarăși din oraș în oraș, mereu cu același succes.

Și hop, nici n'au început bine lecturile, și iarăși răsplata.

Nopți fără somn, dureri în mână și în picior, și o stare de mare slăbiciune după citit. Acum, în ziua spectacolului, e silit să stea culcat de dimineață și până iese din hotel, ca să se ducă la teatru. Numai așa își poate cruța puterile, ca să poată citi.

Totuși, își urmează cu îndărătnicie drumul din oraș în oraș.

Se părea că luase hotărîrea să se sinucidă, cu îndărătnicia asta atât de nebunească.

De Crăciun se întoarce la Londra. Un scurt repaus, și, în cele dintâi zile ale lunii Ianuarie 1860, citește scena omorului din „Twist".

Când isprăvește, sala rămâne mută. Întorcându-se cu greutate, încet, trăgându-și piciorul, Dickens se îndreaptă spre ieșire. Abia atunci își vine și sala în fire, înțelegând că pe scenă nu-i nici-un leș al bietei Nancy și că cel care se îndepărtează nu-i Sikes, ci Dickens. Un oftat greu — cum oftează cel trezit dintr'un vis rău — și, abia acum ovațiile.....

Dar Dickens s'a și întins pe divan, cuprins de o slăbiciune atât de mare, încât nu mai poate rosti o vorbă.

Citește, totuși, și în Cheltenham, anume pentru Macready.

Bietul Macready își forțează, chinuit, auzul; fața i s'a schimonosit de efort și de emoție. Și multă vreme după aceea, în camera artiștilor, unde s'a lăsat într'un fotoliu lângă divanul pe care e întins Dickens, nu poate scoate o vorbă. În sfârșit, mâna-i mare și albă — mâna-i bătrână, cu vine umflate — se așează cu gingășie pe mâna straniu de întunecată a lui Dickens.

— Scena asta a omorului e mai tare decât cea din Macbeth, Dickens... spune el.

Și Dickens cu suita lui, pleacă mai departe. E mișcător câtă grijă are Dolby de el.

Dar Dolby, tot mai îngrijorat, îi spionează chipul în timpul lecturii; nu spune nimic, dar se vede că în minte i-a încolțit un gând. Și într'o bună zi, spune ce are pe inimă. Sunt la hotelul Clifton, iau masa. Dând pe gât un pahar mare de cheery-brandy și ștergându-și mustățile, impresarul spune deodată:

— Protestez contra lecturii din „Twist". E o nebunie. Te omori, maestre.

Dickens sare ca ars. Ce-i cu el ? Nervii, se vede, care nu-l mai ascultă. Când a trântit odată furculiţa, pac, farfuria a şi crăpat.

— S'o ia dracul de prudenţă ! strigă el. Asta o să te piardă. Dolby !

Lui Dolby i-a pierit graiul de uimire. Şi iată-l pe Dickens că i se aruncă de gât, plângând.

— Iartă-mă, Dolby, iartă-mă, dragul meu !

Şi a doua zi, pe când citeşte iar scena omorului, în sală se aud mereu exclamaţii îndurerate. Nu, e din cale afară de groaznic; scena e atât de înfiorătoare că abia o poţi îndura. Iată o doamnă şi încă una, sculându-se din rândurile parterului şi părăsind sala cu paşi şovăelnici, la braţul cavalerului ei.

Izbuteşte acum să citească scena omorului în aşa chip, încât de fiecare dată câteva spectatoare părăsesc sala. Pe la mijlocul lunii Februarie, trebuia să citească la Londra. Dar nu se simte în stare să apară pe scenă ; durerea din picior, durerea tainică din piciorul bolnav de erizipel îl sileşte să întrerupă lecturile.

Dar nu pentru multă vreme ! Iată-l din nou la drum, spre Liverpool, Birmingham şi Scoţia.

Ce plăcut e când pe străzile din Liverpool, necunoscuţi în bluze şi cu şepci de lucrător îl opresc ca să-i spună cât de bine îi cunosc cărţile şi să-l roage să le dea voie să-i strângă mâna !

Dar ce curios lucru ! Să atingi ceva cu mâna stângă, nu cu dreapta, şi să nu simţi absolut nimic ! Uite, de pildă, la banchetul acesta organizat de oraşul Liverpool în cinstea lui, ţine în mâna stângă paharul şi n'ar putea spune dacă are sub degete sticlă ori altceva. Medicilor nu-i nevoie să le spui asemenea ciudăţenii, căci îşi închipue numaidecât cine ştie ce, prescrîind pe dată odihnă. Ori, asta ar însemna să întrerupă lecturile tocmai acum, în Aprilie...

Totuşi, în Chester se vede silit să se adreseze unui medic ; începe să nu-şi mai simtă nici piciorul, nu numai braţul stâng. Braţul e ca şi mort, iar piciorul a început a nu mai călca sigur.

Medicul intervine cu toată autoritatea. Dickens se întoarce imediat acasă. Acasă e chemat Thomas Watson, o somitate medicală. Nu mai e nicio îndoială, lecturile îl ameninţă pe Charles Dickens cu paralizia părţii stângi a trupului şi chiar cu apoplexia.

Aşa dar, n'are încotro, trebue să se odihnească. În juru-i, ai lui, cei de aproape, locurile copilăriei pe care le ştie cu ochii închişi... Şi soarta în anul acesta e mai puţin crudă decât anul tre-

cut. Îi dăruește multe ceasuri fericite, deși ciudatele senzații din braț și din picior încă n'au încetat.

Ceasuri bune... care te fac să lăcrimezi, căci și de bucurie se poate lăcrima. Ba chiar și de mândrie, pentru băiatul lui, pe care se pare că-l iubește mai mult decât pe alții. Dar asta e greu de spus — pe cine iubește mai mult. Dar cum să nu te mândrești cu Henry Fielding, student în matematici la Cambridge? Are abia douăzeci de ani și a și luat un premiu la matematici și o bursă pe tot timpul șederii la Colegiul Sfintei Treimi.

Vestea i-o aduce chiar Fielding. Dickens îl ia dela gară, și în drum spre Gad's Hill, băiatul îi vorbește de premiile lui. Tatăl nu spune nimic, merge înainte. Fiul e cam nedumerit de atâta indiferență.

Dar iată că tatăl se oprește, întorcându-se deodată cu fața la el. Ce-i asta? Are ochii plini de lacrimi, de lacrimi de bucurie. Și, apucându-i mâna într'ale lui, o strânge, șoptindu-i: „Dumnezeu să te binecuvânteze!".

După cât se pare, tot medicii au dreptate; tihna îi dă puteri noi. Pe la sfârșitul lunii Septembrie îi este chiar îngăduit să plece la Birmingham. Institutul de mecanică din Birmingham n'a uitat de ajutorul oferit de Charles Dickens pe vremuri, când a citit și a dat un spectacol de amatori. Acum trebue să ia cuvântul la solemnitatea cu care se deschide, după tradiție, anul școlar.

Și Dickens vorbește. Vorbește despre secolul al nouăsprezecelea, dacă se poate numi secolul materialismului, analizând principalele aspecte ale acestei trăsături caracteristice și îndemnând tineretul să-și aleagă drept deviză două cuvinte pline de miez, anume: Curaj și Stăruință. Și-i mai îndeamnă pe tineri să renunțe la îngâmfarea de a ști totul și de a activa în toate domeniile științei și artei, căutând mai bine să se perfecționeze, devenind buni meșteșugari în branșa lor. In ceeace-l privește, are credința neclintită în acest adevăr, atrăgând în chip deosebit atenția tineretului asupra celei mai de seamă calități a firii omenești, care-i va ajuta să ajungă un bun meșteșugar.

— Singura virtute omenească temeinică, ce nu te înșală, ci, dimpotrivă, te răsplătește, și pe care ți-o poți însuși în vreme ce cauți să te desăvârșești în meșteșugul tău, e răbdarea. Declar cu toată sinceritatea că în ce mă privește n'aș fi ajuns unde sunt, cu toată „ingeniozitatea" și fantezia mea, dacă nu m'aș fi înarmat cu răbdarea, răbdarea de fiecare clipă, simplă, modestă, dar stăruitoare. După cum nu-ți poți însuși putința de a apărea și dispărea ca fantomaticul cap în coif din Macbeth, tot așa nu-ți poți însuși nici genialitatea, agerimea înțelegerii și înlănțuirea sclipitoare a

gândirii. Dar dacă vei munci cu stăruință o vreme, vei ajunge sigur să stăpânești răbdarea. După cum un plugar nevoiaș poate cultiva unele plante în pământul lui, cât de sărac, tot așa și fiecare dintre dumneavoastră va putea cultiva răbdarea, care va da la vremea ei flori și roade...

Tinerii care umpluseră sala de festivități a Institutului, îl ascultau pe Charles Dickens fără a clipi. Numai fețe tinere îndreptate spre el, oglindind încântare, admirație, veneratie... Tot tineretul acela, care se afla în pragul vieții, era gata să asculte o viață întreagă de poveștele lui Charles Dickens.

Și deodată, ochii trudnici și febrili se încrețesc mărunt a râs, sclipind jucăuș:

— Printre altele, vă pot încredința, spune el încheind, că dacă am făcut elogiul răbdării, asta am făcut-o în mod cu totul desinteresat, fără să mă gândesc nicio clipă la răbdarea cu care m'ați ascultat!

Da, are impresia că sănătatea i se restabilește. Poate c'ar fi momentul să-și încerce puterile în vreun roman cu un subiect abracadabrant, un roman care i-ar dovedi lui însuși că daru-i de „inventivitate", de „născocire", acel meșteșug de a-l face pe cititor să joace cum îi cânți — cum se mai spune — nu l-a părăsit încă de tot. Dar dacă, la fel ca acum un an, când fusese nevoit să renunțe la povestea de Crăciun, se va dovedi că nu mai este în stare „să inventeze" și să înjghebeze un subiect? Oare forța de care dispune, nu cumva îi ajunge abia pentru articolele și schițele din „Un an încheiat"?

Lucrează stăruitor, cu răbdare, așa cum îi povățuise pe tinerii din Birmingham. Înnoadă intriga romanului, imaginând un tânăr, Edwin Drood, care intră în raporturi ciudate cu tutorele și unchiul său Jasper, îndrăgostit nebunește de logodnica nepotului său. Introducând mereu personaje noi, caută să înnoade ițele cât mai tare. S'ar părea că și-a pus în minte să se ia la întrecere cu tânărul Wilkie Collins, autor ingenios de romane cât mai încurcate, pline de tot felul de taine și aventuri. Ei, și ce-i? Rămâne să hotărască cititorul, când romanul va fi gata, dacă Charles Dickens a reușit la întrecere.

Acum se simte însdrăvenit după boală. Nici vorbă că-și poate duce la capăt lecturile care-au rămas neterminate. L-au forțat să le întrerupă. Acum, odată cu noul an 1870, va anunța lecturile de rămas bun, după care lecturi va renunța pentru totdeauna la apariția pe scenă. E lucru hotărît. Prima lectură de adio va avea loc la 11 Ianuarie. Vor fi, în total, douăsprezece lecturi, și asta e lucru hotărît.

Mr. Beard, medicul său curant, cel care îl silise anul trecut să întrerupă lecturile, aflând de hotărîre, dă, nedumerit, din mâini. Face şi el ca John Forster, care de data asta, aflând de lecturi, nu mai are gestul lui obişnuit, ci, uitându-se pierdut în depărtări, oftează din adânc. Cât despre Mr. Beard, îl chiamă la el pe Mr. Charles Dickens junior, pe care îl ştie de când era abia un adolescent, şi deaceea îi şi spune pe nume.

— Charley — spune domnul Beard, ciupindu-şi posomorît barbişonul — am dat dispoziţie să se pună lângă estradă două scaune pentru noi doi. Trebue să fii de strajă la lecturi în toate serile, şi cum vei auzi că tatăl dumitale începe să se încurce, să te şi repezi la el, să-l prinzi în braţe, ca să nu cadă. Eu voi fi alături. Să-l ducem împreună de pe estradă... Ca să... ca să nu-şi dea sufletul sub ochii lor...

Astfel, Charles Dickens citeşte la St. James Hall, la Londra. Şi alături, pe scăunele, se află fiul lui cel mare şi doctorul Beard. Stau ciulind urechile la fiecare vorbă a lui. Gata pentru orice...

Şi cum vine pauza, doctorul dă fuga în camera artiştilor. Vreme de zece minute, Dickens nu poate rosti niciun cuvânt. Zace fără grai, pe divan. Când sbârnâe soneria şi trebue să iasă din nou la rampă, i se dă un pahar mare de brandy. Îl bea, şi, ridicându-se cu greu de pe divan, iese pe estradă.

Totuşi, duce până la capăt cele douăsprezece lecturi. Şi în fiecare seară, după ce sfârşeşte, până la cea din urmă lectură de rămas bun, stă ţanţoş pe scenă, agăţat cu amândouă mâinile de pupitru. Priveşte, fără să clipească, în sală, unde auditorul a răguşit de atâta strigăt. Aşteaptă ca ovaţiile să se mai potolească şi abia atunci pleacă.

Dar nici de data asta, după ultima lectură de adio, nu pleacă definitiv. La 13 Martie citeşte pentru ultima oară, isprăvind cu aceleaşi scene cu care îi întâmpinase pe ascultătorii lui: „Cântec de Crăciun" şi scena judecăţii din „Picwick".

Când ovaţiile se mai potolesc, ridică mâna, îndemnând auditoriul să facă linişte. Şi spune:

— Doamnelor şi domnilor, dece aş ascunde că închei capitolul acesta al vieţii mele cu un simţimânt de profundă durere? Ar fi absurd şi nedemn din parte-mi să mă arăt ipocrit. Aşa, vreme de cincisprezece ani am avut cinstea să-mi expun în faţa domniilor voastre, în sala asta şi în alte părţi, toate gândurile şi tot sufletul, urmărind cu atenţie chipul în care erau întâmpinate; şi am încercat una din acele bucurii de artist de care cred că puţini au avut parte. Iată, a venit vremea să mă desprind pentru totdeauna de strălucirea acestor lumini şi închinându-mă, plin de recunoştinţă, în faţa domniilor voastre, să vă spun cu toată duioşia: rămas bun!

Şi pe obrazu-i schimonosit de durere — vânăt de sângele care i se suise la creier — începură să-i curgă lacrimi.

Nu trec nici două, trei săptămâni şi cititorul englez poate citi prima fascicolă din „Taina lui Edwin Drood".

Taină pe care n'o va descoperi niciodată. Prin Mai apare a doua fascicolă, urmând ca pe la 1 Iulie să iasă şi a treia ; din paginile manuscrisului de pe birou, cititorul ar putea afla că Edwin Drood a dispărut în chip tainic, şi că ceasornicul lui a fost găsit în râu... —

La 22 Mai, Dickens se întâlneşte cu Forster.

Aflase chiar în ziua aceea de moartea lui Mark Lemon. Se împlinea un sfert de veac de când cititorul englez îi încredinţase lui Lemon faimoasa revistă umoristică „Punch", şi nici o singură dată, în decursul acestor ani, nu se întâmplase să fie desamăgit de el. Fusese o vreme când hohotele „unchiului Mark" înveseleau întregul tineret al caselor din Devonshire Terrace şi Tavistock. Pe vremea când şi „pa" îndrăgea acest hohot, ca şi Kate, Mary, Walter şi Frank. Dar vremurile acelea apuseseră demult. La ce să mai răsfoiască trecutul, să-şi mai aducă aminte de refuzul unchiului Mark de a publica adresa în care Charles Dickens dădea lămuriri cititorului asupra dramei sale familiare. Tristă clipă, care le despărţise căile pentru totdeauna !

Şi iată că acum nici „unchiul Mark" nu mai este...

Dickens stă la masă cu prietenul lui, în locuinţa din Londra. Şi clătinând gânditor, din cap, spune cu o voce scăzută :

— Puţini au mai rămas din cei cu care jucam odată în piesa bătrânului Ben. Îţi mai aduci aminte de vremurile acelea ? Să-ţi spun la ce mă gândeam astăzi, dragul meu. Mă gândeam că niciunul n'a apucat şaizeci de ani. Niciunul. Iar unii, nici cincizeci.

— Să nu mai vorbim de asta, îi curmă vorba Forster, alunecându-şi privirile pe mâna ca de ceară a lui Dickens, care odihnea pe un şervet alb ca zăpada.

— Bine, fie... Dar de gândit tot o să ne gândim, spune Dickens fără a-şi ridica privirile.

Mâna-i ca de ceară, parc'ar fi moartă; Forster schimbă vorba.

— N'am văzut până acum la dumneata basorelieful ăsta — spune el, arătând obiectul de argint aşezat în mijlocul mesei — e admirabil lucrat ; şi ce figuri minunate !

Dickens ridică pleoapele grele.

— Ah, basorelieful !... Încă nu l-ai văzut ? Nu ţi-am spus nimic de darul primit ? —

— Nu. ———

— Ei, atunci trebue să-ţi arăt şi panerașul.

Sculându-se încet, se duce șchiopătând ușor să ia de pe servantă un coșuleț lucrat în argint, pe care sunt gravate cuvintele „Lui Charles Dickens, dela cel care a găsit întotdeauna sprijin și încurajare în opera lui și care s'a gândit înainte de orice la autor, când s'a văzut ieșit din nevoie".

— Și coșulețul, și basorelieful mi-au venit din Liverpool. Dela un necunoscut — spune încet Dickens — suflet bun, și duios. Îmi spunea în scrisoare că de la mine a învățat, pe când se afla în pragul carierei lui, să fie bun și milos cu oamenii... Și acum, când a reușit în viață, mă roagă să-l iert de îndrăzneală și să primesc dela el cinci sute de lire... Da, cinci sute de lire. Bineînțeles că i-am trimis banii înapoi, cu mulțumiri, scriindu-i că aș primi bucuros o amintire oarecare. Și uite ce a trimis.

— Pe basorelief văd figurile anotimpurilor, spune Forster, dar chipul Iernii lipsește.

— Da, chipul Iernii lipsește, repetă Dickens dus pe gânduri. Omul, în simplitatea lui, îmi lămurea că nu vrea să-mi trimită Iarna. Că numele meu e legat în amintirea lui numai de zile frumoase și senine, așa spune...

Tac amândoi...

— Dar știi, John, rostește iar, încet, Dickens, de câte ori mă uit la basorelief nu mă gândesc decât la Iarnă.

Și peste o zi, la 2 Iunie, Charles Dickens își face testamentul, începându-l așa :

„Eu, Charles Dickens, din Gad's Hill Place, Highgate, ținutul Kent, declar prezentul testament ca fiind voința mea de pe urmă, considerând nule toate testamentele și dispozițiile mele de până acum. Las o mie de lire sterline libere de impozite vamale, domnișoarei Helen Lowless Ternan, locuind la Hampton Place, Empty Square, ținutul Middlesex. Las nouăsprezece lire și nouăsprezece șilingi menajerei mele credincioase, doamna Ann Cornelius. Las nouăsprezece lire și nouăsprezece șilingi unicei fiice a doamnei Ann Cornelius, mai sus amintite. Las câte nouăsprezece lire și nouăsprezece șilingi la fiecare dintre slujitorii, bărbați și femei, care țin de casa mea...".

Un testament lung, în care sunt pomenite multe nume, iscălit, după cum se cuvine, de doi martori, întocmit după toate rânduelile legilor engleze.

Charles Dickens poate fi liniștit. Niciun om de lege nu va putea să conteste cea de pe urmă voință a lui.

Acum poate lucra liniștit. Dis-de-dimineață, în ziua de 8 Iunie se așează la lucru în căsuța elvețiană. E vară. La geam, păsările

cântă printre ramuri. Spre ora șase străbate tunelul subpământean, ieșind în sufrageria dela Gad's Hill. Pe masă îl așteaptă prânzul. Mary e dusă astăzi la sora ei ; Georgina îl așteaptă demult...

Se așează la masă. Ce față ciudată are ! Da, e drept că nu se simte bine. Dar trebue să sfârșească prânzul. Lasă că nu-i nimic.

Dar deodată îngână ceva. Vrea să plece la Londra. Numai-decât. Georgina aude deslușit : „Londra".

Se scoală dela masă, face un pas, se clatină. Cu un țipăt, Georgina s'a și repezit. Dar nu mai are vreme să-l prindă în brațe. Șoptește : „... la pământ" — și se prăbușește...

E întunecat la față, întunecat de tot.

O zi și o noapte zace fără a-și mai veni în simțiri, și la 9 Iunie se sfârșește din viață.

CUPRINSUL

I. ANI DE FORMARE

		Pagina
	Prefaţa autorului	5
1.	Orăşelul de pe Medway	7
2.	Pe Ordinance - Terrace	10
3.	Dacă Charles va lucra	16
4.	Misnar, sultanul Indiei	20
5.	Băiatul e dat uitării	22
6.	Închisoarea ospitalieră	27
7.	Borcănaşul de vax	33
8.	Şi-au adus aminte de băiat	38
9.	Şcoala domnului Jones	42
10.	Şcoala vieţii	45
11.	Mantii negre	51
12.	Galeria presei şi dragostea	53
13.	Galeria presei şi lupta cea mare	61
14.	Drum liber fanteziei	66
15.	Masa din Poplar - Walk	70
16.	In sfârşit, se naşte Boz	73
17.	Boz vede Londra	80
18.	Londra îl citeşte pe Boz	86

II. GLORIA

1.	Ce fel de club să întemeieze	92
2.	Domnul Pickwick porneşte la drum	95
3.	Domnul Pickwick s'a împotmolit în drum	100
4.	Sam Weller sare în ajutor	105
5.	Preschimbare ca în basme	112
6.	Din prisosul de puteri	114
7.	Despre cea dintâi pierdere şi despre prieteni	119
8.	Prin prisma a două romane	125
9.	Ziua de lucru a lui Boz	129

Pagina

10. Încă o temă de folos obștesc 137
11. Ingerul și nemernicii 142
12. Neînțelegerea cu Mr. Gregsbury 148
13. Puterile răufăcătoare vor pieri 153
14. Publicul cere roman 157
15. Fericiți cei cu inima curată 161
16. Două răscoale 165
17. Cel cu inimă curată în mrejele tainei 169
18. Mângâieri și speranțe 172
19. Triumful dela Boston 177
20. Oaspetele națiunii 182
21. Aici nu se discută despre asta! 188
22. Prin ținuturile de dincolo de ocean 195

III. MATURITATEA

1. „Republica gândurilor mele“ 201
2. Furtună peste ocean 207
3. Apa de aur 212
4. Inima omenească 217
5. Genova și clopotele 225
6. Orașe adormite 231
7. Iarăși inima 239
8. Mândria înfrântă 249
9. In amintirea trecutului 261
10. Zile și pierderi 272
11. In inima ceții 279
12. Fantoma timpurilor grele 291
13. „Totul pentru sine, nimic pentru alții“ 302
14. In văzul tuturor 312
15. Timpuri vechi, dar nu cele bune 322
16. Se spulberă marile speranțe 331
17. A lucra, a lucra întruna 338
18. „Asta-i răsplata“ 347
19. Ca acum un sfert de veac 356
20. Sfârșitul 365

Dată în lucru: 11. I. 1950; Bun de tipar: 22.II.950;
Format: 61 × 8 1/16; Tiraj: 4.200;
Clasificare zecimală: 92/69 (0/2);
Tipografia „Dobrogeanu Gherea"
Nr. 3370/1949

EDITURA DE STAT

EXTRAS DIN CATALOG:

Balzac . . . . . CESAR BIROTTEAU

A. Cehov . . . . . NUVELE

Derjavin . . . . . VOLTAIRE

A. Fadeev . . . . . ÎNFRÂNGERE

N. Lescov . . . . . VOINȚA DE FIER

Zsigmond Móricz . . . . . RUBEDENII

N. Pospelov, P. Sabliovschi și P. Zerceaninov — ISTORIA LITERATURII RUSE

Vladimir Pozner . . . STATELE NEUNITE ed. II

Romain Rolland . . . . INIMĂ VRĂJITĂ vol. I și II

Turgheniev . . . . . NUVELE, ed. II

Crum Velcov . . . . . SATUL BOROVO

Lei 200